

Univerzita Karlova v Praze

Farmaceutická fakulta v Hradci Králové

Disertační práce

**ČESKOSLOVENSKÁ A ČESKÁ FARMACIE-PROJEVY, DOPADY A DŮSLEDKY
GENOCIDY ŽIDŮ A DALŠÍCH FOREM RASOVÉHO PRONÁSLEDOVÁNÍ**

Hradec Králové 2017 PharmDr. Tomáš Arndt

Vedoucí práce doc. PhDr. František Dohnal, CSc.

Děkuji za poskytnutí cenných rad a archivních materiálů především svému školiteli doc. PhDr. Františku Dohnalovi, CSc. Rovněž děkuji za poskytnutí cenných rad pracovníkům Židovského muzea, příbuzným a pamětníkům židovských lékárníků z okolí Kežmaroku, pracovníkům státních archivů a archivu Českého farmaceutického muzea v Kuksu, historiku farmacie profesoru Franku Leimkugelovi z Düsseldorfu a dalším laskavým lidem.

„Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval pod vedením svého školitele. Veškerá literatura a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a v práci řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

11. 10. 2017

PharmDr. Tomáš Arndt

Tato práce byla podpořena grantem Univerzity Karlovy SVV 260417.

1. OBSAH PRÁCE

Československá a česká farmacie – projevy, dopady a důsledky genocidy Židů a dalších forem rasového pronásledování

1. Obsah práce	4
2. Úvod a cíl práce	10
3. Metodika práce	11
3.1 Shrnutí stavu současného poznání	11
3.2 Katalogy posluchačů farmacie pražských univerzit 1882–1939.....	21
3.3 Rigorózní protokoly studentů farmacie KFU, UK a NU.....	23
3.4 Další nepublikované prameny.....	24
3.5 Lékárenské ročenky a statistika.....	25
3.6 Databáze obětí shoah.....	26
3.6.1 České databáze elektronické.....	26
3.6.2 Zahraniční databáze elektronické.....	29
3.6.3 Další použité zdroje.....	30
4. Židé v českém a evropském lékárenství do roku 1918	31
4.1. Lékárník jako židovské příjmení (Apotheker, Rokeach).....	31
4.2. Židé v evropské farmacii od antických dob do 19. století.....	33
4.3. První židovští lékárníci v českých zemích.....	53
4.4. Židovská lékárna v Židovském Městě v Praze 18. století – 1873 ...	63
4.5. Lékárenství v českých zemích od 17. století do roku 1918.....	72
4.5.1 Postavení Židů ve farmacii v habsburské monarchii do roku 1918	82
4.6. Zákon z roku 1906 o úpravě lékárenství.....	87
4.6.1 Klasifikace personálu v lékárně podle zákona z roku 1906.....	91
4.7. Židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlo-Ferdinandově 1882–1918.....	91

5. Postavení Židů ve farmacii Československé republiky 1918–1938	102
5.1. Lékárenství v Československu v letech 1918–1938.....	102
5.2. Hledání židovské identity v nové republice: ortodoxie, asimilace nebo sionismus?...	115
5.2.1 Židé v českých zemích (Čechy, Morava, Slezsko).....	117
5.2.2 Židé na Slovensku a Podkarpatské Rusi.....	123
5.3. Židovská národnost a sčítání lidu 1921 a 1930 – Židé mezi Čechy a Němci.....	127
5.4. Studium farmacie na pražských univerzitách 1918–1939.....	135
5.5. Židovští studenti farmacie na pražských univerzitách 1918–1939	138
5.5.1 Židovští studenti domácí: Univerzita Karlova 1918–1939.....	139
5.5.1.1 Studenti na Univerzitě Karlově dle uvedené národnosti v letech 1918/19 až 1938/39.....	140
5.5.1.2 Židovští studenti farmacie s občanstvím ČSR na Karlově univerzitě v letech 1918/19 až 1938/39.....	142
5.5.2 Židovští studenti na Německé univerzitě 1920–1939.....	145
5.5.2.1 Židovští studenti farmacie z ČSR na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39.....	148
5.5.3 Zahraniční židovští studenti farmacie z Polska a Rumunska.....	150
5.5.3.1 Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově v letech 1918-1939....	157
5.5.3.2 Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39.....	160
5.6 Porovnání obou univerzit ohledně studentů farmacie ¹	163
5.7. Židovští farmaceuti v českých zemích.....	167
5.7.1 Farmacie v ČSR v roce 1937 – základní data.....	167
5.7.2. Postavení židovských farmaceutů v rámci meziválečného Československa.....	171

5.7.3 Židovští farmaceuti v českých zemích.....	176
5.8. Židovští farmaceuti na Slovensku.....	186
5.9. Židovští farmaceuti na Podkarpatské Rusi.....	199
5.10 Židé ve farmaceutickém průmyslu.....	203
5.10.1 Firma Interpharma, Praha.....	203
5.10.2 Firma Ing. Robert Heisler, Chrást u Chrudimi.....	209
5.10.3 Firma Norgine, Ústí nad Labem.....	217
6. Osudy židovských farmaceutů v tzv. Česko-Slovensku 1938-1939.....	225
6.1. Tzv. druhá republika-politický a sociální otřes 1938-1939.....	225
6.2. Antisemitismus za druhé republiky – zákony, nařízení a společenské ovzduší.....	227
6.3. Farmacie za druhé republiky – změny a omezení.....	229
6.4. Postavení a osudy Židů v Sudetské župě – arizace židovských lékáren.....	233
6.5. Postavení Židů v druhé republice – srovnání českých historických zemí, Slovenské krajiny a Karpatské Ukrajiny.....	236
7. Osudy židovských farmaceutů v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945.....	244
7.1. Postavení Židů v protektorátu – zákony a vyhlášky.....	244
7.2. Arizace židovského majetku.....	249
7.3 Farmacie v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945.....	251
7.4 Postavení a osudy židovských lékárníků v protektorátu	258
7.5 Ústředna pro židovské vystěhovalce.....	261
7.6. Farmacie v ghettu Terezín.....	263
7.6.1 Ghetto Terezín.....	263
7.6.2 Zdravotnictví v ghettu Terezín.....	266
7.6.3 Lékárna v terezínském ghettu.....	269
7.6.4 Židovští farmaceuti z českých zemí v ghettu Terezín.....	275
7.6.5 Židovští farmaceuti z Německa a Rakouska v Terezíně.....	278

7.7 Arizace lékáren.....	281
7.7.1 „Arizace“ lékárny U dobrého pastýře PhMr. Wilhelma Bermanna v Brně.....	284
7.7.2 Osudy lékárny Moravia PhMr. Pavla a Tekly Fantových v Moravské Ostravě.....	286
7.7.3 „Arizace“ lékárny „Na Perštýně“ (Am Bergstein) PhMr. Paula Munka v Praze.....	296
8. Osud židovských farmaceutů ve Slovenské republice 1939-1945	306
8.1. Slovenská republika 1939–1945	306
8.2 Postavení Židů ve Slovenské republice 1939-1945	309
8.3 Postavení a osudy židovských lékárníků	316
8.4 Arizace židovských lékáren na Slovensku.....	318
9. Osudy židovských farmaceutů na okupovaném území jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi.....	331
9.1. Postavení Židů ve válečném Maďarském království 1938–1945.....	331
9.2. Postavení a osudy židovských lékárníků na území okupovaném Maďarskem 1939-1945.....	335
10. Porovnání – Osudy židovských lékárníků a arizace jejich lékáren v Německu (1933–1945) a Rakousku (1938–1945)	342
10.1 Židovští farmaceuti v Německu 1933-1945.....	342
10.2 Židovští farmaceuti v obsazeném Rakousku 1938-1945.....	345
11. Židovští farmaceuti v armádě 1918-1945.....	348
11.1. Židovští farmaceuti v československé armádě 1918-1939	348
11. 2. Židé v československém zahraničním vojsku 1939-1945.....	351
11.3. Židovští farmaceuti v československém zahraničním vojsku 1939-1945.....	358
12. Post bellum – hořká tečka za existencí významné židovské menšiny v poválečném ČSR 1945-1948.....	361
12.1. Situace přeživších a navrátilivších se Židů v tzv. třetí republice 1945–1948.....	361
12.2. Farmacie v Československu 1945–1948.....	367

12.3. Restituce židovského majetku po druhé světové válce – Lékárny, distribuční a farmaceutické firmy.....	369
12.4. Židovští farmaceuti v osvobozeném Československu.....	382
13. Závěr.....	389
14. Textová příloha.....	399
14.1 Konkrétní osudy židovských farmaceutů z Čech, Moravy a Slezska.....	399
14.1.1 PhMr. Zikmund Nagel (lékárna „U Jungmanna“ v Praze)	399
14.1.2 PhMr. Hilda Nadelová (lékárna „U spasitele“ v Dačicích).....	401
14.1.3 PhMr. Wilhelm a Ernst Wollischové (Lékárna „U české koruny“, „Zur böhmischen Krone“, „Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech.....	403
14.1.4 PhMr. Richard Teichmann (lékárna „Orion“, „Orion“ – Apotheke“ v Karlových Varech.....	406
14.1.5 PhMr. Leo Duschak (lékárna „U zlatého lva“ v Radnicích u Plzně).....	408
14.1.6 PhMr. Nathan Sternklar a PhMr. Moritz Sternklar (lékárna „U orla“ Adler-Apotheke, Apotheke „Zum Adler“ v Liberci).....	409
14.1.7 PhMr. Karl Kürschner (lékárna „U Zlatého jelena“ v Domažlicích).....	411
14.1.8 PhMr. Karel Brod (lékárna „U Zlatého jelena“ v Domažlicích a lékárna „U sv. Václava“ v Rovensku pod Troskami).....	413
14.1.9 PhMr. Jiří Rudolfer (lékárna „Na staré poště“ v Praze VII).....	415
14. 1. 10 PhMr. Hilda Bešťáková, za svobodna Benešová (lékárna „U černého orla“ v Hořovicích).....	417
14. 1. 11 PhMr. David Bermann, PhMr. Wilhelm Bermann (lékárna „U dobrého pastýře“ v Brně).....	419
14. 1. 12 PhMr. Paul Fanta a PhMr. Tekla Fantová (lékárna „Moravia“ v Moravské Ostravě).....	422

14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (provd. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékárna „U bílého jednorožce“ v Praze I).....	425
14. 1. 14 PhMr. Marta Glaesserová (lékárna Hořovice).....	432
14. 1. 15 PhMr. Marie Sandová (lékárna v ghettu Terezín).....	433
14.2 Konkrétní osudy židovských farmaceutů ze Slovenska.....	435
14. 2. 1 PhMr. Arpád Erdélyi (Lékárna „U svatého Josefa“ v Piešťanoch).....	435
14. 2. 2 PhMr. Julius Kornhauser a PhMr. Leo Herz (lékárna „U koruny“ v Kežmaroku)...	439
14. 2. 3 PhMr. Josef Haas (Lékárna U Iva v Šuranech).....	446
14. 2. 4 PhMr. Alžběta Sommerová-Lefkovitsová (Lékárna „U Salvátora“ v Prešově).....	449
14. 2. 5 PhMr. Alexander Lúčan (Lékárna Vojenské nemocnice v Ružomberoku).....	451
14. 2. 6 PhMr. Pavol Toffler (lékárna „U svatého ducha“ v Trenčíně, lékárna „Urania“ v Bratislavě).....	453
14. 2. 7 PhMr. Arnošt Friedmann.....	455
14. 2. 8 Plk. v. v. PhMr. Helena Petránková (rozená Ackermannová).....	457
14. 2. 9 Další osudy.....	461
15. Seznam zkratk	466
16. Obrazová příloha	467
17. Abstract	481
18. Abstrakt	486
19. Seznam použité literatury	490
20. Publikační činnost	502

1. ÚVOD A CÍL PRÁCE

Tématem a cílem mé dizertační práce je podat obraz působení, místa a úlohy židovských farmaceutů (lékárníků, zaměstnaných² farmaceutů, učitelů, vědců a podnikatelů ve farmacii) v Československu po roce 1918 a jejich osudy v intencích a dopadech tragického konce československé státnosti na konci 30. let minulého století.

Jejich postavení a profesní uplatnění v dané době navazuje na výraznou tradici založenou židovskými lékárníky v lékárnách na území pražského Židovského Města a působení prvních absolventů studia farmacie na Karlo-Ferdinandově Univerzitě v lékárnách Zemí Koruny české do roku 1918. Proto je součástí mé práce rovněž pohled na nejzazší stopy židovské farmacie a hlavní rysy jejího etablování a historického vývoje v našich podmínkách.

Konec státnosti, tragické události roku 1938-1939, vytvoření a realita Protektorátu Čechy a Morava, to vše zasáhlo zásadně do postavení židovských farmaceutů. Jejich možnosti a situace se lišily od jejich kolegů z území bývalé ČSR, kteří se ocitli na území Německé říše, Slovenského republiky nebo Maďarského království. Jen menšina z původního počtu se vrátila do poválečného Československa zpět ke své práci. Některým z nich přitom hrozilo odsunutí jako osobám německé národnosti, další z nich emigrovali. Jim všem je věnována moje dizertační práce.

Výraznou pozornost jsem věnoval zpracování osudů židovských lékárníků z oblasti předválečných českých zemí (Čechy, Morava a česká část Slezska) včetně území odstoupených v roce 1938 Německu a Polsku. Tyto osudy jsem se snažil porovnat s životními cestami a osudy jejich kolegů v Německu, Rakousku a dalších částech předválečného Československa-Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Toto téma nebylo dosud uceleně, ani dílčím způsobem zpracované. Základní problém představovala identifikace, který z lékárníků byl židovské národnosti nebo víry (nebo obojí). Do jisté míry by to bylo možné u některých známějších jmen v českých historických zemích, nicméně toto nebylo možné považovat za seriózní podklad k jejich určení.

---

² V terminologii do roku 1948 byli označováni jako kondicinující farmaceuti. Označení lékárník příslušelo pouze majitelům lékárníky, který vystudoval farmacii.

2. METODIKA PRÁCE

3.1 Shrnutí stavu současného poznání

Impulsem k mé práci byla skutečnost, že v České republice téměř neexistuje literatura, týkající se historie židovské farmacie. Nejobširnější ucelenou prací je článek historika farmacie, docenta Jaroslava Hladíka³, *Židé v lékárnictví*⁴, který se věnoval historii Židů v historii evropské farmacie a zejména historii lékárny v Židovském Městě, tzv. *Judenapotheke*⁵. Těto lékárně a jejím majitelům se ve svých článcích ve *Pharmazeutische Post* v letech 1906⁶ a 1908⁷ věnoval Eduard Janota. Privilegiu, které udělil roku 1783 židovskému lékárníkovi Hirschi Mischlu Jeitelesovi císař Josef II.⁸, se ve svém článku *Aus dem Archivmaterial – das Apothekenprivilegium für H. M. Jaiteles aus dem Jahr 1783*⁹ věnovala Mgr. Vlastimila Hamáčková¹⁰.

Výraznější zmínky věnované židovským lékárníkům je ještě možno dohledat v některých diplomových, rigorózních a dizertačních pracích. Samostatné kapitoly, zabývající se studenty farmacie židovského původu, jsou v rigorózní práci PhMr. Jozefa Taizicha „*Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35–1889/90*“¹¹ a v diplomové práci Věry Ferkalové-Horákové „*Posluchači farmacie na KU v Praze v letech 1911–1922*“¹².

---

³ Jaroslav Hladík (1903–1975) první docent pro dějiny farmacie (1947), založil první farmaceutické muzeum v českých zemích v Praze, publikoval práce z oblasti dějin farmacie a položil základ centralizovaných farmaceutických knižních sbírek. Srv. ŽÁČEK, Hubert – RUSEK, Václav, Jaroslav Hladík – český farmaceutický historik v jubilejním hodnocení, in: *Česká a slovenská farmacie*, 2003, Roč. 52, č. 3, s. 152–154.

⁴ HLADÍK, Jaroslav. Židé v lékárnictví. *Farmaceutický obzor*. 1969, **38**(8), 311-318.

⁵ *Judenapotheke* byla specifická lékárna provozovaná židovskými lékárníky od poloviny 17. století do roku 1873. Do roku 1783 vydávala léky výhradně Židům. V tomto roce obdržel tehdejší majitel Hirsch Mischl Jeiteles privilegium od císaře Josefa II., které ho opravňovalo vydávat léky i křesťanům za podmínky, že lékárnu povede křesťanský provizor a bude mít křesťanský personál. Roku 1869 tehdejší majitel PhMr. Josef Jeiteles přestěhoval lékárnu mimo obvod Josefova.

⁶ JANOTA, Eduard, Die Apotheke „Zum goldenen Lowen“ in Prag, in: *Pharmazeutische Post*, 1906, 9, s. 721–726.

⁷ JANOTA, Eduard, Nochmals die Apotheke „Zum goldenen Lowen“, in: *Pharmazeutische Post*, 57/1908, č. 41, s. 57-61

⁸ ARNDT, Tomáš, První židovští lékárníci v Praze – část 1, in: *Praktické lékařství*, 2013, roč. 9, č. 4–5, s. 204–205.

⁹ HAMÁČKOVÁ, Vlastimila, Aus dem Archivmaterial – das Apothekenprivilegium für H. M. Jaiteles aus dem Jahr 1783, in: *Judaica Bohemiae*, 26/1980, s. 52–53.

¹⁰ Mgr. Vlastimila Hamáčková, od roku 1974 archivářka Státního židovského (později Židovského) muzea (<http://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/veda-a-vyzkum/pracovnici-ve-vede-a-vyzkumu/mgr-vlastimila-hamackova/>).

¹¹ TAIZICH, Josef, *Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35–1889/90* (písemná práce k rigoróznímu řízení), Praha 1970, Archiv Katedry klinické a sociální farmacie Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové.

¹² FERKALOVÁ-HORÁKOVÁ, Věra., *Posluchači farmacie na KU v Praze v letech 1911–1922*, diplomová práce, FaF UKo, Bratislava 1970/71

Obširnější zmínky o působení dvou lékárníků židovského původu¹³ v 30. letech v Karlových Varech je možno najít v diplomové práci Mgr. Jitky Vaňkové „*Dějiny lékárenství v Karlových Varech*“¹⁴. K dispozici je ještě autobiografická kniha PhMr. Elisabeth Sommer-Lefkovitsové „*Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945*“¹⁵. V ní popsala svoje skrývání po okupaci Slovenska německým vojskem po potlačení SNP, kdy na poslední chvíli uprchla před gestapem, ukrývala se, byla zatčena a vězněna v koncentračních táborech Bergen-Belsen a Ravensbrück. Po osvobození ještě krátce pracovala v lékárně¹⁶.

Osudy jedné z prvních vojenských farmaceutek, PhMr. Heleny Petránkové (rozené Ackermannové) popsal Miroslav Brož¹⁷ v knize „*Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu*“¹⁸. Zpracoval v ní její životní osudy od dětství přes studia, účast ve španělské občanské válce jako dobrovolnice v polním lazaretu J. A. Komenského, emigraci do Polska a dále do Sovětského svazu po vypuknutí druhé světové války.

V Sovětském svazu se se přihlásila do vzniklé československé vojenské jednotky v Buzuluku. Za války sloužila jako lékárnice a zúčastnila se bojů od bitvy od Kyjev po osvobození Slovenska. Po válce zůstal v armádě. V padesátých letech byla vězněna dva roky pro vykonstruované obvinění. Autor s ní hovořil ještě několik let před její smrtí v roce 1968¹⁹.

Zahraniční literatura zabývající se postavením a osudy Židů v lékárenství je již bohatší. Nejvíce se touto problematikou zabýval německý lékárník a historik farmacie Frank Leimkugel²⁰.

---

¹³ Jednalo se o PhMr. Willhelma Wollische a PhMr. Karla Teichmanna.

¹⁴ VAŇKOVÁ, Jitka, *Dějiny lékárenství v Karlových Varech*, diplomová práce 2012, Katedra sociální a klinické farmacie FaF UK, Hradec Králové 2012.

¹⁵ SOMMER-LEFKOVITS, Elisabeth. *Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945*. [1. vyd.]. Přeložil Peter KERLÍK. Košice: Domino Press, 1995.

¹⁶ Podrobněji viz kapitola 14. 2. 4 PhMr. Alžběta Sommerová-Lefkovitsová (Lékárna „U Salvátora“ v Prešově).

¹⁷ Miroslav Brož (1948) se věnuje historii čs. zahraničních jednotek v letech druhé světové války, především na východní frontě. Setkal se s mnoha významnými osobnostmi čs. zahraničního odboje (generál Karel Janoušek, generál Ludvík Svoboda, generálmajor Richard Tesařík, generál Karel Klapálek a dalšími). Jejich válečné osudy autor popsal v řadě knih, v desítkách článků i na mnoha výstavách. Je rovněž překladatelem literatury faktu i beletrie z angličtiny, ruštiny a francouzštiny. Z bibliografie: „Stálo za to žít“ (naše vojsko, 1981), „Válečné dokumenty vypovídají“ (Agentura vojenských informací a služeb, 2005), „Hrdinové od Sokolova“ (Avis, 2006),

¹⁸ BROŽ, Miroslav. *Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu*. Praha: Epoque, 2017.

¹⁹ Podrobněji viz kapitola 14. 2. 8 Plk. v. v. PhMr. Helena Petránková (rozená Ackermannová).

²⁰ Mimořádný profesor v oboru dějiny farmacie (od roku 2013) na Univerzitě Heinricha Heine v Düsseldorfu Frank Leimkugel se narodil roku 1956 v porúřském městě Mülheim an der Ruhr. Na Univerzitě Heinricha Heineho vystudoval farmacii a dějiny a poté pokračoval ve studiu dějin farmacie a pomocných věd historických na Univerzitě v Marburgu. V roce 1985 se získal aprobaci jako lékárník. V roce 1990 získal doktorský titul na Ruprecht-Karlově Univerzitě v Heidelbergu. Na této univerzitě se v letech 1991–1993 věnoval projektu *Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) Migration deutschsprachiger jüdischer Pharmazeuten 1933–1955*. V roce 2001 se habilitoval na Technische Universität (TU) v Braunschweigu v oboru dějiny farmacie. V roce 2003 se habilitoval na Univerzitě Heinricha Heine v Düsseldorfu. V roce 2013 obdržel na téže univerzitě titul Privatdozent. Viz. WILLHARDT, R. (2013) PD Dr. Leimkugel zum Apl.-Prof. Ernannt, in:

Již ve své dizertační práci *Weg und Schicksal jüdischer Apotheker deutsche Muttersprache*²¹ (1990) se zabýval osudy německých židovských lékárníků. V roce 1991 vydal knihu *Wege jüdischer Apotheker-Die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten*²². V této práci se věnoval dějinám židovských lékárníků zejména na území Německa a Rakouska²³ od 17. století do období po roce 1945. V jedné ze subkapitol se věnoval i židovským lékárnickým rodinám v Praze v 17. a 18. století.²⁴

Leimkugel popsal postupný proces emancipace židovských lékárníků (od roku 1861 v Pruském království a 1867 v Rakousko-Uhersku), když již mohli nezávisle provozovat lékárny bez nutnosti křesťanského personálu a svobodně vykonávat lékárnické povolání. Jejich postavení v lékárenství výstižně demonstroval údaj, že před převzetím moci nacisty v popisovaných zemích Židé vlastnili v roce 31,5 % lékáren ve Vídni²⁵ a 25 % lékáren v Berlíně²⁶.

Nástup nacistů k moci v roce 1933 a anšlus Rakouska v roce 1938 toto vše ukončil. Židovští lékárníci byli postupně stále více omezováni a postupně byli i jejich lékárny a farmaceutické firmy arizovány. Podstatné části z nich se podařilo emigrovat do roku 1940 (zejména do Palestiny, Velké Británie a Spojených států amerických), další část byla zavražděna (nebo podlehla nelidským životním podmínkám) v ghettech a vyhlazovacích táborech, jen malá část se vrátila po roce 1945 zpět.

Leimkugel ve své práci analyzoval celý tento proces, kdy v Německu dochází nejprve k úřednímu omezování, pak k bojkotu židovských lékáren a farmaceutických firem a jejich výrobků, Uvádí konkrétní příklady farmaceutických firem vlastněných Židy (například *Dr. R. & Dr. O. Weil, Fabrik chemisch-pharmazeutischer Präparate* nebo *Labopharma, das Unternehmen von Dr. Joseph Laboschin*)²⁷ a velkých lékárenských rodin (Friede, Mandelbaum, Nusbaum a další)²⁸. Podrobně uvedl země, kam židovští lékárníci emigrovali. Rovněž věnoval pozornost i jejich vztahu k sionistickému hnutí v Palestině.

URL:<http://www.uni-duesseldorf.de/home/infocenter-hhu/aktuell/archivmeldungen/archivmeldungen-detailansicht/article/pd-dr-leimkugel-zum-apl-prof-ernannt.html?cHash=3ecd3fe4544a90124fc65584286595da> .

²¹ *Weg und Schicksal jüdischer Apotheker deutscher Muttersprache. Diss. rer. nat. Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg 1990.*

²² *Wege jüdischer Apotheker: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten*, Frankfurt am Main 1991

²³ do roku 1918 i v rozsahu Rakousko-Uherska

²⁴ Subkapitola 2.1, in: *Die Prager jüdischen Apothekerfamilien*, str. 17–18.

²⁵ Údaje rakouského sčítání lidu z 22. března 1934. Zpracováno Spolkovým úřadem pro statistiku. Österreichische Staatsdruckerei, Vídeň 1935.

²⁶ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten*. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991.

²⁷ *Wege jüdischer Apotheker*, subkapitola 4.8.3 a 4.8.4, str. 45-47

²⁸ *Wege jüdischer Apotheker*, kapitola 13, str. 125-131

Na závěr se zabýval osudem židovských lékárníků a restituci jejich arizovaných lékáren. Kniha má bohatou dokumentární a statistickou přílohu.

V roce 1999 vydal její druhé, rozšířené vydání pod názvem *“Wege jüdischer Apotheker – Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch – ungarischer Pharmazeuten”*²⁹. Svoji práci na projektu *Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) „Migration deutschsprachiger jüdischer Pharmazeuten 1933–1955”* v letech 1991 až 1993 na Ruprecht-Karlově Univerzitě v Heidelbergu zúročil v knize *“Vertriebene Pharmazie: Wissenstransfer durch deutsche und österreichisch-ungarische Apotheker nach 1933”*³⁰.

Zde se věnoval významnému podílu židovských lékárníků z Německa a Rakouska na rozvoji farmaceutického podnikání, průmyslu a vzdělávání nejprve v britské mandátní Palestině a posléze Státu Izrael, kam emigrovali. Zmínil i jejich podíl na zavedení studia farmacie na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě v roce 1953³¹.

Osudům židovských lékárníků z Hamburku se věnuje historička Esther Hellová. Byly tématem už její magisterské práce v semináři z oboru historie na univerzitě v Hamburku v roce 2006³². Téma více rozpracovala v knize *“Jüdische Apotheker im Fadenkreuz.”*³³, v které se věnuje postavení a osudu židovských lékárníků v Hamburku před nástupem nacistů k moci a během jejich vlády. Dokumentuje opatření k jejich vyloučení z řad německého lékárnictva a útoky na ně včetně arizace jejich lékáren, která byla dokončena v Hamburku už v roce 1939. Vyjmenoval židovské farmaceuty, kterým se podařilo emigrovat a zejména ty, které čekala krutá smrt v koncentračních táborech.

Historii některých židovských lékárnických rodin se věnuje Ilsemarie Walterová³⁴ ve své seminární práci z roku 2002 *“Die Problematik jüdischer Apotheker, Pharmazie-und Medizinstudenten im Vormärz am Beispiel des” Apotheker-Subjects” Leo Piepes und seines Umfeldes”*.³⁵

---

²⁹ Wege jüdischer Apotheker-Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten. 2., erw. Auflage, Frankfurt 1999

³⁰ Vertriebene Pharmazie: Wissenstransfer durch deutsche und österreichisch-ungarische Apotheker nach 1933, Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1999.

³¹ Tématu se věnoval i v přednáškách na 30. mezinárodním kongresu z dějin farmacie v roce 1991 v Praze (*„Die Prager jüdischen Apotheker im 18. und 19. Jahrhundert“*)³¹ a švýcarském kongresu z dějin farmacie v roce 1992 v Ittingenu (*„Biographien jüdischer Apotheker im Deutschen Reich“*).

³² "Jüdische Apotheker in Hamburg zur NS-Zeit." (2006).

³³ "Jüdische Apotheker im Fadenkreuz." Ausgrenzung, Pressionen, Verfolgung. Saarbrücken (2007)

³⁴ Ilsemarie Walterová (narozená v roce 1932 v Teplicích-Šanově) je rakouská spisovatelka věnující se historii zdravotnictví a pečovatelskému a sociálním dějinám.

³⁵ Die Problematik jüdischer Apotheker, Pharmazie-und Medizinstudenten im Vormärz am Beispiel des" Apotheker-Subjects" Leo Piepes und seines Umfeldes, seminární práce na katedře historie Vídeňské univerzity (seminář "Židovští konvertité ve Vídni 1784-1868")

Ve větší části studie (kapitoly 1-5) popisuje život a rodinné kořeny konvertity židovského původu Leo Pipesa (při křtu přijal jméno Joseph Franz Pipys). Pipes, stejně jako jeho příbuzní, pocházel ze Lvova (německy Lemberg) v Haliči na tehdejším území Rakouského císařství. Od roku 1829 nesměli Židé provozovat na území Rakouska lékárny (toto rozhodnutí bylo zrušeno roku 1860) a bylo jim i uzavřeno studium farmacie. Leo Pipes se dal tedy pokřtít, aby mohl vystudovat a provozovat lékárnu. V jedné z kapitol se autorka věnovala i židovské lékárnické rodině Jeitelesových z Prahy³⁶. V rakouské odborné literatuře bylo vydáno několik knih zabývajících se tematikou židovských lékárníků ve Vídni³⁷. V roce 2013 se Benedikt Zanzinger ve své diplomové práci „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken“³⁸ věnoval průběhu „arizace“ vídeňských židovských lékáren. V březnu 1938 bylo ve Vídni 84 lékáren židovských majitelů³⁹. Více než polovině z nich se podařilo emigrovat, ale zbývající část se stala obětmi nacistického režimu. Autor se zabývá mechanismy arizace-jaké podmínky musel splňovat arizátor (politické, finanční a technické), jaké byly poskytovány úvěry a jaká odkupní cena byla nabídnuta původním židovským majitelům. Autor popsal, jak po roce 1945 probíhaly soudy s arizátory a za jakých podmínek byly vráceny lékárny původním majitelům. Konkrétně se zabývá soudním řízením proti třem arizátorům.

Obširněji se této problematice věnoval Mag. Alfred Fehringer ve své knize „*Arisierung und Rückstellung von Apotheken in Österreich*“⁴⁰, v které se zabýval už celému území Rakouska. Popsal v ní proces arizace židovských lékáren a jejich vrácení v restitucích těm, kteří přežili a vrátili se. Zabývá se specifiky a právním rámcem lékárenství v Rakousku (počínaje „lékárnickým zákonem“ č. 5 Říšského zákoníku z 18. 12. 1906 ex. 1907 o úpravě lékárnictví⁴¹) a postavením židovských lékárníků v něm⁴². Uvádí jejich jména v kontrastu se jmény těch, kdo arizovali jejich lékárny. Sleduje osud těch, kteří stačili emigrovat i těch, kteří zahynuli v

---

³⁶ Kapitola 6.1. - „Der Fall der Apothekerfamilie Jeiteles in Prag“

³⁷ v roce 1934 vlastnili 31,5 % vídeňských lékáren (mezi lékaři tvořili 51,5%)- na základě údajů z rakouského sčítání lidu z 22. března 1934 (zpracováno Spolkovým úřadem pro statistiku. Österreichische Staatsdruckerei, Vídeň 1935).

³⁸ „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken“, diplomová práce na katedře pro historická a kulturní studia (Historisch-Kulturwissenschaftlichen Fakultät), Univerzita Vídeň, 2013

³⁹ „*Die 84 Wiener Apotheken, die 1938 in Besitz von Personen waren, die laut Nürnberger Rassegesetze als „jüdisch“ galten, wurden mit Ausnahme von drei Apotheken bis Anfang 1939 arisiert.*“ ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien, s. 4.

⁴⁰ *Arisierung und Rückstellung von Apotheken in Österreich*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2013

⁴¹ RGBI 1907/5, Gesetz vom 18. Dezember 1906, betreffend die Regelung des Apothekenwesens. Viz Zákon ze dne 18. prosince 1906, č. 5 ř. z. z roku 1907, kterým se upravuje lékárnictví. In.: *Lékárnictví, obchod s léčivými jedy. Československé zdravotnické zákony díl II. část I.* Praha, nakl. Československý kompas, 1938: 3–164

⁴² ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien, s. 31, 73-74.

koncentračních táborech a ghettech (Lublin, Łódź, Litzmannstadt, Riga, Izbica a Sobibor, Minsk, Maly Trostinec, Terezín a Auschwitz-Birkenau).

Podrobněji vypočítává arizaci lékáren v jednotlivých vídeňských čtvrtích a v zemských hejtmanstvích (od roku 1939 říšských župách) Dolní Podunají, Horní Podunají, Štýrsko a bývalé spolkové zemi Burgenland (rozpuštěna 1938, obnovena 1945).

Jednu kapitolu věnoval osobě Mag. Edwin Rennera (pro nás je zajímavé že pocházel ze Sudet, narodil se v Zátóni neboli Schattau na Prachaticku), který měl na starost arizaci lékáren Východní marky⁴³.

V této práci vycházel z práce na projektu z roku 2008 k 100. výročí založení lékárenské platebny (*Pharmazeutische Gehaltkasse*, přesně všeobecný mzdový fond rakouských farmaceutů) "*Die Pharmazeutische Gehaltkasse für Österreich von 1908 bis 1948*"⁴⁴.

První část této práce se zabývala historií lékárenské platebny, druhá část již odpovídala práci z roku 2013 počínaje anšlusem Rakouské republiky⁴⁵.

V knize "*Erinnern für die Zukunft*" Sigfrieda Grillmeyera a Zeno Ackermanna⁴⁶ je i kapitola "*Das „Adolf-Hitler-Haus“ in der Hirschengasse 25, Mariahilf*", která popisuje průběh arizace a restituce židovských nemovitostí na slavné vídeňské ulici Mariahilfenstraße, mezi nimi i lékárny "Am Naschmarkt."⁴⁷

V knize autorů Ortwina Beisbarta a Franze Fichtla "*Gedenkbuch der jüdischen Bürger Bambergs. Opfer des nationalsozialistischen Terrors 1933-1945*"⁴⁸. Tato kniha připomněla židovské občany Bambergu a okolí, kteří byli nacisty nejprve zbaveni všech práv a poté systematicky vyvražděni. Mezi nimi uvedli i lékárníka dr. Julia Kolburgera (1874-1942?), který se narodil v Bambergu⁴⁹.

---

⁴³ subkapitola 2.3.1." Mag. Edwin Renner, Mastermind der ›Arisierungen›. Renner (1895-1945) měl od června 1938 funkci "kommissarischer Verwalter der jüdischen Apotheken in der Ostmark"

⁴⁴ spolupracoval na něm s Mag. Leopoldem Koglerem.

Fehring, Mag Alfred, and Mag Leopold Kögler. "*Die Pharmazeutische Gehaltkasse für Österreich von 1908 bis 1948*.", Vídeň, 2008

⁴⁵ "ZANZINGER, Benedikt. "*Arisierung“ und Restitution der Wiener Apotheken*. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien.

⁴⁶ Grillmeyer, Siegfried, Zeno Ackermann. "Erinnern für die Zukunft." *Die nationalsozialistische Vergangenheit als Lernfeld der politischen Jugendbildung*, Schwalbach/Ts (2002)

⁴⁷ Christiane Rothländer: "*Das „Adolf-Hitler-Haus“ in der Hirschengasse 25, Mariahilf*"

⁴⁸ Beisbart, Ortwin, and Franz Fichtl. "*Gedenkbuch der jüdischen Bürger Bambergs. Opfer des nationalsozialistischen Terrors 1933-1945*." Universitätsverlag der Otto-Friedrich-Universität Bamberg (2010). Kniha je rozšířeným vydáním (o dalších šest obětí) stejnojmenné publikace autorů vydané v nakladatelství Erich-Weiß-Verlag v roce 2008.

⁴⁹ "Gedenkbuch der jüdischen Bürger Bambergs", str. 218

Problematicke arizace lékáren na území válečné Slovenské republiky byla tématem diplomové práce Tomáše Lacka „*Arizace lékáren na Slovensku*“ z roku 1992⁵⁰. Tomáš Lacka publikoval s jeho školitelkou, Márií Kučerovou na stejné téma článek, který vyšel ve Farmaceutickém obzoru v roce 1993 - „*Arizácia lekárni na Slovensku*“⁵¹. Drobné poznámky týkající se osudů židovských farmaceutů můžeme najít v publikacích, které se zabývaly osudem českých, slovenských a podkarpatoruských Židů za druhé světové války⁵².

Z česky psané literatury lze snad jen zmínit, že v knize „*Arizace a arizátoři: drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45)*“⁵³ autorů Kuby a Jančíka byly v dokladech uvedeny i tři příklady arizace židovského majetku se vztahem k farmacii⁵⁴.

K dispozici jsou i práce věnující se starším obdobím dějin.

Přínosem Židů pro farmacii v různých časových obdobích se ve dvou člancích v časopise „*Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*“⁵⁵ zabýval chorvatský lékař a historik v oboru dějin lékařství dr. Lavoslav Glesinger⁵⁶.

Jednalo se o dva faktograficky bohaté články roli Židů v dějinách evropské farmacie od antických dob do 19. století.

V prvním z nich, „*Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden.*“⁵⁷ uvedl důležité lékárníky, lékaře a vědce, kteří sehráli důležitou roli v dějinách evropské farmacie.

---

⁵⁰ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského.

⁵¹ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. *Arizácia lekárni na Slovensku*. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 315-320

⁵² ENGELMANN, Isa. *Reichenberg und seine jüdischen Bürger: zur Geschichte einer einst deutschen Stadt in Böhmen*. Münster: LIT, 2012, s. 127, OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010. *Historické myšlení*, s. 160, BROŽ, Miroslav. *Hrdinové od Sokolova*. Praha: Avis, 2005

⁵³ JANČÍK, Drahomír a KUBŮ, Eduard. *Arizace a arizátoři: drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005

⁵⁴ lékárna Paula Munka v Praze, velkoobchod s léčivý „*Drogengrosshandlung*“ Alfreda Dubina v Praze a maloobchod s drogistickým zbožím „*Materialienhandlung*“ Alfreda Vogela rovněž v Praze

⁵⁵ „*Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*“ byl časopis vydávaný v Německu od roku 1851 do roku 1939 s výjimkou let 1887-1892. Tento měsíčník se věnoval historii judaismu a vědě o něm Isidore Singer, Peter Wiernik. „*Monatsschrift für die Geschichte und Wissenschaft des Judentums*“ (JewishEncyclopedia.com).

⁵⁶ Dr. Lavoslav Glasinger (1901-1986) byl chorvatský psychiatr a historik v oboru dějiny medicíny. Narodil se v Záhřebu v židovské rodině. Studium medicíny ukončil ve Vídni roku 1925. V meziválečném období pracoval jako neuropsychiatr v Záhřebu a publikoval řadu článků o historii Židů. Po porážce Královské jugoslávské armády byl zajatcem v Německu, odkud se v dubnu 1945 dostal do Jugoslávie a připojil se k partyzánskému hnutí. Po roce 1945 učil historii medicíny na lékařské fakultě univerzity v Záhřebu. V roce 1960 se stal univerzitním profesorem. Mezi lety 1960 a 1975 byl vedoucím oddělení pro dějiny medicíny Ústavu dějin přírodních, matematické a lékařské vědy Jugoslávské akademie umění a věd. Z jeho děl je možno zmínit *Lékařství v průběhu staletí* (1954) nebo *Dějiny medicíny* (1978).

⁵⁷ Glesinger, Lavoslav. „*Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden.*“ *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* (1938): 111-130

Počínaje obdobím středověku, kdy například jmenoval Assafa ben Berechju⁵⁸ nebo Sabataje ben Abrahama zvaného Donnolo⁵⁹ a konče 19. stoletím, kdy zmínil Jonathana Pereiru⁶⁰ nebo Philippa Phoebiuse⁶¹. Věnoval se i o pražským židovským lékárnickým rodinám v 17. až 19. století – rodině Kischů, Fürthů a Jeitelesů⁶². Druhý článek,

"*Weitere Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden*"⁶³ doplnil další informace k prvnímu článku o dalších významných postavách židovského lékařství a farmakologie a jejich dílu.

Pražští židovští lékárníci byli rovněž zmiňováni v knize "*Die Prager Universität Und Die Juden 1348–1848: Mit Beiträgen Zur Geschichte Des Medizinstudiums*"⁶⁴ vydané poprvé v roce 1935 Guido Kischem⁶⁵.

---

⁵⁸ Assaf ben Berechja, hebrejsky אסף בן ברחיה, který žil v 7. století po Kristu v Mezopotamii. Je považován za nejstarší hebrejského autora lékařské literatury. Jeho nejvýznamnější dílo je "ספר רפואה", v překladu Sefer Refuot, česky Kniha lékařství. Toto dílo obsahuje pojednání z oboru fyziologie, hygieny a praktické medicíny. Také obsahuje Antidotarium, předchůdce lékopisů, popisující 123 léčivých rostlin a jejich využití při přípravě léků.

⁵⁹ Sabatej ben Abraham, zvaný Donolo (913-982), hebrejsky "ספר המרקחות", byl první významný židovský autor medicínské literatury. Vystudoval lékařství, farmakologii, astrologii (tehdy zahrnující i astronomii) a výklad Talmudu, kterým se během svého života věnoval. Je autorem významného díla "ספר המרקחות" v překladu Sefer Mirkachot, česky Kniha lékárenská. V této knize vyjmenoval na 120 léčiv, mastí a léčivých náplastí (emplastrum) své doby.

⁶⁰ Jonathan Pereira (1803-1854) byl farmaceut a farmakolog působící v Anglii. Studium farmacie ukončil roku 1823. V roce 1826 se stal přednášejícím chemie na Royal College of Surgeons. V roce 1826 byl jmenován profesorem v oboru "Materia media" (kombinace dnešní farmakologie, farmakognosie a farmaceutické botaniky) a přednášejícím v oboru chemie na Aldersgate Medical School v Londýně. Zastával celou řadu dalších funkcí, mimo jiné byl zkoušejícím na londýnské univerzitě a významným členem Farmaceutické společnosti. V roce 1843 vydal ve dvou svazcích dílo "The Elements of Materia Medica and Therapeutics", kde shrnuje své poznatky o původu, morfologii a histologii rostlinných drog.

⁶¹ Philipp Phoebius (1804-1880) byl německý židovský lékař a farmakolog. Doktorát získal v roce 1827. Nejprve se věnoval patologii a anatomii. V roce 1832 byl docentem normální a patologické anatomie v Berlíně. Pak se začal věnovat farmakologii. V roce 1843 na univerzitě v Giessenu založil první německý Ústav farmakologie. V roce 1839 vydal knihu "Handbuch der Arzneiverordnungslehre.", volně přeloženo Výuka systematiky léčiv, tedy vlastně výuka farmakologie.

⁶² "Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden", s. 123-124.

⁶³ Glesinger, Lavoslav. "Weitere Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden." Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums (1938): 417-422.

⁶⁴ KISCH, Guido, *Die Prager Universität und die Juden 1348-1848: mit Beiträgen zur Geschichte des Medizinstudiums*, Julius Knitl, Moravská Ostrava 1935 (Amsterdam: B. R. Grüner, 1969, John Benjamins Publishing, 1981)

⁶⁵ Guido Kisch (1889–1985) byl německý právník a právní historik. Narodil se v Praze v široce rozvětvené židovské rodině, z níž pocházela řada rabínů, lékárníků (židovští lékárníci z *Judenapotheke* Wolff a David Kisch byli jeho předci), ale také "zuřivého reportéra" Egona Ervina Kische (byl bratrancem Guido Kische "z druhého kolena"). Jeho mladší bratr Bruno byl kardiolog a rovněž spisovatel. Guido Kisch ukončil studia práva v roce 1913 na právnické fakultě v německé části Univerzity Karlo-Ferdinandovy. Habilitoval se v roce 1915 na univerzitě v Lipsku. V roce 1920 obdržel profesuru právních dějin na univerzitě v Königsbergu. V roce 1922 obdržel profesuru na univerzitě v Halle, kdy byl v letech 1925-26 děkanem právnické fakulty. Od roku 1933 již tam nemohl pracovat. Nějaký čas ještě pracoval na univerzitě v Breslau, ale v roce 1935 emigroval do USA. Zkoušel i najít místo na právnické fakultě Německé univerzity v Praze, ale tamní akademické prostředí mu v té době již nepřálo. V USA pracoval v letech 1937 až 1958 pro rabínský seminář Hebrew Union College v New Yorku. Od roku 1962 se usadil v Basileji, kde od roku 1954 působil jako emeritní profesor. V Basileji se také věnoval studiu humanistické judikatury. Vydal řadu knih z německých právních dějin, humanistické judikatury, židovských akademických dějin a v roce 1975 také svoji autobiografii.

Hlavní tématem této práce byli židovští studenti a také přednášející na Univerzitě Karlově (poté Karlo-Ferdinandově) v daném časovém rozmezí.

Autor zaujal kritický přístup ke katolickému charakteru univerzity⁶⁶. Začíná vztahem středověkých ranhojičů k pražské lékařské fakultě⁶⁷. Židovští lékárníci jsou tématem kapitoly věnované doзору pražské lékařské fakulty univerzity nad lékaři i lékárníky Židovského Města⁶⁸. První židovští studenti se objevili na UK v roce 1770⁶⁹. Přednášet mohli ale Židé až od 20. let 19. století v oboru lékařství⁷⁰. Druhá část práce je edicí pramenů, z kterých autor čerpal a knihu uzavírá jmenný rejstřík.

Historii pražské židovské lékárny (tzv. Judenapotheke) se také věnovala studie bratra Guido Kische, Bruna⁷¹: *“History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague”*,⁷² kterou vydal v roce 1946 v periodickém sborníku *Historia Judaica* v New Yorku. V úvodu své studie se věnoval stručnému nástinu židovské farmacie v Evropě do 17. století.

Hlavní část studie věnoval historii židovské lékárny v pražském ghettu od roku 1635 (první konkrétní zmínka o židovském lékárníkovi jménem Zachariáš Nantua) do roku 1783, kdy tehdejší majitel Hirsch Mischl Jeiteles obdržel od císaře Josefa II privilegium, které ho opravňovalo i vydávat léky křesťanům. Další historii lékárny se již Bruno Kisch nevěnuje, vzhledem k tomu, že touto změnou židovská lékárna již ztratila svůj specifický charakter lékárny provozované výlučně Židy a pro Židy.

V dovětku uvedl autor celý text zmíněného privilegia a jednoduchý rodokmen pražských židovských lékárnických rodin.

---

⁶⁶ KISCH, Guido, c. d., s. 1–3.

⁶⁷ KISCH, Guido, c. d., s. 3–36.

⁶⁸ KISCH Guido, str. 36-47

⁶⁹ KISCH Guido, str. 48-60

⁷⁰ KISCH Guido, str. 60-68

⁷¹ Bruno Zacharias Kisch (1890-1966) byl experimentální kardiolog a v roce 1927 spoluzakladatel německé Společnosti pro výzkum chorob srdce a cév (DGHKF). Narodil se v široce rozvětvené pražské židovské rodině. Jeho starší bratr Guido byl význačný právník a právní historik. Vzdáleným bratrancem byl i slavný novinář a spisovatel Egon Ervín Kisch. V Praze na lékařské fakultě německé části Univerzity Karlo-Ferdinandovy v letech 1908-1913 vystudoval lékařství. Do první světové války působil jako asistent Heinrich Ewalda Heiring na Akademii pro další vzdělávání lékařů v Kolíně nad Rýnem. Za první světové války působil v lékařském sboru německé císařské armády. V letech 1925 až 1934 byl profesorem fyziologie na nově založené univerzitě v Kolíně nad Rýnem. V důsledku nacistických zákonů musel v roce 1934 odejít a provozoval soukromou kardiologickou praxi, které musel nechat roku 1937. Poté emigroval do USA, kde nejprve získal studijní pobyt na Yeshiva University v New Yorku. Poté se mu podařilo najít místo na Yale University jako asistent, kde pracoval s tehdejší novinkou-elektronovým mikroskopem. V roce 1952 se stal čestným členem DGHKF na jejím zasedání v Bad Neuheimu. Zde také v roce 1966 zemřel na vleklé onemocnění plic. Je pohřben v Jeruzalémě.

⁷² Kisch, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. *Historia Judaica*, New York, 1946, 8, 149-180, 1946.

Významným příspěvkem byla i kniha autorů Laszlo Szomoditse⁷³ a Szabolcze Dobsona⁷⁴ „*Maďarští Židé a lékárnictví do roku 1945*“ („*A magyar zsidóság és a gyógyszerészet 1945-IG*“)⁷⁵. Kniha je dostupná pouze v maďarském originále nicméně obsahuje řadu důležitých informací v podobě tabulek židovských absolventů studia farmacie na univerzitách v Budapešti a Szegedu, seznam lékáren židovských majitelů a uvedla i jména židovských farmaceutů, kteří byli zavražděni během shoah.

---

⁷³ László Szomodits (1948) Absolvoval farmaceutickou fakultu Semmelweisovy univerzity v Budapešti v roce 1973. Je členem Maďarské farmaceutické společnosti. Pravidelně publikuje odborné články z oblasti farmacie a zdravotnictví. Z bibliografie: „*Poznámky o význačných maďarských lékárnících (Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adattára)*“, Budapešť, Dictum 2003, „*Analýza rostlin v Praxové kodexu (A Prax-kódex növényeinek gyógyszerészettörténeti elemzése)*“ ve sborníku „*Dokumenty z historie farmacie (Orvostörténeti Közlemények)*“, str. 69-79, „*Ježíš Kristus jako lékárník (Jézus Krisztus a gyógyszerész)*“, online http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_02/gyogyszeresz.html.

⁷⁴ Szabolcz Dobson je od roku 2012 předsedou Maďarské farmaceutické společnosti.

⁷⁵ SZMODITS Laszlo, DOBSON Szabolcs. *A magyar zsidóság és a gyógyszerészet 1945-IG*, Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság, Budapest, 2014.

3.2 Katalogy posluchačů farmacie pražských univerzit 1882-1939

Základním úkolem bylo zjistit, kteří lékárníci bylo židovské víry a/nebo židovské národnosti. Dílčí řešení této otázky pro české historické země představovala možnosti ve jmenném vyhledávací Památníku Terezín „Oběti ghetta Terezín a oběti deportované z českých zemí do ghetta Łódź, Minsk a do pracovního tábora Ujazdów“, kde jeden z klíčů při zadávání byl i akademický titul⁷⁶. Doplnujícími zdroji byly jména získané při rešerších v odborné a vzpomínkové literatuře a solidních zdrojích na internetu. Nicméně toto řešení nebylo dostačující, u některých osob nebyl titul uveden, a navíc nezohledňovalo židovské farmaceuty ze Slovenska⁷⁷ a Podkarpatské Rusi.

Důležité bylo najít, kde se nacházejí dokumenty obsahující zápis o židovské⁷⁸ víře či později i židovské národnosti (od roku 1921)⁷⁹. Tento zdroj představovaly katalogy posluchačů farmacie pražských univerzit, kde od roku 1882 do roku 1920 posluchač při zápisu uváděl náboženství a od roku 1920 do roku 1939 náboženství i národnost. Jako výchozí bod jsem zvolil rok 1882, kdy došlo k rozdělení Univerzity Karlo-Ferdinandovy (KFU) na českou a německou část. Nejprve se jednalo o katalogy posluchačů německé a české části KFU a od roku 1920 Univerzity Karlovy a pražské Německé univerzity.

Situaci zjednodušovalo, že každý zájemce o studium farmacie, musel od roku 1918 studovat pouze na jedné z pražských univerzit. Těm, kdo ukončili (či ještě studovali) bylo uznáno farmaceutické studium na jedné z univerzit bývalé rakousko-uherské monarchie. Od roku 1882 do roku 1920 probíhalo studium farmacie na filosofických a od roku 1920 na přírodovědeckých fakultách obou univerzit.

V katalozích posluchačů každý posluchač uváděl při zápisu řadu údajů. Jednalo se o jméno, rok narození (obvykle nebylo uváděno celé datum), zemi původu, domovská obec, národnost (od roku 1925), náboženství, jméno otce a jeho povolání (popřípadě poručík, výjimečně matka-vdova), bydliště v Praze (či okolí) během studia a zapsané předměty.

---

⁷⁶ U osob jsou uváděny tituly v různé podobě – PhMr., Ph.Mr., PhMg., Mg. Ph., MgPh.

⁷⁷ Výjimkou byli židovští majitelé lékáren uvedení v diplomové práci Tomáše Lacka „*Arizace lékáren na Slovensku*“ (Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 1992).

⁷⁸ označované též jako hebrejská, mojžíšská či izraelitská

⁷⁹ "Výsledkem snahy o nalezení definice národnosti, pomocí které by se podařilo co nejlépe a nejpřesněji zmapovat národnostní složení v Československu, bylo rozhodnutí, že: „*Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním znakem jest zpravidla mateřský jazyk*“ (Sčítání lidu 1921). *Této definici se vymykalo národnostní určení Židů, kteří směli napsat národnost židovskou, i když nepoužívali hebrejštinu jako svůj mateřský jazyk.*" Šamanová, Gabriela. "Národnost ve sčítání lidu v českých zemích." Naše společnost 3.1 (2005): 10-15.

Dále jsou zde uvedeny ještě další, z hlediska mé práce podružné údaje (například u mužů o odkladu vojenské služby).

Z uvedených dat jsem zvolil jméno, příjmení, rok narození, zapsané semestry, zemi původu, domovskou obec, jméno a povolání otce (u studentů z českých zemí do roku 1918, pak těch s čs. občanstvím) a národnost. Z hlediska přesnosti je třeba konstatovat, že nebyly neobvyklé, že chyběly některé údaje (rok narození, domovská obec), jména byla nečitelná. V poválečných ročnících studenti židovské víry (národnosti) tento údaj nejprve v počátečních semestrech poznamenali, ale v pozdějších zápisech u některých posluchačů již tento údaj chyběl či bylo uvedeno „bez vyznání“.

Vzhledem k tomu, že klíčovým údajem bylo náboženství, bylo obtížné studenty dohledat po celou dobu dvouletého studia. Studenti na německé univerzitě se zapisovali o něco pečlivěji. Na přelomu dvacátých a třicátých let navíc výrazně stoupl na obou univerzitách počet studentů vzhledem k tomu, že zde studovali židovští posluchači zejména z Polska (v menší míře Rumunska), kde měli omezené možnosti studia vzhledem k výrazně antisemitským poměrům, jak obecně ve společnosti, tak zejména v akademickém světě. U nich ještě přistoupila otázka transkripce jmen z jejich jazyka.

3.3 Rigorózní protokoly studentů farmacie KFU, UK a NU

Druhá etapa spočívala po vytvoření seznamu studentů farmacie židovského původu v letech 1882 až 1939⁸⁰ k ověření, zda došlo k úspěšnému dokončení. Přípravné a rigorózní zkoušky se konaly na lékařských fakultách obou univerzit. Obsahovaly informace o jménu a příjmení zkoušeného studenta (studentky), celé datum narození⁸¹, místo narození, kde studoval (naprosto výjimečně jinde než v Praze), hlavní známka přípravných zkoušek, výsledek rigoróza a rubriku poznámka (zde se uvádělo datum a výsledek opravných rigorózních zkoušek). Pokud student uspěl, měl hodnocení “výborně” či “dostatečně”, pokud nebyl úspěšný, tak “nedostatečně” a zkoušku opakoval (někteří i dvakrát).

Zde jsem porovnal absolventy podle jména, původu a data narození se seznamem zapsaných studentek a studentů židovského původu. Do zpracování jsem zahrnul i studenty a absolventy farmacie se zahraničním občanstvím židovské víry či národnosti, kteří přišli studovat do Československa zejména z Polska (v podstatně menší míře z Rumunska, z ostatních zemí jen jednotlivci). Důvodem byla snaha pravicových a antisemitských kruhů v Polsku o omezení počtu židovských studentů na polských univerzitách (“*numerus clausus*”)⁸² či dokonce o úplný zákaz jejich studia (“*numerus nullus*”)⁸³.

V Rumunském království byla situace ještě horší, proti Židům vystupovala řada nacionalistických fašizujících organizací, jako například “*Liga archanděla Gabriela*”⁸⁴. Rovněž několikrát se opakovala snaha zavést *numerus clausus*⁸⁵.

Výsledkem byl seznam studentů, kteří byli občany ČSR a úspěšně dokončili studium, přičemž při zápisu do studia (katalogy posluchačů) uvedli alespoň jednu židovskou víru a/nebo národnost.

---

⁸⁰ vzhledem k dvouleté délce studia by musel student začít studovat nejpozději v zimním semestru 1937/38, nicméně do studie jsem zahrnul i studenty s pozdějším nástupem, vzhledem k tomu, že jim zabránilo dokončit studium uzavření českých vysokých škol na podzim 1939. Na Německé univerzitě v této době již vzhledem k vypjatému nacionálnímu ovzduší studovalo nepatrně studentů židovského původu.

⁸¹ toto bylo důležité vzhledem k vyhledávání v databázích holocaustu, samotný rok narození nebyl dostačující

⁸² I když s prvním návrhem přišel již v roce 1923 ministr pro vzdělání S. Glabinski za stranu Endek, nikdy k nedošlo k oficiální realizaci těchto snah. Viz Marcus, Joseph. *Social and political history of the Jews in Poland 1919-1939*. Vol. 37. Walter de Gruyter, 1983, str. 356.

⁸³ Pokud to nevyšlo, pokoušeli se protizidovsky naladění studenti a profesori na univerzitách, aby došlo při přednáškách k realizaci tzv. “lavicového ghetta”, kdy Židé by tvořili v univerzitní posluchárně v lavicích uzavřenou skupinu a nemísili se mezi ostatní studenty. Viz KADLEC Jaroslav. *Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období*, *Historický obzor*, 26, 7-8/15: 158-168.

⁸⁴ Clark, Roland. *Holy Legionary Youth: Fascist Activism in Interwar Romania*. Cornell University Press, 2015.

⁸⁵ PROCHÁZKA, Jan *Fašismus v Rumunsku a Bulharsku mezi lety 1918 a 1945*, *Fakulta sociálních věd UK, Praha 2007*, srv. s. 13 a 27 (bakalářská práce).

3. 4. Další nepublikované prameny

Získaný seznam jsem spojil s informacemi, získaných z archivních zdrojů. V případě „arizací“ lékáren patřících židovským majitelům jsem čerpal z fondu Archivní spisy (AS) v Národním archivu (NA) v Praze na Chodovci⁸⁶.

V případě jednotlivých lékárníků a kondicinujících farmaceutů jsem čerpal z archivních materiálů z Farmaceutického muzea v Kuksu. Byl to Fond Hlavní grémium lékárníků pro Čechy⁸⁷ a Kartotéka personálií archivu Českého farmaceutického muzea v Kuksu⁸⁸.

Podrobnosti o osudech některých lékárníků jsem zjišťoval ve veřejné i neveřejné databázi Multimediálního centra Knihovny Židovského muzea. Jednalo se o vyhledávání v databázi obětí holocaustu, v databázi odboru sbírek, v oborových databázích a v archivu orální historie.

---

⁸⁶ Jednalo se o lékárnu „Na Příkopě“ PhMr. Paula Munka v Praze (NA, AS, kartón 516, signatura 439), lékárnou „U dobrého pastýře“ PhMr. Wilhelma Bermanna v Brně (NA, AS, kartón 192, signatura 1127) a lékárnou „Moravia“ Manželů Fantových v Moravské Ostravě (NA, AS, kartón 327, signatura 2285).

⁸⁷ Míněno pro zemi Českou v rámci ČSR a majitele nebo nájemce lékáren.

⁸⁸ Jednalo se o přihlášky a odhlášky kondicinujících farmaceutů v lékárnách v zemi České v rámci ČSR.

3.5 Lékárenské ročenky a statistika

Takto získaný seznam studentů židovské národnosti studující v ČSR farmacii jsem nadále zpracoval. Oddělil jsem z něho studenty s československým občanstvím. Tuto skupinu jsem nadále rozdělil na studenty z českých historických zemí (včetně odstoupených území Německu a Polsku) a studentů z meziválečných spolkových zemí Slovensko a Podkarpatská Rus. Jako primární jsem si určil skupiny studentů z historických zemí vzhledem k lepší dostupnosti údajů z období 1938-1945. S druhou skupinou jsem v této etapě nicméně nadále pracoval. V této etapě bylo cílem určit, kteří ze studentů s dokončeným studiem pracovali v lékárnách, ať už v pozici lékárníka (majitel či provizor lékárny vlastněné dědici zesnulého lékárníka) nebo kondicinujícího farmaceuta. Získaný seznam jsem porovnal se seznamy majitelů lékáren, provizorů a kondicinujících farmaceutů, které jsou obsaženy v lékárenských ročenkách a dalších dostupných statistikách.

Z česky vydaných ročenek je dostupná Lékárenská ročenka pro rok, 1934⁸⁹, 1936⁹⁰, 1939⁹¹, 1943⁹², 1947/48⁹³. Naproti tomu z německých vydaných *ročenek Apotheken-Zeitwesser* pro roky 1936⁹⁴ a 1938⁹⁵. Seznamy (s výjimkou Lékárnícké ročenky 1941, 1943 a 1944) byly uspořádány podle jednotlivých územních grémií republiky a postavení farmaceuta.

Jako doplněk k těmto zdrojům posloužila Zdravotnická ročenka československá⁹⁶, vydaná roku 1938. Zde v části ročenky je seznam lékáren (společně se seznamem lékařů) podle spolkových zemí ČSR⁹⁷. Jsou zde uvedeny název lékárny, adresa, typ lékárny (reálná či koncesovaná), majitel, odpovědný správce (pokud lékárník nebyl současně majitelem) a rok založení. Ještě navíc jsou zde uvedeny lékárny domácí a příruční. Získaný seznam farmaceutů židovského původu z ČSR byl podkladem pro další postup, kdy jsem je jednak porovnal s dostupnými dat v elektronických a jednak papírových databázích.

---

⁸⁹ Lékárnícká ročenka 1934, Svaz čsl. lékárnictva, Praha, 1934.

⁹⁰ SPÁLOVÁ Gabriela, RUSS František. Lékárnícká ročenka 1936. Praha: nákladem Svazu čs. lékárnictva, 1936.

⁹¹ RUSS, František, SPÁLOVÁ, Gabriela. Lékárnícká ročenka 1939. Svaz českých lékárníků, Praha, 1939.

⁹² MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ Milada, ed. *Lékárnícká ročenka 1943*, Ústřední Výbor kondicinujících farmaceutů, Praha, 1943.

⁹³ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnícká ročenka: 1947-1948, Ústřední svaz lékárníků, Praha, 1947.

⁹⁴ Apotheken-Zeitweiser 1936: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1936: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung

⁹⁵ Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1938: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung

⁹⁶ Zdravotnická ročenka československá. Řiha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938

⁹⁷ Ibidem, IX. Seznam lékáren a lékařů, str. 533-562.

3.6 Databáze obětí shoah

3.6.1 České databáze elektronické

Nejznámější databáze židovských obětí holocaustu z českých zemí je dostupná na portálu www2.holocaust.cz⁹⁸. Tato databáze obsahuje jména a osudy Židů deportovaných z českých zemí a vězňů terezínského ghetta⁹⁹ z dalších evropských zemí¹⁰⁰. Databáze neobsahuje informace o přeživších. Přesné adresy byly obvykle dostupné jenom pro Židy z Prahy a vycházely z registrace Židů, která v Protektorátu probíhala od podzimu 1941. U některých obětí byly také k dispozici digitalizované dokumenty¹⁰¹ - osobní fotografie, žádosti o vystavení pasu, policejní hlášení apod.

Interní systém databáze ještě obsahuje i údaje o těch, kteří shoah přežili.

Veřejně online přístupná databáze obsahuje tyto údaje u každé osoby-jméno, příjmení, datum narození, poslední bydliště před transportem, místo registrace před transportem, označení a číslo transportu do a z Terezína a jeho osud (zemřel, osud neznámý, v neveřejné části i osvobozen) a pokud je to známé, i místo i datum úmrtí.

Institut Terezínské Iniciativy v rámci tohoto projektu digitalizoval a zpracoval přibližně 20 000 úmrtí oznámení vězňů, kteří zemřeli v Terezíně. Dalším zdrojem byly dokumenty z fondu Policejního ředitelství uložené ve fondu Policejního ředitelství v Národním archivu v Praze (jde o přibližně 350 000 dokumentů a fotografií k více než 35 000 lidí, kteří po zřízení Protektorátu Čechy a Morava podléhali Norimberským zákonům a byli deportováni z Prahy do Terezína a dalších nacistických ghet a koncentračních a vyhlazovacích táborů.

V posledních letech byl projekt rozšířen o zdroje z fondu Policejního ředitelství ve Státním okresním archivu v Plzni¹⁰² a Zemského archivu v Brně¹⁰³. Druhým důležitým zdrojem jsou rovněž online přístupné databáze Památníku Terezín¹⁰⁴.

Pro účely mé práce je nejdůležitější část databáze, která zpracovala oběti ghetta Terezín a oběti deportované z českých zemí do ghet Łódź, Minsk a do pracovního tábora Ujazdów.

---

⁹⁸ Tuto databázi spravuje Institut Terezínské iniciativy.

⁹⁹ Databáze obsahuje stručné údaje o všech vězních terezínského ghetta deportovaných z českých zemí, z Německa, z Rakouska, z Nizozemí, z Dánska, ze Slovenska a těch, kteří do Terezína přišli v posledních dnech války s pochody smrti (tzv. evakuační transporty). Dále jsou k dispozici informace o Židech, kteří byli z českých zemí deportováni přímo do Lodže, Osvětimi, Minsku a Ujazdowa.

¹⁰⁰ <http://www2.holocaust.cz/cz/victims>

¹⁰¹ <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu>

¹⁰² od roku 2013

¹⁰³ od dubna 2014

¹⁰⁴ <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz>

Celkově ale databáze Památníku Terezín obsahuje několik dílčích databází, které jsou veřejně přístupné online¹⁰⁵. Tato databáze obsahuje u jednotlivých osob jméno, příjmení, datum narození, místo narození (pokud je známo), titul (důležité-akceptuje i titul PhMr.¹⁰⁶), označení a popis transportu, transportní číslo, datum a místo úmrtí (u těch, co přežili datum a místo osvobození-nejvíce ghetto Terezín) a osud (zemřel/přežil).

Tato databáze obsahuje přes 66 700 záznamů o místě narození, z toho více než 54 080 záznamů o osobách zařazených do „pravidelných“ (tj. nikoliv „evakuačních“) transportů do Terezína či dále na Východ

Informace o přeživších osobách jsou zde zaznamenány jen s výslovným souhlasem osob, které daly se zveřejněním údajů svůj souhlas. Podle informace Památníku Terezín databáze Terezín data zachycují stav prací z počátku roku 2014.

Oba uvedené zdroje jsou zásadní online přístupné databáze, vytvořené v České republice. K dispozici jsou i další, veřejně přístupné online zdroje, které sice neobsahují velké databáze, ale přinášejí informace ke konkrétním osobám v určitém regionu.

Rozsáhlý je projekt “Zmizelí sousedé”¹⁰⁷, který mapuje podle měst nebo oblastí osudy židovských spoluobčanů během druhé světové války. Jedná se o samostatný literárně-dokumentační projekt vytvořený Židovským muzeem v Praze, který nabízí mladým lidem ve věku od 12 do 18 let, aby pátrali po osudech jejich židovských spoluobčanů z místa jejich bydliště a nejbližšího okolí. Byl oficiálně vyhlášen pod záštitou Kanceláře prezidenta republiky v roce 1999 v rámci konference Fenomén holocaust Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Některá města také uveřejnila seznam svých občanů, kteří byli zavražděni během shoah. Rozsah informací se v těchto seznamech liší. Někdy jde jen o seznam jmen a příjmení podle náhrobků na hřbitově (Olomouc)¹⁰⁸, někdy jsou uvedeny i data narození a úmrtí, příjezdu a

---

¹⁰⁵ Věznice gestapa v Malé pevnosti Terezín 1940-1945

Polizeigefängnis Theresienstadt 1940-1945

Německá vyšetřovací a vazební věznice Praha-Pankrác v Terezíně 1945

Deutsche Untersuchungshaftanstalt Prag-Pankratz v Terezíně 1945

Oběti ghetta Terezín a transportů z českých zemí do ghetta Łódź, Minsk a do pracovního tábora Ujazdów

Perzekvování Židé z českých zemí, kteří neprošli ghettem Terezín

Národní hřbitov v Terezíně

Koncentrační tábor Litoměřice 1944-1945

Außenlager Leitmeritz (Litoměřice) 1944-1945

Čeští vězni v koncentračním táboře Ravensbrück 1939-1945

Čeští vězni v koncentračním táboře Mauthausen 1938-1945

Internáční tábor pro německé obyvatelstvo, Malá pevnost Terezín 1945-1948

Databáze vězňů v pobočkách koncentračního tábora Flossenbürg na českém území

¹⁰⁶ s tímto titulem je v databázi celkem 20 osob-z nichž 14 bylo zavražděno a 6 válku přežilo

¹⁰⁷ <http://www.zmizeli-sousedede.cz/index.html>

¹⁰⁸ <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=9&cad=rja&uact=8&ved=0CFAQFjAIahUKEwjrlPyv06rHAhXL7hoKHVLUBFg&url=http%3A%2F%2Fkehila-olomouc.cz%2Frs%2Fwp->

odjezdu z Terezína a jméno vyhlazovacího tábora (Litomyšl)¹⁰⁹ nebo jsou záznamy o obětech uvedeny jako součást širší databáze encyklopedie dějin města a jeho osobností (Brno)¹¹⁰.

Na závěr je možné uvést veřejně přístupné naskenované dokumenty a fotografie ze sbírek Židovského muzea v Praze¹¹¹.

---

content%2Fuploads%2Fseznam-jmen.pdf&ei=yvXOVeuHNsvda9Kok8AF&usg=AFQjCNET5IWS5Xy2X1-fU89-Dwdb7DygOw&sig2=vDDzTrz7KI7oBtwT4y6zGw

¹⁰⁹ <http://zmizeli-sousedu.cz/pracestudentu/webby/litomysl/cz/archzidmuz.htm>

¹¹⁰ http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=osobnosti&q=holocaust&f_search=1

¹¹¹ http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Browse/modifyCriteria/facet/type_facet/id/52/mod_id/0

3.6.2 Zahraniční databáze elektronické

Hlavní zahraniční databází obětí shoah je databáze památníku Yad Vashem v Jeruzalémě¹¹², kde jsou shromážděny údaje o přibližně čtyřech a půl milionu obětí¹¹³. Vyhledávač umožňuje kromě základního vyhledávání také vyhledat jména a data narození rodinných příslušníků nebo vyhledávání nejen v latině, ale také v hebrejském písmu či cyrilici. Nicméně údaje zde o obětech jsou zde jen neúplné (chybí často například datum nebo alespoň rok narození). Za identifikované jsem určil ty osoby, které měly v databázi Yad Vashem¹¹⁴ alespoň, kromě jména, dva shodné znaky se mnou vypracovaným seznam židovských farmaceutů z ČR.

Další zahraniční databází je maďarská JewishGen Hungary Database¹¹⁵. Tato databáze zahrnuje 1,4 milionů záznamů z oblastí současného a bývalého Maďarska-současného Maďarska, bývalé Podkarpatské Rusi, Chorvatska, severního Srbska, Slovenska a severozápadního Rumunska. Pro kritéria mé práce měla význam jen okrajový.

Tato databáze je součástí projektu JewishGen¹¹⁶, webu spojující genealogické prameny židovských rodin z celého světa propojením tisíců různých databází. Tento projekt je spojen s Muzeem židovského dědictví-Živoucím památníkem holocaustu (*Museum of Jewish Heritage-A Living Memorial to the Holocaust*), které se nachází v New Yorku v dolní části Manhattanu¹¹⁷.

---

¹¹² <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

¹¹³ byla zpřístupněna v roce 2004

¹¹⁴ Databáze Yad Vashem nabízí informace o obětech-zdroj, jméno, příjmení, titul, datum narození, pohlaví, podrobnosti o transportech, číslo v transportu, osud, typ zdroj a pořadové číslo. Bohužel podle titulu nelze vyhledávat.

¹¹⁵ <http://www.jewishgen.org/databases/Hungary/>

¹¹⁶ <http://www.jewishgen.org/>

¹¹⁷ http://www.mjhnyc.org/about_f.html

3.6.3 Další použité zdroje

K doplňkovým zdrojům lze zařadit databázi doktorů Univerzity Karlo-Ferdinandovy, Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze z let 1882 až 1945, realizované archivem UK¹¹⁸. Tento projekt se týká i studentů farmacie, kteří mohli po složení rigorózní zkoušky ještě usilovat i o doktorské tituly. Jednalo se postupně o tituly doktora chemie (1834-1861), doktora farmacie (1861-1891), doktor filosofie (1891-1921) a doktor přírodních věd (1921-1948). Údaje sahají do roku 1939 z důvodu ochrany osobních údajů¹¹⁹. V této databázi se vyhledává podle příjmení a roku promoce.

Pro získání jmen a identifikaci osudu židovských farmaceutů ze Slovenska je důležitá diplomová práce Tomáše Lacka „Arizace lékáren na Slovensku“ z roku 1992¹²⁰. Další zdroje byli profily jednotlivých židovských farmaceutů na internetu¹²¹ a zmínky v odborné¹²² a vzpomínkové literatuře¹²³.

---

¹¹⁸ <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/project/pr/?lang=cs> .

¹¹⁹ „Zveřejnění matrik doktorů české univerzity je první fází rozsáhlého projektu, který chtějí univerzitní archiváři realizovat. Jejich cílem je digitalizovat a on-line zpřístupnit matriky, rigorózní protokoly, protokoly o státních zkouškách a katalogy posluchačů české a německé univerzity v Praze. V pozdější fázi projektu plánují spuštění vyhledávací databáze, která umožní vědcům i laickým badatelům dohledání všech dostupných archiválií o jednotlivých studentech.“ (<http://www.cuni.cz/UK-5024.html>)

¹²⁰ LACKA, Tomáš. Arizace lékáren na Slovensku, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 1992. Se svojí školitelkou, Márií Kučerovou, ještě publikoval na toto téma článek, viz KUČEROVÁ, Mária, LACKA Tomáš. Arizácia lekární na Slovensku. Farmaceutický obzor. 62/1993, č. 7, s. 315-320.

¹²¹ Například: Heda Ambrová (1922-2010). Edah.sk [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/heda-ambrova/22/>, Helena Kleinová. Paměť národa [online]. 2011 [cit. 2017-01-24]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/kleinova-helena-1948-1457>.

¹²² BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001, SULAČEK, Jozef. Tragické osudy židovskej komunity v Kežmarku v rokoch II. svetovej vojny. In: CINTULOVÁ, Erika. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1-2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Múzeum v Kežmarku, 2003, s. 60-85, ENGELMANN, Isa. *Reichenberg und seine jüdischen Bürger: zur Geschichte einer einst deutschen Stadt in Böhmen*. Münster: LIT, 2012, JANČÍK, Drahomír a KUBŮ, Eduard. *"Arizace" a arizátoři: drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005.

¹²³ BROŽ, Miroslav. *Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu*. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epoque), Praha 2017, SOMMER-LEFKOVITS, Elisabeth. *Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945*, Domino Press, Košice 1995, HERZ, Juraj, DRBOHLAV, Jan. *Juraj Herz: autopsie (pitva režiséra)*, Mladá fronta, Praha 2015.

4. Židé v českém a evropském lékárenství do roku 1918

4.1. Lékárník jako židovské příjmení (Apotheker, Rokeach)

Na počátku je vždy slovo. A to slovo, které bylo na počátku této práce, je רוקח. V transkripci do latinky se můžeme nejčastěji setkat s výrazem „Rokeach“¹²⁴. Je důležité poznamenat, že v biblické hebrejštině se jedná o sloveso, nikoliv o podstatné jméno. S tímto slovem se již můžeme setkat ve Starém zákonu¹²⁵. Samotné slovo má více významů. Podle biblické konkordance¹²⁶ (ve Starém zákonu se vyskytuje sedmkrát) může znamenat: „mix (1x), mix in the spices (1x), perfumer (3x), perfumer's (1x), prepared (1x)“¹²⁷. Slovo „perfumer“ se dá přeložit jako „parfumář“ nebo ryze česky „voňavkář“. V jiných překladech¹²⁸ je ale také „perfumer“ nahrazeno překladem „apothecary“. Toto slovo znamená podle výkladového slovníku „a person who in the past made and sold medicines“. Rozlišná konkordance slovesa רוקח zahrnuje rozmanitost pracovní náplně starověkého farmaceuta – kromě přípravy léků rovněž příprava a prodej parfémů či směsí koření. Období Starého zákona spadá do druhé vývojové etapy farmacie (5/4. století př. n. l. – 1. st. n. l.), kdy se farmaceutická funkce vyděluje z léčitelství¹²⁹.

Ve středověku, kdy docházelo k vytváření dědičných židovských příjmení, která se tvořila i podle povolání, se mezi aškenázskými Židy objevilo i příjmení Rokeach¹³⁰. Příjmení přetrvalo do dnešních časů, mezi významnými nositeli tohoto jména můžeme najít jména jako Eleazar z Wormsu (אלעזר מוורמיזא), (1176 – 1238) též nazývaný Eleazar Rokeach, středověký kabalista a znalec Talmudu¹³¹, Israel Rokeach (ישראל רוקח), (1886–1959), nositel Řádu Britského Impéria, izraelský politik, člen Knesetu a starosta Tel Avivu v letech 1936-1953¹³² nebo Milton Rokeach (narozen v Polsku v Hrubieszówě jako Mendel Rokicz, 1918–1988), polsko-americký významný sociální psycholog, který vyučoval na Michigan State University, University of Western Ontario, Washington State University a University of Southern California¹³³.

¹²⁴ Jako další transkripce se uvádějí: „Rokach, Raqach, Roqeach, Rokeach, Roqeach, Rokeah, Roqeah“ (<https://en.wikipedia.org/wiki/Rokeach>)

¹²⁵ KISCH, Guido, History of the Jewish Pharmacy (Judenpotheke) in Prague, in: *Historia Judaica*, Vol. VIII, New York, 1946, s. 149

¹²⁶ <http://biblehub.com/hebrew/7543.htm>

¹²⁷ Viz *New American Standard Bible*

¹²⁸ Viz *King James Bible with Strong's*

¹²⁹ DOHNAL, František, Studijní texty k dějinám farmacie, Karolinum, 2014, s. 18

¹³⁰ KAGANOFF, Benzion C. *A dictionary of Jewish names and their history*. Jason Aronson, Incorporated, 1996, s. 18

¹³¹ <http://jewishencyclopedia.com/articles/5542-eleazar-ben-judah-ben-kalonymus-of-worms>

¹³² <http://www.jta.org/1959/09/15/archive/israel-rokach-long-mayor-of-tel-aviv-and-general-zionist-leader-dead>

¹³³ WEINER, Irving B.; CRAIGHEAD, W. Edward. *The Corsini encyclopedia of psychology*. John Wiley & Sons, 2010, s. 1474-1475

Druhou variantou příjmení vycházející z povolání lékárníka je Apotheker, které se jako rodinné příjmení objevuje v 16. století (další varianty byly pestré-Apotecker, Apteiker, Apteker, v češtině Apatykář ve smyslu lékárník, hebrejsky אפוטקר nebo אפוטקר nebo v ruštině аптекарь)¹³⁴.

Rottenberg¹³⁵ soudí, že toto příjmení přišlo z oblasti Volyně (tehdejší součást Ruské říše, dnes Ukrajina) a pochází z polského výrazu pro lékárníka¹³⁶.

Jako první známou osobu židovského původu s tímto příjmením zaznamenal Abrahama Izáka Apothekera, žijícího ve Vladimiru (Volyňská oblast, Rusko). Byl také znám pod jménem Abraham Ashkenazi Apotheker¹³⁷. Žil v druhé polovině 16. století a byl významným spisovatelem.

Dalším známým nositelem jména Apotheker byl spisovatel v jidiš a tiskař David Apotheker¹³⁸. Narodil se roku 1855 v gubernii Kovno na území Ruské říše. Původně působil v Rusku, kde byl zatčen a uprchl do Bukoviny (tehdejší Rakousko-Uhersko). V roce 1888 emigroval do Spojených států, kde se usadil v Philadelphii. Tam se zapojil do anarchistického hnutí a vydával tiskoviny (například týdeník *“Die Gegenwart”*¹³⁹).

Zajímavé porovnání zastoupení obou příjmení nabízí práce Leopolda M. Poppera, který v 19. století pro Židovskou obec v Praze sepisoval kompletní seznam náhrobků ze Starého židovského hřbitova¹⁴⁰. S příjmením Apotheker je tam zaznamenáno 17 osob obojího pohlaví. Naproti tomu s příjmením Rokeach pouze jedna osoba, Wolf Rokeach¹⁴¹.

---

¹³⁴ Guggenheimer, Heinrich Walter, and Eva H. Guggenheimer. *Jewish family names and their origins: an etymological dictionary*. KTAV Publishing House, Inc., 1992, s. 32

¹³⁵ Rottenberg, Dan, *Finding our fathers: a guidebook to Jewish genealogy*, Genealogical Publishing Com, 1986, s. 158

¹³⁶ Ovšem slovo apatyka pochází původem z řeckého *“Apothéké”* - sklad
Viz: Čeština doma i ve světě 1/94, vyd. FF UK Praha, s. 50.

¹³⁷ Žil v druhé polovině 16. století a byl významným spisovatelem. Za jeho nejdůležitější knihu je považována kniha *“הייל סם”* (*“Elixír života”*), kde radí, jak správně dodržovat všechny povinnosti židovského života. Kniha nemohla být vytištěna ve Volyni, proto zařídil její vytištění Moses ben Shabbetai (rodák z města Lokaczy nedaleko Vladimiru) v Praze roku 1590. Kniha byla psána v hebrejštině a jidiš. Viz SINGER, Isidore. (2013). *The Jewish Encyclopedia* (Vol. 2). London: Forgotten Books. (reprint, poprvé publikováno 1901), str. 22-39.

¹³⁸ Původně studoval od roku 1868 ve Vilkomiru pod vedením jednoho z ruských židovských sionistů Mosese Loeba Lilienbluma. V roce 1877 byl uvězněn v Kyjevě za účast v nihilistickém spiknutí, ale podařilo se mu uprchnout do metropole Bukoviny Černovic (Czernovitz), tehdy na území Rakouska-Uherska. Tehdy na území Bukoviny byla silná převaha židovského obyvatelstva (tvořilo až 33%). Zde vydával noviny v jidiš a napsal svoji první knihu. Viz SINGER, Isidore. (2013). *The Jewish Encyclopedia* (Vol. 2). London: Forgotten Books. (reprint, poprvé publikováno 1901), str. 22-39

¹³⁹ <http://www.museumoffamilyhistory.com/yt/lex/A/apotheker-david.htm>

¹⁴⁰ Seznam nebyl vydán knižně, je dostupný pouze v rukopise, Archiv Židovského muzea, Praha. Podrobněji o něm viz MUNELES, Otto, VILÍMKOVÁ, Milada. *Starý židovský hřbitov v Praze*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1955, s. 91-96.

¹⁴¹ Je nutné poznamenat, že až do josefínské reformy byla jména Židů v českých zemích poměrně nejednotná, například první zaznamenaný lékárník židovského původu v Praze (1635), Zachariáš Nantua Apotheker (syn lékaře Eliáše Nantuy), byl též uveden jako Zacharyas Wenediger Appatykarz a v Popperově seznamu je uveden jako Pesach, syn Elie Rofe (hebrejský výraz pro lékaře, אפוס) z Nantuy

4.2 Židé v evropské farmacii od antických dob do 19. století¹⁴²

Farmacie tvořila vždy pevnou součást zdravotnictví a představovala zdroj léčiv pro lékaře. Od pravěku byla součástí léčitelství, z něhož se na konci starověku vydělila jako samostatný, ovšem ještě vnitřně nediferencovaný obor. Je důležité zmínit, že i tak docházelo k prolínání medicíny a farmacie. Lékaři si připravovali vlastní léky a lékárníci prováděli léčebné zákroky a vydávali léky místo lékařů.

Jednoznačné bylo postavení lékařů jako autorů lékopisů, které nutně potřebovali lékárníci ke studiu léčivých látek a přípravě léků. Tyto knihy se lišily obsahem a strukturou – byly označovány jako *Antidotarium*¹⁴³, *Dispensatorium*¹⁴⁴, *Materia medica*¹⁴⁵ či *Pharmacopeia*¹⁴⁶. Spíše výjimečně na nich lékaři spolupracovali s lékárníky, někdy byl lékař i současně lékárníkem.

Je nepochybné, že Židé hráli významnou roli v evropské medicíně již od středověku. Léčitelstvím se zabývali již Levité, starozákonní židovský kněžský rod, jediný, který měl toto privilegium¹⁴⁷. Úroveň středověkého zdravotnictví byla na nízké úrovni. Čerpalo proto z řecké a zejména arabské medicíny.

---

¹⁴² Viz také: ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Židé v evropské farmacii od 7. do počátku 20. století. Česká a slovenská farmacie, 2016, roč. 65, č. 5, s. 182-191.

¹⁴³ Antidotaria byla původně přehledy antidot, tedy protijedů proti velmi rozšířeným středověkým jedům. Postupně byla chápána v širším slova smyslu jako „prostředek proti jedu, proti nemoci, lék, jejich soupis, sestava receptů v knize je tedy antidotář, antidotarium“ (RUSEK, Václav a SMEČKA, Vladimír. České lékárny. 1. vyd. Praha: Nuga, 2000, s. 27). Nejznámějším antidotáři bylo *Antidotarium magnus* vzniklé překladem do latiny desátého svazku knihy – učebnice medicíny-arabského lékaře Haly Abbase *Kitáb-al-Malíkí* (994), která byla sbírkou receptur (v druhé polovině 11. století Konstantinem Africkým). Viz ibidem, s. 27.

¹⁴⁴ Dispensatoria byla obdobou *Antidotárií*, jednalo se opět o sbírky receptur, šlo o další etapu ve vývoji lékárenské literatury, o předchůdce oficiálních lékopisů. První z nich stále vycházely ze sbírek arabských receptur. Významné bylo *Dispensatorium Mesue*, vydané roku 1471 v Bologni, *Dispensatorium Nicolai Myrepsi*, sepsané koncem 14 století a zejména *Dispensatorium Valeria Corda* z roku 1592 (též známé jako Norimberský lékopis), které je považováno za první lékopis v Německu a střední Evropě (u nás se používal v lékárnách ještě v 17. století). Viz BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 90

¹⁴⁵ Název *Materia Medica* byl poprvé použit v latinské překladu pětidílného spisu řeckého lékaře Pedania Dioscorida *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς* (latinsky *De Materia Medica*), který napsal mezi roky 50 a 70 našeho letopočtu. Obsahovalo dnešními slovy asi tisíc léčivých látek zejména rostlinného, ale také živočišného a nerostného původu. Viz: SINGERIST, Henry E. "Materia Medica in the Middle Ages, A Review." *Bulletin of the History of Medicine* 7 (1939), s. 417.

Od té doby se vžil název *Materia medica* pro seznam léčivých látek, od Paracelsových dob rozšířený postupně o látky chemického původu, které dnes převažují. Jednalo se o předchůdce lékopisů moderní doby (od 18. století) vzniklé spojením dispensatorií (seznam receptur) a materie mediky (seznam léčivých látek).

¹⁴⁶ *Pharmacopeia* – název je odvozen ze starořeckého slova *φαρμακοποιία* (*pharmakopoiia*), od *φάρμακον* (*Pharmakon*), tedy lék. V podstatě se dá volně přeložit „jak připravit lék“. Od 18. století byly tímto slovem označovány národní a územní lékopisy. V českých zemích poprvé v roce 1774 *Pharmacopea* (byl použit latinský výraz) *Austriaca Provincialis* (Provinční rakouský lékopis). Viz: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 90
Název přetrvával do současnosti – oficiální evropský lékopis nese název *European Pharmacopoeia*.

¹⁴⁷ JIRÁSEK, Robert. *Náboženské motivy ve farmacii*. *Praktické lékařství*, 8/2012, č. 6, s. 295.

Právě v období rozkvětu medicíny v Arabské říši (7. - 13. století n. l.) se židovští lékaři a lékárníci podíleli společně s odborníky z jiných národů na její vysoké úrovni. Svá díla psali v arabštině, která byla *lingua franca* této obrovské říše a teprve později docházelo k jejich překladu do hebrejštiny.

Velký význam měla i hygienická přikázání Koránu, o které se mohlo zdravotnictví té doby opřít v případě prevence nemocí. Arabská medicína navazovala na antické a byzantské autority - Klaudia Galéna, Hippokrata, Dioskorida a další. Jejich díla se překládala do arabštiny (díky tomu mohla být později z arabštiny být přeložena do latiny a sehrát roli i v rozvoji středověkého evropského lékařství a farmacie). Z byzantského zdravotnictví převzali koncepci vzniku nemocničních komplexů ve velkých městech. V těchto nemocnicích byla pravidlem přítomnost lékařů, což bylo novum, které nadlouho přeběhlo svoji dobu (v evropských středověkých *hospitalech* se lékaři pravidelně nevyskytovali).

K nejvýznamnějším lékařům tohoto období patřili Rhazes (865–925) a Avicenna (980–1037), kteří byli respektovanými autoritami i ve středověké a renesanční křesťanské medicíně.

V období arabského kalifátu (661–1258) a Córdobaského emirátu (756–929) a kalifátu (929–1031) můžeme zaznamenat mnoho lékařů židovského původu píšících arabsky, z nichž někteří se věnovali i farmacii. Masarjawai (arabským jménem Al-Basri Al-Yahudi) žil v 7. století našeho letopočtu.

Věnoval se problematice rakoviny – předpokládal, že tato nemoc vzniká v oblasti prsou, dělohy nebo očí. Pro její léčbu vytvořil balzám, který se skládal ze škrobu, oxidu zinečnatého, kadidla¹⁴⁸, aloe, rudého arménského jílu¹⁴⁹ a růžového oleje.¹⁵⁰

Isaac Judaeus (hebrejsky Jicchak ben Shlomo ha-Yisraeli, arabsky Abu Ya'qub Ishaq ibn al-Suleiman Isra'ili) patřil mezi přední filosofy (byl zakladatelem židovského neoplatonismu), přírodovědce a lékaře své doby. Jeho práce (v originále v arabštině) v oboru lékařství a filosofie byly překládány do latiny, španělštiny a také hebrejštiny.

---

¹⁴⁸ Kadidlo – v obecném smyslu vykuřovadlo, přesněji je to pryskyřice ze stromu kadidlovník pravý (*Boswellia carteri*), které byly používáno k vykuřování sakrálních prostor. V tradiční medicíně v Africe a Asii byl používán pro trávicí potíže a kožní nemoci.

¹⁴⁹ Arménský jíl, latinsky *bolus armenus*, je červený zemitý jíl, původem z Arménie, bohatý na oxidy železa. V medicíně 7. století se používal proti průjmům, úplavici nebo krvácení.

¹⁵⁰ EMAMI, Seyed Ahmad, et al. Cancer and its treatment in main ancient books of Islamic Iranian traditional medicine (7th to 14th century AD), *Iranian Red Crescent Medical Journal* 14.12 (2012), s. 747.

Do kánonu středověké farmaceutické literatury přispěl několika díly-*Kitab al-fi tiryak* (kniha o jedech a protijedech) a rovněž byl podepsán pod pojednáním o antimonu¹⁵¹ *Maqala al-fi kuhl*, jehož rukopis je uchován v syrské Národní knihovně v Aleppu¹⁵². Někteří mu rovněž připisovali autorství titulů *Viaticum* (Průvodce lékařů – častý latinský název pro lékařské příručky té doby) a *Liber Pantegni* (kniha zahrnující veškeré lékařské umění).

Obě knihy do latiny překládal¹⁵³ Constantus Africanus, který přeložil dvě původní díla Isaaca Judaea¹⁵⁴, což bylo důvodem, že tyto dvě lékařské knihy také někdy přisuzovali jemu.

Viaticum je ale překlad knihy *Kitāb Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* autora Abu Ja'far Ahmad ibn Ibrāhīm ibn abī Khālid al-Jazzāra (zemřel 979 nebo 1004-5), který byl žákem Isaaca Judaea¹⁵⁵.

Liber Pantegni je kompendium řecké a arabské medicíny, z velké části se jedná o překlad knihy *Kitab al-Malaki* autora Ali ibn al-Abbas al-Majusiho¹⁵⁶(zemřel 982–994).

Doba arabského kalifátu představovala zlatý věk židovské vědy a vzdělanosti. To se odrazilo i ve množství arabsky píšících židovských lékařů a jejich příspěvků v oblasti farmaceutické literatury. Moses ben Elasar, osobní lékař jednoho z kalifů v 10. století, byl autorem příručky zahrnující i popis léčiv¹⁵⁷.

Rabbi Jonah Ibn Genach (arabsky Marwan Abu Al Walid Ibn Janah (990–1050) působil v Zaragoze. Vynikl zejména jako znalec hebrejské gramatiky a lexikograf, ale měl i znalosti medicíny¹⁵⁸. Podle životopisce arabských lékařů té doby Ibn Abi Usaibi'i napsal Ibn Genach jako výjimku ze svého celoživotního tématu knihu al-Kitab Talkhis, v které se věnuje základním léčivům a jejich zpracování¹⁵⁹.

---

¹⁵¹ Sloučenina antimonu, vnan antimonylo-draselný byl znám již ve středověku $K[C_4H_2O_6Sb(OH)_2].1/2H_2O$ jako dávný kámen neboli tartarus emeticus. Byl dobře rozpustný ve vodě a po požití došlo k zvracení. Ovšem, stejně jako všechny rozpustné soli antimonu je jedovatý.

Více o využití v starověkém a středověkém lékařství PAŘÍZEK Jindřich Antimon – pomocník tiskařův, Minerální suroviny 4/2010, s. 4-7

¹⁵² GLICK Thomas F., LIVESEY Steven, WALLIS Faith. Medieval science, technology, and medicine: An encyclopedia. Routledge, 2014, s. 275-276

¹⁵³ Přesněji kompiloval, protože Liber Pantegni se skládalo z více zdrojů.

¹⁵⁴ DEMAITRE, Luke Medieval medicine: the art of healing, from head to toe. ABC-CLIO, 2013, s. 334

¹⁵⁵ Online British Library, Digitised Manuscripts, Harley MS 3140, ff 196r-254v

(http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Harley_MS_3140)

¹⁵⁶ BURNETT, Charles SF, JACQUART Danielle eds. Constantine the African and 'Alī Ibn Al-'Abbās Al-Mağūsī: The Pantegni and Related Texts. Vol. 10. Brill, 1994, s. 121

¹⁵⁷ Glesinger, L. "Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden." *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 1938, 114

¹⁵⁸ Ruhmer, Otto Emil, and Arthur G. Zupko. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 10

¹⁵⁹ Jewish Ecyklopedia-biografické heslo (<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/7998-ibn-janah-abu-al-walid-merwan>).

Další lékař, Isaac Ibn Beklarisch, žijící v 12. století¹⁶⁰ byl autorem pojednání o základních léčivých látkách – Kitáb al-Mustai'ni. V této knize, která obsahovala jména používaných léčiv v té době, popsal jejich původ, jejich sílu a mechanismus účinku a jak je zpracovávat a užívat (včetně překladu jejich jmen do syrštiny, perštiny, latiny a španělštiny)¹⁶¹.

Ve stejném století rovněž působil Ibn al-Muddawar, plným jménem Abu al-Bayan ibn al-Mudawar (1101–1184), autor lékopisu, jenž se bohužel nezachoval¹⁶².

Méně je toho známo o Nathanovi ben Joel Palquerovi (Falquerovi), který napsal přibližně v druhé polovině 13. století. Někteří ho identifikovali s lékařem Nathanem z Montpellieru. Napsal příručku v hebrejštině *Zori HaGuf* (doslova „Balzámy těla“), kde čerpal z arabských medicínských zdrojů. Bylo to pomůcka pro jeho kolegy, kteří arabsky neuměli. Problém při psaní této příručky představovalo, že samotná hebrejšтина měla málo medicínských a farmaceutických termínů (ty, které v ní byly, pocházely z Mišny a Talmudu). Zahrnovala metody léčby a seznam léčiv a léčivých rostlin¹⁶³.

Důležitou a významnou příručku napsal lékař Cohen al-'Attar (zemřel 1259), který žil v začátku Mamlúcké éry (1250–1517) v Káhiře. Význam této příručky (*Pharmacopoea*) nebyl jen lokální, rozšířil se v bývalých oblastech zanikající Arabské říše, ale i křesťanské Evropy.¹⁶⁴

Toto dílo obsahovalo několik stovek receptů nejen na přípravu léčiv do pilulek a kapslí, ale i například balzámy na podporu růstu vlasů. V arabském světě se stalo stěžejním zdrojem informací z oblasti farmakologie a přípravy léčiv po několik století téměř až (v některých oblastech) do 20. století.¹⁶⁵ Velmi podrobně se věnuje popisu využití cukru jako součástí léčiv v tomto díle Mohamed Ouerfelli¹⁶⁶.

---

¹⁶⁰ Landau, Richard. *Geschichte der jüdischen Ärzte*. BoD – Books on Demand, 2013, s. 33.

¹⁶¹ Ruhmer, Otto Emil, and Arthur G. Zupko. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 10.

¹⁶² Viz Jewish Ecyklopedia-biografické heslo (<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11196-mudawwar-abu-al-bayan-ibn-al>)

¹⁶³ ETZIONY, MORDECAI B. "Nathan ben Joel and his" Zori HaGuf". *Bulletin of the History of Medicine* 37 (1963), s. 257.

¹⁶⁴ Významná pro tehdejší lékaře a lékárníky byla i v tom, že popisovala několik odlišných metod příprav al – Diryaq al-akbar (nebo také al-Faruq) a uváděla různé možnosti jeho použití. Pod tímto arabským jménem se skrýval univerzální "všelék" středověku – theriac neboli tíryaq, který podle autora pomáhal při onemocnění střev, jater, sleziny (a jiných chronických nemocech), ale také byl ceněn jako antidotum proti živočišným jedům (zvířat, hadů, plazů nebo hmyzu), kdy měl pomoci odstranit veškerý jed z těla. Viz SHEHADA, Housni Alkhateeb. *Mamluks and animals: veterinary medicine in medieval Islam*. Brill, 2012, s. 288.

¹⁶⁵ RUHMER, Otto Emil a ZUPKO Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 11

¹⁶⁶ OUERFELLI, Mohamed. "Les usages du sucre dans le manuel de pharmacie de Cohen al-'Attār médecin juif du Caire au XIIIe siècle." *Anuario de Estudios Medievales* 43.1 (2013): 243-258.

Do příspěvků židovských autorů do dějin farmacie lze započítat i jedno z děl významného filosofa, soudce, vědce a lékaře Maimonidese (hebrejsky Moše ben Majmon מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן מִמְּרוֹן, zkráceně רַמְבַּם Rambam, 1135–1204), známého také pod arabským jménem Abú Imrán Músá ibn Majmún Ibn Abdalláh al-Qurtúbí al-Andálusí al-Isrá'ílí. Na začátku svého života žil v židovské čtvrti, juderii v Córdoba. Žil také v Maroku, kde studoval lékařství. Na konci života se usídlil v Egyptě v Káhiře na dvoře egyptského sultána Saladína jako jeho osobní lékař. Zmiňovaný titul byla jeho práce *Kitáb al-Sumum wa-al-Mutaharris min al-Adwiyah al-Qittalah (O jedech a protijedech)*¹⁶⁷. V ní uvedl postupy, o kterých usoudil, že by mohly být úspěšné po požití jedu¹⁶⁸.

Tyto práce (antidotária) byly ve středověku velmi oblíbené, neboť otrava protivníka byla jedním ze způsobů politického boje¹⁶⁹. Maimonides v jednom ze svých děl (*Kaḡalah fi al-Rabú – Léčba astmatu*) zastával ne příliš obvyklý názor na svoji dobu, co se týče použití theriak. Maimonides soudil, že by se mělo rozlišit, kdy je vhodné použít *theriak* jednoduššího složení a kdy *theriak* s více složkami (jak bylo tehdy spíše obvyklé). Podle jeho názoru nasazení nesprávného *theriaku* v nevhodný čas může zapříčinit zhoršení zdravotního stavu pacienta nebo dokonce jeho smrt¹⁷⁰.

Assaf ben Berechja (též Asaph Judaeus, hebrejsky הַיְהוּדִי אֶסָפָה, Assaf HaYehudi), který žil v 7. století našeho letopočtu v Mezopotámii a byl vůbec považován za nejstaršího zaznamenaného autora hebrejské lékařské a farmaceutické literatury. Jeho nejvýznamnější dílo סֵפֶר רִפּוּאוֹת (*Sefer Refuot – Kniha lékařství*). Kromě pojednání z oboru fyziologie, hygieny a praktické medicíny, také obsahuje Antidotarium (zde autor popsal celkem 123 známých léčivých rostlin té doby a jak z nich připravit léčiva). Někteří zmiňovali jako spoluautora díla Johanana ben Zabdu. Zajímavé z dnešního hlediska je, že toto dílo se zabývalo i preventivními opatřeními proti vzniku nemocí¹⁷¹.

Druhý je Sabbatej ben Abraham (913–982) známý také jako Donolo. Vystudoval řadu oborů (lékařství, farmakologii, astrologii včetně astronomie a Talmud), v kterých se během

¹⁶⁷ ČERMÁKOVÁ, Tereza *Medicina v al-Andalusu*, bakalářská práce na filosofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, 2014, s. 29-32.

¹⁶⁸ BAR-SELA, Ariel, et al. Moses Maimonides' Two Treatises on the Regimen of Health: *Fī Tadbīr al-Sihhah and Maqālah fī Bayān Ba'd al-A'rād wa-al-Jawāb'anhā*. *Transactions of the American Philosophical Society*, 1964, s. 8.

¹⁶⁹ MAZÁK, Tomáš, *Historie jedů a vznik toxikologie*, upravená seminární práce, 2014, online <http://www.toxicology.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=666>.

¹⁷⁰ SWIDERSKI, Richard. *Poison Eaters: Snakes, Opium, Arsenic, and the Lethal Show*. Universal-Publishers, 2010, str. 62-63.

¹⁷¹ Shatzmiller, Joseph (1994). *Jews, Medicine, and Medieval Society*. University of California Press. p. 11 - odkaz na *Sefer Refuot* a Jewish Encyclopedia-biografické heslo <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1877-asaph-ben-berechiah>

svého života uplatnil. K farmaceutické literatuře přispěl dílem *Sefer Mirkachot (Kniha lékárenská)*, ve které popsal 120 léčiv včetně mastí a léčivých náplastí (emplaster)¹⁷².

Pyrenejský poloostrov na konci arabské vlády byl působištěm řady židovských lékařů. Již během průběhu reconquisty se jejich situace na území nově ovládanými křesťanskými vládci postupně zhoršovala. Původně na nově získaných územích noví katoličtí vládcové ještě do jisté míry Židy potřebovali jako zdroj financí a schopné hospodáře, kteří by osídlili oblasti opuštěné Araby. Postupem doby to již nebylo pro křesťanské panovníky tak důležité a situaci zhoršila ještě morová epidemie v roce 1348, za kterou byli, jak to byli tehdy zvykem, obviňováni Židé.

V roce 1492 po sjednocení království Kastilie a Aragonie byli Židé vypovězeni ze země. Jedinou možností byli konvertovat na katolictví. Této možnosti využili asi 50 000 Židů, 150 000 jich opustilo království (část z nich zahynula cestou). Někteří z nich se dočasně uchýlili do Portugalska, odkud byli ovšem zanedlouho také vyhnáni.

Navzdory nepříznivým okolnostem řada židovských lékařů, přírodovědců nebo i astronomů od 16. století přispěla k rozvoji farmaceutických věd. Podmínkou bylo ovšem konverze na křesťanskou víru (ve španělštině byli označováni jako noví křesťané, *Cristiano nuevo*, v portugalské *crístão-novo*). Portugalský lékař a astronom Abraham Zacutus Lusitanus (1452–1525) napsal dílo *Pharmacopoea elegantissima*. Andres a Laguna (1499–1563) publikoval španělskou edici Dioscorida se svými komentáři pod názvem *Pedacio Dioscorides Anazarbio, acerca de la materia medicinal* (1566). Thomas Pires (narozen na konci 15. století) se stal dokonce královským lékárníkem a v roce 1511 byl vyslán na cestu na Dálný východ, aby přivezl zpět nová orientální léčiva. Při své cestě postupně navštívil Indii, Kočínčinu (dnešní Indočína), Malajský poloostrov a Čínu.

Výrazně vynikly na poli farmacie dvě osobnosti z řad portugalských židovských vědců – Garcia Orta a Cristobal Acosta.

Garcia Orta se narodil na konci 15. století. Dosáhl významného postavení, stal se lékařem portugalského krále Jana III. (1521–1557) z dynastie Avizovců. Stal se lékařem v tehdejší portugalské državě v Indii – Goa a zkoumal zdejší léčivé rostliny. Výsledkem jeho výzkumu bylo dílo *Colloquius dos simple e drogas he cousas medicinais da India* (1563), které bylo přeloženo do několika jazyků. Byl rovněž prvním Evropanem, který popsal cholera¹⁷³.

---

¹⁷² RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 8.

¹⁷³ D'CRUZ, Ivan A. Garcia da Orta in Goa: pioneering tropical medicine, *British Medical Journal*, 1991, s. 1593-1594.

Cristobal Acosta (1515–1580), narozený na Mozambiku (od roku 1505 portugalská država), v roce 1568 doprovázel portugalského vícekrále Luize de Ataide, kde několik let působil jako lékař a současně studoval zdejší přírodu. Rovněž navštívil Persii, Čínu a Afriku. Po návratu do Portugalska, kde působil jako lékař v Burgosu, publikoval *Tractado de las drogas y de las Indias Orientales* (1578)¹⁷⁴.

Lékař Fernando Mendez, působící v Londýně (zemřel 1729), připravil v roce 1681 *Aqua Ingleterra*¹⁷⁵. Mezi dalšími následovníky, kteří měli tento přípravek ve svém receptáři, byl i Jacob de Castro Sarmiento (1692–1762)¹⁷⁶, který z Portugalska posléze emigroval do Anglie¹⁷⁷. Tam se opět mohli svobodně připojit k židovské obci a konvertovat oficiálně na judaismus. V Anglii mohl svobodně provozovat lékařství a studovat. Sarmiento, aby mohl praktikovat medicínu i mimo rámec židovské komunity, vystudoval jako první Žid v Británii medicínu na univerzitě v Aberdeenu. Absolvoval v roce 1739. Stejně tak se věnoval odborné a vědecké činnosti. V té době uvedl na trh svoji vlastní verzi *Aqua de Ingleterra*.

Do farmaceutické literatury přispěl díly *Materia Medica Physico-Historico-Mechanico* (1735) a *Pharmacopoeia contracta* (1749). První kniha byla dvoudílná, v první části popisoval léčivé látky minerálního a ve druhé živočišného a rostlinného původu. Druhé dílo byl klasický lékopis té doby původně vytvořený pro potřeby nemocnice *Bejt Cholim*, postavené zejména pro židovské pacienty v roce 1748. Do své smrti v roce 1762 pracoval v Londýně.

V 18. století působil také další konvertita, Rodrigues Manuel Coelho¹⁷⁸ (narozen 1687), významný farmaceut, jehož stěžejním dílem byl lékopis *Pharmacopea Tubalense Chimico-Galenica*, vydaný v roce 1735 v Lisabonu.

---

¹⁷⁴ MARURZW, K. S. The Portuguese and the study of medicinal plants in India in the sixteenth century. *Indian Journal of History of Science*, 1997, č. 32, s. 4

¹⁷⁵ Aqua Ingleterra, což byl roztok chininu, alkaloidu získané ze stromu *Cinchona officinalis* a účinného prostředku proti malárii a na snížení horečky. Jednalo se vlastně o předchůdce dnešního toniku. Lék měl velký úspěch a po jeho smrti se objevila řada napodobitelů, kteří se pokoušeli připravit stejnou verzi.

¹⁷⁶ LANDAU, Richard. *Geschichte der jüdischen Ärzte*. BoD – Books on Demand, 2013, s. 135

¹⁷⁷ Osud tohoto portugalského lékaře, básníka a později rabbiho docela věrně ilustruje osud sefardských Židů z Iberského poloostrova té doby. Narodil se v portugalském městě Bragança jako Henrique de Castro. Jeho rodiče byli pokřesťanštění židé, Nuevo Cristianos (někdy pohrdavě v té době nazýváni Marranos, tj. prasata). Bohužel konverzí ke křesťanství nic neskončilo, jako křesťané se ocitli pod dohledem portugalské inkvizice Inquisição de Évora. Jeho otec a nevlastní bratr byli roku 1710 upáleni kvůli nařčení, že tajně vyznávají judaismus. Přesto se Henriquovi de Castra podařilo v roce 1717 absolvovat lékařskou fakultu na univerzitě v Coimbre. Na krátkou dobu, do roku 1720, působil jako lékař v Beja a Lisabonu. Na základě udání křesťanského lékaře došlo k zatýkání velkého počtu lékařů z řad nových křesťanů. De Castro a jeho manželka raději emigrovali přes Hamburg do Londýna. Viz BARNETT, Richard. Dr Jacob de Castro Sarmiento and sephardim in medical practice in 18th-Century London. *Transactions & Miscellanies (Jewish Historical Society of England)*, 1978, 84-114

¹⁷⁸ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 12

Velkého ohlasu dosáhl Amatus Lusitanus (1511–1568)¹⁷⁹. V roce 1536 publikoval v Antverpách *Index Dioscoridis a Enegetata in Duos Priores Dioscoridis de Arte Medical Libros*¹⁸⁰. Obě knihy vycházeli z prvních dvou svazků Dioscoridova díla *De Materia Medica* (napsáno v 1. století n. l.), které se věnovalo léčivým rostlinám.

Příznivé podmínky pro Židy byly i ve Franské říši za panování Karla Velikého a jeho syna Louise zvaného Pobožný. Po jeho smrti došlo k rozdělení říše na několik menších státních útvarů. Krutá doba nastala pro Židy od vyhlášení první křížové výpravy v roce 1095. Výzvy papeže se nečekaně chopila i městská chudina a cestu do Svaté země využila k pogromům a vraždění Židů, kudy procházela.

Nicméně řada vysoce postavených osob navzdory nepříznivému mínění té doby měla svého židovského lékaře či lékárníka (jedna osoba obvykle často vykonávala obě funkce).

Arcibiskup Bruno z Trevíru (11. století) měl svého židovského lékaře. Císař Konrád II. měl rovněž svého židovského lékaře, který zároveň byl lékárníkem (je zaznamenáno, že ho císař poctil takovou mírou důvěry, že mu mohl připravovat léky). Kníže – biskup Johann II. von Brunn (1411–1440) povolil roku 1419 Židovce Sáře provozovat lékařskou praxi v celém biskupství Würzburg. Hesenský lantkrabí Ludvík II. Mírumilovný (1413–1458) měl svého pokřtěného židovského lékaře Swinforta. V Salerně¹⁸¹ v roce 1276 za vlády krále Karla I. z dynastie Anjou (1266–1282) měl panovník svého dvorního lékaře Žida Fidelia Judaea Ferragutha (známého také pod latinským jménem Ferragius)¹⁸², který byl pod jeho zvláštní ochranou. Za vlády Fridricha II. Štaufského, císaře Svaté říše římské (1220–1250) a krále německého (1212–1250) měli Židé postavení jako komorní sluhové (Kammerknechten) a byli rovněž pod zvláštní ochranou panovníka, byli de iure jeho majetkem¹⁸³.

Od 13. století bylo papeži postupně vydána celá řada ediktů, která se také dotýkala postavení Židů v evropské farmacii – a až na výjimky byl v těchto výnosech přítomno negativní stanovisko Svatého stolce vůči Židům. V roce 1250 papež Inocent IV. vydal dekret, ve kterém

---

¹⁷⁹ Narodil se ve městě Castel-Branco v Portugalsku jako Juan Rodrigo. Přijal jméno Amatus, tj. milovaný, což byl překlad původního hebrejského jména jeho rodiny – Habib. Podařilo se mu vystudovat medicínu na univerzitě v Salamance, odkud prchl před inkvizicí do Itálie. Byl osobním lékařem sestry papeže Julia III. A léčil i samotného papeže. Rovněž vyučoval na univerzitě v Salamance. Ovšem i v Itálii vzrůstal neblahý vliv inkvizice, a tak Amatus emigroval do Soluně, kde byla silná sefardská komunita. V městě, které bylo tehdy součástí Osmanské říše, zemřel roku 1568. Viz RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 12-13

¹⁸⁰ V této knize opravil některé do té doby tradované chybné názory svých předchůdců. Nejen tento titul, ale řada dalších jeho knih (například komentář k prvnímu dílu Avicennova Canonu s názvem *La Historia de Eutropio*).

¹⁸¹ Salerno bylo v té době součástí Království Sicílie, Kalábrie a Apulie.

¹⁸² Byl autorem spisu „*De expositione vocabularum seu synonymorum simplicis medicinae*“.

¹⁸³ WIPPERMANN, Wolfgang. *Rassenwahn und Teufelsglaube*. Frank & Timme GmbH, 2005, s. 64

přikazuje křesťanům užívat léky připravené pouze křesťanskými lékárníky¹⁸⁴. Na církevních koncilech v Zamoře (1313) a Salamance (1322) bylo zakázáno křesťanům využívat služeb židovských lékařů, chirurgů a lékárníků. Na církevním koncilu v Avignonu (1337) byl připuštěn jediný drobný ústupek vůči židovským zdravotníkům a to sice, že křesťan mohl využít jejich služeb, pokud nebyl dostupný křesťanský lékař či lékárník.

V roce 1341 byli v jednom z výnosů synodu v Avignonu zmíněni židovští obchodníci s léky¹⁸⁵. Jejich nabídka léků byla pro západní křesťanské lékaře velmi zajímavá, protože přiváželi z východních zemí, s nimiž obchodovali, dosud neznámé druhy léčivých látek.

V roce 1415 vydal vzdoropapež Benedikt XIII. zákaz, že Židé nemohou obchodovat s léky. Evžen IV. zakázal v roce 1442 křesťanům užívat léky připravené Židy (podobné zákazy vynesli také Pavel IV. (1555), Pius IV. (1562) a Řehoř XIII. (1581))¹⁸⁶.

Tyto zákony nemělo ovšem často efektivní dopad v praxi – křesťané židovské lékaře a lékárníky potřebovali. Přesto z Vatikánu přicházely podobně znějící výnosy až do 18. století.

Nepříznivé podmínky pro židovské farmaceuty panovaly pro Židy v lékárenství i v německých zemích v 16. století. V roce 1514 radnice ve Frankfurtu nad Mohanem zakázala židovským lékařům připravovat léky pro své pacienty¹⁸⁷. Tento zákaz platil i v roce 1602, protože bylo dvěma židovským lékařům sice dovoleno si připravit vlastní léky, ale museli si je koupit z lékárny (nepochybně křesťanské)¹⁸⁸. V roce 1529 bylo v Norimberku zakázáno křesťanským lékárníkům kupovat léky a léčivé látky od židovských kolegů¹⁸⁹. Významný lékař a botanik Joachim Camerarius podal v roce 1571 žalobu na několik židovských obchodníků s léky, že prodávají své výrobky neoprávněně¹⁹⁰.

Nepřímo prokazuje existenci židovského obchodu s léky také znalecký posudek lékařské fakulty v Kolíně nad Rýnem už v roce 1478¹⁹¹.

---

¹⁸⁴ Ruhmer, Otto Emil, and Arthur G. Zupko. Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey. *Jewish Pharmaceutical Society of America*, 1960, s. 13

¹⁸⁵ Glesinger, L. "Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden." *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 1938, 118, dále Glesinger

¹⁸⁶ Ruhmer, Otto Emil, and Arthur G. Zupko. Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey. *Jewish Pharmaceutical Society of America*, 1960, s. 13, dále Ruhmer et al.

¹⁸⁷ Glesinger, s. 118

¹⁸⁸ Jednalo se o židovské lékaře Árona od „Žluté růže“ (zur gelben Rose) a Samuela od „Bílého beránka“ (zum weißen Lamm) viz HOROVITZ, M., *Jüdische Ärzte in Frankfurt a. M., Frkft. a. M.* 1886, S. 8

¹⁸⁹ Ruhmer et al., s. 13

¹⁹⁰ Glesinger, s. 116

¹⁹¹ Ten upozorňuje na fušerství v lékárnickém oboru a volně řečeno, upozorňuje na to, že léky mohou vyrábět a prodávat osoby světské i duchovní, muži i ženy, křesťané i Židé, ale musí být schváleny k prodeji lékařskou fakultou.

Zmínka o židovských lékárnících je zajímavá, ale Židé nesměli v té době vykonávat lékárnickou profesi¹⁹². Nicméně tvořili sice oficiálně zakázaný, ale potřebný obchod s léky, které nebyly dostupné v křesťanských lékárnách.

Nemožnost vykonávat povolání lékárníka pro Židy byla zakotvena v tradičním přesvědčení, že lékárník má být křesťanem – doslova „*vera pietas, timor dei et fides in Christum*“, jak je uvedeno v jednom z prvních novověkých lékopisů, *Dispensatoriu Valerii Cordi*, vytištěném v roce 1546 v Norimberku¹⁹³.

Jednu z mála výjimek perzekuce židovských lékárníků představuje udělení lékárenského privilegia židovskému lékárníkovi Mojžíši Stengerovi v roce 1529 v městě Neuruppin¹⁹⁴. Byla to naprosto neobvyklé a přeběhlo to svoji dobu o tři sta let¹⁹⁵. Židé v 17. století se věnovali v široké míře i obchodu s alkoholem (například brandy), který od nich odebírali i lékárníci¹⁹⁶.

Příchod lepších časů naznačil spor o uznání postavení židovského lékárníka severobavorském městě Fürth v roce 1677. Křesťanský lékárník Dietrich Tauchwitz si stěžoval v nedalekém Norimberku na židovského lékárníka Löwa rovněž z Fürthu. Židovská lékárna působila ve městě od třicátých let 17. století. Jejím majitelem byl v letech 1640–1676 zdejší význačný židovský lékař a lékárník Dr. Löw (Jehuda Löb ben Benjamin). Byl rovněž i lékárníkem a podařilo se mu složit i zkoušku ve Vídni a s povolením císaře získal oprávnění provozovat i lékárnickou praxi¹⁹⁷. Lékárník Tauchwitz využil smrti respektovaného židovského lékaře, jehož povolení nemohl zpochybnit a zaútočil proti jeho synovi.

Základní otázka, kterou si norimberské kolegium položilo, zněla: Může Žid provozovat lékárnu? Lékárníci tento problém konzultovali s kolegy z jiných německých kolegií. Ani tak nedospěli ke konečnému rozhodnutí, a tak byl ožehavý problém předložen vrchní autoritě, pod kterou město Fürth spadalo, suverénnímu říšskému biskupství v Bambergu. Pověřenou osobou byl děkan tamější kapituly. Ten s odvoláním na rozhodnutí Říšského sněmu

---

¹⁹² Glesinger, s. 119

¹⁹³ Je to uvedeno v závěrečné kapitole (*Qualem virum pharmacopolam esse conveniat*) lékopisu, jehož celý název zněl-*Pharmacorum omnium, quae quidem in usu sint conficiendorum ratio vulgo vocant Dispensatorium* (Pravidlo přípravy všech léků, které jsou právě v používání, jež se obecně nazývá dispensatoriem) viz DRÁBEK P., Dějiny naší farmaceutické literatury – 2. část, období 1500 až 1620, Solutio-příruční kniha pro lékárny, Praha, Medon 2010

¹⁹⁴ Dnes krajské město na severu Braniborska.

¹⁹⁵ Glesinger, s. 121

¹⁹⁶ Glesinger, Weitere...

¹⁹⁷ KASSEL, Carl. Zwei Schriftstücke zur Geschichte der Aerzte und Apotheker in Fürth. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1922, s. 233

Svaté říše římské, kterým byli Židé uznáni jako občané říše, *civis imperii*, konstatoval, že v souladu s tím mají Židé právo provozovat lékárnu a Tauchwitzovu stížnost zamítl¹⁹⁸.

Ještě v roce 1668 byla ve frankfurtském lékárnickém řádu uvedena řada omezení pro obchodování lékárníků s Židy¹⁹⁹.

Během 18. století se již objevují první zmínky o úspěších židovských lékařů a lékárníků na poli farmacie²⁰⁰. V jednom rukopisu ze 17. století byl zmíněn „Meister Schimon“ jako tvůrce „*Französensalbe*“.

První hebrejské Dispensatorium napsal roku 1707 dr. Tobias Kohn (Cohen) pod názvem *Maase Tobia*. Kromě jiného obsahovalo jména léčivých rostlin v latině, hebrejštině a turečtině.

Se jménem haličského židovského lékaře Judy Isaaca bylo spojováno vytvoření galenického přípravku *Mixtura acidi Halleri*²⁰¹. Zůstává však otázkou, zda se opravdu byl původním autorem této mixtury²⁰². Její složení bylo spíše pravděpodobně dílem Albrechta von Hallera (1708–1777), význačného švýcarského anatoma, fyziologa a botanika²⁰³.

Významnou postavou byl Georg (Gumpert) Levison (1741–1797). Narodil se v Berlíně v rodině rabína jako Mordechai Gumbel Schnabar. V sedmdesátých letech 18. století emigroval do Anglie, kde studoval medicínu u význačného anglického chirurga Johna Huntera. Po absolutoriu pracoval v nemocnici General Medicum Asylum vévody z Portlandu. Zajímal se i o další obory, studoval teorie fyzika Isaaca Newtona a Carla Linného.

V osmdesátých letech byl pozván na dvůr švédského krále Gustava III. z dynastie Holstein – Gottorp (1771–1792)²⁰⁴. Důvodem k pozvání paradoxně nebyly jeho lékařské či přírodovědecké znalosti, ale jeho věhlas alchymisty. V roce 1780 si v Anglii zbudoval alchymistickou laboratoř a začal překládat alchymistické spisy do angličtiny. Nicméně od švédského krále obdržel jmenování profesorem medicíny. Ze Švédska se vrátil do Hamburku, kde roku 1797 zemřel²⁰⁵.

---

¹⁹⁸ Jak dokazují dokumenty v norimberském archivu lékárnického kolegia (*Archiv des Pharmazeutischen Kollegiums zu Nürnberg*), rozhodnutí vzbudilo bouři nevole mezi německými lékárníky a lékaři (městské rady v Ansbachu a Augsburgu, lékařské fakulty univerzit v Lipsku a Jeně, dokonce jiný norimberský lékárník Canut Leinker psal až na vídeňskou univerzitu), ale ke změně stanoviska bamberského děkana již zřejmě nedošlo.

SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013, s. 519

¹⁹⁹ Erneuerte oder reformierte Medizinal – Apothekerordnung, viz Glesinger, Weitere...

²⁰⁰ Glesinger, s. 121

²⁰¹ Glesinger, s. 128

²⁰² Skládala se z 1 dílu kyseliny sírové a 3 dílů lihu. Byla podávána ve velmi malých dávkách (200 mg) a indikovala se při krvácení ze žaludečního traktu, dělohy či plic. Viz Henryk Róžański, *Kwas siarkowy w medycynie, Elixir acidum Halleri*, <http://rozanski.li/42/kwas-siarkowy-w-medycynie-elixir-acidum-halleri/>

²⁰³ Boschung Urs Albrecht von Haller as physician. History of the elixir acidum

Halleri, *Gesnerus*. 1977, č. 34(3-4), s. 267-93

²⁰⁴ *Volkskunde, Gesellschaft Für Jüdische. Mitteilungen der Gesellschaft für Jüdische Volkskunde, Issues 9-14*. 1902. Reprint. London: Forgotten Books, 2013. 323-4.

²⁰⁵ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 129.

Měl blízko k německému židovskému reformnímu hnutí *Haskallah*²⁰⁶, ale nebyl přímo jeho členem. Byl například pozván k založení časopisu *Hame'asef*²⁰⁷, který byl založen jako tribuna názorů hnutí. Sortiment lékáren té doby zpestřily některé Levisonovy speciality – tzv. *Sauerbrunnen extrakte* (extrakt z kyselé minerální vody), pilulky na léčbu pohlavních nemocí (*venerische Pilen*) nebo zdravotní čokoláda (*Gesundheitschokolade*).

V 16. a 17. století se rozvíjela v čtvrti Kaziměř²⁰⁸ v Krakově silná a bohatá židovská komunita. V té době v ní zaujala významné postavení rodina Calahorra, mezi nimiž bylo i několik lékárníků²⁰⁹.

Nezvyklé jméno získali po španělské obci Calahorra²¹⁰, odkud pocházel zakladatel rodu Salomon Calahorra²¹¹. Byl to sefardský Žid, který vystudoval medicínu v liberálním prostředí italské Ferrary. V roce 1560 přišel z Ferrary do Krakova, a kromě provozování lékařské praxe založil si tehdy i lékárnou. Byl úspěšný a v roce 1570 se stal dvorním lékařem polského krále Zikmunda II. Augusta (1548–1572) a v kariéře pokračoval i u dalšího z polských králů Štěpána Báthoryho (1575–1586). Lékárnou odkázal svému synovi Moshemu (zemřel 1622), který se kromě vedení lékárně věnoval i obchodu a bankovníctví. Byl uznáván jako představitel místní židovské komunity. Po něm převzal lékárnou jeho syn David (umřel 1655). Čtvrtým v řadě majitelů lékárně z rodu Calahorra byl Davidův syn Matatjahu²¹² (zemřel 1663). I on byl uznávaným lékařem. Bohužel jeho osud byl tragický. V roce 1663 byl nařčen dominikánským mnichem Servatiem Hebellim, že se rouhal Ježíši Kristu a Panně Marii. Byl krutě mučen a posléze ve stejném roce upálen v obci Piotrków. Jeho popel za velkou částku odkoupila židovská obec a rituálně ho pohřbila na starém židovském hřbitově v Krakově²¹³. Jeho smrtí ale rod neskončil. Jeho syn Michael už neprovozoval lékárnou, ale stal se významným lékařem,

---

²⁰⁶ Haskala (v hebrejštině הַשְׁכָּלָה) – bylo „židovské osvícenství“, filosofický směr v 18. a 19. století, který začal rozvíjet v německých zemích. Cílem byla reformovat židovské náboženství a kulturu, aby se přizpůsobily modernímu měničím se světu – více se integrovaly do okolní křesťanské společnosti, přijaly moderní ideje, jako hlavní jazyk převzaly hebrejštinu, kladly větší důraz na sekulární vzdělání a vědecké poznání židovských dějin. Za zakladatele je považován pruský židovský filosof Moses Mendelssohn (1729–1786). Viz JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Rozmluvy, 1995, s. 288–299.

²⁰⁷ Viz PELLI, Moshe. *Haskalah and beyond: the reception of the Hebrew enlightenment and the emergence of Haskalah Judaism*. University Press of America, 2012, s. 44–53.

²⁰⁸ Kazimierz (česky Kaziměř, v jidiš Kuzmir) je jedna ze čtvrtí Krakova, kde bylo mezi 16. až 19. stoletím silné židovské osídlení.

²⁰⁹ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 122

²¹⁰ Calahorra je menší město ve Španělsku (v roce 2009 mělo necelých 30 000 obyvatel) v comarca (správní území ve Španělsku, obdoba našeho okresu) RioBaja, na severu sousedí s Baskickem.

²¹¹ "Calahorra, Israel Samuel ben Solomon." *Encyclopaedia Judaica*. Gale. 2007. *HighBeam Research*. 6 Dec. 2015 <<https://www.highbeam.com>>.

²¹² JACOBS, Joseph. *The Jewish encyclopedia*. 1906, s. 495–496.

²¹³ JOELS, W. Sephard in Ashkenaz and Ashkenaz in Sephard. Calahorra, a remarkable Sephardic family in Poland, last revision 15th January 2009 (cit- 2015-12-5), dostupné na [www: http://ha-historion.blogspot.cz/2009/01/calahorra-remarkable-sephardic-family-in.html](http://ha-historion.blogspot.cz/2009/01/calahorra-remarkable-sephardic-family-in.html)

stejně jako dva Matatjuhovi vnuci. Jeho potomci žili v Krakově až do 20. století, kdy byli zaznamenáni pod jmény Kolchor a Kolchory.

V 17. století dosáhl významného postavení v Moskvě pokřtěný židovský lékař Stephan von Gaden. Narodil se ve Wroclawi (Breslau). Medicínu vystudoval u chirurga Stanislava Balcara v Krotoszynu (Krotoschin)²¹⁴. Nejprve působil v Kyjevě, odkud odešel do Moskvy k bojaru Butrlinovi. V roce 1659 začal kariéru jako ranhojič (*feldscher*). Byl velmi oblíbený, brzy postoupil na kariérním žebříčku a zastával místo chirurga. V dubnu 1667 se stal asistentem carova lékaře. Získal si i přízeň cara a obdržel od něho lékařský diplom (on sám medicínu nestudoval, byl „pouhý“ chirurg, což bylo v té době jasně odlišováno). Díky své oblibě u panovníka mohl povolat do Moskvy svého švagra a matku.

V roce 1673 založil lékárnu²¹⁵. Žádaným léčivem v jeho lékárně se stala kůra chininovníku, kterou dovážel z Turecka²¹⁶. Bydleli v tzv. německém předměstí Moskvy. Díky jeho popularitě vzrostl v Moskvě počet příchozích Židů. Spřátelil se s jedním z mála osvícených bojarů, Matvejevem. V otázkách víry byl doktor von Gaden velmi pružný – narodil se v židovské věřící rodině, nechal se pak pokřtít a postupně se stal katolíkem, evangelíkem, a nakonec pravoslavným věřícím. Přátelství s bojarem Matvejevem se mu stalo osudným. Po smrti cara Fjodora III. Alexejeviče (7. května 1682) byli oba velmi krutě zavražděni při tzv. povstání střelců. Zabit byl i další německý lékař Gotmensch – u něho i von Gadena sehrála role nenávist vzbouřených bojarů vůči německým přistěhovalcům²¹⁷.

Navzdory tomu, že možnost uplatnění v lékařství byla v carském Rusku pro Židy poměrně malá, v roce 1879 bylo zaznamenáno v Petersburgu 11 židovských lékáren z celkového počtu 52 lékáren²¹⁸.

V roce 1648 byla vestfálským mírem oficiálně potvrzena nezávislost Spojených nizozemských provincií. Židé neměli sice v novém státním útvaru plná práva, přesto představovalo toto území pro ně příznivější místo k životu než jiné země.

V 17. století působil již v jednom z největších měst, Amsterdamu, židovský lékárník. Nicméně místní *Collegium Pharmaceuticum* mu ještě roku 1667 zakázalo prodávat léky křesťanům. Přesto i na něm byla požadováno dodržování *Dispensatoria*.

---

²¹⁴ SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013, s. 511

²¹⁵ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 123

²¹⁶ SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013, s. 511

²¹⁷ JACOBS, Joseph. *The Jewish encyclopedia*. 1906, s. 545-546

²¹⁸ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 127

Významný pro židovské farmaceuty ve Spojených provinciích byl rok 1705, kdy se židovský lékárník v Amsterdamu, Joseph Abraham Charleville s do té doby bezprecedenčním požadavkem, aby jeho syn mohl studovat farmacii s křesťanskými studenty. Zaskočená rada Collegium Pharmaceuticum váhala, a tak se posléze rozhodla obrátit se na soudce, který studium farmacie Philippu Charlevillu povolil. Ten složil jako první Žid v Spojených provinciích zkoušku z lékárenství (*Apotheken-Prüfung*). V roce 1708 si mohl dovolit již otevřít lékárnou.

Jakmile již existoval tento precedens, hlásili se na lékárenské studium další židovští adepti. V roce 1711 již další čtyři Židé úspěšně složili lékárenské zkoušky²¹⁹. V 19. století vynikl v Amsterdamu židovský lékárník Henriques de Castro rovněž jako rytec skla²²⁰.

V Anglii dosáhl pozoruhodné kariéry Jonathan Pereira (1804–1853).

Tento londýnský rodák ze židovské rodiny složil v roce 1823 lékárenskou zkoušku již v 19 letech. Věnoval se výzkumu v různých oblastech farmacie, například jako jeden z prvních se věnoval farmakognosii²²¹. Napsal mnoho vědeckých prací, které byly opakovaně vydávány²²².

Byl členem Royal College of Surgeons. Dosáhl titulu docenta chemie a profesora farmakologie a rovněž získal i lékařský titul²²³. O jeho významu svědčí, že jeho busta je vystavena v London Hospital a Pharmaceutical Society a jako ocenění se předává Pereirova medaile²²⁴.

První krok k možnosti Židů provozovat lékárny na stejné úrovni jako křesťané v německých zemích učinil ministr pruského kabinetu Altenstein, když v roce 1821 navrhl, že Židé mohou mít lékárnou tam, kde jsou již nejméně dvě lékárny křesťanské²²⁵.

---

²¹⁹Samotná zkouška měla praktickou a teoretickou část. V rámci zkoušky musel uchazeč prokázat znalost latiny a přípravy léků (Herstellung der Medikamenten). Mezi lety 1721 a 1788 již získalo diplom devět židovských studentů. Velkou proslulost získal dr. Samuel Sarphati (1813–1866), který založil roku 1842 Nizozemskou společnost pro povznesení farmacie. Viz BRUIN C. V. Joodse apothekers in Nederland, het begin van een studie, IN: *Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux*, September 2005, Bulletin 109, Jaargang 54, s. 35–48.

²²⁰ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 125

²²¹ STOREY, Geoffrey O. Jonathan Pereira (1804–1853), the Father of Pharmacology. *Journal of medical biography*, 1998, 6.4: 206

²²² "A General Table of Atomic Numbers, with an Introduction to the Atomic Theory," London, 1824; "Selecta e Præscriptis," *ib.* 1824 (11th ed. 1851); "Manual for Medical Students," *ib.* 1826; "Elements of Materia Medica and Therapeutics," *ib.* 1839–40 (transl. into German by Buchheim); "A Treatise on Food and Diet," *ib.* 1843 (German transl. Bonn, 1845).

²²³ JACOBS, Joseph. The Jewish encyclopedia. 1906, s. 596

²²⁴ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 130

²²⁵ GLESINGER, L. Beiträge...s. 129

Nicméně zatím šlo jen o teorii. Ještě v roce 1845 konstatoval Buchner v Repetitoriu, že Židé jsou v německých zemích z lékárenství vyloučeni (“*nach altem Herrkommen*”)²²⁶.

V roce 1861 oznamuje pruský ministr Bethmann – Hollweg s odkazem na edikty z let 1812 a 1847, že Židům nelze zakazovat provozovat lékárnu. V Pruském království byla podle Schlenze otevřena první židovská veřejná lékárna již v témže roce²²⁷. Někteří autoři s tímto datem nesouhlasí a uvádějí, že první koncese židovskému lékárníkovi byla v Prusku udělena až roku 1862, a to magistru Neustadtovi v Berlíně²²⁸.

V 19. století se prosadila v německé vědě řada židovských lékařů a přírodovědců, jejichž bádání a objevy ovlivnily i vývoj farmaceutických oborů, jako byla farmakologie, farmakognosie či analytická chemie.

Do oboru analytická chemie zasáhl svojí prací Franz Leopold Sonnenschein (1817–1879). Studoval v Berlíně, kde se roku 1852 habilitoval jako docent chemie. V oboru analýzy léčiv přišel s využitím kyseliny fosfomolybdenové při detekci alkaloidů. Vydal několik významných prací – v roce 1852 “*Anleitung zur chemischen Analyse für Anfänger*” a v roce 1870 “*Handbuch der gerichtlichen und analytische chemie*”. V roce 1869 se stal profesorem. Jeho laboratoř významně zasáhla do dějin farmakologie – von Gaedcke²²⁹ v ní objevil kokain²³⁰.

Významných vědeckých úspěchů dosáhl i Philipp Phoebius (1804–1890)²³¹, který se narodil v městečku Märkisch Friedland v tehdejší východní Prusku (dnes Miroslawiec v Polsku²³²). Vystudoval medicínu v Berlíně, kde v roce 1832 v pouhých 28 letech získal akademický titul soukromý docent (*PrivatDozent*)²³³. Věnoval se studiu léčiv (tehdy *Materia Medica*) a botaniky. V roce 1843 se stal profesorem farmakologie na univerzitě v Gießenu²³⁴.

---

²²⁶ Výjimku tvořily Bavorské království a Bádensko. Specifické bylo postavení Židů ve východní Prusku, kde mohli výjimečně provozovat lékárny. Museli ovšem splnit určité podmínky, jako například provoz i během šabatu (to jim musel povolit místní rabin).

²²⁷ SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013, s. 793

²²⁸ SCHELENZ, s. 793

²²⁹ HAGER, Hermann. *Hagers Handbuch der Pharmazeutischen Praxis: Für Apotheker, Arzneimittelhersteller Drogisten, Ärzte und Medizinalbeamte. Erster Band*. Springer-Verlag, 2013 (reprint), s. 1044

²³⁰ GLESINGER, Lavoslav. Weitere Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 421

²³¹ STOLBERG-WERNIGERODE, Otto, et al. *Neue Deutsche Biographie*, Pagenstecher-Püterich, Berlin, 2001, s. 402

²³² Miroslawiec (historicky Frydląd Marchijski, německy Märkisch Friedland) je malé město (2 616 obyvatel) v západopomořanském vojvodství v Polsku.

²³³ „Doktor, který publikoval vědeckou knihu, mohl požádat fakultu, aby ho přijala jako soukromého učitele v jeho oboru. Když fakulta rozhodla ve prospěch žadatele, byl sice nutný ještě souhlas ministra, ovšem v praxi byl tento souhlas udělován automaticky.“ Viz MISES, Ludwig von, *Historické prostředí vzniku Rakouské ekonomické školy*, poslední revize 14. 5. 2011,

dostupné na [www. <http://www.mises.cz/clanky/historicke-prostredi-vzniku-rakouske-ekonomicke-skoly-299.aspx>](http://www.mises.cz/clanky/historicke-prostredi-vzniku-rakouske-ekonomicke-skoly-299.aspx)

²³⁴ Univerzitní město Giessen leží ve středním Hesensku nedaleko Frankfurtu nad Mohanem.

Na své alma mater obdržel v roce 1849 doktorát filosofie. Jeho celoživotním cílem, kterým předběhl svou dobu zhruba o sto let, bylo vydání mezinárodního lékopisu. Rovněž se aktivně zapojoval do různých reforem v lékárenství²³⁵.

Význačným lékárníkem byl Georg Bruno Hirsch (1826–1903). Farmacii vystudoval v Berlíně, kde roku 1849 složil závěrečné zkoušky. V letech 1856 až 1874 byl majitelem lékárny v Grünbergu. V roce 1874 složil doktorát z filosofie v Giessenu. Po získání koncese založil ve Frankfurtu nad Mohanem vlastní lékárnu – *Goethe-Apotheke*. Provozoval ji pět let, ale posléze ji musel ze zdravotních důvodů prodat. Kvůli antisemitským útokům odchází do Drážďan, kde umírá roku 1903²³⁶. Výrazně přispěl k jednomu z vydání ruského lékopisu “*Pharmacopoea Rossica*”²³⁷, za který obdržel řád svaté Anny I. třídy²³⁸, který byl jinak udělován osobnostem z řad šlechty. Kromě toho spolupracoval na dalších dílech a publikoval samostatně řadu článků.

Významných úspěchů dosáhl na poli farmakologie Oskar Liebreich²³⁹ (1839–1908). V roce 1872 se stal profesorem farmacie na berlínské univerzitě. Proslavil se ale již roku 1869 objevem hypnotického účinku chloralhydrátu²⁴⁰. Objevil i antidotum při předávkování touto látkou, kterým byl strychnin. V roce 1885 objevil léčivé působení lanolinu²⁴¹ (cera lanæ hydrosa) po jeho extrakci z ovčí vlny. Lanolin se používá při přípravě magistralitter specialit v lékárnách dodnes. Rovněž zkoumal působení neurinu, krezolu, formaldehydu a methylenové modři.

Casimir Funk (1884-1967) byl první, kdo přišel s hypotézou, že existují organické látky, které jsou nezbytné pro život – nazval je „vitamíny“. Sám²⁴² objevil příčinu vzniku tropické nemoci beri-beri. Zjistil, že v loupané rýži, která byla v tropech důležitou potravinou,

---

Zdejší *Justus Leipzig Universität*, založená již v roce 1607, je jednou z nejstarších univerzit v Německu. V 19. století na univerzitě působil také světoznámý vědec a 1. nositel Nobelovy ceny za fyziku, Wilhelm Conrad Röntgen.

²³⁵ GLESINGER, Lavoslav. Weitere Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 422

²³⁶ GLESINGER, Lavoslav. Weitere Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 422-423

²³⁷ SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013, s. 692

²³⁸ Imperátorský Řád svaté Anny byl ruský řád založený původně holštýnsko-gottorpským vévodou Karlem Bedřichem v roce 1735 na paměť svojí manželky velkokněžny Anny Petrovny. Od roku 1767 byl řád užíván v Rusku jejich synem carem Petrem III. Viz také LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri, 1995 s. 141-142

²³⁹ JACOBS, Joseph. The Jewish encyclopedia. 1906, s. 82-83

²⁴⁰ Das Chloralhydrat, ein Neues Hypnotikum," Berlin, 1869 (3.ed. 1871)

²⁴¹ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 14

²⁴² SPEDDING, Simon. “Vitamins Are More Funky than Casimir Thought.” *The Australasian Medical Journal* 6.2 (2013): 104–106. PMC. Web. 10 Dec. 2015.

chybí přírodní látky, které byly naproti tomu obsaženy v rýži v její původní přírodní formě. Tyto látky, jež objevil rovněž v droždí a mléku, nazval vitamíny ze skupiny B²⁴³.

Studiu balneologie se věnoval jeden z potomků význačného pražského rodu Jeitelesů, Ignác Jeiteles (1779–1852)²⁴⁴. Věnoval se zejména minerálním léčivým pramenům a napsal několik knih na toto téma²⁴⁵.

Objevitelem původce kapavky, bakterie *Neisseria gonorrhoea* ze skupiny hnisavých koků byl německý Žid Albert Neisser (1855–1916), po němž byl také bakterie částečně pojmenována. Podílel se také na vytvoření krevního testu na stanovení syfilis²⁴⁶.

Otcem chemoterapie byl některými kolegy nazýván význačný německý židovský biochemik Paul Ehrlich (1854–1915)²⁴⁷. Společně s dalším vědcem židovského původu, Karlem Weigertem, dospěl ke zjištění, že každá buňka a tkáň má odlišné složení a reaguje odlišně na barviva, takže každá z nich může být analyzována za použití analytických barviv.

Tento objev učinil do té doby neviditelné původce infekčních nemocí viditelnými pod mikroskopem. Ehrlich objevil různé druhy barvení a sledoval jejich účinky. Velmi důležitý byl jeho objev, jak odhalit zbarvením původce tuberkulózy – *Mycobacterium tuberculosis*²⁴⁸.

Po dlouhém zkoušení stovek různých sloučen, tvořených různými barvivy a arzénem (v letech 1907 až 1910) se mu podařilo objevit lék Salvarsan (v anglosaské literatuře také uváděn jako *Arsphenamine*) - první moderní antibakteriální chemické léčivo. Salvarsan byl až do objevu penicilinu podáván k léčbě syfilis (a také africké trypanomiázy). Rovněž klasifikoval leukocyty, zabýval se problematikou leukemie a imunitního systému.

---

²⁴³ PIRO, Anna, et al. Casimir Funk: his discovery of the vitamins and their deficiency disorders. *Annals of Nutrition and Metabolism*, 2010, 57.2: 85-88

²⁴⁴ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 14

²⁴⁵ Heilresultate durch die böhm. Mineralquellen, in: *Jbb. für Deutschlands Heilquellen und Seebäder*, 1836, Jg. 1, S. 383 ff.; Heilresultate erreicht durch den Gebrauch der Quellen von Carlsbad und Marienbad, in: *Med. Jbb. des k. k. österr. Staates*, Bd. 13, 1837, S. 408 ff.; Heilresultate, in: *Journal der prakt. Heilkunde*, 1838, Bd. 4, H. 2, S. 94 ff.; Hämorrhoidalmetastase im Sehorgan durch Marienbad geheilt, in: *Beitr. zur gesamten Natur- und Heilwiss.*, 1838, Bd. 3, S. 144 ff.; Mitt. aus dem Tagebuch des Dr. Jonas Jeiteles im Jahre 1783. Mit Zusätzen von dessen Sohne Dr. I. J., in: *Prager Vierteljahrschrift für prakt. Heilkunde*, 1849, Bd. 2; *Med. Erfahrungen aus meiner 50-jährigen Praxis*, 1851 (http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl/J/Jeiteles_Isaac_1779_1852.xml)

²⁴⁶ VOLLMANN, Jochen; WINAU, Rolf. Informed consent in human experimentation before the Nuremberg code. *BMJ: British Medical Journal*, 1996, 313.7070: 1445.

²⁴⁷ WITKOP, Bernhard. Paul Ehrlich and His Magic Bullets, Revisited. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 1999, s. 540-557

²⁴⁸ Za velmi důležitou považoval problematiku barvení krve, protože to pro něj představovalo cestu k lepší léčbě infekcí než doposud. Přemýšlel o barvivech, která by mohla pomáhat proti infekcím. Vycházel ze zkušeností s textilními barvivy, která se pevně vážaly na textilní vlákna. Došel k závěru, že pokud barvivo obarví pouze cizorodou bakterii, nikoliv zdravé buňky, bylo by možné k barvivo přidat látku, která by bakterii zahubila.

V roce 1908 za svůj celoživotní výzkum na poli chemoterapie²⁴⁹ obdržel Nobelovu cenu v oboru medicína (společně s ruským vědcem Iljou Mečnikovem, který ji získal za objev fagocytózy)²⁵⁰.

Významně se do dějin farmakologie zapsal oční chirurg Carl Koller²⁵¹, který jako první podal kokain jako anestetikum²⁵². Alfred Einhorn²⁵³ uvedl do praxe jiné anestetikum – novokain, který našel využití ve stomatologii²⁵⁴. Biochemik Philip Winnek²⁵⁵ v roce 1940 syntetizoval sulfadiazin²⁵⁶.

Významným farmakologem byl vídeňský rodák Rudolf Gottlieb²⁵⁷ (1864–1924). Působil ve Štrasburku a Marburgu. Věnoval se mimo jiné mechanismu účinků hormonů, morfinu, antipyretik a dalších léčiv²⁵⁸. Jeho zásadním dílem byla práce „*Pharmacology – Clinical and Experimental*“.²⁵⁹

Úspěšným farmakologem byl belgický rodák Edgar Victor Zunz²⁶⁰ (1874–1939). V roce 18/97 absolvoval na univerzitě v Bruselu a na stejném místě se stal i vedoucím laboratoře farmakologie a terapie. V této funkci pracoval až do své smrti²⁶¹. Zabýval se zejména problematikou trávení bílkovin, srážlivosti krve a účinkem opiových alkaloidů a jedovatých plynů.

Zcela specifickou skupinu tvořili židovští lékaři a vědci, kteří započali svoji kariéru v Evropě, ale posléze emigrovali před vzrůstající hrozbou nacionalismu a xenofobie do Spojených států amerických. Z Ruska emigroval Selman Abraham Waksman²⁶² (narozen

---

²⁴⁹ KAUFMANN, Stefan HE. Paul Ehrlich: founder of chemotherapy. *Nature Reviews Drug Discovery*, 2008, 7.5: 373-374.

²⁵⁰ "Paul Ehrlich-Biographical". Nobelprize.org. Nobel Media AB 2014. Web. 10 Dec 2015. <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1908/ehrllich-bio.html

²⁵¹ LI, Jie Jack. *Laughing gas, Viagra, and Lipitor: the human stories behind the drugs we use*. Oxford University Press, USA, 2006, s. 209

²⁵² GOERIG, Michael; BACON, Douglas; VAN ZUNDERT, André. Carl koller, cocaine, and local anesthesia: some less known and forgotten facts. *Regional anesthesia and pain medicine*, 2012, 37.3: 318-324

²⁵³ DUNSKY, J. L. Alfred Einhorn: the discoverer of procaine. *Journal of the Massachusetts Dental Society*, 1996, 46, s. 25-26

²⁵⁴ LI, Jie Jack. *Laughing gas, Viagra, and Lipitor: the human stories behind the drugs we use*. Oxford University Press, USA, 2006, s. 210

²⁵⁵ Necrology-PHILIP WINNEK. *Chemical & Engineering News Archive* 1949, 27 (1), s. 39

²⁵⁶ sulfadiazin – pyrimidinylsulfanilamid, sulfonamidové chemoterapeutikum. V kombinaci s pyrimethaminem se používá k léčbě toxoplasmózy.

²⁵⁷ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 19

²⁵⁸ DOMENJOZ, R. Synthetic Anti-Inflammatory Drugs: Concepts of Their Mode of Action. *Advances in pharmacology*, 1966, 4, s. 149

²⁵⁹ Napsal ji společně s dr. Hansem Meyerem a vyšla v roce 1914 současně ve Filadelfii a Londýně u nakladatelství J. B. Lippincott Co. Online dostupné viz <https://archive.org/details/pharmacologyclin00meyeruoft>

²⁶⁰ FRUTON, Joseph S. Emil Fischer and Franz Hofmeister Contrasts in Scientific Style: Research Groups in the Chemical and Biochemical Sciences, sv. 191 *American Philosophical Society*, 1980, s. 225

²⁶¹ Nekrolog o něm viz – J. D. R., Edgar, Zunz, *Nature* 144, s. 104 (15 July 1939)

²⁶² KINGSTON, William. Streptomycin, Schatz v. Waksman, and the balance of credit for discovery. *Journal of the history of medicine and allied sciences*, 2004, sv. 59, č. 3, s. 441-462

v Kyjevě roku 1888 – zemřel roku 1973, USA) v roce 1910. V roce 1952 obdržel Nobelovu cenu za objev streptomycinu²⁶³.

Bernard Fantus (narozený roku 1874 na území tehdejšího Uherska po emigraci do USA tam vystudoval a získal lékařský diplom. V nemocnici Cook County Hospital založil v roce 1937 první krevní banku na území USA²⁶⁴. Je autorem několika knih věnujících se správné preskripci léků a medikaci²⁶⁵. Manfred Sakel²⁶⁶ (narozený roku 1900 v Rakousku) vyvinul šokovou léčbu inzulinem („shock treatment“) pro schizofreniky²⁶⁷. Původně pracoval v Berlíně a Vídni. V roce 1937 emigroval do USA a roku 1957 zemřel v New Yorku.

Na jiném poli působil George Urdang²⁶⁸ (1882–1960). Věnoval jako jeden z prvních celoživotně dějinám farmacie. V Německu byl prvním, kdo obdržel doktorát za práci z oboru historie farmacie. Stal se zde také editorem *Pharmazeutische Zeitung*²⁶⁹ a založil Německou společnost pro dějiny farmacie. Po nástupu nacionálního socialismu k moci byl v roce 1934 nucen rezignovat na všechny své funkce. Emigroval do USA, kde se stal ředitelem *American Institute of History of Pharmacy*²⁷⁰ a emeritním profesorem na univerzitě v Madisonu ve státě Wisconsin²⁷¹.

Joseph Goldberger (1874–1929) byl rakousko – americký lékař²⁷², který se proslavil objevením metody léčby do té doby obávané nemoci pellagry. Vyléčil ji podáváním malé dávky kvasnic jako zdroje vitamínů ze skupin B a vyváženou stravou. Nedostatek vitamínů B byl příčinou obávaného onemocnění – pellagry²⁷³.

---

²⁶³ Streptomycin je první antibiotikum použité v léčbě tuberkulózy. Je řazen do skupiny aminoglykosidových antibiotik.

²⁶⁴ INKLEBARGER, Timothy, Dr. Fantus' work on blood preservation paved the way for modern era (online), last revision January 27th, 2015 (cit. 2015-12-11), dostupné na

<http://www.oakpark.com/News/Articles/1-27-2015/Blood-bank-founder-makes-Oak-Park's-Wall-of-Fame-/>

²⁶⁵ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 17

²⁶⁶ SABBATINI, R. M. E. Manfred J. Sakel: a brief biography. *Electronic version.* *Brain & Mind Magazine* December, 1997.

²⁶⁷ SABBATINI, Renato ME. The history of shock therapy in psychiatry. *Brain & Mind–Electronic Magazine on Neuroscience*, 1997, č. 4

²⁶⁸ SCOTT, Walter E. (ed.) George Urdang--pharmacist-historian, Wisconsin Academy review Vol. 5, No. 2 (Spring 1958), s. 81

²⁶⁹ Časopis pro farmaceuty vycházející od roku 1822 původně jako příloha *Archiv der Pharmazie*, od roku 1824 samostatně. Vychází dodnes, je ústředním orgánem pro lékárníky Spolkové republiky Německo (od roku 1996 je dostupný i v online verzi viz <http://www.pharmazeutische-zeitung.de/>)

²⁷⁰ Ústav byla založen v roce 1941 a aktivně podílí na zachování archivních dokumentů z oboru farmacie. V současnosti sídlí na *The University of Wisconsin-Madison School of Pharmacy*

²⁷¹ SONNEDECKER, Glenn. George Urdang in Madison: As I Remember Him. *Pharmacy in history*, 2001, s. 59-65

²⁷² ELMORE, Joann G.; FEINSTEIN, Alvan R. Joseph Goldberger: an unsung hero of American clinical epidemiology. *Annals of internal medicine*, 1994, 121.5: 372-375.

²⁷³ V roce 1937 byl jeho objev upřesněn – za pellagru mohl konkrétně jeden z vitamínů B – niacinu (vitamin B3, též označovaný jako kyselina nikotinová nebo vitamin PP). Viz BRYLA, Karen, Joseph Goldberger, (cit. 2015-12-12), dostupné na <http://www.faqs.org/nutrition/Biographies/Goldberger-Joseph.html>

Jedním z největších farmakologů byl Alfred Fröhlich ²⁷⁴(1871–1953). Narodil se ve Vídni, kde na zdejší univerzitě vystudoval a obdržel titul doktora medicíny. Na své Alma Mater se stal profesorem farmakologie. Před nacisty uprchl roku 1939 do Spojených států, kde začal pracovat v Jewish Hospital v Cincinnati²⁷⁵. Již od roku 1905 se věnoval experimentální farmakologii a jako jeden z prvních vědců odhalil funkci autonomního nervového systému. Studoval účinky a mechanismus působení kokainu a epinefrinu a navrhl jejich kombinaci, která se v té době začala standardně používat při medikaci²⁷⁶.

Významnou osobností byl i Ernest Peter Pick, který se narodil v Jaroměři v roce 1872²⁷⁷. V roce 1896 obdržel titul doktora medicíny na německé části pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity (KFU). Poté pracoval ve Vídni, kde byl profesorem farmakologie a současně vedoucím katedry farmakologie na této univerzitě (1924–1938). Ve Vídni rovněž působil v letech 1923 až 1933 jako děkan lékařské fakulty a jako šéf *Chemisch-pharmazeutischen Untersuchungsanstalt*²⁷⁸.

V roce 1939 emigroval do USA, kde se stal profesorem farmakologie na lékařské fakultě Columbia University. Napsal pět knih a publikoval mnoho vědeckých prací a článků. Jeho spektrum zájmů bylo široké – zajímal se o biochemii, imunologii, farmakologii kardiovaskulárního systému, ledvin a nervového systému nebo hypnotikům. Zemřel 15. ledna 1960 v New Yorku²⁷⁹.

---

²⁷⁴BRÜCKE, Franz Th., "Fröhlich, Alfred" in: *Neue Deutsche Biographie* 5 (1961), S. 648 [Onlinefassung]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd130137928.html>

²⁷⁵ Jewish Hospital v Cincinnati byla první židovská nemocnice v USA založená v roce 1847. Impulsem k jejímu založení byla epidemie cholery, která v stejném roce těžce postihla židovskou menšinu v Cincinnati, viz HEHEMANN, Emily, "Local Hospitals, National Reach", *Cincinnati USA City Guide. Cincinnati Magazine* 2007. s. 128

²⁷⁶ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 18

²⁷⁷ POHL, W. Gerhard. *Die wissenschaftliche Welt von gestern: die Preisträger des Ignaz L. Lieben-Preises 1865-1937 und des Richard Lieben-Preises 1912-1928: ein Kapitel österreichischer Wissenschaftsgeschichte in Kurzbiografien*. Böhlau Verlag Wien, 2004, s. 238-242

²⁷⁸ Viz podrobněji v WYKLICKY, Helmut. *Zur Geschichte des Pharmakologischen Institutes der Universität Wien (Gründungsproblematik, Forscherpersönlichkeiten und Auswahl einzelner Leistungsschwerpunkte)*. Springer-Verlag, 1990

²⁷⁹ RUHMER, Otto Emil; ZUPKO, Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960, s. 19

4.3 První židovští lékárníci v českých zemích

Rok, kdy byl oficiálně zaznamenán první židovský lékárník v Praze, je rok 1635²⁸⁰. Jednalo se o období třicetileté války, tehdejšímu vládci a českému králi Ferdinandu II Štýrskému (1578–1637²⁸¹), zbývaly už jen poslední roky vlády²⁸².

V té době žilo v Praze asi necelých 8 000 židovských obyvatel, na celém území Českého království asi 14 000. V období třicetileté války zaujali Židé neutrální stanovisko, ale spíše sympatizovali s císařem²⁸³.

Jedním z hlavních dodavatelů financí byl Jakob Baševi, který získal titul “*Hofjud*” (dvorský Žid) už od císaře Matyáše v roce 1610, ale privilegia získal už od jeho předchůdce na trůně, Rudolfa II.²⁸⁴ Od císaře Ferdinanda II. obdržel roku 1622 šlechtický titul v podobě přídomku z Treunbergu a vlastního erbu. Také získal všechna privilegia aristokracie a dřívější výsady tak rozšířil o další milosti jako například svobodný obchod, možnost stěhovat se, kupovat domy a pozemky po celé říši, osvobození od daní a mýt. Jako dvorní úředník mohl bydlet u dvora, směl si postavit synagogu a platit rabína, napsat závěť a další výhody.²⁸⁵

Císař ocenil pomoc Židů i po vyhrané bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Židovská čtvrt' ochráněna před drancováním vítězů. Dále roku 1623 a 1627 rozšířil Ferdinand II. stávající práva židovské komunity. Privilegium z roku 1623 potvrdilo nejen stará práva, ale i přinesla nová²⁸⁶. Povolena řemesla ovšem mohli provozovat pouze v ghettu.

Druhé privilegium přineslo i do té doby novinku – bohatí Židé si mohli díky vlivu Jakoba Baševiho na tehdejšího císařského místodržícího Karla z Lichtenštejna koupit v té době

---

²⁸⁰ Dá se předpokládat, že výroba léků a prodej léků i samotných léčiv jako součást židovské medicíny existoval v Židovském městě od jeho vzniku. Šedivý zmiňuje, že již roku 1161 král Vladislav zakázal Židům léčení křesťanů. Viz ŠEDIVÝ, Emil. Příspěvky k dějinám lékárnictví na Moravě a ve Slezsku. Praha: Česká lékárnická společnost, 1905. 158 s. Lékárnická knihovna; sv. 2., s. 15

²⁸¹ Jako král český panoval v letech 1620–1637.

²⁸² 30. května 1635 proběhla v Praze důležitá událost. Byl uzavřen tzv. Pražský mír, který znamenal konec války mezi císařem a katolickou ligou na jedné straně a saským kurfiřtstvím na druhé straně. Byl tak nastolen mír mezi říšskými stavy a císařem. Nicméně třicetiletá válka stále pokračovala, Francie a Švédsko byli ve válečném stavu se Svatou říší římskou (a jejími spojenci) až do uzavření vestfálského míru 24. října 1648.

²⁸³ Císař rozhodně zvolil politiku podpory židovské komunitě v českých zemích, protože pro něj představovali důležitý zdroj financí. Císař upotřebil peníze získané od židovských finančníků pro boj s vojskem českých a moravských stavů.

²⁸⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha, 1993, s. 64-67

²⁸⁵ Jakob Baševi získal všechna privilegia aristokracie a dřívější výsady tak rozšířil o další milosti jako např. svobodný obchod, možnost stěhovat se, kupovat domy a pozemky po celé říši, osvobození od daní a mýt. Jako dvorní úředník mohl bydlet u dvora, směl si postavit synagogu a platit rabína, napsat závěť a další výhody.

²⁸⁶ Privilegium rozšířilo pravomoci židovských soudů a primase ghetta v oblasti civilního i trestního práva. Dále se některé části tohoto privilegia věnovaly novým právům v oblasti hospodářské, například v případě zastavárenského systému, na který měli Židé tehdy monopol. V druhém privilegiu z roku 1627 dal král milost Židům, aby mohli svobodně navštěvovat všechny jarmarky a mohli se vyučit některým řemeslům. Tyto řemesla ovšem mohli provozovat pouze v ghettu. Viz RYBÁR, Ctibor. *Židovská Praha: glosy k dějinám a kultuře: průvodce památkami*, TV Spektrum, Praha, 1991, str. 71.

zkonfiskované domy odbojných evangelíků a získali tak možnost poprvé v dějinách židovské komunity zakoupit i domy mimo ghetto²⁸⁷. Tyto domy byly následovně označovány jako tzv. Lichtenštejnské domy.

O těchto koupích můžeme najít záznamy v knihách nesporného městského soudnictví neboli Knihách židovských bílých (*Liber album judeorum*)²⁸⁸ vedených od roku 1577 městskou radou na Starém Městě pražském. (byly vedeny do roku 1857).

Jakob Baševi získal právo nakupovat, výrazně pod cenou, domy po exulantech, jak pro sebe, tak pro židovskou obec. V letech 1622-1627 se Židovské Město rozšířilo o 39 domů ve svém okolí²⁸⁹. V dokumentu z 21. března 1635²⁹⁰, bylo zmíněno, že vedle jednoho z těchto domů, které vlastnilo židovské bratrstvo tiskařů, byl dům patřící „*Zacharyasu Wenedigerovi, Appatykarzi.*” Jednalo se konkrétně o dům, nacházející se v Maiselově ulici s číslem domu 72²⁹¹. Informace o domě byly uvedeny v práci historika Josefa Teige²⁹² „*Procházka Židovským městem*“²⁹³. Teige rovněž zmínil Zachariáše Nantuu²⁹⁴.

Jednalo se o prvního doloženého židovského lékárníka v Praze. Nebylo ovšem jisté, jestli se jednalo se o praktikujícího lékárníka²⁹⁵. Pozitivním znamením bylo přízvisko

²⁸⁷ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, 1993, s. 64-66

²⁸⁸ „Knihy židovské bílé (*Libri albi Judeorum*) jsou knihami městského nesporného soudnictví, které byly od roku 1577 vedeny městskou radou na Starém Městě pražském. V Archivu hl. města Prahy je uložena kompletní řada *Libri albi Judeorum* od roku 1577 do roku 1857 (celkem 93 svazků). První svazek *Liber albus Judeorum* (1577–1601) byl veden v českém jazyce, druhý svazek (1601–1701) částečně česky a německy, následující svazky pak v německém jazyce.”

Viz Buňatová, Marie. "Peněžní obchod pražských židů v době předbělohorské." *Theatrum historiae*. 6, 2010 (2010), s. 249, pozn. 13

²⁸⁹ Především v oblasti sv. Ducha a sv. Valentina (východní a západní část Široké), na jihu v okolí kláštera sv. Mikuláše až téměř ke Staroměstskému náměstí (v ulici Zlaté, staré Maiselově a okolo Třístudničního plácku) a na severu v oblasti kláštera sv. Kříže Většího. Viz PAŘÍK Arno, Židovské Město pražské, přehled stavebního vývoje do poloviny 19. století (cit. 2015-12-12), dostupné na: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/pragensia/asanace/parik.htm>

²⁹⁰ KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 158

²⁹¹ První zmínka o tomto domu pochází z roku 1363, kdy byl uveden jako dům u Zlatého páva. Od konce 15 století byl označován jako dům „U šachovnice“. Jeho posledním křesťanským majitelem byl v roce 1621 Václav Paulin. Od jeho vdovy, Marty, jej v roce 1623 zakoupili Izák Goldšader, lékař Eliáš Nantua a Istrie Koch Votický za 1060 kop grošů českých. Viz HERRMANN, Ignát; TEIGE, Josef; WINTER, Zikmund. *Pražské ghetto*. Nákladem české grafické společnosti, "Unie", 1902, s. 101–102.

²⁹² Josef Teige (1862-1921) byl český právník, historik a dlouholetý pracovník

Archivu města Prahy. Zabýval se hlavně českými dějinami ve středověku, dějinami a topografií Prahy i jednotlivých objektů ve městě, genealogií a diplomatikou.

Viz HOLEC, František. JUDr. et PhDr. Josef Teige-archivář hlavního města Prahy. *Archivní časopis*, 1993, s. 193.

²⁹³ Je součástí knihy „Pražské ghetto“, do které přispěli i vým podílem Ignát Herrmann a Zikmund Winter. Viz *Ibidem*.

²⁹⁴ „Syn Nantuův Zachariáš, jinak Pešachua, apatékář židovský, vkládaje si díl svůj do knih, popisuje jej r. 1664, že jeho část jest „*jdouc do domu po pravé ruce jeden sklep pod zemí a nad zemí čtyry sklepy suché s jednou dřevnicí, v druhém pak stoku od země mazhauz, světlici jednu, dvě komory a jednu kuchyni.*“ Viz *ibidem*, s. 101.

²⁹⁵ Je nutno brát v úvahu, že Židé v té době měli ve jménu i přízvisko podle zaměstnání, které mohlo znamenat nejen, to, že ho vykonávali, ale i to, že je mohl vykonávat jen někdo z předků či příbuzných. Mohlo se jednat o příbuzného lékárníka či o lékaře. Právě k prvnímu jménu se připojovalo jméno povolání, které mohlo vytvořit

“*Wenediger*” (podle německého Venedig – Benátky). Odpovídalo by to historickému trendu, protože i první křesťanští lékárníci přišli do Čech z Itálie²⁹⁶.

V bílých židovských knihách (*Liber Albus Judeorum*) lze najít i další jména. V dokumentu z 24. května 1672²⁹⁷ byli zmíněni dědicové bývalého židovského lékárníka z Prahy, Zachariase Nantuy. V roce 1667 podle jiného dokumentu²⁹⁸ (6. 9. 1667), byl jmenován jako “*Zacharias Nantua Hebraeus Pragensis, possessionatus pharmacopola*”, tedy „Zachariáš Nantua, Žid pražský, majitel lékárny“. V témže dokumentu bylo uvedeno, že jeho otec, lékař Elias Nantua, byl majitelem jednoho z tzv. Lichtenštejnských domů v roce 1633. Podle prohlášení jeho zetě, Herschele Meissla Balbierera (bradýře), byl Zacharias Nantua totožný s Pesahem Apotekářem („*Pessachia Apotheker*“).

Rodina Nantuových byla rozvětvená a zaujímala významné místo v pražské židovské obci. V *Knize listin o dluzích židovských ze 17. století*, první díl²⁹⁹ (Archiv hl. města Prahy, sv. 2972) byl zaznamenán dokument z 25. srpna 1626, kde je podepsán “Joseff Nantua Doktor a Žid Pražský”³⁰⁰.

I rodina Nantuových bezpochyby přišla do Českého království z vévodství Mantova (Nantua = zkomoleně z latinského Mantua)³⁰¹, protože počátkem 17. století se zde začaly poměry pro Židy zhoršovat³⁰² Nantuové pravděpodobně získali lékařské vzdělání v Mantově a našli útočiště v Praze, kde je uplatnili, ať už jako lékaři či lékárníci. Otevřenou otázkou zůstává, jak nabyli židovští lékárníci stojící mimo systém dosavadního lékárenského křesťanského

---

zárodek budoucího příjmení či rodového jména – například *Gerber* (koželuh), *Singer* (zpěvák), ale i české varianty jako *Lykarz* (lékař) či právě *Apatykarz* (lékárník). Jak je i vidět ze jména Zacharyase Wenedigera *Apatykarze*, uplatnil se v jeho jménu i zvyk jako část jména místo původu – Wenediger (nebo například též Sobotka, Topplitz apod. Srov. ŽÁCEK, Václav. Studie k vývoji židovských jmen osobních v nové době, *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů*, 1936, s. 275-349.

²⁹⁶ Mezi prvními je zaznamenán roku 1287 Magister Bandinus di Arcio z italského Arezza, nejznámějším se ovšem stal Angelus de Florentia z Florencie, který přišel roku 1346 do Prahy v doprovodu Karla IV a zaujal během svého života významné postavení v pražské společnosti. Viz BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie farmacie v Českých zemích*. Milpo Media, 2003, s. 17-18

²⁹⁷ Archiv hlavního města Prahy, sign. 177, Seznamy liechtenstejnských domů židovských a jejich trhů viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD37ACB72711DF820F00166F1163D4>

²⁹⁸ Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 1601 – 1701, sign. 2170, fol. 498, viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2C2BB72711DF820F00166F1163D4>

²⁹⁹ Archiv hl. města Prahy, sv. 2972.

³⁰⁰ Archiv hlavního města Prahy, Kniha listin o dluzích židovských XVII. stol. I, sign. 2972, viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD28FFB72711DF820F00166F1163D4>

³⁰¹ V době panování vévodského rodu Gonzagů na přelomu 16. a 17. století zde byla významná židovská komunita, kde působilo mnoho pozoruhodných osobností, jako učenec Azaria dei Rossi, hudební skladatel Salomeno Rossi, herci jako Leone di Sommi či Abraham Porteleone, osobní lékař Frederika Gonzagy, prvního vévody z Mantovy. Viz VELTRI, Giuseppe; MILETTO, Gianfranco (ed.). *Rabbi Judah Moscato and the Jewish intellectual world of Mantua in the 16th-17th centuries*. Brill, 2012, s. 5.

³⁰² Roku 1610 bylo zřízeno ghetto a v roce 1630 po dobytí Mantovy vojskem Ferdinanda II, byla vyhoštěno celkem 1800 Židů a jejich majetek zabaven. Viz JACOBS, Joseph. *The Jewish encyclopedia*. 1906, s. 299–302.

vzdělání svoje absolutorium pro práci v lékárně³⁰³. Buď židovský lékárník přinesl své vzdělání ze země původu (nejčastěji některý ze států na území Apeninského poloostrova – Mantova, Florencie, Janov) nebo to mohlo probíhat obdobně jako u křesťanů pod dohledem někoho ze židovské rady a židovských lékařů z ghetta.

V roce 1622 mezitím došlo k přesunu majetku z vlastnictví Nantuů. Rabbi Isak Neustadtl koupil část domu v pražském ghettu od již zmíněného lékaře Josefa Nantuy³⁰⁴. Syn, Samuel Isak Neustadtl zatížil tento dům v roce 1666 hypotékou³⁰⁵. Po roce zakoupil tuto hypotéku jiný člen židovské obce, Jacob Josef Levi³⁰⁶ a získal právo užívat celý dům včetně, jak bylo výslovně v dokumentu zmíněno, židovské lékárny. Ovšem rovněž je zde zmíněno, že nový majitel nemá právo tuto lékárnu provozovat. Toto právo bylo stále ve vlastnictví rodiny Nantuových, konkrétně syna a dědice lékaře Eliase Nantuy, lékárníka Zachariase Nantuy.

Ten ovšem někdy před rokem 1672 zemřel a právo provozovat lékárnu bylo volné. Jeho syn, Nathaniel, který zemřel během morové epidemie v letech 1679–1680, měl přízvisko Apotheker, ale spíše jen po otci, lékárnu pravděpodobně neprovozoval³⁰⁷. 8. srpna 1672 konečně již zmíněný Jacob Josef Levi (též někdy uváděn pod jménem Jockel Slatkis) se svojí ženou Ruckele zakoupil celý tzv. Neustadtlův dům včetně lékárny za 880 guldenů³⁰⁸. Po jeho smrti se stal majitelem domu i s lékárnou (kde už pracoval) jeho zeť, lékárník Wolff Kisch v roce 1699. V dokumentu, týkajícím se prodeje lze nalézt zmínku, že v domě byla židovská lékárna “od dávných dob” (“*from olden times*”³⁰⁹).

Právě zmínka o dávných dobách, byť velmi vágní, byla pozoruhodná. Přesné datum založení židovské lékárny nebylo pravděpodobně nikde zaznamenáno. Je možné, že židovská lékárna byla v ghettu možná už od 14. století. Jednou ze zmínek je citát v populárním článku Vladimíra Tesaříka “*Věhlasní židovští lékaři*”³¹⁰, který byl věnován rodu Jeitelesů z Prahy

³⁰³ Koncem 16. století, jak je zmiňováno v Řádu apatekářském z roku 1591, musel křesťanský lékárnický učeň být nejprve oficiálně přijat do učení, 4 až 5 let strávil v rodině vybraného lékárníka, pak složil tirocínální zkoušku před komisí složenou z městského lékaře, lékárníka a radních, poté odešel na několik let na praxi jako tovaryš. Tuto musel pak dokázat příslušnými doklady a jako výsledek celého studia se mohl stát provisorem (tedy správcem lékárny v majetku někoho jiného, města či některého z měšťanů) či majitelem vlastní lékárny. Viz BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie farmacie v Českých zemích*. Milpo Media, 2003, s. 112.

³⁰⁴ Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 1601 – 1701, sign. 2170, fol. 240, viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2C2BB72711DF820F00166F1163D4>

³⁰⁵ Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 1601 – 1701, sign. 2170, fol. 465, viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2C2BB72711DF820F00166F1163D4>

³⁰⁶ Ibidem viz 261

³⁰⁷ HOCK, Simon; KAUFMANN, David. *Die Familien Prags. Nach den Epitaphien des Alten Jüdischen Friedhofs in Prag*. Bratislava, 1892 s. 21, č. 7214

³⁰⁸ Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 3, 1668 – 1673. sign. 2280, fol. 176, viz <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD317DB72711DF820F00166F1163D4>

³⁰⁹ KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 159

³¹⁰ TESAŘÍK Vladimír, *Věhlasní židovští lékaři*, poslední revize 11/2012, (cit. 2015-12-13), dostupné na <http://www.cesky-dialog.net/clanek/5439-vehlasni-zidovsti-lekari/>

(mezi nimiž byli v letech 1725 až 1873 celkem čtyři lékárníci). V tomto článku autor zmínil, že jeden z rodu Jeitelesů (jméno zmiňuje nepřesně, ale je zřejmě míněn Mischl Loebel Jeiteles), “který koupil jednu z nejstarších městských lékáren, založenou již v roce 1430 “. Další zpřesňující informace autor neuvádí a článek nelze považovat za solidní odborný zdroj.

Důležitější byla zmínka v privilegii, které Hirschl Mischl Jeiteles obdržel 17. května 1783 od císaře Josefa II. Toto privilegium³¹¹ uznávalo staré výsady a přidávalo nová privilegia, z nichž nejdůležitější bylo povolení prodávat léky i křesťanským pacientům a lékařům³¹².

V druhém oddíle této listiny je zmíněno, že odkazuje na stará privilegia, která byla ztracena³¹³ během jednak rabování (které proběhlo během a po velkém požáru pražského ghettu v roce 1754³¹⁴, jednak během vyhnání Židů z Prahy během panování Marie Terezie v letech 1744–1748³¹⁵ - “ *teils durch die Plunderung, teils durch die Auswanderung*”³¹⁶.

V dokumentech v Archivu hlavního města Prahy (Kniha o dluzích židovských³¹⁷ Liber judeorum³¹⁸, Liber Testamentorum³¹⁹) byl zmíněn další lékárník, Jákob Hirsch, s přídomkem *Apotheker*, který se svojí ženou Ruckele (Ráchel) koupil v roce 1650 část domu v pražském ghettu od Fischla Jacoba Epsteina.

Byl synem lékaře Saloma. Měl syny Salomona a Mathiase (ani jeden nepokračoval v otcově povolání) a dcery Pearl a Pessel. Jedna z jeho dcer, Pessel (jidiš obdoba jména Josefína³²⁰) si vzala jiného lékárníka, který přišel do pražského ghetta z města *Chiesch*³²¹

---

³¹¹ Vznikl o šabatu z 16. na 17. května 1754, přičemž shořelo přibližně 190 budov, obec přišla o nenahraditelné staré rukopisy a knihy a téměř 90 % rodin se ocitlo bez přístřeší. Viz KRÁKORA, Tomáš. *Testamentární praxe pražských Židů na základě rozboru knih testamentů z let 1681-1850*. Diplomová práce[online]. 2015 [cit. 2017-08-29]. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/113363> .

³¹² HAMÁČKOVÁ Vlastimila: Aus dem Archivmaterial-das Apothekenprivilegium fur H. M. Jaiteles aus dem Jahr 1783, *Judaica Bohemiae* 26, vyd. 1980, s. 52–53.

³¹³ Text privilegia v německém originále viz KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 178

³¹⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, 1993, s. 79-83

³¹⁵ Ibidem, s. 79-85

³¹⁶ Viz text privilegia ze 17. května 1783 ve KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 178

³¹⁷ Archiv hlavního města Prahy, Kniha listin o dluzích židovských XVII. stol. I, sign. 2972, dostupné rovněž online na:

<http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD28FFB72711DF820F00166F1163D4>

³¹⁸ Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 1601 – 1701, sign. 2170, fol. 405, dostupné rovněž online na: <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2C2BB72711DF820F00166F1163D4>

³¹⁹ Archiv hlavního města Prahy, Liber testamentorum 5, 1720 – 1745, sign. 4762, fol. 49, dostupné rovněž online na: <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD396CB72711DF820F00166F1163D4>

³²⁰ MARADA, Miroslav. Antroponymický vývoj kojetínské židovské obce konce 18. a 1. poloviny 19. století. In: Sborník Státního okresního archivu Písecký. Písecký: Státní okresní archiv Písecký, 2006, s. 10

³²¹ Česky Chyš, malé městečko v západních Čechách v nynějším Karlovarském kraji v bývalém okrese Karlovy Vary.

Hirsche, syna Jáкова z Kische³²². Jména tchána a zetě byla podobná a tak, aby nedocházelo k omylům, si zeť vzal jako příjmení, jak bylo tehdy obvyklé jméno města, odkud pocházel, Kisch (jedna z alternativ názvu Chiesh)³²³. Od té doby vystupoval jako Hirsch Kisch a příjmení po něm převzal syn i vnuk, kteří byli rovněž farmaceuty.

V roce 1673 zemřel Jákob Hirsch³²⁴, který byl váženou postavou v tehdejší židovské obci v Praze, což dokládá, že pracoval 20 let jako *gabbai*³²⁵ (גבאי) Pinkasově synagóze³²⁶.

O židovských lékárnících se zmiňuje i první dochované privilegium pro pražské lékárníky, které vydal císař římský a král český Ferdinand III. Habsburský (1637–1657) během svého pobytu v Praze 3. listopadu 1652.³²⁷ Pátý odstavec se zmiňuje i o židovských lékárnách v Praze. Židovští lékárníci mohli prodávat jen léky jiným Židům a pod hrozbou trestů bylo jim zakázáno prodávat léky křesťanům.³²⁸

Další (německy psané) privilegium lékárny tří královských měst pražských vydal 7. září 1671 císař Leopold I.³²⁹ To v osmi paragrafech uvádělo spíše povinnosti než jenom výsady, takže to byl vlastně lékárnický řád. Z jeho ustanovení uveďme, že např. zřizování nových lékáren podléhalo schválení panovníka, zkoušením lékárníků byla pověřena lékařská fakulta,

---

³²² Tito lékárníci patřili mezi předky slavného “zuřivého reportéra Egona Ervína Kische (1885–1946). Viz BULÍČKOVÁ, Jana. *Obraz židovství v díle Egona Ervína Kische: Das Bild des Judentums im Werk von Egon Erwin Kisch*, diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2009, s. 25.

³²³ *Chiesh* neboli *Kisch* je české městečko Chýše v Karlovarském kraji (v bývalém okrese Karlovy Vary). V současnosti má přibližně 600 obyvatel. Jako doklad židovské komunity v obci je zaznamenána existence židovského hřbitova. Byl založen kolem poloviny 17. století u dnes již zaniklého Dolního mlýna (*Untere Mühle*) čp. 99 na jihovýchodním okraji města. Nejstarší náhrobek pochází z roku 1667. V roce 1883 již nebylo kam pohřbívat a byl založen nový židovský hřbitov. Starý hřbitov postupně zanikal, jeho poslední zbytky byly v letech 1965–1972 zlikvidovány. Dnes bohužel na jeho místě najdeme jen travnatou plochu. Viz ROZKOŠNÁ, Blanka; JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech*. Dobré knihy cz, 2004, s. 172-173

³²⁴ Archiv Židovského muzea, Starý židovský hřbitov, lékárník Jacob Hirsch, snímek náhrobku, válečný fotoarchiv 1942/44, PHOTO.JMPF/1192.

³²⁵ *Gabbai* je původně aramejské slovo znamenající výběřčí daní, ale přeneseně znamenalo, že se jedná vlastně o člena židovské obce, který je vzdělaný a zastává funkci ceremoniáře při bohoslužbě a buď jako *gabbai sheni* - stojí vedle toho, kdo čte tóru a kontroluje, zda čte správně, případně ho opravuje anebo jako *gabbai rishon*, který vyvolává členy shromáždění - buď oslavence nebo prostě jen členy, kteří vyjdou na stupínek - *bimah* -na kterém se čte tóra a mezi čtením jednotlivých částí Tóry přednesou *aliyah* - krátké poděkování Bohu za to, že dal Tóru židovskému národu, počet *aliyah* se liší podle dnů v týdnu či židovských svátků, viz

<http://www.jewish-languages.org/jewish-english-lexicon/words/176>

http://www.myjewishlearning.com/practices/Ritual/Prayer/Synagogue_and_Religious_Leaders/Gabbai.shtml .

Též NEWMAN, Jacob; SIVAN, Gabriel. *Judaismus od A do Z*. Sefer, 1992, s. 37.

³²⁶ KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 160

³²⁷ HANZLÍČEK, Zdeněk — RYNEŠ, V. Neznámé privilegium pražských lékárníků z roku 1652. *Farmaceutický obzor*, 1963, roč. 32, č. 3, s. 129-137

³²⁸ Doslova se v něm uvádělo: „*In dem auch aus der Juden Apotheken viel Ungelegenheit undt Unheil zu befürchten und darinen allerhandt in den ordinari Apoteckhen verbottene hochschädliche sachen verkaufft zu werden pflegen. So solle Ihnen den Juden aus derselben den Christen etwas erfolgen zu lassen bey höchster unausbleiblicher Straff Verboten sein, unter sich selbst aber Ihrer Apothecken zu gebrauch frey stehen*. Ibidem s. 136

³²⁹ BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie farmacie v Českých zemích*. Milpo Media, 2003, s. 29

kontrola lékáren se prováděla formou tzv. vizitací, lékárníci nesměli kupovat chemická léčiva, ale připravovali je sami. Lékárníci byli zároveň chráněni před konkurencí různých léčitelů, alchymistů, cukrářů a kramářů, kteří měli přísně zakázáno prodávat léčivé přípravky. Leopoldovo privilegium rozšířila a potvrdila v r. 1748 císařovna Marie Terezie a v r. 1793 též císař František I.³³⁰

Německý originál tohoto privilegia byl uložen v archivu hlavního lékárnického grémia v Praze, který se po r. 1948 ztratil. Text tohoto privilegia a dalších spolu s devíti obrázky uveřejnil v r. 1911 Emil Šedivý v 44. ročníku vídeňského časopisu *Pharmazeutische Post*³³¹. V sedmém článku tohoto privilegia se také zmiňuje o židovské lékárně - *“Ježto také po ten čas ze židovské lékárný mnoha zla pošlo, protože tam všeho druhu zakázané a nejvýše škodlivé věci prodávají, tedy zakazuje se napříště židům z jejich apatéky pod velkým trestem něco prodávat, sobě samým prodávati smějí.”*³³². Jedná se o doslovné převzetí pátého článku privilegia z roku 1652.

O lékárnících byla také zmínka v seznamu 1337 osob z roku 1680, které měly být vyhoštěny z pražského Židovského města. Česká kancelář a místodržitelství v Praze tímto opatřením chtěla snížit riziko rozšíření moru (židovské ghetto bylo díky své přelidněnosti a špatným hygienickým podmínkám považováno za možné ohnisko morové epidemie v Praze). V tomto seznamu osob jsou uvedeni také dva lékárníci³³³.

V letech 1685 až 1686 v *Liber Album Judeorum* (židovské bílé knize) objevují zmínky o podniku Hirsche Kische. Podnik nesl název *Naftel Karpelis Gewölbe* a kromě přípravy a skladu léků tam Hirsch Kisch prodával také vzácné koření³³⁴. V roce 1693 vznikl spor mezi částí židovským starších a rodinou Kischových (je pravděpodobné, že kromě otce Hirsche, pracoval v lékárně jeho syn Wolff) ohledně toho, kdo bude zásobovat léky dobročinné židovské bratrstvo *Almosen Vorstand*³³⁵. Odpůrci Kischových si jako dodavatele zvolili v té době dalšího

³³⁰ RUSEK, Václav, SMEČKA Vladimír, *České lékárny*. Nuga, 2000, s. 56

³³¹ ŠEDIVÝ Emil., *Privilegien der Apotheken in drei koniglichen Stadten von Prag aus dem Jahre 1671, 1748, 1795*, Separat-Abdruck der *Pharmazeutische Post*, 1911, s. 1051-1063

³³² *Ibidem*

³³³ Vzhledem k důležitosti postavení lékárníka ve zdravotním systému se dá předpokládat, že se nejednalo o tehdejší místní lékárníky Jákoaba hirsche a Wollfa Kische, ale zřejmě o židovské lékárníky (možná jen podle přízviska Apotheker, nemuselo se jednat o skutečné lékárníky), kteří uprchli do Prahy z některé okolních zemí bezprostředně ohrožených morem. Seznam z roku 1680 (viz Státní ústřední archiv /SÚA/ Praha, fond Nová manipulace /NM/, signatura S 2/4) vycházel ze seznamu tzv. redukční komise české kanceláře v Praze, který byl sepsán ze stejného účelu. Viz MATUŠÍKOVÁ, Lenka. K dějinám pražského ghetta v 2. polovině 17. století. In: *Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze*, Státní ústřední archiv v Praze, Praha, 1994, s. 63-72.

³³⁴ KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. publisher not identified, 1946, s. 161

³³⁵ *Almosen Vorstand* bylo sdružení, které se zabývalo obstaráváním léků a péčí o chudé nemocného židovské obyvatele ghetta, na které přispívali formou milodarů židovští lékaři a lazebníci. Viz KISCH, Bruno. *History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2,

židovského lékárníka Wolfa Fürtha. Spor byl nakonec vyřešen ve prospěch Kischových. V době ukončení sporu Hirsch Kisch umírá a jeho lékárnu přebírá syn Wolff.

Jejich konkurent, Wolff Fürth byl třetí židovský lékárník té doby. Přišel do Prahy z Bavorska, z města Fürth a jméno města používal i jako příjmení. Vzal si druhou dceru Jakoba Hirsche Apothekera, Pearl. První zmínka o něm byla v roce 1686. Licenci, kterou získal v Bavorsku, se mu ale v Praze získat nepodařilo, tak podnikal bez povolení. Lékárnou, kterou si otevřel, úřady opakovaně zavíraly. Další zmínka o něm pochází z roku 1693. Licenci získal konečně v roce 1705. Bohužel, příliš dlouho se z ní netěšil, umírá v roce 1708. Po jeho smrti licence přechází na jeho syna Wolffa Fürtha, který bohužel již roku 1712 umírá³³⁶.

V podnikání pokračoval i Wolff Kisch. V roce 1702 se znovu oženil (první žena, Pessel, umřela při porodu). Židovská lékárna, na rozdíl od ostatních lékáren té doby (měšťanských, městských a klášterních) nepodléhala vizitaci ze strany pražské lékařské fakulty. Wolff Kisch se snažil zvýšit prestiž lékárny tím, že požádá o vyslání vizitační komise fakulty. O vizitaci požádal v roce 1705, ale rozhodování fakulty trvalo několik let a doprovázely je bouřlivé diskuse. Jaroslav Hladík ve své studii³³⁷ uvádí, že o tom bylo konkrétně rozhodnuto 2. dubna 1705 (s odkazem na zmínku v Časopise lékařů českých v roce 1882).

O vizitaci bylo rozhodnuto v roce 1713, ale bohužel v té době vypukla v Praze morová epidemie³³⁸. Epidemie pronikla do Židovského města ze Starého města, kde se nákaza objevila poprvé. Hygienické podmínky v městech té doby byly špatné (neexistující kanalizace, špatná hygiena, žádná prevence, bláto a špína na ulicích včetně splašků ze záchodů) a pro přelidněné židovské ghetto to platilo ještě více³³⁹.

Lékárník Wolff Kisch se stal jednou z jejich obětí. Weitenweber³⁴⁰ zmiňuje, že v době epidemie byly v pražském židovském městě dvě lékárny (jednalo se tedy zřejmě o lékárnou Wolffa Kische a Hirsche Fürtha). Lékárnou měl po Wolffu Kischovi původně převzít syn jeho švagra Davida Jeittelese, Mischl Loeb Jeitteles.

---

s. 164

³³⁶ KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2, s. 163.

³³⁷ HLADÍK, Jiří. Židé v lékárnictví. In: *Farmaceutický obzor*, 1969, roč. 38, č. 8, s. 311-318

³³⁸ Epidemie krutě zasáhla Židovské město, které bylo nejpostiženější částí Prahy. Před poslední epidemií moru zde žilo 2 261 mužů, 2 629 žen a 5 382 dětí, tj. dohromady 11 535 sob. V době moru zemřelo 3 703 osob, z toho 693 mužů, 663 žen, 2079 dětí a 268 čeledínů. Z celkového počtu židovského obyvatelstva po epidemii zůstalo jen 7 832 osob. Viz PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, Anna, Demografický vývoj Prahy v 18. a první třetině 19. století. In: *Historická demografie*, 2, 1968, s. 30.

³³⁹ KOUBOVÁ Markéta, Poslední epidemie moru v Českých zemích, zejména v Praze (1713-1714), bakalářská práce, Pedagogická fakulta UK, Praha 2012, str. 82

³⁴⁰ WEITENWEBER, Wilhelm Rudolf. *Mittheilungen über die Pest zu Prag in den Jahren 1713-1714: ein Beitrag zur medicinischen Geschichte Böhmens*. Haase, 1852, s. 4

Nicméně lékárna připadla synovi Wolffa Kische, Davidovi, který již byl členem v roce 1716 holdovacího průvodu na počest narození korunního prince Leopolda Johanna Josepha, syna císaře Karla VI. jako člen delegace pražských židů oblečen v příslušný slavnostní úbor³⁴¹. Je zachováno vyobrazení tohoto holdovacího průvodu, kde kráčí dr. Gumpertz, následován Davidem Kischem v slavnostním úboru³⁴².

David Kisch vlastnil polovinu lékárny, druhou polovinu vlastnili jeho bratři. Na zakoupení své poloviny lékárny si vzal hypotéku 1200 rýnských zlatých od židovského lékaře dr. Solomona Gumpertze. Polovinu hypotéky se mu podařilo zaplatit roku 1718 z věna své ženy. Aby se zbavil konkurence, odkoupil dříve od Wolffa Fürtha jeho řádnou licenci (muselo to být před jeho smrtí, tedy před rokem 1712).

Doktor Gumpertz mezi tím pojal plán, že by pro svého syna Isaaca získal licenci na lékárnu v ghettu. Nejprve koupil polovinu lékárny od bratří Davida Kische v roce 1721. Ještě během téhož roku se mu podařilo i přesvědčit samotného Davida Kische, aby mu prodal svoji polovinu lékárny i s licenci. Ten po uzavření obchodu slíbil, že již nebude usilovat o otevření lékárny³⁴³. Doktor Salomon Gumpertz (někdy psáno jako Gomperz) patřil v době epidemie mezi význačné postavy židovské čtvrti³⁴⁴. Pocházel z význačného (a velmi rozvětveného) rodu, on sám vystudoval medicínu v nizozemském Leidenu. Úspěšně provozoval svoji praxi v židovské čtvrti. Během morové epidemie v roce 1713 svoje zásluhy prohloubil³⁴⁵. Již dříve uvažoval i o vlastnictví lékárny, ale zatím se střetával s odporem židovských radních, kteří se obávali, že by tak získal monopol na zdravotní péči.

Nicméně syn Isaac otce zklamal. Vystudoval sice lékařství (nicméně není nikde informace, že by rovněž vystudoval farmacii), ale v roce 1725 se dal společně se svojí dcerou

---

³⁴¹ Byl oblečen v černém šatu se zelenou zástěrou. V ruce držel stříbrnou skříňku s balzámy jako odznak svého povolání. KISCH Bruno. *History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. *Historica judaica*, New York 1946, s. 169.

³⁴² *"Darnach seynd gangen zwey Trompeter / darnach gangen R. Chajim Eger in ein sammeten Hand; und nach ihm ist gangen der gelährte berühmte Doctor - Medicus Rabbi Salman der Artzt den GOtt behüte / mit seinem Sohn auch so verkleid in schwartz Sammet / und in beydt Händen Artzney-Bücher / und ihre Wapen in die Hände wo sie Doctoriret worden; Nach ihm David Apothecker ein schwartz Kleid und grün Vortüchel an und ein silberne Balsambuchs in der Hand und darnach seyng gegangen alle Balbirer Teutsch gekleid lange Kleider an biß auff der Erden und mit Kräglich als wie Teutschen vier Zeilen / darnach seynd gangen Balbirer-Gesellen / farbene Kleider und ein Butz-Becken angebunden und auff der Hand gelbe und schwartze Waschen Bänder.* KAUFMANN, David; FREUDENTHAL, Max. *Die Familie Gomperz*. Kauffmann, 1907, s. 377

³⁴³ KISCH, Guido. *Die Prager Universität und die Juden, Mährisch-Ostrau 1935*, s. 172

³⁴⁴ KAUFMANN, David; FREUDENTHAL, Max. *Die Familie Gomperz*. Kauffmann, 1907, s. 370–382

³⁴⁵ Seznam týdenních mezd během morové epidemie jeho jméno vysloveně sice neuvádí, ale podle nápisu na jeho náhrobku na Starém židovském hřbitově lze soudit, že pomáhal nemocným bezplatně. Nápis zní: „*Vrhl svůj život v sázku a neopustil naši obec, aby mohl zachraňovat životy ostatních*“. Autorka cituje znění překladu nápisu dle ústního sdělení dr. Otty Munelese. Viz ROZSÍVALOVÁ, Eva, Některé záznamy o rozmístění a honorářích zdravotníků z doby epidemie v letech 1713 a 1714. In: *Farmakoterapeutické zprávy Spofa* 22, 2, 1976, s. 142.

pokřtít a z toho důvodu nemohl jako křesťan provozovat lékárnu v židovském ghettu. Jeho otec i dcera zůstaly věrné židovské víře. Isaac Gumpertz se musel rozvést podle židovského ritu se svojí ženou a za odstupné slíbil se vzdát licence.

Tabulka 2.3.1 Židé s přízviskem „Apotheker“ pohřbení na Starém Židovském hřbitově ³⁴⁶

Jméno	Příbuzný	Číslo hrobu
Deborah	žena Pesachov	XI N 325
Esterl	žena Hirsche Nefsanela	XIN 16
Esterl	žena Wolffa	IX L 148
Hendl	žena Jákobova	IX L 68
Hindele	žena Hirsche	VIII K 810
Jacob Zwi	syn Schloma	III C 642
Jehuda Löb	syn Jacoba Zwiho	IX L 81
Leto	syn Wolffa z Fürthu	XI N 16
Pesel	žena Hirsche z Fürthu	XI N 16
Pesachje	syn Elia Rofeho z Nantuy	XI N 325
Rachel	dcera Jacoba Ladiho	VIII K 448
Pesel	žena Nefsanela	IX L 712
Rachel	žena Nefsanela	IX L 96
Schimon	syn Lesera	III C 805
Schlomeh	syn Jacoba	III C 643
Wolf	syn Judy Rofeho z Fürthu	VIII K 855
Zart	žena Pesachjeho	XI N 1423
Wolf ³⁴⁷	syn Nefajeho	E 904

Lékárna osaměla. David Kisch odmítl nabídku převzít po čtyřech letech lékárnu zpět. Lékárna poté přešla do vlastnictví velmi vážené a rozvětvené rodiny Jeittelesů, v jejichž řadách můžeme najít lékaře, vědce, rabíny, básníky a také i lékárníky³⁴⁸. Jako pandán k této kapitole uvést seznam pohřbených Židů s přízviskem „Apotheker“ a „Rokeach“, který zaznamenal Leopold M. Popper v 19. století³⁴⁹.

³⁴⁶ Chewra Apotheker, s. 9.

³⁴⁷ Chewra Rokeach, s. 309.

³⁴⁸ KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2, s. 171-173.

³⁴⁹ Pro náhrobky lékárníků se na židovských hřbitovech používal motiv hmoždíře.

4.4 Židovská lékárna v Židovském Městě v Praze 18. a 19. století³⁵⁰

V historii lékárenství v českých zemích nebylo neobvyklé, že jednu lékárnu za sebou provozovalo několik generací lékárníků v rámci jednoho rodu. Jako příklad lze zmínit rod Prášilů, který byl 140 let vlastníkem lékárny U Zlatého jelena v Domažlicích³⁵¹ nebo členy rodiny Vlčků v Roztokách u Prahy a dalších lékárnách v okolí Prahy³⁵².

K těmto lékárnickým rodům patřili v 18. až 19. století v pražském Židovském městě Jeitelesovi. Do jejich vlastnictví přešla lékárna 20. 7. 1725, kdy doktor Salomon Gumpertz prodal Mischlu Loebli Jeitelesovi lékárnu včetně licence. V ceně byly započítány i farmaceutické suroviny, nádobí, připravené léky a rovněž privilegia odkoupeného Davidem Kischem od Wolffa Fürtha³⁵³.

David Kisch se společně se svými sourozenci zavázal, že neotevrou v ghettu další lékárnu a nebudou prodávat léky ani lékárenské suroviny. Zakoupení lékárny se vším vybavením usnadnilo Mischlu Loebli Jeitelesovi a jeho ženě Leze dědictví po jeho babičce, paní Edel Slatkisové, která měla zavedený obchod a sklad³⁵⁴ s látkami na "Tandelmarku" (dnešním Havelském trhu).³⁵⁵

Přesné umístění židovské lékárny doposud není známo, přibližně se nacházela na místě dnešní Kaprové ulice³⁵⁶. V roce 1729 bylo zaznamenáno při sčítání Židů v pražském ghettu³⁵⁷ celkem 10 507 osob. Je tam uveden i Mischl Loebli Jeiteles jako lékárník se svou ženou Leou, svými syny Loeblem (starší ze synů, později uváděn jako Hirsch) a Abrahamem a dcerami

---

³⁵⁰ Viz také: ARNDT, Tomáš. První židovští lékárníci v Praze – část 1. Praktické lékárenství, 2013, roč. 9, č. 4-5, s. 204-205 ARNDT, Tomáš. První židovští lékárníci v Praze – část 2. Praktické lékárenství, 2014, roč. 10, č. 1, s. 34-35

³⁵¹ Rod Prášilů v domažlické lékárně, Lékárna „U Zlatého jelena“, (cit. 15-12-17), online dostupné na http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84

³⁵² SOLICH Jan, PEŘINOVÁ Jana, K osmdesátinám RNDr. PhMr. Pavla Drábka, Solutio, ročník 2012, (cit. 15-12-17), online dostupné na <http://www.medon-solutio.cz/online2012/index.php?linkID=txt26&lang=1>

³⁵³ KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2, s. 171-173.

³⁵⁴ Cena obchodu činila 4753 rýnských zlatých.

³⁵⁵ KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague, s. 171-173.

³⁵⁶ Dům a pravděpodobně lékárna rodiny Jeitelesových se pravděpodobně nacházely v domě číslo 35 v tehdejší Široké ulici (též Breitegasse, Pinkasově) v prvním sčítacím obvodu pražského ghetta. Tento sčítací obvod byl tvořen západní stranou Zlaté ulice, jižní stranou Dlouhé (Pinkasovy) ulice (dnes západní část Široké ulice). Tato čtvrť přibližně sousedila s dnešní Filosofickou fakultou UK a Starým židovským hřbitovem. Na základě informace laskavě poskytnuté PhDr. Alexandrem Putíkem ze Židovského muzea v Praze.

³⁵⁷ PROKEŠ, Jaroslav. Soupis pražských židů z roku 1729, In: *Ročenka Společnosti pro dějiny židů v Československé republice IV/1932*, s.309–342.

Chayle a Rifke³⁵⁸. Jsou zde uvedeni i bývalí majitelé lékárny-doktor Solomon Gumpertz a David Kisch nyní jako obchodník s brandy a kávou³⁵⁹.

Jeitelesovi patřili k významným a bohatým pražským židovským rodinám. Jejich jmění rozšířil v 17. století David Jeiteles (dědeček Mischla Loebla), který si vzal za ženu Edel z movité rodiny Slatkisů. Mischl Loebel Jeiteles se rovněž zúčastnil, jako jeho předchůdce David Kisch, holdovacího průvodu. V jeho případě to bylo v roce 1741, kdy kráčel (za doktorem Mojžíšem Gumpertzem a před lékařem a holičem Meschulem Bondim³⁶⁰) jako zástupce lékárnického cechu v holdovacím průvodu Židů na počest narození syna císařovny Marie Terezie, korunního prince Josefa.

Je zaznamenáno i jeho slavnostní oblečení-je oblečen v šarlatový talár, drahocennou vestu a přes tělo má oblečen zlatý pás. V ruce nesl symbol lékařského cechu-stříbrnou skříňku s balzámy. Zástupci zdravotníků byli v průvodu následováni holiči, bradýři a lazebníky³⁶¹. V roce 1743 je poprvé zaznamenán i název lékárny, latinsky *Nunc ad aurem leoneum noncupata*, německy *Zum Golden Lowe*, česky U Zlatého lva.

K přerušení provozu židovské lékárny dochází v letech 1744 až 1748, kdy byli pražští Židé vyhnáni z města na příkaz císařovny Marie Terezie jako v odvetu za údajnou spolupráci s pruskými okupanty Prahy³⁶².

Během války o habsburské dědictví okupovala pruská vojska Prahu. Ve dnech 26. a 27. listopadu 1744 (během odchodu pruských vojsk z Prahy) došlo ke krvavému pogromu v židovském ghettu, jehož se zúčastnila jak pražský chudina a řemeslníci, tak dezertéři z pruské armády, a dokonce i předsunuté jednotky rakouské armády – panduři. Během okupace bylo zaznamenáno provinění několika Židů z urážky panovnice a nákupu kradených předmětů. Toto přispělo (kromě snahy pruského velitele Prahy zabránit pogromům a dlouholetého antisemitismu panovnice) k obvinění pražských Židů z velezrady.

Marie Terezie na základě toho všeho, vydala 16. prosince 1744 dekret o vypovězení Židů z Prahy i z celého Českého království³⁶³. Dekret stanovil pražským Židům jako lhůtu k opuštění města datum 31. ledna 1745 a celkově měli všichni Židé opustit království k 31.

---

³⁵⁸ Národní archiv (NA) Praha, fond Soupisu Židů (HBS), signatura 13, Census pražských židů 1729.

³⁵⁹ KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2, s. 175.

³⁶⁰ IGGERS, Wilma Abeles, ed. *The Jews of Bohemia and Moravia: a historical reader*, Wayne State University Press, Detroit 1992, s. 30.

³⁶¹ DOLENSKÝ, Antonín. Průvod pražských židů na počest narození císaře Josefa II.“ (K242) In: *Český lid*, 19/1910, s. 131–133.

³⁶² PUTÍK, Alexander, Vyhnaní a návrat pražských Židů, In: PETRUSOVÁ, Lucie B., ed. *Fase pražských židovských rodin z let 1748-1749 (1751): edice pramene k návratu z tereziánského vypovězení*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2012, s. 7-11

³⁶³ PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhnaní a návrat pražských Židů. In. EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI*. Praha: Národní archiv, 2006, s. 7.

červnu 1745. Transfer pražských Židů se protáhl, ale do 31. března 1745 bylo Židovské město vyklizeno. Odhady o počtu osob se pohybují mezi 10 000 až 14 000 exulantů.

Proti byla šlechta a státní úředníci, naopak pro místní křesťanští obchodníci a část řemeslníků. Menší část opustila zemi, větší část se uchýlila do okolních obcí a vyčkávala, jak se situace vyvine.

Zhoršená ekonomická situace v Praze a stálé přesvědčování panovnice ze strany, šlechty, vysokého úřednictva a některých duchovních, nakonec přineslo své ovoce. Na nátlak některých šlechticů, členů českého místopředsednictví, ale i církve byl až v roce 1748 povolen postupně návrat Židům do Prahy³⁶⁴. Marie Terezie 7. července 1748 vydala povolení k návratu Židů. Bylo sice omezeno jen na dobu 10 let, ale bylo vcelku zřejmé, že tato lhůta nebude pravděpodobně dodržena. Jednou z podmínek byla tvrdá daňová povinnost pro Židy z historických zemí (Čech, Moravy a Slezska), kteří měli ročně platit obrovskou sumu 300 000 zlatých. O rozložení této sumy probíhalo složité jednání. Nejprve do silně poničeného Židovského města mohlo přijít několik desítek Židů, aby se postarali o nejnnutnější opravy. Dekretem z 23. srpna 1748 stanovil, že se mohli vrátit všichni, s výjimkou těch, kteří neměli na placení daní³⁶⁵.

Mischl Loeb Jeitteles patřil k váženým a předním představitelům židovské obce, a proto mohl Prahu opustit až mezi posledními³⁶⁶. Z Prahy odchází v červnu 1746 a společně s dalšími významnými členy obce (primátor Abraham Duschenes se ženou Rosinou, Aimon Khue, David Wilff Lichchtenstadt) našel útočiště před hradbami Jindřichova Hradce, na Nežáreckém předměstí³⁶⁷. Samotný Jindřichův Hradec jim byl na základě nové formulace vypovězení zakázán³⁶⁸. Majitelem panství byl Prokop Vojtěch Černín z Chudenic (1726-1777), který se stavěl k jejich žádosti příznivě, a tak se mohli usídlit v předměstí za roční poplatek 20 rýnských guldenů ročně za každou rodinu. Měli omezené možnosti i obchodovat a zúčastnit se trhů. Jakmile bylo vypovězení ukončeno, všichni pražští Židé opustili Nežárecké předměstí a vrátili se do Prahy.

---

³⁶⁴ V roce 1747 změnili názor i pražské řemeslnické cechy, kteří původně přivítali odchod židovské konkurence. V anketě v roce 1747 dosvědčili všeobecné zdražení a doporučili povolit návrat Židů do Prahy. Viz PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhnání a návrat pražských Židů. In: EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 8.

³⁶⁵ PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhnání a návrat pražských Židů. In: EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 8.

³⁶⁶ BERGL, Josef. Das Exil der Prager Judenschaft von 1745 bis 1748. In: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik.* Praha: Dr. Josef Flesch, 1929. I. roč., s. 327

³⁶⁷ RACHMUTH, Michael. Die Juden in Neuhas: Ester Teil. In: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik.* Praha: ve vlastním vydavatelství, 1931. III. roč., s. 186

³⁶⁸ PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 1993, s. 82.

Třetím bodem dekretu Marie Terezie z 23. 8. 1748 ustanovil, že Židé, kteří měli povoleno se vrátit, museli pořídit příznání³⁶⁹. Tato příznání měla zamezit dalšímu rozšiřování židovské obce a posílit kontrolu státních úřadů nad ní. Příznání vyplnil i Mischl Loeb Jeitteles³⁷⁰. Uvedl zde jméno manželky (Cheye Sara), jména svobodných synů (Abraham a Jonas) a dcery (Edl, Rikele, Freidl)³⁷¹. Další bod příznání informoval o domácím služebnictvu. V případě rodiny Jeittelesových se jednalo o kuchařku (*Köchin*) Liebele (*aus Böhmen*), chůvu (*Kinderweib*) Zoretl (*aus Böhmen*) a sluhu v lékárně (*Diener in der Apotheke*) Samuel (*aus Böhmen*)³⁷². Pak následovala ještě jména ženatého syna (Löbel) a vdané dcery (Cheyle). Na závěr byl uveden název čtvrti, kde bydleli-*Pinkas Schul*³⁷³. Pak už jen následoval podpis Mischla Loebla Jeitelese³⁷⁴.

Obnovený provoz lékárny byl narušen v roce 1754 velkým požárem pražského ghetta a následným rabováním. Během těchto událostí byly nenávratně zničena na židovské radnici stará privilegia opravňující Židy k provozování lékárny v Praze, údajně pocházejících z doby císaře Karla IV³⁷⁵. Mischl Loeb Jeitteles vyčíslil svoji škodu na 7650 rýnských zlatých, jeho syn Hirsch (Loebl) na 450 rýnských zlatých. S obnovou lékárny pomáhali Mischlu Loeblovi všichni čtyři synové. Lékárnou později převzal z jeho synů Hirsch Mischl. Mischl Loeb původně chtěl, aby lékárnou převzal jeho syn Jonas (1735-1806), ale ten vystudoval na univerzitě v Halle medicínu a stal významným lékařem (vynikl i mimo židovské kruhy)³⁷⁶.

Mischl Loeb Jeitteles zemřel v roce 1763 (byl pohřben na Starém židovském hřbitově jako „vážený muž“³⁷⁷) a lékárnou převzal jeho syn, Hirsch Mischl Jeitteles. V roce 1780

---

³⁶⁹ Příznání museli podepsat svým německým podpisem a opatřit pečeti. Vyplňovalo se do formuláře, který měli starší židovské obce rozdat hlavám rodin v obci. Viz PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhánění a návrat pražských Židů. In: EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 9.

³⁷⁰ Jeho jméno je transkribováno do němčiny jako Mischel Löb Jeyteles. EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 24.

³⁷¹ Mohlo se jednat nejen o jeho vlastní dcery, ale také o dcery jeho manželky z předchozího manželství. Viz PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhánění a návrat pražských Židů. In: EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 11.

³⁷² EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 24.

³⁷³ Pinkas Schul Viertl byla podle seznamu z počátku září 178 pátá čtvrť Židovského města. Rozkládala se okolo Starnové synagogy včetně prostoru, kde dnes stojí Filosofická fakulta UK a západní část dnešní Široké třídy. Viz PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhánění a návrat pražských Židů. EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 13.

³⁷⁴ EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006, s. 25.

³⁷⁵ Je to uváděno i v privilegiu císaře Josefa II v roce 1783.

³⁷⁶ ŠUBRTOVÁ, Alena, ČERVENÝ, Pavel. Jeitelesové. Z historie významného židovského rodu. In: *Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností* / 40/110, č. 4/2002, s. 225-234.

³⁷⁷ HOCK, Simon; KAUFMANN, David. Die Familien Prags. *Nach den Epitaphien des Alten Jüdischen Friedhofs in Prag.* Bratislava, 1892, s. 169 (č. 7717).

nastoupil na trůn císař Josef II., jehož reformy usnadnily život i jeho židovským poddaným. Cenou za reformy byla ovšem důsledná germanizace židovské menšiny.

Hirsch Mischl Jeitteles musel v roce 1766 řešit spor se staroměstskými lékárníky Teltscherem a Proschem a vdovami po lékárnících Barboře Stingové a Dominice Hampacherové³⁷⁸. Tito čtyři podali stížnost u profesorského sboru lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity (lékárny včetně židovské v té době spadaly pod její pravomoc), že doktor Jeitteles ordinující v Židovském městě místo doktora Kische posílal pacienty výhradně do židovské lékárny. Proti magistru Jeitelesovi bylo zakročeno³⁷⁹ a celá záležitost se dostala před pražské gubernium, které rozhodlo ve prospěch rodiny Jeittelesovy (lékárna židovská je určena pro Židy - "*pro Judeis*", takže je přirozené, že tam dr. Jeitteles posílal své pacienty). O rok později museli čelit další stížnosti. Opět na lékařské fakultě si na ně stěžoval lékárník Helly, že prodávají léky i křesťanským pacientům. Fakulta si rozhodla pozvat k jednání (tehdy označovanému jako sezení) obě strany. Výsledek jednání není znám, ale Jaroslav Hladík ve své studii *Židé v lékárnictví* soudil, že se židovskému lékárníkovi podařilo obhájit.

17. května 1783 lékárna obdržela privilegium od císaře Josefa II, ve kterém s odvoláním na privilegia existující " od nepaměti" (a zničená při požáru a rabování v roce 1754) se jí potvrzují nejen původní privilegia, ale uvádějí i nová. Ta představovala povolení prodávat a vydávat léky nejenom Židům, ale i křesťanským pacientům a lékařům. Ovšem musela křesťanského provisor a personál³⁸⁰. Provisor byl lékárník odpovědný za provoz lékárny³⁸¹. Lékárna se také musela podrobit se každoroční vizitaci ze strany lékařské fakulty. Nyní také již spadala pod její pravomoc i de iure. Takže je možné konstatovat, že vyměnila svoji relativní nezávislost (vizitacím podléhala již dříve) v rámci Židovského města za možnost rozšíření klientely ze strany křesťanů beze strachu z možného udání, jak tomu bývalo v minulosti.

Rozdíl od ostatních pražských lékáren byl pouze v tom, že se lékárna nacházela na území Židovského města a byla provozována židovskými majiteli.

V archivu UK jsou k dispozici protokoly o těchto vizitacích od roku 1740 do roku 1815. Vizitací se každoročně zúčastňovala delegace lékařské fakulty univerzity. Zpočátku ji byl její součástí děkan fakulty, později direktor studia a jiní členové profesorského sboru, fysikové³⁸²

³⁷⁸ HLADÍK, Jaroslav. Lékárna „U Zlatého jelena“ v Praze. In: RUSEK, Václav (ed.). Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie. České Budějovice: Krajský ústav národního zdraví, 1980, s. 108

³⁷⁹ Archiv Univerzity Karlovy, Signatura A 31.

³⁸⁰ Archiv Židovského muzea Praha, evid. list NAD 260, Jaiteles, Hirsch, Mischl, 1783.

³⁸¹ Dnes bychom řekli vedoucí lékárník. Je zajímavé, že tento termín jako označení vedoucího lékárny se v Praze udržel až do konce dvacátého století.

³⁸² Fysik byl v tehdejší terminologii lékař. Pozn. aut.

z tří měst pražských (zprvu), židovský fysik a tradičně dva lékárníci jako *Seniores Pharmacopoerum*.

Hirsch Mischl Jeitteles zemřel v roce 1784 a jeho syn Benjamin (narozený 1778), který by měl lékárnu převzít, je ještě nezletilý. Benjamin byl podle privilegia dědicem lékárny i domu, kde se lékárna nalézala. Lékárna byla zatím podle ustanovení privilegia vedena křesťanskými provizory. V letech 1792 a 1794 byl proveden soupis pražských Židů. V roce 1792 se jednalo o konskripci pražských familiantů a v roce 1794 o konskripci pražských židovských rodin. V prvním z nich bylo zaznamenáno číslo popisné domu, jméno a příjmení familianta či pozůstalé manželky včetně rodinného stavu, změna jméno a příjmení, způsob obživy a změna způsobu obživy. V roce 1794 bylo přikročeno ke sčítání židovských rodin v Praze. V tomto případě byl zaznamenáno jméno a příjmení familianta, jeho rodinný stav, jméno manželky a dětí, jména svobodných mužů a žen se vztahem k rodině, vdov, majetkové poměry (vlastnictví domu či jeho částí) a způsob obživy³⁸³. V roce 1795 je vydáno další privilegium, tentokrát císařem Františkem I, který potvrzoval všechna dosavadní privilegia a zdůraznil povinnost mít křesťanský personál včetně provizora a podrobit se každoroční vizitaci³⁸⁴.

V té době již bylo třeba mít k vedení lékárny řádné vysokoškolské vzdělání. Benjamin Jeitteles vykonal tirocinální praxi ve své lékárně za provisoru Františka Koppa. Jak bylo zmíněno " *tyrocinium per multus annus transegit in Civitate Judaica Pragensi*", čili opět nepřímé potvrzení dlouhodobé existence lékárny na tomto místě. Benjamin Jeitteles pokračoval ve studiu. 19. února 1801 složil zkoušku tirocinální a 1. dubna 1801 zkoušku magisterskou. Byl první *tironem* židovského původu v historických zemích. První května téhož roku převzal vedení lékárny.

V roce 1829 (26. 5. 1829) bylo dvorským dekretem zakázáno Židům provozovat lékárny na celém území tehdejšího Rakouského císařství. Na lékárnu rodiny Jeitelesů se zákaz vzhledem k uděleným privilegiím a dlouhodobé existenci zákaz nevztahoval³⁸⁵ (opět nalzáme zmínku o její existenci od doby císaře Karla IV³⁸⁶). Tento zákaz byl zrušen císařem Františkem Josefem I. až 10. 1. 1860.

---

³⁸³ EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI.* Praha: Národní archiv, 2006.

³⁸⁴ Archiv Židovského muzea Praha, evid. list NAD 262, Jeiteles, Benjamin, 1795.

³⁸⁵ PhMr. Benjamin Jeiteles byl uveden jako majitel lékárny v roce 1847 v Adresáři královského hlavního města Prahy (Apotheke zum goldenen Löwen, V, 35). Viz Adressen Buch der königliche Hauptstadt Prag für das Jahr 1847, Praha, 1847, s. 229.

³⁸⁶ KLETTER, Christine, Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century. *Scientia Pharmaceutica*, 78(3), (publ. 2010-6-15), (cit. 2015-12-18), s. 1004-1006, online <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3002810/>

Během své dlouhodobé kariéry se PhMr. Benjamin Jeitteles zapojil do spolkové činnosti. Roku 1842 se stal členem Podpůrnického spolku lékárnického. V roce 1825 byl uváděn mezi předplatiteli Strenzova³⁸⁷ významného díla (*Anleitung zur untersuchung der Apotheken vorzüglich aber zur prüfung der Aechtheit un gute der Arzneien, Praha 1825*³⁸⁸). V květnu 1847 byl pověřen Hlavním grémiem lékárníků³⁸⁹ chemickým rozbořem k soudním účelům. Tento rozbor měl magistr Jeitteles hotový do 48 hodin. Za jeho doby vedli lékárně celkem čtyři křesťanští provizoři. Byli to - PhMr. František Knopp (1804), PhMr. Bernard Benedikt (1804-1850), PhMr. Antonín Schott (1850-1851) a PhMr. Karel Führer (1851-1863). Podle vzpomínek PhMr. Eduarda Hackla, který v šedesátých letech 19. století pracoval jako nediplomovaný asistent v lékárně PhMr. Františka Všetečky často do této lékárně PhMr. Benjamin Jeitteles docházel na návštěvu za svým kolegou a zřejmě i přítelem. Podle jeho popisu mu bylo kolem šedesáti let a svým celkovým vzhledem i dlouhým šedým plnovousem splňoval Všetečkovu představu patriarchálního Žida³⁹⁰.

V roce 1863 Benjamin Jeitteles zemřel. Se svou ženou Rebekou (narozenu 1796) měl celkem čtyři děti-synů Heinricha (narozen 1822) a Josefa (1830) a dcery Reginu (1824) a Emilii (1825). Jeho nástupcem se stal mladší syn Josef. Praxi vykonával v lékárně u svého otce v letech od listopadu 1844. Tirocinální zkoušku složil roku 1848 se známkou "bene". Farmacii studoval na Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy Univerzity v Praze v letech 1850 až 1852. Byl prvním studentem židovského vyznání (tehdy též uváděné jako mojžíšské či israelitské vyznání) na tehdy ještě nerozdělené univerzitě³⁹¹. Titul magistra farmacie získal 28.července 1852. V té době bylo možno získat ještě titul doktora chemie, který se Josefu Jeittelesovi³⁹² podařilo získat a byl promován 20. října 1853. Ještě v roce 1863 bylo třeba mít

---

³⁸⁷ Streinz, Wenzel M. (1792-1876) pocházel z Lince, doktor medicíny a chirurgie, c. k. *protomedikus*, vládní a zdravotní rada (*Regierungs-rath und Sanitätsreferent*) od roku 1828 v Horním Rakousku, předtím působil jako krajský fyzik v Berouně (*Medicinisches Schriftsteller-Lexicon der jetzt lebenden Aerzte, Wundärzte, Geburtshelfer, Apotheker und Naturforscher aller gebildeten Völker*: Sem - St, svazek 18, Adolph Carl Peter Callisen Selbstverl., 1834, s. 477-478)

³⁸⁸ Plným názvem - "Anleitung zur Untersuchung der Apotheken [print: vorzüglich aber zur Prüfung der Aechtheit und Güte der Arzneien: ein Handbuch für Sanitäts- und Polizeibeamte, Aerzte, Wundärzte und Apotheker, wie nicht minder für Materialwaarenhändler und Droguisten" - jednalo se o manuál pro lékaře, policejní lékaře, lékárníky a obchodníky s farmaceutickými surovinami, jak ověřit pravost a kvalitu léčiv, základem byla *Materia Medica*. Kniha měla 1800 stran.

³⁸⁹ Hlavní grémium lékárníků pro Čechy-stavovská organizace majitelů lékáren-farmaceutů, ustanovené z podnětů lékařské fakulty v roce 1783. od roku 1833 bylo zřízeno v českých krajích 16 filiálních grémií (později redukováno na 13). Vzhledem k zemskému uspořádání měla Morava i Slezsko vlastní grémium (www.apatykar.cz - Historie: Organizace lékárníků, vloženo 26. 8.2002, <http://historie.apatykar.info/clanek-31/>)

³⁹⁰ HLADÍK, Jaroslav. Židé v lékárnictví. *Farmaceutický obzor*. 38/1969, č. 8, s. 311-318.

³⁹¹ TAIZICH, Josef, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90 (písemná práce k rigoróznímu řízení), Praha 1970, s. 142

³⁹² PhMr. Josef Jeiteles byl uveden jako majitel lékárně v roce 1859 (*Zum goldenen Löwen*, V, 35), provizorem byl PhMr. Karl Führer. Viz *Adressen Buch der königliche Hauptstadt Prag der Stadtgemeinden Karolinenthal*,

v lékárně židovského majitele křesťanského provisorora a personál. Od roku 1863 byl provisorom PhMr. Wilhelm Neutwich, kterého vystřídal ve vedení lékárny v roce 1865 PhMr. Wenzel Riedl. I Josef Jeitteles se aktivně zúčastnil odborného spolkového života, od roku 1851 byl mimořádným členem přírodovědného spolku Lotos. Lotos³⁹³ byl jeden z nejstarších německých přírodovědných spolků, který byl založený v Praze německou i českou komunitou vědců³⁹⁴.

V roce 1863 se Josef Jeitteles rozhodl požádat magistrát o změnu statusu lékárny z práva radikovaného na prodejné (lékárna již nebyla vázána na konkrétní budovu, mohla být provozována po dobu trvání práva na různých místech)³⁹⁵. Z původního místa v Josefově v Široké ulici (*Breitegasse*) č. p. 35 do Starého Města na Eliščinu třídu (*Karpfengasse*) do č. p. 30³⁹⁶.

V roce 1867 došlo k zrovnoprávnění židovského obyvatelstva s ostatními obyvateli habsburské monarchie³⁹⁷. Židé již tak mohli bez omezení, jak provozovat lékárny, tak v nich

---

Smichov und der Bergstadt Vyšehrad auf Grundlage amtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaus Lehmann, Praha 1859.

³⁹³ Vznikl pod německým názvem Deutscher Naturwissenschaftlicher-Medizinischer Verein für Böhmen "Lotos" v roce 1848 a původně byl založený jako studentský spolek. Zakrátko se však přeměnil na vědecký. Jeho zakladatelem byl známý přírodovědec, lékař, chiropterolog, botanik a entomolog Friedrich Anton Kolenati (1813–1864). Původně v tomto spolku pracovali němečtí i čeští přírodovědci, ale později po roce 1895 se spolek stal pouze čistě německým. Jeho činnost trvala do roku 1950.

³⁹⁴ HLADÍK, Jaroslav. Židé v lékárnictví. *Farmaceutický obzor*. 38/1969, č. 8, s. 311-318.

³⁹⁵ "Přenesl-li lékárník v místě, kde již byla, jedna nebo více lékáren, koncesi na jiného, mohl získat novou až po 10 letech. Přenesl-li koncesi na jiného před uplynutím 5 let od zřízení lékárny v místě, kde dosud nebyla, mohl dostat novou koncesi až po 5 letech. Tento zákon však nezrušil již dříve získaná práva na lékárny reálné, tj. volně prodejné a radikované. Oba typy těchto lékáren mohl koupit kdokoli, ale provozovat je mohl jen oprávněný magistr nájemce, či provizor. Vedení takovéto volné i radikované lékárny muselo být vždy svěřeno magistrůvi, protože majitelem lékárny nemusel být jen příslušník farmaceutického stavu.

Lékárny reálné-radikované byly vázány stanovištěm na určitý dům a v gruntovní knize musely být zaneseny jako nedělitelná součást domu. Mohly být zcizeny, pronajaty, děděny či odkoupeny, ale vždy jen jako součást domu. Nebylo možné je od domu oddělit, nebo jen ve výjimečných situacích se souhlasem zemského úřadu, místní pozemkové vrchnosti a s vědomím případných věřitelů. Právo se pak přivtělo k novému domu a zaneslo do knih. Později (1904) se mohly změnit na neradikované.

V Čechách pro tyto lékárny platily výnosy z 18. 11. 1781, 15. 3.1784, 25. 11. 1910, 30. 11. 1920. Podle nich byla radikovanou taková lékárna, která měla toto právo zaneseno v gruntovní knize nejméně 35 let před rokem 1775 (od roku 1743). Pro Moravu a Slezsko pak před 15. 11. 1780 dle výnosů č. 20.455 ze dne 3. 8.1821, č. 2.903 z 10. 11. 1886, č. 10.915 z 28. 10. 1903."

(Cit. LISÁ Marie, České lékárenství v letech 1918-1928, *Solutio*, 2000/2001, dostupné online

http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php)

³⁹⁶ HLADÍK, Jaroslav. Židé v lékárnictví. *Farmaceutický obzor*. 38/1969, č. 8, s. 311-318.

³⁹⁷ Jednalo se o tzv. prosincovou ústavu vydanou roku 21. 12. 1867 (německy *Dezemberverfassung*) jako soubor ústavních zákonů. Tvořilo ji pět zákonů a platila v Rakousku-Uhersku pouze v Předlitavsku (oficiálně do roku 1915 Království a země na říšské radě zastoupené, pak do roku 1918 Rakousko2, tvořilo ho 17 království a dalších územních celků). Židé získali stejná občanská práva jako ostatní občané-rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům, volnost stěhování i vystěhování, svoboda osobní, listovní a právo petiční, právo shromažďovací a spolčovací (zakotvené již před vydáním ústavy), svoboda slova, tisku, víry, vědy a volby povolání; ochrana národností a soukromého vlastnictví, viz HYE, Hans Peter. *Das politische System in der Habsburgermonarchie: Konstitutionalismus, Parlamentarismus und politische Partizipation*. Prag: Karolinum, 1998)

pracovat. Mohli rovněž podnikat ve farmacii. V té době ještě Josef Jeitteles lékárnu vlastnil, ale v roce 1873 ji prodává PhMr. Aloisi Peckovi³⁹⁸ a tím končí po téměř 150 letech vlastnictví lékárny U zlatého lva rodinou Jeittelesových³⁹⁹.

Roku 1877 PhMr. Pecka prodal lékárnu PhMr. Carlu Dimandovi⁴⁰⁰, který ji o rok později přemístil na nové místo na Niklasplatz do č. p. 16. V roce 1879 ji koupil Karl Blodig a rok později Dr. Adolf Richter. Dr. Adolf Richter byl velmi podnikavý a vyráběl řadu specialit⁴⁰¹. K nejznámějším patřilo mazání na kloubní bolesti a ztuhlé svaly *Pain Expeller*⁴⁰², jejíž výrobu přejala za socialismu SPOFA a bylo vyráběno až do devadesátých let minulého století. Dr. Richter přemístil lékárnu na dnešní Revoluční třídu do č. p. 14⁴⁰³. Zde již zůstala. Před vynuceným předáním roku 1950 národního podniku Medika ji jako poslední majitelé vlastnili manželé PhMr. Jan a PhMr. Marie Hallovi. Lékárna fungovala v rámci pražské Lékárenské služby pod číslem 19. Za poslední vedoucí PhMr. Marie Dřevíkové byla k 3. lednu 1977 definitivně zrušena⁴⁰⁴. Tím skončila několik století trvající existence této lékárny.

---

³⁹⁸ TAIZICH, Josef, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90 (písemná práce k rigoróznímu řízení), Praha 1970, s. 143

³⁹⁹ PhMr. Alois Pecka byl uveden jako majitel lékárny "Zum goldenen Löwen" (Karpfengasse, 4) v roce 1875. Viz *Allgemeinen Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag*, Druck und Verlag der Bohemia, Praha, 1875.

⁴⁰⁰ V adresáři pro roku 1878 je jako majitel lékárny uváděn PhMr. Carl Dimand, viz lékárna "Zum goldenen Löwen" (Karpfengasse, 4, I), *Allgemeinen Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag*, Druck und Verlag der Bohemia, Praha, 1878, s. 180.

⁴⁰¹ Friedrich Adolf Richter (1846-1910) byl německý podnikatel v oboru farmacie a chemie. Viz Andrea Pühringer-Gräf: Richter, Friedrich Adolf. In: *Neue Deutsche Biographie (NDB). Band 21*, Duncker & Humblot, Berlin 2003, s. 521

⁴⁰² *Pain-Expeller*: tajný prostředek proti všelikým bolestem, složený z tinktury paprikové, líhu i čpavku (Ottův slovník naučný, devatenáctý díl, Praha, J. Otto, 1902. s. 31)

⁴⁰³ V Adresáři z roku 1910 je uváděna jako adresa lékárny "Dr. Richters Apotheke Zum goldenen Löwen" Eliščina třída čp. 3 a. Viz *Adresář král. Hlavního města Praha 1910*, Nákladem obce pražské, Praha, 1910, s. 125.

⁴⁰⁴ HANZLÍČEK Zdeněk, Příspěvky k dějinám pražského lékárenství, Lékárenská služba Praha 1990, s. 118

4.5 Lékárenství v českých zemích od 17. století do roku 1918

Období do roku 1770

Po porážce stavovského povstání v roce 1621 bylo posíleno postavení císaře na úkor stavů a měst v Obnoveném zřízení zemském. Obnovené zřízení zemské byl oficiální název pro novou zemskou ústavu Českého království (vyhlášena 10. května 1672) a Moravské markrabství (vyhlášena 10. května 1628). Výjimku tvořilo Opavsko (upraveno roku 1773), které bylo na území Slezska. Doba po Bílé hoře znamenala odchod řady lékárníků ze zemí Koruny České z řad evangelíků a českých bratří do exilu. Jejich místa nahradili katoličtí lékárníci z Rakouska a německých zemí.

Od této doby došlo k řadě událostí a správních a organizačních rozhodnutí ze strany vídeňské vlády, která poznamenal vývoj českého a moravského lékárnictví. Velmi důležitou vazbu na lékárnickou obec v Čechách měla lékařská fakulta Univerzity Karlovy, která se stala za husitských bouří ryze českou a husitskou. Její význam se díky mezinárodní izolaci (postupně od roku 1409) marginalizoval⁴⁰⁵, až posléze koncem 16. století působila spíše jako formální a velmi oslabená instituce⁴⁰⁶. Dne 14. listopadu 1622 převzal Univerzitu Karlovu jezuitský řád, který již od roku 1566 měl vlastní učení v Klementinu⁴⁰⁷. V roce 1623 byla obnovena výuka a o rok později promoval na fakultě první doktor medicíny. Její rozvoj pozdržel spor mezi jezuitským řádem a pražským arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem, kardinálem z Harrachu (jako pražský arcibiskup působil v letech 1623–1667).

Papežská stolice proto zakázala v roce 1627 všechny promoce. Zákaz pozbyl platnosti roku 1638, kdy lékařská (a právnická) fakulta Univerzity Karlovy vyňata z pravomoci jezuitského řádu. Definitivní konec sporu přišel v roce 1654, kdy byla dosavadní Univerzita Karlova sloučena s jezuitským učením v Klementinu v jednu univerzitu – Univerzitu Karlo-Ferdinandovu. Lékařská fakulta od svého obnovení usilovala o kontrolu vzdělání a aprobace všech zdravotníků, tedy i lékárníků.

---

⁴⁰⁵ V důsledku vydání Dekretu Kutnohorského Václavem IV. V roce 1409 odešlo na 500 až 800 akademiků, kteří založili univerzitu v Lipsku a posílili univerzity ve Vídni a Heidelbergu. Viz ČORNEJOVÁ, Ivana, Jaroslav KADLEC, Jiří KEJŘ, Jiří PEŠEK, Petr SVOBODNÝ a František ŠMAHEL, SVATOŠ, Michal, ed. Dějiny Univerzity Karlovy I. Praha: Univerzita Karlova, 1995, s. 93.

⁴⁰⁶ Ibidem, s. 221.

⁴⁰⁷ Jezuité se usadili v roce 1556 v Praze, na místě dnešního Klementina. Nejprve zde zřídili střední a pak i vysoké učení. Král Ferdinand I. Habsburský jim v roce 1562 udělil značná privilegia, která potvrdil i Rudolf II. i v roce 1581. V roce 1616 povýšil císař Matyáš jezuitskou akademii na univerzitu. Viz ČORNEJOVÁ, Ivana, Jaroslav KADLEC, Jiří KEJŘ, Jiří PEŠEK, Petr SVOBODNÝ a František ŠMAHEL, SVATOŠ, Michal, ed. Dějiny Univerzity Karlovy I., s. 260.

V roce 1628 byl vydán lékárenský řád pro Čechy⁴⁰⁸, který definoval podmínky pro provoz lékáren. Podle něj se museli kandidáti na vedení a provozování lékárny podrobit praktické a teoretické zkoušce před zkušebními orgány, prokázat katolickou víru a dostatečné jmění. Právo zkoušení získala lékařská fakulta (s územní platností pro České království) v roce 1651⁴⁰⁹ a následující rok byli vyzkoušeni první lékárníci z Prahy. Po úspěšném absolutoriu zkoušky adepti získali diplom s titulem magistra farmacie, který byl udělován až do roku 1953. Stejně tak to platilo i v ostatní zemích Rakouského císařství, kde byly univerzity s lékařskými fakultami. V zemích, kde nebyla univerzita, tvořili zkušební komisi zemští lékárníci (fyzikové), kterým asistovali příslušní lékárníci. K těmto územím patřilo i Markrabství moravské a Slezské knížectví. Na Moravě spadal dohled nad zdravotnictvím od roku 1636 pod nejvyšší zemský úřad (Královský tribunál)⁴¹⁰.

V té době zůstávala otevřená otázka profesní organizace lékárníků. Dílčí ustanovení dotýkající se činnosti lékáren se objevovaly od vlády Ferdinanda I. Habsburského (českým králem byl v letech 1526–1564). V letech 1542 a 1555 byly vydány Policejní řády, které poprvé uzákonily nutnost vizitace (kontrolní prohlídky lékárny), při nichž byla sledována kvalita, uskladnění a cena léčiv. To bylo potvrzeno i v nařízeních císaře Rudolfa II. (českým králem 1575–1612) v letech 1576 a 1615⁴¹¹, kdy bylo nařízeno zřídit „apatykářský pořádek“ v čele se seniorem (Rusek uvádí odlišné termíny vydání policejních řádů Rudolfa II – 1578⁴¹² a 1605⁴¹³). V roce 1566 rada Starého Města Pražského nařídila lékárníkům zřídit cech. Existence cechu byla potvrzena i ve zmínce z roku 1571, že starší (senioři) lékárnického cechu kontrolují lékárny.

V roce 1591 napsal profesor pražské univerzity Adam Zalužanský ze Zalužan (asi 1560–1613), který byl rovněž majitelem lékárny v Praze, „*Řád apatékářský, kterýž by při*

---

⁴⁰⁸ „Tento dokument nazvaný *Reformation und Ordnung* je psán německy a patrně nebyl vydán tiskem. Měl být doplněn sazbou, ale dochoval se pouze její neúplný koncept, tj. jen seznam léčiv. Text řádu předepisuje používání dvou lékopisů: augšpurského a norimberského, tedy ve srovnání s řádem z r. 1592 vypouští starší receptáře. Podobný návrh lékárnického řádu pro Moravu pochází až z r. 1722... viz DRÁBEK Pavel, *Z dějin naší farmaceutické literatury* 3. část, Solutio 2011, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2011/index.php?linkID=txt12&lang=1>

⁴⁰⁹ Jedná se o Dvorský reskript pro Čechy z 25. 4. 1651, který odkazuje na starší obyčej (mohlo se jednat o ztracené řády z doby Karla IV.). Jedná se o první písemně doložený požadavek na povinnou aprobaci lékárníků Lékařskou fakultou UK v Praze. Zkouška se týkala i lékařů, ranhojičů a porodních bab. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 113, 136.

⁴¹⁰ RUSEK Václav, *České lékárenství ze 17. století do roku 1740*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-29>

⁴¹¹ DRÁBEK Pavel, *Z dějin naší farmaceutické literatury* 2. část, Solutio 2008, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2010/index.php?linkID=txt23&lang=1>

⁴¹² RUSEK, Václav, SMEČKA Vladimír. *České lékárny*. Praha: Nuga, 2000., s. 48.

⁴¹³ RUSEK Václav, *Organizace lékárníků*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-31>

prodeji všelijakých lékařství, jak v těchto slavných Městech Pražských, tak také jiných v Království Českém držán a zachován býti měl“⁴¹⁴. Na základě pověření pražské obce zastával funkci hlavního dozorce nad pražskými lékárnami. Řád po schválení pražským purkmistrem byl roku 1652 vydán tiskem. Obsahoval celkem 54 *artykulů* (článků). První polovina byla věnována provozu lékáren, hlavně co se týče morální a odborné způsobilosti lékárníků a dalších pracovníků v lékárně. Druhá část představovala ekvivalent současného lékopisu – řešila uchovávání, přípravu a cenu léčiv a léčivých látek⁴¹⁵.

Zmínka o lékárnické profesní organizaci byla také zaznamenána v roce 1665, kdy se lékárníci bránili konkurenci klášterních lékáren (uvedeni jako „*Collegium pharmaceuticum Pragense*“). Stejně organizovaná kolegia byla doložena i pro Moravské markrabství v Brně (1647) a pro Slezsko v Opavě⁴¹⁶.

Tereziánské reformy 1752-1753

V rámci osvícenských (tzv. tereziánských) reforem rakouské panovnice (přesněji císařovny – manželky) a české královny (v letech 1743–1780) Marie Terezie byly uskutečněny i zákonodárné změny v oblasti zdravotnictví. Reformy byly zahájeny Všeobecným medicínálním řádem (vyhlášený na Moravě v roce 1752, v Čechách a Slezsku o rok později). Nejvyšším zdravotnickým úřadem byla ustanovena „Dvorská zdravotní deputace ve Vídni“, v zemích (nebo krajích) jí byly podřízeny „Medicínální a sanitní komise“, u krajských úřadů působili jako výkonný orgán (úřední) krajští lékaři. Do působnosti předsedů těchto komisí patřilo stanovení ceníku a sazeb přípravy léčiv a boj proti nekalé konkurenci ze strany pokoutních mastičkářů a ranhojičů⁴¹⁷.

Předsedové zemských komisí mimo jiné stanovovali ceníky, sazby léčiv, vystupovali proti mastičkářům a šarlatánům. Zodpovídali se nejvyššímu správnímu úřadu v zemi. Řád potvrdil dřívější ustanovení o zákazu léčení lékárníky a přípravu léčiv lékaři. Důležité bylo nařízení o povinnosti majitelů lékáren a provizorů absolvovat zkoušky před příslušnými orgány (lékařskou fakultou v Čechách, zemskými komisemi na Moravě a ve Slezsku). Otevření nové lékárny muselo být schváleno státem.

---

⁴¹⁴ DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 57-58.

⁴¹⁵ DRÁBEK Pavel, Z dějin naší farmaceutické literatury 2. část, Solutio 2008, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2010/index.php?linkID=txt23&lang=1>

⁴¹⁶ RUSEK Václav, Organizace lékárníků, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-31>

⁴¹⁷ RUSEK, Václav, SMEČKA Vladimír. České lékárny. Praha: Nuga, 2000, s. 63-64.

V roce 1671 je v privilegiu Leopolda zmínka o povinné zkoušce lékárníků na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze⁴¹⁸. Na Všeobecný medicínální řád navazoval Generální zdravotní normativ (*Generale normativum in re sanitatis*) vydaný 2. ledna 1770⁴¹⁹ s platností na celém území habsburské říše (byl doplněn dodatky z 10. dubna a 20. července 1773⁴²⁰) a představoval dokončení centralizace veřejného zdravotnictví.

Pro farmaceuty bylo důležité, že zavedl od roku 1770 pro lékárníky-majitele lékáren a pro provizory lékáren povinnou přísnou (rigorózní) odbornou zkoušku na některé lékařské fakultě v monarchii jako podmínku oprávnění vést lékárnou⁴²¹. To si vyžádalo nutnost zavést na některých univerzitách zavést přípravné kurzy (univerzity ve Vídni a v Trnavě) přípravné kurzy, které představovaly předstupeň organizovaného farmaceutického školství.

Vysokoškolské studium farmacie 1804-1918

K jeho uzákonění došlo v roce 1804, kdy bylo zavedeno povinné jednoleté studium pro všechny pracovníky lékáren, nejen pro lékárníky – majitele a provizory, jak tomu bylo dosud.

Organizace studia byla následující:

1/ čtyři roky latinské školy

2/ čtyři léta učňovská zakončená tirocinální zkouškou (tzv. *tirocinium*). Od roku 1833 zkráceno na tři roky.

3/ čtyři léta tovaryšská (kondiční). Od roku 1833 studijní řád zkrátil tuto dobu na dva roky.

---

⁴¹⁸ Týkalo se to ale jen Prahy. Prahy se také týkalo nařízení, že otevření nové lékárny musí schválit císař. Viz SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Dějiny lékařství v českých zemích, Triton, Praha 2004, s. 77.

⁴¹⁹ Pro lékárníky obsahoval předpisy o výchově tironů (učňů), „provozní řád“ pro lékárny a text profesionální přísahy. Viz RUSEK, Václav. Věk objevů. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 30.

⁴²⁰ Dodatek z rok 1773 podřídil vyučení budoucího lékárníka pravomoci právě zakládaným lékárnickým grémiím. Před nimi skládal po vyučení tirocinální zkoušku. Zkouška se konala před grémiálním starostou a dalšími dvěma lékárníky, mimo Prahu před krajským fysikem a nejbližším lékárníkem. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 137.

⁴²¹ Zkušební komise při zkouškách lékárníků se skládala z děkana příslušné lékařské fakulty, profesora chemie nebo botaniky a nejstaršího z místní lékárnické komunity. Adept zkoušky se musel prokázat výučním listem a dokladem, že pracoval v lékárně minimálně dva roky po vyučení jako provizor nebo lékárnický tovaryš. Zkouška měla i praktickou část. Poté úspěšné zkoušce složil přísahu, která zahrnovala výčet jeho povinností. Přisahat museli i provizoři při svém ustanovení (oddíl třetí, O lékárnících, Generální zdravotní normativ). Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 137.

4/ jednoleté studium na lékařské fakultě ukončené závěrečnou praktickou a teoretickou zkouškou⁴²², kdy zkoušený obdržel titul magistra farmacie (*PhMr.*). Studium bylo v roce 1833 prodlouženo na dva roky (platilo v historických zemích do roku 1952)⁴²³.

V roce 1808⁴²⁴ dekret dvorské kanceláře⁴²⁵ stanovil jako podmínku pro výkon povolání lékárníka diplom magistra farmacie či doktora chemie vydaným tuzemskou univerzitou.⁴²⁶ V roce 1833 byl vydán dekret dvorské kanceláře, který stanovil podmínky pro udělení lékárnické koncese a průběh tirocínální praxe⁴²⁷. Nový studijní řád z roku 1859⁴²⁸ stanovil jako podmínky pro přijetí na studium farmacie úspěšné vykonání tirocínální praxe a absolvování nižšího gymnázia. Po tirocínální zkoušce musel být uchazeč zaměstnán v lékárně nejméně dva roky jako pomocník.

V roce 1884 došlo k další úpravě univerzitního studia. Uchazeč musel úspěšně absolvovat šest tříd gymnasiálních nebo reálních (u těch druhých navíc složit zkoušku z latiny) a úspěšně absolvovanou tirocínální praxi včetně závěrečné zkoušky.

---

⁴²² Nový studijní řád z roku 1859 stanovil tři přísné (rigorózní) zkoušky teoretické (první na filosofické fakultě a ostatní na lékařské fakultě) a dvě přísné (rigorózní) praktické v chemické laboratoři. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 138.

⁴²³ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v českých zemích*. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003., s. 112-118.

⁴²⁴ § 2 Instrukce lékárnické, vydaná dekretem dvorní kanceláře ze dne 3. listopadu 1808, č. 16.135, vyhlášené v Čechách guberniálním nařízením dne 16. června 1834 č. 13945.

⁴²⁵ Ve stejném dekretu byl stanovena délka výuční doby na 4 roky (tirocínální praxe), v době nástupu muselo být uchazeči nejméně 14 let a musel mít za sebou minimálně za sebou tři třídy „normální školy“ či čtyři třídy školy „gramatikální“. Učební doba měla být věnována pouze činností souvisejícím s lékařským povoláním. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015 s. 137.

⁴²⁶ Dekret dvorské kanceláře z 3. 11. 1808, č. 16135, vyhlášená v Čechách guberniálním nařízením dne 16. 6. 1834 č. 13945. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 137.

⁴²⁷ Tirocínální praxe byla stále čtyřletá, ale závěrečná zkouška se konala jako tzv. patronátní zkouška na lékařské fakultě. Pomocník musel v průběhu praxe na univerzitě dokončit veřejný kurz z chemie, botaniky a „zvláštní přírodovědy“. Při nástupu do praxe musel mít minimálně 15 let a prokázat znalost latiny vysvědčením. Způsobilost k nástupu studia farmacie získal tiron prohlášením lékárnického grémia. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 138.

⁴²⁸ Výnos c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 14. června 1859, jimž vzhledem k nejvyššímu rozhodnutí ze dne 29. května 1859 zavádí se nový studijní a zkušební řád pro magisterium a hodnost doktora farmacie na všech pharmaceutických učilištích císařských států.

Novinka bylo, že na studium nastupoval hned po složení tirocínální zkoušky. Nově byly upraveny i podmínky pro získání doktorátu farmacie (chemie)⁴²⁹. Studijní řád z roku 1890 povolil těm, kteří vykonali maturitní zkoušku, zkrátit tirocínální praxi na dva roky⁴³⁰.

Studium původně probíhalo na lékařských fakultách univerzit, od roku 1849 bylo přesunuto na filosofické fakulty univerzit. Na lékařských fakultách probíhaly jen rigorózní zkoušky a byly jim vydávány diplomy⁴³¹.

Od roku 1853 bylo možné studovat farmacii na několika univerzitách v rámci celé monarchie – Vídně, Budapešti (tehdy uváděné jako Pešti), Praze, Krakově, Lvově (tehdy Lemberg) a Grazu. Titul získaný na jedné z těchto univerzit byl uznáván v celé habsburské říši. Jistý problém ale představovalo, že jako první stupeň vzdělání byl předepsán pouze první stupeň latinské (základní) školy, nikoliv už druhý stupeň. Z tohoto důvodu nebylo studium farmacie akceptováno jako plnohodnotné akademické vzdělání, což bránilo uplatnění lékárníků ve státní civilní službě⁴³². Výjimkou byla armáda. V roce 1794 byla založena v Rakousku Vojenská medikamentní režie (*Militär-Medicamenten-Regie*)⁴³³. Tím vznikla profesionální vojenská farmacie. Vojenská farmacie neměla vlastní farmaceutické školství, ale rekrutovala civilní lékárníky⁴³⁴. To představovalo možnost kariéry lékárníka ve službách habsburské monarchie⁴³⁵.

Typy veřejných lékáren 1770-1918

Generální zdravotní normativ v roce 1770 také uzákonil zřizování a rozdělení veřejných lékáren. Stát uděloval prostřednictvím regionálních správních úřadů povolení k provozování lékárny (tzv. koncesi⁴³⁶). Nová lékárna měla mít zajištěnou možnost připravovat léky pro 4000

---

⁴²⁹ Ti magistři, kteří získali doktorát filozofie, mohli místo něj používat titul „doktor farmacie“. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 138.

⁴³⁰ Studium farmacie měl uchazeč nastoupit nejpozději následující rok po úspěšném složení tirocínální zkoušky, odpadla prexe před začátkem studia. Naopak byla prodloužena doba pro získání titulu magistra farmacie. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 137-138.

⁴³¹ Od školního roku 1860/61 mohl lékárník obdržet titul doktora farmacie a od roku 1890/91 titul doktora filosofie. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 138.

⁴³² KLETTER, Christa. Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century. *Scientia pharmaceutica*, 78/2010, č. 3, s. 430.

⁴³³ RUSEK, Václav. Věk objevů. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 31-32.

⁴³⁴ Podrobněji viz DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 127-129.

⁴³⁵ Byli jmenováni vojenskými medikamentními úředníky rakouské armády, ale neměli hodnost důstojníka. Viz KRÁL Václav. Vojenská farmacie. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v českých zemích*. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003., s. 98-99.

⁴³⁶ Po smrti lékárníka přešla lékárna na jeho vdovu. Ta se však musela, aby o ní nepřišla, vdát do 6 měsíců za lékárníka (s příslušnou kvalifikací) nebo ustanovit provizora. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 141-142.

obyvatel (dnes bychom řekli „spádová oblast“). Majitel musel prokázat dostatek financí (hmotná existence) a nesměl konkurovat již existujícím okolním lékárnám.

Reformy zavedly v letech 1775-1820 rozdělení veřejných lékáren do několika typů⁴³⁷:

„I. na lékárny s „reálným právem“ (nezávislým na osobě, nepřestávalo existovat):

a/ „radikovaným“⁴³⁸, vázaným na pozemek a dům, jenž na něm stál; zapisovalo se do pozemkových knih, mohl je vlastnit každý majitel pozemku a domu, tedy i nefarmaceut; provozovat ji však směl jen lékárník buď jako majitel, nájemce nebo provizor;

b/ „volně prodejným“⁴³⁹, neradikovaným na pozemek, zapisovalo se jen v záznamních knihách vedených vrchnostenskými, později politickými úřady o reálných živnostech; majitel s ním mohl dle vlastního uvážení a bez zásahu úřadů disponovat. Vést ji mohl jen k tomu způsobilý lékárník⁴⁴⁰.

---

⁴³⁷ Citováno podle RUSEK Václav, Všeobecný medicínální řád a Generální zdravotní normativ, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-30/>

⁴³⁸ Tento typ lékárny mohl být prodán, zcizen (přenášeny mezi majiteli), pronajat, děden či odkoupen, ale vždy jen jako součást domu. Od domu ji nebylo možné oddělit. Od roku 1904 se tento typ lékáren mohl změnit na lékárny neradikované. V Čechách pro tyto lékárny platily výnosy z 18. 11.1781, 15. 3. 1784, 25. 11. 1910, 30. 11. 1920. Podle nich byla radikovanou taková lékárna, která měla toto právo o zaneseno v gruntovní knize nejméně 35 let před rokem 1775 (od roku 1743. Pro Moravu a Slezsko pak před 15. 11. 1780 dle výnosů č. 20455 ze dne 3. 8. 1821, č. 2.903 z 10. 11. 1886, č. 10.915 z 28. 10. 1903. Viz LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 – 1928/3: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

⁴³⁹ Tyto lékárny mohly být přenášeny mezi majiteli (zcizovány), nebyl však povolen výslovně jako osobní koncese a nebyly vázány na dům. V Čechách do 9. 6. 1820 (dle vpronajaty, děděny nebo odstoupeny ýnosu ze 7. 1. 1825); na Moravě a ve Slezsku používaly tyto výsady lékárny prodejné od nepaměti, byly-li jejich prodejní smlouvy (alespoň jedna) zaneseny v knihách, určených k zaznamenávání živností před 15. 11. 1780 (dle výnosu č.20.455 z 3. 8. 1821 a č.2.622 z 18.11.1898). Viz LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 - 1928: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 – 1928/3, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

⁴⁴⁰ Dekret z roku 1825 (Guberniální dekret ze dne 22. dubna 1825, čís. 11.901, týkající se posuzování radikované neb prodejné vlastností lékáren) stanovil, že za volně prodejné, též označované jako reální, se považují ty lékárny, které byly už takto ustanoveny před rokem 1775. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 142.

C/ lékárny s „osobním právem“⁴⁴¹ k provozování lékárny, udělovaným od 1820⁴⁴² vždy jen osobě s farmaceutickým vzděláním, které končilo vzdáním se koncese nebo smrtí koncesionáře⁴⁴³.

Všechny lékárny vzniklé po roce 1851 byly již považovány za lékárny „s osobním právem“.⁴⁴⁴ V roce 1833 se zpřísnily podmínky pro farmaceuty, kteří chtěli vést veřejnou lékárnu (lékárníky, nájemce nebo provizory). Uchazeč se musel vykázat výučním listem, dokladem o několikaleté praxi v lékárně, dokladem o návštěvě přednášek a úspěšném složení rigorózní zkoušky. Nikdo také nesměl vlastnit více než jednu lékárnu⁴⁴⁵.

Od r. 1861 se lékárny s osobní koncesí mohly se svolením úřadu pronajímat nebo provozovat zástupcem.⁴⁴⁶ V roce 1890 byla stanovena další podmínka pro uchazeče, musel absolvovat minimálně 5 let praxe (tzv. kvinkvenium) v lékárně po úspěšném ukončení studia⁴⁴⁷. Stejně jako titul *PhMr.*, organizace studia i toto dělení vydrželo až do převzetí soukromých lékáren národním podnikem Medika v roce 1950.

Profesní organizace lékárníků 1770-1918

Nedlouho po Generálním zdravotním normativu byla definitivně ustanovena i profesní organizace lékárníků. Druhý dodatek k němu v roce 1773 nařídil zřízení grémií samostatných lékárníků⁴⁴⁸. V roce 1784⁴⁴⁹ bylo na základě tohoto ustanovení a z podnětu pražské lékařské

---

⁴⁴¹ Vzhledem k rozšíření živnostenského řádu z 20. 12. 1859 ř. z. č. 227 ze dne 11. 1. 1861 č. 403 nařízení Ministerstva vnitra mohl držitel osobní koncese svěřit lékárnu provizorovi nebo ji pronajmout odborně způsobilým osobám. Po smrti se mohla provozovat vdovským právem nebo nezletilých dětí do jejich plnoletosti. Byl-li potomek farmaceutem, pak mohl lékárnu provozovat, než dosáhne příslušné odborné způsobilosti, nejvíce do 30 let. Viz LISÁ, Marie. *České lékárenství v letech 1918 – 1928/2*: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

⁴⁴² Guberniální dekret ze dne 23. června 1820 čís. 28.256, týkající se lékáren reálních a radikovaných.

⁴⁴³ Po jeho smrti mohla koncese přejít na jeho vdovu, po její smrti však koncese zanikla. Na děti nepřecházela, ale měli případně přednost před dalšími zájemci, pokud splnili příslušné požadavky. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 142.

⁴⁴⁴ LISÁ, Marie. *České lékárenství v letech 1918 – 1928/3*: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14].

Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

⁴⁴⁵ Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 142.

⁴⁴⁶ Citováno z RUSEK Václav, *Všeobecný medicínální řád a Generální zdravotní normativ*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-30/>.

⁴⁴⁷ Odst. 6 a 8 nařízení ministeria věci vnitřních č. 81/1890 ř. z., jímž se mění předpisy o učebním a služebném čase lékárnického pomocného personálu.

⁴⁴⁸ Tj. majitelů lékáren, nájemců nebo provizorů. Viz DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*, Karolinum, Praha 2014, s. 70.

⁴⁴⁹ RUSEK Václav, *Organizace lékárníků*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-31/>.

fakulty ustanoveno Grémium lékárníků pro Čechy na základě o rok dříve vydaného Řádu grémia lékárníků pro Čechy. České grémium mělo v čele starostu, byla svolána jednou ročně schůze (za předsednictví děkana pražské lékařské fakulty) a sídlilo v Praze. Grémium pro Moravu sídlilo v Brně (1798, Řád a zákony grémia lékárníků zřizovaného v Markrabství Moravském), pro Slezsko v Opavě (1798, stejný řád pro Slezsko)⁴⁵⁰.

Později vznikla grémia i tzv. filiální grémia v krajích – v Čechách (1833) a na Moravě (1835). Po roce 1848 vznikla grémia v Praze, Brně, Olomouci a Opavě⁴⁵¹. Hlavní povinností grémií bylo přijímání a výchova tironů, dohled nad jejich vzděláváním a zkoušením.

Grémium rovněž vedlo evidenci majitelů, nájemců, provizorů, lékárnických tovaryšů (později kondicinujících lékárníků) a tironů. Vyslovovala se i k zřízení nových lékáren⁴⁵².

Grémium rovněž vedlo evidenci majitelů, nájemců, provizorů, lékárnických tovaryšů (později kondicinujících lékárníků) a tironů. Vyslovovala se i k zřízení nových lékáren⁴⁵³.

Celkově výrazně vzrostl počet lékáren v historických zemích. V roce 1830 jich bylo 223, v roce 1859 341 a v roce 1900 již 541 veřejných lékáren⁴⁵⁴.

Lékopisy 1714-1918

Pro centrálně fungující lékárenství byl třeba jednotný lékopis, který by nahradil do té doby lokálně používaná dispensatoria (vídeňské a pražské). Tento lékopis byl vydán roku 1714 jako „Rakouská provinciální farmakopea („*Pharmacopoea Austriaco provincialis*““). Tento lékopis měl dvě části.

První z nich, *Materia pharmaceutica* (v posledním vydání ve zredukované formě *Materia Medica*) obsahovala seznam farmaceutických surovin té doby, název přípravku, k

---

⁴⁵⁰ „Do roku 1950, kdy grémia zanikla, došlo k několika organizačním úpravám gremiální organizace. V Čechách byl 1816 vydán nový gremiální řád; podle něj nadřízenou institucí grémia byla LF, veškerou jeho agendu proto řídil (až do 1873) notář této fakulty. Další změnu přinesl řád z r. 1833, který vedle „Hlavního grémia lékárníků pro Čechy“, zřídil 16 „Filiálních grémií lékárníků“ v krajích. Po úpravě krajů 1855 snižen počet filiálních grémií na 13, což se pak udrželo až do zrušení grémií.

K reorganizaci grémia na Moravě a ve Slezsku došlo 1835 a 1842. Vedle hlavního grémia v Brně, vzniklo ještě 8 filiálních grémií na Moravě a 2 ve Slezsku. V důsledku ústavních změn a správní a územní reorganizace roce 1848, změnila se též struktura moravsko-slezských grémií v r. 1850/51. Slezsko dostalo samostatné „Slezské grémium lékárníků“ v Opavě, na Moravě vznikla dvě „Hlavní grémia“: v Brně a v Olomouci. Za okupace (1944) byla povolena jen dvě hlavní grémia, v Praze a v Brně.“

Cit. RUSEK Václav, Organizace lékárníků, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné

<http://historie.apatykar.info/clanek-31/>

⁴⁵¹ RUSEK, Václav. Věk objevů. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 31.

⁴⁵² V roce 1816 byl vydán nový gremiální řád pro Čechy. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 105.

⁴⁵³ V roce 1816 byl vydán nový gremiální řád pro Čechy. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 105.

⁴⁵⁴ RUSEK, Václav. Věk objevů. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 36.

jehož přípravě tato surovina sloužila, dále chemické symboly a značky, míry a váhy, stať o sběru léčivých rostlin a podrobné vysvětlení chemických a farmaceutických termínů. V druhé části (*Medicamentorum preparationes*) byly předpisy na léčiva seřazené podle abecedy⁴⁵⁵.

Oproti předcházejícím dispensatoriím byl, jak seznam léčivých látek, tak předpisů značně zredukován⁴⁵⁶. Lékopisy bylo třeba doplnit jednotnou sazbou léčiv a léčivých přípravků pro celé území monarchie – jednalo se latinsko-německý ceník „*Taxa medicamentorum in Pharmacopoea Austriaco provincialis contentorum*“ - „Sazba léčiv obsažených v Rakouském provinciálním lékopise“, platná od r. 1776. Změněné sazby oficiálních léčiv se vydávaly podle potřeby, každoročně se začaly vydávat až od roku 1872⁴⁵⁷.

Lékopis „Rakouská provinciální farmakopea („*Pharmacopoea Austriaco provincialis*“““ byl vydán ještě latinsky v letech 1775, 1778, 1780, 1784, 1786, 1790 a 1794. Poslední vydání v roce 1794 již obsahovalo nové chemické názvosloví Lavoisierovo. Dalším lékopisem (se stejným uspořádáním) byl „*Pharmacopoeia Austriaca*“ - „Rakouský lékopis“ v osmi vydáních v letech 1812 (I. vydání), 1814 (II.), 1820 (III.), 1834 (IV.), 1855 (V.)⁴⁵⁸, 1869 (VI.)⁴⁵⁹, 1889 (VII.)⁴⁶⁰ a 1906 (VIII.)⁴⁶¹. Všechna vydání platila v celé monarchii⁴⁶².

---

⁴⁵⁵ DRÁBEK Pavel, Z dějin naší farmaceutické literatury 4. část, Solutio 2012, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2012/index.php?linkID=txt8&lang=1>

⁴⁵⁶ Ibidem.

⁴⁵⁷ RUSEK Václav. České lékárenství druhé poloviny 18. století, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-32/>.

⁴⁵⁸ *Pharmacopoeia Austriaca V.* byl zásadně jinak uspořádaným lékopisem oproti předcházejícím. Léčiva a léčivé přípravky byly uspořádány abecedně. U léčiv byla uveden popis léčiva (barva, chuť, rozpustnost, bod tání). Lékárníkovi byl povolen i nákup průmyslově vyráběných léčiv (doposud si musel lékárník připravit všechna léčiva sám *lege artis*). Z této novinky vyplývala nutnost kontrolovat čistotu, identitu a jakost léčiv a později i léčivých přípravků). Proto lékopis předepisoval povinnost mít v lékárně zkoumadlo a analytické přístroje. Viz DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*. Praha: Karolinum, 2014, s. 72.

⁴⁵⁹ *Pharmacopoeia Austriaca VI.* zavedl decimální metrický a hmotnostní systém, v analýze léčiv a léčivých přípravků dále alkalimetrii a acidimetrii. V doplňku k němu z roku 1879 se objevila první syntetická léčiva.

⁴⁶⁰ *Pharmacopoeia Austriaca VII.* (s doplňkem z roku 1900) uvedlo další syntetická léčiva, obvazový materiál, výrobu tinktur perkolací, do kontrolních zařízení analytické váhy, mikroskop nebo pyknometr. Obsahoval léčiva, tzv. oficiální, která musely být v každé lékárně (výjimky pro venkovské lékárny stanovil zemský úřad). Viz DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*, s. 72.

⁴⁶¹ *Pharmacopoeia Austriaca VIII.* uváděl jen ty léčiva a léčiva léčivé přípravky, které je možné analyzovat v lékárnách. Zahrnul i mezinárodní dohodu z roku 1902 o silně účinných látkách. Z analytických metod nově uvedl gravimetrii, stanovení jódové čísla, zmýdelnění nebo kyselosti. Platil i na území samostatného Československa s přestávkou let 1941–1945 až do konce roku 1947. Viz RUSEK Václav, Lékopisná literatura 20. století, vloženo (2002-9-22), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-164/>.

⁴⁶² Neplatil na území Uherska, kde platil lékopis Uherský-*Pharmacopoeia Hungarica*. První vydání vyšlo v roce 1871 (platilo od roku 1872), druhé v roce 1888 (platilo v roce 1889) a třetí, poslední v době trvání monarchie, v roce 1909 (platilo od roku 1910). Na území Slovenska platila až do konce roku 1947. Viz KLETTER, Christa. *THE CIVIL PHARMACOPOEIAS OF AUSTRIA*, s. 13, dostupné online <http://www.histpharm.org/ISHPWG%20Austria.pdf>.

4.5.1 Postavení Židů ve farmacii v habsburské monarchii do roku 1918

Postavení židovských lékárníků v habsburské monarchii bylo zpočátku málo významné. D'Elvert ve své práci zmiňuje, že dekretem z roku 1713 byl Židům na Moravě povolen obchod s léky (*Arzneisachen*)⁴⁶³.

Osobní lékař Marie Terezie, katolický Holanďan Gerhard van Swieten⁴⁶⁴ v roce 1750 varoval Marii Terezii před udělením privilegia Židům, aby mohli provozovat lékárnu⁴⁶⁵.

V jednom z usnesení (*Resolution*) z 8. září 1753 byl uveden návrh, aby byl Židům, mimo jiných povolání zakázáno i povolání lékárnícké⁴⁶⁶.

V Praze byla od 17. století zaznamenána židovská lékárna (JudenApotheke), která díky privilegiu císaře Josefa II. v roce 1783 mohla připravovat a vydávat léky i křesťanským pacientům a lékařům, z podmínky, že lékárnu vedl křesťanský provizor, který měl pod sebou křesťanský personál (bylo popsáno podrobněji v předchozích kapitolách).

Dekret dvorního kancléře z 26. května 1829⁴⁶⁷ zakázal Židům na celém území Rakouského císařství vlastnit a provozovat lékárny⁴⁶⁸.

---

⁴⁶³ *Von dem Handelsverkehr der Juden in Mähren waren Arzneisachen, Baumöl, Safran (Reskript vom 13. V. 1713), doch nicht Gewürze überhaupt, ferner Seife (Reskr. vom 8. X. 1785), Pulver und Salpeter (Patent vom 3. IV. 1743) ausgenommen.* (D'Elvert: *Zur Geschichte der Juden in Mähren und Öst.-Schlesien*. Brünn 1895 S. 181.)

⁴⁶⁴ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 126

⁴⁶⁵ Van Swieten byl povolán ze Spojeného Nizozemí Marii Terezií, aby se podílel na provádění jejich reform. Měl hodnost Protomedicus (vrchní lékař říše), vyučoval na prestižní univerzitě v Leidenu a v neposlední řadě byl rovněž i lékárníkem. Viz

KLETTER, Christa. Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century. *Scientia pharmaceutica*, 2010, 78.3, s. 399

⁴⁶⁶ „den jüdischen Ärzten, Chirurgen, Apothekern, Badern und Hebammen die Ausübung ihres Berufes auch unter Juden verboten“. Viz Glassinger, *Beiträge...* s. 126

(podle KRAUSS, Samuel; FISCHER, Isidor. *Geschichte der jüdischen Ärzte vom frühesten Mittelalter bis zur Gleichberechtigung*. Verlag der AS Bettelheim-stiftung in Wien, 1930)

⁴⁶⁷ Hofkanzleidekret vom 26. 5. 1829, Zahl 11 804. In: Sammlung der Sanitäts-Verordnungen für das Erzherzogthum Oesterreich unter der Enns, als Fortsetzung der v. Gouldener'schen Sammlung. Part 6. Vienna: B. Ph. Bauer, 1830.

⁴⁶⁸ Glessinger uvádí ve své práci plný text této vyhlášky (*Kundmachung*), jak byla vyhlášena zemským guvernérem Illyrského království Leopoldem, hrabětem z Welsersheimu:

„Kundmachung des k. k. illyrischen Landes-Guberniums zu Laibach
Ausschließung der Juden von der Ausübung der Apotheker-Gewerbe. Durch einen vorgekommenen speciellen Fall haben sich Se. k. k. Majestät veranlaßt gefunden, mit allerhöchster Entschließung vom 16. May 1829 anzuordnen, daß in Zukunft in sämtlichen österreichischen Staaten das Apotheker-Gewerbe nicht mehr unter die den Juden zur Ausübung gestatteten Gewerbe gezählt werde.
Diese allerhöchste Entschließung wird hiermit in Folge des eingelangten hohen Hofkanzley Decretes vom 26. v. M. Zahl 11804 zu Jedermanns Wissenschaft und Darnachachtung allgemein kund gemacht.
Laibach den 20. Juny 1829. - Joseph Camillo Freyherr v. Schmidburg
Landes-Gouverneur. Leopold Graf v. Welsersheim“

Viz GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1938, s. 126

Dva židovští lékárníci ve Vídni, kteří chtěli i nadále provozovat lékárny, museli přestoupit na křesťanskou víru. Tento zákaz zrušila až vyhláška ministerstva z 13. ledna 1860⁴⁶⁹.

Po porážce Rakouska v prusko – rakouské válce v roce 1866 nastal čas reform. Dne 20. března 1867 uherský parlament schválil všech 69 článků vyrovnání a habsburská říše tím byla rozdělena⁴⁷⁰ na tzv. Země v říšské radě zastoupené (neoficiálně Předlitavsko)⁴⁷¹ a Země koruny svatoštěpánské (neoficiálně Zalitavsko⁴⁷²). Rovnoprávného zastoupení dosáhli Židé na území Předlitavska (oficiální název Království a země v Říšské radě zastoupené) v prosincové ústavě (*Dezemberverfassung*) vyhlášené 21. prosince 1867 jako soubor ústavních zákonů. Z nich zákon č. 142/1867 říšského zákoníku základní zákon, upravoval všeobecná práva státních občanů ve smyslu základních liberálních práv a svobod. Tímto zákonem přinesl Židům stejná práva, jako ostatním občanům historických zemí Koruny české (stejně jako na zbývajícím území Předlitavska). Měli volnost pohybu, rovnost před zákonem a úřady jako ostatní občané, stejné právo petiční a shromažďovací, na svobodu slova i tisku. Článek 14 jim přinesl svobodu víry bez jakýchkoliv následků na vykonávání další činnosti, úřadu či zaměstnání. Článek 15 přiřadil judaismus k uznávaným náboženstvím, a tak umožnil Židům provozovat svoje náboženství veřejně, výdělečně a dal jim možnost vyučovat svou víru stejně jako v případě dalších státem uznaných náboženství⁴⁷³.

V Zalitavsku sice došlo k vyhlášení politické a občanské rovnoprávnosti Židů, ale judaismus nebyl uznán za státem uznané náboženství, takže k úplné emancipaci nedošlo⁴⁷⁴.

Zrovnoprávnění Židů v Předlitavsku znamenalo impuls pro jejich stěhování do velkých měst a přirozeně nejatraktivnější bylo hlavní město monarchie – Vídeň. Stejně jako v jiných oborech začal vzrůstat podíl Židů i na lékárenském podnikání.

---

⁴⁶⁹ Verordnung des Ministeriums des Innern vom 13. 1. 1860. In: Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich. 1860: II. Stück, Nr. 15. Verordnung des Finanzministeriums vom 13. 1. 1860.

⁴⁷⁰ Parlamenty obou zemí se neshodly na oficiálním jménu nových státových útvarů, důsledkem čehož byla tato komplikovaná označení. Oficiální název Rakousko – Uhersko nesl státní útvar až od roku 1868.

⁴⁷¹ Byly to: království České, markrabství Moravské, vévodství Slezské, království Haličské a Dalmatské, arcivévodství Rakouské nad i pod Enží, vévodství Solnohradské, Štýrské, Korutanské, Krajinské, Bukovinsko, markrabství Istrijské, okněžněné hrabství Tyrolské a Gorické, země Voralberská, město Terst a okolí (Prosincová ústava - §6 ř. z. 141/1867 – O říšském zastupitelstvu)

⁴⁷² Byla tvořena Královstvím uherským, Královstvím chorvatsko – slavonským a svobodným přístavem Rijekou s okolím.

⁴⁷³ ŠAFÁŘ Daniel, Ústavní vývoj od roku 1848 do roku 1918 na našem území, bakalářská práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005/2006, s. 25-26

⁴⁷⁴ „vyhlášení občanské a politické rovnoprávnosti Židů zdaleka nerovnálo úplné emancipaci, neboť judaismus byl i nadále vyloučen z okruhu uznaných náboženství“ viz KONTLER, László. *Dějiny Maďarska. 2., dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 261*

Na přelomu 19. a 20. století již 10 % vídeňských lékáren vlastnili Židé⁴⁷⁵. V této době lékárenské povolání vykonávali výhradně muži, ale ženské emancipační snahy pronikly i na pole farmacie. V roce 1897 Rakouská farmaceutická společnost (*Österreichische Pharmazeutische Gesellschaft*)⁴⁷⁶ vyslovila pro přijetí žen jako kondicinujících farmaceutek. V roce 1900 bylo povoleno studium farmacie na území Předlitavska i ženám rozhodnutím ministerstva vnitra⁴⁷⁷.

Začátek 20. století znamenal další zvýšení počtu židovských lékárníků díky migraci Židů z různých oblastí Předlitavska – Haliče, Čech a Bukoviny. Řada z nich přicházela také z Bosny a Hercegoviny, obsazené roku 1878 rakousko – uherskou armádou. Zejména začátkem první světové války prchali v strachu před pogromy Židé z oblasti Haliče při dočasném úspěchu ruského velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, kterému se v září 1914 podařilo dobýt Lvov⁴⁷⁸. Dne 31. srpna 1914 si významný dramatik, spisovatel a lékař Arthur Schnitzler poznamenal do svého deníku: „*Ve smrtelné úzkosti mnoho haličských Židů utíká převážně do Vídne, kde mají příbuzné a přátele*“⁴⁷⁹. *Pharmazeutische Post* v říjnu 1914 uvedl, že mezi uprchlíky bylo celkem 178 lékárníků, z toho 44 žen⁴⁸⁰. Odhaduje se, že uprchlo kolem 400 000 haličských Židů. Jenom na území Čech, Moravy a Slezska před ruskou ofenzívou uprchlo celkem 125 000 haličských Židů⁴⁸¹.

Přetrvávající antisemitismus v Rakousku představoval překážku pro profesní prosazení židovských lékárníků. Na rozdíl od svých německých kolegů, kteří se mohli usazovat a zakládat či kupovat lékárny (byli od roku 1812 uznáni jako tzv. občané Říše), rakouští Židé naráželi na antisemitské předsudky⁴⁸². Antisemitismus se týkal zejména přistěhovalců z východních území habsburského impéria.

---

⁴⁷⁵ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker. Emanzipation, Emigration und Restitution. Die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten*, 1991, s. 69

⁴⁷⁶ *Österreichische Pharmazeutische Gesellschaft* byla založena roku 1873. Viz *Österreichische Pharmazeutische Gesellschaft. 40 Jahre Österreichische Pharmazeutische Gesellschaft. 1873-1913*, 1913, 68 str.

⁴⁷⁷ Verordnung des Ministerpräsidenten als Leiters des Ministeriums des Innern sowie des Ministers für Cultus und Unterricht vom 3. 9. 1900. In: Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. 1900: 64. Stück, Nr. 150.

⁴⁷⁸ HABARTOVÁ Klára, Finanční zajištění židovských uprchlíků v době první světové války v Čechách. In: *Theatrum historiae* 6, Pardubice, 2010, s. 341-356.

⁴⁷⁹ „*In Todesagst fliehen viele galizische Juden vor allem nach Wien wo sie Verwandte und Freund haben.*“ Viz HAMANN, Brigitte. *Österreich: ein historisches Portrait*. CH Beck, 2009, s. 131.

⁴⁸⁰ ZANZINGER, Benedikt. "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. 2013. PhD Thesis. Uni Wien, s. 31

⁴⁸¹ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských Židů*, Cheb 2000, s. 52.

⁴⁸² ZANZINGER, Benedikt. "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. PhD Thesis. uni Wien., s. 31

Na začátku 20. století zejména ve Vídni hledali uplatnění židovští farmaceuti z Čech, Haliče⁴⁸³, Bukoviny⁴⁸⁴ nebo Bosny⁴⁸⁵. Měli výhodu v tom, že jejich vzdělání i praxe jim byla uznána stejně jako v domovských zemích, takže si mohli založit lékárnou.

Lékařnický zákon z roku 1906 vyžadoval v případě koupě již stávající lékárny pět let odborné praxe, a jestliže si chtěl lékárník otevřít novou lékárnou, musel splnit požadavek patnáctileté praxe. Rovněž musel mít požadované vysokoškolské vzdělání, rakouské občanství a musel mít možnost plně využívat svých občanských práv („*Vollgenuss der bürgerlichen Rechte*“).

Další příchozí byli mezi uprchlíky z Haliče začátkem první světové války. Tolerance vůči již dlouhodobě usdlým Židům byla větší. Jako příklad starousedlíka lze uvést majitele v roce 1929 třetí největší lékárny ve Vídni, „*Apotheke zur Mutter Gottes*“, lékárníka Erwina Zifferera. Ten se stal dokonce viceprezidentem svazu rakouských lékárníků „*Bund Österreichischer Apotheker*“⁴⁸⁶. Na přelomu 19. a 20. století již Židé vlastnili kolem 10 % vídeňských lékáren⁴⁸⁷.

Na počátku třicátých let dvacátého století toto číslo vzrostlo téměř třikrát, na 33 % všech lékáren ve Vídni⁴⁸⁸. V roce 1938 bylo ve Vídni bylo celkem 222 lékáren ve srovnání s dobou přelomu století, kdy jich bylo pouze 109⁴⁸⁹.

---

⁴⁸³ Halič (ukrajinsky Галичина / Halyčyna; polsky Galicja; německy Galizien; latinsky Galicia) byl historický kraj ve východní Evropě. Jako Království Haličské a Vladimírské byla jedna z korunních zemí habsburského soustátí (později Rakouského císařství a Rakouska-Uherska).

Rakouská Halič zaujímala severní podhůří Karpat od horní Visly na západě až po horní Prut na východě. Řeka San dělila Halič na západní část s městem Krakov, kterou obývají hlavně Poláci, a východní část s městem Lvov, kterou obývají hlavně Ukrajinci (s výraznou polskou menšinou). Přibližně 10% obyvatel byli Židé. Z Haliče pocházel i židovský lékárník PhMr. Zygmund Nagel. Viz kapitola 14.1.1 PhMr. Zikmund Nagel (lékárna „U Jungmanna“ v Praze).

⁴⁸⁴ Bukovina (rumunsky Bucovina; ukrajinsky Буковина, Bukovyna; rusky Буковина, Bukovina; německy Buchenland nebo Bukowina; polsky Bukowina; maďarsky Bukovina) je historické území, které bylo v letech 1775–1918 součástí Rakouské monarchie, v současnosti je rozdělené mezi Rumunsko a Ukrajinu. Hlavním městem jsou Černovice. V roce 1857 tvořili Židé 6,4 % obyvatel. Z Bukoviny pocházel PhMr. Nathan Sternklar, který působil před rokem 1939 v Liberci (vystudoval farmacii na univerzitě v Černovicích). Viz kapitola 14.1.6 PhMr. Nathan Sternklar a PhMr. Moritz Sternklar (lékárna „U orla“ Adler-Apotheke, Apotheke „Zum Adler“ v Liberci).

⁴⁸⁵ ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken, s. 31

⁴⁸⁶ ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. PhD Thesis. Uni Wien, s. 31

⁴⁸⁷ FEHRINGER, Mag Alfred; KÖGLER, Mag Leopold. Die Pharmazeutische Gehaltskasse für Österreich von 1908 bis 1948, s. 75

⁴⁸⁸ V Berlíně vlastnili Židé před nástupem nacismu kolem 25 % lékáren. Viz ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken, s. 30.

⁴⁸⁹ ZANZINGER, Benedikt. „*Arisierung*“ und Restitution der Wiener Apotheken, s. 75

Přes velký rozmach židovské farmacie v Rakousku přetrvávající antisemitismus představovala stále velkou překážku pro studium profesní realizaci Židů v rakouském lékárenství 20. a 30. let 20. století. Pro mnoho židovských studentů byl problém najít lékárnu, kde mohli absolvovat povinnou tirocinální praxi. Přetrvávající antisemitismu a nástup nacionálního socialismu v sousedním Německu přinutil mnohé z nich emigrovat⁴⁹⁰.

---

⁴⁹⁰ „Der in weiten Bevölkerungskreisen vorhandene Antisemitismus erschwerte die berufliche Etablierung jüdischer PharmazeutInnen zusehens. So war es für jüdische PharmaziestudentInnen, die nach Beendigung des Studiums noch ein Praktikum zu absolvieren hatten, fast unmöglich, einen entsprechenden Praktikumsplatz in einer Apotheke zu finden. Konnten Kinder jüdischer ApothekenbesitzerInnen in der elterlichen Apotheke praktizieren, hatten andere zukünftige ApothekerInnen kaum eine Möglichkeit, ihre Ausbildung abzuschließen“. ZANZINGER, Benedikt. „Arisierung“ und Restitution der Wiener Apotheken, s. 76

4.6. Zákon z roku 1906 o úpravě lékárenství

Zákon z 18. prosince 1906 č. 5 říšského zákoníku z roku 1907 o úpravě lékárenství, někdy také označovaný jako zákon z roku 1906⁴⁹¹ o úpravě lékárenství přinášel některé zásadní změny do lékárenství v českých zemích. Tento zákon byl zásadní pro rozvoj lékárenství nejen v českých zemích, ale pro území celého Předlitavska⁴⁹².

Zákon rozdělil lékárny na koncesované a reálné⁴⁹³ (nebyly to jediné druhy, ale pro veřejné lékárenství to bylo základní a podstatné dělení)⁴⁹⁴. Stanovil, že nikdo nesmí mít více než jednu koncesi nebo vést provozování více lékáren než jedné⁴⁹⁵. Vyjmenoval základní požadavky k tomu, aby někdo vedl lékárnu, ať už jako lékárník nebo odpovědný správce⁴⁹⁶.

K získání koncese k provozování lékárny již fungující bylo třeba pět let odborné činnosti (tzv. *quindecenium*), k získání koncese na lékárnu zcela novou naproti tomu bylo třeba již patnáctileté odborné činnosti (tzv. *quinquedecenium*)⁴⁹⁷.

Důležité bylo, že pachtýř, odpovědný správce nebo zástupce mohly mít v pachtu pouze jednu lékárnu. Za škodu způsobenou pomocnou osobou bez přiměřeného vzdělání při dispensaci (tj. přípravě nebo výdeji) léků odpovídal provozovatel lékárny.

Zákon rovněž stanovil, že místnosti veřejné lékárny nebo její filiálky určené k přípravě, prodeji a k uschování léčiv, jakož i její zařízení musí vyhovovat stanoveným požadavkům⁴⁹⁸.

Před začátkem provozu musí být lékárna úředními orgány schválena, ale pokud byl nový provozovatel, lékárna nemusela být znovu schvalována. Dříve pouze platilo, že lékárník musel mít v lékárně a správně uchovávat povinné zásoby léčivých látek dle dřívějších předpisů⁴⁹⁹. Zákon rovněž definoval pojmy *farmakopea* a lékárnická sazba⁵⁰⁰.

Další kapitola zákona byla věnována koncesovaným lékárnám („titul druhý“). Koncese

⁴⁹¹ Zákon ze dne 18. prosince 1906, č. 5 ř. z. z r. 1907, kterým se upravuje lékárnictví. In.: Lékárnictví, obchod s léčivými a jedy. Československé zdravotnické zákony díl II. část I. Praha, nakl. Československý kompas, 1938: 3–164.

⁴⁹² Viz KRÁL Karel. Sto let lékárnického zákona. In: Praktické lékárenství, 2007, č. 1, s. 45–46.

⁴⁹³ Nadále se již udělovaly jen koncese, existující reální lékárny působily ovšem nadále dle dříve platných ustanovení.

⁴⁹⁴ Dále byly ještě uvedené lékárny domácí (lékařů a zvěrolékařů) a ústavní.

⁴⁹⁵ Zápověď kumulace, § 2.

⁴⁹⁶ Musel být rakouský státní občan, plně požívat občanských práv, mít řádně dosažený titul magistra a mít odbornou činnost vykonanou po dobu stanovenou zákonem (Osobní způsobilost, §3).

⁴⁹⁷ Vyloučena byla možnost získání koncese u farmaceuta, který tři roky nepracoval v lékárně a nevykonával opět takovou činnost nejméně po dobu jednoho roku (Osobní způsobilost, §3).

⁴⁹⁸ Před začátkem provozu musí být lékárna úředními orgány schválena, ale pokud byl nový provozovatel, lékárna nemusela být znovu schvalována. Dříve pouze platilo, že lékárník musel mít v lékárně a správně uchovávat povinné zásoby léčivých látek dle dřívějších předpisů.

⁴⁹⁹ § 6.

⁵⁰⁰ Termín *farmakopea* zahrnoval předpisy o tom, co mohlo být v lékárně prodáváno, které věci musely být v zásobě uchovány, stejně tak o jakosti, přípravě a uschování těchto prostředků. Lékárnická sazba znamenala stanovené maximální ceny za dotčené prostředky a za jejich zabalení, stejně jako maximální odměna za práce konané při provozování lékárny (§ 7).

byla v zákoně definována jako zvláštní úřední povolení, na jehož základě je možné provozovat lékárnu, která nespočívá na reálním právu (radikované, prodejné lékárny). Koncese měla platnost pouze pro stanoviště konkrétní lékárny⁵⁰¹. Dále v něm byly upřesněny podmínky pro získání koncese⁵⁰². Majitel lékárny nebo odpovědný správce byli povinni udržet nepřerušené provozování lékárny⁵⁰³. Pokud veřejná lékárna, která byla provozována na základě koncese, na základě právního jednání či dědictví přešla na někoho jiného, musel si nový provozovatel lékárny zažádat o novou koncesi. Pokud zemřel majitel dosavadní koncese, lékárna přešla dědictvím na vdovu nebo na manželské jeho potomky⁵⁰⁴.

Pokud byl někdo z potomků farmaceutem, mohla být lékárna provozována na základě staré koncese do doby, pokud potomek nesplnil podmínky pro žádost o novou koncesi (tj. hlavně 5 let praxe) - musel to ale dosáhnout do dovršení třicátého roku života. Zákon omezil převod lékárny tím, že veřejná lékárna, které existovala méně než 5 let, nesměla být převedena na základě právního jednání mezi živými osobami⁵⁰⁵.

Další oddíl ("titul třetí") byl věnován reálným lékárnám. Kromě koncesovaných historicky od roku 1820 existovaly tzv. reální lékárny, dále dělené na radikované a prodejní. Bylo ustanoveno, že u takto již existujících lékáren reální povaha po právu trvajících radikovaných a prodejních lékáren (reálných lékáren) zůstala nezměněna, rovněž nadále platily dosavadní předpisy pro posuzování reální povahy lékárny. Ovšem důležité ustanovení bylo, že nové reální lékárny nesměly již být zakládány⁵⁰⁶. Majitel reální lékárny, který ji chtěl vést, musel si vymoci u úřadu schválení, aby ji mohl vést. Nebyl-li k tomu oprávněn, reální lékárna mohla být provozována toliko pachtýřem nebo jinak odpovědným správcem po úředním schválení.

---

⁵⁰¹ § 9.

⁵⁰² V obci, kde měla být lékárna, nebo v jejím nejbližším okolí musel mít ordinaci lékař. Při rozhodnutí vydat koncesi zemský politický úřad přihlížel i k počtu a životním poměrům obyvatelstva, a cituji, "jakož i k živosti ruchu ve stanovišti a okolí". Tím byly míněny zdravotní, sociální a humanitní ústavy, školy a jiné vzdělávací instituce, větší průmyslové a živnostenské podniky, stejně tak bylo přihlédnuto k již zřízeným okolním lékárnám. Uvedl tabulku s taxami za udělení koncese podle počtu obyvatel obce, kde měla lékárna působit. Platilo, že koncese je povahy osobní, tudíž a nesmí být převedena na jinou osobu (§ 10). Pokud někdo žádal o koncesi na již provozovanou lékárnu, musel mít dispozici notářské či soudní rozhodnutí, že lékárna na něj opravdu přejde, bude-li mu koncese udělena. Pokud již byl vlastníkem koncese a žádá o novou koncesi, musel se staré koncese vzdát.

⁵⁰³ Pokud převzal lékárnu někdo jiný, nesměl být provoz přerušen.

⁵⁰⁴ Lékárna pak mohla být provozována na základě stávající (staré koncese) na účet vdovy po čas jejího vdovství (pokud by se znovu neprovdala) nebo na účet zákonných potomků do doby dosažení jejich zletilosti (Převod lékáren, § 15).

⁵⁰⁵ Toto se nevztahovalo na lékárny vedené po smrti majitele koncese na základě již existující koncese jeho zákonnými dědici (Omezení převodu, § 16).

Provozování koncesované veřejné lékárny odpovědným správcem nebo její propachtování (nájem) muselo být úředně schváleno. Úředně schválený pachtýř byl odpovědným správcem lékárny. Shrnuto – mohl být zřízen odpovědný správce nebo lékárna mohla být propachtována (Spravování a propachtování, § 17).

⁵⁰⁶ Provozování reálných lékáren, § 21.

Zákon připouštěl ještě existenci tzv. filiálek, vlastně poboček již existující veřejné lékárny. Majitel lékárny může mít výjimečně povoleno provozování filiálky na místě vzdáleném od vlastní lékárny, pokud byla na tomto místě zvýšená poptávka. Zákon se zabýval i zabýval domácími lékárnami lékařů a zvěrolékařů⁵⁰⁷, tzv. filiálkami⁵⁰⁸ a provozováním ústavních lékáren⁵⁰⁹.

Pozornost věnoval zákon i připravenému vzniku lékárnické komory. Stanovil právní podklad pro vznik lékárnických komor⁵¹⁰ (k jejich vzniku došlo ovšem až roku 1991).

Důležité je ještě se zmínit o Nařízení ministra vnitra o zřízení výboru sloužících farmaceutů z 2. ledna 1907. V jeho paragrafu 1 bylo stanoveno, že až do zřízení lékárnických komor bude pro obvod každého samostatného lékárnického grémia od magistrů farmacie v grémiálním obvodu ve farmaceutické službě (tedy pracujících ve veřejné či ústavní lékárně) zvolen⁵¹¹.

Závěrem se dá shrnout, že tento zákon o lékárenství z roku 1906 zavedl do praxe několik zásadních změn: ustanovil podmínky zřizování a vedení veřejných, ústavních (nemocničních) a domácích lékáren. Dále upřesnil podmínky pro získání koncese, ke které bylo zapotřebí pět nebo patnáct let praxe. Důležité pro lékárníky bylo, že přislíbil zřízení lékárenské komory (k tomu ale nedošlo) a ustavil výbor kondicinujících (zaměstnaných) lékárníků při grémiích lékárníků⁵¹². Novum představovalo uzákonění vybavení lékáren dle normy v zákoně uvedené – stavební, nábytkové, stojatky, nádoby a podobně). Do té doby bylo vybavení na lékárníky, jen musel zabezpečit, aby měl v lékárně uchovaná všechna léčiva závazně stanovená lékopisem. Podstatné bylo rovněž, že lékárna musela zabezpečit nepřetržitou službu⁵¹³.

Zákon platil na území českých historických zemí až do vynucené tzv. socializace lékáren v roce 1949.

---

⁵⁰⁷ Oddíl druhý.

⁵⁰⁸ Titul čtvrtý-Filiálky.

⁵⁰⁹ Provozování vlastních ústavních lékáren mohlo být povoleno výjimečně veřejným léčebným a humanitním ústavům, rovněž i nemocenským pokladnám (Ústavní lékárny, oddíl třetí).

⁵¹⁰ K zastupování lékárnického stavu včetně sloužících farmaceutů měly být zřízeny ve všech zemích Předlitavska lékárnické komory, jejichž působnost a organizace komor bude upravena zvláštním zákonem. Až do zřízení lékárnických komor je měly zastupovat ohledně vyjadřování k jednotlivým otázkám či problémům lékárnická grémia i výbory magistrů farmacie (kondicinující lékárníci).

⁵¹¹ Následně došlo ke vzniku Organizace českého lékárnictva pro Čechy, Moravu a Slezsko, která zastupovala jak samostatné lékárníky, tak kondicinující farmaceuty. Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 106.

⁵¹² Ovšem oproti očekávání odborné veřejnosti zákon však neobsahoval řešení sociálních problémů lékárníků: sociální zabezpečení (zabezpečení v nemoci, dnes zdravotní pojištění), důchodové zabezpečení, zabezpečení vdov a sirotků po lékárnících. Lékárníci proto stále museli pojišťovat v nestátních sociálních ústavech, z kterých je možné uvést například Pojišťovnu banky Slávie.

⁵¹³ Pokud byla v obci jediná, musela ji držet po celou dobu, vyjma nedělního klidu. Pokud bylo v obci lékáren více a příslušný úřad musel rozdělit, kdy která lékárna bude mít pohotovostní službu. Každá lékárna pak musela tento rozpis vyvěsit.

4.6.1 Klasifikace personálu v lékárně podle zákona z roku 1906

Pro sledování osudů a postavení židovských lékárníků v období 1918-1939 je důležitá klasifikace personálu lékáren zákona č. 5/1906 ř. z. V kategorii samostatných lékárníků byli majitelé lékáren⁵¹⁴ (ve smyslu vysokoškolsky vzdělaného farmaceuta), nájemci (též pachtýři) nebo provisoři (spravovali lékárnou, kterou vlastnila vdova⁵¹⁵ nebo děti⁵¹⁶ po lékárníkovi či u reálních lékáren dědicové po původním majitel-lékárníku). V kategorii pomocných⁵¹⁷ osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním (kondicinující farmaceuty, dříve lékárníční tovaryši) rozlišoval adjunktů (farmaceuti kvalifikováni k odbornému vedení lékáren, tedy s minimálně 5 roky praxe) a asistentů (farmaceuti bez příslušné délky praxe, museli pracovat pod vedením adjunkta nebo samostatného lékárníka). Pomocné osoby bez dokončeného vysokoškolského vzdělání zastupovali aspiranti a sustentanti. Aspiranti (dříve učni a poté tironi) vykonávali v lékárně příslušnou tirocinální praxi. Sustentanti byli již studující farmacie, kteří byli do lékáren přijati jen po dobu vysokoškolských prázdnin⁵¹⁸. V lékárně pracovali ještě pomocné síly, tzv. laboranti⁵¹⁹.

---

⁵¹⁴ Lékárníkem se dle ministerského nařízení z 23. 1. 1879 z č. j. 15.729 ex 1878 mohl nazývat jen magistr a zároveň majitel lékáren. Správci ani provizorovi lékáren pak tento titul nepříslušel. Viz LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 – 1928/5: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

⁵¹⁵ Tzv. vdovské právo. Platilo až do dalšího sňatku vdovy.

⁵¹⁶ Tzv. sirotčí právo. Platilo až do dosažení plnoletosti dětí.

⁵¹⁷ Nařízení ministra vnitřní č. 47/1912 ř. z. o zaměstnávání pomocných osob při provozování lékáren.

⁵¹⁸ Výjimkou bylo období 1. a 2. světové války, kdy se nedostávalo kvalifikovaných farmaceutů.

⁵¹⁹ Laboranti vykonávali těžší a pomocné práce. Často byli používáni pro receptování. Jejich sociální postavení bylo na nízké úrovni. Jejich zájmy hájila stavovská organizace laborantů. Jejich vzdělání nebylo předepsáno. Viz LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 – 1928/6: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

4.7. Židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlo-Ferdinandově 1882–1918

Univerzitní studium farmacie započalo až v roce 1804. Do tohoto data se vyvíjelo od řemesla až k povinné rigorózní zkoušce na univerzitě. V době založení Univerzity Karlovy (1348) příprava lékárníka na své budoucí povolání byla podobná přípravě řemeslníků. Adept na lékárníka se učil 4 až 5 let (obvykle v rodině lékárníka). Poté složil tirociniální zkoušku před komisí složenou z lékárníků, městského lékaře a městských radních. Po úspěšném složení se stal tovaryšem. Během tovaryšské doby získával zkušenosti v různých lékárnách. Po uplynutí této doby mohl zažádat příslušný úřad o povolení vést lékárnu (stane se správcem neboli provisorem lékárny, v té době platilo též označení patron nebo mistr). Pokud to bylo na území Měst Pražských, byl aprobován rektorem Univerzity Karlovy a složil do jeho rukou přísahu. Tím se stal členem akademické obce a podléhal i její kontrole (vizitace vedení univerzity)⁵²⁰. Mimo území Měst Pražských univerzitu obdobně zastupovaly městské rady. Před komisemi se musel adept prokázat znalostmi, doklady o své praxi a potvrdit, že je řádným katolíkem. Rovněž též se musel stát měšťanem obce, kde provozoval lékárnou⁵²¹.

Židovští zájemci v té době neměli možnost se v zemích Koruny České vzdělávat jinak než praxí v již existujících lékárnách na území židovských měst a enkláv. Z tohoto důvodu se lékárenské povolání předával z otce na syna, popřípadě i na jiné příbuzné, kteří prošli praxí v rodinné lékárně. Svoji roli zde sehrála i sňatková politika židovských rodů. Lékárny prokazatelně existovaly jen na území pražského Židovského Města, ale dá se předpokládat, že i v jiných významnějších židovských obcích existovaly malé (řekněme „příruční“) lékárny či sklady léčiv, protože léky byly nezbytné pro každého a spoléhat na pomoc křesťanských lékařů a lékárníků by bylo velmi pochybné⁵²². Často byli židovští lékárníci současně i lékaři. Lékárníci byli mimo zcela kontrolu ze strany křesťanských úřadů. Roli kontrolorů přebírali místní působící židovští lékaři. Toto období skončilo v roce 1651 v době vydání Reskriptu Ferdinanda III. Majitelům a provizorům lékáren v Království českém ukládal reskript povinnost složit zkoušku na lékařské fakultě následovanou přísahou. Toto potvrdil Status lékařské fakulty v roce 1654 (obnovený v roce 1690).

Další upřesnění přinesl Generální zdravotní normativ v roce 1770, který stanovil povinnost složení zkoušky a přísahy na jakékoliv lékařské fakultě v rámci habsburské

---

⁵²⁰ Takto platilo mezi lety 1368 a 1527. V roce 1527 přestala dočasně existovat lékárníkářská fakulta Univerzity Karlovy. Její pravomoc převzaly městské rady. Viz BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 113

⁵²¹ BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 112-113

⁵²² Náhrobky se symbolem hmoždíře pro lékárníka byly nalezeny na židovských hřbitovech v Mikulově nebo Roudnici nad Labem. Podle laskavého sdělení pana Achaba Heidlera.

monarchie. Úspěšný absolvent zkoušky obdržel diplom s titulem „*magistr artis pharmaceuticae*“. V archivech bylo zaznamenáno, že mezi lety 1651 až 1804 složilo tuto zkoušku téměř 500 adeptů, kteří museli před komisí prokázat své znalosti⁵²³.

Judenapotheke v pražském Židovském městě stále zůstávala mimo kontrolu, ale postupně zapojovala do systému městské zdravotní péče. Roku 1705 rozhodla komise lékařské fakulty o vizitaci tehdy jediné existující židovské lékárny. Historici se dosud nesjednotili v důvodu tohoto rozhodnutí. Hladík soudí, že se jednalo o vynucený tlak ze strany univerzity⁵²⁴, naproti tomu Bruno Kisch⁵²⁵ soudí, že tehdejší majitel Wolff Kisch požádal o vizitaci v roce 1706 dobrovolně. Po několika letech diskuze lékařská fakulta rozhodla o vizitaci, jenomže bohužel v té době zasáhla Čechy i Prahu krutá morová epidemie. Na následky infekce zemřel (pravděpodobně) i v té době jediný oficiální a zkušený židovský lékárník v Praze Wolff Kisch. Nicméně vizitace probíhaly prokazatelně podle vizitačních protokolů Univerzity Karlo-Ferdinandovy⁵²⁶ již od roku 1740, v naprosté většině s uspokojivým výsledkem. Roku 1783 tehdejší majitel lékárny, Hirsch Mischl Jeitteles, obdržel od císaře Josefa II. privilegium, které k potvrzeným právům z dřívějších dob, přineslo i právo připravovat a prodávat léky pro křesťanské lékaře a pacienty. Toto právo bylo ovšem podmíněno přítomností křesťanského provizora a personálu. Tím byla lékárna *de iure* postavena na roveň křesťanským lékárnám včetně povinnosti složit zkoušku před komisí některé z lékařských fakult habsburského impéria. Hirsch Mischl Jeitteles již nemohl této povinnosti dostát – zemřel rok poté⁵²⁷. Jeho nástupcem se stal v té době ještě jeho nezletilý syn Benjamin. Ten již své povinnosti splnil, i když praxi (*tirocininum*) mohl absolvovat pouze v rodinné lékárně (za tehdejšího křesťanského provizora PhMr. Františka Koppa). *Tirocinální* zkoušku složil 19. února 1801 a magisterský diplom obdržel v Praze 1. dubna 1801⁵²⁸. Byl pravděpodobně jedním z prvních tironů židovského původu v zemích rakouského císařství.

Podle Schelenze⁵²⁹ (který nezmiňuje Benjamina Jeittelese) byl prvním tironem židovského původu v habsburském impériu Michal Perl z Haliče (jeho rodina žila v Tarnopolu), který absolvoval studia v roce 1822. Po ukončení pracoval jako lékárník ve Vídni. Jeho možnost uplatnění jako lékárníka překazila vyhláška z roku 1829 zakazující Židům

---

⁵²³ Ibidem, s. 113

⁵²⁴ HLADÍK, Jiří. *Židé v lékárnictví*. Farmaceutický obzor, 1969, roč. 38, č. 8, s. 313

⁵²⁵ KISCH, Bruno. *History of the jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague*. Historia Judaica, č. 8, New York, 1946, s. 167

⁵²⁶ Jsou dostupné v Archivu Univerzity Karlovy v digitalizované podobě.

⁵²⁷ Zmiňován na náhrobku jako *Rebbi Hirsch*. Viz POPPER, Moritz. *Die Inschriften des alten Prager Judenfriedhofes zum erstenmal vollständig entziffert*, von Leopold M. Popper. Culturhistorisch und historisch bearbeitet, von Moritz Popper. Druck von Appelhaus und Pfenningstorff, Brasunschweig 1893, s. 31

⁵²⁸ HLADÍK, Jiří. *Židé v lékárnictví*. Farmaceutický obzor, 1969, roč. 38, č. 8, s. 313

⁵²⁹ SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. J. Springer, 1904, s. 792-793

vykonávat lékárnické povolání. Jeho otec, Josef Perl⁵³⁰, odjel v roce 1830 se přimluvit u císaře Františka I., aby syn mohl ve svém povolání pokračovat. Podařilo se mu dosáhnout kompromisu. Ve Vídni již Michal Perl pracovat nemohl, ale bylo mu zvláštní milostí císaře povoleno výjimečně otevřít lékárnu v jejich bydlišti, Tarnopolu⁵³¹. Císařský dvůr jistě v tomto ohledu přihlédl i k zásluhám Josefa Perla⁵³². Michal Perl působil jako lékárník v Tarnopolu až do své smrti v roce 1885. Hladík⁵³³ uvedl, že roku 1874 za své zásluhy obdržel od císaře Františka Josefa II. Záslužným křížem (*Verdienstkreuz*) s korunou⁵³⁴.

Ve školním roce 1804/1805 začalo oficiální studium farmacie na lékařské fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy. Náplň jednoletého studia tvořila mineralogie, chemie, botanika a zoologie. Studium bylo ukončeno rigorózní zkouškou, která se skládala z praktické a teoretické části⁵³⁵. Od roku 1812 mohl úspěšný absolvent navíc po obhájení dizertace a rigorózní zkoušce získat titul doktora chemie.

Počet posluchačů farmacie mezi školními roky 1804/1805 a 1833/1834 byl poměrně malý – celkem v ročníku studovalo dvacet až třicet studentů, kteří měli společné přednášky se studenty lékařství⁵³⁶. Celkem proběhlo třicet studijních cyklů, během nichž studovalo celkem 498 studentů⁵³⁷.

Od roku 1833 bylo studium prodlouženo na dvouleté⁵³⁸ a došlo k úpravám délky doby praxe. Změnil se rovněž zkušební řád. První rok studia byl zakončen teoretickou rigorózní zkouškou na filosofické fakultě. Navazující druhý rok studia byl zakončen praktickou a další

---

⁵³⁰ Josef Perl (1773–1839) byl aškenázský židovský spisovatel a pedagog, působící v Haliči, stoupenec židovského reformního hnutí Haskallah a velký odpůrce chasidismu. Viz Meir, J. (2010, September 15). Perl, Yosef. YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. Retrieved January 23, 2016, online dostupné http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Perl_Yosef.

⁵³¹ GLESINGER, L. Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden. Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 1938, s. 126

⁵³² V roce 1821 obdržel od císaře Františka I. vyznamenání za zásluhy v oblasti vzdělávání (Viz meier, J.). Zřejmě se jednalo o Císařský rakouský řád Leopoldův (německy Österreichisch-Kaiserlicher Leopold-Orden) bylo vysoké rakouské vyznamenání a rytířský řád, který byl založen roku 1808 císařem Františkem I. na památku jeho otce císaře Leopolda II. Řád mohl být za zásluhy udělen každému muži, bez ohledu na jeho stav, národnost či vyznání. Více VYSKOČIL, Aleš. Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko. Dizertační práce, Masarykova Univerzita, Brno 2007, s. 156

⁵³³ HLADÍK, Jiří. Židé v lékárnictví. Farmaceutický obzor, 1969, roč. 38, č. 8, s. 314

⁵³⁴ „Od 16. února 1850 byli zlatým či stříbrným záslužným křížem (s korunou i bez) odměňováni státní občané bez rozdílu povolání (civilisti i vojáci) za oddanost císaři a vlasti, za mnohaletou užitečnou činnost ve veřejné službě nebo za jiné zásluhy o všeobecné blaho.“ Cit. VYSKOČIL, Aleš. Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko. Dizertační práce, Masarykova Univerzita, Brno 2007, s. 162

⁵³⁵ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 113

⁵³⁶ TAIZICH, Josef. Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90 (písemná práce k rigoróznímu řízení, rukopis), Praha 1970, s. 12

⁵³⁷ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích s. 113.

⁵³⁸ Rozhodnutím Českého gubernia z 19. května 1833 po předchozím schválení císařem Františkem I. a dekretu dvorské studijní kanceláře ve Vídni. Dvouleté studium začalo od školního roku 1834/1835. Viz TAIZICH, s. 12

rigorózní zkouškou na lékařské fakultě. Studijní předměty byly rozšířeny o fyziku a farmakognosii⁵³⁹. Dvojnásobná délka teoretického studia na vysoké škole zpočátku vzbuzovala mezi zájemci obavy. V prvním školním roce začali studovat pouze čtyři posluchači, do dalšího ročníku nastoupilo šest adeptů. Postupně se ale počet zvýšil na průměr dvaceti až třiceti studentů, jak bylo obvyklé v době jednoletého studia⁵⁴⁰. Do roku 1849 probíhalo studium na fakultě lékařské a od roku 1850 na filosofické. V školním roce 1849/1850 nejprve přešla na filosofickou fakultu výuka přírodovědných předmětů a v roce 1853 také výuka farmakognosie⁵⁴¹. Do školního roku 1864/65 probíhala ještě závěrečná rigorózní zkouška na lékařské fakultě, poté již vše na filosofické fakultě. V roce 1861 došlo ke změně titulu, který absolvent obdržel obhájením dizertace a složením následné rigorózní zkoušky – nyní již získal titul doktora filosofie (Drfarm.)⁵⁴². Během této doby docházelo také průběžně ke změnám praktické části studia. V roce 1850 došlo ke zkrácení tovaryšské doby ze čtyř let na dva roky. Rovněž v roce 1854 se zkrátila praktická doba výuky tironů na tři roky⁵⁴³.

Důležitou okolností bylo, že farmaceuti nebyli považováni za řádné studenty Karlo-Ferdinandovy Univerzity. Důvodem bylo, že neměli dokončené gymnázium včetně maturitní zkoušky. Podmínkou bylo pouze, aby při nástupu do studia dosáhli minimálně věku 16 let a úspěšně absolvovali čtyři roky gymnaziálního studia.

Podmínkou byla rovněž výuka řečtiny, protože v tehdejší lékařské nomenklatuře bylo používáno mnoho slov řeckého původu⁵⁴⁴.

Do roku 1853 bylo v rámci Rakouského císařství možno vystudovat farmacii ve Vídni, Budapešti, Krakově a Praze. Výnosem z 27. listopadu 1853 došlo k zvýšení počtu univerzit se studiem farmacie. Farmacii bylo také možno studovat na univerzitě ve Štýrském Hradci, Innsbrucku a Lvově. Dalším výnosem z 24. června 1879 k těmto vysokým školám přibyla ještě univerzita v hlavním městě korunní země Bukovina v Černovicích⁵⁴⁵.

V roce 1882 došlo k zásadní události v životě univerzity. Karlo-Ferdinandova Univerzita byla rozdělena na německou a českou část – Českou a Německou univerzitu Karlo-Ferdinandovy Univerzity. Došlo k tomu zákonem z 28. února 1882⁵⁴⁶.

---

⁵³⁹ DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie, Karolinum, Praha 2014, s. 78-79

⁵⁴⁰ TAIZICH, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90, s. 13

⁵⁴¹ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích, s. 114

⁵⁴² DOHNAL, Studijní texty k dějinám farmacie, Karolinum, s. 78 - 79

⁵⁴³ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích, s. 114

⁵⁴⁴ TAIZICH, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90, s. 17

⁵⁴⁵ TAIZICH, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90, s. 18

⁵⁴⁶ V prvním paragrafu se uvádí: „Od počátku zimního půlletí 1882/1883 budou v Praze dvě university, totiž: "c. k. německá univerzita Karlo-Ferdinandská" a "c. k. česká universita karlo-Ferdinandská".

Klíčové pro rozdělení univerzity bylo rozhodnutí profesorů (opce), na kterou z obou vysokých škole odejdou. S nimi totiž odešlo i jeho pracoviště se vším vybavením a zázemím. To bylo zejména v případě lékařské fakulty takřka existenční krok. Většina profesorů se rozhodla odejít na německou universitu, takže její český protějšek začínal ve velmi improvizovaných podmínkách. Jedinými společnými prostory zůstala univerzitní knihovna a botanická zahrada. Studenti se ovšem rozhodovali jinak než profesori – z 2849 studentů jich na německou univerzitu odešla pouze menšina (1368)⁵⁴⁷. Filosofická fakulta, kde odehrávala výuka farmacie, sídlila v prostorách Klementina.

Do prvního ročníku studia farmacie ve školním roce 1882/1883 nastoupilo na českou univerzitu 31 studentů a na německou 23 posluchačů. Do druhého ročníku to bylo 5 studentů české univerzity a 29 studentů německé univerzity. Počet postupně vzrůstal v prospěch české univerzity⁵⁴⁸.

Docházelo i nadále k dalším změnám v celém cyklu farmaceutického vzdělávání. V roce 1889 byla tovaryšská doba zařazena až za magisterium. Tato změna byla součástí rozsáhlejší reformy studia. K přijetí na studium farmacie bylo třeba mít dokončeno šest tříd klasického gymnázia. Učební doba (tři roky) tironů byla pojata jako důkladná příprava na studium. Tiron byl celou dobou pod dohledem a vedením českého lékárnického grémia, které pro ně i organizovalo vzdělávací kurzy. Byl označován jako aspirant vysokoškolského studia a konci této doby skládal aspirantské zkoušky před komisí složenou ze zástupců grémia a univerzity. Teprve úspěšné složení této zkoušky ho opravňovalo ke studiu farmacie na univerzitě⁵⁴⁹.

V roce 1891 došlo k další změně titulu získaného po složení rigorózní zkoušky a obhájení disertace. Nyní úspěšní farmaceuti obdrželi titul doktora filosofie (PhDr.), který mohli užívat i jako titul doktora farmacie. Od stejného roku umožňoval titul magistra farmacie k samostatnému vedení lékárny až po uplynutí doby pěti let praxe v lékárně, tzv. kvinkvenia⁵⁵⁰. Koncem 19. století se také začalo výrazně diskutovat o možnosti žen studovat farmacii.

Na německé univerzitě bude jediným jazykem vyučujícím jazyk německý, na české český. Jazyka latinského bude však užíváno v té míře, jako se ho užívalo posud. Obě university budou mít oddělené místnosti a zvláštní organizaci a zprávu."

Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené, Částka VIII-Vydána a rozeslána dne 3. března 1882. " Online dostupné zde:

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1882&page=57>

⁵⁴⁷ PEŠEK, Jiří. Rozdělení pražské (Karlo-Ferdinandovy) university v roce 1882 na českou a německou, 2012.

Dostupné online

<http://www.fsv.cuni.cz/FSVTEMP-864.html>

⁵⁴⁸ TAIZICH, Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35-1889/90, s. 28

⁵⁴⁹ DOHNAL, Studijní texty k dějinám farmacie, s. 78

⁵⁵⁰ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích, s. 114

Doposud bezvýhradně dominovali ve farmacii muži. V rámci Rakouska – Uherska bylo nejprve povoleno studium žen v Zalitavsku – od roku 1895 mohly studovat na univerzitě v Budapešti. V Předlitavsku došlo ke změně o něco později. Prvními ženami, co začali studovat v Předlitavsku farmacii, byly na Jagellonské univerzitě v Krakově Hedwig Sikorska-Klemensiewicz a Ianina Kosmowska, které dokončily studium v roce 1898. Ovšem v jejich případě se jednalo o výjimku z pravidla, protože byly přijaty na univerzitu a připuštěny k závěrečným zkouškám z důvodu zvláštního povolení vydaných příslušnými orgány ve Vídni⁵⁵¹.

Teprve v roce 1900 schválilo Ministerstvo vnitra společně s Ministerstvem kultu a náboženství možnost studia farmacie pro ženy na univerzitách v Předlitavsku („*Betreffend die Zulassung von Frauen zum pharmazeutischen Berufe*“). Ustanovení vstoupilo v platnost 1. října 1900. Vzhledem k povinné tříleté učební době (*tirocinium*) před začátkem studia, první ženy nastoupily na univerzity ve školním roce 1903/1904. První absolventkou se stala PhMr. Frederika Reichová z Krakova, která studium ukončila 18. července 1905 na univerzitě ve Lvově (tehdy Lemberg). Ve Vídni jako první 24. července promovala PhMr. Frída Scheintová ze Sedmíhradska (tehdy integrální součást Uherského království)⁵⁵².

V sousedním Německém císařství byla první ženou, která vystudovala farmacii, v roce 1906 Magdalena Neffová (rozená Meubová). Společně s manželem, rovněž lékárníkem, provozovali lékárnu „Löwen-Apotheke“ v městě Ehingen na Dunaji⁵⁵³ po dobu téměř padesáti let. V Pruském království na Univerzitě Fridricha Viléma promovala jako první žena dcera lékárníka Luisa von Gusnarová v roce 1913. Její otec byl majitelem lékárny „Apotheke zum weißen Adler“ v Berlíně⁵⁵⁴.

Z našeho hlediska je zajímavé, že první židovskou magistrkou farmacie v Německu byla Elfriede Wartenbergová (narozená roku 1900), dcera dr. Wilhelma Wartenberga (1868–1942), majitele lékárny Rothen Apotheke na Rosenthaler Straße (dnes BerlinApotheke Hackescher Markt) a rovněž známého a úspěšného politika⁵⁵⁵.

---

⁵⁵¹ KLETTER, Christa. Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century. *Scientia pharmaceutica*, 2010, 78.3: 397.

⁵⁵² Wann wurden Frauen zum Pharmazie-studium zugelassen? *Pharmaceutical Tribune*, č. 20., ročník sedmý, 16. 11. 2015, s. 5, dostupné online [http://www.apotheker.or.at/Internet/OEAK/NewsPresse.nsf/ca4d14672a08756bc125697d004f8841/9ccdc3f3da0bf68ec1257f4000336318/\\$FILE/2015_11_16PharmTribune.pdf](http://www.apotheker.or.at/Internet/OEAK/NewsPresse.nsf/ca4d14672a08756bc125697d004f8841/9ccdc3f3da0bf68ec1257f4000336318/$FILE/2015_11_16PharmTribune.pdf)

⁵⁵³ Ehingen na Dunaji byl jedním z měst Bádenského velkovévodství, které bylo částečně autonomní součástí Německého císařství. Dnes leží na území spolkové země Bádensko-Württembersko.

⁵⁵⁴ JOACHIMSTHALLER, Sigrid. Frauen in der Pharmazie (II): Die ersten studierten Apothekerinnen. 18. 1. 2013, (2016-1-24), dostupné online

<http://www.adexa-online.de/aktuelles/nachrichten/artikel/frauen-in-der-pharmazie-ii-die-ersten-studierten-apothekerinnen/>

⁵⁵⁵ MÖRSCHNER Rotraud, Die ersten Pharmaziestudentinnen in Berlin, *DAZ online*, 1/2011,

V českých zemích jako první žena promovala v roce 1909 v německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity Elsa Fantová. Elsa Fantová byla dcera významného židovského lékárníka PhMr. Maxe Fanty, majitele lékárny U bílého jednorožce na Staroměstském náměstí⁵⁵⁶. Později se provdala za význačného židovského politika a filosofa Hugo Bergmana⁵⁵⁷. V české části univerzity jako první žena promovala v roce 1909 Růžena Kroutilová (provdaná Librova)⁵⁵⁸.

Postupně docházelo ke zvyšování zastoupení žen mezi studujícími farmacie. Na české části univerzity studovalo v letech 1904–1918 na 7 % žen⁵⁵⁹.

Studium farmacie na německé univerzitě se řídilo stejným zákonem jako v české části. Tímto zákonem byl farmaceutický studijní a zkušební řád vydaný výnosem rakouského ministerstva kultu a vyučování ze dne 16. prosince 1889 (číslo 200 říšského zákoníku)⁵⁶⁰. Tento řád platil od školního roku 1890/91. Později byl doplněn dalšími výnosy.

Od roku 1804, kdy bylo zavedeno studium farmacie, byl jejím prvním studentem židovského původu⁵⁶¹ Josef Jeiteles (narozený roku 1830), syn Benjamina Jeitelese. V roce 1844 nastoupil tirocinální praxi v lékárně „Zum goldenen Löwen“ u svého otce. V roce 1848 složil tirocinální zkoušku a 28. července 1852 (17. studijní cyklus) získal v titul magistra farmacie⁵⁶². Ke dni 20. října 1853 ještě obdržel titul doktora chemie⁵⁶³. V lednu 1858 převzal lékárnu od svého otce⁵⁶⁴. Do rozdělení na českou a německou část studoval na univerzitě ještě jeden židovský student - Rudolf Kauders – Kuhe z Prahy, který promoval v roce 1881 (46. studijní cyklus). Jeho otec byl obchodníkem, který měl kontakty i v Anglii a Německu (Hamburk)⁵⁶⁵. Oba uvedli při zápisu jako mateřský jazyk němčinu.

Po rozdělení obou univerzit si první židovští studenti vybrali studium na německé univerzitě⁵⁶⁶. Budoucí význačný pražský lékárník, Max Fanta (*1858) absolvoval v roce 1884

<https://www.deutsche-apotheker-zeitung.de/daz-az/2011/daz-1-2011/die-ersten-pharmaziestudentinnen-in-berlin>

⁵⁵⁶ Viz kapitola 14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (provd. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékárna „U bílého jednorožce“ v Praze I).

⁵⁵⁷ DOHNAL, Studijní texty k dějinám farmacie, s. 79

⁵⁵⁸ RUSEK, Václav, BRONCOVÁ, Dagmar. De schola et scientia. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v Českých zemích, s. 114

⁵⁵⁹ DOHNAL, Studijní texty k dějinám farmacie, Karolinum, s. 79

⁵⁶⁰ HAVRÁNEK, Hubert, ed. Československé zdravotnické zákony s příslušnými prováděcími předpisy. II. díl, část I, Lékárnictví, obchod léčivů a jedy. Praha: Nákladem Československého Kompasu, 1938. xiii, 364 s. Komentované zákony Československé republiky; sv. 54, s. 164-184

⁵⁶¹ Židé měli v Rakousku povoleno studovat na univerzitách od roku 1781

⁵⁶² TAIZICH, Josef, POSLUCHAČI FARMACIE NA KARLOVĚ UNIVERZITĚ V LÉTECH 1834/35-1889/90, písemná práce k rigoróznímu řízení, Farmaceutická fakulta UK, Praha 1970, rukopis, s. 314

⁵⁶³ Ibidem, s. 314

⁵⁶⁴ HLADÍK, Jiří, ŽIDÉ V LÉKÁRNICTVÍ, Farmaceutický obzor, 1969, roč. 38, č. 8, s. 315

⁵⁶⁵ TAIZICH, Josef, POSLUCHAČI FARMACIE NA KARLOVĚ UNIVERZITĚ V LÉTECH 1834/35-1889/90, písemná práce k rigoróznímu řízení, Farmaceutická fakulta UK, Praha 1970, rukopis, s. 317

⁵⁶⁶ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920, Archiv Univerzity

(49. studijní cyklus). Pocházel z Prahy a jako povolání otce uvedl – hospodář. V roce 1886 (51. studijní cyklus) dokončil studia Otto Taussig (*1866)⁵⁶⁷.

Prvním studentem židovské víry na české univerzitě⁵⁶⁸ byl Alfred Müller (*1874), který promoval v roce 1894 (59. studijní cyklus). Pocházel ze Světlé nad Sázavou a jeho otec, Izák Müller, uváděl jako povolání soukromník. Poté následovala několikaleté prodleva. Teprve v roce 1910 (76. studijní cyklus) zahájil studium Josef Redlich (*1888) z Německého Brodu na Moravě. Jeho otec, Moritz Redlich byl zde pokladníkem u dráhy. Promoval 13. července 1911. Dalším byl Karel Brod (*1888) z města Habry v Čechách, který nastoupil studium v roce 1910 v 77. studijním cyklu. Jeho otec, Jindřich Brod, zde pracoval jako obchodník. U jeho jména je poznámka, že byl zproštěn vojenské služby. Promoval 8. října 1912.

Další studenti do roku 1920 jsou uvedeni v následujících tabulkách:

Tabulka 4.7.1 Ostatní úspěšní studenti na české KFU s začátkem studia do roku 1918⁵⁶⁹

Příjmení	Jméno	Datum narození	Studijní cyklus	Roky	Domovská obec	Promoce	Otec	Povolání otce	Bydliště otce
Pick	Ota	2. 11. 1890	78	1911/1913	Lázně Bělohrad	17. 7. 1913	neuveđen	neuveđen	neuveđen
Danzer	Max	14. 8. 1892	80	1912/1914	Litomyšl	18. 7. 1914	Josef Danzer	obchodník	Litomyšl
Munk	Pavel	7. 9. 1894	80	1912/1914	Hradec Králové	18. 7. 1914	R. J. Munk	velkoobchodník	Kutná Hora
Beranová	Anna	2. 4. 1895	83	1916/1918	Kutná Hora	16. 7. 1918	Vojtěch Beran	zubní technik	Kutná Hora
Kohn	Oskar	26. 10. 1895	85	1918/1920	Třeboň	26. 3. 1920	Gustav Kohn	obchodník	Třeboň
Poláková	Milena	9. 7. 1897	85	1918/1920	Lipník n. Bečvou	9. 7. 1920	Jindřich Scharf	obchodník	Lipník n. Bečvou

Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920.

⁵⁶⁷ Archiv UK, Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920.

⁵⁶⁸ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1918, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920.

⁵⁶⁹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1918, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920.

Tabulka 4.7.2 Ostatní úspěšní studenti na německé KFU s začátkem studia do roku 1918⁵⁷⁰

Jméno	Příjmení	Datum narození	Studijní cyklus	Roky	Domovská obec	Promoce	Otec	Povolání otce	Bydliště otce
Fritz	Eichholz	1893	78	1911/1913	Pernštejn	30. 9. 1913	Johann	ředitel školy	Pernštejn
Richard	Freund	3. 1. 1892	81	1914/1916	Sedlčany	13. 7. 1916	Josef	advokát	Sedlčany
Moritz	Haber	1891	81	1914/1916		14. 7. 1914	Heinrich	šafář	Brno
Otto	Lowy	1889	76	1909/1911	Most	5. 7. 1911	Samuel	obchodník	Most
Elsa	Fantová	28. 6. 1886	73	1906/1908	Praha	11. 7. 1908	Max	lékárník	Praha
Altschul	Fridrich	1879	69	1902/1904		11. 7. 1904	N	N	Praha
Freund	Josef	25. 5. 1873	58	1891/1893	Třebíč	1893	Adolf	advokát	Třebíč
Artur	Low	1878	66	1899/1901	Praha	1901	Gustav Leiner	advokát	Vídeň
Julius	Kohn	1868	57	1890/1892	Rudolec na Moravě	1892	Josef	lékař	Rudolec
Juda	Freund	1868	67	1900/1902	Libochovice	1902	N	N	N

Příznačné bylo, že se první studentky židovské víry (stejně jako jiné studentky jiného vyznání) objevily v době války, kdy muži byli na frontě. Rovněž zajímavé bylo, že v roce 1918 se na české univerzitě objevují první židovští studenti ze zahraničí (z tehdejší Haliče⁵⁷¹ nebo Rumunska a dalších zemí). Na německé části KFU ze židovských studentů farmacie studovala v letech 1915-1917 Marta Glassbergová z Haliče (promovala 2. 7. 1917), 1918-1920 Rosa Haberová z Haliče (promovala 12. 7. 1918) a Eduard König rovněž z Haliče (promoval 15. 6. 1920) a v letech 1920-1922 Laura Geistová z Rumunska (promovala 11. 7. 1922)⁵⁷². Na české části KFU v roce 1918 nastoupil studium Michal Bezner z Haliče a Michal Zundelevicz z Lodže⁵⁷³. Celkově v období 1882-1918 promovalo 46 osob, z toho 44 mužů a 2 ženy. Na

⁵⁷⁰ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920, HORÁKOVÁ, Věra. Posluchači farmacie na Německé univerzitě v Praze v létech 1909/10-1921/22, s. 112-142.

⁵⁷¹ V letech 1917-20 začalo studium farmacie na německé KFU v Praze celkem 6 posluchačů z Haliče. Viz HORÁKOVÁ, Věra. Posluchači farmacie na Německé univerzitě v Praze v létech 1909/10-1921/22, písemná práce k rigoróznímu řízení, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové Hradec Králové, 1973/74, s. 96.

⁵⁷² HORÁKOVÁ, Věra. Posluchači farmacie na Německé univerzitě v Praze v létech 1909/10-1921/22, s. 112-142.

⁵⁷³ Ani u jednoho z nich nebyl nalezen záznam o ukončení studia. Viz Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1918, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920.

české KFU promovalo 9 osob, na německé KFU 24 osob, na univerzitě v Budapešti 11 osob⁵⁷⁴ a 1 osoba na univerzitě v Černovicích⁵⁷⁵ a 1 osoba⁵⁷⁶ na univerzitě v Lembergu⁵⁷⁷.

Ze získaných údajů o židovských farmaceutech, kteří dokončili před rokem 1918 (včetně) studium farmacie na některé z univerzit v rámci Rakouska-Uherska (Praha, Budapešť, Černovice), se dá usoudit několik faktů. Všichni uvedení pracovali (až na jednu výjimku), v meziválečném období jako vedoucí lékáren. Nejvíce přímo ve funkci majitele lékárny (20 osob), nebo jako nájemce (1 osoba) a odpovědný správce (1 osoba). Deset farmaceutů působilo v lékárnách v Čechách, 9 na Slovensku (tehdejší Horní Uhry) a 2 ve Vídni. Všichni farmaceuti původem ze Slovenska (tehdy Horních Uher) vystudovali farmacii na univerzitě v Budapešti.

Je rovněž příznačné, že žen bylo ještě velmi málo (i když během první světové války se začaly mezi studujícími objevovat častěji), jen pouhé dvě. Z toho PhMr. Elsa Fantová (promovala 11. 7. 1908), hned po promoci se provdala a nezačala pracovat v lékárně. Druhá, PhMr. Anna Beranová (promovala 16. 7. 1918), se již po válce v dostupných seznamech farmaceutů neobjevila⁵⁷⁸. Pro multinárodní charakter monarchie bylo příznačné i to, že jen devět z nich promovalo na české KFU, ostatní na dalších univerzitách v rámci habsburského soustátí.

Tabulka 4.7.3 Původ absolventů (domovská země)

Země	Počet
Čechy	30
Morava	4
Slovensko	9
Nezjištěno	0
Cizina⁵⁷⁹	3
Celkem	46

⁵⁷⁴ Zde se jednalo o lékárníky, kteří působili po roce 1918 výhradně na Slovensku. Většina starších slovenských farmaceutů studovala farmacii do roku 1918 farmacii právě v Budapešti.

⁵⁷⁵ Černovice (německy Czernowitz, rumunsky Cernăuți) bylo v letech 1849-1918 (dříve součást Haliče) hlavní město Vévodství bukovinského, korunné země, která byla součástí Předlitavska v rámci habsburské monarchie. Ve městě bylo možné vystudovat farmacii. Od roku 1991 je součástí Ukrajinské republiky jako správní středisko Černovické oblasti.

⁵⁷⁶ Jednalo se o PhMr. Wilhelma Wollische (promoval v červenci 1886), po 1. světové válce majitele lékárny „U české koruny“ v Karlových Varech.

⁵⁷⁷ Lemberg (původní německý název, nyní Lvov), byl v letech 1772-1918 součástí habsburské říše a hlavním městem Haličského království. Působila zde univerzita, kde bylo možné v rámci Rakouska-Uherska vystudovat farmacii. Nyní je Lvov jedním z největších měst Ukrajinské republiky.

⁵⁷⁸ Zde je nutno vzít do povahy možnost, že se provdala a změnila příjmení. Nicméně v lékárenských ročenkách se u farmaceutek velmi často uváděla obě jména.

⁵⁷⁹ Jednalo se o dva lékárníky původem z Polska (Haliče)-PhMr. Zygmund Nagel a PhMr. Wilhelm Wollisch a jednoho z Rumunska (Bukovina)-PhMr. Nathan Sternklar.

Tabulka 4.7.4 Působišť absolventů

Působišť	Počet
Čechy	11
Morava	0
Slezsko	0
Slovensko	9
Podkarpatská Rus	0
Rakousko⁵⁸⁰	2
Britská Palestina⁵⁸¹	1
Nezjištěno	23
Celkem	46

Tabulka 4.7.5 Pracovní pozice absolventů v lékárně

Pracovní pozice	Počet
Majitel	21
Nájemce	1
Odpovědný správce	1
Mimo lékárnou	1
Nezjištěno	22
Celkem	46

⁵⁸⁰ Jednalo se o PhMr. Fridricha Altschula (promoval 11. 7. 1904 na německé KFU) a PhMr. Alfreda Mullera (promoval 3. 11. 1896 na české KFU). Oba působili v lékárnách ve Vídni, PhMr. Altschul v Mathilden-Apotheke a PhMr. Muller v Kremel-Apotheke (majitel). PhMr. Altschul zemřel roku 1941 v židovské nemocnici ve Vídni, PhMr. Mullerovi se podařilo včas emigrovat do USA.

⁵⁸¹ Zde se jednalo o PhMr. Elsu Fantovou, provdanou Bergmanovou (v roce 1908 za dr. Hugo Samuela Bergmanna, sionistu a filosofa). Byla dcerou PhMr. Maxe Fanty, majitele lékárny U bílého jednorožce v Praze na Malostranském náměstí, kde vykonala v letech 1904-1906 tirocinální praxi. Promovala na německé KFU v roce 1908. Po 1. světové válce odešla s manželem a dětmi do Jeruzaléma (tehdejší Bristká Palestina).

5. Postavení Židů ve farmacii Československé republiky 1918–1938

5.1. Lékárenství v Československu v letech 1918–1938

Vznik Československé republiky 28. října 1918 a zánik staleté habsburské monarchie znamenaly pro všechny občany nově vzniklého státu nutnost přizpůsobit se novým okolnostem a životním podmínkám. Totéž platilo i pro farmaceuty, ať už se jednalo o majitele či odpovědné správce lékáren, tak i po zaměstnané (kondicinující) farmaceuty.

Stát, který vznikl spojením části území rakouského Předlitavska (české korunní země) a uherského Zalitavska (Slovensko a Podkarpatská Rus), převzal v naprosté většině bývalou legislativu monarchie. Vzhledem k tomu, že v jejích obou částech platily odlišné zákony, znamenalo to nejednotný stav, kdy v různých částech republiky platily odlišné zákony a další úřední ustanovení.

To se týkalo i lékárnictví. V českých zemích platil zákon o úpravě lékárenství z roku 1906, který platil pro bývalé Předlitavsko. Ve zbytku republiky se lékárenství řídilo zákonem z roku 1876⁵⁸² platným po bývalé Zalitavsko⁵⁸³. Již od prvních let existence republiky se lékárníci snažili prosadit jejich sjednocení, ale až do roku 1939 k tomu nedošlo⁵⁸⁴.

Stejně tak v obou částech platily odlišné lékopisy. V českých zemích platilo osmé vydání rakouského lékopisu (*Pharmacopoea Austriaca editio VIII.*, vydán nařízením ministerstva vnitra ř. z. č. 119 20. 6. 1906), kdežto na Slovensku a Podkarpatské Rusi platilo třetí vydání uherského lékopisu (*Pharmacopea Hungarica editio III*, vydání 1909)⁵⁸⁵.

Lékárenství bylo v meziválečném období sužováno řadou problémů, z nichž bohužel téměř žádný se nepodařilo spolehlivě vyřešit. K nejzávažnějším patřila obchodní válka lékárníků s drogisty, neexistence jednotné lékárnické komory, otázka koncesí a vlastnictví lékáren, sociální problémy, zvyšující se podíl továrně vyráběných léčivých přípravků na trhu, cenotvorba a některé další (zaměřím se zejména na oblast českých zemí).

Obchodní válka lékárníků s drogisty

Obchodní boj o podíl na trhu s léčivými přípravky mezi drogisty (též někdy označovaní jako materialisté) a lékárníky probíhal přibližně v českých zemích od počátku 19.

⁵⁸² Zákona o usporiadání verejného zdravotníctva, vyhlásený 8. apríla 1876. XIV článok zákona z roku 1876.

⁵⁸³ VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. Solutio 2011.

⁵⁸⁴ LISÁ Martina, RUSEK Václav, SMEČKA Vladimír. Lékárenství ve dvacátém století. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 47.

⁵⁸⁵ DOHNAL, František, *Studijní texty k dějinám farmacie*, Karolina Press, 2014, s. 103

století. Zásadní nepříznivý obrat pro lékárníky představoval živnostenský řád, vydaný v roce 1859⁵⁸⁶.

Jednalo se konkrétně o odstavec 13 paragrafu 16 tohoto řádu, který povolil výrobu a prodej jedů a látek, sloužících k výrobě léčiv, s výjimkou látek, s nimiž směl zacházet pouze lékárník, jako novou koncesovanou živnost. Tento zákon byl ještě za dobu existence Rakouska – Uherska několikrát novelizován (č. 39/1883, č. 97/1886, č. 26/1907).

V novelizacích byla i definována živnost výrobce a prodejce jedů takto: „*Výroba jedů a příprava látek a preparátů, které jsou určeny, aby jich užito bylo za léky, jakož i prodej obojích věcí, pokud není výlučně vyhrazen lékárníkům, pak výroba a prodej strojených vod minerálních.*“⁵⁸⁷

Další omezení monopolu lékáren znamenalo Nařízení ministerstva vnitra a obchodu z 21. 4 1876 č. 60 říšského zákona, které upravovalo obchod s jedy, jedovatými léčivy a preparáty chemickými, zdraví škodlivými, potřebnými jen k účelům technickým a ekonomickým.

Zde sice bylo nařízeno, že koncesovaný prodejce musí mít průkaz a povolení získané od úřadů, kterého mu umožňuje zacházet s jedy (zůstávalo otázkou, co se všechno dá schovat pod označení „jed“) ⁵⁸⁸.

Postupně docházelo k rozšiřování sortimentu, který mohli kromě lékárníků prodávat i drogisté – ať už se jednalo o dietetické a kosmetické přípravky, nebo některé léčivé látky a přípravky. Právě pro označování léčivých látek jako drogy se tito koncesovaní prodejci nazývali drogisté a jejich obchody drogerie.

Drogisté byli vůči lékárníkům v obrovské výhodě – na vybavení, rozměry a sortiment drogerie nebyly kladeny žádné požadavky – na rozdíl od lékáren, kde vše bylo přesně ustanoveno a což také zvyšovalo náklady na jejich provozování⁵⁸⁹.

---

⁵⁸⁶ Císařský patent č. 227/1859 ř. z., jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice, zrušen až 65/1965 Sb., zákoníkem práce!) viz LISÁ, Martina; VRANOVÁ, Vilma; KALLUSOVÁ, Marcela. Studie vztahu lékáren a drogerií v Československé republice (1918–1938).

Praktické lékárenství 2013, ročník. 9, číslo 3, s. 146–147

⁵⁸⁷ Ibidem, s. 147

⁵⁸⁸ LISÁ Martina, RUSEK Václav, SMEČKA Vladimír. Lékárenství ve dvacátém století. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 42.

⁵⁸⁹ Lékárna musela mít oficínu, laboratoř, zásobárnu pro čaje, chemické a lékárnické přípravky, tzv. materiálku, sklep, půdu, umývárnu nádobí a inspekční pokoj pro noční služby a občerstvení personálu. Z vybavení bylo mimo jiné třeba v lékárně mít reagenční aparát, analytické váhy a destilační přístroj. Dále lékárník musel mít připravené v lékárně zásoby léčiv, sér a sterilní destilované vody (na Slovensku dokonce i pijavice). Viz LISÁ Martina, RUSEK Václav, SMEČKA Vladimír. Lékárenství ve dvacátém století. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 40.

Drogérie nebyli podřízené žádné visitaci ze strany úřadů. Lisá, Vranová a Kallusová ve své studii uveřejněné v roce 2013 v časopise *Praktické lékárenství* uvedly, že ze všech 698 položek rakouského lékopisu z roku 1906 se jich nesmělo v drogeriích prodávat pouze 100!⁵⁹⁰ Není divu, že za takových okolností založení vlastní drogerie bylo velmi lákavé pro magistry farmacie, kteří si nemohli dovolit mít vlastní lékárnu, ať už z důvodů finančních nebo z administrativních (staré lékárny často bránily založení lékárny nové)⁵⁹¹. Drogisté založili již v roce 1884 svůj vlastní Všeobecný spolek drogistický, který působil na celém území Předlitavska. Po vzniku republiky ho pozměnili v roce 1919 na Spolek drogistů Československa. Velkou část vedení tvořili právě farmaceuti. Podle statistiky z roku 1924⁵⁹² magistři farmacie byli majitelé 126 drogerií, z toho 115 v Čechách a v zemi Moravskoslezské (v Praze 19 závodů). Z toho 36 drogerií bylo přičleněno k lékárnám jako vedlejší závody⁵⁹³. Ve zbytku republiky byla naprosto odlišná situace, daná tím, že zde platily původní uherské zákony, které více respektovaly lékárnu jako zdravotnické zařízení. Proto zde magistři farmacie vlastnili minimum drogerií – na Slovensku jich bylo 8, na Podkarpatské Rusi pouze 3⁵⁹⁴.

Částečného úspěchu dosáhli lékárníci díky rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1936 (vydaného na podnět MVZaTV), které rozhodlo, že drogerie nesmí prodávat léčivé látky, jež mohou vydávat pouze lékárny. I když porušení znamenalo trestný čin, drogisté to začali časem porušovat, což vedlo k častým soudním sporům⁵⁹⁵.

Spory o kompetence mezi oběma stranami sice nebyly tak výrazné, již během druhé světové války, ale v podstatě je násilně ukončilo „znárodnění“ jak jedněch, tak druhých v letech 1949–1950.

Úsilí o vznik jednotné lékárnické komory

Vznik jednotné lékárnické komory byl již předznamenán v v Zákonu o úpravě lékárnictví z roku 1906 platícím na území Předlitavska. Předstupeň k jejich vzniku bylo

---

⁵⁹⁰ LISÁ, Martina; VRANOVÁ, Vilma; KALLUSOVÁ, Marcela. Studie vztahu lékáren a drogerií v Československé republice (1918–1938). *Praktické lékárenství* 2013, ročník. 9, číslo 3, s. 146–147.

⁵⁹¹ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, s. 72.

⁵⁹² Ve stejném roce bylo zaznamenáno 905 obchodníků, kteří měli oprávnění k prodeji jedů. Z toho bylo 130 lékárníků, 45 živnostníků a 730 maloobchodníků a velkoobchodníků se smíšeným zbožím. Viz LISÁ Martina, RUSEK Václav, SMEČKA Vladimír. *Lékárenství ve dvacátém století*. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 42.

⁵⁹³ LISÁ Martina, RUSEK Václav, SMEČKA Vladimír. *Lékárenství ve dvacátém století*. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 43.

⁵⁹⁴ LISÁ, Martina; VRANOVÁ, Vilma; KALLUSOVÁ, Marcela. Studie vztahu lékáren a drogerií v Československé republice (1918–1938), s. 147.

⁵⁹⁵ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, s. 72.

ustanovení výborů sloužících farmaceutů při každém lékárnickém grémiu. Vše bylo upřesněno v Nařízení ministra vnitra o zřízení výboru sloužících farmaceutů z 2. ledna 1907.

Jak předstupeň vzniku profesionální lékárnické komory vznikl Výbor kondicinujících farmaceutů, kteří měli takto svoji organizaci, což znamenalo to další krok k jejich zrovnoprávnění s majiteli lékáren. Další vývoj přerušila první světová válka. Po jejím ukončení se dlouho nic nedělo. Rovnocenné zastoupení majitelů lékáren a pracujících lékárníků nebylo v zájmu prvně jmenovaných, a tak nedošlo k žádné dohodě.

Lékárníci chtěli vytvořit profesní komoru, která by zastřešila všechny existující lékárnické organizace⁵⁹⁶. Měla mít na starost vzdělávání farmaceutů, etickou stránku lékárenství, sjednotit zájmy majitelů lékáren na jedné straně a kondicinujících farmaceutů na druhé straně.

V sociální oblasti měla ustanovit platové tarify pro kondicinující farmaceuty a založit příplatkovou platebnu pro sociální vyrovnání mezi mladšími a staršími farmaceuty (s ohledem na jejich rodinné a sociální poměry). Do úvahy připadalo, že by nově vzniklá lékárnická komora uzavírala smlouvy s pojišťovnami, nemocnicemi atd. Měla se také zúčastnit stanovení výše lékárnických sazeb⁵⁹⁷.

V roce 1932 došlo k dohodě mezi Svazem československého lékárnictva⁵⁹⁸ a Hlavního grémia lékárníků pro Čechy⁵⁹⁹, že dojde ke zřízení „Ústředí všech lékárnických grémií v Republice Československé“, které by mělo disponovat stejnou disciplinární pravomocí jako budoucí lékárnická komora⁶⁰⁰. Svaz československého lékárnictví vypracoval ještě roku 1932 návrh zákona o lékárnických komorách, který byl zaslán Ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy. Předpokládalo se, že bude projednán Národním shromážděním společně s rovněž připravovaným novým zákonem o lékárnictví. Bohužel zákon nebyl stále přijat – svoji roli hrála

---

⁵⁹⁶ Lékárnická grémia a asistenské výbory, Svaz českých lékárníků, Odborovou organizaci českých zaměstnaných lékárníků, Český podporující spolek lékárnický a Sbor pro vybudování lékárnického domu v Praze. Viz VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, s. 60.

⁵⁹⁷ Ibidem, s. 60.

⁵⁹⁸ Svaz hájil zájmy majitelů lékáren, poskytoval právní rady, zajišťoval členům právního zástupce, informoval členy o stavovských aktualitách. V roce 1939 se přejmenoval na svaz českého lékárnictva (VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, s. 31). Sídlil v Praze II, Příkopy 6. V roce 1936 byl předsedou PhMr. Karel Rosenberg, lékárník v Dobříši. Vydával Věstník Svazu čsl. lékárnictva -Lékárnický týdeník (SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. Lékárnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 129).

⁵⁹⁹ Na území Slovenska existovalo pouze Hlavní grémium bratislavské se sídlem v Bratislavě. Na ostatním území další grémium nebylo. Žádné nebylo ustanoveno ani na Podkarpatské Rusi. Viz SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. Lékárnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 128.

⁶⁰⁰ VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. Solutio 2011.

i politická vůle proti zřízení takového zákona, ale také nepříznivé okolnosti (v roce 1935 onemocněl vrchní lékárenský rada PhMr. Bohutínský, který měl zákon v kompetenci).

V roce 1936 se sešlo vedení Hlavního grémia lékárníků pro Čechy s prezidentem dr. Edvardem Benešem, který vznik zákona podpořil. V roce 1937 rozeslalo vedení grémia návrh zákona všem jednotlivým grémiím – pozměňovací návrhy se čekaly zejména od německých (*Verband deutscher Apotheker*) a slovenských (*Spolok lékárníkov zo Slovenska*) kolegů.

V roce 1938 se výrazně pozměnilo vedení Svazu československého lékárnictví – do čela se dostali progresivnější farmaceuti⁶⁰¹, ale bohužel na změny již nebylo dosti času. Až v době druhé republiky v říjnu 1938 bylo zveřejněno, že se připravuje návrh lékárnického zákona. Další kroky nebyl již podniknuty, jen o rok později nařízení vlády reorganizující výbory kondicinujících farmaceutů⁶⁰² vzhledem k územní ztrátám po Mnichovu a první vídeňské arbitráži⁶⁰³.

Stejně tak byla krátká doba od květnového osvobození v roce 1945 do násilného převzetí moci komunisty v roce 1948. Pak již bylo vše v režii a organizaci totalitního státu a došlo ke zrušení všech lékárnických organizací⁶⁰⁴.

Na Slovensku do vzniku ČSR byli slovenští majitelé lékáren členové Uherského lékárnického spolku, který vznikl roku 1872. Byli zastoupení v pátém až devátém okrsku Spolku (celkem měl Spolek 22 okrsků). Po vzniku republiky byl ustaven „Spolok lékárníkov zo Slovenska“⁶⁰⁵, který měl ambici sloučit do jedné organizace všechny lékárníky ze Slovenska i Podkarpatské Rusi. Na tomto území bylo ovšem složení zejména majitelů lékáren pestré – lékárny vlastnili Němci, Maďaři a Židé – bylo mezi nimi velmi málo Slováků podle národnosti. Přesto se slovenští lékárníci v roce 1922 pokusili vyjednat se Svazem československého lékárnictví zřízení pobočky tohoto Svazu na Slovensku. O to Češi neměli zájem, chtěli jednotnou organizaci, což zase nevyhovovalo lékárníkům ze Slovenska.

---

⁶⁰¹ VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. Solutio 2011.

⁶⁰² Ke stejným změnám došlo i u grémií. Existovaly jen dvě zemská grémia a dva výbory kondicinujících farmaceutů v Praze a v Brně (Opatření Stálého výboru č. 278/1938 Sb., o změnách v obvodech grémií lékárníků). Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015, s. 106.

⁶⁰³ Vládní nařízení č. 279/1938 Sb., o stavovském zastoupení kondicinujících farmaceutů.

⁶⁰⁴ V roce 1945 byla dočasně činnost filiálních grémií obnovena, ale po únorovém puči 1948 převzaly jejich agendu „Akční výbory lékárníků“ a posléze jednotné odborové hnutí. Grémi i výbory kondicinujících farmaceutů byly zrušeny v roce 1950 (§ 5 zák. č. 170/1950 Sb., o zdravotnických povoláních). Viz PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, s. 106.

⁶⁰⁵ Spolok lékárníkov zo Slovenska sídlil v Bratislavě (Segerova 3). Předsdou v roce 1936 PhMr. Jan Tgaller, lékárník z Trenčína. Vydával periodikum „Pharmacien“. Viz SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. *Lékařnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 130.*

Proto došlo v roce 1927 k založení samostatného „Svazu lékárníků Slovákov“ (příznačné bylo, že při svém založení měl, zřejmě vzhledem k národnostním rozporům, pouze 28 členů)⁶⁰⁶. Do konce existence první republiky již nedošlo k podstatnějším změnám, ale o to více došlo k progresi po vzniku Česko – Slovenska a vyhlášení autonomie Slovenské krajiny.

Zesílily autonomistické tendence, které došly naplnění po vyhlášení tzv. Slovenského státu 14. března 1939. Již během roku 1939 bylo zahájeno vysokoškolské studium farmacie na Slovensku a 27. prosince 1943 došlo ke vzniku Slovenskej lekárnickej komory, která nahradila Svaz lékárníků Slovákov, který byl poté zrušen. Komora existovala až do roku 1950, kdy došlo k jejímu zrušení⁶⁰⁷.

Na Podkarpatské Rusi působil „Svaz Podkarpatoruských lékárníků v Užhorodě“⁶⁰⁸. Zájmy německých lékárníků hájil „Verband deutscher Apotheker in der ČSR“⁶⁰⁹.

K novodobému vzniku lékárnické komory na Slovensku došlo až při ustavujícím sjezdu 13. listopadu 1990. Zprvu vznikla jako dobrovolná organizace, členství bylo v Slovenskej lekárnickej komore povinné až od 16. ledna 1992, kdy vstoupil v platnost zákon Slovenské národní rady číslo 13/992 Sb. o profesních zdravotnických komorách na Slovensku⁶¹⁰. Česká lékárnická komora byla ustavena na základě zákona České národní rady 220/1991 Sb.

Sociální problémy

Vzrůstající sociální požadavky zaměstnanců na přelomu 19. a 20. století našly také svůj odraz i v lékárnickém spolkovém životě. Sociálním problémům se na začátku 20. století věnovaly v Čechách „Klub českých farmaceutů“ (působil v letech 1889 až 1921 a sdružoval zaměstnané farmaceuty a studenty farmacie). Na Moravě byly sociální otázky řešeny v letech 1905-1911 ve „Spolku moravsko-slezských farmaceutů“ a v letech 1911-1921 v „Moravské organizaci kondicinujících lékárníků“. Druhá z organizací se spojila v roce 1921 s „Klubem českých farmaceutů“ a vytvořily společně „Odborovou organizaci československých kondicinujících lékárníků“ (existovala v letech 1921 až 1939/1942). Zmíněné organizace sehrály

---

⁶⁰⁶ Svaz lékárníků Slovákov sídlil v Bratislavě (Dunajská 36). Předsedou byl PhMr. Vlastimil Žuffa, lékárník z Bratislavy. Vydával odborný list stavovský „Slovenský lékárník“. Viz SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. Lékárnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 130.

⁶⁰⁷ DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*, Karolinum, 2014, s. 113.

⁶⁰⁸ Sídlil v Užhorodě na náměstí Drugethově v čp. 31. V roce 1936 byl předsedou PhMr. Július Šik, lékárník ze Svatavy. Viz SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. Lékárnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 130.

⁶⁰⁹ Sídlil v Mariánských Lázních na Hlavní třídě v domě „Paracelsus“. Předsedou v roce 1936 byl PhMr. Julius Zintl, lékárník z Mariánských Lázní. Vydával periodikum „Sudetendeutsche Apotheker zeitung“ („Sazet“). Viz SPÁLOVÁ, Gabriela, RUSS, František. Lékárnická ročenka 1936, Svaz československého lékárnictva, Praha, 1936, s. 130.

⁶¹⁰ BARTUNEK, Anton. Ciel: Slobodný výkon povolania, in: Bulletin 10. výročie Slovenskej lekárnickej komory, Slovenská lékárnická komora, 2002, s. 6-11

významnou roli v prosazování „*při prosazování osmihodinové pracovní doby*⁶¹¹ (1918-24), *sociálních vymožeností (např. zavedení kolektivních platových smluv, bytových příplatků, Nadleřšovacího fondu pro kondicinující lékárníky) i pro podporu nezaměstnaných magistrů farmacie po ukončení I. světové války 1918-20 a ve 30. letech*⁶¹².

V roce 1927 byl podle Věstníku SČL plat kondicinujícího farmaceuta 2 000 Kč měsíčně. K tomu se muselo připočíst 2 000 Kč penzijního a 800 Kč nemocničního pojištění za rok, 1 268 Kč. Nárok měl na 3 týdny dovolené⁶¹³.

Otázka koncesí a vlastnictví lékáren

Zákon o úpravě lékárenství z roku 1906 definoval – tři typy lékáren: veřejné, ústavní a domácí lékárny lékařů a zvěrolékařů. Zvláštní postavení měly v zákonu nejmenované vojenské lékárny.

Veřejné lékárny se dělily na dva druhy (od roku 1820 vlastně až do roku 1949) – na lékárny koncesované (s osobním právem) a lékárny s právem reálným. První typ, lékárny koncesované byly provozovány majitelem koncese – povolení bylo vázáno na konkrétní osobu, která splnila všechny podmínky pro obdržení koncese. Platnost koncese byla ukončena úmrtím držitele povolení. Výjimkou bylo, pokud po něm zůstala vdova nebo nezletilí zákonití potomci. Vdova po lékárníkovi mohla lékárnu vést. Lékárna rovněž mohla být provozována ve prospěch dětí zemřelého magistra. Musel ji ovšem vést odborný správce nebo nájemník, magistr farmacie splňující zákonné požadavky.

V případě lékáren s právem reálným naopak bylo povolení vázáno na konkrétní fyzickou lékárnu. Toto právo se ještě rozlišovalo na právo radikované a volně prodejné. V případě radikovaného práva byla lékárna pevně vázána na pozemek a na dům, který na něm stál. Nesměla se stěhovat a mohl ji vlastnit kdokoliv. Lékárny s právem volně prodejným se mohly volně stěhovat, nebyly vázané na dům a pozemek. I tento typ mohl vlastnit kdokoliv.

---

⁶¹¹ Osmihodinová pracovní doba platila obecně od roku 1918, kdy byla stanovena zákonem a podepsána prezidentem T. G. Masarykem. Kondicinující farmaceuti měli každý třetí den v týdnu odpoledne volno a každý šestý den v týdnu volný s ohledem na neděli. Zejména na venkově a menších městech toto lékárníci nedoržovali. Po zaměstnancích požadovali, aby připravovali a vydávali léky a sloužili noční služby (spory se vedly o to, zda noční služby je možné započítat do 8 hodin denně stanovených zákonem). LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 – 1928/6-7: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

⁶¹² Citováno dle RUSEK, Václav. České lékárenství v druhé polovině dvacátého století. Apatykář.cz (online). Citováno (03-04-2016). Dostupné na <http://www.apatykar.info/tisk-170/>.

⁶¹³ LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918 – 1928/7: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918 - 1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

Nicméně samozřejmě v obou případech je musela vést zodpovědná osoba s příslušným farmaceutickým vzděláním⁶¹⁴. V zákoně z roku 1906 je zmíněno, že právo reálné (ať už radikované nebo volně prodejné) již nebude udělované, nicméně stará povolení zůstala v platnosti. Otevření nové lékárny bylo pro magistry farmacie velmi obtížné.

Představme si magistra farmacie, který splnil základní požadované podmínky, zejména povinnou patnáctiletou praxi v lékárnách. Požádá tedy příslušný zemský úřad o přidělení koncese.

Zemský úřad žádost koncesi vyvěsí v úřední vyhlášce do 14 dnů v úředních hodinách a rozešle žádost o koncesi k vyjádření příslušným místům – obecnímu úřadu či obci v místě, kde se má nová lékárna otevřít, lékárnické komoře, lékárenskému grémiu a Zemské zdravotní radě. Dále velmi důležitý byl postoj majitelů okolních lékáren.

Ti mohli do čtyř týdnů od vydání úřední informace o žádosti o koncesi podat protest proti jejímu zřízení, tzv. rekurs. Pokud tak učinili, museli do dvou týdnů podat písemné vysvětlení (rozklad) příslušnému úřadu.

Během rozhodování o povolení koncese bylo přihlíženo k řadě okolností, které mohly ovlivnit její přidělení či nepřidělení. Zásadní bylo, zda v blízkém okolí lékárny provozuje svoji praxi lékař. Dále bylo vzato v úvahu, jaký je počet obyvatel (do obvodu lékárny mělo spadat 10 000 obyvatel) a jeho struktura (koupěschopnost, sociální rozvrstvení), jaké průmyslové a větší živnostenské podniky se nacházejí v okolí, zda se poblíže nalézají zdravotní, sociální či dobročinné ústavy a v neposlední řadě také již existující lékárny či domácí lékárny lékařů a zvěrolékařů. Pokud farmaceut tímto sítem prošel (žádné odvolání proti vzniku lékárny nebylo kladně vyřízeno), měl jeden rok od udělení koncese na otevření nové lékárny. Podle počtu obyvatel obce, kde měla být otevřena, zaplatil příslušnou taxu (tyto poplatky tvořily fond, z kterého byli podporováni kondicinující farmaceuti a případně jejich vdovy a sirotci).

Poté musel majitel koncese vyřešit otázku, kolik peněz ho bude stát otevření nové lékárny. Dá se sice předpokládat, že měl být finančně zajištěný, pokud žádal o koncesi, ale nicméně nová lékárna stála hodně. Průměrná částka, kterou musel investovat do vybavení lékárny, úprav prostor, přístrojového vybavení, lékárenského náčiní a povinných zásob, činila přibližně 200 000 až 300 000 korun. Pokud tuto částku neměl, musel si vypůjčit u některého z finančních ústavů (obvyklý úrok byl 7 až 8%). Svoji hrála také stále více reklama, takže i zde bylo nutno počítat s určitým obnosem.

---

⁶¹⁴ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze s. 7, 10

Průměrný věk žadatele o koncesi na novou lékárnou tak vyšel na přibližně 40 let, ale vzhledem k zdlouhavému projednávání koncese, tak se průměrný věk majitele nově otevřené lékárny pohyboval kolem 45 až 50 let.

Další možností bylo zakoupení již existující reálné nebo koncesované lékárny, kde sice stačilo pět let praxe, nicméně jejich cena závratně stoupala. Začátkem dvacátých let se cena lékárny pohybovala mezi 400 000 a 800 000 Kč. Ke konci dvacátých let lékárnou v městě již stála mezi milionem a půldruhým miliónem korun, kdežto lékárnou na venkově přibližně mezi půl a celým milionem korun.

Lékárník mohl koncesi i někomu za úplatu přenechat. Ovšem mělo to své důsledky. Přenesl-li lékárník v místě, kde, již byla jedna nebo více lékáren, koncesi na jiného, mohl získat novou až po 10 letech. Přenesl-li koncesi na jiného před uplynutím 5 let od zřízení lékárny v místě, kde dosud nebyla, mohl dostat novou koncesi až po 5 letech⁶¹⁵. Dostí nepříjemným bodem pro zájemce o vlastnictví lékárny byla cena lékáren. V roce 1927 se například ceny lékáren pohybovaly ve městech mezi 1 000 000 až 1 500 000 Kč a na venkově od 500 000 do 1 000 000 Kč⁶¹⁶.

Zvyšující se podíl továrně vyráběných léčivých přípravků (tzv. specialit) na trhu

Další problém představovalo zavádění továrně vyráběných léčivých přípravků, tzv. specialit. V lékárnách se postupně zvyšoval podíl vydávaných specialit na úkor připravovaných léků (magistralitter). Tuto změnu vnímala většina lékárníků jako snížení úrovně svého povolání – příprava léčivých přípravků z farmaceutických surovin už po tisíciletí představovala základ povolání lékárníka, který si velmi dlouho držel legální monopol na přípravu léků. Tento trend se objevil už v druhé polovině 19. století a v meziválečném Československu výrazně zesílil. Základní změnu přineslo Nařízení ministerstva vnitra č. 239/1894 říšského zákoníku ze dne 17. prosince 1894⁶¹⁷, jímž se vydávají předpisy ručním prodeji v lékárnách i o přípravě a prodeji lékárnických výrobků, které jsou farmaceutickými specialitami.

Specialitu nesměl na trh uvádět výrobce, ale konkrétní lékárník ve své lékárně. Celý proces byl administrativně zdlouhavý – uvedení léku na trh musel schválit nejdříve okresní, pak zemský úřad, a nakonec ministerstvo vnitra jako nejvyšší odpovědný orgán. Po úspěšném

---

⁶¹⁵ VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. Solutio 2011.

⁶¹⁶ LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918–1928/2: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918–1928/4, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, 2001, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

⁶¹⁷ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938. Dizertační práce, katedra sociální a klinické farmacie, FaF Uk, HK, 2014, s. 10–11.

schválení mohl být lék uveden na trh. Poprvé se zde také objevila definice ochranného obchodního názvu speciality – zde uváděného jako „slovní známka“. Nařízení také potvrzovalo povinnost mít na obalu předepsané označení: adekvátní označení speciality a uvedení hlavní nebo nejdůležitějších léčivých látek („hlavní nebo nejdůležitější jeho součástí“). Nesměly být pojmenované s použitím lékopisných („oficinálních“) názvů⁶¹⁸.

Počet specialit stále vzrůstal. V roce 1913 bylo zaregistrováno 105 specialit, v roce 1925 to bylo již 361 registrovaných (tvořili čtvrtinu vydaných léčivých přípravků).⁶¹⁹

V nově vzniklé Československé republice platila právní kontinuita již existující legislativy, takže platilo i Nařízení c. k. ministerstva vnitra a obchodu č. 152/1883 říšského zákoníku, jímž upravují se práva lékáren vzhledem k obchodům se zbožím materiálním a jiným živnostem sem patřících. První paragraf uváděl, že výdej léků na lékařský předpis přísluší pouze lékárnám.

Uvádění specialit na trh upravovalo od roku 1926 vládní nařízení č. 26/1926 Sbírkou zákonů a nařízení ze dne 19. února 1926, o výrobě léčivých specialit a obchodu s nimi v lékárnách. Lékárník i nadále ohlašoval na příslušném úřadě uvedení léčivé speciality (ať už tuzemské či zahraniční) a mohl je uvést na trh pouze po vydání povolení, ať už ji hodlal vyrábět nebo prodávat⁶²⁰.

Pokud farmaceutická firma vlastnila i lékárnu, jako tomu bylo v případě firmy Benjamin Fagner a lékárny U černého orla v Praze, uváděla nový lék na trh („specialitu“), jejím prostřednictvím. Ve většině případů ovšem spolupracovali s tzv. smluvními ohlašovatelí, což byli majitelé lékáren, kteří se pravidelně starali o uvádění specialit na trh. Například Adamova lékárna ohlašovala (tzv. ohlášky specialit) pro firmu Bayer nebo PhMr. Jan Lupp, lékárník z Chrástě u Chrudimi, pro místní firmu Dr. Ing. Heisler. Někteří lékárníci se na tuto činnost vysloveně specializovali jako na další zdroj příjmů (zmíněná Adamova lékárna kromě firmy Bayer ještě ohlašovala speciality firem Sanomedia, Boehringer, Dr. Wander, Interpharma a Merck)⁶²¹. Jistou ilustraci hodnoty tohoto procesu představuje doporučení Svazu československého lékárnictva a Grémia majitelů lékáren, aby lékárníci - ohlašovatelé pokaždé požadovali pojistku výrobce na částku minimálně 400 000 Kč formou povinného ručení⁶²².

---

⁶¹⁸ Ibidem, s. 45.

⁶¹⁹ DRÁBEK, Pavel a HANZLÍČEK, Zdeněk. Farmacie ve dvacátém století. Praha: Společnost pro dějiny věd a techniky, 2005.

⁶²⁰ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938. Dizertační práce, katedra sociální a klinické farmacie, FaF UK, HK, 2014, s. 46

⁶²¹ Ibidem, s. 46.

⁶²² Věstník Svazu československého lékárnictva, 1937, XXX/44, s. 575.

Lékárnici se pokusili alespoň si udržet výhradní postavení na nákup a prodej specialit. Nicméně to se jim nezdařilo – kromě již zmíněných drogistů hodlaly za výhodné ceny nakupovat speciality pro své pojištěnce i nemocenské pojišťovny.

V případě nemocenských pojišťoven lékárnici svůj monopol na léky vázané na předpis neubránili. Novela zákona o nemocenském pojištění z roku 1934 (Vládní nařízení ze dne 25. července 1934, č. 112 Sbírky zákonů a nařízení o pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří) povolila lékařům pracujícím pro nemocenské pojišťovny vydávat pojištěncům dané pojišťovny vydávat léčivé speciality, které podléhaly vládní Nařízení ze dne 19. února 1926, č. 26 Sbírky zákonů a nařízení O výrobě léčivých specialit a obchodu s nimi v lékárnách⁶²³.

Cenotvorba

U individuálně připravovaných léčiv, které tvořily po staletí hlavní náplň práce lékárníka, stát kontroloval již od dob starého Říma⁶²⁴. V českých zemích je první úřední sazba cen léčivých látek a léků součástí medicínálního řádu potvrzeného římským císařem Karlem IV. V polovině 14. století (*Status physicorum, apothecariorum et medicorum – Řád pro lékaře, lékárníky a ranhojiče*)⁶²⁵. Od roku 1776 platila v rakouském císařství jednotná sazba – latinsko – německý sazebník *Taxa medicamentorum in Pharmacopoea Austriaco – provincialis contentorum* (Sazba léčiv obsažených v Rakouském provincionálním lékopise)⁶²⁶.

Od té doby se sazebníky, které kromě cen léčivých látek obsahovaly i ceny za recepturní práce, dispenzační obaly, veterinární léčiva („zvěroléčiva“), obvazové látky, séra a další položky vydávaly opakovaně. Nejprve při každé změně velkoobchodních cen nebo při příležitosti vydání nového lékopisu. Od roku 1882 byl vydáván každoročně tiskem jako kniha. Neobsahoval jen ceník, ale zákony, nařízení a sankce vztahující se k výrobě a výdeji léčiv⁶²⁷.

V Československu vyšla v roce 1920 Československá lékárnická sazba k platné farmakopoei (Vyd. XIII) pro strany soukromé i strany úlev požívající, která se vázala na VIII. vydání Rakouského lékopisu⁶²⁸. Od roku 1922 vycházelo v jednom svazku sazby vztahující se, jak k platnému rakouskému lékopisu, tak k III. vydání Uherského lékopisu vycházely všechny sazby v jednotném svazku⁶²⁹.

---

⁶²³ LISÁ, Martina; VRANOVÁ, Vilma; KALLUSOVÁ, Marcela. Studie vztahu lékáren a drogerií v Československé republice (1918–1938), *Praktické lékárenství* 2013, ročník. 9, číslo 3, s. 147.

⁶²⁴ Císař Dioklecián vydal roku 302 před Kristem *Edictum Diocletiani et collegarum de pretiis rerum venalium* – Výnos Diokleciána a spoluvládců o cenách věcí prodávaných.

⁶²⁵ RUSEK, Václav, DRÁBEK Pavel. Co je psáno. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 95.

⁶²⁶ DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*. Karolinum Press, 2014, s. 73.

⁶²⁷ RUSEK, Václav, DRÁBEK Pavel. Co je psáno. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 96.

⁶²⁸ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938, s. 74.

⁶²⁹ RUSEK, Václav, DRÁBEK Pavel. Co je psáno. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 96

Sazba k léčivým (a ostatním používaným) látkám vycházela z cen, za které je lékárník nakoupil od velkodrogistů. Tato cena se ale musela vypočítat jako průměrná, nejméně od tří dodavatelů. Tato částka se brala jako nákupní cena. Potom záleželo na velikosti balení (hmotnosti), v jakém surovinu koupil. Ceny se uváděly pro množství 500; 200, 100; 10; 1; 0,1; 0,01 g (čl. I). K vypočtené nákupní ceně se připočetlo 50 %. Další kalkulace byla již dosti složitá⁶³⁰.

Cenotvorba specialit byla ještě složitější. Tyto speciality se dělily na speciality domácí (jako příklad lze uvést Pražskou domácí mast, vyráběnou v pražské lékárně U černého orla od roku 1866 do roku 1945) a speciality povolené k všeobecnému prodeji. U druhé skupiny se jejich konečná cena skládala z pevné ceny schválené Ministerstvem vnitra (ta zahrnoval již obchodní přírážku, obvykle ve výši 20 až 30%), dispensačního poplatku (pohybujícího se od 40 do 80 haléřů) a obrátové daně (zavedené roku 1923 ve výši 1 až 3%)⁶³¹.

Toto bylo ještě přehledné, ale pak již následovaly další ustanovení a pravidla, která lékárníkům (a také retaxátorům nemocenských pokladen) velmi komplikovala jejich práci. Od obrátové daně byly osvobozeny dodávky léčiv hrazené nemocenskými pokladnami. Dispensační poplatek se nesměl započítávat při prodeji specialit. Existovala dvojí sazba (i když nákupní ceny u velkodrogistů byly v obou případech stejné) – jednak pro strany soukromé (pacienti bez receptu na úhradu pokladny) a jednak pro strany úlev požívajících (pojištěnci nemocenských pokladech, popřípadě další skupiny osob se slevami, často nejasného ohraničení⁶³²). Tato dvojí sazba vytvářela prostor pro konkurenční boj mezi lékárníky, z nichž někteří (v rozporu s platnými zákony a nařízeními) účtovali zákazníkům patřícím do strany soukromé, nižší ceny.

Další skupinou byli speciality neohlášené, které neměly stanovenou pevnou cenu (od roku 1927 u nich platila degresivní marže – čím nižší cena, tím vyšší přírážka, která se pohybovala mezi 30 a 60%). Dnes bychom je asi označily jako léky, které byly dovezeny jako tzv. mimořádný dovoz. Byly to speciality, které byly dostupné pouze na lékařský předpis a byly objednávány po vyžádání ze strany lékaře.

---

⁶³⁰ „Článek XIII Vycházelo-li se při nákupu z množství 1000 g (čl. I), je cena za 100 g 1/8 obnosů vypočtených podle čl. III. Cena za 200 g jest 1 1/2krát, za 500 g 3krát tak velikou jako cena, která byla vypočítána za 100 g. Ceny z 10 g, 1 g, 0,1g, 0,01 g jsou vždy 1/8 z vypočtené ceny za 100 g, 10 g, 1 g, 0,1g. Je-li nákupní cena za 10 g neb za menší množství směrodatnou (čl. I), jsou ceny za 1 g, 0,1g, 0,01 g vždy jednou osminou vypočítané ceny za 10 g, 1 g a 0,10 g.“ Cit.: VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938, s. 74.

⁶³¹ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938, s. 76

⁶³² RUSEK, Václav, DRÁBEK Pavel. Co je psáno. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 96.

Zde byla již konečná cena předmětem častých diskuzí, když lékárníci přirozeně chtěli, aby zahrnoval i clo a poštovné zaplacené za objednanou specialitu. Stran úlev požívajících i zde měla nižší cenu, danou snížením obchodní příirážky o 10 %⁶³³. Pokud připočítáme i skupinu blíže nespecifikovaných neoficiálních preparátů a továrenských výrobků v původním obalu (zde byla 60% příirážka k nákupní ceně) a samozřejmě i individuálně vyráběné léčivé přípravky, vidíme, že situace byla opravdu dosti nepřehledná.

Navíc roli hrála i nejednotná cenová politika ze strany velkodrogistů – často prodávali tentýž léčivý přípravek za rozdílné ceny. Dobrou pověst lékárníků kazily i ceny z vojenských lékáren, které tvořila specifickou skupinu. Zde byla konečná cena až desetkrát nižší – bylo to dáno jednak proto, že armáda nakupovala ve velkém za výhodné ceny a také proto, že se v těchto lékárnách nepočítala taxa laborum. Za tyto ceny si mohli léčivé přípravky nakupovat vojenské osoby, legionáři a členové jejich rodin. Ti se o tom ovšem zmínili i na veřejnosti, a tak se vytvářel v očích běžného pacienta obraz lékárníků prodávajících léky za nehorázné ceny (což vlastně přetrvalo částečně až do dneška)⁶³⁴

Navíc neexistovaly jednotné pokyny pro cenotvorbu – jinak to doporučovaly nemocenské pokladny (často nutily lékárníky, aby si připočítávali jen obchodní příirážku do nižší výše, než bylo možné) a jinak to doporučovaly lékárnické organizace (jednotlivá grémia či Svaz československého lékárnictva)⁶³⁵. To bylo předmětem i častých stížností retaxátorů nemocenských pokladen, kterým toto vše nemálo komplikovalo jejich práci.

---

⁶³³ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938, s. 77-79

⁶³⁴ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze s. 11

⁶³⁵ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938, s. 76-79.

5.2. Hledání židovské identity v nové republice: ortodoxie, asimilace nebo sionismus?

Vznik Československé republiky 28. října 1918 představoval novum pro židovskou menšinu, která se ocitla ze dne přes den nejenom v jiném státě, ale i vlastně v novém světě. Občany nového státu se stali německy mluvící židovští intelektuálové, asimilovaní česky i německy mluvící Židé v Čechách, moravští Židé stále tíhnoucí k Vídni a zvyklí na samosprávu svých obcí, polští Židé ve Slezsku, reformní⁶³⁶, maďarsky mluvící Židé ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, ortodoxní⁶³⁷ chasidé z Podkarpatské Rusi, bohatí německy mluvící podnikatelé, stejně naprosto chudí luftmensch z bývalého uherského území.

Zjednodušeně řečeno, na území nově vzniklého státu žili zástupci obou typů Židů – východních i západních. Do okruhu západních Židů patřili Židé žijící v českých zemích a částečně i na západním Slovensku včetně mnohonárodnostní Bratislavy⁶³⁸. Tento typ byl výrazně začleněn do kulturní společnosti své země a byl již více či méně asimilován. Mluvili obvykle jazykem své země (německy, maďarsky či česky v ČSR) a zcela vymizelo používání jidiš. Z náboženského hlediska byli vlašní, pokud byli součástí církve, jednalo se o reformní či liberální judaismus. Finančně byli poměrně dobře zaopatřeni a ve velké většině patřili do střední nebo vyšší společenské vrstvy. Žili zejména ve velkých městech a nevytvářeli uzavřená sociální společenství. Bylo jich méně než východních Židů, protože byla u nich nízká natalita a velký podíl smíšených manželství.

K východním Židům se dali započítat Židé, žijící ve východní části Slovenska, a hlavně v Podkarpatské Rusi⁶³⁹. Z kulturního i sociálního hlediska se výrazně odlišovali od většinové společnosti a o asimilaci se v podstatě nedalo mluvit. Většina z nich vyznávala ortodoxní až

---

⁶³⁶ Reformní judaismus vznikl v Německu v první polovině 19. století a usiloval o přizpůsobení židovského náboženství moderní společnosti. Upouští od důsledného dodržování některých tradičních předpisů, mění podobu synagog a židovské bohoslužby. Klade větší důraz na používání místních – nežidovských – jazyků. Viz ŠKALOUDOVÁ, Jana. *Židovství v současné české společnosti: Teoretická práce doplněna návrhem výzkumu identifikace mladých lidí s židovstvím*, bakalářská diplomová práce. Fakulta sociálních věd Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2008, s. 16. *REFORMNÍ JUDAISMUS: Z textů britských a amerických reformních rabínů přeložili a sestavili členové Židovské liberální unie v ČR* [online]. [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://zlu.cz/pdf/Reformni%20judaismus.pdf>.

⁶³⁷ Ortodoxní židé jako celek jsou tradiční stoupcí rabínského judaismu, kteří se považují za jediný věrný zdroj neměnné víry Izraele. Ortodoxní judaismus klade silný důraz na autentičnost zjevení Tanachu a plnou autoritu rabínského zákona a jeho interpretace v Talmudu a dalších dílech rabínské literatury. Viz ŠKALOUDOVÁ, Jana. *Židovství v současné české společnosti: Teoretická práce doplněna návrhem výzkumu identifikace mladých lidí s židovstvím*, bakalářská diplomová práce. Fakulta sociálních věd Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2008, s. 12-13.

⁶³⁸ Bratislava byla jedním z center ortodoxního judaismu v bývalých Uhrách. Viz MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 140.

⁶³⁹ Podkarpatská Rus byla považována za nejzaostalejší část bývalých Uher. Viz MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 141-142.

ultraortodoxní⁶⁴⁰ judaismus. Na Podkarpatské Rusi bylo také silně zastoupeno pietistické⁶⁴¹ chasidské hnutí⁶⁴². Ze sociálního hlediska se jednalo o nižší až zcela nejchudší vrstvu obyvatelstva. Žili v menších městech, tzv. šetlech⁶⁴³, které byly z velké části osídleny židovskou populací. Jazykem východních Židů byla jidiš. Neexistovaly u nich téměř žádné smíšené sňatky a měli vysokou natalitu.

---

⁶⁴⁰ Za stoupence ultraortodoxního judaismu jsou považováni tzv. charedim (hebrejsky חרדיים, sg. charedi) Jedná se o nejkonzervativnější směr ortodoxního judaismu i judaismu vůbec Nicméně výklad pojmů „ortodoxní“ a „ultraortodoxní“ je nejednoznačný, pojmy nejsou nikde zcela přesně definovány. Stoupenci ultraortodoxního judaismu se obvykle staví negativně k určitým aspektům moderního způsobu života, sionismu i samotné existenci Státu Izrael. Viz ŠKALOUDOVÁ, Jana. *Židovství v současné české společnosti: Teoretická práce doplněna návrhem výzkumu identifikace mladých lidí s židovstvím*, bakalářská diplomová práce. Fakulta sociálních věd Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2008, s. 19.

⁶⁴¹ Pietismus (z francouzského *piété*, at. *pietatem* (nom. *pietas*), zbožnost).

⁶⁴² Chasidismus (z hebrejského חסיד, chasid – zbožný) je židovské pietistické hnutí, které vzniklo na počátku 18. století v Podolí, dnes jihovýchodním Polsku a západní Ukrajině, Jeho zakladatelem byl rabin Jisra'el ben Eli'ezer, zvaný také Ba'al Šem Tov nebo Bešt (ט"ב בעש, טוב שם בעל) „Pán dobrého Jména“, kolem 1700–1760). Viz NEWMAN, Ja'akov. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992, s. 53-54.

⁶⁴³ Štetl (v jidiš שטעטל, dosl. „městečko“, asi z jihoněmeckého „*Städtle*“) byl typ převážně malého města s dominující židovskou populací, hlavně ve střední a východní Evropě. Štetly byly charakteristické používáním jidiš, uzavřeností od okolního světa, zbožným chasidským judaismem a značnou chudobou. Viz ROSTEN, Leo Calvin. *Jidiš pro ještě větší radost*. Garamond, 2004, s. 316-317.

5.2.1 Židé v českých zemích (Čechy, Morava, Slezsko)

V českých zemích žilo více než 50 % Židů v Praze⁶⁴⁴. Při porovnání dat z roku 1890 a 1930 počet obyvatel židovského vyznání poklesl. Hlavními důvody byla smíšená manželství a nízká porodnost. Nejvíce Židů (asi 60 %) pracovalo v obchodě, finančním sektoru a komunikacích. Teprve pak následovaly průmysl a řemesla (kolem 25 %) a nejnižší bylo zastoupení Židů ve veřejných službách, což bylo kolem 15 %⁶⁴⁵.

Židovské menšina by se dala rozdělit na tři velké skupiny – Čechožidy⁶⁴⁶, sionisty⁶⁴⁷ a německé Židy. Situace ovšem nebyla jednoduchá, protože tyto tři velké skupiny se zase tříštily na menší uskupení⁶⁴⁸ (často neformální), jak bylo charakteristické pro spolkové hnutí přelomu 19. a 20. století a začátek 20. století do roku 1939. Židé v českých zemích byli oproti Židům například v Transylvánii či na Slovensku ve specifické situaci: část z nich se identifikovala s několik staletí vládoucí německou kulturou a druhá část s Čechy, kteří v roce 1918 změnili status quo⁶⁴⁹. Čechožidé představovali skupinu nejvíce loajální zprvu k českému národnímu hnutí a poté k nově vzniklé republice. Deklarovali svoji příslušnost k státoprávnímu národu československému, ale chtěli si zachovat svoji víru a specifičnost. Považovali se, vlastními slovy za „asimilanty“, ale přiznávali se k židovství. Organizovali se poprvé na platformě „Spolku českých akademiků Židů“, který vznikl roku 1876. Nejvíce v něm byli nejdříve zastoupeni Židé z českého venkova, kteří dlouhodobě přivykli spoluzítí s Čechy a českým jazykem.

---

⁶⁴⁴ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 143.

⁶⁴⁵ Ibidem, s. 144.

⁶⁴⁶ Židé, kteří se vědomě snažili kulturně integrovat do české společnosti a kladli zvláštní důraz na příslušnost k českému národu. První uskupením sdružujícím českožidovské asimilanty byl „Spolek českých akademiků-židů“. Vznikl v roce 1876. Impulsem k jeho založení nebyl antisemitismus (jako tomu bylo například u židovských asimilantů v Německu), ale naopak silné národnostní cítění českých Židů, kteří v té době tvořili v Čechách jen menšinu uprostřed Židů mluvících německy. Viz ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, Paseka, Praha 2013, s. 96.

⁶⁴⁷ Založen novinářem a spisovatelem Theodorem Herzlem (1860-1904). Ideový směr, který vznikl v druhé polovině 19. století mezi evropskými Židy. Hlavním cílem jeho představitelů bylo a je přesídlení Židů do země izraelské (Erec Jisra'el) a vybudování a udržení židovského státu, národního státu Židů. Viz JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Grada, Praha, 2012, s. 203.

⁶⁴⁸ Například se lišili němečtí Židé z Prahy a ze Sudet. Pražští Židé byli menšina mezi menšinou, byli hluboce integrováni do německé pražské společnosti. V roce 1899 tvořili Židé 45 % členů německého Casina na Příkopě v Praze (na českém venkově v té době probíhala Hilsnerova aféra). Viz ČAPKOVÁ, Kateřina, PATON, Derek, PATON, Marcia. *Czechs, Germans, Jews? national identity and the Jews of Bohemia*. English-language ed. Berghahn Books, New York, 2012, s. 70.

⁶⁴⁹ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 137.

Typická pro ně byla snaha prosadit češtinu jako modloslužebný jazyk v synagogách. Politicky se dělili na konzervativní (orientující se na mladočechy⁶⁵⁰) a tzv. pokrokové (sympatizovali se sociální demokracií a politicky příbuznými hnutími).

Sionisté byli jak německy, tak česky mluvící. Ovšem vzhledem k tomu, že primárním jazykem byla pro ně hebrejšтина, tak nedocházelo k jazykovým třenicím. Sionisté v českých zemích byli zapojeni do Světové sionisté organizace a jejich jednotlivých dceřiných organizací jako byl například Makkabi⁶⁵¹, Hašomer Hacair⁶⁵² nebo WIZO⁶⁵³. Problém v ČSR ovšem představovala diverzita židovské menšiny. Sekulární sionismus byl nepřijatelný pro Židy ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Jejich požadavky bylo obtížné sloučit s požadavky českých, socialisticky orientovaných sionistů. Morava představovala vlastně určitý přechod mezi oběma skupinami – sionismus byl zde specificky spjat s židovským náboženstvím. Jednou z významných organizací byl Spolek židovských vysokoškoláků Bar-Kochba (*Verein jüdischer Hochschüler Bar-Kochba in Prag/ Spolek židovských akademiků v Praze*)⁶⁵⁴.

---

⁶⁵⁰ Mladočeši byli členové Národní strany svobodomyšlné, která byla českou politickou stranou působící v Rakousku-Uhersku (Předlitavsku). Byla historicky druhou významnou českou politickou stranou. Hlásala zároveň český národní a zároveň liberální program. Na přelomu 19. a 20. století získala dočasně dominantní postavení v rámci českého politického spektra. Roku 1918 se stala nejsilnější složkou České státoprávní demokracie. Jejím nejvýznamnějším představitelem byl dr. Karel Kramář (1860-1937), první ministerský předseda ČSR. Viz KOVÁŘ, Petr. Všeobecný přehled: témata. Přijímací zkoušky na vysoké školy. Fragment, Praha, 2007, s. 62.

⁶⁵¹ Maccabi byly sionistické sportovní kluby, které vycházely ze sionistické koncepce silných a fyzicky odolných Židů. „Po roce 1889 byla v Berlíně ustavena první tělocvičná jednota. Makabi se vyznačovalo všeobecnou tělesnou přípravou, kterou se měl vyznačovat harmonický, tělesný vývoj jedince. Zároveň bylo úkolem, aby tento tělocvik působil na estetickou stránku věci, mravnostní vývoj a charakter všech členů. Pro výchovu byla velice důležitá i celková činnost Makabi, protože při ní se členové učili dostát svým povinnostem, které jim z členství vyplývaly. Tělesná cvičení se prováděla ve velkých skupinách, aby vznikl pocit pospolitosti a soudržnosti.“ Cit. SPUNAR Jiří, Sportovní židovské kluby v novodobých dějinách, bakalářská práce, fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2007, s. kapitola 4., Československé Makabi, dostupné online na https://is.muni.cz/th/142645/fsps_b/Bakalarska_prace-Spunar.txt.

⁶⁵² Ha-Šomer ha-ca'ir (הצעיר השומר) byla sionistická, levicově orientovaná mládežnická organizace, která byla založena na území Haliče (dnešní Polsko) v letech 1913-1914 jako spojení skautingu, sionismu a socialismu. V roce 1916 se zakladatelské skupiny sloučily do jednotné organizace. Hnutí podporovalo výuku zaměřenou na rozvoj individuality. Hierarchie byla inspirována vojenstvím. Viz SACHAR, Howard Morley. Dějiny státu Izrael, Regia, Praha 1999, s. 144. Podrobněji také online na: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/ha-shomer-ha-x1e92-a-x0027-ir>.

⁶⁵³ Mezinárodní ženská sionistická organizace (Women's International Zionist Organisation, zkráceně WIZO, hebrejsky: ויצו ויכו, Vico) je dobrovolnická organizace věnující se sociální péči ve všech oblastech izraelské společnosti, pokroku v postavení žen a židovskému vzdělání v Izraeli a diaspoře. Byla založena v roce 1920 v Londýně. Viz TALHAMI, Ghada Hashem. Historical dictionary of women in the Middle East and North Africa. Scarecrow Press, Lanham, Md., 2013, s. 354. Podrobněji také online na: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/women-s-international-zionist-organization>.

⁶⁵⁴ Spolek vznikl roku 1899 přejmenováním židovského spolku Maccabea z roku 1893. Viz ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938. 2., přeprac. vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 2013, s. 180.

V něm také zazněly roku 1909 slavné Tři řeči o židovství německého filosofa Martina Bubera⁶⁵⁵, kterými silně ovlivnil sionistické hnutí⁶⁵⁶. Problémem sionistického hnutí v ČSR bylo také jeho neustálé štěpení na jednotlivé frakce a uskupení – existovali socialisté z Poale Sion (též *Poalej Cijon*⁶⁵⁷), radikálové, revizionisté Žabotinského⁶⁵⁸, realističtí sionisté⁶⁵⁹ a další.

Tyto skupiny se často oddělovaly od hlavního proudu a jejich vliv byl buď zanedbatelný (radikálové, revizionisté) či došlo ke splnutí s jiným směrem či nežidovskými organizacemi (někteří levicově orientovaní členové Poale Sion se staly členy československé komunistické strany).

---

⁶⁵⁵ Martin Buber (1878–1965) byl židovský filosof náboženství a překladatel rakouského původu. Podílel se na sionistickém hnutí a zasazoval se o vyrovnání s palestinskými obyvateli Izraele. Do roku 1938 působil v Rakousku, poté emigroval do brské mandátní Palestiny a usídlil se v Jeruzalémě. K jeho nejznámějším dílům patří *Já a Ty* (1923), *Chasidská vyprávění* (1952) nebo *Obrazy dobra a zla* (1952). Patřil k přátelům manžela Elsy Fantové, filosofa a sionisty dr. Samuela Hugo Bergmanna, s kterým se znal z Prahy z doby před 1. světovou válkou. Byl několikrát nominován na Nobelovu cenu míru i za literaturu. Více viz FRIEDMAN, Maurice S. *Martin Buber: the life of dialogue* [online]. 4th ed., rev. and expanded. London: Routledge, 2002 [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=180770> nebo SHAPIRA, Avraham. *Hope for our time: key trends in the thought of Martin Buber* [online]. Albany: State University of New York Press, ©1999. SUNY series in Judaica [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10588743>.

⁶⁵⁶ Silně ovlivnily například Hugo Samuela Bergmanna. Viz KASPER, Tomáš, ed., PELCOVÁ, Naděžda, ed. a SZTOBRYN, Sławomir, ed. *Úloha osobností a institucí v rozvoji vzdělanosti v evropském kontextu: (prezentace školství a vzdělanosti)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 408.

⁶⁵⁷ Poalej Cijon (hebrejsky: ציון פועלי, doslova „Dělníci Sijónu“) bylo marxisticko-sionistické dělnické hnutí vzniklé v carském Rusku (rovněž v jiných částech Evropy a mimoevropských zemích) na počátku 20. století poté, co Bund odmítl sionismus. První moderní hnutí Poalej Cijon v klasickém smyslu bylo založené v roce 1901 v ruském Minsku (dnešní Bělorusko). V britské mandátní Palestině se hnutí Poalej Cijon změnilo v roce 1919 v politickou stranu Achdut ha-Avoda. Viz POJAR, Miloš. *Izrael. 2.*, aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2009. *Stručná historie států*, s. 31.

⁶⁵⁸ Vladimír Ze'ev Žabotinský MBE (hebrejsky זאב ז'בוטינסקי; rusky Влади́мир Евге́ньевич Жаботи́нский, Vladimír Jevgeňjevič Žabotinskij; anglicky Ze'ev Jabotinsky; 1880-1940) byl jeden z nejvýznamnějších židovských vůdců 20. století, zakladatel revizionistického sionismu, spisovatel, řečník, voják a zakladatel židovské sebeobrané organizace v Oděse. V první světové válce pomáhal v rámci britské armády zformovat Židovskou legii a byl zakladatelem a vůdcem tajné židovské národní vojenské organizace Irgun (Irgun Cvaj Leumi nebo Ecel). V jeho učení je možné vystopovat určitou inspiraci italským fašismem, včetně hnědých stejnokrojů a zvláštních pozdravů. Kladl důraz na hodnoty jako je síla, národní soudržnost a národní nadřazenost. Zaníceně také pracoval na vytvoření modelu přesvědčeného židovského mládežníka, který je připraven bojovat jak proti Arabům, tak případně i proti Britům a padnout pro věc sionistického židovského státu. Zemřel v r. 1940 v New Yorku na zástavu srdce. Stoupenci Vladimira Žabotinského založili v Československu roku 1925 Unii sionistů-revizionistů. Viz JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, Rozmluvy, Praha, 1995, s. 417-418, KARMAZÍNOVÁ, Jana. *Sionistické spolky v Brně*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007, s. 15.

⁶⁵⁹ Sionističtí realisté se v mnohém odvolávali na Masarykův ideál realistické a humanitní politiky. V mnohém se také opírali o myšlenky Gordona, zvláště o jeho koncept osobní angažovanosti a pocitu odpovědnosti každého jedince. Osou veškerých sionistických aktivit se podle nich měla stát práce na poli kultury. Židovská národní domovina v Palestině měla být založena na humanitních principech sociální spravedlnosti. Viz KARMAZÍNOVÁ, Jana. *Sionistické spolky v Brně*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007, s. 15.

Naproti tomu byl v českých zemích zcela zanedbatelný vliv socialistických židovských nacionalistů (preferujících jidiš) jako byli členové spolku Bund⁶⁶⁰ v Polsku.

Němečtí Židé byli až do začátku nástupu sebevědomé české střední třídy a podnikatelů dominující složkou v židovské menšině v českých zemích. Mluvili německy a byli pevně spjati s německým prostředím a kulturou. Tato orientace měla svůj původ v josefinských reformách koncem 18. století, kdy Židé museli povinně židovská jména nahradit německými a jidiš či hebrejštinu němčinou.

Úlohu jistě hrála i jazyková blízkost němčiny a jidiš. Svoji roli určitě hrál i vděk za usnadnění života díky některým reformám a snaha proniknout mezi vládnoucí vrstvy, mluvící německy. Toto navíc souznělo s židovským osvícenstvím 18. století – Haskalou (kladla důraz na sekulární vzdělání místo tradičního náboženského a obrození a modernizaci života židovské menšiny).

Německy mluvící Židé tvořili většinu německé menšiny v Praze, což vylučovalo antisemitismus (který se dostal do Prahy až se studenty z pohraničních oblastí, kde byl naopak silný antisemitismus).

Pražští němečtí Židé byli tradičně liberálně orientováni (až na výjimky) a silně se prosazovali v oblasti kultury (nejen Franz Kafka⁶⁶¹ a Max Brod⁶⁶², ale i Franz Werfel⁶⁶³, Egon

---

⁶⁶⁰ Bund (v jidiš: בונד, doslova „Svaz“, celým názvem Všeobecný dělnický židovský svaz v Litvě, Polsku a Rusku, v jidiš: רוסלאַנד און פּוילן ליטע אין בונד אַרבעטער יידישער אַלגעמיינער, Algemejner Yidisher Arbeter Bund in Lite, Poyln un Rusland) byla židovská sekulární sociálně demokratická strana vzniklá roku 1897 ve Vilniusu v Rusku. Jejím cílem bylo sjednotit všechny židovské dělníky v carském Rusku do jednotné socialistické strany. Formálně byla součástí Sociálně demokratické dělnické strany Ruska. Strana byla aktivní až do roku 1920. I po tomto datu byli její členové aktivní jak v židovské diaspoře, tak v Izraeli. Členové Bundu se označovali jako Bundisté. Viz TERNER, Erich. *Dějiny Státu Izrael*. Kora, Pardubice 1991, s. 46.

⁶⁶¹ Franz Kafka (1883-1924) byl pražský německy píšící spisovatel židovského původu. Je považován za jednoho z literárně nejvlivnějších spisovatelů 20. století, byl členem Pražského kruhu. Napsal tři romány *Amerika*, *Proces*, *Zámek* a řadu povídek a novel (například *Proměna*). Byl taktéž návštěvníkem uměleckých večírků Berty Fantové před 1. světovou válkou v Praze na Staroměstském náměstí (společně se svým přítelem Maxem Brodem). Elsa Fantová po odchodu do britské mandátní Palestiny se svým manželem dr. Bergmanem a dětmi zvažovala jeho pozvání do Jeruzaléma.

⁶⁶² Max Brod (1884-1968) byl pražský, židovský, německy píšící spisovatel, překladatel a skladatel, člen Pražského kruhu. Zasloužil se o publikování literární pozůstalosti Franze Kafky a výrazně tak přispěl k jeho celosvětové proslulosti. Z jeho děl možno uvést *Tychona de Brahe cesta k Bohu* (1925) nebo *Galilei ve vězení* (1948). Byl taktéž návštěvníkem uměleckých večírků Berty Fantové před 1. světovou válkou v Praze na Staroměstském náměstí (společně se svým přítelem Franzem Kafkou).

⁶⁶³ Franz Werfel (1890–1945) byl rakousko-český německy píšící spisovatel. Náležel, stejně jako Franz Kafka či Max Brod, ke generaci pražských německých spisovatelů a podobně jako oni byl členem spolku spisovatelů, Pražského kruhu. Z jeho děl možno uvést *Verdi*. Román opery (1924), *Čtyřicet dnů* (1933) nebo *Piseň o Bernadettě* (1941).

Erwin Kisch⁶⁶⁴, Jiří Langer⁶⁶⁵, Samuel Hugo Bergmann⁶⁶⁶ nebo i surrealista Rudolf Altschul⁶⁶⁷). Významnou organizací se pro německé Židy staly jednotlivé lóže mezinárodního židovského řádu B'nai B'rith⁶⁶⁸, který vznikl v USA v roce 1843 a vytyčil si jako cíl pomáhat židovským přistěhovalcům z Německa. Pražská lóže, která se jmenovala Izraelitský humanitní spolek „Bohemia“ (*Israelitischer Humanitätsverein „Bohemia“*) vznikla v roce 1893. Stejně jako bratrské lóže po celém světě měla na za úkol zušlechťovat a mravně pozdvihovat Židy, zejména členy lóží, ale také podporovat vědu a umění a starat se o nemocné, vdovy a sirotky.⁶⁶⁹ Členem lóže, jak bylo na jiném místě již zmíněno, byl i pražský lékárník PhMr. Max Fanta.

Rozdíl byl i mezi českými, moravskými a slezskými Židy. Židé v Čechách byli liberální, měli vlažný přístup k judaismu a v sionismu se hlásili k jeho socialistickému (čeští Židé) nebo kulturnímu (němečtí Židé) směru. Ortodoxních Židů bylo v Čechách velmi málo. Rabíni v jednotlivých obcích pocházeli z Moravy či okolních zemí. Za dobu existence byli sice trochu posílení přistěhovalci z Podkarpatské Rusi, ale ne jejím vlivu to mnoho nezměnilo. Byli sdružení v jediné organizaci (mimo charitativní spolky) – „*Sinai – Spolku k/ke podpoře konservativního židovstva v Praze*“ (jeho dlouholetým předsedou byl právník doktor Isidor Jeiteles, jeden z členů významného pražského rodu, kam patřili i již zmínění lékárníci či lékaři). Zajímavé je, že tento spolek podpořil sionisticky orientovanou Židovskou národní radu⁶⁷⁰.

---

⁶⁶⁴ Egon Erwin Kisch (1885–1948) byl pražský levicový německy píšící reportér a spisovatel židovského původu, známý rovněž pod přezdívkou Zuřivý reportér (*der rasende Reporter*). Z jeho děl je možno uvést *Pasák* (1914), *Caři, popi, bolševici* (1927) nebo *Pražský pitaval* (1931). Mezi jeho předky byli i dva židovští lékárníci v 17. a 18. století v pražském Židovském městě-Wolf a David Kischové.

⁶⁶⁵ Jiří Mordechaj Ze'ev Langer (1894–1943) byl židovský básník, publicista a překladatel narozený v Praze. Byl mladším bratrem spisovatele a dramatika Františka Langera. V roce 1913 strávil tři měsíce v komunitě chasidů v Belzu v tehdejší východní Haliči.

Tento pobyt ho velmi poznamenal, stal se hluboce věřícím Židem. V roce 1939 uprchl z Protektorátu před Slovensko a Balkán do britské mandátní Palestiny. Útěk se mu povedl, ale během cesty vážně onemocněl a v roce 1943 v Tel Avivu zemřel na následky útrap během své cesty.

Z jeho díla možno uvést: *Devět bran* (1937), *Erotika kabaly* (1923) nebo *Zpěvy zavřezých* (1938).

⁶⁶⁶ Samuel Hugo Bergmann (1883-1975) byl česko-německo-izraelský židovský filosof, člen Pražského kruhu spisovatelů, zakladatel a ředitel Židovské národní a univerzitní knihovny a první rektor Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Více o něm v kapitole 14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (prov. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékařna „U bílého jednorožce“ v Praze I).

⁶⁶⁷ Rudolf Altschul (1927-1945), byl český básník, člen skupiny Spořilovských surrealistů, účastník druhého odboje. V roce 1944 byl zatčen gestapem a březnu nebo dubnu 1945 zahynul na pochodu smrti z koncentračního tábora Flossenbürg. Jeho dílo dosud nebylo vydáno, patří k němujen dva útlé svazky *Poslední čas* a *Válka 1944*.

⁶⁶⁸ B'nai B'rith International je mezinárodní židovská politická humanistická organizace založená v roce 1843. Jedná se o nejstarší nepřetržitě operující mezinárodní židovská organizace, která dodnes působí ve více než 50 státech světa. Jejím cílem je zabezpečení ochrany a kontinuity Židovstva a státu Izrael a boj proti antisemitismu a fanatismu. V letech 1892-1939 působila i v českých zemích. K jejímu obnovení došlo v roce 1990 v Praze. Viz ČAPKOVÁ, Kateřina, PATON Derek, PATON, Marcia. *Czechs, Germans, Jews? national identity and the Jews of Bohemia*. English-language ed., Berghahn Books, New York, 2012, s. 74.

⁶⁶⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, Paseka, Praha 2013, s. 72-73.

⁶⁷⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, Paseka, Praha 2013, s. 207.

Židé na Moravě na rozdíl od českých Židů žili ve větších komunitách soustředěných do méně obcí. Až do roku 1918 měly také určitou míru samosprávy – měli například vlastní strážníky či hasiče. Jejich pravomoci musel respektovat každý, kde se na tomto území chtěl usadit bez ohledu na jeho národnost a náboženství. Díky tomu byli také méně nábožensky vlašnější než Židé z Čech. To umožnilo jedinečné propojení náboženství, sionismu a židovského nacionalismu (rabíni podporovali sionistické aktivity a propůjčovali synagogy k jejich podpoře)⁶⁷¹.

Ve Slezsku (přesněji bývalém rakouském Slezsku, té části, která připadla po válce s Polskem v roce 1920 definitivně ČSR) byli Židé vyhnáni během 15. až 16. století a k obnovení židovské komunity došlo až k polovině 19. století. Největší židovské obce byly v Opavě a Českém Těšíně. Po exodu Židů z Haliče během první světové války se v některých městech vytvořily z polských Židů ortodoxní komunity (například komunita nazývaná *B'ne Emuna* v městě Teplice – Šanov)⁶⁷².

Důležitý byl postoj prezidenta Masaryka. Velký respekt si získal svým vystoupením během hilsneriády a také svojí předválečnou podporou sionismu a národních práv Židů. To mu za války přineslo významnou podporu ze strany amerických Židů. Masaryk byl díky těmto postojům před válkou ikonou českožidovského hnutí. Stejně tak měl ovšem v českých zemích i podporu sionistů. Zastával názor, na rozdíl o polských či rumunských vládnoucích kruhů, že sionismus nemusí znamenat jen aliju⁶⁷³ do britské mandátní Palestiny, ale i určitý světový názor a životní styl Židů v diaspoře⁶⁷⁴, což zahrnovalo i respektování jejich práv. Přes lidový antisemitismus a populismus některých politiků došlo k určité symbióze názorů české a židovské reprezentace, protože Češi uznávali židovskou národnost a nepožadovali úplnou asimilaci.

Vznik nové republiky byl přivítán Čechožidy a některými sionisty. Někteří sionisté, hlavně německy mluvící, preferovali již zaniklou mnohonárodnostní monarchii. Rivalové sionistů, hnutí českožidovské bylo zklamáno uznáním židovské národnosti a tím, že si jejich idol, prezident Masaryk, vybral při vzniku nového státu za partnery sionisty. Ti již v říjnu 1918 vytvořili Národní židovskou radu⁶⁷⁵, která deklaroval podporu Národnímu výboru 28. října

---

⁶⁷¹ ČAPKOVÁ, Kateřina. Židovská náboženská komunita v českých zemích mezi válkami. *Religio*, XV/2007/1, ročník 2013, s. 56

⁶⁷² *Ibidem*, s. 50, 53.

⁶⁷³ Alija-odchod Židů z diaspor do Izraele (dříve britské mandátní Palestiny).

⁶⁷⁴ Diaspora-židovské usídlení mimo Zemi izraelskou v důsledku vyhnání či emigrace Židů z jejich domoviny.

⁶⁷⁵ Národní rada židovská byla politickým reprezentantem československých sionistických Židů v období první republiky. Byla založena 22. října 1918 a jejím cíle bylo sjednotit Židy žijící v Československu tak, aby mohli být zastoupeni v Národním shromáždění. Rada, jejímiž členy se stali sionisté Max Brod, Ludvík Singer, Norbert Adler a další, se snažila dosáhnout uznání židovské národnosti a menšinových práv, péče o prosazování občanské rovnosti a potírání antisemitismu. V lednu 1919 svolala svůj první sjezd do Prahy. Viz: MALÍŘ, Jiří a

1918 ještě několik hodin před oficiálním vyhlášením samostatnosti⁶⁷⁶. Jeho vedení přijal prezident Masaryk. Slavný německožidovský spisovatel Max Brod se stal jeho poradcem pro záležitosti židovské menšiny⁶⁷⁷. Nicméně prezident Masaryk i předseda vlády Beneš odmítli podepsat dvě klauzule v Saint – Germainské neboli tzv. Minoritní smlouvě⁶⁷⁸ z Paříže z roku 1919⁶⁷⁹. Tyto dvě klauzule (článek 10 a 11 ve smlouvě s Polskem) měla hájit práva židovské menšiny v otázkách školství a dodržování šabatu. Ministr zahraničí doktor Beneš je nicméně pro ČSR odmítl, protože to bylo již zahrnuto v rovných právech všech občanů nově vzniklého státu⁶⁸⁰.

V kostce se dá říci, že v meziválečném období sílilo sionistické hnutí (i díky jeho mezinárodní orientaci) přes dílčí neshody a klesal vliv českožidovského hnutí. Toto hnutí do jisté míry hledalo, jak definovat své cíle ve státě, kde měli jeho členové zaručená práva a svobody jako každý jiný občan. Němečtí Židé museli čelit stále vzrůstajícímu antisemitismu v pohraničí i na půdě některých německých institucí v Praze (bouře na Německé univerzitě v Praze v roce 1922 při jmenování profesora Samuela Steinherze rektorem⁶⁸¹).

---

kol. Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, Doplněk, Brno, 2005, s. 970-972.

⁶⁷⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938, Paseka, Praha 2013, s. 29.

⁶⁷⁷ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 153-154.

⁶⁷⁸ NIEDOBOVÁ, Anna. Právní ochrana menšin v první ČSR. 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 12.

⁶⁷⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938, Paseka, Praha 2013, s. 29-33.

⁶⁸⁰ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 149-150.

⁶⁸¹ Samuel Steinherz (1855-1942) byl historik německo-židovského původu. Roku 1922 byl zvolen rektorem Německé univerzity v Praze, což vyvolalo prudké protesty antisemitských studentů („aféra Steinherz“). Roku 1926 se Steinherz stal členem lóže „Praga“ organizace B'nai B'rith, následujícího roku vydal sborník *Die Juden Prags*, roku 1928 spoluzakládal Společnost pro dějiny Židů v Československé republice a od roku 1929 působil jako šéfredaktor *Ročenky Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*. Za války byl deportován do ghetta v Terezíně, kde vzhledem k jeho vysokému věku a útrapám v roce 1942 zemřel. Z jeho díla možno uvést *Židé v Praze (1927)*. Viz SYRUČEK, Milan, SVOBODA Josef. Proč zmizely insignie Karlovy univerzity: 70 let pátrání po 700 let starých symbolech české historie. Cosmopolis, Praha 2015, s. 117, ČAPKOVÁ, Kateřina, PATON Derek, PATON, Marcia. *Czechs, Germans, Jews? national identity and the Jews of Bohemia*. English-language ed., Berghahn Books, New York, 2012, s. 65-66.

5.2.2 Židé na Slovensku a Podkarpatské Rusi

Slovensko a Podkarpatská Rus, které byly při vzniku nového státu přičleněny k historickým zemím⁶⁸², představovaly jedny z nejzaostalejších regionů v Evropě. Do roku 1918 byly oba územní celky součástí Uherska (Zalitavska). Uplatnil se však zde výrazný vliv maďarské aristokracie a neexistovala střední třída. Největší zastoupení v obyvatelstvu měli slovenští a rusínští rolníci. Oba tyto národy v obou částech byly vystaveny do roku 1918 silné maďarizaci. Po vzniku ČSR přeci jenom maďarská menšina v nových spolkových zemích nebyla tak silná jako ta německá v českých zemích.

Židé se často, stejně jako v jiných částech předválečného Uherska, identifikovali s maďarskou kulturou a jazykem. Byli součástí střední a vyšší třídy společnosti, která byla až na výjimky plně maďarská. V samotném Slovensku bychom v židovském osídlení mohli vést pomyslnou hranici, která oddělovala Židy na východní a západní typ. V západní části území se Židé blížili svým založením Židům tzv. „západního typu“, známých z českých zemí nebo z Německa. Ve východním Slovensku se zase spíše jednalo o tzv. východoevropský typ. Židé na Slovensku vyznávali tři směry judaismu – reformní, tzv. status quo (stávající)⁶⁸³ a ortodoxní. Centrum ortodoxního judaismu byla Bratislava. K reformnímu judaismu spíše inklinovali Židé ze středních vrstev stejně jako v Dolních Uhrách⁶⁸⁴. Ve srovnání s českými zeměmi byli slovenští politikové více antisemitští (roli hrál velmi významný vliv katolické církve). Roli hrál také vliv Chasidů z Haliče, který dosáhl až na východní Slovensko a také ještě ve větší míře na Podkarpatskou Rus.

Podkarpatská Rus byla ještě zaostalejší než Slovensko. Rusíni byli zemědělci. Existovala zde jen dvě větší města – Užhorod (Uzhgorod) a Mukačevo (Munkács). Většina

---

⁶⁸² Slováci souhlasili s vytvořením společného státu s Čechy 22. října 1915 v tzv. Clevelandské dohodě (federace) a v 30. května 1918 v Pittsburské dohodě (mělo jít o unitární stát se širokou autonomií pro Slovensko) Podrobněji viz

GÁBRIŠ, TOMÁŠ. PRÁVNĚ VYJADRENIE HODNÔT NOVOVYTVORENEJ ČSR (1918). Cit. (2016-04-17). Dostupné online

<https://science.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/historie/gabris.pdf>.

Dne 10. září 1919 pak byla uzavřena mírová smlouva v Saint-Germain-en-Laye, podle níž se Podkarpatská Rus stala součástí Československa jako autonomní země s vlastním sněmem, který měl mít zákonodárnou moc v otázkách místní samosprávy, školství, náboženství apod. podle mírové smlouvy uzavřené Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (podrobněji viz NIEDOBOVÁ, Anna. Právní ochrana menšin v první ČSR. 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 23).

⁶⁸³ "Status quo" je umírněný směr judaismu v Uhrách a nástupnických státech po roce 1918. Představoval kompromis mezi reformním a ortodoxním judaismem. Židovské obce "status quo" směru se obvykle nepřiklíněly k jiným směrům judaismu, protože nechtěly rozbít jednotu židovstva. Později většinou splynuly s neologickým směrem judaismu. Podrobněji viz MLYNÁRIK, Jan. Dějiny Židů na Slovensku: (Část 2). Magazin.com [online]. 2005 [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005071051>.

⁶⁸⁴ Dolní Uhry se přeměnily v roce 1920 v Maďarské království v čele s admirálem Miklósem Horthym (1868–1957), který se prohlásil doživotním regentem.

obyvatel žila v malých městečkách a vesnicích. Řada z nich, tzv. štetly, byla obydlena převážně Židy. Tamější Židé byli svébytnou částí židovského osídlení Československa. Byli příbuzní Židům z Haliče, ale chyběla zde tamější městská kultura (Lvov, Krakov) a moderní tradice hnutí *Haskalah*, které ovlivnilo život Židů v této východní části bývalé monarchie⁶⁸⁵.

Obživa pro Židy v nejvýchodnější části státu byla obtížná. Menší část z nich našla uplatnění v zemědělství a drobném obchodu. Velká část z nich byla řazena mezi tzv. luftmensch⁶⁸⁶ či patřila již nepokrytě mezi žebráky. Byli vzdálenější Židům z českých zemí než Židé ze Slovenska.

V obou východních zemích ČSR patřili také často Židé mezi majitele obchodu, restaurací, hospod a podobně. Vytvářeli tam vlastně jinak chybějící střední třídu. Vysoké procento se jich hlásilo při obou censech v roce 1921 a 1930 k židovské národnosti⁶⁸⁷. I když se u některých z nich jistě jednalo o přesvědčení, u většiny to bylo určité východisko ze situace, kdy se nemohli identifikovat se žádnou jinou národností. To ovšem vyhovovalo centralistické vládě v Praze, které preferovala židovskou národnost před maďarskou nebo německou. Na Slovensku ovšem byli Slováci nelibě přijímáno nepsané spolenectví mezi Čechy a Židy (což platilo i pro Němce v českých zemích).

Důvodů bylo více. Slováci si ještě pamatovali vpád Rudé armády Bély Kúna⁶⁸⁸ na Slovensko⁶⁸⁹ a ztotožnili si bolševismus s Židy (řada maďarských bolševiků bylo židovského původu). Vadila jim i ekonomické postavení Židů a jejich dominance v obchodní a

---

⁶⁸⁵ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987, s. 141-142.

⁶⁸⁶ Luftmensch – slovo z jidiš (složené z německých slov Luft – vzduch a Mensch – osoba) – nepraktický člověk žijící z ruky do úst, muž devatera řemesel a desáté bídy, ale také snilek s hlavou v oblacích – viz KNAPP, Robbin D. *German English Words: A Popular Dictionary of German Words Used in English*. Lulu. com, 2005, s. 73.

⁶⁸⁷ Viz kapitola 5.3. Židovská národnost a sčítání lidu 1921 a 1930 – Židé mezi Čechy a Němci.

⁶⁸⁸ Béla Kun (1886-1938) byl maďarský komunistický politik, po krátkou dobu roku 1919 stál fakticky v čele Maďarské republiky rad (březen-srpen), republiky sovětského typu utvořené na části území bývalého Uherska. Po její porážce uprchl do Vídně. Odtud byl vydán do Sovětského Ruska. V roce 1921 jako exponent Moskvy se pokoušel neúspěšně podnítit povstání horníků ve středním Německu. Ve dvacátých letech (do roku 1928) byl Kun přední operativce Kominterny, sloužil především v Německu, Rakousku a Československu, ale kvůli své nechvalně proslulosti byl nepoužitelný pro tajné a špionážní úkoly. Po roce 1928 již žil v SSSR, kde byl za Stalinových čistek v roce 1938 zatčen a popraven. Béla Kún byl částečně židovského původu (otec byl nepraktikující Žid, matka protestantka). Viz MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 95-97.

⁶⁸⁹ Maďarská Rudá armáda ve válce s Československem v červnu 1919 ovládla značnou část jihovýchodního Slovenska. Dne 16. 6. 1919 byla v Prešově vyhlášena tzv. Slovenská republika rad s ústředními orgány Revolučním výkonným výborem a Revoluční vládní radou. Předsedou revolučního výboru mezi 20. 6. a 7. 7. 1919 byl český novinář a komunista Antonín Janoušek. Začátkem července byla Maďarská Rudá armáda Kunem ze Slovenské republiky rad stažena. To znamenalo okamžitý zánik efemérní existence Slovenské republiky rad. Její vedení uprchlo na území Maďarské republiky rad. Dne 7. 7. 1919 bylo její území obsazena československou armádou.

podnikatelské sféře. V neposlední roli vadila i zmíněné loajalita k ČSR, která podle jejich názoru jen vystřídala loajalitu k uherské vládě.

Židé rovněž posílali své děti do maďarských škol, jak tomu byli zvyklí. Navzdory tomuto zvyku se zvyšoval počet dětí, které se učili v českých a slovenských školách. České školy existovaly zejména na Podkarpatské Rusi, kde byly určeny pro děti českých úředníků, ale nejen pro ně. Nicméně Židé jim dávali přednost před školami rusínskými.

Specifikum v ČSR byly školy na Podkarpatské Rusi, kde se učilo v hebrejštině. Jednak to byly školy pod názvem Tarbut⁶⁹⁰, jednak existovalo sionistické gymnázium v Mukačevě⁶⁹¹, podporované přímo prezidentem Masarykem. Přesto zde sionisté nezapustili příliš kořeny – zejména pro „východní“ Židy byli příliš asimilovaní a málo nacionalističtí. Proti sionismu navíc působil silný vliv ortodoxních rabínů.

---

⁶⁹⁰ Hnutí Tarbut založilo síť sekulárních, hebrejských jazykových škol v místech v Evropě se silnou diasporou (Polsko, Rumunsko, Litva, ČSR-Podkarpatská Rus). Prosperovalo nejvíce v období mezi oběma světovými válkami, ale některé školy, které toto hnutí založilo, existují dodnes.

⁶⁹¹ Sionistické gymnázium v Mukačevě založil v roce 1924 Chajm Kugel. Jednalo se o první gymnázium vyučující v hebrejštině v tehdejší ČSR. Roku 1932 zde maturovali první studenti. Chajm Kugel (1896-1953) byl sionistický aktivista, československý politik a meziválečný poslanec Národního shromáždění za Židovskou stranu, později izraelský politik a starosta města Cholon za stranu Mapaj. Viz MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 161.

5.3. Židovská národnost a sčítání lidu 1921 a 1930 – Židé mezi Čechy a Němci

Sčítání lidu, které proběhla v Československu v letech 1921 a 1930, přinesla řadu důležitých informací o postavení židovské menšiny na území tehdejšího Československa.

První sčítání se mělo původně konat v roce 1920, ale bylo odsunuto a proběhlo 15. února 1921. Sčítání bylo upraveno v zákoně č. 256/1920 Sb. podle kterého mělo být provedeno mezi 1. listopadem 1920 a 31. březnem 1921 a opakovat se mělo každých pět let⁶⁹². Nicméně jeho náročnost a nákladnost způsobila, že další se konalo až v roce 1930.

Při sčítání došlo oproti minulým sčítáním, prováděným ještě za Rakouska – Uherska, k zásadní změně. Za monarchie byl počet národnostních menšin odhadován dle „obcovací řeči“, tedy řeči, kterou se sčítaný domlouval na veřejnosti (nešlo tedy o řeč mateřskou). Naproti tomu za Československa bylo toto kritérium vystřídáno kolonkou „národnost“ odvozenou od mateřské řeči. To ovšem jistotu nepřineslo. U řady sčítaných se „obcovací řeč“ lišila od jazyka mateřského, tedy „národnosti“. Velká část obyvatel byla dvojjazyčná a často se rozhodovalo podle sociálních hledisek – rodina, partner, práce či okolního prostředí⁶⁹³.

Národnost (mateřský jazyk) byla bodem č. 11 a z hlediska této práce důležité náboženství bodem číslo 12. Národnost byla zcela přesně definována takto: „národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk“.

To bylo určeno proti německé menšině, která by posílila, pokud by zůstala zachována postaru „obcovací řeč“. Ta by naopak oslabila české i slovenské etnikum. Definice přiznání národnosti podle „kmenové příslušnosti“ navíc umožnila, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo (tehdejší) Cikáni, i když nemluvili hebrejsky nebo romsky⁶⁹⁴. Zavedení židovské národnosti bylo v Evropě jedinečné, žádný další stát neumožnil obyvatelům, aby se přihlásili k židovské národnosti⁶⁹⁵.

---

⁶⁹² KNĚŽÁČKOVÁ, Radka. *Sčítání lidu, domů a bytů v historii a současnosti*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice, 2010, s. 17.

⁶⁹³ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, Paseka, Praha 2013s. 47.

⁶⁹⁴ *Sčítání lidu, domů a bytů 2011: První Československé sčítání lidu 1921* [online]. [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921

⁶⁹⁵ Jedním z podnětů k zavedení židovské národnosti bylo omezit počet obyvatel německé nebo maďarské národnosti.

Tabulka 5. 3. 1 – Židovská národnosti při sčítání lidu v roce 1921 a 1930 - porovnání⁶⁹⁶

Země	Celkem 1921	Židé	Židé v %	Celkem 1930	Židé	Židé v %
Čechy	6 576 853	11 251	0,17	7 014 559	12 735	0,18
Morava,Slez.	3 242 881	19 016	0,59	3 591 668	17 267	0,49
Slovensko	2 955 998	70 522	2,39	3 254 189	65 385	2,01
Podk. Rus	597 731	79 715	13,33	709 129	91 255	12,87
Celá ČSR	13 373 463	180 504	1,35	14 479 565	186 642	1,29

Tabulka 5.3.2 – Obyvatelé židovského vyznání při sčítání lidu v roce 1921 a 1930⁶⁹⁷

Země	Celkem 1921	Židé	Židé v %	Celkem 1930	Židé	Židé v %
Čechy	6 670 582	79 867	1,19	7 109 376	76 801	1,07
Morava,Slez.	3 335 152	45 306	1,35	3 565 010	41 250	1,16
Slovensko	3 000 870	135 918	4,52	3 329 793	136 737	4,11
Pod, Rus	606 658	93 341	15,38	725 357	102 542	14,14
Celá ČSR	13 613 172	354 432	2,6	14 729 536	357 330	2,43

Tabulka 5.3.3 - Počet československých státních příslušníků a cizozemců izraelského vyznání při sčítání lidu v roce 1921⁶⁹⁸

Země	čs. státní příslušníci	cizozemci
česká	75 329	4 538
moravská a slezská	38 939	6 367
slovenská	130 843	5 075
podkarpatoruská	91 643	1 698
celkem	336 664	17 678

⁶⁹⁶ Zdroj: *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I, Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 46

⁶⁹⁷ Zdroj: BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠŤAN, Jiří (ed.). *Zjišťování národnosti a židovská otázka*. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií*. Vyd.1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 11-40. *Historia nova*, sv. 12, s. 38 (census 1921), Zdroj: *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I, Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 48 (census 1930)

⁶⁹⁸ BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠŤAN, Jiří (ed.). *Zjišťování národnosti a židovská otázka*. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií*, s. 38

Při sčítání v roce 1921 byli evidováni i „cizozemci“ (osoby bez čl. Státního občanství), kteří tvořili u osob židovského vyznání celkem 5,25 z celkového počtu 254 432 osob.

Tabulka 5.3.4 - Národnost československých státních příslušníků izraelského náboženství podle sčítání lidu v roce 1921⁶⁹⁹

země	čsl.	německá	židovská	ruská	maďarská	jiná
Česká	37 234	26 058	10 983	--	---	964
Moravskoslezská	6 116	13 571	18 630	--	---	622
Slovenská	29 136	8 738	71 018	179	21 584	188
Podkarpatoruská	717	262	79 560	3 528	6 863	713
Celkem	73 203	48 629	180 951	3 707	28 447	2 487

Tabulka 5.3.7 - Rozdělení obyvatel ČSR židovského vyznání podle deklarované národnosti v % při sčítání lidu v roce 1921⁷⁰⁰

Země	Židovská	Československá	Německá	Maďarská	Rusínská
Česká	14,60	49,49	34,63	0	0
Moravskoslezská	47,84	15,71	34,85	0	0
Slovenská	54,28	22,27	6,68	16,49	0
Podkarpatoruská	86,81	0,78	0,29	7,49	3,85

Velká část Židů se jako vyjádření loajality přihlásila k československé národnosti (49,49)⁷⁰¹, nejvíce v Čechách, kde se ještě podstatná část (34,63%) hlásilo k německé národnosti. Osob židovské národnosti (14,60%) zde nebylo tolik, což lze přisuzovat silné identifikaci s českou nebo německou kulturou. Na Moravě a Slezsku se nejvíce osob přihlásilo k židovské národnosti (47,84%), vzhledem k výraznějšímu židovskému nacionalismu (samostatné židovské obce do roku 1918). Na Slovensku výrazné procento Židů loajálně přihlásilo k československé národnosti (22,27%), ale více zvolilo židovskou národnost (54,28%).

⁶⁹⁹ BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠTAN, Jiří (ed.). Zjišťování národnosti a židovská otázka. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945*: sborník studií. Vyd.1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 11-40. *Historia nova*, sv. 12, s. 39.

⁷⁰⁰ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 146.

⁷⁰¹ Jednalo se o součet české, slovenské a československé národnosti.

Hodně Židů deklarovalo maďarskou národnost (16,49%). V Podkarpatské Rusi bylo nejvíce židovské národnosti (86,81%), vazba na maďarskou kulturu (7,49%) zde nebyla tak silná.

Tabulka 5.3.5 - Náboženství obyvatelstva židovské národnosti podle sčítání lidu 1921⁷⁰²

země	Česká	Moravská a slezská	Slovenská	Podkarpatoruská
Izraelské	11 156	18 955	70 480	80 025
Jiné⁷⁰³	35	35	36	33
Bez vyznání	60	26	13	1
Celkem	11 251	19 016	70 529	80 059

Výše uvedená tabulka potvrzuje, že jiné vyznání u osob židovské národnosti než judaismus bylo zaznamenáno jen v ojedinělých případech. Signifikantní pro Židy z Podkarpatské Rusi bylo, že těch, co deklarovali židovskou národnost i vyznání (80 029 osob) se hodně blížilo počtu osob židovského vyznání (93 641).

Tabulka 5.3.6. - Národnost českých zemí dle sčítání lidu v letech 1921 a 1930⁷⁰⁴

národnost	absolutně		relativně v %	
	1921	1930	1921	1930
československá	6 774 715	7 349 039	67,7	68,8
ruská a ukrajin.	13 343	22 657	0,10	0,20
německá	3 061 369	3 149 820	30,6	29,5
maďarská	7 046	11 427	0,10	0,10
židovská	35 699	37 093	0,40	0,40
polská	103 521	92 689	1,00	1,00
jihoslovanská	-----	4 749	-----	0,04
rumunská	-----	966	-----	0,01
cikánská	-----	227	-----	0,00
ostatní	10 038	5 719	0,10	0,10
celkem	10 005 734	10 674 386	100	100

⁷⁰² ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. Naše společnost, 2005, s. 5.

⁷⁰³ Jiné vyznání bylo 139 osob celkem. Nejvíce bylo mezi jinými náboženství zastoupeno římskokatolické (74), pak řecké a římskokatolické (23), evangelické (19), řecko a arménskokopřavoslavné (12), československé (1) a jiné (4) – Ibidem, s. 39.

⁷⁰⁴ ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. Naše společnost, 2005, s. 5.

Tato tabulka jen potvrdila, že podle národnosti, tvořili Židé v českých zemích jen nepatrné procento (0,4%), což odpovídalo jejich vazbám na českou či německou jazykovou oblast.

Tabulka 5.3.7 - Porovnání rozdělení obyvatel historických zemí a Slovenska židovského vyznání podle deklarované národnosti při sčítání lidu v roce 1930⁷⁰⁵

Čechy	1921	1930	Rozdíl
židovská	14,6	20,26	5,66
československá	49,49	46,42	-3,07
německá	34,63	31,01	-3,62
Morava a Slezsko			
židovská	47,84	51,67	3,83
československá	15,71	17,58	1,87
německá	34,85	29,08	-5,77
Slovensko			
židovská	54,28	53,11	-1,17
československá	22,27	32,19	9,92
německá	6,68	7,12	0,44

V Čechách narostl počet osob židovské národnosti (+5,66%) a poklesl počet osob s československou národností (-3,07%), ale také německou národností (-3,62%). Je možné uvažovat o tom, že zde hraje roli sionismus, jehož vliv vzrůstal s ohrožením Židů ze strany Německa. Na Moravě nadále rostl počet osob židovské národnosti (+3,83%). Na Slovensku naopak mírně poklesl počet osob s židovskou národností (-1,17%), ale výrazně bylo více osob s československou národností (+9,92%) oproti historickým zemím.

Tabulka 5.3.8 - Rozdělení obyvatel ČSR židovského vyznání celkem podle tří nejčastěji deklarovaných národností při sčítání lidu v roce 1930⁷⁰⁶

Národnost	Percentuální zastoupení
Židovská	57,20
Československá	24,52
Německá	12,82

⁷⁰⁵ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 146, 159.

⁷⁰⁶ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 159.

Co z výše uvedených faktů celkem vyplývalo? Velká část Židů se hlásila k československé národnosti. Dalo by se říci, že to byli jediná praví Čechoslováci v republice⁷⁰⁷. Bývalou orientací na Maďarsko (Uhry) a Německo vystřídal orientace na ČSR a totéž platilo o loajalitě. Přesto ještě na začátku existence nového státu se při sčítání v roce 1921 velká část českých, moravských a slezských Židů hlásila k německé národnosti a významná část slovenských Židů k národnosti maďarské.

Souhrnně se nejvíce obyvatel židovské víry hlásilo k národnosti židovské, zejména na Podkarpatské Rusi a Slovensku. Znamenalo to ovšem také, že ze všech variant byla tato nejpřijatelnější, pokud se Židé v dané spolkové zemi nemohli identifikovat s jinou národností než židovskou. Zajímavě rozdílná byla situace v Čechách oproti Moravě. Nacionalismus moravských Židů byl specificky svázaný s jejich vírou. Naproti tomu v samotných Čechách hrálo roli výrazné ztotožnění Židů s českou či německou kulturou. Čeští Židé byli nábožensky vlažnější a nacionalisticky méně výrazní.

Židé v největších městech ČSR

Zajímavá byla statistika zastoupení Židů v největších městech republiky. V Čechách žilo více než polovina Židů v Praze. Na Moravě židovská populace v Brně tvořila více než 25 % moravských Židů. V Bratislavě žilo něco přes 10 % slovenských Židů. Ve dvou největších městech (Mukačevo, Užhorod) Podkarpatské Rusi žilo méně než 20 % podkarpatoruských Židů.

Tabulka 5. 3. 9 - Občané židovského vyznání ve velkých městech ČSR dle sčítání lidu 1930⁷⁰⁸

Město	Percentuální zastoupení
Praha	4,17
Brno	4,15
Bratislava	12,02
Mukačevo	43,34
Užhorod	27,58

⁷⁰⁷ Toto tvrzení se dá podpořit již výsledky sčítání lidu v ČSR v roce 1921. Z 336 664 občanů a cizinců trvale žijících v ČSR („cizozemců“), kteří se přihlásili k izraelskému náboženství, se jich přibližně 54 % hlásilo, k židovské, 20 % k československé (české, slovenské, československé), 14,5 % k německé, 8,5% k maďarské, 1% k ruské a 0,7% k jiné národnosti. To znamená, že pouze 23 % z nich se přihlásilo k „nestátním“ národnostem německé a maďarské. Viz Tabulka 5.3.3 - Národnost československých státních příslušníků izraelského náboženství podle sčítání lidu v roce 1921.

⁷⁰⁸ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, 1987, s. 143.

Snížení počtu židovského obyvatelstva mezi válkami v českých zemích

Výrazný byl úbytek židovského obyvatelstva českých zemí mezi roky 1890 a 1930. V Čechách to bylo o 41 % a na Moravě o 46 %. Hlavními důvody byla nízká porodnost a velký počet smíšených manželství.

Tabulka 5. 3. 10 - Srovnání počtu obyvatel židovského vyznání Čech a Moravy v letech 1890 a 1930⁷⁰⁹

Země	1890	1930
Čechy	94 479	55 367
Morava a Slezsko	76 301	41 250

Židé ve zdravotnictví ČSR

Zajímavé je i zařazení osob židovské národnosti nebo víry při sčítání lidu v roce 1930.

Bohužel farmaceuti zde nebyli vedeni samostatně, ale zařazení do služby zdravotnické. Z této podskupiny byla pro účely této práce zajímavá rubrika „Samostatní“. V případě židovské národnosti spadalo to této skupiny celkem 178 mužů a žen (z toho 22 žen).

Tabulka 5. 3.11 - Občané českoslovenští židovské národnosti ve službě zdravotnické vedení jako „samostatní“⁷¹⁰ při sčítání lidu v roce 1930⁷¹¹

Země	Celkem	Z toho žen
Česká	178	22
Moravskoslezská	150	14
Slovenská	372	37
Podkarpatoruská	131	42
Celkem	831	115

⁷⁰⁹ MENDELSON, Ezra. The Jews of East Central Europe between the world wars. Indiana University Press, 1987, s. 144.

⁷¹⁰ Jednalo se obecně o zdravotníky, nebylo blíže specifikováno, kolik z nich bylo lékařů, farmaceutů, zvěrolékařů apod.

⁷¹¹ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 3, Povolání obyvatelstva. Povolání a sociální rozvrstvení obyvatelstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání. Praha: Státní úřad statistický: Bursík & Kohout [distributor], 1935, s. 10–63.

Tabulka 5. 3.14 - Občané českoslovenští židovského vyznání ve službě zdravotnické vedení jako „samostatní“ při sčítání lidu v roce 1930⁷¹²

Země	Celkem	Z toho žen
Čechy, Morava a Slezsko	1122	110
Slovensko a P. Rus	1089	152
Celkem	2211	262

Závěrem se dá souhlasit s poznámkou Ezry Mendelsohna, že kultura Čechů a Slováků na straně jedné a Židů na straně druhé se postupně sbližovala a totéž platilo o rozdílech mezi Židy v jednotlivých zemích republiky. Mendelsohn konstatuje, že kdyby bylo dopřáno ČSR delší existence, postupně by zcela zmizela orientace Židů na německou a maďarskou kulturu⁷¹³.

⁷¹² *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 3, Povolání obyvatelstva. Povolání a sociální rozvrstvení obyvatelstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání.* Praha: Státní úřad statistický: Bursík & Kohout [distributor], 1935, s. 158-169.

⁷¹³ MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars.* Indiana University Press, 1987.

5.4 Studium farmacie na pražských univerzitách 1918–1939

Po vzniku ČSR došlo i ke změnám ve vysokoškolském studiu farmacie. Doposud se farmacie vyučovala na filosofické fakultě německé i české části Univerzity Karlo – Ferdinandovy. V roce 1919 vznikly ze stávající univerzity dvě vysoké školy – Univerzita Karlova a Německá univerzita v Praze. Pravidla pro studium farmacie byla na obou univerzitách stejná.

Od školního roku 1920/21 se studium přesunulo z filosofické na přírodovědeckou fakultu. Změnil se i titul, který absolvent získal po složení rigorózní zkoušky – v roce 1921 dosavadní titul doktor filosofie byl vystřídán doktorem přírodních věd. Jinak absolventi získávali stále titul magistra farmacie (PhMr.). Nadále se studium farmacie řídilo předpisem z doby Rakouska – Uherska – výnosem ministerstva kultu a výchovy z roku 1889⁷¹⁴, ovšem s dodatečnými legislativními úpravami.

Do roku 1920 platilo, že uchazeč o studium musel splnit tyto podmínky: ukončených šest tříd z gymnázia či reálky, zkoušku z latiny⁷¹⁵ a tříletou předcházející praxi v lékárně, která byla zakončená zkouškou složenou před komisí složenou ze zástupců lékárnického grémia. Od roku 1920⁷¹⁶ již byla požadována maturita na střední škole s latinou⁷¹⁷, naproti tomu aspirantská praxe se zkrátila ze tří let na dva roky⁷¹⁸. Praxe mohla probíhat v jakékoliv veřejné lékárně, jejíž odpovědný správce (provizor, lékárník) měl k tomu oprávnění od ministerstva veřejného zdravotnictví a tělovýchovy.

Praxe se částečně lišila dle legislativy v českých zemích a na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde stále platily zákony bývalého Uherského království. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla praxe nakonec ukončená tirocinální zkouškou před zkušební komisí tvořenou předsedou, dvěma docenty z řad veřejných profesorů řádných nebo mimořádných a

---

⁷¹⁴ Výnos ministerstva kultu a výchovy ze dne 16. prosince 1889, MVB č. 3 ex 1890, č. 200 říšského zákoníku ex 1889, jímž se vydává na základě Nejvyššího rozhodnutí ze dne 8. prosince 189 vydává se nový studijní a zkušební řád farmaceutický pro království a země v říšské radě zastoupené, Viz PLACHT, Otto; HAVELKA, František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením presidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů. Tiskárna Státního nakladelství, 1932, s. 2010–2016.

⁷¹⁵ Zkoušku z latiny na klasickém gymnáziu skládali absolventi šesti tříd reálky.

⁷¹⁶ Vzhledem k vládnímu nařízení č. 613 Sbírky zákonů a nařízení ze dne 28. září 1920.

⁷¹⁷ Toto platilo do roku 1930. V tomto roce vstoupilo v platnost vládní nařízení z 28. září 1930 č. 613 požadující maturitu na gymnáziu, kde se vyučuje latině jako předmětu povinnému – absolvent s maturitou na obchodní akademii musel tedy pro přijetí na studium farmacie absolvovat maturitu na gymnáziu klasickém nebo reálném. Viz PLACHT, Otto; HAVELKA, František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením presidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů. Tiskárna Státního nakladelství, 1932, s. 2024.

⁷¹⁸ Absolvent bez maturitního vysvědčení měl vykonávat stále praxi tříletou – v českých zemích.

soukromých docentů chemie a botaniky nebo farmakognosie a dvou aktivních majitelů lékáren. Předsedu i komisi jmenovalo ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy⁷¹⁹. V českých zemích bezprostředně po uplynutí praxe⁷²⁰ vykonal aspirant zkoušku před lékárnickým grémiem, označovanou jako zkouška aspirantská. Tato se odehrávala před komisí složenou ze zástupců lékárnického grémia⁷²¹.

Studium bylo, stejně jako dříve dvouleté⁷²². K obdržení diplomu bylo třeba složit tři zkoušky přípravné a jednu, závěrečnou, zkoušku přísnou (rigorózum). Všechny tyto zkoušky musel uchazeč složit na stejné univerzitě. Předmětem přípravných zkoušek byla fyzika, botanika a všeobecná chemie. Závěrečná rigorózní, zkouška se skládala ze zkoušky teoretické a praktické. Předměty teoretické zkoušky byly dva – chemie všeobecná a farmaceutická a farmakognosie. Zkušební komise se skládala z děkana lékařské fakulty nebo jeho zástupce, z profesorů chemie a farmakognosie, vládního komisaře ustanoveného ministerstvem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a při zkoušce teoretické ještě ze zástupce lékárníků (tzv. examinátor host). Praktická část zkoušky se konala z chemie analytické a farmaceutické a farmakognosie.

Závěrečná zkouška měla (stejně jako zkoušky přípravné) tři druhy hodnocení – „výtečně“, „dostatečně“ a „nedostatečně“. V případě hodnocení „nedostatečně“ mohl student zkoušku opakovat ještě dvakrát – buď po třech měsících, pokud toto hodnocení obdržel z jednoho předmětu nebo po šesti měsících, pokud toto hodnocení obdržel z obou předmětů, buď praktické, nebo teoretické části⁷²³.

Změnilo se i složení studentů – přicházeli i studenti ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Bylo to dáno ustanovením, že ten, kdo chtěl pracovat v lékárně v ČSR a začal studovat po roce 1918, musel vystudovat farmacii v ČSR. V celém státě bylo možné studovat farmacii jen

---

⁷¹⁹ Pro Slovensko a Podkarpatskou Rus platilo to, co bylo stanoveno Normálou v záležitosti vzdělání aspirantů farmacie a kondiční doby asistentů farmacie (přijato nejvyšším rozhodnutím 3. srpna 1912 v Lázních Išlu). Vydáno výnosem uherského ministerstva kultu a vyučování č. 105598 – z roku 1912.

Viz PLACHT, Otto; HAVELKA, František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením presidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů. Tiskárna Státního nakladatelství, 1932, s. 2024–2026.

⁷²⁰ Viz Nařízení ministerstva vnitra ze dne 5. března 1912, č. 47 říšského zákoníku o zaměstnání pomocných osob při provozování lékárny, Oddíl II. O přijímání a výcviku aspirantů farmacie.

Viz PLACHT, Otto; HAVELKA, František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením presidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů. Tiskárna Státního nakladatelství, 1932, s. 2021

⁷²¹ Ibidem, s. 2022–2023.

⁷²² Výjimku dostali zahraniční studenti z Polska a Bulharska, kteří si mohli rozvrhnout studium na tři roky. V jejich domovské zemi bylo studium tříleté, proto museli studovat i v Praze tři roky, aby obdrželi nostrifikace diplomu z Československa. Viz PLACHT, Otto; HAVELKA, František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením presidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů. Tiskárna Státního nakladatelství, 1932, s. 2010.

⁷²³ Ibidem, s. 2012–2014.

v Praze, a tím počet studentů z východu republiky na obou univerzitách silně vzrostl. V prvním školním roce (1920/21) bylo zapsáno ke studiu celkem 159 studentů. Jejich počet stoupal až do školního roku 1930/31, kdy studovalo farmacii 783 studentů. Významným fenoménem (na obou univerzitách) byl počet zahraničních studentů⁷²⁴ (zejména židovského vyznání).

Tabulka 5. 4. 1 - Počty studentů farmacie na Univerzitě Karlově v letech 1918–1939⁷²⁵

školní rok	muži	ženy	celkem
1918/19	125	33	158
1919/20	116	53	169
1920/21	115	44	159
1921/22	157	33	205
1922/23	75	33	108
1923/24	66	35	101
1924/25	78	31	109
1925/26	75	43	118
1926/27	86	56	142
1927/28	112	70	182
1928/29	168	112	280
1929/30	205	163	368
1930/31	286	296	582
1931/32	373	410	783
1932/33	258	228	486
1933/34	231	149	380
1934/35	252	145	397
1935/36	228	152	380
1936/37	173	129	302
1937/38	156	101	257
1938/39	119	88	207

⁷²⁴ Viz KAFKA, František, PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, IV. Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1998, s. 177.

⁷²⁵ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 598–602.

5.5. Židovští studenti farmacie na pražských univerzitách 1918–1939

Počet židovských studentů na obou univerzitách v Praze po roce 1919 výrazně stoupl. Vzniklý stát, svým občanům židovského vyznání⁷²⁶ umožňoval stejná práva jako všem ostatním. Navíc při prvním sčítání lidu v ČSR v roce 1921 se již mohli přihlásit k nově vytvořené národnosti – židovské.

Zásadním zdrojem pro identifikaci studentů farmacie židovského víry a (nebo) židovské národnosti se staly katalogy posluchačů Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze (dříve obou částí Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze).

Studenti se zapisovali vždy do každého semestru⁷²⁷. Uváděli celé jméno, datum narození (věk na začátku sledovaného období), město a zemi narození, datum narození, stáří, obec domovskou, jazyk mateřský, bydliště během studia, národnost, povolání a bydliště otce (výjimečně poručníka nebo matky), zapsané předměty a další údaje (například předchozí vysokou či střední školu, kde studovali – „učiliště“)⁷²⁸.

Přes upozornění na každém listu katalogu⁷²⁹, byly údaje často nečitelné a neúplné, u cizích příjmení (zejména židovských) bylo často stejné příjmení zapisováno v různé transkripci (to platilo i pro vlastní jméno)⁷³⁰.

---

⁷²⁶ Těž označovaného jako mojžišské či izraelitské.

⁷²⁷ V začátku sledovaného období – od roku 1882 – se zapisovali na celý 1 rok studia.

⁷²⁸ CAJTHAML, P. (2013). Digitalizace studentik v Archivu. Praha: Bulletin SKIP. 14. 9 2016, [www.online http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Cajthaml.pdf](http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Cajthaml.pdf)

⁷²⁹ „Všechno budiž čitelně psáno!“

⁷³⁰ „Listy nacionálů obsahují část s údaji o osobě studenta a následně rubriky se zapsanými přednáškami, cvičeními a semináři, resp. údaji o taxách... Byla tu předepsána řada údajů, které student musel do listu vepsat. Úplnost a pravdivost údajů však na děkanátu nepřezkoumával nikdo. Byla to nadto čistě subjektivní otázka, jak přesně či naopak vágně je popsána např. profese studentova otce či poručníka. Koňský handlíř mohl být označen za obchodníka, hospodský za hoteliéra. Stejně tak nebylo kontrolováno, jaké náboženství nebo národnost ten který student vykázal. Relativně důležitá byla jen pro úřady jen aktuální pražská adresa, která se ovšem mohla během každého semestru několikrát proměnit. Byla to tedy naprosto soukromá, úředně nepřezkoumávaná záležitost, zda student zapsal do rubriky „náboženství“ údaj „mojžišské“, „katolické“ nebo zda ponechal (zejména v době meziválečné) tuto rubriku nevyplněnou. Totéž ve dvacátých a třicátých letech platilo pro rubriku „národnost“, kde mohla stát stejně tak dobře „česká“, „německá“ nebo „židovská“. Sebeidentifikace byla záležitostí naprosto nezávaznou, velmi často politicky vyhocenou otázkou.“ Cit.: JIŘÍ, Pešek (ed.). Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939. In: JANA, Ratajová. Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008-1. února 2009. 1. Praha: Scriptorium, 2008, s. 69-80.

5.5.1 Židovští studenti-Univerzita Karlova 1918–1939

Tabulka 5. 5. 1. 1 - Studenti celkem, farmaceuti a židovští farmaceuti⁷³¹

studijní rok	celkem	židovští	zastoupení v %	farmaceuti	židovští	zastoupení v %
1918/19	5852	257	4,39	158	4	2,53
1919/20	7508	270	3,59	169	5	2,53
1920/21	8951	444	4,96	159	3	1,89
1921/22	8814	469	5,32	205	2	0,98
1922/23	8130	369	4,54	108	2	1,85
1923/24	8160	616	7,54	101	8	7,92
1924/25	8195	663	8,1	109	30	27,52
1925/26	8176	802	9,81	118	37	31,35
1926/27	8237	752	9,13	142	39	27,46
1927/28	8754	803	9,17	180	50	27,78
1928/29	9213	960	10,42	280	87	31,07
1929/30	9934	1146	11,54	368	154	41,84
1930/31	10435	1421	13,62	582	314	53,95
1931/32	11006	1613	14,66	783	446	56,96
1932/33	10681	1318	12,34	486	148	30,45
1933/34	10573	1031	9,75	380	48	12,63
1934/35	10614	1039	9,79	397	45	11,33
1935/36	10006	928	9,27	380	42	11,05
1936/37	9300	890	9,57	302	34	11,26
1937/38	9067	N	N	257	28	10,89
1938/39	7847	N	N	207	15	7,25

Nejvyššího počtu dosáhl počet židovských studentů ve školním roce 1931/32 (1613 zapsaných osob), což odpovídalo i nejvyššímu počtu židovských studentů farmacie ve stejném školním roce (446 osob), což činilo 27,65 % z celkového počtu židovských studentů.

⁷³¹ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 598–602. Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

5. 5. 1. 1 Studenti na Univerzitě Karlově dle uvedené národnosti v letech 1918/19 až 1938/39

Tabulka 5. 5. 1. 1. 1 - Studenti na Univerzitě⁷³² Karlově dle uvedené národnosti v letech 1918/19 až 1938/39⁷³³

Národnost	počet	%
československá (čsl., čes., sl.)	162180	85,35
ruská, ukrajinská, rusínská	10048	5,29
německá	796	0,42
maďarská	3451	1,82
polská	986	0,52
rumunská	355	0,19
židovská	7075	3,72
srbská, chorvatská, slovinská	3485	1,83
bulharská	1118	0,59
jiná	521	0,27
celkem	190015	100

Tabulka 5. 5. 1. 1. 2 - Židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově celkem dle uvedené národnosti v letech 1918/19 až 1938/39⁷³⁴

Národnost	počet	%
československá (čsl., čes., sl.)	134	13,65
ruská, ukrajinská, rusínská	3	0,31
německá	4	0,41
maďarská	28	2,85
polská	24	2,44
rumunská	5	0,51
židovská	727	74,03
srbská, chorvatská, slovinská	0	0
bulharská	2	0,2
jiná	55	5,6
celkem	982	100

⁷³² Zde se jedná o ilustrativní tabulku ohledně zastoupení národností mezi studenty Univerzity Karlovy – vychází z prostého součtu studentů zapsaných vždy na začátku každého školního roku, neodráží tedy věrně celkový skutečný počet studentů (pozn. aut.).

⁷³³ Ibidem s. 603-604.

⁷³⁴ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

Současně židovskou víru i národnost uvedlo obě kritéria celkem 74, 03% židovských studentů farmacie na UK v období 1918/19 až 1938/39.

Tabulka 5. 5. 1. 1. 3 - Židovští studenti farmacie celkem na Univerzitě Karlově dle uvedené státní příslušnosti v letech 1918/19 až 1938/39⁷³⁵

Stát	počet	%
Bulharsko	6	0,61
Litva	1	0,11
Lotyšsko	6	0,61
Maďarsko	2	0,2
Polsko	637	64,88
Rumunsko	80	8,15
Ukrajina	2	0,2
ČSR	245	24,94
neuveďeno	3	0,3
celkem	982	100

Z tabulky je zřejmý velký podíl zahraničních studentů mezi židovskými studenty farmacie, tvořil 75,05 %⁷³⁶. Studentů s československým státním občanstvím bylo 24,94 %. Ze zahraničních zemí bylo nejvíce zastoupeno Polsko (64,88%) a Rumunsko (8,15%). Ostatní země byly již zastoupeny zanedbatelně⁷³⁷. U polských studentů hrála jednak roli, že se jednalo o Slováky, jednak že řada z nich pocházela z toho území Polska, které bylo součástí Rakouska-Uherska do roku 1918, a byli občané stejného státu, jako jejich kolegové z ČSR⁷³⁸. V případě Rumunska se jednalo o spojenecký stát v rámci Malé dohody⁷³⁹.

⁷³⁵ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

⁷³⁶ Mezi ně jsem započítal i 3 studenty, kteří národnost neuvedli.

⁷³⁷ Na rozdíl přírodovědecké fakulty jako celku, kde měli své výrazné zastoupení Rusové a Ukrajinci. Viz KAFKA, František, PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, IV. Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1998, s. 177.

⁷³⁸ Východní a západní Halič, z měst to byl například Lvov, dříve Lemberg.

⁷³⁹ Malá dohoda bylo vojensko-politické společenství v letech 1921-1939 složené z Československa, Jugoslávie a Rumunska, výrazně podporované Francií. Dohoda byla součástí francouzského spojeneckého systému. Hlavní roli hrála ČSR, jejíž kapitál se významně podílel na vyzbrojování rumunské a jugoslávské armády. Československý ministr zahraničí Edvard Beneš byl spolu s rumunským ministrem zahraničí Nicolaem Titulescu hlavním tvůrcem a představitelem Malé dohody. V období mnichovské krize bylo Rumunsko připraveno zaútočit na Maďarsko, pokud by vstoupilo na území Slovenska nebo Podkarpatské Rusi, Jugoslávie se pokoušela vyvázat ze závazků. Po Mnichovu společenství již působilo jen formálně a po 15. 3. 1939 již zaniklo zcela. Viz JANČÍK, Drahomír. *Třetí říše a rozklad Malé dohody: hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936-1939*, Karolinum, Praha, 1999.

5. 5. 1. 2 Židovští studenti farmacie s občanstvím ČSR na Karlově univerzitě v letech 1918/19 až 1938/39

V této kapitole se budu věnovat pouze studentům židovské víry (nebo/a židovské národnosti) s československým občanstvím. Zahraničním studentům je věnována samostatná kapitola.

Tabulka 5. 5. 1. 2.1 Židovští studenti farmacie z ČSR na UK dle pohlaví⁷⁴⁰

Studijní rok	Celkem	Muži	Ženy	Muži v %	Ženy v %
1918/19	2	1	1	50	50
1919/20	5	4	1	80	20
1920/21	3	2	1	67	33
1921/22	1	0	1	0	100
1922/23	3	2	1	67	33
1923/24	8	6	2	67	33
1924/25	12	9	3	75	25
1925/26	17	10	7	59	41
1926/27	12	5	7	42	58
1927/28	19	12	7	63	37
1928/29	23	16	7	71	29
1929/30	21	16	5	76	24
1930/31	25	16	9	64	36
1931/32	24	15	9	62	38
1932/33	36	28	8	78	22
1933/34	44	31	13	71	29
1934/35	44	33	11	75	25
1935/36	42	31	11	74	26
1936/37	34	20	14	59	41
1937/38	28	20	6	79	21
1938/39	15	11	4	73	27

Nejvyšší počet židovských studentů farmacie byl zapsán ve školních letech 1933/34 a 1934/35, celkem shodně po 44 osobách. Nejvíce žen početně bylo ve školním roce 1933/34 (13 studentek) a 1936/37 (14 studentek).

⁷⁴⁰ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

Z hlediska vyjádření v procentech to byly školní roky 1926/27 (58 % žen), 1925/26 (41%) a 1936/37 (41%)⁷⁴¹. Pokud bychom to vyjádřili průměrně, tak za období 1922-39 to bylo 68 % mužů a 32 % žen⁷⁴², tedy přibližně třetina.

Tabulka 5. 5. 1. 2. 2 Židovští studenti farmacie z ČSR na UK dle národnosti⁷⁴³

Národnost	počet	%
českosl. (čes., slov., čsl)	132	53,88
maďarská	28	11,43
německá	4	1,63
rumunská	1	0,41
ukrajinská	1	0,41
židovská	57	23,27
neuveдено	22	8,97
celkem	245	100

Mezi židovskými studenty převažovali studenti deklarující československou (53,88%) a židovskou národnost (23,27%). Což bylo zajímavé, protože se jednalo o téměř přesně opačné zastoupení národností v rámci celé ČSR při sčítání lidu v roce 1930 - židovskou národnost deklarovalo 57,2 % a československou 24,52%⁷⁴⁴.

Tabulka 5. 5. 1. 2. 3 Židovští studenti farmacie z ČSR na UK dle domovské spolkové země ČSR⁷⁴⁵

Spolková země	počet	%
Čechy	42	17,14
Morava	29	11,84
Slezsko	0	0
Slovensko	150	61,22
Podkarpatská Rus	24	9,8
Celkem	245	100

⁷⁴¹ Vynechal jsem školní roky 1918/19-1921/22 vzhledem k malému počtu studujících.

⁷⁴² Ibidem.

⁷⁴³ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

⁷⁴⁴ Viz Tabulka 5.3.8 - Rozdělení obyvatel ČSR židovského vyznání celkem podle tří nejčastěji deklarovaných národností při sčítání lidu v roce 1930

⁷⁴⁵ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

Podstatně největší množství studentů bylo ze Slovenska (61,22%), což odpovídalo tomu, že při sčítání lidu podle vyznání Židé ze Slovenska tvořili největší obyvatel ČSR židovského vyznání (38%). Počty z Čecha Moravy (a Slezska⁷⁴⁶) vcelku odpovídaly i procentuálně-Židé z Čech tvořily 21 % (17 % studentů) a z Moravy (a Slezska) 12 % Židů (12% studentů) v rámci ČSR. Poměr neodpovídal jen u Podkarpatské Rusi (29 % Židů židovského vyznání oproti 10 % studentů). Zde ovšem hrála roli značná zaostalost země, která se jen pomalu rozvíjela.

Tabulka 5. 5. 1. 2. 4 Židovští studenti farmacie z ČSR na UK podle dokončení studia ⁷⁴⁷

Studium	Počet	%
Dokončené	186	76
Nedokončené	59	24
Celkem	245	100

Většina studentů (76%) ve sledovaném období (zahrnul jsem i studenty z let 1882-1918) úspěšně dokončila studium. Jen 24 % osob studium neukončilo (včetně studentů, kteří nemohli dokončit studium v letech 1938-39 z rasových důvodů a posléze i uzavření českých vysokých škol nacistickým režimem na podzim 1939).

⁷⁴⁶ V případě židovských studentů farmacie UK je zajímavé, že ani jeden student nepocházel z bývalé země Slezské (existovala v rámci ČSR v letech 1918-1927). Zdejší židovští studenti studovali díky jazykové orientaci na němčinu výhradně na Německé univerzitě v Praze.

⁷⁴⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

5.5.2 Židovští studenti na Německé univerzitě 1920–1939

Tabulka 5.5.2.1 Poměrné zastoupení židovských studentů mezi studenty celkem⁷⁴⁸ a mezi farmaceuty⁷⁴⁹

školní rok	celkem	židovští	zastoupení v%	farmaceuti	židovští	zastoupení v %
1920/21	N	N	N	104	19	18,27
1921/22	3539	1403	39,64	184	43	23,37
1922/23	3093	1175	37,99	165	46	27,88
1923/24	3520	1108	31,48	168	48	28,57
1924/25	3527	1132	32,09	171	47	27,48
1925/26	3447	1028	29,82	164	69	42,07
1926/27	3651	1034	28,32	135	45	33,33
1927/28	4073	1147	28,16	157	96	61,14
1928/29	4463	1303	29,19	211	120	56,87
1929/30	4714	1390	29,49	266	168	63,16
1930/31	4927	1380	28,01	251	166	66,13
1931/32	5282	1431	27,09	247	149	60,32
1932/33	5286	1281	24,23	231	94	40,69
1933/34	5278	1069	20,54	182	58	31,87
1934/35	5005	837	16,73	181	50	27,62
1935/36	4721	699	14,81	157	27	17,19
1936/37	4429	552	12,46	95	13	13,68
1937/38	N	N	N	77	8	10,39
1938/39	N	N	N	59	0	0

Největší počet židovských studentů byl na Německé univerzitě v Praze ve sledovaném období 1921/22-1936/37 z hlediska počtu osob byl ve školním roce 1931/32-1431 osob (27,09%). Z hlediska procentuálního to bylo ve školním roce 1921/22 – 39,64 % ze všech studentů bylo židovského původu (1403 osob). Průměrně to bylo 1123 židovských studentů na jeden školní ročník (vyjádřeno procenty byl průměr 26,88 %).

U studentů farmacie ve sledovaném období byl největší počet židovských studentů, co se týče počtu osob, ve školním roce 1929/30-168 osob (63,16%). Z hlediska procentuálního to bylo ve školním roce 1930/31-66,13 % ze všech studentů bylo židovského původu (166 osob). Průměrně to bylo 77 židovských studentů na jeden školní ročník (vyjádřeno procenty byl průměr 38,84 %). Z hlediska zastoupení v procentech byl počet Židů mezi studenty farmacie 1,44x větší než počet Židů mezi všemi studenty Německé univerzity v Praze.

⁷⁴⁸ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 616.

⁷⁴⁹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939.

Tabulka 5.5.2.2 Studenti farmacie celkem a podle pohlaví⁷⁵⁰, židovští studenti farmacie celkově a dle pohlaví⁷⁵¹

školní rok	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
1920/21	104	83	21	19	14	5
1921/22	184	152	32	43	34	9
1922/23	165	130	35	46	35	11
1923/24	168	132	36	48	35	13
1924/25	171	141	30	47	39	8
1925/26	164	129	35	69	59	10
1926/27	135	104	31	45	36	9
1927/28	157	127	30	96	86	10
1928/29	211	168	43	120	106	14
1929/30	266	191	75	168	130	38
1930/31	251	162	89	166	106	60
1931/32	247	156	91	149	99	50
1932/33	231	134	97	94	62	32
1933/34	182	109	73	58	34	24
1934/35	181	121	60	50	34	16
1935/36	157	113	44	27	23	4
1936/37	95	69	26	13	12	1
1937/38	77	44	28	8	9	2
1938/39	59	42	17	0	0	0

Z hlediska celkového počtu studentů farmacie se největší počet zapsal ve školním roce 1929/30 (266 osob). Ženy byly při zápisu zastoupeny ve školním roce 1932/33 (97 studentek), z hlediska procentuální zastoupení ženy tvořily nejvíce ve školních letech 1929/30 a 1932/33, a to sice 42 % všech studujících. Z hlediska židovských studentů farmacie se největší počet zapsal ve školním roce 1929/30 (168 osob). Ženy početně nejvíce při zápisu zastoupeny ve školním roce 1930/31 (60 studentek), z hlediska procentuální zastoupení ženy tvořily nejvíce ve školním roce 1933/34, a to sice 41 % všech studujících.

Největší počet židovských studentů farmacie uvedl národnost židovskou (38,44%), maďarskou (25,23%), německou (10,83%) a polskou (10,83%). Výrazné zastoupení židovské a polské národnosti ovlivnil velký počet zahraničních studentů, zejména z Polska. Studenti s maďarskou národností přišli hlavně ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří spíše preferovali Německou univerzitu v Praze před Univerzitou Karlovou⁷⁵².

⁷⁵⁰ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 609-613.

⁷⁵¹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939.

⁷⁵² Zanedbatelný byl na NU počet studentů s československou národností (2,51%).

Tabulka 5.5.2.4 Židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze celkem dle národností ve školních letech 1920/21-1938/39⁷⁵³

národnost	počet	v %
československá (čsl., čes., sl.)	19	2,51
ruská, ukrajinská, rusínská	1	0,13
německá	82	10,83
maďarská	191	25,23
polská	82	10,83
rumunská	70	9,26
židovská	291	38,44
srbská, chorvatská, slovinská	2	0,26
bulharská	4	0,53
jiná	15	1,98
celkem	757	100

Tabulka 5.5.2.5 Židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze celkem dle státní příslušnosti v letech 1920/21 až 1938/39⁷⁵⁴

stát	počet	%
Bulharsko	10	1,32
Litva	1	0,13
SHS	2	0,26
Maďarsko	20	2,64
Polsko	240	31,71
Rumunsko	140	18,5
SSSR	1	0,13
ČSR	340	44,92
Britská Palestina	2	0,26
neuvedeno	1	0,13
celkem	757	100

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, jak byl velký podíl zahraničních studentů mezi židovskými studenty farmacie, tvořil 55,09 %⁷⁵⁵. Studentů s československým státním občanstvím bylo 44,91 %. Ze zahraničních zemí bylo nejvíce zastoupeno Polsko (31,71 %) a Rumunsko (18,5 %). Ostatní země byli již zastoupeny zanedbatelně, na rozdíl přírodovědecké fakulty jako celku, kde měli své výrazné zastoupení Rusové a Ukrajinci⁷⁵⁶.

⁷⁵³ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 614-615.

⁷⁵⁴ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 614-615.

⁷⁵⁵ Mezi ně jsem započítal i 1 studenta, kteří národnost neuvedl.

⁷⁵⁶ KAFKA, František, PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990, IV*. Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1998, s. 177.

5.5.2.1 Židovští studenti farmacie z ČSR na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39

Tabulka 5.5.2.1.1 Židovští studenti farmacie z ČSR na Německé univerzitě⁷⁵⁷

Školní rok	Celkem	Muži	Ženy	Muži v %	Ženy v %
1920/21	18	13	5	72	28
1921/22	38	29	8	79	21
1922/23	39	28	11	72	28
1923/24	38	28	10	74	26
1924/25	32	26	6	81	19
1925/26	33	26	7	79	21
1926/27	24	18	6	75	25
1927/28	32	29	3	91	9
1928/29	38	35	3	94	6
1929/30	45	36	9	80	20
1930/31	35	26	9	74	26
1931/32	42	31	11	74	26
1932/33	52	35	17	67	33
1933/34	43	27	16	63	37
1934/35	47	33	14	70	30
1935/36	27	23	4	85	15
1936/37	13	12	1	92	8
1937/38	8	6	2	75	25
1938/39	0	0	0	0	0

Z hlediska židovských studentů farmacie s československým státním občanstvím se největší počet zapsal ve školním roce 1932/33 (52 osob). Ženy byly početně nejvíce při zápisu zastoupeny ve školním roce 1932/33 (17 studentek). Z hlediska procentuální zastoupení ženy tvořily nejvíce ve školním roce 1933/34, a to sice 37 % všech studujících.

Tabulka 5.5.2.1.2 Židovští studenti farmacie z ČSR na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle národnosti⁷⁵⁸

Národnost	počet	%
českosl. (čes., slov., čsl)	19	5,59
maďarská	158	46,47
německá	74	21,76
židovská	78	22,94
neuveдено	11	3,24
celkem	340	100

⁷⁵⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939.

⁷⁵⁸ Ibidem.

Největší počet židovských studentů farmacie s občanstvím ČSR uvedl národnost maďarskou (46,47%), pak židovskou (22,94%) a německou (21,76%). Zde bylo vidět, že pokud se nezapočítali zahraniční studenti, vzrostl výrazně podíl maďarské a německé národnosti. Výrazný počet studentů s maďarskou národností byl dán vysokým procentem studentů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří také často uváděli národnost židovskou. Co se týče československé národnosti (5,59%), stále se jednalo o velmi malé zastoupení.

Tabulka 5.5.2.1.3 Židovští studenti farmacie z ČSR na NU v Praze 1920/21 až 1938/39 dle domovské spolkové země⁷⁵⁹

Spolková země	Počet	%
Čechy	26	7,62
Morava	14	4,11
Slezsko	9	2,64
Slovensko	200	58,65
Podkarpatská Rus	92	26,98
Celkem	341	100

Tato tabulka potvrzuje předchozí údaje, největší počet studentů byl ze Slovenska (58,65%) a z Podkarpatské Rusi (26,98%). Studenti z historických zemí tvořili dohromady jen 14,73 %. Všech 9 zaznamenaných studentů ze Slezska (2,64%) studovalo pouze na NU⁷⁶⁰.

Tabulka 5.5.3.1.4 - Židovští studenti z ČSR na NU v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle dokončení studia⁷⁶¹

Studium	počet	%
Dokončené	216	63,34
Nedokončené⁷⁶²	125	36,66
Celkem	341	100

⁷⁵⁹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939.

⁷⁶⁰ Roli zde hrála nepochybně orientace na německou kulturu v této spolkové zemi (byla samostatná do roku 1927, pak byla sloučena s Moravou v zemi Moravskoslezskou).

⁷⁶¹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939.

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45.

⁷⁶² Výrazná většina studentů (63,34%) ve sledovaném období dokončila studium (včetně studentů, kteří nemohli dokončit studium v letech 1938-39 z rasových důvodů a posléze i uzavření českých vysokých škol nacistickým režimem na podzim 1939).

5.5.3 Zahraniční židovští studenti farmacie z Polska a Rumunska

Svébytným fenoménem bychom mohli nazvat nárůst zahraničních studentů farmacie z východu Evropy na přelomu dvacátých a třicátých let. Obecně se dá říci, že mezi studenty celé přírodovědecké fakulty byl stále vysoký počet zahraničních studentů, který se pohyboval mezi 10 až 15 % všech posluchačů. Nejvíce bylo obecně Rusů a Ukrajinců⁷⁶³. Je zajímavé, že to neplatilo pro studenty farmacie, kdy bylo výrazně nejvíce studentů z Polska a Rumunska (ostatní země byly zastoupeny již marginálně). Navíc naprostá většina těchto studentů byla židovského (izraelitského) vyznání⁷⁶⁴.

Na přelomu dvacátých a třicátých let se diference mezi zahraničními studenty farmacie a ostatních oborů ještě výrazně prohloubila. Zatímco na farmacii počet prudce vzrostl (ve školním roce 1932/33 tvořili cizince, zejména z Polska, až téměř 70 % všech posluchačů), v ostatních oborech poklesl (na přibližně 5%). Nicméně již v následujících ročnících začal klesat i počet zahraničních studentů farmacie. Ve školním roce 1933/34 to bylo jen 30 % a v polovině třicátých let již pouze 12 %⁷⁶⁵.

Největší zájem zahraničních studentů o studium byl v mezi roky 1925 a 1933. Ve školním roce 1931/32 bylo mezi celkem 783 studenty farmacie 518 cizinců (66,2%). Z celkového počtu cizinců bylo 431 občany Polska a 73 Bulharska. Posuzováno podle národnosti to bylo 371 Židů, 247 Čechoslováků, 67 Bulharů a 58 Poláků. Z hlediska uvedeného náboženství to bylo 431 studentů židovské víry, 171 římských katolíků, 81 pravoslavných věřících a 30 řeckých katolíků⁷⁶⁶.

Výčet dokazuje výrazný nárůst počtu studentů židovské víry či národnosti (nebo obojí) a velká část z nich byla polskými občany. Výrazný byl podíl žen mezi nimi, který v letech 1930–1932 tvořil až přibližně 50 % - což bylo v souladu se zvyšujícím se počtem žen, které obecně studovali farmacii⁷⁶⁷. Co se týkalo legislativy, která určovala podmínky pro přijetí zahraničních studentů, platil ještě ve dvacátých letech výnos ministerstva kultu a vyučování z roku 1882⁷⁶⁸. Podle něho museli cizinci splňovat pro přijetí stejné podmínky jako občané Rakouska-Uherska a posléze Československé republiky.

Základní penzum představovalo absolvovaných osm tříd gymnázia ukončených maturitou (případně osm let reálné školy – tzv. reálky – a zkouška z latiny na úrovni oktávy

---

⁷⁶³ Zde hrála roli podpora ruské a ukrajinské emigraci ze strany nově vzniklé ČSR.

⁷⁶⁴ BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 177-179.

⁷⁶⁵ *Ibidem*, s. 177.

⁷⁶⁶ *Ibidem*, s. 179.

⁷⁶⁷ *Ibidem*, s. 179.

⁷⁶⁸ Výnos ministerstva kultu a vyučování z 8. března 1882 (41, s. 18).

gymnázia) a dvě učňovská léta v lékárně (tirocinální praxe) a úspěšně absolvovaná tirocinální zkouška.

Praxi bylo nutno dle zmíněného výnosu zakončit úspěšně tirocinální zkouškou. V případě cizince bylo nutno rozhodnout, zda bude uznána jeho tirocinální praxe a vykonaná zkouška v lékárně v domovské zemi. Toto řešil profesorský sbor individuálně – buď uznal praxi a zkoušku nebo zahraniční posluchač musel (v případě drobných nedostatků) doplnit svou znalost latinského jazyka.

Od roku 1896⁷⁶⁹ byla adeptům studia farmacie z balkánských zemí (Rumunsko, Bulharsko, Srbsko) podle úrovně dosaženého vzdělání uznána i tirocinální zkouška v cizině. Stále ovšem platila nutnost dodatečné zkoušky z latiny, pokud uchazeč neprokázal její dostatečné znalosti.

Balkánských studentů se také týkal výnos z 28. 5. 1910 o zápisu studujících na univerzitě. Tento výnos vycházel ze zákona z roku 1832, který stanovil, že absolvent, který neměl občanství monarchie, nesměl na území Předlitavska vlastnit lékárnu ani v lékárně pracovat. Z tohoto důvodu byla na magisterských diplomech cizinců klauzule – „vydán revers vzdání se výkonu v zemích na říšské radě zastoupené“. Po vzniku republiky bylo to upraveno na: „Bylo vydáno prohlášení o vzdání se praxe ve státě Československém.“⁷⁷⁰

Po roce 1918 přibyli k zahraničním studentům také občané nově vzniklého Polského státu. Během dvacátých let byl řešen problém, jak se postavit k tomu, že v Polsku a Bulharsku nemusel žadatel o studium farmacie vykonat praxi v lékárně (a tudíž neměl ani tirocinální zkoušku). Daný problém řešil až výnos Ministerstva školství z 15. listopadu 1930 (č. j. 125484), který stanovil, že těmto studentům může profesorský sbor udělat dispens od tirocinální praxe a zkoušky za předpokladu, že musí vykonat zkoušky (z botaniky a chemie) do konce prvního semestru studia. Pokud se chtěli zapsat na praktická cvičení z těchto předmětů v druhém semestru, museli v tomto semestru vykonat obě zkoušky znovu.

Výnos se týkal i studentů z Rumunska – ti sice měli už sebou praxi v lékárně, ale nevykonali k tomu příslušnou zkoušku. Museli ovšem doložit potvrzení o praxi od příslušných autorit domovské země⁷⁷¹.

---

⁷⁶⁹ Výnos ministerstva kultu a vyučování z 10. března 1896 (41, s. 18).

⁷⁷⁰ OCHOTSKÁ, Zuzana. *Posluchači farmacie na Univerzitě Karlově v letech 1928-1935*. Bratislava, 1970/71. Diplomová práce. Univerzita Komenského, s. 19.

⁷⁷¹ V Rumunsku vydávala toto potvrzení lékárnická fakulta v Bukurešti nebo lékárenské odbory lékařských fakult v Jassanech a Kluži (42, s. 27).

Dalším problémem bylo, že studium farmacie bylo v Polsku a Bulharsku tříleté. Aby mohl být magisterský diplom polského⁷⁷² a bulharského posluchače z pražských univerzit uznán v těchto zemích, mohli si studium prodloužit na tři roky.

Zahranických studentů se ještě týkal výnos ministerstva školství z 20. prosince 1926. V něm bylo doporučeno, aby se občanů Království SHS (a ostatním slovanským posluchačům) postupovalo co nejvstřícněji, aniž by ovšem byla ohrožena kvalita výuky. To platilo i o usnadnění přestupu z vysokých škol z těchto zemí na československé⁷⁷³.

Pokles počtu zahraničních studentů farmacie nastal po roce 1933, když se podstatně zvýšily studijní poplatky – předtím byly na nízké úrovni. To byl jeden z faktorů, které zahraniční studenty do Prahy přitahoval. Pro ně platilo, že musí platit poplatky ve dvojnásobné výši na rozdíl od domácích studentů⁷⁷⁴. Tyto poplatky byly stále ještě obecně velmi přijatelné pro zahraniční adepty studia farmacie. Zlom nastal v roce 1932, kde výnosem Ministerstva školství a kultury došlo ke zvýšení některých poplatků během studia. Toto opatření reagoval na stále se zvyšující počet cizinců na vysokých školách, který měl za následek, že rostly veškeré náklady na provoz školy (například na organizaci laboratorních cvičení)⁷⁷⁵. Poplatek na zápis se zvýšil z 60 Kč na 100 Kč. Byla zvýšena i taxa, kterou si musel zaplatit zahraniční student za účast na laboratorních cvičeních⁷⁷⁶. Tyto okolnosti měly za následek snížení počtu zahraničních zájemců o vysokoškolské studium v Československu.

Druhým faktorem byla ovšem diskriminace studentů židovského původu na vysokých školách některých okolních zemí, zejména Polska a Rumunska. Zde hrálo klíčovou roli výrazné procentuálně zastoupení židovských studentů na vysokých školách.

Například v Polsku se pohyboval mezi 20 až 30 % všech posluchačů, maxima dosáhlo ve školním roce 1931/32 na Polytechnice a Univerzitě Jana Kazimíra ve Lvově, kde tvořili studenti židovského vyznání 31 %⁷⁷⁷.

---

⁷⁷² Výjimku stanovil u polských studentů výnos Ministerstva školství z 5. 11. 1932 a u bulharských posluchačů obdobný výnos z 11. 11. 1932 (42, s. 27).

⁷⁷³ HAVRÁNKOVÁ, Helena. *Posluchači farmacie na Německé univerzitě v letech 1921/22-1928/29*. Hradec Králové, 1980. Písemná práce k rigorosnímu řízení. Univerzita Karlova, s. 27.

⁷⁷⁴ „Při vstupu na univerzitu posluchač platil při zápisu 30 Kč, cizinec 60 Kč, za každý zapsaný semestr se platilo 10 Kč, cizinec platil 20 Kč.“ (HAVRÁNKOVÁ, 1980, s. 28).

⁷⁷⁵ Výnos ministerstva školství a kultury z 31.3 1932, č. 20483 (HAVRÁNKOVÁ, 1980, s. 28).

⁷⁷⁶ Cizinec například zaplatil za laboratorní cvičení i z farmakognosie 100 Kč (HAVRÁNKOVÁ, 1980, s. 28).

⁷⁷⁷ FUKALA, Zdeněk. Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech, 1935-1939, bakalářská práce, Univerzita Pardubice, [online]. Pardubice, 2009 [cit. 2016-10-22], s. 18. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjmqo mdve7PAhUDJcAKHdT1BqUQFggdMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F44984241_Antisemitismus_na_polskych_univerzitach_a_vyssich skolach_1935_-_1939&usq=AFQjCNHOzSQJhoXz1B07GosRrURO3rLr0A&sig2=YIymoQeyhovlir0KZh2Jrw.

V Polsku byl ovšem problémem výrazný antisemitismus, který byl nedílnou součástí nacionálních pravicových stran, zejména Národní demokracie Romana Dmowského. Tento neblahý jev se projevil již v prvních letech existence znovuzrozeného Polského státu, kdy docházelo k protižidovským pogromům⁷⁷⁸. Velký pogrom se uskutečnil ve Lvově, ke kterému došlo během bojů o město mezi Poláky a Ukrajinci. Židé ve městě striktně deklarovali neutralitu, ale na vlastní obranu vytvořili domobranu. Po ukončení bojů byli falešně obviněni, že stříleli na polské vojáky. Výsledkem následujícího pogromu bylo 72 mrtvých, 443 raněných a 3620 rodin nahlásilo škody⁷⁷⁹.

Židé měli v meziválečném Polsku po právní stránce stejné postavení jako ostatní občané, což bylo dáno tím, že Polsko podepsalo tzv. Menšinovou smlouvu (též označovaná jako Malá versailleská smlouva). Tato smlouva byla uzavřena mezi Polským státem a vrcholným orgánem konference, tzv. Radou deseti⁷⁸⁰ a zaručovala všem občanům (a tedy i menšinám) v Polsku stejná občanská práva bez ohledu na pohlaví, náboženské vyznání, jazyk či národnost.

Tato práva zahrnovala i právo na svobodu vyznání či na vysokoškolské vzdělání. Židům se týkal samostatný článek, který jim zaručoval právo svítit šábes a nemuset během něho pracovat. Smlouvu polský Sejm ratifikoval 31. 7. 1919. Občanská práva byla potvrzena i v přijaté ústavě přijaté 17. 3. 1921⁷⁸¹.

Navzdory tomu všem se již od roku 1923 objevovaly snahy omezit přijatá práva menšin. To zahrnovalo i tzv. „*numerus clausus judeorum*“ – zákon, který by reguloval počet Židů na polských vysokých školách. Klíčem mělo být proporcionalní zastoupení odpovídající podílu Židů v obyvatelstvu Polska.

Nicméně zákon by se týkal i dalších menšin – hlavně Ukrajinců, Bělorusů a Němců. Proti se postavili zástupci národnostních menšin, levice a část centristických poslanců a zákon nebyl přijat. Definitivně ho odmítla nově vytvořená vláda v květnu 1923, když ho vrátila zpět kvůli procedurálním nedostatkům zpět do osvětové komise Sejmu.

---

⁷⁷⁸ Jednalo se (v letech 1918–1920) o činy některých vojenských velitelů, zejména generála Jozefa Hellera a generála Dowbóra-Mušnického.

„*K jejich praktikám patřilo například vyhazování Židů z jedoucího vlaku, nebo tzv. civilizování, kdy vojáci uřezávali bajonety Židům vousy v přítomnosti rozrušeného davu a za nečinného přihlížení policie.*“ (FUKALA, 2009, s. 6).

⁷⁷⁹ PELLAR, Štěpán. Hrdí orli ve smrtelném obklíčení: polské stereotypizované vidění moderního světa. Praha: Dokořán, 2009, s. 208-209.

⁷⁸⁰ Rada deseti byl vrcholný orgán pařížské mírové konference tvořený vedoucími delegací a ministry zahraničí hlavních vítězných států – Velké Británie, USA, Francie, Itálie a Japonska. Viz MORAVCOVÁ, Dagmar. Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932. Praha: Karolinum, 2006, s. 34-35.

⁷⁸¹ FUKALA, Zdeněk. Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech, 1935-1939, s. 6-9.

To byl konec první snahy zavést legislativně v Polsku numerus clausus. Významnou roli sehrála i obava, že by Polsku nebyla poskytnuto finanční pomoc a mezinárodní půjčky ze strany západních států⁷⁸².

Situaci ještě zhoršil vznik tzv. Tábora velkého Polska (*Obóz Wielkiej Polski*) v prosinci 1926 po květnovém vojenském převratu maršálu Józefa Piłsudského. Tato organizace, jejímž jádrem byla Dmówského Národní demokracie připomínala v některých ohledech italské fašistické hnutí a byla označována jako tzv. endecké hnutí. Jedním z jejich hlavních politických cílů byl boj s židovskou menšinou v Polsku a snaha o omezování jejich práv a vlivu⁷⁸³.

Velmi ostře se proti Židům taktéž již od roku 1919 vymezovala nacionalistická a antisemitská strana Lidový národní svaz (NLK). Jejich poslanci také stáli za již zmíněným návrhem přijmout v rámci zákona o vysokých školách jako dodatek „numerus clausus“⁷⁸⁴.

V průběhu dvacátých let bylo nadále toto omezení odmítáno ministrů náboženství a veřejné osvěty (pod jejichž kompetenci tato záležitost spadala) z důvodů diskriminace z národnostních nebo náboženských důvodů. To však nebránilo jednotlivým univerzitám se opakovaně pokoušet „numerus clausus“ alespoň na jejich akademické půdě (například lékařská fakulta v Krakově)⁷⁸⁵.

V roce 1931 navrhl národovecký literární kritik a publicista Stanisław Pieńkowski kompletní vyloučení Židů ze všech universit (numerus nullus). Tato idea našla výraznou podporu mezi nacionalisticky smýšlejícími studenty⁷⁸⁶. V roce 1937 se tito studenti ještě více zradikalizovali a požadovali vyloučení nejen všech židovských studentů, ale i akademických pracovníků⁷⁸⁷.

Meziválečné Rumunsko, stejně jako Polsko, představovalo stát s výrazným podílem národnostních menšin. Podle sčítání lidu v roce 1930 tvořily národnostní menšiny celkem 28,1 % obyvatel. Z hlediska náboženství tvořili Židé 3,9 % obyvatelstva. Výrazný vliv mělo připojení Bukoviny⁷⁸⁸ (dříve Rakousko-Uhersko) a Besarábie (dříve Ruské impérium).

---

⁷⁸² KADLEC, Jaroslav. Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období. *Historický obzor*. 2015, 26(7-8), s. 161

⁷⁸³ FUKALA, Zdeněk. Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech, 1935-1939, s. 10-15.

⁷⁸⁴ KADLEC, Jaroslav. Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období, s. 160.

⁷⁸⁵ KADLEC, Jaroslav. Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období, s. 162.

⁷⁸⁶ KRUMNIKL, Adam. Komparace české Národní obce fašistické a polského Národně-radikálního tábora, diplomová práce, Filosofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2011, s. 59.

⁷⁸⁷ KRUMNIKL, Adam. Komparace české Národní obce fašistické a polského Národně-radikálního tábora, diplomová práce, Filosofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2011, s. 49.

⁷⁸⁸ Při sčítání v roce 1910 tvořili Židé 12,9 % obyvatel a v hlavním městě Černovici (dnes Ukrajina) tvořili dokonce 43,3 % obyvatel. Viz NASTASĂ, Lucian. Anti-semitism at universities in Romania. In: KARÁDY,

Mladí Židé věřili, že nová doba jim přinese možnost podstatně lepšího uplatnění po absolvování vysokoškolského studia, než měla generace jejich otců. I v Rumunsku se rovněž Židé setkávali se snahou omezit jejich počet na vysokých školách.

Výrazně antisemitsky byla zaměřená Liga křesťanské národní obrody (*Liga apărării național crestine*, LANC), kterou založil v roce 1923 profesor politické ekonomie Alexandru C. Cuza.

Jednou z jeho idejí bylo zavedení stavu „*numerus clausus*“ nejen na vysokých školách pro židovské studenty, ale i pro zastoupení v jednotlivých profesích. Jako svůj symbol používala svastiku na bílém poli⁷⁸⁹.

Rumunsko, které již před první světovou válkou mělo pověst antisemitské země, ji potvrdilo i po ustanovení poválečného status quo na Balkáně. Nicméně i tak Rumunské království podepsalo, obdobně jako Polsko, roku 1923, Menšinovou smlouvu, která zaručovala všechna občanská práva všem menšinám.

Ustanovení menšinové smlouvy bohužel nebyla ale v následujících letech vždy dodržována. Porušovala ji sama státní moc, ale i nacionalističtí rumunští studenti, kteří opakovaně požadovali zavedení omezení nerumunských studentů pomocí „*numerus clausus*“⁷⁹⁰.

I když během meziválečného období nebyly přijaté žádné antisemitské zákony, nacionalističtí studenti dokonce přitvrdili – požadovali posléze dokonce „*numerus nullus*“ pro židovské studenty⁷⁹¹.

Viktor a Peter Tibor NAGY. *The Numerus Clausus in Hungary: Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Budapest: Pasts Incorporated Centre for Historical Research, History Department of the Central European history, 2012, s. 224.

⁷⁸⁹ PROCHÁZKA, Jan. *Fašismus v Rumunsku a Bulharsku mezi lety 1918 a 1945* [online]. Praha, 2007 [cit. 2016-10-23]. Dostupné z:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj7t4_KvfHPAhXkl8AKHepBBakQFgghMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F8800019724%2F%3Fflang%3Dcs&usg=AFQjCNEllMwa1ROsx5T3Uw-l0wCOOgwf8w&sig2=cW1Bu8r_oCWosOHn8WPcPg&bvm=bv.136593572.d.bGs .

Bakalářská práce. Univerzita Karlova, s. 13-27.

⁷⁹⁰ ŠISLER, Filip. *Rumunská extrémní pravice v meziválečném období na příkladu Železné gardy* [online]. Praha, 2007 [cit. 2016-10-23]. Dostupné z:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj7t4_KvfHPAhXkl8AKHepBBakQFggsMAM&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F8800015702%2F%3Fflang%3Dcs&usg=AFQjCNEAJKKzA0y4BcEhfO6ngAw6ZeiBmw&sig2=vB78ib0HMjgiWNtVgQyrrQ . Bakalářská práce. Univerzita Karlova, s. 18.

⁷⁹¹ NASTASĂ, Lucian. *Anti-semitism at universities in Romania*. In: KARÁDY, Viktor a Peter Tibor NAGY. *The Numerus Clausus in Hungary: Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*, s. 232.

Jako červená niť se vinuly celou dobu dějinami meziválečného Rumunského království antisemitské akce, provokace a snahy o vypuzení Židů zpět do krámků, správy polí a hospod, které živily jejich dědy a otce⁷⁹².

Tabulka 5.5.3.1 - Percentuální zastoupení Židů mezi studenty farmacie na univerzitách v Rumunsku⁷⁹³

Univerzita	Bukurešť	Jasy ⁷⁹⁴	Kluž
Před rokem 1919	7,1 %	-	-
1920/21-1922/23	22,8 %	75,5 %	-
1923/24-1929/30	36,3 %	83,3 %	15,9 %
1930/31-1935/36	31,6 %	79,4 %	23,1 %
1936/37-1939/40	27 %	65,7 %	-

Výše zmíněné události tak rozhodně přispěly k dočasně zvýšenému zájmu židovských studentů z těchto zemí o studium farmacie v ČSR.

⁷⁹² Chronologie těchto událostí viz NASTASĂ, 2012, s. 234-243.

⁷⁹³ NASTASĂ, Lucian. Anti-semitism at universities in Romania. In: KARÁDY, Viktor a Peter Tibor NAGY. *The Numerus Clausus in Hungary: Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*, s. 222-223.

⁷⁹⁴ Vysoké procento židovských posluchačů odpovídalo výraznému zastoupení Židů v městské populaci. Roku 1900 tvořili Židé polovinu obyvatel města, v roce 1930 asi třetinu. Jasy (rumunsky Iași) je čtvrté největší město současného Rumunska a roku 1860 zde byla založena první rumunská univerzita.

5.5.3.1 Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově v letech 1918-1939

Tabulka 5.5.3.1.1 Studenti farmacie celkem v letech 1918–1939 podle státní příslušnosti na Univerzitě Karlově⁷⁹⁵

školní rok	státní příslušnost čsl.	státní příslušnost cizí	celkem
1918/19	-	-	158
1919/20	-	-	169
1920/21	-	-	159
1921/22	-	-	205
1922/23	-	-	108
1923/24	81	20	101
1924/25	86	23	109
1925/26	70	48	118
1926/27	84	58	142
1927/28	120	62	182
1928/29	182	98	280
1929/30	196	172	368
1930/31	254	328	582
1931/32	265	518	783
1932/33	287	199	486
1933/34	308	72	380
1934/35	351	46	397
1935/36	335	45	380
1936/37	264	38	302
1937/38	231	26	257
1938/39	195	12	207

Největší počet zahraničních studentů farmacie celkem byl na Univerzitě Karlově ve sledovaném období 1923/24-1938/39 z hlediska počtu osob byl ve školním roce 1931/32-518 osob (27,09%). Z hlediska procentuálního to bylo ve stejném školním roce 1931/32 – 66,15% ze všech studentů bylo zahraniční občanství. Průměrně to bylo 110 studentů na jeden školní ročník (vyjádřeno procenty byl průměr 29,53 %).

⁷⁹⁵ BEČVÁŘ J. (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998, s. 179.

Tabulka 5.5.3.1.2 – Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově dle pohlaví⁷⁹⁶
v školních letech 1924/25-1933/34

studijní rok	celkem	muži	ženy
1924/25	18	12	6
1925/26	20	12	8
1926/27	27	13	14
1927/28	31	11	20
1928/29	65	28	37
1929/30	133	66	67
1930/31	290	113	175
1931/32	422	153	269
1932/33	112	44	68
1933/34	4	3	1

Z hlediska zahraničních židovských studentů farmacie ve sledovaném období 1924/25-1933/34 se největší počet zapsal ve školním roce 1931/32 (422 osob). Ženy byly početně nejvíce při zápisu zastoupeny ve stejné školním roce 1931/32 (269 studentek), z hlediska procentuální zastoupení ženy tvořily nejvíce ve školním roce 1927/28, a to sice 64,52 % všech studujících.

Tabulka 5.5.3.1.3 Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově dle země původu⁷⁹⁷

Země původu	počet	%
Bulharsko	6	0,82
Litva	1	0,13
Lotyšsko	6	0,82
Maďarsko	2	0,28
Polsko	637	86,76
Rumunsko	80	10,91
Ukrajina	2	0,28
celkem	734	100

⁷⁹⁶ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

⁷⁹⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

Tato tabulka potvrzuje obvyklé pořadí. Nejvíce zahraničních studentů farmacie bylo z Polska (86,76%) a Rumunska (10,91%), ostatní státy byly zastoupené zanedbatelně.

Tabulka 5.5.3.1.4 - Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově dle národnosti⁷⁹⁸

Národnost	počet	%
bulharská	2	0,3
polská	24	3,4
rumunská	4	0,6
ruská	1	0,01
ukrajinská	1	0,01
židovská	667	91
slovenská	2	0,03
neuveдена	33	4,65
celkem	734	100

Zde v naprosté většině uvedli studenti židovskou národnost (91%), ostatní byly zcela zanedbatelné.

Tabulka 5.5.3.1.5 Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově podle dokončení studia⁷⁹⁹

Studium	Počet	%
Dokončené	393	54
Nedokončené	340	46
Celkem	733	100

Těsná většina studentů (54%) ve sledovaném období dokončila studium (včetně studentů, kteří nemohli dokončit studium v letech 1938-39 z rasových důvodů a posléze i uzavření českých vysokých škol nacistickým režimem na podzim 1939).

⁷⁹⁸ Ibidem

⁷⁹⁹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

5.5.3.2 Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39

Tabulka 5.5.3.2.1 Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle pohlaví⁸⁰⁰

školní rok	celkem	muži	ženy
1920/21	19	14	5
1921/22	43	34	9
1922/23	46	35	11
1923/24	48	35	13
1924/25	47	39	8
1925/26	69	59	10
1926/27	45	36	9
1927/28	96	86	10
1928/29	120	106	14
1929/30	168	130	38
1930/31	166	106	60
1931/32	149	99	50
1932/33	94	62	32
1933/34	58	34	24
1934/35	50	34	16
1935/36	27	23	4
1936/37	13	12	1
1937/38	8	9	2
1938/39	0	0	0

Z hlediska zahraničních židovských studentů farmacie ve sledovaném období 1924/25-1933/34 (zvoleno pro porovnání Univerzitou Karlovou⁸⁰¹) se největší počet zapsal ve školním roce 1929/30 (168 osob).

Ženy byly početně nejvíce při zápisu zastoupeny ve stejném školním roce 1930/31 (60 studentek), z hlediska procentuální zastoupení ženy tvořily nejvíce ve školním roce 1933/34, a to sice 41, 38 % všech studujících.

Nejvíce zahraničních studentů farmacie bylo z Polska (57,42%) a Rumunska (33,49%), ostatní státy byly zastoupené zanedbatelně. Zde byl poměr mezi zahraničními studenty farmacie židovského původu z Polska a Rumunska přeci jenom menší, než na Univerzitě Karlově, kde jednoznačně dominovali polští studující⁸⁰².

⁸⁰⁰ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 190/21- LS 1939

⁸⁰¹ Viz Tabulka 5.5.4.2.2 – Zahraniční židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlově dle pohlaví ve školních letech 1924/25-1933/34.

⁸⁰² Nejvíce zahraničních židovských studentů farmacie na UK bylo z Polska (86,76%) a Rumunska (10,91%)

Tabulka 5.5.3.2.2- Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle státní příslušnosti⁸⁰³

Stát	počet	%
Bulharsko	10	2,39
Litva	1	0,24
SHS	2	0,48
Maďarsko	21	5,02
Polsko	240	57,42
Rumunsko	140	33,49
SSSR	1	0,24
Britská Palestina	2	0,48
neuveďeno	1	0,24
celkem	418	100

Tabulka 5.5.3.2.3 Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle národnosti⁸⁰⁴

Národnost	počet	%
ruská, ukrajinská, rusínská	1	0,24
německá	8	1,91
maďarská	33	7,89
polská	82	19,62
rumunská	70	16,75
židovská	213	50,96
srbská, chorvatská, slovinská	2	0,48
bulharská	4	0,96
neuveďeno	5	1,19
celkem	418	100

Tabulka 5.5.3.2.4 Zahraniční židovští studenti farmacie na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/21 až 1938/39 dle dokončení studia⁸⁰⁵

Studium	Počet	%
Dokončené	228	54,54
Nedokončené	190	45,46
Celkem	418	100

⁸⁰³ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 190/21- LS 1939

⁸⁰⁴ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 190/21- LS 1939

⁸⁰⁵ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45.

Havránková H.: POSLUCHAČI FARMACIE NA NĚMECKÉ UNIVERZITĚ V PRAZE V LETECH 1921/22-1928/29. Písemná rigorózní práce, FaF UK, Hradec Králové, Praha 1973.

Na Německé univerzitě byl poměr národností mezi zahraničními židovskými studenty farmacie přeci jenom vyrovnanější než na Univerzitě Karlově. Sice i zde byla nejvíce zastoupena národnost židovská (50,96%), polská (19,62%), rumunská (16,75) a i maďarská (7,89%). Ostatní národnosti byly zastoupeny zanedbatelně. Těsná většina studentů (54, 54%) ve sledovaném období dokončila studium (včetně studentů, kteří nemohli dokončit studium v letech 1938-39 z rasových důvodů a posléze i uzavření českých vysokých škol nacistickým režimem na podzim 1939).

5.6 Porovnání obou univerzit ohledně studentů farmacie⁸⁰⁶

Tabulka 5.6.1 Porovnání vzhledem k počtu zapsaných osob v jednotlivých ročnících ve školních letech 1921/22-1936/37

Kritérium	UK	NU
celkem studenti	150228	68955
celkem židovští studenti	14820	17969
nejvíce zapsáno v jednotlivém školním roce	11006⁸⁰⁷	5286 ⁸⁰⁸
nejvíce zapsáno židovských studentů	1613⁸⁰⁹	1390 ⁸¹⁰
největší zastoupení židovských studentů v %	14,66 ⁸¹¹	28,32⁸¹²
celkem farmaceuti	4921	2965
celkem židovští studenti farmacie	1486	1239
největší podíl Židů mezi studenty farmacie	446⁸¹³	168 ⁸¹⁴
největší podíl Židů v % mezi studenty farmacie	56,96 ⁸¹⁵	66,13⁸¹⁶
průměrné zastoupení Židů mezi studenty v %	9,66	26,78
průměrné zastoupení Židů mezi studenty farmacie v %	24,09	38,83

Při porovnání, které vyšlo ze zápisů v jednotlivých školních letech, byl největší počet studentů zapsán na UK, ale nejvíce Židů se zapsalo na NU. Největší počet studentů (i židovských) zapsaný v jednotlivém školním roce byl na UK.

Pokud se týkalo studentů farmacie, více jich bylo zapsáno na UK (to platilo i pro židovské studenty). Přesto z hlediska průměrného zastoupení židovských studujících bylo výraznější na NU.

⁸⁰⁶ Data byla excerptována z tabulek v předchozích kapitolách 5.5.1 až 5.5.3 týkajících se židovských studentů farmacie na Univerzitě Karlově a Německé univerzitě v Praze. Pozn. aut.

⁸⁰⁷ Jednalo se o školní rok 1931/32. Pozn. aut.

⁸⁰⁸ Jednalo se o školní rok 1932/33. Pozn. aut.

⁸⁰⁹ Jednalo se o školní rok 1931/32. Pozn. aut.

⁸¹⁰ Jednalo se o školní rok 1929/30. Pozn. aut.

⁸¹¹ Jednalo se o školní rok 1931/32. Pozn. aut.

⁸¹² Jednalo se o školní rok 1926/27. Pozn. aut.

⁸¹³ Jednalo se o školní rok 1931/32. Pozn. aut.

⁸¹⁴ Jednalo se o školní rok 1929/30. Pozn. aut.

⁸¹⁵ Jednalo se o školní rok 1931/32. Pozn. aut.

⁸¹⁶ Jednalo se o školní rok 1930/31. Pozn. aut.

Tabulka 5. 6. 2 Porovnání židovských studentů farmacie celkem podle jednotlivých osob jmen ve školních letech 1918/19-1938/39

Kritérium	UK	NU
celkem židovských studentů farmacie (počet osob)	981	778
židovští studenti farmacie s čsl. státní příslušností	245	354
židovští studenti farmacie s cizí státní příslušností	736	424
židovští studenti (dle víry) farmacie čsl. národnosti	134 (13,65%)	21 (0,03%)
židovští studenti (dle víry) farmacie židovské národnosti	727 (74,03%)	291 (38,44)
židovští studenti (dle víry) farmacie německé národnosti	4 (0,41%)	91 (12%)
židovští studenti (dle víry) farmacie polské národnosti	24 (2,44%)	82 (10,83%)
židovští studenti (dle víry) farmacie rumunské národnosti	5 (0,51%)	70 (9,26%)
židovští studenti (dle víry) farmacie maďarské národnosti	28 (2,85%)	198 (25%)
židovští studenti (dle víry) farmacie čsl. státní příslušnosti	245 (24,94%)	340 (44,92%)
židovští studenti (dle víry) farmacie polské státní příslušnosti	637 (64,88%)	240 (31,71%)
židovští studenti (dle víry) farmacie rumunské státní příslušnosti	80 (8,15%)	140 (18,5%)

Zde se už vycházelo z počtu jednotlivých osob (jmen). Na UK bylo nejvíce židovských studentů celkem a židovských studentů s cizí státní příslušností, oproti tomu na NU bylo více židovských studentů s čs. státní příslušností.

Z hlediska národnosti na UK bylo nejvíce židovských studentů se židovskou a československou národností, zbytek byl zanedbatelný. Na NU bylo vzhledem k dobovým souvislostem velmi malé zastoupení československé národnosti.

Ostatní národnosti zde byly více rozděleny mezi sebou. I tak bylo nejvíce židovské národnosti, ale významně byly zastoupeny i národnost maďarská, německá, polská a rumunská a polská. To odráželo velký podíl studujících ze Slovenska a Podkarpatské Rusi na NU. Samozřejmě ji drtivě preferovali i studenti s německou národností.

Tabulka 5.6.3 Porovnání židovských studentů farmacie s československou státní příslušností podle jednotlivých osob jmen ve školních letech 1918/19-1938/39

Kritérium	UK	NU
celkem židovští studenti farmacie s čl. st. občanstvím	245	354
z toho žen	76	80
průměrné zastoupení žen v %	35,62	22,39
nejvíce studentů v jednotlivém školním roce	44 ⁸¹⁷	52⁸¹⁸
nejvíce žen v školním roce	14 ⁸¹⁹	17⁸²⁰
nejvíce žen v % ve školním roce	58⁸²¹	37 ⁸²²
národnost československá	132 (53,88%)	19 (5,59%)
národnost židovská	57 (23,27%)	78 (22,94%)
národnost maďarská	28 (11,43%)	158 (46,47%)
národnost německá	4 (1,63%)	74 (21,76)
domovská spolková země Čechy	42 (17,14%)	26 (7,62%)
domovská spolková země Morava	29 (11,84%)	14 (4,11%)
domovská spolková země Slezsko (do roku 1927)	0 (0%)	9 (2,64%)
domovská spolková země Slovensko	150 (61,22%)	200 (58,65)
domovská spolková země Podkarpatská Rus	24 (9,8%)	92 (26,98)
dokončené studium	393 (54%)	216 (63,34%)
nedokončené studium	340 (46%)	125 (36,66%)

Tato tabulka jednak potvrdila závěry, které jsem uvedl k předchozí tabulce, ale přinesla i některá nová data.

Nejvíce studentů z Čech a Moravy bylo na UK, naproti tomu na NU bylo nejvíce studentů ze Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. NU mělo větší procento úspěšných studentů.

⁸¹⁷ Jednalo se o školní roky 1933/34 a 1934/35. Pozn. aut.

⁸¹⁸ Jednalo se o školní rok 1932/33. Pozn. aut.

⁸¹⁹ Jednalo se o školní rok 1936/37. Pozn. aut.

⁸²⁰ Jednalo se o školní rok 1932/33. Pozn. aut.

⁸²¹ Jednalo se o školní rok 1926/27. Pozn. aut.

⁸²² Jednalo se o školní rok 1933/34. pozn aut.

Tabulka 5. 6. 3 Porovnání židovských studentů farmacie s cizí státní příslušností podle jednotlivých osob jmen ve školních letech 1918/19-1938/39

Kritérium	UK	NU
židovští studenti farmacie s cizí státní příslušností	736	423
z toho žen	436	109
celkem studentů z Polska	637 (86,76%)	240 (57,42%)
celkem studentů z Rumunska	80 (10,91%)	140 (33,49%)
národnost židovská	667 (91%)	213 (50,96%)
národnost polská	24 (3,4%)	82 (19,62%)
národnost rumunská	4 (0,6%)	70 (16,75)
národnost maďarská	0 (0%)	33 (7,89%)
národnost německá	0(0%)	8 (1,91%)
dokončené studium	393 (54%)	228 (54,54%)
nedokončené studium	340 (46%)	190 (45,46%)

Zahraničních studentů bylo jednoznačně více na UK. Bylo zde více studentů z Polska, naproti tomu studenti z Rumunska preferovali NU. Na NU studenti v drtivé většině uvedli národnost židovskou, za zmínku ještě stojí národnost polská.

I když i na NU bylo nejvíce studentů se židovskou národností, ale podobně jako u studentů z ČSR, tak i u zahraničních studentů byly národnosti nejvíce rozprostřeny – významný podíl měla národnost polská, rumunská a maďarská, poměrně málo již německá. Je zajímavé, že u zahraničních studentů na UK národnost maďarskou nebo německou neuvedl ani jeden student.

5.7. Židovští farmaceuti v Československu 1918-1938

5.7.1 Farmacie v ČSR v roce 1937 – základní data

Po zvážení kritérií, jak rozdělit zjištěná jména lékárníků jsem se rozhodl je rozdělit podle poslední známé adresy lékárny před válkou, ať už tam pracovali jako kondicinující farmaceuti, odborní zástupci či lékárnu přímo vlastnili. Ohledně zhodnocení jejich osudu to považuji za relevantnější, než je rozdělit podle země původu a domovských obcí.

Tabulka 5.7.1.1 Počet lékáren v Československu podle zemí v roce 1937⁸²³

Země	počet lékáren	%
Česká	725	50,21
Moravskoslezská	312	21,61
Slovenská	353	24,44
Podkarpatoruská	54	3,74
celkem	1444	100

Tabulka 5.7.1.2 Hustota lékáren v jednotlivých zemích Československa v roce 1937⁸²⁴

Země	1 lékárna na obyvatel
Česká	9802
Moravskoslezská	11420
Slovenská	9436
Podkarpatoruská	13432
Průměr	10198

Tabulky potvrzují, že největší počet lékáren byl v historických zemích, zajímavé je, že největší hustota lékáren na počet obyvatel byla na Slovensku.

Je zajímavé, že v historických zemích a Slovensku tvořily reálné a radikované lékárny ještě 23 % všech veřejných lékáren (nepočítaje Podkarpatskou Rus), i když vlastně již nevznikaly od roku 1820. Nejnižší počet obyvatel na 1 lékárnou byl stejný v obou případech na Slovensku.

⁸²³ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 384.

⁸²⁴ Ibidem.

Tabulka 5.7.1.3 Typy lékáren v jednotlivých zemích Československa v roce 1937⁸²⁵

Země	Reálné lékárny	Radikované lékárny	Koncesované lékárny	Ústavní lékárny	Filiálky	Celkem
Česká	130	48	542	4	1	725
Moravskoslezská	22	17	269	2	2	312
Slovenská	89	4	248	2	10	353
Podkarpatská	8	0	42	0	4	54
celkem	249	69	1101	8	17	1444

Tabulka 5.7.1.4 Počet obyvatel na 1 lékárně v jednotlivých zemích ČSR v roce 1937⁸²⁶

Země	1 lékárně na obyvatel
Česká	9802
Moravskoslezská	11420
Slovenská	9436
Podkarpatská	13432
Průměr	10198

Tabulka 5.7.1.5 Ostatní typy lékáren v ČSR v roce 1937⁸²⁷

Ostatní lékárny	Klášterní	Ústavní	Veřejné právnických osob
Česká	5	4	5
Moravskoslezská	5	3	0
Slovenská	3	2	2
Podkarpatská ⁸²⁸	0	0	0
celkem	13	9	7

Tabulky reflektují sociální, politickou a hospodářskou situaci v jednotlivých spolkových zemích ČSR. Nejvíce lékáren bylo v historických zemích (1037), na Slovensku již jen 353 a na Podkarpatské Rusi jen 54 veřejných lékáren. Na Podkarpatské Rusi také připadalo nejvíce obyvatel na 1 lékárně (13 432 obyvatel na 1 lékárně).

⁸²⁵ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 384.

⁸²⁶ Ibidem.

⁸²⁷ SPÁLOVÁ G., RUSS, F.(ed.) Lékárnická ročenka. 1938, Svaz čl. lékárnictva, Praha 1938, s. 335.

⁸²⁸ Na Podkarpatské Rusi nebyla otevřena žádná ústavní ani klášterní lékárně.

Tabulka 5.7.1.6 Majitelé, nájemci a provisoři lékáren v zemích ČSR v roce 1937 podle Apotheken – Zeitwesser 1938⁸²⁹

ČSR 1937	Majitelé a nájemci 1937	Provisoři	Celkem	%
Čechy	800	134	934	52,10
Morava a Slezsko	322	65	387	21,40
Slovensko	380	42	422	23,40
Podkarpatská Rus	54	4	56	3,10
Celkem	1556	243	1799	100

Zde počty odpovídají historické a sociální situaci v jednotlivých zemích. Je ovšem třeba vzít do úvahy, že počet majitelů, provizorů, nájemců či odpovědných správců byl větší než počet jednotlivých lékáren, protože jedna lékárna mohla mít současně majitele-lékárníka a nájemce, popřípadě dva spolumajitele.

Tabulka 5.7.1.7 Kondicinující farmaceuti v českých a provisoři z německé sekce kondicinujících farmaceutů v Liberci v ČSR v roce 1937 podle Lékárnické ročenky 1938⁸³⁰

Kondicinující farmaceuti	Jen kondicinující	Provisoři	Celkem	%
Česká sekce, Praha	545	0	545	47,31
Německá sekce, Liberec	213	21	234	20,31
Česká sekce, Brno	119	0	119	10,33
Německá sekce, Brno	49	0	49	4,25
Olomouc	121	0	121	10,51
Opava	84	0	84	7,29
Celkem	1131	21	1152	100

Tento přehled ilustruje počet farmaceutů (bez lékárníků-majitelů), kteří se hlásili k německé národnosti historických zemích.

⁸²⁹ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 293-342.

⁸³⁰ SPÁLOVÁ G., RUSS, F.(ed.) Lékárnická ročenka. 1938, Svaz čl. lékárnictva, Praha 1938, s. 300-334.

Tabulka 5.7.1.8 Kondicinující farmaceuti v jednotlivých zemích v ČSR 1938⁸³¹

ČSR 1937	Kondicinující	%
Čechy	775	62,75
Morava	226	18,29
Slezsko	63	5,11
Slovensko	147	11,91
Podkarpatská Rus	24	1,94
Celkem	1235	100

Při porovnání počtu kondicinujících farmaceutů s počtem lékáren v jednotlivých zemích připadal na 1 lékárnou v Čechách 1,07, na Moravě a Slezsku 0,92, na Slovensku 0,42 a na Podkarpatské Rusi 0,44 kondicinujícího farmaceuta. Je ovšem třeba zapotřebí vzít do úvahy, že v lékárnách ještě pracovali asistenti, tironi a pomocné síly – laboranti. Čísla se shodovala jak u historických zemí, tak u bývalých uherských území, což odpovídalo historickému vývoji lékárenství v jednotlivých zemích, ale i sociální situaci.

Tabulka 5.7.1.9 Dispensanti⁸³² a farmaceuti – státní zaměstnanci v ČSR roku 1937⁸³³

Země	Dispensanti	Státní zaměstnanci
Čechy	5	6
Morava	1	1
Slezsko	4	0
Slovensko	0	5
Celkem	10	12

⁸³¹ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379.

⁸³² Dispensanti byli podle výnosu c. a k. ministerstva vnitra ze dne 6. května 1901 zaměstnananci lékárnou bez maturity a vysokoškolského studia a le s vykonanou tirocinální praxí a uskutečněnou tirocinální zkouškou:“ *Provisor, Adjunkt (Magister, bezw. Dr. Phil, mit Qualifikation zur selbständigen Leitung, welche eine 5jährige Kondition nach Erlangung des Magisteriums zur Voraussetzung hat), Assistent (Magister, bezw. Dr. Phil, ohne diese Qualifikation), Dispensant (Pharmazeut ohne Diplom mit Tirozinalprüfung), Aspirant (Tiro oder Lehrling), Sustentant*“.

Viz Moeller, J. Real-Enzyklopädie der gesamten Pharmazie: Handwörterbuch für Apotheker, Aerzte und Medizinalbeamte. Berlin: Urban & Schwarzenberg, 1904, s. 57.

Naproti tomu Valášková používá pro tyto pracovníky termín sustentant („sustentanti, tj. aspiranti po povinné tyrocinnální zkoušce před nástupem na studium“).

Viz VALÁŠKOVÁ L., Farmacie v Českých zemích v letech 1929–1938/9 (Svazek II.), dizertační práce, Farmaceutická fakulta UK, Kuks, 2008, s. 44.

⁸³³ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 382–383.

5.7.2 Postavení židovských farmaceutů v rámci celého meziválečného Československa

Postavení židovských farmaceutů v rámci celého předválečného Československa bylo značně odlišné. Výrazně se od sebe lišily historické země (Čechy, Morava, Slezsko) od Slovenska a Podkarpatské Rusi.

České země tvořily nejvyspělejší průmyslovou část rakousko-uherské monarchie a židovská menšina zde byla výrazně asimilována. Dlouhodobě se jazykově a kulturně její střední a vyšší vrstvy ztotožnily s vládnoucím establishmentem v rámci Předlitavska a byly ze strany českých vlastenců vnímány jako součást německého etnika. Teprve koncem 19. století, v době vyostřujících se nacionálních sporů, se začalo formovat českožidovské hnutí, které usilovalo o asimilaci v českém prostředí. Odlišní byli sionisté, kteří byli početnější v českých zemích než na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nicméně ve srovnání například s rozmachem sionistického hnutí v meziválečném Polsku čeští sionisté představovali menší skupinu.

Tabulka 5.7.2.1 Absolventi farmacie židovské víry nebo/a národnosti na pražských univerzitách z českých zemí 1919-1939⁸³⁴

Rok promoce	Počet absolventů	Rok promoce	Počet absolventů
1919	1	1930	29
1920	13	1931	25
1921	7	1932	24
1922	13	1933	42
1923	3	1934	45
1924	3	1935	39
1925	5	1936	44
1926	10	1937	30
1927	19	1938	20
1928	19	1939	5
1929	29	celkem	425

⁸³⁴ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

Z těchto 425 absolventů bylo 109 žen a 316 mužů. Na Německé univerzitě v Praze promovalo 245 a na Univerzitě Karlově 180 studujících. Dva absolventi ještě dokončili studium po druhé světové válce⁸³⁵.

Tabulka 5.7.2.2 Původ absolventů podle spolkové země

Původ ze spolkové země	Počet
Čechy	51
Morava	31
Slezsko	12
Slovensko	258
Podkarpatská Rus	73
Celkem	425

Tabulka 5.7.2.3 Uplatnění absolventů v lékárnách podle spolkové země

Uplatnění v zemi	Počet
Čechy	46
Morava	22
Slezsko	4
Slovensko	103
Podkarpatská Rus	18
Nezjištěno	232
Celkem	425

Tabulka 5.7.2.4 Uplatnění absolventů v lékárnách podle pracovní pozice

Pracovní pozice	Počet
Majitel	39
Spolumajitel	6
Nájemce	4
Provizor	5
Odpovědný správce	9
Kondicinující farmaceut	127
Vojenský lékárník	2
Revizní lékárník	1
Celkem	193

⁸³⁵ Jednalo se PhMr. Pavla Janovitze ze Slovenska (studoval od semestru 1937/38 do semestru 1938/39, studium dokončil v roce 1946, promoval 14. 3. 1946) a PhMr. Annu Zweigovou-Markusovou z Moravy (byla zapsaná v semestrech 1938/39 a 1939, studium dokončila v roce 1945, promovala 7. 9. 1945).

Bez informace o promoci jsem identifikoval celkem ještě 126 osob (29 žen a 126 mužů).
Informace o nich jsou uvedeny v následujících tabulkách:

Tabulka 5.7.2.5 Původ farmaceutů (bez informace o promoci) podle spolkové země

Původ ze spolkové země	Počet
Čechy	18
Morava	10
Slezsko	0
Slovensko	71
Podkarpatská Rus	13
nezjištěno	14
Celkem	126

Tabulka 5.7.2.6 Uplatnění farmaceutů (bez informace o promoci) v lékárnách podle spolkové země

Spolková země	Počet
Čechy	5
Morava	6
Slezsko	1
Slovensko	57
Podkarpatská Rus	8
Nezjištěno	49
Celkem	126

Tabulka 5.7.2.7 Uplatnění farmaceutů (bez informace o promoci) v lékárnách podle pracovní pozice

Pracovní pozice	Počet
Majitel	50
Spolumajitel	4
Nájemce	2
Provizor	0
Odpovědný správce	2
Kondicinující farm.	19
Mimo lékárnou	2
Nezjištěno	47
Celkem	126

Tabulka 5.7.2.8 Postavení židovských farmaceutů v lékárnách v ČSR 1918-1939 (celkem 298 osob)

Spolková země	majitel	spolumajitel	provizor	nájemce	odpovědný správce	kondicinují cí	mimo lékárn u
Čechy	12	1	0	2	5	39	3
Morava	4	0	0	0	0	22	2
Slezsko	1	0	0	0	0	4	0
Slovensko	98	16	4	5	2	72	0
Podkarpatská Rus	11	0	1	0	3	11	0
Cizina	1	0	0	0	0	0	1
Celkem	127	17	5	7	10	148	6

V případě sloučení obou skupin (promoce 1919-1939 a bez data promoce) do jednoho celku a poměry převedli na procenta, dostaneme tuto tabulku:

Tabulka 5.7.2.9 Původ farmaceutů a uplatnění v lékárnách obou skupin (promoce 1919-1939 a bez informace o promoci) podle spolkové země

Spolková země	Původ v %	Zaměstnání v %
Čechy	12,52	9,26
Morava	7,44	5,08
Slezsko	2,18	0,91
Slovensko	59,71	29,04
Podkarpatská Rus	15,61	4,72
Nezjištěno	2,54	50,99
Celkem	100	100

Zde se, co se týče původu, potvrzuje dominance absolventů ze Slovenska (59,71%) a Podkarpatské Rusi (15,61%). Přestože vyjádření zaměstnání ve spolkových zemích ČSR je limitováno zhruba polovičnickým počtem identifikovaných osob (tj., u kterých bylo zjištěno, kde pracovali), je možné konstatovat, že absolventi ze Slovenska se částečně vraceli na Slovensko⁸³⁶.

⁸³⁶ Na Slovensku existoval mezi židovskými farmaceuty fenomén příbuzenských a přátelských vztahů. Lékárnou mohl vlastnit jeden z rodiny, ale vedl ji jiný člen rodiny, popřípadě pracovali u známých a přátel. Vyplývá to se shromážděných údajů či ze získaných informací (přátelské a příbuzenské vazby byly například silné v židovské komunitě v Kežmaroku).

Naproti tomu absolventi z Podkarpatské Rusi hledali uplatnění na Slovensku a pak i v historických zemích.

Tabulka 5.7.2.10 Postavení židovských farmaceutů v lékárnách obou skupin (promoce 1919-1939 a bez informace o promoci)

Pracovní pozice	Počet v%
Majitel	27,89
Spolumajitel	3,13
Nájemce	1,89
Provizor	1,57
Odpovědný správce	3,44
Kondicinující farmaceut	45,77
Vojenský lékárník	0,63
Revizní lékárník	0,31
Mimo lékárnou nezjištěno	14,73
Celkem	100

V této tabulce, podle očekávání převládá pozici kondicinujícího farmaceuta (45,77%), i když zastoupení mezi vedoucími lékáren (majiteli, spolumajiteli, nájemci, provizory a odpovědnými správci) bylo také poměrně silné (téměř 38 % dohromady).

Nicméně to, že největší skupina byli kondicinující farmaceuti odráží skutečnost, že v ČSR v letech 1918-1938 bylo velmi obtížné získat lékárnou, velmi často hrály roli rodinné, příbuzenské a přátelské vztahy (což je ostatně příznačné specifikum židovské menšiny v ČSR mezi válkami).

Při zpracování všech uvedených tabulek jsem vycházel z již dříve uvedených dostupných pramenů⁸³⁷.

⁸³⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, dále lékárnické ročenky, statistiky a další okrajové zdroje.

5.7.3 Židovští farmaceuti v českých zemích

Postavení židovských farmaceutů, zejména jako majitelů (nájemců, provisorů či odpovědných správců – nadále je budu pro zjednodušení označovat jako majitele) nebylo tak výrazné jako na Slovensku či Podkarpatské Rusi.

Z 1321⁸³⁸ majitelů (rovněž i nájemců, provisorů či odpovědných správců⁸³⁹ 1037 lékáren⁸⁴⁰ v českých zemích bylo z nich jen 25 židovské národnosti či víry, kteří vystudovali na pražských univerzitách⁸⁴¹.

Z 1064 kondicinujících farmaceutů v historických zemích jich absolvovalo na pražských univerzitách a bylo židovské národnosti či víry pouhých 64⁸⁴². Identifikace židovských farmaceutů (či podnikatelů v oblasti farmacie) je ovšem limitována několika okolnostmi.

Jak již bylo zmíněno v kapitole o studentech na pražských univerzitách, limitující bylo, že student musel alespoň při jednom zápisu uvést židovskou víru nebo (později) národnost. Někteří z nich pravděpodobně neuvedli ani jedno. Navíc byli výrazně asimilováni v německé menšině v českých zemích, jak konstatoval ve svém článku (byť v negativní konotaci) ve svém článku PhMr. Bohumil Špaček⁸⁴³.

Důležité je ovšem tento minoritní podíl s podílem židovské menšiny při sčítání lidu v roce 1930. Při sčítání lidu v roce 1930 bylo v českých zemích celkem 10 674 386 obyvatel. Z hlediska národnostního se k židovské národnosti hlásilo 37093 osob (0,35%). Z hlediska vyznání se k izraelské víře hlásilo 117 551 osob (1,1%)⁸⁴⁴.

Zjištěná data jsem porovnal s počtem lékáren, majitelů (nájemců apod.) lékáren a kondicinujících farmaceutů – jednak z celkového hlediska a jednak z hlediska počtu židovských farmaceutů.

---

⁸³⁸ Tabulka 5.7.1.8 Majitelé, nájemci a provisoři lékáren v zemích ČSR v roce 1937 podle Apotheken – Zeitwesser 1938.

⁸³⁹ Rozdíl mezi počtem lékáren a počtem lékárníků, nájemců, dopovědných správců a provisorů byl dán tím, že mohli být dva spolujatelé lékárny nebo lékárník lékárnu vlastnil, ale pronajal ji nájemci).

⁸⁴⁰ Viz Tab. 3.8.1

⁸⁴¹ Ze zaznamenaných osob byli výjimkami PhMr. Nathan Sternklar (absolvent univerzity v Černovicích v tehdejší Bukovině v roce 1903) a PhMr. Wilhelm Wollisch (absolvent univerzity ve Lvově v tehdejší Haliči v roce 1886). Viz Fond Hlavního Grémia lékárníků, Gremiální knihy 1782–1950, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu.

⁸⁴² Tabulka 5.7.1.10 Kondicinující farmaceuti v jednotlivých zemích v ČSR podle Apotheken – Zeitwesser 1938

⁸⁴³ ŠPAČEK, B. Lékárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), 419-421, 444-460.

⁸⁴⁴ Tabulka 5.3.9. - Obyvatelé ČSR židovského vyznání podle sčítání lidu v roce 1930.

Do počtu židovských farmaceutů jsem zařadil ty osoby, které dokončili studium a při zápisu uvedli židovskou národnost nebo víru (či obojí), popřípadě byli aktivní v lékárnách a židovský původ potvrdil jejich osud během shoah⁸⁴⁵.

V roce 1937 bylo v českých zemích celkem 1037 lékáren. Židovských majitelů, nájemců, odpovědných správců nebo provizorů bylo prokázáno celkem 25 (2,41%). Kondicinujících farmaceutů bylo v roce 1937 v českých zemích 1064. Kondicinujících farmaceutů židovského původu bylo prokázáno celkem 64 (6,02%)⁸⁴⁶. Do tohoto počtu jsou započtení i farmaceuti ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří v roce 1937 pracovali na území českých zemí.

Vydeme-li z počtu osob židovské víry při sčítání lidu v roce 1930 (1,1%), tak počet majitelů lékáren je oproti 2,36násobně vyšší a počet kondicinujících farmaceutů 5,48x vyšší.

Pokud by nedošlo k násilnému přervání kontinuity zánikem Československé republiky, došlo by zřejmě i k posílení postavení židovských farmaceutů v českých zemích (nadále budu používat souhrnné označení židovský farmaceut). Jednou z cest, jak by mohlo dojít ke změně, je hledání uplatnění židovských farmaceutů z východních částí republiky v historických zemích. Prvními z nich byl PhMr. Andreas Kende, původem ze slovenského Humenného, který byl majitelem lékárny U Marie pomocné v Suchdolu nad Lužnicí a PhMr. Zoltán Ganz z podkarpatoruského Berehova, který byl odpovědným správcem v Nové lékárně v České Třebové.

Velmi výrazný byl podíl židovských kondicinujících farmaceutů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi mezi všemi židovskými zaměstnanými lékárníky. Z 63 zaznamenaných jich bylo 24, tedy celkem 38 %⁸⁴⁷.

Celkově se dá říci, že by tento podíl i vzrůstal, pokud pohlédneme na počty židovských studentů, kteří dokončili studium farmacie na pražských univerzitách. Výrazně převažují absolventi ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří dohromady tvořili celých 76%. Celkový počet absolventů byl nejvyšší v letech 1934 a 1936, kdy promovalo shodně po 45 židovských studentech z ČSR. Pak již počet, vzhledem k nepříznivé politické situaci, klesal⁸⁴⁸.

Pokud by vývoj pokračoval, jako tomu bylo doposud, dá se předpokládat, že by v českých zemích postupně vzrůstal počet židovských farmaceutů, jak mezi majiteli lékáren, tak mezi kondicinujícími lékárníky.

---

⁸⁴⁵ Viz kapitola 3.5 Lékárenské ročenky a statistika.

⁸⁴⁶ Tabulka 5.7.1.10 Kondicinující farmaceuti v jednotlivých zemích v ČSR podle Apotheken – Zeitwesser 1938

⁸⁴⁷ Tabulka 5.7.1.10 Kondicinující farmaceuti v jednotlivých zemích v ČSR podle Apotheken – Zeitwesser 1938

⁸⁴⁸ Viz kapitoly 4.7. Židovští studenti farmacie na Univerzitě Karlo-Ferdinandově 1882–1918 a 5.4. Studium farmacie na pražských univerzitách 1918–1939

V roce 1933 zveřejnil PhMr. Bohumil Špaček⁸⁴⁹ článek „*Lékařnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam*“ ve Věstníku Svazu českých lékárníků. Článek vyšel na pokračování. Nejprve magistr Špaček uveřejnil obecný úvod a poté se již v pokračování věnoval podrobněji dané problematice. Lékařny hodnotil z hlediska národního, po stránce hodnoty hospodářské, podle potřeb sociálně-zdravotních a podle prosperity a vyhlídky lékařny. Zdroje svých informací bohužel neuvedl, dá se předpokládat, že vycházel z výsledků sčítání lidu v roce 1930⁸⁵⁰.

Pro účely této práce je důležité hledisko národní. Z hlediska zastoupení židovských majitelů lékáren zaujal autor poněkud příznačné nacionální stanovisko, které bylo charakteristické zejména pro druhou polovinu 30. let a tragicky vyústilo za dob krátké existence Česko-Slovenska:

“Zde se bohužel nedá přesně zjistiti národnost německá od židů, neboť židé, národ to bez domova a vlasti vždy se přičleňoval k silnější národnosti, aby tam jednak lépe byl chráněn před nacionální nenávisť, jednak aby tím nerušeněji mohl se věnovati zaměstnání, a to po hříchu zaměstnání takovému, z kterého viděl jen pohodlný a materiální zisk.”⁸⁵¹

S tímto stanoviskem nelze souhlasit, ale velmi symptomaticky odráží dobový latentní antisemitismus, zvláště pokud přihlídneme k tomu, že autorem byl vzdělaný lékárník a bylo to uveřejněno již v roce 1933. Autor zaujal v celém článku stanovisko, kdy na jedné straně ustanovil termín národnost československou a na druhou stranu národnost „jinonárodní“. K národnosti československé řadil národnost českou, slovenskou (a zřejmě také rusínskou, což

---

⁸⁴⁹ PhMr. Bohumil Špaček se narodil 23. 1. 1895 v Praze-Žižkově. Promoval 5. 11. 1918. Jako farmaceut nejprve pracoval od roku 1923 v drogerii (v roce 1923 v Brně a v letech 1924-1927 v drogerii v Myslíkově ulici čp. 4 v Praze). V roce 1926 se stal členem výboru Spolku drogistů českých. Od roku již pracoval v lékárně. Nejprve jako provizor a adjunkt. Ve 30. letech 20. století byl majitelem lékařny v Dubnici nad Váhom. Od roku 1940 byl majitelem lékařny v Mníšku pod Brdy. Po válce působil jako lékárník v Uherském Brodě. Zemřel po roce 1967. Na základě informace laskavě poskytnuté Mgr. Ladislavem Svatošem z Českého farmaceutického muzea v Kuksu.

⁸⁵⁰ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 2, Povolání obyvatelstva. Povolání podle věku a rodinného stavu, povolání podle velikosti místa pobytu, objektivní povolání, veřejní zaměstnanci, vedlejší povolání, nezaměstnanost. Praha: Státní úřad statistický, 1935. 46, 419 s. Československá statistika. Ř. VI, Sčítání lidu; sv. 113, seš. 9.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 3, Povolání obyvatelstva. Povolání a sociální rozvrstvení obyvatelstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání. Praha: Státní úřad statistický, 1935. 36, 256 s. Československá statistika. Ř. VI, Sčítání lidu; sv. 116, seš. 10.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I, Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha: Státní úřad statistický, 1934. 55, 205 s. Československá statistika. Ř. VI, Sčítání lidu; sv. 98, seš. 7.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II, Povolání obyvatelstva. Část I, Druhy, skupiny a třídy hlavního povolání, poměr k povolání a sociální příslušnost, třídy vedlejšího povolání. Praha: Státní úřad statistický, 1934. 54, 407 s. Československá statistika. Řada VI, Sčítání lidu; sv. 104, seš. 8.

⁸⁵¹ ŠPAČEK, B. Lékařnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékařnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), s. 444.

je ovšem z hlediska vlastnictví lékáren marginální). K „jinonárodům“ řadil dříve vůdčí národy zaniklé monarchie – Němce a Maďary.

Pozoruhodné je, že ovšem na Slovensku a Podkarpatské Rusi uváděl zvláště Čechoslováky, Židy a Maďary. Z uvedených tabulek vyplývá, že v českých zemích bylo dle Špačka v roce 1930 celkem 645 lékáren (nepočítaje ústavní, vojenské a klášterní).

Tabulka 5.7.3.1 Léčárny v ČSR v roce 1930 podle národnosti majitelů (Špaček, B., 1933)⁸⁵²

Země	počet	Čsl.	Německé	Židovské	Maďarské	ústavní	menštinové
Česká	645	382	251	0	0	12	249
Moravská	216	144	66	0	0	6	66
Slezská	61	16	44	0	0	1	44
Slovenská	328	86	0	151	80	11	231
Podkarpatská	55	11	0	24	18	2	42
Celkem	1305	639	361	175	98	32	632

Tabulka 5.7.3.2 Léčárny v ČSR v roce 1930 podle národnosti majitelů v % (Špaček, B., 1933)⁸⁵³

Země	počet	Čsl.	Německé	Židovské	Maďarské	ústavní	menštinové
Česká	49,42	59,22	38,62	0	0	1,86	38,62
Moravská	16,54	66,67	30,56	0	0	2,77	30,56
Slezská	4,67	26,23	72,13	0	0	1,64	72,13
Slovenská	25,15	26,22	0	46,04	29,4	3,34	70,44
Podkarpatská	4,22	20	0	43,64	32,73	3,63	76,37

Tab. 5.7.3.3 Majitelé lékáren v českých zemích podle národnosti podle PhMr. Bohumila Špačka⁸⁵⁴

Země	počet	Čsl.	Německé
Česká	645	382	251
Moravská	216	144	66
Slezská	61	16	44
Celkem	922	542	361

⁸⁵² ŠPAČEK, B. Léčárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), s. 455.

⁸⁵³ ŠPAČEK, B. Léčárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), s. 455.

⁸⁵⁴ ŠPAČEK, B. Léčárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), s. 455.

Z výše uvedené zjednodušené tabulky vyplývá, že Češi a Slováci vlastnili v českých zemích 542 lékáren a Němci a Židé 361 lékáren.

Pokud to vyjádříme zaokrouhleně v procentech (a podle PhMr. Špačka), tak Čechoslováci vlastnili 60 % lékáren a „jinonárodové“ 40 % lékáren.

Tabulka 5.7.3.4 Typy lékáren židovských majitelů v českých zemích v druhé polovině 30. let⁸⁵⁵

lékárna	počet	%
koncesovaná	18	72
reálná	6	24
radikovaná	1	4
celkem	25	100

Tabulka 5.7.3.5 Počet absolventů farmacie židovské víry a/nebo národnosti na pražských univerzitách, kteří po promoci pracovali jako kondicinující farmaceuti v lékárnách v historických zemích v letech 1926-1937⁸⁵⁶

Rok promoce	Počet absolventů
1921	2
1922	1
1926	1
1927	3
1928	3
1929	4
1930	2
1931	6
1932	4
1933	11
1934	10
1935	3
1936	2
1937	4
nezjištěno	7
celkem	63

⁸⁵⁵ *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938*

⁸⁵⁶ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

Mimo veřejné lékárny pracovali ještě PhMr. Karl Waldmann (promoval 16. 10. 1930) a PhMr. Alexander Weiss (promoval 18. 6. 1926). Oba pracovali jako vojenští farmaceuti. PhMr. Waldmann působil ve vojenské lékárně 11. divizní nemocnice v Brně⁸⁵⁷ a PhMr. Weiss⁸⁵⁸ ve zdravotnickém skladu pro zásobování zdravotnických zařízení v Hodoníně⁸⁵⁹. Jako revizní lékárník pracoval PhMr. Hanuš Mandelík (promoval 17. 11. 1936).

Tabulka 5.7.3.8 (první část) Jmenovitý seznam židovských majitelů lékáren, odpovědných správců, nájemců a provisorů v historických zemích v letech 1929-1939⁸⁶⁰

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město	Postavení
Benešová (prov. Bešťáková)	Hilda	12. 7. 1922	U černého orla	Hořovice	spolumajitelka
Bermann	David	N	U dobrého pastýře	Brno	majitel
Bermann	Wilhelm	16. 3. 1920	U dobrého pastýře	Brno	majitel
Brauner	Leo	1897	U bílého lva	Praha 2	majitel
Brod	<i>Karel</i>	8. 10. 1912	U sv. Václava	Rovensko p. Troskami	majitel
Bruckner	Emil	22. 6. 1931	U sv. Václava	Mírovce	odpovědný správce
Fanta	Paul	11. 7. 1922	Moravia	Moravská Ostrava	majitel
Fanta	Max	1. 10. 1888	U jednorozce	Praha	majitel
Freund	Josef	1893	U jednorozce	Praha 1	nájemce
Freund	Richard	13. 7. 1916	U anděla strážce	Přimda	majitel
Ganz	Zoltán	22. 6. 1931	Nová lékárna	Česká Třebová	odpovědný správce
Hauser	Leo	12. 7. 1906	U Salvatora	Horšovský Týn	odpovědný správce
Kende	Andreas (Ende)	N	U Marie pomocné	Suchdol n. Lužnicí	majitel
Klement (Kohn)	Oskar	26. 3. 1920	Valdštejnova lékárna	Cheb	majitel
Kohn	Oskar	26. 3. 1920	Lékárna	Mariánské Lázně	nájemce
Kürschner	Karl	1925	U zlatého jelena	Domažlice	odpovědný správce
Munk	Paul	18. 7. 1914	Na Perštýně	Praha 1	majitel
Nadelová	Hilda	21. 6. 1931	U spasitele	Dačice	odpovědná správkyně
Schwarz	Karol	18. 6. 1934	U anděla strážce	Doubrava u Orlové	majitel
Schweiburg	Evžen	19. 12. 1904	U útěchy Panny Marie	Německý Benešov	majitel
Sternklar	Nathan	4. 7. 1903	U orla	Liberec	majitel

⁸⁵⁷ PhMr. Karel Waldmann nastoupil do vojenské služby 1. 4. 1932 v hodnosti poručíka čekatele. Viz Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1934, 1934(1), s. 267-281.

⁸⁵⁸ Ibidem.

⁸⁵⁹ Sklad v Hodoníně byl od roku 1926. Viz KRÁL Karel. Vojenská farmacie. In: BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvím a nakl. MILPO, 2003, s. 100.

⁸⁶⁰ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy

Tabulka 5.7.3.8 (druhá část) Jmenovitý seznam židovských majitelů lékáren, odpovědných správců, nájemců a provisorů v historických zemích v letech 1929-1939⁸⁶¹

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město	Postavení
Teichmann	Richard	18. 4. 1913	Pharmacia Orion	Karlovy Vary	majitel
Wantoch	Robert	N	U bílého anděla	Znojmo	majitel
Wollisch	Ernst	23. 6. 1927	U české koruny	Karlovy Vary	majitel
Wollisch	Wilhelm	7/1886	U české koruny	Karlovy Vary	majitel

Tabulka 5.7.3. 9 (část první) Židovští kondicinující farmaceutů v historických zemích 1929-1939⁸⁶²

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město
Ackersmannová (provd. Petránková)	Helena	24. 6. 1927	Lékárna	Praha XIX (Bubeneč)
Allinová	Melanie	28. 6. 1932	Lékárna na staré faře	Praha XII
Ameisová (provdá. Fantová)	Tekla	N	Moravia	Moravská Ostrava
Arnsteinová	Hilda	20. 6. 1922	Lékárna	Praha III
Baumgartlová	Marie	17. 6. 1937	Šafránkova	Kralupy n. Vltavou

posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik*, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

⁸⁶¹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik*, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

⁸⁶² Ibidem

Tabulka 5.7.3. 9 (část druhá) Židovští kondicinující farmaceutů v historických zemích 1929-1939⁸⁶³

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město
Bellaková (provd. Seiffertová)	Alice	12. 7. 1921	U anděla strážce	Nový Bohumín
Bergerová	Truda	30. 6. 1931	U dobrého pastýře	Brno
Bermannová (provd. Kramosilová)	Eliška	19. 6. 1933	Lékárna	Praha
Bock	Jan	17. 6. 1937	U hvězdy	Brno
Bognerová	Alice	N	Nová lékárna	Jihlava
Danzerová	Irma	24. 6. 1929	U bílého lva	Rychnov Kněžnou n.
Denefeld	Paul	23. 6. 1933	Orient	Praha II
Dorfmanová	Edita	17. 6. 1937	Mírová lékárna	Praha XII
Drexler	Heřman	19. 6. 1933	U bílého anděla	Jevíčko
Drucker	Robert	N	U Panny Marie pomocné	Brno
Dubinová (provd. Selkaová)	Bianca	26. 6. 1928	U zlatého orla	Brno
Duschak	Leo	N	U zlatého lva	Radnice u Plzně
Eisensteinová	Valerie	22. 6. 1931	U anděla strážce	Praha-Strašnice
Engel	Ernst, Ing.	24. 6. 1935	U lva	Jaroměř
Fabián	Ota	23. 6. 1930	Lékárna	Praha
Fantová	Aloisie	19. 6. 1934	Palác	Strakonice
Fantová	Luisa	17. 6. 1937	U Panny Marie pomocné	Brno
Fantová (provd. Černá)	Františka	20. 6. 1932	Pod svatým Matějem	Praha XIX (Bubeneč)
Fischl	Alfréd	12. 7. 1921	Lékárna	Praha II
Freudenfeld	Stefan	28. 6. 1934	U koruny	Brno
Freundová	Alžběta	25. 6. 1934	U bílého jednorozce	Praha
Friedmann	Ernst	26. 6. 1928	U svatého Josefa	Orlová

⁸⁶³ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik*, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

Tabulka 5.7.3. 9 (část třetí) Jmenovitý seznam židovských kondicinujících farmaceutů v historických zemích v letech 1929-1939⁸⁶⁴

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město
Friedmann	Arnošt	N	U sv. Josefa	Orlová
Glaesser	Emanuel	N	U zlaté koruny	Pohořelice
Haber	Gertruda	19. 6. 1935	U koruny	Pohořelice
Herskovits	Adolf	15. 12. 1933	Orion	Karlovy Vary
Hochfelder	Mikuláš	24. 6. 1927	Lékárna	Brandýsek
Kafka	Josef	21. 6. 1933	U bílého anděla	Žatec
Kendeová	Lotte	24. 6. 1930	Lékárna	Praha X
Kleinová	Anna	N	Obecná lékárna	Březnice
Kohn	Pavel	18. 6. 1926	Kalinova lékárna	Praha
Kohn (Kubin)	Julius	18. 6. 1934	Radium	Vítkovice
Königsteinová	Ilsa	18. 6. 1934	Nová lékárna	Jihlava
Krausová (provd. Munková)	Marta	28. 6. 1929	Na Perštýně	Praha
Kulková	Ella	25. 6. 1935	U svatého ducha	Brno
Lovinger	Alexander	26. 6. 1934	U koruny	Semily
Löwyová	Ruth	26. 6. 1934	U sv. Anny	Lazy
Menčel	Marcel	21. 6. 1933	U bílého anděla	Nymburk
Mermelstein	Martin	19. 6. 1933	U české koruny	Votice
Pick	Rudolf	24. 6. 1931	Jindrova lékárna	Praha VIII
Polgárová	Marie	10. 10. 1933	U města Písku	Písek
Pollák	Arnošt	10. 10. 1933	Lékárna	Písek
Porgesová	Gertruda	21. 6. 1933	U koruny	Litoměřice
Reichnerová	Marta	24. 6. 1927	U kotvy	Praha-Bráník
Rosenberg	Paul	22. 6. 1933	U Národního divadla	Praha II
Rothmann	Pavel	30. 10. 1934	U matky boží	Rožnov Radhoštěm p.
Rudolfer	Jiří	20. 6. 1932	Na staré poště	Praha VII

⁸⁶⁴ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik*, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

Tabulka 5.7.3. 9 (část čtvrtá) Jmenovitý seznam židovských kondicinujících farmaceutů v historických zemích v letech 1929-1939⁸⁶⁵

Příjmení	Jméno	Datum promoce	Lékárna	Město
Rusňák	Franz	25. 6. 1936	U Iva	Brno
Selkaová (provd. Dubinová)	Bianca	26. 6. 1928	U zlatého orla	Brno
Schlesinger	Zoltán	24. 6. 1929	U Iva	Těšín
Schneiderová	Erna	23. 10. 1934	Orion	Karlovy Vary
Sonderlingová	Terezie	25. 6. 1931	Lékárna	Praha-Dejvice
Stein	Pavel	19. 6. 1934	U zlatého orla	Praha
Sternberger	Alexander	24. 6. 1931	U Komenského	Mladá Boleslav
Stixová	Mariana	20. 6. 1932	U svatého ducha	Brno
Wagner, MUDr.	Erwin	26. 6. 1931	Adler	Praha III
Weiss	Erich	23. 6. 1936	U bílého jednorožce	Praha I
Wintrová	Nella	24. 6. 1929	U růže	Brno

⁸⁶⁵ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939, *Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik*, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938, *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

5.8. Židovští farmaceuti na Slovensku

Před lékárníky na Slovensku po vzniku nové republiky v roce 1918 stála řada obtížných úkolů.

Hned v prvních letech vyvstala otázka přizpůsobení stávající legislativy nové situaci. Na Slovensku (a v Podkarpatské Rusi) platil zastaralý XIV. článek uherského zákona o úpravě veřejného zdravotnictví z roku 1876 (a rovněž 3. vydání Uherského lékopisu).

Ožehavá byla situace v případě zakládání nových lékáren. Majitelé stávajících lékáren odmítali vznik nových, které nemohly pak být úředně povolené. Následkem toho se zvyšovala cena existujících lékáren. Situaci ještě zhoršovali rostoucí nákupní ceny léků, které nepodléhaly regulaci vzhledem k tomu, že prodejní ceny léčivých přípravků nemohly růst adekvátně vzhledem k platnosti nevyhovujících uherských sazeb léčiv. To vedlo k zadlužení řady lékárníků a nespokojenosti lékárnické obce.

Důsledkem byl zvýšený prodej neohlášených a nezaregistrovaných specialit (léčivých přípravků) na úkor kvalitní terapie. Reformou lékárenství se zabývalo ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy již od roku 1919. Bohužel, komplexní reforma lékárenství nebyla dovedena během existence první republiky do zdárného konce. Seznam jejich jednotlivých bodů byl dlouhý – podmínky zřizování nových lékáren, reforma studia farmacie, vznik lékárnických komor a lékárenské platebny, právní rámec pro prodej a výdej léčivých přípravků, vymezení kompetencí mezi lékárníky a drogisty, sociální problémy zaměstnaných farmaceutů a mnoha dalších⁸⁶⁶.

I na Slovensku probíhal boj mezi lékárníky a drogisty ohledně prodeje léčiv, ale vzhledem k platnosti odlišných zákonů na rozdíl od českých zemí nedošlo k tak výraznému rozmachu drogerií a velkodrogerií. Drogisté porušovali předpisy a prodávali i léčiva, které nesměli mít na skladě. Lékárníky znevýhodňovalo i to, že museli mít povinně na skladě některá léčiva na vlastní náklady.

Monopol lékárníků ohrožovala i snaha nemocenských pojišťoven, aby její smluvní lékaři mohli vydávat léky přímo ve svých ordinacích, které nakupovali u velkodrogerií nebo přímo u výrobců. Toto počínání mělo omezit vládní nařízení č. 97/1935, které pojišťovnám nařizovalo nakupovat léky z veřejných lékáren. Totéž platilo i pro veřejné nemocnice, ale oba typy institucí toto nařízení často nedodržovaly⁸⁶⁷.

---

⁸⁶⁶ KUČEROVÁ, M. Lékařství na Slovensku v letech 1918-1938. Farmaceutický obzor. 1991, 60(12), s. 551

⁸⁶⁷ Ibidem, s. 552-553

Konec první světové války přinesl i krizi personální. Vzhledem k odvodu zaměstnaných lékárníků na frontu bylo dočasně povoleno zaměstnávat majitelům lékáren osoby pod 18 let věku. Majitelé byli vcelku spokojeni – věděli, že nebudou odvedeni a dostávali nižší plat. To vše bylo na úkor odborné úrovně lékárnictví. Navíc po ukončení války navrátilí farmaceuti požadovali, aby se mohli vrátit zpět do lékáren, což se zase nelíbilo z finančních důvodů majitelům lékáren.

Významnou roli hrála i národnostní otázka. V roce 1918 vlastnili velkou část lékáren na Slovensku (stejně jako na Podkarpatské Rusi) lékárníci, kteří se považovali za Maďary (část z nich byla židovského vyznání). Roli hrála i německá menšina na Slovensku a nově příchozí čeští lékárníci. V roce 1918 se za Slováky považovalo přibližně 20 až 25 slovenských lékárníků. Postupně, byť pomalu, jejich počet rostl, v roce 1922 vlastnili 20 % lékáren. V roce 1925 sdružil lékárníky – Slováky Spolok lékárníkov Slovákov, který se v roce 1927 přeměnil na Zváz lékárníkov Slovákov⁸⁶⁸. Jeho sídlo bylo v Bratislavě (v roce 1933 byl předsedou bratislavský lékárník PhMr. Vl. Žuffa)⁸⁶⁹. Lékárníci maďarské národnosti byli oproti tomu sdruženi v Spolku lékárníkov ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi. Tento spolek vznikl hned po vzniku republiky s cílem sdružit všechny lékárníky z těchto zemí bez ohledu na národnost, což se později ukázalo neuskutečnitelné⁸⁷⁰. Měl sídlo rovněž v Bratislavě (v roce 1933 byl předsedou trenčínský lékárník PhMr. Julius Thaller)⁸⁷¹. Oba spolky vcelku dobře spolupracovaly, pokud šlo o profesní zájmy (sazba léčiv, lékárnická komora a podobně), ale jinak se spolu dokázaly jen těžko dohodnout⁸⁷².

Podle již zmíněného článku PhMr. B. Špačku z roku 1933 z 328 veřejných lékáren⁸⁷³ patřilo 86 Čechoslovákům, 151 Židům a 80 Maďarům⁸⁷⁴.

Podle ročenky „*Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]*“ bylo ještě v roce 1937 na Slovensku 341 veřejných lékáren.⁸⁷⁵

---

⁸⁶⁸ BARTUNEK, Artur. Ciel: Slobodný výkon povolania: Prehľad vývoje SLeK a její súčasnosť. In: 10. výročie Slovenskej lekárskej komory 1991–2001. Bratislava: Slovenská lekárnická komora, 2001, s. 8.

⁸⁶⁹ Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékařnictva, 1934, 1934(1), s. 100

⁸⁷⁰ BARTUNEK, Artur. Ciel: Slobodný výkon povolania: Prehľad vývoje SLeK a její súčasnosť. In: 10. výročie Slovenskej lekárskej komory 1991–2001. Bratislava: Slovenská lekárnická komora, 2001, s. 8.

⁸⁷¹ Ibidem, s. 100

⁸⁷² KUČEROVÁ, M. Lekárstvo na Slovensku v rokoch 1918-1938. Farmaceutický obzor. 1991, 60(12), s. 554

⁸⁷³ V roce 1930 byly na Podkarpatské Rusi ještě dvě lékárny ústavní.

⁸⁷⁴ ŠPAČEK, B. Lékárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékařnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI. (14), s. 455.

⁸⁷⁵ Přesně 248 koncesovaných, 89 reálných a 4 radikované. Navíc ještě 2 ústavní lékárny a 10 filiálek. Viz *Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]*. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 384.

Tabulka 5.8.1 Židovští lékárníci a farmaceuti pracující v lékárnách na Slovensku před rokem 1938

Postavení v lékárně	Počet
Majitel	98
Spolumajitel	16
Nájemce	5
Odpovědný správce	2
Provisor	4
Kondicinující farmaceut	72
Celkem	197

Lacka ve své práci⁸⁷⁶ uvedl, že k 6. 10. 1938 bylo na Slovensku podle národnostního členění 84 majitelů židovské, 67 maďarské, 65 slovenské, 14 české a 14 německé národnosti.

K „arizaci“ však bylo určeno jen 72 lékáren (několik lékáren mělo dva spolumajitele)⁸⁷⁷. V mé práci, jsem identifikoval 75 židovských lékárníků-majitelů (a spolumajitelů, odpovědných správců, provizorů a nájemců, z toho 2 ženy) a 72 kondicinujících farmaceutů (z nich 17 žen).

Tabulka 5.8.2 Podíl obyvatelstva židovské víry nebo národnosti dle sčítání lidu na Slovensku v roce 1930⁸⁷⁸

Obyvatelstvo	Počet	%
Celkem	3 329 793	100
Židovské víry	136 737	4,11
Židovského vyznání	72 678	2,2

⁸⁷⁶ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992.

⁸⁷⁷ Autor sice uvádí datum před odstoupením jižního Slovenska před první vídeňskou arbitráží, ale zřejmě se již jen jedná o lékárny na území válečné Slovenské republiky. To by vyplývalo i s tím, že odkazuje na projev PhMr. Edmunda Klóra na shromáždění slovenských lékárníků v Bratislavě v listopadu 1941. Viz LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, s. 17.

⁸⁷⁸ SRB, Vladimír. Obyvatelstvo Slovenska 1918-1938: Edícia: Akty. [online]. Bratislava: INFOSTAT-INŠTITÚT INFORMATIKY A STATISTIKY, 2002 [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj9ua66vvPRAhWFJMAKHfbHB5UQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.infostat.sk%2Fvdc%2Fpdf%2Fslov1918.pdf&usq=AFQjCNFPxj3hri5-ahj2XomkCqFBxN7nVO&sig2=Xe7mPjmVmmRbPE6Ua89N_Q, s. 11.

Tab. 5.8.3 (část první) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁷⁹

Příjmení	Jméno	Datum narození	lékárna	Město	Postavení
Abrányi	Nikolaus	1914	Lékárna	Batorové Kesy	provisor
Adorján	Julius	neznámý	U Matky Božej	Čeklís	majitel
Altmann	Mark	neznámý	Altmann	Hanušovce	majitel
Atlasz	Ludovít	neznámý	U Sv. Juraja	Humenné	majitel
Baldinger	Eugen	1909	U Apolla (Apollo)	Michalovce	majitel
Bárdoš	Eugen	neznámý	Centrál (dříve Lochmanova)	Bratislava	majitel
Bárdoš	Imrich	N	U hviezdy	Nitra	majitel
Beck	Ernst	N	U panny Lourdské	Kamendín	majitel
Bettelheim	Emil	N	U slobody	Nitra	majitel
Bischitz	Vladan	1900	U svatého Rocha	Nové Zámky	odpovědný správce
Blech	Julius	1907	Anděl strážce (U Anjela strážcu)	Rimavská Kokava	majitel
Bokor	Karol	neznámý	U ochrany Marie	Bratislava	majitel
Cséri	Alexius	N	U anjela strážcu	Michalany	majitel
Deutsch	Barnabáš	N	Na Vydrici	Bratislava	majitel
Deutsch	Stefan, Ing.	1892	U Iva	Rimavská Sobota	provisor
Deutsch	Barna	N	U Iva	Rimavská Sobota	majitel
Deutsch	Vojtěch	neznámý	U SV. Antona z Padue	Tisovec	majitel
Deutsch	Vojtěch	neznámý	U Zlatého orla	Žilina	majitel
Diamant	Ladislav	1899	U černého orla	Lučenec	spolumajitel
Donáth	Moric	N	U sv. Štefana	Žilina	majitel

⁸⁷⁹ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část druhá) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸⁰

Příjmení	Jméno	Datum narození	lékárna	Město	Postavení
Dukasz	Alexander	1905	U anděla strážce	Močonok	majitel
Fabián	Arnold	N	U sv. Anny	Humenné	majitel
Fábry	Ludovít	N	U sv. ducha	Sečovce	majitel
Fedor	Karol	neznámý	U zlatého lva	Gelnica	majitel
Ferderber	Nikolaus	1901	U zlatého orla	Prešov	majitel
Fischer	František	N	U spasitele	Prešov	majitel
Fodor	Belo	N	U černého orla	Sabinov	majitel
Foldes	Ladislav	1909	U červeného raka	Bratislava	spolumajitel
Foldes	Ernst	1903	U svaté trojice	Velký Diosek	majitel
Foldesová	Lenka	1902	U koruny	Feledince	nájemce
Frey	Heinrich	1897	U Anděla strážce	Podolinec	odpovědný správce
Friedmann	Alexander	1907	Gloria	Košice	majitel
Friedmann	Josef	1908	Gloria	Košice	majitel
Friedmann	Arnold	N	U dobrého pastiera	Spišská Ves	spolumajitel
Friedmann	Lorant	N	U dobrého pastiera	Spišská Ves	spolumajitel
Friedmann	Josef	N	U sv. Trojice	Velké Kapušany	majitel
Fuchs	Ludovít	neznámý	U orla	Čachtice	majitel
Garai	Eugen	N	U sv. Antonína	Košice	majitel
Gellerová	Vilma	N	U genfského kříža	Velké Ripňany	majitelka
Gluck	Alexander	N	U koruny	Košice	spolumajitel
Goldberger	Maximilián	1899	U sv. Josefa	Hlohovec	majitel

⁸⁸⁰ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část třetí) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸¹

Příjmení	Jméno	Datum narození	lékárna	Město	Postavení
Görög	Desider	1903	U naděje	Michalovce	spolumajitel
Gosztanyi	Moric	N	Uspasitela	Šeňa	majitel
Haas	Gejza	N	U černého orla	Lučenec	spolumajitel
Haas	Josef	N	U Iva	Šurany	majitel
Haberfeld	Oskar	1894	U sv. Alžběty	Bratislava	majitel
Halmoš	Leopold	1901	U Anděla	Nasvad	majitel
Herskovits	Mořic	neznámý	U vykupitela	Medzilaborce	majitel
Hollander	Arthur	1901	Minerva	Prievoz, okres Bratislava	majitel
Horovitsová	Aranka	1900	U Božské Prozřetelnosti	Sobrance	nájemce
Horowitz	Josef	neznámý	U Spasitela	Banská Štiavnica	majitel
Kaufmann	Zoltán	1895	U sv. Trojice	Košice	majitel
Kaufmann	Salomon	1897	U spasitele	Trenčianské Teplice	majitel
Kelett	Ludovít	N	U zlatého Iva	Spišská Ves	N. majitel
Kellner	Ladislav	1899	U Boží prozřetelnosti	Plešivec	majitel
Keszler	Erwin	neznámý	Rákoczy	Košice	majitel
Klein	Oscar	1908	Lékárna	Sečovce	majitel
Kleinová	Hilda	N	U matky božej	Vrútky	majitelka
Kleinová	Lola	N	U dobrého pastiera	Zakamenné	majitelka
Kohn	Emmerich	1905	Lékárna	Dolný Kubín	nájemce
Kohn	Eugen	N	U spasitela	Nitrianské Pravno	majitel
Kohn	Eugen	N	U spasitela	Zvolen	majitel

⁸⁸¹ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část čtvrtá) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸²

Příjmení	Jméno	Datum narození	lékárna	Město	Postavení
Kopp	Ignác	N	U mouřenína	Prešov	majitel
Kornhauser	Paul	1906	U koruny	Kežmarok	majitel
Kornhauser	Jakub Július	1885	U koruny	Kežmarok	majitel
Kramer	Zoltán	1902	U Zlatého orla	Vranov nad Toplou	majitel
Lacko	Július	N	U hada	Krompachy	majitel
Langh	Eugen	N	U anjela	Svidník	majitel
László	Franc	1908	U spasitele	Krompachy	majitel
Laxa	Dárius	N	U spasitele	Nitra	majitel
Liebermann	Ernst	1901	U naděje	Dunajská Streda	nájemce
Lissauer	Emil	N	U palatina	Tornala	majitel
Mannheim	Johan	neznámý	U spasitele	Sered nad Váhom	majitel
Marmaroš	Rachmil	N	U Marie pomocnej	Pavlovce nad Uhom	majitel
Marton	Kornel	N	U sv. Anny	Spišská N. Ves	majitel
Mátray	Vilma	N	U anjela Strážce	Velký Šariš	majitelka
Mermelstein	Mikuláš	1910	U anděla	Sučany	majitel
Methová	Klára	N	U sv. Jozefa	Piešťany	majitelka
Neumann	Jakub	1902	Minerva	Štítník	spolumajitel
Neumann	Aladár	1893	Minerva	Štítník	spolumajitel
Neuwelt	Paul	1907	Lékárna	Komárov	majitel
Pohlová	Gabriela	N	U sv. Ladislava	Vranov nad Toplou	majitelka

⁸⁸² Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část pátá) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸³

Příjmení	Jméno	Datum narození	lékárna	Město	Postavení
Poláček	Pavel	N	U sv. Terezie	Košice	majitel
Polgár	Elemér	N	U zlaté koruny	Bratislava	majitel
Rác	Henrik	N	U bieleho kríža	Michalovce	majitel
Radó	Vojtech	N	U koruny	Košice	spolumajitel
Radó	Maxmilián	N	U sv. Štefana	Vrútky	Majitel
Rákoš	Vojtech	N	Fortuna	Trebišov	majitel
Reich	Artur	1907	U sv. Ducha	Nové Mesto n. Váhom	nájemce
Rosenberg	Jakob	1898	U koruny	Dobšina	majitel
Roth	Siegmund	1897	U sv. Martina	Bratislava	majitel
Roth	Aladar	1897	U matky Boží	Nitrianské Rudno	majitel
Roth	Ladislaus	1912	Lékárna	Trnava	provisor
Roth	Ludwig	1901	U koruny	Trnava	majitel
Róth	Melichar	N	U červeného raka	Bratislava	spolumajitel
Rothstein	Samuel	N	U anjela strážcu	Trnovec n. Váhom	majitel
Salzberger	František	N	U božského srdca	Žilina	majitel
Sekan	Ladislav	N	U Salvátora	Levice	spolumajitel
Schajmovits	Ladislav	1904	U naděje	Bratislava	majitel
Schiffer	Elo	neznámý	K Assiskému	Bratislava	majitel
Schonberger	Moritz	1903	U panny Marie	Krátké Kesy	majitel
Schwarczová	Elizabeth	1905	Lékárna	Spišská Belá	provisor

⁸⁸³ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část šestá) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸⁴

Příjmení	Jméno	Datum narození	Lékárna	Město	Postavení
Schwartz (Šumavský)	Anton	N	U sv. Josefa	Trenčín	majitel
Steiner	Oskar	N	U sv. Trojice	Ilava	majitel
Strauss	Ludovít	N	U sv. Antonína z Padue	Štubnianské Teplice	majitel
Szántó	Gejza	1899	Zora	Zvolen	majitel
Szekély	Ludwig	1896	U hada	Velké Kostolany	majitel
Šimko	Arpád	N	U sv. Antonína	Oslany	majitel
Štotter	Ladislav	N	U anjela strážce	Tvrdošín	majitel
Štrausz	Hugo	N	Koruna	Královský Chlumeč	majitel
Štrausz	Dezider	N	U spasitele	Královský Chlumeč	majitel
Török	Andreas	1905	U vykupitele	Košice	majitel
Ungár	Adolf	neznámý	U sv. Michala	Cífer	majitel
Wappenstein	Marcel	N	U anjela Strážce	Dunajská Streda	majitel
Wappenstein	Otto	1903	U sv. Anny	Sereď Vahom n.	majitel
Wassermann	Karol	neznámý	U nádeje	Banská Štiavnica	spolumajitel
Wassermann	T.	neznámý	U nádeje	Banská Štiavnica	spolumajitel
Weinberger	Ladislav	1897	U Salvátora	Levice	spolumajitel
Weishausz	Alexander	1905	U spasitele	Farkašd	majitel
Weiss	Moritz	1894	Hygie	Krupina	majitel
Weiss	Rudolf	1906	Lékárna	Liptovská Teplá	majitel
Wirkmann	Arpád	1911	Gloria	Košice	spolumajitel

⁸⁸⁴ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.3 (část sedmá) - Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Slovensku 1937⁸⁸⁵

Příjmení	Jméno	Datum narození	Lékárna	Město	Postavení
Wolf	Otto	N	U zlatej koruny	Poprad	majitel
Zahler	Eugen	1896	Humanitas	Bratislava	majitel
Zimmermann	Wilhelm	1901	U Marie pomocné	Sečovce	majitel

⁸⁸⁵ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.4 (část první) -Židovští kondicionující a vojenští farmaceuti v lékárnách na Slovensku 1937⁸⁸⁶

Příjmení	Jméno	Datum narození	Lékárna	Město
Abraham	Wilhelm	1905	Lékárna	Bratislava
Berczi	Josef	1910	Lékárna	Ružomberok
Beregi	Paul	1909	Lékárna	Senica u Myjavy
Blau	Károly	1902	Lékárna	Berehovo
Braun	Tibor	1911	Lékárna Kronen-Apotheke	Dobšina
Braun	Endre (Andeas)	1911	Denés	Lučenec
Braun	Tibor	1914	U koruny	Dobšina
Breuerová	Klára	1911	Lékárna	Lučenec
Deutsch	Alexius	1904	Rešta	Buzica
Deutsch	Malvin	1910	Liptovský Sv. Mikuláš	Liptovský Sv. Mikuláš
Deutsch	Nikolaus	1899	Lékárna	Liptovský Sv. Mikuláš
Ehrenfeld	Eugen	1894	Lékárna	Košice
Ehrensteinová	Hedvika	1914	Ilkovics	Košice
Feldmann	Desidér	1903	Lékárna	Prešov
Ferderbér	Bertolan	1904	Donath	Žilina
Fischer	Ladislav	1909	Lékárna	Zvolen
Foldi	Alexander	1909	Salvátor	Čadca
Freund	Albert	1903	Savoy (Eichner-Apotheke)	Bratislava
Friedlander	Zoltán	1906	Meroova lékárna, Košice	Košice
Friedmann	Artur	neznámý	Meroova lékárna	Košice
Gerebová	Ilona	1901	Rákoczy (Keszler-Apotheke)	Košice
Gertwagen	Walter	1910	Lochmanova	Bratislava
Gettler	Šimon	1912	Lékárna Kronen-Apotheke	Dobšina
Glucksthal	Eugen	1907	Lékárna	Trenčín
Groszová	Alžběta	1911	U Murina	Komárno
Groszová	Barbara	1913	Lékárna	Košice
Hacker	Štefan	1910	Lékárna	Trnava
Herškoviťová	Helene	1907	U spasitele	Zlaté Moravce
Herz	Leo	1908	U koruny	Kežmarok
Hilbertová	Pirožke	1911	U čierneho orla	Šamorín
Hornová	Gabriella	1913	Ústavní lékárna Státní nemocnice	Bratislava
Klein	Emmerich	1908	Lékárna	Komárno

⁸⁸⁶ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.8.4 (část druhá) - Židovští kondicinující a vojenští farmaceuti v lékárnách na Slovensku 1937⁸⁸⁷

Příjmení	Jméno	Datum narození	Lékárna	Město
Klein	Ladislav	1907	Sekanova lékárna	Levice
Klein	George	1910	Lékárna Adler-Apotheke	Sabinov
Klein	George	1906	U černého orla	Sabinov
Kohn	Eduard	1904	Uránia	Bratislava
Kohn	Eugen	1903	Lékárna	Stará Lubovňa
Kornhauser	Samuel	1890	U koruny	Kežmarok
Kreilisheimová	Antonia	1911	U červeného raka	Bratislava
Kremer	Zoltán	1913	U zlatého klasu	Banská Bystrica
Kunfali	Pavel (Pál)	1903	Lékárna	Námestovo
Langer	Julius	1907	U spasitele	Velký Meder
Lebovitsová	Etelka	1905	Dubové	Dubové
Low	Maxmilian	1903	Lékárna	Bratislava IV
Lusztig	Ladislav	1907	U jednorohového	Rimavská Sobota
Neumann	František	1909	Lékárna	Košice
Neumann	Desider	1909	Lékárna	Košice
Oswaldová	Alžběta	1904	U zlatého lva	Košice
Pazerini	Ladislav	1912	Lékárna	Spišská Nová Ves
Platzner	Konrád	1914	Lékárna	Ozabal
Polgár	Elemér Egon	1906	Ku zlatej korune)	Bratislava
Polláková	Zuzana	1899	Lékárna	Nové Mesto n. Váhom
Redlichová	Marie (Mariana)	1914	Lékárna	Bratislava
Reichman	Pavel	1903	Denés	Lučenec
Reiter	Mikloš	1911	U Zlatého lva	Gelnica
Rosenfeld	Wilhelm	1905	Lékárna	Košice
Rosenfeld	Vilém	1905	Lékárna	Košice
Rothová	Helena	1911	koncesovaná	Trnava
Rothstein	Samuel	1902	Lékárna	Trnovec nad Váhom
Sacher	Paul	1911	Lékárna	Lučenec
Schayová	Hilda	1901	Simonyi	Bratislava
Schiffer	Imrich (Emerich)	1906	U sv. Františka z Assisi (K Assiskému)	Bratislava
Schmitzer	Ernst	1904	Lékárna Dénes-Apotheke	Lučenec
Schnitzer	Ernst (Erno)	1904	Denés	Lučenec

⁸⁸⁷ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékařnictva, 1938.

Tab. 5.8.4 (část třetí) - Židovští kondicinující a vojenští farmaceuti v lékárnách na Slovensku 1937⁸⁸⁸

Příjmení	Jméno	Datum narození	Lékárna	Město
Schonberg	Emmerich	1909	U červeného kříže (Lékárna Dr. Flitter)	Banská Bystrica
Schonmann	Arpád	1908	U svatého Rocha	Nové Zámky
Schulmannová	Alice	1910	Lékárna	Šala
Schwarcz	Franc	1912	Lékárna	Rožnava
Sós	Ladislav	1914	Lékárna	Komárno
Toroková	Irena	neznámý	Apotheke	Giráltovce
Widder	Tibor	1912	U spasitele	Nekyje nad Iplou
Zucker	Wilhelm (Vilmos)	1905	U Padovského svatého Antonína (Garay-Apotheke)	Košice

⁸⁸⁸ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1938.

5.9. Židovští farmaceuti na Podkarpatské Rusi

Po jednání v letech 1918-1919 byla mírovou smlouvou v Saint-Germain-En-Laye přiřčleněna Podkarpatská Rus (dřívě součást Uherského království) přiřčleněna k nově vzniklému Československu. Zemi měla být podle této smlouvy zavedena co nejvyšší míra autonomie ještě slučitelná s celistvostí ČSR. Hlavní město byl Užhorod. K ustanovení autonomie vlastně došlo až v listopadu 1938 po první vídeňské arbitráži, kdy bylo jižní část území včetně Mukačeva a Užhorodu odstoupena Maďarsku. Hlavním městem se stal Chust a území dostalo název Karpatská Ukrajina. Po rozpadu Česko-Slovenska ve dnech 14. - 15. 3. 1939 došlo k prudkým bojům mezi československou (posléze slovenskou) armádou na jedné straně a maďarskou armádou na straně druhé. Po ústupu československé armády a jednání se Slovenskem došlo k obsazení Karpatské Ukrajiny Maďarskem a území se stalo do roku 1945 součástí válečného Maďarského království.

Země byla velmi zaostalá a jen pomalu se v rámci ČSR měnila k lepšímu. Chyběl nedostatek úředníků, učitelů, lékařů, profesionálních vojáků a dalších důležitých povolání nutný k adekvátní správě svěřeného území. Jednalo se o národnostně velmi pestré území. Při sčítání lidu v roce 1921 se nejvíce lidí hlásili k rusínské⁸⁸⁹ národnosti (62,32%), pak k maďarské (17,35), židovské (13,33%), československé (3,31%) a německé (1,73%). Při sčítání lidu v roce 1930 se tyto poměry významně nezměnily⁸⁹⁰. Národnostní většina, Rusíni, tvořili zemědělskou a hrubou pracovní sílu, Maďaři vlastnili půdu a některé podniky (včetně významného množství lékáren), Židé venkovské obchody a hospody (rovněž včetně velkého množství lékáren) a Češi obsazovali správní, řídicí funkce, četnictvo, armádu a školství.

Země měla silně agrární charakter, chyběl průmysl. Postupně se částečně dařilo vytvářet a posilovat dřevařský, lihovarnický a těžařský. Řada chudých Rusínů raději emigrovala z ekonomických důvodů do zahraničí, zejména do USA.

Situace ve zdravotnictví byla tristní, zejména počátkem dvacátých let. Dr. Josef Doškář v roce 1920 ve své přednášce proslovené v Užhorodě k místnímu Sokolu. Popsal hrubá dřevěná obydlí Rusínů v horských oblastech, zanedbatelný smysl pro hygienu u většiny místních obyvatel, šíření epidemií (skvrnitý tyfus, střevní tyfus, úplavice, cholera), k němuž přispívá chování místních obyvatel, nedostatek moderních zdravotnických zařízení (popsal jen dvě taková v Užhorodě vybudovaná Maďary), nedůvěru v lékaře a v neposlední řadě zmínil i

---

⁸⁸⁹ Jednalo se o souhrn těchto národností: rusínské, ruské, velkoruské, ukrajinské a karpatoruské.

⁸⁹⁰ Národnost rusínská (63,02%), maďarská (15,44%), židovská (12,87%), československá (4,79%) a německá (1,87%). Viz GALLO, Lucie. Populační vývoj na Podkarpatské Rusi od roku 1918, diplomová práce, Přírodovědecká fakulta, Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2008, s. 33.

vysoké ceny léků v místních lékárnách, díky čemuž jsou pro většinu obyvatelstva nedostupné⁸⁹¹.

Lékárny se v první polovině dvacátých let rovněž nacházely v nedobřím stavu. Autoři jedné z příruček o této zemi konstatovali, že řada lékáren se nacházela ve stavu, v jakém se nenacházel v Čechách ani lepší obchod se smíšeným zbožím. Velmi málo lékáren mělo laboratoř. V některých chyběl i destilační přístroj a místo destilované vody používalo se v nich vodu ze studně. Léčiva často nevyrobili farmaceuti, ale nekvalifikované síly. Rusíni často chodili pro léky přímo do lékárny bez vyšetření u lékaře. Autoři doporučili vypracovat instrukce k jednotné úpravě lékáren⁸⁹².

Na Podkarpatské Rusi platil pro lékárny (stejně jako na Slovensku), uherský zdravotnický zákon z roku 1867⁸⁹³. V roce 1930 bylo v této zemi 55 veřejných lékáren⁸⁹⁴ (4,22 % všech těchto lékáren v ČSR). Po roce 1918 zde vzniklo pouze 5 nových lékáren⁸⁹⁵.

Podle již zmíněného článku PhMr. B. Špačku z roku 1933 z 55 veřejných lékáren⁸⁹⁶ patřilo 11 Čechoslovákům, 24 Židům a 18 Maďarům⁸⁹⁷. V mé práci jsem identifikoval 15 židovských lékárníků-majitelů (a odpovědných správců a provizorů) a 11 kondicinujících farmaceutů. Z nich byl jen dvě ženy kondicinující farmaceutky.

Zájmy lékárníků chránil na Slovensku Spolok lékárníkov ze Slovenska a Podkarpatskej Rusi (*Szlov. Gyogyszerészek egyesálete*), který sídlil v Bratislavě na Segnerově ulici v čp. 3. jeho předsedou byl v roce 1938 PhMr. Dr. Ladislav Pollák, lékárník z Piešťan⁸⁹⁸. V Praze působil ještě Akademický spolek lékárníků ze Slovenska a Podkarpatské Rusi (*Akademischer Pharmazeutenverein aus der Slowakei und Podkarpatská Rus*), který měl sídlo v Praze II v Chemické ústavu Německé univerzity (jednacím jazykem byla němčina). Přímo v Užhorodě

---

⁸⁹¹ DOŠKÁŘ, Josef. Veřejné zdravotnictví v Podkarpatské Rusi. Sbírká informativních přednášek pořádaných tělocvičnou jednotou „Sokol“ v Užhorodě. Číslo XII, Ždímal a Vetešník, Užhorod 1920.

⁸⁹² CHMELAR, Josef, KLÍMA, Stanislav, NEČAS, Jaroslav. Podkarpatská Rus; obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových, Orbis, Praha, 1923, s. 177-182. Dostupné též online: https://archive.org/stream/podkarpatskrusob00chme/podkarpatskrusob00chme_djvu.txt.

⁸⁹³ Během 20. a 30. let, byla snaha vytvořit, jednotný, unifikační zákon pro celou ČSR, ale nikdy k tomu nedošlo.

VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. In: *Solutio* 2011. Online na: <http://www.medon-solutio.cz/online2011/print.php?textID=18>.

⁸⁹⁴ Při počtu obyvatel 725 350 osob, připadala 1 lékárna na 38-57 obyvatel a na 13 188 km². Viz VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. In: *Solutio* 2011. Online na: <http://www.medon-solutio.cz/online2011/print.php?textID=18>.

⁸⁹⁵ VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. In: *Solutio* 2011. Online na: <http://www.medon-solutio.cz/online2011/print.php?textID=18>.

⁸⁹⁶ V roce 1930 byly na Podkarpatské Rusi ještě dvě lékárny ústavní.

⁸⁹⁷ ŠPAČEK, B. Lékárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva. Praha: Svaz českých lékárníků, 1933, XXVI.(14), s. 455.

⁸⁹⁸ *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938, s. 390.

sídlil Svaz podkarpatoruských lékárníků (Drugethovo náměstí, čp. 21)⁸⁹⁹. Předsedou byl PhMr. Július Šik (lékárník, Svatava) a místopředsedou PhMr. Alexander Halász, (lékárník, Užhorod)⁹⁰⁰. Velký počet lékáren se nacházel v největších městech – Berehovu (4 lékárny), Chustu (3), Mukačevě (7) a Užhorodu (7).

V zemi bylo i několik firem, které se věnovali obchodně i sortimentu lékáren, například „Berho“, závod pro chemickou a kosmetickou výrobu (dezinfekční prostředky) se sídlem v Berehovu nebo „Samuel Blum“, velkoobchod podkarpatoruskými víny (medicinální vína) se sídlem v Mukačevě⁹⁰¹.

Tab. 5.9.1 Židovští majitelé, spolumajitelé, odpovědní správci a nájemci lékáren na Podkarpatské Rusi⁹⁰²

Příjmení	Vlastní jméno	Rok narození	Název lékárny	Město	Postavení
Balasa	Stefan	1895	U koruny	Tiačevo	majitel
Ehrenfeld	Eugen	1897	U Anděla	Rakošín	majitel
Einczig	Mikuláš	1909	Minerva	Mukačevo	majitel
Fridmann	Albert	1912	U Božské Prozřetelnosti	Bátovo	majitel
Frisch	Alexander	1904	Lékárna	Vary	majitel
Halász	Franz	1897	Salvátor	Perečín	majitel
Herskovits	Alexander	1899	U koruny	Královo n. Tisou	majitel
Klein	Alexander	1905	U anděla strážného	Seredne	odpovědný správce
Korach	Julius	1908	U anděla strážného	Seredne	odpovědný správce
Krausz	Alexander	1903	Lékárna	Velké Lúčky	majitel
Mároši	Mikuláš	1910	U zlatého lva	Užhorod	odpovědný správce
Mároši	Adolf	neznámý	U zlatého lva	Užhorod	majitel
Szántó	Géza	1903	U boží prozřetelnosti	Mukačevo	majitel
Weisz	Vilhelm	1904	U zlatého lva	Užhorod	provisor
Zimmermann	Armin	1901	Naděje	Kosino	majitel

⁸⁹⁹ Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938, s. 390.

⁹⁰⁰ Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938, s. 391.

⁹⁰¹ Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938, s. 730, 742.

⁹⁰² Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

Tab. 5.9.2 Židovští kondicinující farmaceuti na Podkarpatské Rusi⁹⁰³

Příjmení	Vlastní jméno	Rok narození	Jméno lékárny	Město
Gottesmann	Josef	1899	Lékárna	Mukačevo
Gottesmann	Hermann	1901	Lékárna	Mukačevo
Kertesz	Bartolomeus	1907	U boží prozřetelnosti (Apotheke zum gottlichen Furfolge)	Mukačevo
Meizels	Imrich	1906	Lékárna Anděl (Rothmann)	Berehovo
Sugár	Levente	1907	U naděje (Keleti)	Mukačevo
Szekély	Stephan	1906	Lékárna Stadt-Apotheke	Berehovo
Weisbergová	Irena	1902	Medvid (Mór, Zum Bären)	Berehovo
Weiss	Imrich	1906	U orla (László)	Užhorod
Weisz	Emerich	1905	U orla	Užhorod
Weiszová	Margita	1914	Rapaport	Mukačevo
Zimmermann	Eugen	1905	U naděje (lékárna Sik)	Švajlava (Svalava)

⁹⁰³ Apotheken-Zeitweiser: Pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik. Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, [1936-1937]. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, 1938, s. 343–379. Lékárnická ročenka 1938: Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1938.

5.10 Židé ve farmaceutickém průmyslu

Farmaceutické přípravky a léčiva vyrábělo v době první republiky na 300 výrobců. Největší význam měly Fragner Dolní Měcholupy (1930), Hell Komárov u Opavy (1883), Medica Praha-Smíchov (1908), Norgine Ústí nad Labem (1909), Heisler Chrást u Chrudimi (1910), Bohumínské chemické závody s výrobou sacharinu (1917), Remed Praha-Karlín (1919) Radiumchema Kolín (1927), Interpharma Praha-Modřany s výrobou sulfonamidů (1935).

Je nutno zdůraznit, že židovští podnikatelé zaujímali významné pozice v některých těchto firmách ve farmaceutickém průmyslu. Z těchto firem dosáhli úspěchu zejména firmy Interpharma, Norgine nebo Heisler.

5.10.1 Firma Interpharma, Praha

Firma Interpharma⁹⁰⁴ byla založena roku 1932 třemi vědci, kteří se zabývali výzkumem v oblasti farmacie – byli to ing. Jan Rosický, dr. ing. Josef Tamchyna a dr. ing. Artur Steinhauer⁹⁰⁵. Artur Steinhauer byl židovského původu, což se odrazilo v osudu jak jeho, tak jeho rodiny během druhé světové války. Narodil se 31. 12. 1897 v Moravské Ostravě. Studoval na Německé vysoké škole technické v Brně. Po úspěšném ukončení studia ještě vypracoval dizertační práci s názvem „*O působení bisulfidů na 1.4 amidonaftol a 1.2 ioxynaphtalin (studium mechanismu Bucharevovy reakce)*“, za jejíž úspěšnou obhajobu v roce 1923 získal titul doktora.

Společně se svými obchodními partnery byl u založení firmy, dá se říci, co nejlépe jak mohl. Počáteční sídlo firmy bylo v domě jeho ženy Alice Steinhauerové – Roubíčkové (narozena 29. března 1899) v Jungmannově ulici v Praze. Firma zabírala celkem pět místností – dvě laboratoře, dvě kanceláře a jednu balírnu. Počáteční kapitál byl 200 000 Kč (získaný na základě rodinných půjček).

Jejich prvním výrobkem byla triethanolaminová sůl kyseliny fenylcinchoninové pro injekční i perorální aplikaci – „Interphan“. Po úspěchu a potvrzení dobré snášenlivosti firma pokračoval výrobou triethanolaminová sůl kyseliny salicylové - „Myosalyl“. K dalším lékům portfolia firmy té doby patřily „Eucoran“ (diethylamid kyseliny nikotinové), „Adaren“ (analgetikum), „Hepatonikum“ (jaterní extrakt a strychninaminoxid pro léčbu perniciosní

---

⁹⁰⁴ Název byl zkratkou z latinského sousloví Interest pharmacolopae – česky zájem lékárníka.

⁹⁰⁵ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie, 2011, roč. 60, č. 4, s. 201

anemie), „Dinakron“ (analgetikum) nebo mast „Interazin“ (lék s lokálně antiseptickým účinkem)⁹⁰⁶.

Po úspěšném rozjetí výroby kapacita přestávala stačit, a tak se firma dohodla s farmaceutickou firmou B. Frágner na spolupráci v oblasti vývoje nových přípravků. Společně zavedly na trh několik vitaminových přípravků⁹⁰⁷. Komerčně nejúspěšnějším z této řady byl lék Infadin⁹⁰⁸. Výsledky spolupráce shrnula firma Frágner v publikaci vydané v roce 1939⁹⁰⁹

Tabulka 5.10.1.1 Přehled vitaminových léků vyráběných ve spolupráci firem Interpharma a Benjamin Fragner ve 30. letech 20. století⁹¹⁰

Název léku	Lékové formy	Účinné látky
Infadin	kapky, dražé	vitamín D2 (ergokalciferol)
Infadin rybí tuk	roztok	vitamín D2 (ergokalciferol)
Infadin A	kapky, dražé	vitamín D2, vitamín A
Bepella	tablety, injekce	vitamin B3 (nikotinamid)
Bevicena	dražé	vitamin B1 (thiamin), B3(nikotinamid) a C
Celaskon ⁹¹¹	tablety, injekce	vitamín C
Infadolan ⁹¹²	mast	vitamín D2 (ergokalciferol)
Kapathrom	tablety, injekce	vitamín K1 (fytochinon)
Viadenin	roztok	vitamín A

Jejich spolupráce pokračovala i na poli antiinfekčních léčiv – jednalo se o organické sloučeniny arzenu a sulfonamidy⁹¹³. Výsledkem byl mimo jiné lék „Spironovan“. Tento lék byla česká verze „Neosalvarsanu“ – antibakteriálního chemoterapeutika⁹¹⁴

⁹⁰⁶ Vývoj chemického průmyslu v Československu 1918-1990: historická studie. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2000, s. 638.

⁹⁰⁷ HLAVÍNOVÁ, Kateřina. Farmaceutické sazby a ceníky v letech 1918/1919-1945. Kozárovice, 2014. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 12.

⁹⁰⁸ Infadin vyráběli různí výrobci až do začátku 21. století v České republice. Naposledy ho vyráběla Slovakofarma Hlohovec, slovenská pobočka akciové společnosti Zentiva v Praze.

⁹⁰⁹ Vitaminy: nástin významu a terapeutického upotřebení vitaminů v lékařské praxi. Praha: B. Fragner, 1939.

⁹¹⁰ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie, 2011, roč. 60, č. 4, s. 202.

⁹¹¹ GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 41.

⁹¹² Ibidem, s. 104.

⁹¹³ BRONCOVÁ, Dagmar. Historie farmacie v Českých zemích. Milpo Media, 2003, s. 71

⁹¹⁴ Jednalo se o tzv. organickou sloučeninu arzenu (anglicky „organoarsenic“, organická sloučenina tvořená propojenými vazbami arzenu a uhlíku). Nahradil v roce 1912 méně rozpustný a více toxický Salvarsan. Salvarsan (arsfenamin) byl objeven německým chemikem židovského původu Paulem Ehrlichem (1854-1915), který za tento objev obdržel v roce 1908 Nobelovu cenu za chemii. Neosalvarsan se používal nejvíce pro

Nevyhovující situace byla vyřešena v roce 1935, když firma koupila tovární objekt v pražských Modřanech. Tato změna si vynutila navýšení původního kapitálu, a tak vznikla 1. prosince 1937 na ustavující schůzi „Interpharma, akciová společnost pro chemickou výrobu v Modřanech“.

K nejvýznamnější lékům společnosti v druhé polovině třicátých let 20. století patřily léky „Psychoton“ (sympatomimetikum), „Pedrolon“ (sympatomimetikum), „Intercaïn“ (anestetikum)⁹¹⁵ a „Dipron“ (sulfanilamid)⁹¹⁶.

Akcie byly v držení zejména zakladatelů firmy a jejich rodinných příslušníků, nicméně největší akcionářem byla pobočka Moravské banky v Praze jako investor. Artur Steinhauer se stal jedním ze tří prokuristů firmy, jeho žena vlastnila 423 kusů akcií.

Další posun v obchodním rozvoji firmy bylo přesunutí obchodního a propagačního oddělení firmy do pražské ulice Na Poříčí 30. Došlo také ke změně v struktuře vlastnictví akcií – banka již nevladnila žádné akcie. Artur Steinhauer vlastnil 377 kusů akcií a jeho žena Alice 423 kusů⁹¹⁷.

V letech 1936 až 1941 firma vydávala odborný časopis Lékařský svět. V roce 1939 Interpharma zřídila zvláštní oddělení pro výrobu inzulínu⁹¹⁸.

---

léčbu syfilis, ve 40. letech 20. století byl nahrazen účinnějšími a bezpečnějšími antibiotiky. Viz: STREBHARDT, Klaus; ULLRICH, Axel. Paul Ehrlich's magic bullet concept: 100 years of progress. *Nature Reviews Cancer*, 2008, 8.6: 473-480.

⁹¹⁵ GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 105-106.

⁹¹⁶ GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 58.

⁹¹⁷ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. *INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie*, 2011, roč. 60, č. 4, s. 202

⁹¹⁸ KREJČOVÁ, Jindřiška; DOHNAL, František. Inzulín v Československu, *Praktické lékařství* 2015; 11(2): 74–77

Tabulka 5.10.1.2 Další léky vyráběné firmou Interpharma do roku 1945 ^{919 920 921 922}

Název léku	Lékové formy	Indikační skupina	Účinné látky
Agofollin	injekce, tablety	hormon (estrogen)	estradiol benzoát
Agolutin	injekce	hormon (progesteron)	progesteron
Agostilben	tablety	hormon (estrogen)	diethylstilbestrol
Alkalit	tablety	uratolytikum	komplexní magnesium-aluminium peroxysloučenina
Arsaphen	tablety	chemoterapeutikum (sulfonamid)	kyselina 3 -acetylamino-4-oxyphenylarsinová
Dalanil		chemoterapeutikum	
Danium		chemoterapeutikum	Sulfonamid
Dipronamid		chemoterapeutikum	
Dolmina		chemoterapeutikum	
Eucoran	injekce, roztok	tonikum, analeptikum, stimulans	diethylamid pyridin-β-karboxylové kyseliny v 25% vodném roztoku
Gorutin			
Lufortan		hormon	
Metropitan			
Pelentan	tablety	antikoagulans	kumarin
Skletophyllin	injekce	tonikum, antisklerotikum	chlofophyllinpurin, acetylmethylcholinbromid,
Surparil		spasmolytikum	novatropin
Urocarmín	tablety	chemoterapeutikum (Infekce močových cest)	p-ethoxy-2-4-diamino-azobenzen

⁹¹⁹ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie, 2011, roč. 60, č. 4, s. 200-204.

⁹²⁰ GEHES KODEX: der pharmazeutis ehen und organotherapeutischenSpezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetiea, Reinigungs-, Desinfektionsund Schädlingsbekämpfungsmittel, umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse mit kurzen Bemerkungen über die Zusammensetzung, Anwendung und Dosierungsweise nebst Angabe der Hersteller. 7. Dresden: SCHWARZECK – VERLAG, G. M. B. H., 1939.

⁹²¹ GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektionsund Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H., 1938.

⁹²² Seznam československých farmaceutických přípravků 1986-1990. Praha: Spofa, 1986.

Okupace zbytků českých zemí nacistickými vojsky po rozpadu Česko-Slovenska 15. března 1939 předznamenala konec slibného vývoje Interpharmy. Ve snaze vyhnout se konfliktu s okupačními úřady a zachránit firmu byl 28. března 1939 Artur Steinhauer vymazán z obchodního rejstříku firmy⁹²³. O necelé tři měsíce tak předešli jeho nutnému vyloučení z firmy, ke kterému by došlo po 21. červnu 1939, kdy zastupující říšský protektor, Konstantin, svobodný pán von Neurath vydal nařízení o židovském majetku, které znamenalo po „právní“ stránce uplatnění říšských norimberských zákonů.

O dalším osudu Artura Steinhauera a jeho rodiny víme jen málo. On sám s celou svou rodinou (manželka Alice, dcera Eva a syn Tomáš) byli v transportu B (číslo 445), který odjel z Prahy 21. října 1941 do lodžského ghetta. Byli mezi pěti tisíci českých Židů, kteří byli do Lodže deportováni mezi 16. říjnem a 3. listopadem 1941. Přežilo z nich pouhých 277. V transportu B, číslo 544 odjelo do Lodže celkem 1033 osob, z kterých se konce války dočkalo pouze 81. Jako jejich poslední bydliště rodiny Steinhauerových před odjezdem je v databázi obětí holocaustu⁹²⁴ uváděna Praha I. Tato databáze uvádí datum smrti pouze u dcery Evy (narozena 4. listopadu 1933) – 14. července 1944. U samotného Steinhauera, jeho ženy a syna Tomáše (narozen 22. února 1936) datum smrti neznáme. V lodžském ghettu (rozkládalo se na území pouhých čtyř čtverečních kilometrů) panovaly kruté životní podmínky – přelidnění, špatné ubytování, nedostatek paliva, potravin léků a nedostačující hygienické podmínky. Zhruba 21 % obyvatel zemřelo na následky podvýživy, chladu a nemocí. Členové Steinhauerovy rodiny mohli být zavražděni v pojízdných plynových komorách v nedalekém Chelmnu, kam nacisté posílali transporty již od ledna 1942. Spíše pravděpodobnější se ale jeví, že se jejich krutý osud mohl naplnit ve vyhlazovacích táborech v Chelmnu nebo Osvětimi, kam byli zbylí vězňové transportováni po likvidaci ghetta v srpnu 1944⁹²⁵.

Firma pokračoval ve své činnosti i za války. V roce 1941 navázala spolupráci s firmou „Baťa“ ohledně výroby inzulín a organopreparátů. Z oblasti organopreparátů to byl lék „Thyreoglobulin“ – určený k léčbě onemocnění štítné žlázy⁹²⁶.

Interpharma existovala až do konce války v roce 1945, i když se výroba postupně omezovala. Ještě v roce 1944 zaznamenala úspěch, když Ing. Rosický syntetizoval

---

⁹²³ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie, 2011, roč. 60, č. 4, s. 202

⁹²⁴ <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

⁹²⁵ Kolektiv. Lodžské ghetto. 26. 9. 2011. Online <http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/lodz> 16-03-11.

⁹²⁶ Vývoj chemického průmyslu v Československu 1918-1990: historická studie. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2000, s. 638.

antikoagulans ethyl biskumacetát, které si nechal zaregistrovat pod značkou „Pelentan“. Tento lék ještě vyráběla firma Léčiva začátkem devadesátých let 20. století.

Z dalších léků, které převzala firma Léčiva, státní podnik (po roce 1989 Zentiva, a.s., dnes Sanofi-Zentiva, a.s.) se dodnes vyrábí Celaskon tablety a Infadolan mast. Po roce 1989 vyráběla ještě firma Léčiva Infadin kapky (vitamin D pro děti) a tablety Bepella (jeden z vitamínů skupiny B – nikotinamid)⁹²⁷.

Vyhláškou ministra průmyslu č. 281 ze dne 27. 2. 1945, uveřejněnou v Úředním listě I částka 15 ze dne 26. 1. 1946 byla Interpharma znárodněna zestátněním, vyhláškou téhož ministerstva č. 961 ze dne 7. 3. 1946, uveřejněnou v Úředním listě I částka 58 ze dne 4. 4. 1946 byla majetková podstata firmy převedena ke dni 1. 1. 1946 na Spojené farmaceutické závody, národní podnik⁹²⁸. Po připojení ke státnímu podniku SPOFA nesl podnik název „závod Léčiva-Modřany“⁹²⁹.

Po zániku státního podniku SPOFA v roce 1990 se stal součástí státního podniku Léčiva, ze kterého se vyčlenila po privatizaci profesorem Milošem Sovákem v roce 1992 a vznikla soukromá firma pod starým názvem „Interpharma“. V roce 2004 vstoupila na japonský trh s rentgenkontrastní látkou iohexol. V roce 2008 se stala součástí japonské farmaceutické skupiny Otsuka⁹³⁰.

---

⁹²⁷ VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. Česká a slovenská farmacie, 2011, roč. 60, č. 4, s. 202-203.

⁹²⁸ VRANOVÁ, Vilma. J. Rosický, A. Steinhauer, J. Tamchyna – významné osobnosti našeho farmaceutického průmyslu. Sborník přednášek z dějina farmacie přednesených na odborných symposiích v roce 2009 a 2010, Sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP, Tribun EU 2011, s. 26

⁹²⁹ Vývoj chemického průmyslu v Československu 1918-1990: historická studie. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2000, s. 638.

⁹³⁰ K historii společnosti. Interpharma Praha, a. s. [online]. Praha, 2014 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.interpharma-praha.com/cs/historie-spolecnosti>.

5.10.2 Firma Ing. Robert Heisler, Chrást u Chrudimi

Firma Lučební továrna Dr. Ing. Roberta Heislera v Chrásti u Chrudimi patřila v meziválečném období mezi nejvýznamnější farmaceutické firmy v meziválečném Československu.

Zakladatelem byl Ing. Robert Heisler, který se narodil 24. 4. 1884 v Chrásti U Chrudimi. Jeho matkou byla Marie Heislerová (rozená Franková) a jeho otcem byl Jindřich Heisler (zemřel 23. 10. 1913). Celé tři generace Heislerů bydleli v domě s číslem popisným 46/IV. Tento dům stál v prostoru za dnešní budovou školy (Palackého tř. čp. 47/IV.) směrem k Husově ulici, patrně v místech dnešního sídliště⁹³¹.

Robert Heisler pocházel z rodiny, která měla podnikatelskou tradici. Jeho dědeček, Josef Heisler se přistěhoval do Chrástu u Chrudimi z Dřevíkova a roku 1860 zde založil v čísle popisném 177 továrnu, která se zabývala úpravou lidských vlasů pro paruky a kadeřnickými doplňky. Jeden z jeho synů, Bedřich (strýc Roberta Heislera), výrobu rozšířil (o dům číslo popisné 176) a potom spojil s firmou Bondy z Chotěboře, čímž vznikl největší podnik tohoto druhu na území Rakouska-Uherska⁹³². Dům i továrnu prodal v roce 1917 panu J. Vackovi a odstěhoval se do Londýna⁹³³.

Druhý syn, Jindřich Heisler, roku 1890 založil továrnu, která vyráběla úspěšně cigaretové a doutníkové špičky z husích brků⁹³⁴. Původně začal podnikat v Chrásti v domě s číslem popisným 174, kde si pronajal místnosti. Posléze si koupil dům s číslem popisným 171, který přeměnil v továrnu. Sám se podílel na zdokonalení výroby-továrna v době před rokem 1914, vyrobila až 130 000 kusů špiček do doutníků a cigaret denně. V této době zaměstnávala kolem 130 osob. Po smrti Jindřicha Heislera zdělili podnik jeho tři synové-František (1880-1932), Robert (1884-1970) a Oskar (1887-1943)⁹³⁵. Jindřich Heisler získal za svého života titul císařského (1900) a městského (1902) rady a je pohřben na židovském hřbitově v Hroubovicích⁹³⁶.

⁹³¹ VANĚK, Daniel. Židovské osídlení v Chrudimi a okolních obcích. 2012, Praha. Diplomová práce. Filosofická fakulta UK v Praze. Vedoucí práce Jiřina Šedinová, s. 74.

⁹³² VANĚK, Daniel. Židovské osídlení v Chrudimi a okolních obcích. 2012, Praha. Diplomová práce. Filosofická fakulta UK v Praze. Vedoucí práce Jiřina Šedinová, s. 74-75.

⁹³³ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrásti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrásti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 87.

⁹³⁴ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického průmyslu, marketingu a reklamy v Československé republice v letech 1918-1938. Hradec Králové, 2014. Disertační práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 7.

⁹³⁵ PAVLÍKOVÁ, Petra. Vodárenství na Chrastocku na přelomu 19. a 20. století. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Tomáš Jiránek, s. 17.

⁹³⁶ ROZKOŠNÁ, Blanka. Památky Chrudimska. Maskil. Praha: Bejt Simcha, 2004,3(5), s. 8-9.

Robert Heisler absolvoval Vysokou školu chemickou v Praze, kde obdržel i diplom doktora chemie. Po dokončení vysoké školy získal zkušenosti ve velkých chemických továrnách v Německu. Podnikat začal v roce 1912, kdy založil Lučební továrnu Ing. Robert Heisler. Tehdy vyráběl v jedné z dílen podniku jeho otce. Prvním výrobkem bylo rozpouštědlo barev Lakerol⁹³⁷. Jeho prvním produktem z oblasti farmacie byl 3 % peroxid vodíku. Jako výchozí suroviny použil peroxid barya a kyselinu sírovou. Během první světové války byl velký odbyt peroxidu v polních nemocnicích a lazaretech⁹³⁸.

V období první světové války začal vyrábět tzv. organopreparáty, léky připravované z tkání a orgánů hospodářských zvířat. Jeho hlavními vyráběnými léky v té době byly nativní adrenalin a pituitrin z hovězích a vepřových hypofýz.

Po ukončení války svůj sortiment ještě více rozšířil. V roce 1919 začal vyrábět ethylchlorid, piperazin nebo glycerolfosfáty. Od roku 1921 započal s výrobou alkaloidů jako arekolinu, fysostigminu a dalších⁹³⁹. V roce 1931 zavedl výrobu opia, ethylmorfinu, diacetyl morfinu a morfinu z makovic. V roce 1932 k nim připojil i výrobu kokainu⁹⁴⁰. Z opia rovněž izoloval kodein, narkotin, papaverin, novou metodou z makovic morfin a kodein. Dr. Heisler vyráběl lék NOVOPON, který obsahoval souhrn alkaloidů opia bez balastních látek s konstantním obsahem morfinu⁹⁴¹. Ve třicátých letech 20. století se spotřebovalo ve firmě asi 120 až 150 kg solí morfinu a 110 kg kokainu ročně. Léčiva z nich byly vysoké kvality a Robert Heisler je úspěšně exportoval do zahraničí⁹⁴².

K nejznámějším výrobkům této firmy patřil MENTHYLAN inj. (menthol-thymol-terpilan-k léčbě pneumonie a bronchitidy), DORMIRAL tbl., inj., plv. (fenylethylmalonylcarbamid-silné hypnotikum, sedativum a antiepileptikum), OVARSINAT drg. (ovarialferrinat-k léčbě anémie a chlorózy u žen), OTALGICIN gtt. (novoponglycerinový

---

⁹³⁷ SUCHOMELOVÁ, Petra. Problematika drogové závislosti v ČR. Znojmo, 2012. Bakalářská práce. Soukromá Vysoká škola ekonomická ve Znojmě. Vedoucí práce Milan Venclík, s. 19.

⁹³⁸ Ibidem.

⁹³⁹ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického průmyslu, marketingu a reklamy v Československé republice v letech 1918-1938. Hradec Králové, 2014. Disertační práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 7.

⁹⁴⁰ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 71-74.

⁹⁴¹ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického průmyslu, marketingu a reklamy v Československé republice v letech 1918-1938. Hradec Králové, 2014. Disertační práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 8.

⁹⁴² SUCHOMELOVÁ, Petra. Problematika drogové závislosti v ČR. Znojmo, 2012. Bakalářská práce. Soukromá Vysoká škola ekonomická ve Znojmě. Vedoucí práce Milan Venclík, s. 19.

roztok k léčbě zánětu středního ucha) nebo DORMOTROPIN tbl. (kombinace dormiralinu a atropinu k léčbě epilepsie)⁹⁴³.

Ke zpracování léků byly ve firmě použity technologie podle vzoru „tabletid“ firmy Burroughs Wellcome & Co., Londýn. Farmaceutické suroviny (arzén, nitroglycerin nebo alkaloidy) byly zpracovány do malých tablet, nazývaných „Comproidy“⁹⁴⁴.

Jeho ochranná značka byla "Dr. Heisler". Úspěšnost firmy dokládá i její obchodní zastoupení v řadě evropských zemí, kam vyvážela své výrobky (Německo, Rakousko, Jugoslávie, Polsko, Maďarsko, Švýcarsko nebo Španělsko)⁹⁴⁵.

Ke svým výrobkům vydával i Robert Heisler speciální publikace – tzv. „Remedia“, kde byly u každého výrobku podrobné informace o něm včetně jeho ceny. O renomé léčiv vyráběných jinou firmou svědčí i fakt, že řada léků pod jeho patentovanými názvy se vyráběla až do 90. let 20. století (Diolan, Ipecarin) a některé se vyrábějí i v současnosti (Agapurin, Pleumolysin kapky)⁹⁴⁶.

V době své největší expanze ve 30. letech 20. století měl areál firmy rozsah 6000m². Zaměstnávala kolem 150 osob a veškerá výrobní činnost probíhala v celkem 9 budovách. Kromě výroby farmaceutických surovin a léčiv vyráběl podnik také litografii, kartonáže a pokračovala ještě do roku 1930 i výroba cigaretových a doutníkových špiček⁹⁴⁷.

Žáková ve své diplomové práci⁹⁴⁸ popsala organizaci celého podniku:

I. Chemická výroba

1. Výroba chemicky čisté glukózy pro přípravu injekcí a jako suroviny
2. Výroba glycerofosfátů
3. Výroba ethylchloridu (do rourek pro potřeby místního umrtvení)
4. Výroba alkaloidů (izolace morfinu, kodeinu, narkotinu a papaverinu z opia a morfinu z makovic) pro vlastní výrobu léčiv a jako farmaceutických surovin pro lékárny

⁹⁴³ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 73.

⁹⁴⁴ VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického průmyslu, marketingu a reklamy v Československé republice v letech 1918-1938. Hradec Králové, 2014. Disertační práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 8.

⁹⁴⁵ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 74.

⁹⁴⁶ Ibidem, s. 79.

⁹⁴⁷ Ibidem, s. 73.

⁹⁴⁸ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 84-85.

5. Zpracování zvířecích orgánů (varlata, ovaria, nadledvinky, štítná žláza) pro výrobu tzv. organopreparátů (orgány byly čištěny a dále zpracovány)
  6. Zpracování rostlinných drog (Radix primulae pro výrobu léku Pleumolysin a Folium digitalis pro výrobu léku Digitalin)
- II. Injekční oddělení (vyrábělo celkem 80 druhů injekcí)
  - III. Oddělení tablet a dražé (68 druhů tablet a dražé, 4 druhy sirupu a 5 druhů kapek)
  - IV. Kartonáž
  - V. Konfekce-balírna
  - VI. Tiskárna a litografie
  - VII. Truhlárna

Hotové druhy léku byly předávány do expedice, kde byly skladovány a podle potřeb dvěma lékárníky připravovány k expedici⁹⁴⁹.

Firma Ing. Robert Heisler byla rodinná firma. Spolumajitelem byl bratr František, který zemřel roku 1932. Měl na starosti ekonomické řízení společnosti. Druhý bratr, Oskar (v roce 1943 zavražděný v Osvětimi) byl ve vedení firmy a měl na starost tu část společnosti, která vyráběla chemické výrobky. Obchodní záležitosti měl na starost bratranec Roberta Heislera, Robert Frankl⁹⁵⁰.

Tzv. smluvním ohlašovatelem pro firmu Dr. Heisler byl chrástecký lékárník, PhMr. Jan Lupp⁹⁵¹. Institut smluvního ohlašovatele byl převzat z říšského zákoníku Rakouska-Uherska, jednalo se o nařízení c. k. ministerstva vnitra a obchodu č. 152/1883, které stanovovalo, že:“ *Příprava a prodej léků každého druhu a každé formy dle lékařského předepsání vyhrazeny jsou výlučně lékárnám*⁹⁵².“ Toto nařízení převzala i meziválečná republika, kde byl zakomponován do vládního ustanovení 26/1926: „*Majitel veřejné lékárny, který ji sám spravuje, nebo její nájemce či jiný odpovědný správce, chce-li prodávati neb i vyráběti dosud nepřipuštěné léčivé speciality tuzemské (v tuzemsku vyráběné), jakož i chce-li do obchodu uváděti takové speciality*

⁹⁴⁹ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 84-85.

⁹⁵⁰ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 82.

⁹⁵¹ PhMr. Jan Lupp byl majitelem koncesované lékárny „U anděla strážce“, která byla založena roku 1900. Sídliila v Chrasti na náměstí v čísle popisném 10. Viz RÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol, 1938, s. 536.

⁹⁵² VRANOVÁ, Vilma. K dějinám farmaceutického průmyslu, marketingu a reklamy v Československé republice v letech 1918 - 1938. Hradec Králové, 2014. Disertační práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 46.

*cizozemské, jest povinen ohlásiti je u příslušného úřadu a vyčkati výslovného jich připouštění k/ke všeobecnému prodeji neb i výrobě*⁹⁵³.“

PhMr. Jan Lupp (narozen 1874) byl vášnivým fotografem a mezi jinými objekty fotografoval i továrnu Roberta Heislera⁹⁵⁴.

Po odstoupení pohraničního území Německu 30. září 1938 pochopil Robert Heisler, že nastaly nepříznivé časy. Firmu prodal za 15 000 000 Kč Spolku pro chemickou a hutní výrobu. Firma potřebovala náhradu za své továrny ve Falknově a Ústí nad Labem, které byla nucená odprodat německému koncernu I. G. Farben. Do továrny v Chrásti u Chrudimi soustředila výrobu léčiv, opiátů a alkaloidů⁹⁵⁵.

Nový majitel začal stavět novou továrnu na území obcí Rybitví a Blaníkovská Lhota. Po dokončení její výstavky Spolek převedl většinu výroby farmaceutických surovin a léčiv do prostor nově vybudované a moderně zařízené továrny včetně stěžejní výroby alkaloidů. V Chrasti u Chrudimi se v původních prostorách pouze zpracovávala makovina a zvířecí orgány. Po prvotním zpracování se ale produkty již převážely k další výrobě do Rybitví. V staré továrně byla rovněž rozšířena výroba litografií a kartonáž⁹⁵⁶.

Robert Heisler po prodeji emigroval s manželkou a synem Jiřím do Anglie, kde zemřel v roce 1970. S emigrací jim pomohl biskup Kašpar z Hradce Králové⁹⁵⁷. Jeho bratr, Oskar, zůstal v Chrásti, což se mu stalo osudným. Z Pardubic byl 9. 12. 1942 transportován do Terezína. Z Terezína byl transportován 6. 9. 1943 do Osvětimi, kde byl zavražděn⁹⁵⁸. Jeho dcera Hana (narozená 1920) válku přežila a po ní emigrovala do Švýcarska⁹⁵⁹.

Po válce byla továrna v roce 1946 začleněna do národního podniku Spofa a výroba alkaloidů ní probíhala do roku 1949. Poté byla přesunuta, nejprve do Olomouce (podnik

---

⁹⁵³ Ibidem, s. 46.

⁹⁵⁴ v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 84-85.

ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 61-66.

⁹⁵⁵ LORENCOVÁ, Ivana. Chemický výzkum ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu v 1. polovině 20. století. Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Řada Dějiny vědy a techniky, sv. 15. Praha: Národní technické muzeum, 2007, (203), 7-20. s. 14.

⁹⁵⁶ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 86.

⁹⁵⁷ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 83.

⁹⁵⁸ Dostupné online na Databázi obětí Holocaust.cz: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/92675-oskar-heisler/>.

⁹⁵⁹ VANĚK, Daniel. Židovské osídlení v Chrudimi a okolních obcích. 2012, Praha. Diplomová práce. Filosofická fakulta UK v Praze. Vedoucí práce Jiřina Šedinová, s. 75.

Hamma) a potom do Hlohovce. V původních prostorách zůstal výroba kartonáží, které zde vyráběly i v roce 2011⁹⁶⁰.

Do historie umění v Československu (a později ve Francii) se významně zapsal syn Františka Heislera (1880-1932), Jindřich (1914-1953). Jindřich Heisler se narodil 1. září 1914 v Chrásti u Chrudimi. Jeho matkou byla Vlasta, rozená Vondračková. Měl ještě mladší sestru Annu (narozena 1920).

Vzhledem k tomu, že rodina vlastnila chemickou a farmaceutickou továrnu, mladý Jindřich Heisler začal studovat chemickou průmyslovku v Praze. Studia však zde nedokončil a maturoval na průmyslovce v Banské Štiavnici. Po studiích začal pracovat v rodinné továrně⁹⁶¹. V roce 1936 se přestěhoval i s rodinou do Prahy, kde nastoupil vojenskou službu⁹⁶².

Mezitím se stal pod vlivem svých přátel, básníka a výtvarníka Jindřicha Štýrského a malířky Toyen (vlastním jménem Marie Čermínové⁹⁶³) členem české surrealistické skupiny, která vznikla v roce 1934 a zůstal v ní i po odchodu Vítězslava Nezvala⁹⁶⁴. Anna Heislerová zmínila ve svých vzpomínkách, že si bratr postavila chatu v lesích u Chrásti, kterou Toyen při své návštěvě v létě 1939 vyzdobila svými kresbami. Spolu se sestrou a Toyen zde řešili možnost vycestovat do Brazílie, kterou ale neuskutečnili. Během válečných let nemohl Jindřich Heisler publikovat z dvojího důvodu-byl jednak Žid a jednak zastánce surrealismu, kterého nacistická estetika považovala za „zvrhlé umění“.

Během okupace se Jindřich Heisler ukrýval před deportacemi⁹⁶⁵ v různých bytech-u Toyen, své matky Vlasty (nebyla židovského původu) a sestry Anny (měla za manžela nežida a ochraňovalo ji tak tzv. „smíšené“ manželství), teoretika a umělce Karla Teigea a dalších osob. Falešné doklady mu pomáhal vystavit malíř František Tichý⁹⁶⁶.

Po válce byla obnovena činnost Surrealistické skupiny a Heisler s Toyen byli jejími členy. V březnu 1947 oba odcestovali do Paříže, kde spolupracovali na přípravě "Mezinárodní

---

⁹⁶⁰ ŽÁKOVÁ, Irena. Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi. Hradec Králové, 2002. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 86.

⁹⁶¹ JIRÁSEK, Zdeněk. Jindřich Heisler-100 let od narození. Ozvěny Slatiňan. Slatiňany: Město Slatiňany, 2014,2014(8), 6-7.

⁹⁶² FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Praha: Academia, 1985. s. 130-132.

⁹⁶³ STERNSTEIN, Malynne. This Impossible Toyen. Avant Garde Critical Studies, 2010, 25.1: 41-58.

⁹⁶⁴ JIRÁSEK, Zdeněk. Jindřich Heisler-100 let od narození. Ozvěny Slatiňan. Slatiňany: Město Slatiňany, 2014,2014(8), 6-7.

⁹⁶⁵ HEISLER, Jindřich, JÜRGENS, Zuzana, ed. Z kasemat spánku. Přeložil Magdaléna FRIČOVÁ. Praha: Torst, 1999.

⁹⁶⁶ MARXOVÁ, Alice. Život mezi světy: Rozhovor s bohemistou Jindřichem Tomanem. *Holocaust.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2002/duben-9/zivot-mezi-svety/>.

výstavy surrealismu"⁹⁶⁷. Do Prahy už se ani jeden z nich nevrátil. V Paříži se spřátelil a spolupracoval s André Bretonem, který byl vůdčí osobností surrealismu ve Francii.

V Paříži také 4. 1. 1953 při cestě na návštěvu k André Bretonovi předčasně zemřel. Byl pochován na pařížském hřbitově Pantin (*Cimetière parisien de Pantin*). V roce 1984 byl hrob pronajat někomu jinému a místo posledního odpočinku vynikajícího malíře, básníka, výtvarníka a překladatele zůstalo neznámé⁹⁶⁸. Ve své původní vlasti byl zapomenut, stejně jako ostatní členové surrealistické skupiny s výjimkou Vítězslava Nezvala, který se přiklonil ke komunistickému režimu. Po roce 1989 začalo být jeho dílo znovu vydáváno⁹⁶⁹, ale soubornou výstavu doposud neměl⁹⁷⁰. V roce 2005 natočil význačný režisér české nové vlny Jan Němec film o malíři „Toyen“, kde vystupoval i Jindřich Heisler⁹⁷¹.

Ve Francii, ale i v zahraničním uměleckém světě bylo jeho jméno známé. V roce 1964 byl zařazen do prestižní antologie surrealistických textů *La Poésie surrealiste* (autor Jean-Louis Bédouin)⁹⁷². V roce 2012 uspořádal Art Institute of Chicago výstavu Jindřich Heisler: Surrealismus pod tlakem (*Jindrich Heisler: Surrealism under pressure*)⁹⁷³. Díla Jindřicha Heislera jsou též v majetku pařížského *Centre Pompidou*⁹⁷⁴.

Z díla Jindřicha Heislera patří k nejznámějším: Přízraky pouště (1939), spolu s Toyen (též francouzsky *Les spectres du désert*⁹⁷⁵), Jen poštolky chčí klidně na desatero (1939, sbírka poesie, ilustrace Toyen⁹⁷⁶), Z kasemat spánku (1940, s Toyen⁹⁷⁷). Na jehlách těchto dní (1941, vydáno Praha 1945, jedná se o texty ke knize fotografií Jindřicha Štyrského⁹⁷⁸), Střelnice (vydáno Praha 1946, úvodní báseň ke 12 kresbám Toyen⁹⁷⁹) nebo Schovej se, válko!, (báseň ke

---

⁹⁶⁷ JIRÁSEK, Zdeněk. Jindřich Heisler-100 let od narození. Ozvěny Slatiňan. Slatiňany: Město Slatiňany, 2014,2014(8), 6-7.

⁹⁶⁸ FIALOVÁ, Hana. Toyen v Paříži. Paříž pro pokročilé [online]. 2012 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://pariz-pro-pokrocile.blog.cz/1211/toyen-v-parizi>.

⁹⁶⁹ V roce 1999 vyšlo sice souborné vydání jeho literárního i výtvarného díla pod názvem Z kasemat spánku. Viz: HEISLER, Jindřich, JÜRGENS, Zuzana, ed. Z kasemat spánku. Přeložil Magdaléna FRIČOVÁ. Praha: Torst, 1999.

⁹⁷⁰ SKŘIVÁNEK, Jan. Jindřich Heisler. Artplus.cz [online]. 2014 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/jindrich-heisler>.

⁹⁷¹ HAMES, Peter. Jan Nemeč: Toyen. 2006. Dostupné online: <http://www.kinokultura.com/specials/4/toyen.shtml>.

⁹⁷² BEDOUIN, J-L. *La poesie surrealiste*. Paris: Seghers, 1964.

⁹⁷³ HEISLER, Jindřich. *Jindřich Heisler: surrealism under pressure: 1938-1953*. Chicago: Art institute of Chicago, 2012.

⁹⁷⁴ *La personne Jindrich Heisler*. Centre Pompidou [online]. [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: https://www.centrepompidou.fr/cpv/ressource.action?param.id=FR_R-cd60f2a869b52962d71ae9931c1bc6e5&im.idSource=FR_P-cd60f2a869b52962d71ae9931c1bc6e5#undefined.

⁹⁷⁵ TOYEN a HEISLER, Jindřich. *Les spectres du désert*. Paris: Albert Skira, 1939.

⁹⁷⁶ HEISLER J., TOYEN, ŠTÝRSKÝ J. Jen poštolky chčí klidně na desatero: Básně. Praha: Edice surrealismu (1940, soukromý tisk).

⁹⁷⁷ HEISLER, J., TOYEN, BERNAT, M., RADNIZER, V., JIROUT, A. Z kasemat spánku realizované básně. Prague: Edice Surrealismu, 1940 (soukromý tisk).

⁹⁷⁸ HEISLER, Jindřich. Na jehlách těchto dní. Praha, Fr. Borový, 1945.

⁹⁷⁹ TOYEN. Střelnice: cyklus dvanácti kreseb 1939-1940. Praha: František Borový, 1946.

12 kresbám Toyen⁹⁸⁰). V Paříži se se podílel na monografii *Toyen*, kterou vydal v roce 1953 společně s André Bretonem a Benjaminem Péretem⁹⁸¹.

---

⁹⁸⁰ TOYEN, HEISLER, J. (1946). *Schovej se válko: Cyclus devíti kreseb*, Fr. Borový, Praha 1944.

⁹⁸¹ BRETON, André, PÉRET, Benjamin a HEISLER, Jindřich. *Toyen*. Paris: Sokolova, 1953.

5.10.3 Firma Norgine, Ústí nad Labem

Zakladatelem firmy byl Viktor Stein. Narodil se 28. 6. 1879 v Teplicích rodičům Adolfu a Regině (rozené Löwyové) Steinovým. Jeho otec byl v Teplicích obchodníkem. Měl tři sourozence: Oswalda, Quida a Annu. Guido zemřel jako tříletý (1876-1879). Sestra Anna (1884-1938) se provdala za Richarda Flecka (původem z Německa) a manželé se usadil v Amsterdamu. Bratr Oswald (3. 9. 1883, Praha – 21. 11. 1962, Londýn) se později i se svým synem Walterem (narozen 4. 12. 1912).

V tovární čtvrti Ústí n. L., čp. 178, dnešní Jateční, zahájila výrobu roku 1907 chemická továrna "Norgine" dr. Victora Steina. Budova firmy byla postavena v letech 1906-1907 německým architektem Alwinem Köhlerem⁹⁸².

Nejdříve se jednalo spíše o chemickou firmu, vyráběla chemické pomocné suroviny, barvy, přípravky na úpravu a chlazení, produkty z rostlinných koloidů a přírodního jódu získávaného z mořských řas. Z názvy mořské řasy „Norgine“ také získala firma svůj název⁹⁸³.

Průlom se jí podařil v roce 1910 výrobou prvního částečně osmotického působícího projímadla na světě, patentovaného pod názvem Normacol. Na jejím vývoji spolupracovalo s pražskou Univerzitou Karlo-Ferdinandovou. K výrobě léku byla použita guma karaya⁹⁸⁴, která se získává z větví stromů Sterculia urens (česky lejnice pálivá)⁹⁸⁵ a látka frangula-emodin získaná z kůry krušiny olšové (Rhamnus frangula). Normacol zaznamenal velký komerční úspěch a na trhu se udržel pod názvem Normacol Plus (ve formě granulí) dodnes⁹⁸⁶.

Dalším úspěšným lékem byl Pyralvex, který se používal při afektech v oblasti sliznice ústní dutiny (vřidky v ústech, bolestivé a citlivé dásně). Pyralvex se stal jedním z klíčových léků portfolia firmy a dodnes se prodává se s úspěchem v 35 zemích světa⁹⁸⁷.

---

⁹⁸² Alwin Köhler (1845-1923) byl absolvent drážďanské techniky, který působil v Ústí nad Labem, a jeho firma se výrazně podílela na výstavbě města. Spolupracoval s Josefem Riedlem a Hermannem Goedeckem. Více na: KÖHLER Alwin. Arch pavouk [online]. 2012 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.arch-pavouk.cz/index.php/architekti/1011-k-her-alwin>.

⁹⁸³ ČERNÁ, Petra. Farmacie na Ústecku v proměně času. Hradec Králové, 2011. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce František Dohnal, s. 44.

⁹⁸⁴ Karay je též nazývána indická tragantová guma. Jedná se o osmotické projímadlo řazené mezi rostlinné slizy.

⁹⁸⁵ Podrobněji viz: POŠTULKOVÁ, Hana. Chemické modifikace hydrogelů z přírodního polysacharidu [online]. Vysoké učení technické v Brně. Fakulta chemická, 2014 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/30895>. Diplomová práce. Vysoké učení technické v Brně. Fakulta chemická. Ústav chemie materiálů. Vedoucí práce Lucy Vojtová.

⁹⁸⁶ Každý gram granulátu Normacol Plus obsahuje 0,62 g (62 hmotnostních%) extraktu z lejnice (Sterkulia) a 0,08 g (8 hmotnostních%) extraktu z krušiny olšové (Rhamnus frangula).

Dostupné online: <http://www.medicines.ie/medicine/7234/SPC/NORMACOL+PLUS+Granules/>.

⁹⁸⁷ Pyralvex dnes obsahuje extrakt z reveně kadeřavé (Rheum rhabarbarum) a kyselinu salicylovou. Antrachinonové glykosidy obsažené v extraktu z reveně zmírňují zánět a kyselina salicylová působí analgeticky. Online dostupné na: <https://www.drugs.com/uk/pyralvex-solution-orumucosal-solution-leaflet.html>.

Po roce 1919 začala firma vyrábět další léky. V roce 1926 byla první společností, která uvedla na trh vlastní inzulin v Československu pod názvem „Pankreas hormon“⁹⁸⁸. Dalším významným lékem byl *Hepamult*⁹⁸⁹, obsahující ve formě tzv. organopreparátu železo a *Muripsin*⁹⁹⁰ na léčbu hypochlorhydrie⁹⁹¹ bez nežádoucích účinků, které měly předchozí léky používané v medikaci této nemoci. Celkem do roku 1930 uvedla na trh 15 nových léčiv.

V roce 1926 byla založena pražská centrála firmy⁹⁹², která se zabývala obchodními a administrativními záležitostmi, správou majetkové podstaty a dohledem nad pobočkami expandující firmy v zahraničí. Členy správní rady se stali v roce 1926 Robert Epstein, Alfred Glasser, Josef Langer, Felix Marten, Guy Stein (Paříž) a dr. Otto Taussig. Prokuristy a likvidátory byli dr. Viktor Stein, Osvald Stein a Arthur Heller. V roce 1929 přesídlila do kanceláří v Berlínské ulici 1 v Praze I⁹⁹³. Zodpovědným zástupcem byl stanoven dr. Victor Stein (6. 10. 1929)⁹⁹⁴.

K ustanovení pražské centrály došlo mimo jiné proto, že ve dvacátých letech také začala firma expandovat mimo území Československa. Norgine otevřela své pobočky ve Francii, Německu, Velké Británii a Belgii. Rozšířila se i mateřská firma v Ústí nad Labem-zatímco v roce před první světovou válkou zaměstnávala asi 39 osob, v roce 1930 již měla přes sto zaměstnanců. V roce 1925 dochází také změně názvu firmy „Norgine“ na „Farmaceutické závody Norgine A. G. Praha-Ústí nad Labem (*Pharmazeutischen Werke Norgine AG*)⁹⁹⁵. V roce 1927 byla vystavěna nová dvoupodlažní budova. V té době byl odborným poradcem firmy profesor farmakologie na Německé univerzitě v Praze MUDr. Emil Starkenstein. Podle

---

⁹⁸⁸ ROUSOVÁ, Marie Dominika. Diabetes mellitus 1. typu. Brno, 2010. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Ilona Fialová, s. 7.

⁹⁸⁹ Hepamult pro injectione byl čirý injekční roztok obsahující extrakt z jater jako zdroje železa pro léčbu pernicózní anémie. Viz GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 94.

⁹⁹⁰ Obsahoval hydrochlorid kyseliny glutamové (syn. Acigluminum). Viz: Index nominum 2000: international drug directory. 17th complet. rev. and enlarg. ed. Stuttgart: Medpharm Scientific Publ. 2000, s. 495.

⁹⁹¹ Učinná látka, hydrochlorid kyseliny glutamové, je charakterizována jako žaludeční acidifikátor. Viz: Moravcová, J. et al. Látky ovlivňující vnímání organoleptických vlastností. Chemické Listy, 2007, 101: 1002-1010, s. 1003.

⁹⁹² Den zápisu firmy je 13. 8. 1926. Výše základního kapitálu byla 1 500 000 Kč. Pobočka sídlila v Hyberské ulici 9 v Praze 2. Jako předmět podniku bylo uvedeno: „Účelem společnosti jest výroba a úprava jakož i nákup a prodej chemických, farmaceutických, hygienických, terapeutických a kosmetických preparátů a pomůcek, nákupu a prodej příslušných surovin a pomocných látek, zřizování, nabývání a provoz pomocných podniků a prodejen, dále zřizování odboček a účast na podnicích podobného druhu v tuzemsku i cizozemsku, jakož i uzavírání ochodů všeho druhu, jež společnost pokládá za prospěšné nebo vhodné k dosažení shora uvedených účelů.“ Viz Výtah z obchodního rejstříku oddělení B obchodního soudu v Praze, svazek XVII, str. 80, Státní oblastní archiv (SOA) Praha, Léčiva n. p., Norgine, ev. Č. 682, č. kartónu 86, str. 130-201.

⁹⁹³ Ibidem.

⁹⁹⁴ Ibidem.

⁹⁹⁵ ČERNÁ, Petra. Farmacie na Ústecku v proměnách času. Hradec Králové, 2011. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce František Dohnal, s. 51.

jeho receptury začala firma vyrábět přípravek „Ferrostabil“⁹⁹⁶. Firma podporována i významnou rodinou Schichtových⁹⁹⁷ z Ústí, která vlastnila slavný chemický podnik stejného jména⁹⁹⁸.

V roce 1934 nečekaně zemřel zakladatel firmy, doktor Viktor Stein. Vedení firmy převzal jeho mladší bratr Oswald Stein a jeho syn Walter. Po obsazení pohraničí v říjnu 1938 firmu v Ústí nad Labem zabavují nacisté. A byla nad ní ustavena správa, kterou vedl dosazený *Treuhänder*. Vedení firmy odchází do zahraničí. V té době vedle sebe existovaly dvě továrny, které měly v názvu *Norgine-Chemischen Fabrik Norgine* a *Pharmazeutischen Werke Norgine AG*.

O firmu projevil zájem německý koncern Schering AG. Souviselo to s jeho zájmem o uchránění majetku bankovního domu Petschek a spol., který vlastnila slavná německá židovská rodina z Prahy a Ústí nad Labem. Ignatz Petschek (1857-1934)⁹⁹⁹ byl představitelem ústecké větve rodiny, Julius Petschek (1856-1932)¹⁰⁰⁰ a jeho dříve zemřelý bratr Isidor (1854-1919)¹⁰⁰¹ byli představiteli pražské větve rodiny. Po smrti Ignatze Petscheka převzal vedení ústecké pobočky jeho syn Franz Petschek¹⁰⁰². Vedení pražské pobočky převzal v roce 1932 po smrti Julia Petscheka syn jeho bratra Otto (1882-1934).

I když primárním zájmem tohoto bankovního domu byl spíše oblast těžby uhlí, výroby elektřiny, skla, šamotu, papíru a další podobná odvětví průmyslu, vlastnil i podíl v pražské pobočce Farmaceutických závodů Norgine, a. s. Po obsazení Ústí nad Labem začátkem října 1938 a zabránění ústecké továrny, projevil koncern Schering v rámci majetku Petschkovy rodiny

---

⁹⁹⁶ Ibidem, s. 51.

⁹⁹⁷ Více o firmě viz: Schichtovy závody. Dějiny města Ústí nad Labem [online]. [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/19stol/ul-5-23.htm>.

⁹⁹⁸ ČERNÁ, Petra. Farmacie na Ústecku v proměnách času. Hradec Králové, 2011. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce František Dohnal, s. 36-37.

⁹⁹⁹ Ignaz Petschek byl obchodník, průmyslník, uhlobaron a mecenáš který patřil mezi nejbohatší osobnosti prvorepublikového Československa. V době své největší slávy kontroloval společně se svým bratrem Juliem Petschkem polovinu hnědouhelného průmyslu v Evropě. S manželkou Helenou (rozenou Blochovou) měl děti: Ernesta, Elisu, Franze a Wilhelma. Viz: FEDOROVÍČ, Tomáš a Vladimír KAISER. Historie židovské komunity v Ústí nad Labem: The history of the Jewish community in Ústí nad Labem = Geschichte der Juden in Aussig an der Elbe. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 2005, s. 19.

¹⁰⁰⁰ Julius Petschek byl český a německý podnikatel a bankéř. Společně s bratrem Ignazem Petschkem patřil mezi nejbohatší podnikatele první Československé republiky. Jejich společný podnik vytvořený ve 20. letech 20. století kontroloval téměř polovinu evropské těžby hnědého uhlí. S manželkou Bertou (rozenou Robitschekovou) měl děti Gretu, Waltera a Mariannu.

Viz: SHUMSKY, Dimitry. Petschek Family. YIVO encyclopedia [online]. [cit. 2017-05-28]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Petschek_Family.

¹⁰⁰¹ Isidor Petschek, advokát, průmyslník a podnikatel, člen rodiny Petscheků-syn Mojžíše ben Izrael Petscheka, zakladatel rodiny finančních a průmyslníků, narozený v Kolíně v Čechách. Nejstarší bratr Julia a Ignatze Petscheka. S manželkou Kamilou (rozenou Robitschekovou) měl děti Ottu, Paula, Friedricha a Hanse. Více viz: ŠIMEK, Robert. Uhelny magnát jsem já! Euro.cz [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z: <http://www.euro.cz/byznys/uhelny-magnat-jsem-ja-878453>.

¹⁰⁰² Evropské bankéřské rody – Rotschildové a Petschkové. Bankovníctví online [online]. 2015 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z: <http://bankovnictvionline.cz/banky-finance/evropske-bankerske-rody-rotschildove-petschkove>.

i o pražskou pobočku. Hrál se zde o zastoupení, které měla firma Norgine v západní Evropě – byl ještě mír a koncern musel dodržovat formální postupy. Zastupoval ho ocelářský magnát Friedrich Flick (1883-1972)¹⁰⁰³, který byl v letech 1937-1945 členem správní rady koncernu. Ten vyslal do Prahy své zástupce. Nejvýznamnější z nich byl dr. Carlos Wetzell (1890-1973), německý právník narozený v Argentině¹⁰⁰⁴, který se specializoval v oboru průmyslového vlastnictví. Byl cenný, protože v meziválečném období spolupracoval s rodinou Petschkových – byl generální ředitel ve finanční skupině „*Petschek-Prag*“ Julia Petscheka (1856-1932) a člen představenstva finanční skupiny „*Petschek-Aussig*“ jeho bratra Ignatze Petscheka (1857-1934). Po arizaci majetku rodiny Petschkových¹⁰⁰⁵ v Německu v prosinci 1938 (31. 12.) začal pracovat pro Flicka.

Zatímco ústecká větev Petschkových odmítla prodat včas svůj majetek (byl následně zabaven nacisty po Mnichovu), pražské větvě se podařilo alespoň pod cenou prodat svůj majetek. Dostala zapláceno na svůj účet v *Midland Bank* v Londýně 350 milionů korun¹⁰⁰⁶. Celá rodina opustila v červenci 1938 Československo ve velké koloně aut, odvázejících jejich majetek v hodnotě 600 milionů korun. Kolona zamířila do Maďarska, kde v Budapešti bylo každému řidiči vyplaceno 50 000 Kč, což představovalo jejich průměrný plat za čtyři roky. Petschkovi poté zamířili do Anglie a do USA¹⁰⁰⁷. Po druhé světové válce už žili pouze v USA a jejich nároky zastupovali v Praze advokáti.

Tyto události měli vztah k firmě Norgine. V září a v říjnu 1938 se společníkům firmy *Petschek* a spol. podařilo s povolením Národní banky vyvézt do Anglie část akcií. Část těchto akcií mimo jiné představovala jejich účast na Farmaceutických závodech Norgine a.s.

Rodina majitelů Norgine byla s Petschkovými spřízněna i příbuzensky. Walter Stein (1912-1995), syn Oswalda Steina (1883-1962), bratra zakladatele firmy dr. Victora Steina a Henrietty Steinové, rozené Glaserové (1887-1976), si vzal Ruth Petschkovou (rozená 1925),

---

¹⁰⁰³ Friedrich Flick (1883-1972) byl německý podnikatel a ocelářský magnát. V letech 1933-45 aktivně spolupracoval s nacisty (výrazně profitoval ze zakázek pro wehrmacht, ale také z arizace židovských podniků). Proto byl po válce v Norimberském procesu odsouzen na sedm let vězení. Po propuštění začal znovu podnikat a patřil posléze mezi nejbohatší lidi ve Spolkové republice Německo. Podrobněji viz: BÄHR, Johannes, Axel DRECOLL, Bernhard GOTTO, KIM CHRISTIAN PRIEMEL a Harald WIXFORTH. *Der Flick-Konzern im Dritten Reich* Herausgegeben durch das Institut für Zeitgeschichte München-Berlin im Auftrag der Stiftung Preußischer Kulturbesitz. Originally published 2008. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2008.

¹⁰⁰⁴ WLASICH, Gert J. *Die Schering AG in der Zeit des Nationalsozialismus: Beiträge zur Unternehmenskultur in einem Berliner Konzern*. Berlin: Kalwang & Eis, 2011, s. 32.

¹⁰⁰⁵ Podrobněji viz: EDITED BY CHRISTOPHER KOBRAK AND PER H. HANSEN a IN ASSOCIATION WITH THE SOCIETY FOR EUROPEAN BUSINESS HISTORY E. V. *European business, dictatorship, and political risk, 1920-1945*. New York: Berghahn Books, 2004, s. 216-220.

¹⁰⁰⁶ KOBRAK, Christopher. *National cultures and international competition: the experience of Schering AG, 1851-1950*. New York: Cambridge University Press, 2002, s. 346.

¹⁰⁰⁷ BROD, Ivan. *From Auschwitz to Du Pont*. New Canaan, Conn: Information Economics Press, 2008, s. 20.

kteřá byla dcerou Paula Petschka (1886-1946), syna Isidora Petschka a Kláry Petschkové, rozené Pickové¹⁰⁰⁸.

Na poslední chvíli z Prahy emigrovaly obě vdovy. Marta Petschková (vdova po Ottu Petschkovi) se vystěhovala i se všemi čtyřmi dětmi 15. března 1939 do Anglie. Berta Petschková (vdova po Juliu Petschkovi) se vystěhovala tentýž den s nimi¹⁰⁰⁹.

Nepříznivé ovzduší druhé republiky přineslo i zásadní změny ve složení správní rady v pražské centrále firmy. Ještě ke dni 14. 9. 1938 byl stanoven zodpovědným zástupcem dr. Pavel Čermák. V posledních dnech existence Česko-Slovenska, dne 13. 3. 1939 odstoupili z představenstva Guy Stein, Felix Marten a dr. Otto Taussig¹⁰¹⁰. Po okupaci přestali být členy představenstva Alfred Glasser, Oswald Stein a Wolfgang Stein ke dni 10. 5. 1939¹⁰¹¹.

Po obsazení zbytku republiky nacisty byl majetek firmy Petschek a spol., majetek celého jejích koncernu i majetek všech členů rodiny Petschkovy zajištěn německými úřady a později gestapem se zpětnou platností od 16. 3. 1939 zabaven a výměrem téhož úřadu z 9. 5. 1942 prohlášen za propadlý ve prospěch Německé říše¹⁰¹².

V létě 1939 byla v obou firmách zřídlena národní správa (*kommisarisische Leitung*) a firma Schering tak převzala administrativně vedení továrny. V roce 1940 byly obě továrny sloučeny v jeden podnik pod názvem *Schering AG Werk Aussig*¹⁰¹³. Tento stav trval do roku 1945. Nacisté posléze zabrali během druhé světové války pobočky Norgine ve Francii, Belgii, ale také ve Španělsku¹⁰¹⁴. V pražské centrále firmy jako treuhänder od 17. 11. 1939 působila firma Hermann Erfrut se sídlem v Praze I.

Továrnu vedl během německé okupace Rakušan dr. Becker, který byl odborníkem a s nacisty se neztotožňoval. Podle svědectví Doris Kisskaltové od roku 1938 byl vlastním vedením továrny její otec, dr. Anton Josef Watzl. Dr. Watzl byl původně majitelem velkodrogerie v Českých Budějovicích. Přes svojí manželkou byl spřízněn s významnou místní lékárnickou rodinnou Haasů (Anton Josef Watzl byl synem učitele českobudějovické

---

¹⁰⁰⁸ Ruth Stein (Petschek). Geni.com [online]. 2015 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z:

<https://www.geni.com/people/Ruth-Stein/6000000005026954762>.

¹⁰⁰⁹ Petschek & Co. Knihy znovu nalezené [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z:

<http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/petschek.html>.

¹⁰¹⁰ Byli nahrazeni Zdeňkem Mikulovským, Ctiborem Bubelou, dr. Karlem Vilémem Müllerem, dr. Františkem Kranhauseurem a Kamilem Šaškem. Den zápisu 13. 3. 1939. Viz Státní oblastní archiv (SOA) Praha, Léčiva n.p., Norgine, ev. Č. 682, č. kartónu 86, str. 130-201.

¹⁰¹¹ Den zápisu 10. 5. 1939, ibidem.

¹⁰¹² Petschek & Co. Knihy znovu nalezené [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z:

<http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/petschek.html>

¹⁰¹³ WLASICH, Gert J. Die Schering AG in der Zeit des Nationalsozialismus: Beiträge zur Unternehmenskultur in einem Berliner Konzern. Berlin: Kalwang & Eis, 2011, s. 99-100.

¹⁰¹⁴ KOBRAK, Christopher. National cultures and international competition: the experience of Schering AG, 1851-1950. New York: Cambridge University Press, 2002, s. 346.

měšťanské školy Antona Watzla a Anny, rozené Haasové, dcery lékárníka a veřejného činitele Josefa Haase a Veroniky, rozené Bernhardtové). Po válce byl nejprve zatčen, ale poté propuštěn, aby pomáhal ustanovenému národnímu správci, dr. Jaroslavu Charvátovi¹⁰¹⁵. Po dvou letech se rodině podařilo uprchnout (za pomoci dr. Charváta) do Německa¹⁰¹⁶, kde se nakonec usídlili v městě Elsenfeldu v Bavorsku¹⁰¹⁷.

Za války továrna byla rozšířena o dva nové objekty-Cephag v Krásném Březně a místní firmu Ernst Heuer¹⁰¹⁸. V té době pracovalo v továrně 450 zaměstnanců včetně válečných zajatců a vězňů z terezínského ghetta. Velmi důležitou položkou sortimentu byl etér, který se zde vyráběl pro plní nemocnice wehrmachtu¹⁰¹⁹. Kromě léků sortiment podniku zahrnoval výrobky z textilu a kůže, oleje, lepidla, barvy, výrobky ze škrobu a další přípravky. Z léků se zde během války pokračovala výroba sulfonamidu albucinu pod názvem „Alesten“. *Schering AG Werk Aussig* zásoboval nejen území Protektorátu, ale vyvážel se i do zemí jihovýchodní Evropy¹⁰²⁰. Pozitivní roli pro Čechy sehrál i dr. Charvát, který byl obchodním zástupcem Scheringu pro zdravotnická zařízení v Čechách a po válce se stal národním správcem továrny. Během války se snažil zlepšit zásobování léky pro české nemocnice a lékařské kliniky.

Továrna již pod názvem Schering byla roku 1945 jako německý majetek znárodněna a v roce 1946 začleněna do nově vzniklých Spojených farmaceutických závodů (SFZ, později SPOFA), národní podnik. Továrna obdržela název Spofa 30 - Ústí nad Labem. K ní byla přičleněna i pobočka firma Beiersdorf Hamburg v Ústí nad Labem, a tak do sortimentu dostala i výroba náplastí¹⁰²¹. Později se z ní vyčlenila a přejmenovala na Chemopharmu¹⁰²². Do

---

¹⁰¹⁵ Národním správcem byl dr. Jaroslav Charvát ustanoven 16. 2. 1946, který byl i národním správcem továrny v Ústí nad Labem. Nicméně již 16. 7. 1946 byla národní správa pražské centrály zrušena. Podzěji byly národním správcem Spojené farmaceutické závody, národní podnik. Vzhledem k tomu, že pražská centrála nebyla výrobní, ale administrativní jednotka, byla národní správa SPOFA zrušena 7. 11. 1948. Viz Státní oblastní archiv (SOA) Praha, Léčiva n. p., Norgine, ev. Č. 682, č. kartónu 86, str. 130-201.

¹⁰¹⁶ Doris Kisskaltová: O sobě. Kohoutí kříž.org [online]. České Budějovice / Vrábče / Furth im Walde, 2010 [cit. 2017-05-24]. Dostupné z: http://www.kohoutikriz.org/data/w_kissk.php

¹⁰¹⁷ Elsenfeld je město na pravém břehu řeky Mohan naproti Obernburgu při západním okraji pohoří Spessart.

¹⁰¹⁸ Firma Ernst Heuer (Přístavní ul. 1276, Ústí nad Labem) byla založena v roce 1887 jako pobočka drážďanské firmy. Specializovala se na výrobu chloroformu, absolutního alkoholu, kyseliny octové, esencí a dalších produktů. Zaměstnávala kolem 20 dělníků. Viz: Další chemické závody. Dějiny města Ústí nad Labem [online]. [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/19stol/ul-5-22.htm>.

¹⁰¹⁹ KRSEK, Martin. Spofaplast. Rozhlas.cz [online]. 2010 [cit. 2017-05-24]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskeznacky/zprava/spofaplast--864566>.

¹⁰²⁰ WLASICH, Gert J. Die Schering AG in der Zeit des Nationalsozialismus: Beiträge zur Unternehmenskultur in einem Berliner Konzern. Berlin: Kalwang & Eis, 2011, s. 99-100.

¹⁰²¹ Ibidem.

¹⁰²² Ústí nad Labem. Hornictví.info [online]. 2008 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <http://www.hornictvi.info/techpam/mesta/ustinl/ustinl.htm>.

národního podniku SFZ byla ještě začleněna i sousední firma Cephag¹⁰²³, za války pobočka německé firmy Gehe-Werke¹⁰²⁴.

Dva roky po válce dr. Charvátovi ještě pomáhal válečný ředitel dr. von Becker (jmenovací dekret byla vystavena na dr. Charváta a dr. Beckera), což potvrzuje jeho postavení jako odborníka, nikoliv jako osobu dosazenou z čistě politických zájmů nacistických úřadů¹⁰²⁵.

Po válce pokračovala továrna ve výrobě sulfonamidů a dalších zavedených léčiv (Hepamult, Ferrostabil, Normacol). Kromě toho vyráběla i nefarmaceutický sortiment-barvy, lepidla, kosmetiku a další přípravky. Od roku 1952-1953 vyráběla výhradně farmaceutický sortiment. Již pod novým názvem Chemopharma se stala výhradním dodavatelem sulfonamidů a náplastí. Ve výrobě sulfonamidů dosáhla vysoké úrovně a vyvážela je i do zemí západní Evropy.

Po ukončení druhé světové války firma Norgine již pokračovala ve svém podnikání již mimo území osvobozeného Československa. V roce 1945 se Walter Stein vrací z Jižní Ameriky a obnovuje firmu. Klíčovými léky portfolia firmy po válce byly Normacol a Pyralvex.

Na konci druhé světové války se Walter Stein vrátil z Jižní Ameriky a obnovil Norgine v západní Evropě. Firma zahájila svoji činnost v Argenteuil (Francie) a Londýně. V roce 1960 byla dokončena výstavba nových výrobních prostor v Hengoed (Wales) a Dreux (Francie). V roce 1974 Norgine zakoupila společnost *Camden Chemical Company*¹⁰²⁶. V roce 1998 založila Norgine Research & Development oddělení s cílem centralizovat vývoj produktů firmy. V roce 2010 získala 12,7 % akcií společnosti *ProStrakan Group*¹⁰²⁷. Ve stejném roce otevřela zastoupení pro Blízký východ v Káhiře. V roce 2012 zahájila činnost společnost *Norgine Ventures*. Tato sesterská společnost Norgine vyhodnocuje investiční příležitosti a poskytuje finanční prostředky a technickou podporu pro inovativní, rychle rostoucích farmaceutické společnosti v Evropě a USA. Do současnosti již investovala v řadě podniků, vyrábějících léčiva, diagnostická a léčebná zařízení v různých fázích jejich vývoje v Evropě a ve Spojených státech¹⁰²⁸.

---

¹⁰²³ Vývoj průmyslu. Dějiny města Ústí nad Labem [online]. [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/1945-95/ul-8-72.htm>

¹⁰²⁴ Viz 275/1946 Ú.I.I, Vyhláška o znárodnění podniku "Cephag", chem. farm. průmysl akc. spol. se sídlem v Ústí nad Labem.

¹⁰²⁵ Vývoj chemického průmyslu v Československu 1918-1990: historická studie. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2000, s. 637.

¹⁰²⁶ Farmaceutická firma v okrese Camden ve státě Georgia, USA.

¹⁰²⁷ Specializovaná farmaceutická společnost se sídlem ve Skotsku, jenž se od 18. dubna 2016 přejmenovala na Kyowa Kirin.

¹⁰²⁸ Norgine: Our story. Norgine [online]. [cit. 2017-05-24]. Dostupné z: <http://www.norgine.com/our-story/>

K jejím zásadním poválečným lékům patří Normacol, Givalex¹⁰²⁹, Nortussine¹⁰³⁰, Oramorph¹⁰³¹, Klean-Prep¹⁰³², Movicol¹⁰³³, Moviprep¹⁰³⁴, Zegerid¹⁰³⁵, Oblean¹⁰³⁶ nebo Xifaxan¹⁰³⁷.

Jako produkt číslo 1 byl označen v roce 2009 Movicol. V současnosti patří Norgine mezi přední specializované farmaceutická společnosti, která působí na všech hlavních evropských trzích. Obrat společnosti činil v roce 257 milionů €¹⁰³⁸.

V současnosti je v čele společnosti Peter Stein, prasnovec zakladatele firmy, dr. Victora Steina. Narodil se v roce 1957 ve Spojených Státech. Během studií získal tituly BA a MA v oboru chemie na Harvardské univerzity a MBA na Stanfordské univerzitě.

Po studiích byl jedním ze zakladatelů firmy Invitron Corporation, kde působil jako viceprezident. Odtud v roce 1987 přešel do firmy Norgine, kde v současnosti působí jako předseda představenstva (*Chairman*), výkonný ředitel (*Chief Executive Officer*) a hlavní akcionář společnosti Norgine B. V. Peter Stein také působí jako generální ředitel společnosti Norgine Ventures. Kromě tohoto postavení je ještě nevýkonným ředitelem společnosti (*non-executive Director*) Agendia N. V. se sídlem v Amsterdamu, která se specializuje na molekulární diagnostiku¹⁰³⁹.

---

¹⁰²⁹ Antiseptický ústní sprej s analgetickým a protizánětlivým účinkem. Obsahuje hexetidin, cholin salicylát a chlorbutanol hemihydrát.

¹⁰³⁰ Sirup k utišení kašle, obsahuje antitusikum dextromorfanbromid.

¹⁰³¹ Opioidní analgetikum, obsahuje morfínsulfát.

¹⁰³² Lék určený k vyprázdnění střev před kolonoskopickým vyšetřením, operací střev apod. Obsahuje bezvodý síran sodný, hydrogenuhličitan sodný, Macrogol, chlorid sodný a chlorid draselný.

¹⁰³³ Laxativum pro léčbu zácpy u dospělých, dospívajících a starších osob. Obsahuje makrogol (polyethylenglykol "3350").

¹⁰³⁴ Lék je určen k vyčištění střev před kolonoskopií. Obsahuje makrogol (polyethylenglykol "3350"). Tento lék je v současnosti zaregistrován i v ČR.

¹⁰³⁵ Lék k léčbě pálení žáhy a dalších příznaků gastroezofageálního refluxního onemocnění (GERD). Tento léčivý přípravek se také používá k léčbě vředů a dalších stavů, které zahrnují nadměrnou tvorbu žaludeční kyseliny. Lék není určen k akutnímu léčení pálení žáhy. Obsahuje omeprazol a hydrogenuhličitan sodný.

¹⁰³⁶ Lék určený k léčbě obezity. Obsahuje inhibitor lipázy cetilistat. Je vyráběn ve spolupráci s japonskou firmou Takeda.

¹⁰³⁷ Antibiotikum rifaximin.

¹⁰³⁸ Norgine. Pharmaboardroom.com [online]. [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://pharmaboardroom.com/pharmadirectory/norgine/>.

¹⁰³⁹ Executive Team-Norgine. Norgine.com [online]. 2017 [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <https://www.norgine.com/executive-team/>.

6. Osudy židovských farmaceutů v tzv. Česko-Slovensku 1938-1939¹⁰⁴⁰

6.1. Tzv. druhá republika-politický a sociální otřes 1938-1939

Tzv. druhá republika, krátce existující státní útvar mezi 1. říjnem 1938 a 14. březnem 1939, byla zcela odlišná než předchozí státní útvar.

V první řadě se jednalo o značné zmenšení území státu. Nacistické Německo obsadilo Sudety, a navíc na Slovensku bratislavskou Petržalku a okolí Děvína. Polsko následně získalo dvě třetiny českého Těšínska a části Frýdecka a Jablunkovska. Na Slovensku obsadili Poláci části Oravy, Spiše, Kysúc a Šariše. Tzv. první vídeňská arbitráž 2. listopadu 1938 přirkla z rozhodnutí Německa a Itálie jižní a východní Slovensko a polovinu území Podkarpatské Rusi s nejdůležitějšími městy Užhorodem, Mukačevem a Berehovem Maďarsku.

Nový stát přišel celkem o 30 % území (české země až o 38%) a jednu třetinu (pět milionů obyvatel). Ztratil také 40 % průmyslu, 46 % lesů, 33% orné půdy. Klíčová byla také ztráta 90 elektráren, většiny zdrojů černého uhlí a rozrušení železniční a silniční sítě republiky.

Důsledkem politických dohod byl i masivní pohyb obyvatelstva z okupovaných území. Ze sudetských zemí byli vyháněni Židé, Češi a němečtí odpůrci nacionálního socialismu (podle různých údajů 115 000 – 122 000 Čechů, 7 500 – 15 000 Židů a 12 000 – 18 000 Němců). Z Polskem obsazených území odešlo, až 30 000 Čechů. Území, odstoupené Maďarsku, opustilo až 20 000 Čechů. Z nově vzniklé autonomní Slovenské krajiny byli vyháněni Češi a Židé. Nacionalismus sílil i v nově vzniklé autonomní Karpatské Ukrajině.

Nové státoprávní uspořádání nevyřešilo zcela problém existence národnostních menšin. V nacisty obsazených Sudetech zůstalo 500 000 - 800 000 Čechů a v novém státu 378 000 Němců a 100 000 Maďarů.

Došlo i k významným změnám v uspořádání nového státu z hlediska vnitrostátního. 22. listopadu 1938 byl přijat ústavní zákon č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenské země (Slovenské krajiny). Stejný den byl přijat ústavní zákon č. 328/1938 Sb. o autonomii Podkarpatské Rusi, která v rámci státu změnila název na Karpatská Ukrajina.

V autonomní Slovenské krajině sílily tendence k proměně v autoritářský stát fašistického charakteru. Ze Slovenska byli vyháněni Židé a Češi.

---

¹⁰⁴⁰ Viz také: ARNDT, Tomáš. Jewish pharmacists in pharmacies of interwar Czechoslovakia and their lives during World War II. Česká a slovenská farmacie, 2015, roč. 64, č. 1-2, s. 36-38 /extended abstract from conference 4th Postgradual and 2nd Postdoctoral Scientific Conference of the Faculty of Pharmacy in Hradec Králové (CZ), Charles University in Prague (CZ), 28-29 January, 2014/.

K dispozici je přehled obyvatel podle národnosti, kteří zůstali na odstoupeném území po 6. 11. 1938 (tedy po první vídeňské arbitráži).

Tab. 6.1.1- Odstoupené území podle počtu obyvatel a obyvatel židovské národnosti podle sčítání lidu v roce 1930¹⁰⁴¹

Území	Celkem obyvatel	Židovské národnosti
ČECHY		
připojené k Německu	2 581 903	3 891
MORAVA A SLEZSKO		
připojené k Německu	980 329	2 710
připojené k Polsku	220 563	2 077
SLOVENSKO		
připojené k Německu	14 487	58
připojené k Maďarsku	828 126	26 151
připojené k Polsku	9 719	18
PODKARPATSKÁ RUS		
připojené k Maďarsku	164 370	25 427
CELKEM	4 799 497	60 332

Došlo i k počtu redukce politických stran, v podstatě se ale jednalo již o vládu jedné strany. V českých zemích byla tou stranou Strana národní jednoty, která zahrnovala hlavně agrární stranu (její dosavadní předseda strany Rudolf Beran byl i předsedou nově vzniklé strany) a dalších pravicových a krajně pravicových stran. Formální opozicí bez příslušných pravomocí byla Národní strana práce, kterou tvořila hlavně zaniklá sociální demokracie. Své zastoupení měli i Němci, ale ti se deklarovali jako pobočka NSDAP. Podobný systém v ještě více vyhraněné podobě byl nastolen i v dalších částech republiky.

¹⁰⁴¹ *Seznam obcí a okresů republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku. 2.* Praha: Státní úřad statistický, 1939, s. 6.

6.2. Antisemitismus za druhé republiky – zákony, nařízení a společenské ovzduší

Po vzniku Česko-Slovenska se v něm dostaly do popředí zájmu vlády a státních orgánů antisemitská opatření. Do té doby byl antisemitismus pouze součástí programu krajně pravicových stran, spolků a seskupení, které většinou hrály pouze zanedbatelnou roli na politické scéně.

Nedlouho po mnichovské dohodě bylo přijato 9. října 1938 přijato vládní nařízení č. 219 Sb. z. a n. o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání.

Toto nařízení se také vztahovalo na udělování nových koncesí k soukromým lékárnám a rovněž na povolování ústavních lékáren a na schvalování nájemců veřejných lékáren. Novinkou bylo, že každé povolení muselo v závěrečné instanci schválit MVZdTV (Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy). Toto nařízení mělo krátké trvání. Státní orgány dospěly k názoru, že je třeba zaujmout přísnější stanovisko a vydaly nahrazeno vládní nařízení ze dne 4. listopadu 1938, č. 265 Sb. z. a n. Oproti minulému nařízení bylo rozšířeno o posuzování hospodářských poměrů vyvolaných obsazením území státu cizí mocí¹⁰⁴².

Velmi tvrdě se proti kolegům-Židům postavily lékařské profesní organizace. Již po vydání prvního, říjnového, nařízení, vyšel celý jeho text včetně vysvětlujícího komentáře na stránkách Časopisů lékařů českých.¹⁰⁴³

Pro své účely si vláda nechala vypracovat od lékařských kapacit Lékařské fakulty Univerzity Karlovy „odborný“ posudek o rasové definici Žida, kde bylo doslova uvedeno: ...*“rasa je větší skupina lidí vyznačených shodnými tělesnými i duševními znaky, které jsou dědičné”*¹⁰⁴⁴. Definice vyjmenovává údajně typické všechny židovské „rasové vlastnosti“. Na závěr jednoznačně uvádí, že: *“ Žid zůstává Židem, ať se hlásí k té či oné národnosti. Židé dovedou svou národnost nabývat podle konjunktury...Míšení Židů s příslušníky našeho národa*

¹⁰⁴² VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939: I. svazek. 2008. Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové.

¹⁰⁴³ Pavel Kubiček ve svém článku to upřesňuje: „*Většina současníků diskriminaci Židů na našem území mylně spojuje výhradně s nacistickou okupací. Avšak nikoli protektorátní, nýbrž naší vládou bylo již 9. října 1938 vydáno nařízení Č. 219 Sb. o dočasných omezeních v Živnostenském a jiném výdělečném podnikání, jehož účelem bylo zabránit nežádoucímu přílivu německého a židovského Živlu z okupovaného území. Na stránkách Časopisů lékařů českých vyšel celý text zmíněného nařízení i s vysvětlujícím komentářem, podle něhož se i na lékaře při změně jeho působitě vztahovala povinnost získat předem souhlas okresního úřadu, v jehož působnosti se chtěl usídlit (dokud lékař nezíská osvědčení, nesmí praxi zahájit, a jestliže ji přece zahájí, bude mu úředně zavřena). Příslušný úřad však mohl toto osvědčení vydat jen za podmínky souhlasného stanoviska dalších tří institucí — Ústřední jednoty českoslov. lékařů, Lékařské komory a Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy — což případnému žadateli výrazně snižovalo naději na úspěch.*“ Viz KUBÍČEK, Pavel. Postoj lékařských komor v českých zemích v letech 1938–1939. In: Česká lékařská komora [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: http://www.lkr.cz/doc/clanky_file/01_postoj_komory_zidovskym_lekarum_letech_1938_1939-92685.pdf.

¹⁰⁴⁴ LÖWOVÁ, Markéta. MUDr. Emil Flusser – dětský lékař jako posel humanity.: Příspěvek ke studiu židovské inteligentnosti v první polovině 20. století. České Budějovice, 2011. Diplomová práce. JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Vedoucí práce Dagmar Blümllová, s. 19.

*považujeme za nežádoucí!*¹⁰⁴⁵ “ Zprávu vypracovali lékaři, kteří byli členy lékařské komise SNJ v čele s bývalým ministrem zdravotnictví, kardiologem, prof. MUDr. S. Mentlem¹⁰⁴⁶. Vláda také zahájila svoji kampaň za „rasovou očistu“ českého národa. Vyzývala k „rovnocenným“ sňatkům, podporoval propouštění Židů ze státních služeb, kampaň za nové „čisté“ umění, jejich vyloučení z řad advokátů, architektů, lékařů, Sokola, donucení k odchodu do ciziny, postupné ožebračování o jejich movitý i nemovitý majetek – krok za krokem. Jejich plán definitivně stvrdil i oficiální dokument-program přijatý Programovou komisí SNJ 16. února 1939: „*Židy pokládají za národ zvláštní, ať užívají kteréhokoli jazyka. Jejich právní postavení bude upraveno zákonem...Nemohou míti účast na státní a veřejné správě a budtež zbaveni všeho vlivu na duševní a fyzickou kulturu národa*“.

Svoji roli hrálo i to, že řada Čechů viděla příležitost v tom zbavit se nežádoucí úspěšné konkurence – velkou iniciativu zde vyvíjeli zejména advokáti, soukromí lékaři nebo architekti.

K tomu přispělo i vládní nařízení č. 265/1938 Sbírkou zákonů a nařízení o dočasném omezení a jiném výdělečném podnikání. Židé nesměli podle tohoto vládního nařízení vykonávat živnostenskou činnost, získávat nová živnostenská oprávnění, nesměly jim být udělovány nové koncese, nesměli být jmenováni odpovědnými správci atd.¹⁰⁴⁷. Poslední dva body se týkaly i židovských farmaceutů, protože již nemohli nabýt koncesi na novou lékárnu ani nesměli být majitelem lékárny ustanoveni jejími odpovědnými správci.

---

¹⁰⁴⁵ Ibidem, s. 19.

¹⁰⁴⁶ Stanislav Mentl (10. listopadu 1894 Malá Losenice – 12. září 1981 Řevnice) byl český a československý lékař, kardiolog a politik, který byl od 22. 9. 1938 do 4. 10. 1938 ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v první vládě Jana Syrového. Více o něm například online: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/stanislav-mentl-antropolog>.

¹⁰⁴⁷ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGECwKHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA>. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 57.

6.3. Farmacie za druhé republiky – změny a omezení

Odstoupením pohraničních území Německu a posléze i Polsku a Maďarsku přišla česká, slovenská i podkarpatoruská farmacie o významnou část lékáren, ale také o některé farmaceutické průmyslové podniky, které působily zejména v obsazených Sudetech.

V zemi České se ocitlo na odstoupeném území 240 lékáren (z celkových 734) a zemi Moravskoslezské potkal stejný osud 110 lékáren (z celkových 314). Svě lékárny museli urychleně opustit nejen Židé, ale i Češi či němečtí odpůrci nacistů – sociální demokrati.

V okupovaném pohraničí zůstal i významná firma Norgine patřící podnikatelské židovské rodině Steinů.

Administrativně bylo třeba vyřešit lékárny, které patřily k obvodům grémia tvrdě postiženým odstoupením Sudet. Grémium bývalého kraje Chebského zcela zaniklo – všech 60 lékáren zůstalo mimo území nově vzniklého Česko-Slovenska. Šest lékáren z obvodu Grémia bývalého kraje litoměřického a pět lékáren z obvodu Grémia bývalého kraje Žateckého bylo zařazeno do obvodu filiálního Grémia bývalého kraje pražského (potom již mělo 78 lékáren).

Téměř zcela také zaniklo Grémium slezské. Z něho zůstalo na území nového státu jen devět lékáren, které byly začleněny do Hlavního grémia olomouckého, které nyní mělo 108 lékáren¹⁰⁴⁸.

V nově vzniklém státě bylo také obtížnější pro lékárníky dosáhnout koncese pro otevření nové lékárny. Při udělování nové koncese nebo převodu stávající koncese na nového majitele lékárny byly pečlivěji zkoumány hospodářská situace v okolí lékárny¹⁰⁴⁹.

Přihlíženo bylo zcela jistě i k novým politickým a ideovým stanoviskům vládní garnitury. Došlo proto ke snížení počtu nově udělovaných koncesí. V období od 1. září 1938 do 31. srpna 1939 bylo prostřednictvím zemského úřadu pro Čechy zasláno Hlavnímu grémiu lékárníků pro Čechy, celkem 92 žádostí. Toto číslo obsahovalo 62 žádostí o koncesi o novou lékárnu, 3 žádosti o povolení domácích lékáren lékařů a 27 žádostí o převod koncese u již existujících lékáren. Z těchto 92 koncesí bylo odsouhlaseno pouze 15 koncesí (6 z nich bylo uděleno lékárníkům, kteří museli odejít z odstoupeného pohraničí)¹⁰⁵⁰.

---

¹⁰⁴⁸ ČELADNÍK, M. (1985). *Farmacie na území ČSR v letech 1938-1945*. Hradec Králové: Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy, diplomová práce, s. 80.

¹⁰⁴⁹ Vládní nařízení ze dne 4. listopadu 1938, č. 265 Sb. z. a n., o dočasném omezení v živnostenském a jiném výdělečném podnikání.

¹⁰⁵⁰ VAŠATOVÁ, Barbora. *Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945* [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usg=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 20.

Situaci lékárníků zhoršovala řada okolností související s politickou situací. V prvních dnech zářijové mobilizace v roce 1938 lékárny neměly na skladě dostatečné zásoby léčiv. Vláda řešila tuto situaci vydáním nařízení o povinné zásobě léčiv, což vedlo k prohloubení existenčních problémů lékáren. Velkodistributoři totiž požadovali platbu okamžitě a v hotovosti, což způsobilo zadlužení některých lékárníků. Po mnichovské kapitulaci zase byly velké zásoby léčiv bezpředmětné a zhoršovaly tak finanční situaci lékárny¹⁰⁵¹.

Pokud se český lékárník rozhodl zůstat v odstoupeném pohraničí, musel čelit situaci, kdy Němci kupovali raději německé léky v lékárnách německých majitelů. Tomu ale zase zrcadlově odpovídala situace v českých zemích v rámci Česko-Slovenska, kdy byly propagován nákup léčiv od českých výrobců. Sami lékárníci doporučovali domácí léky místo zahraničních, zejména německých¹⁰⁵².

Významným problémem doby byla i nezaměstnanost. Řady farmaceutů bez práce rozšířili uprchlíci z obsazených území, ale také ti, kteří byli propuštěni z prezenční vojenské služby. Možnosti jejich uplatnění byly malé. Lékárnické spolky vyzvali uchazeče, aby se hledali místo v na celém území Česko-Slovenska, protože velká města (a zejména Praha) poskytovala velmi málo příležitostí. Zájem o místa kondicinujících farmaceutů nebo aspirantů několikanásobně přesahoval počet volných míst. Vláda podporovala zejména uchazeče z rodiny v existenční tísní, dlouhodobě nezaměstnané farmaceuty a také navrátilce z vojenské služby¹⁰⁵³.

Problému zaměstnanosti se týkalo i nařízení, které vyšlo 22. 10. 1938 ve Sbírce zákonů a nařízení, které zakazovalo zaměstnávat osoby s trvalým bydlištěm v obsazeném pohraničí. Toto nařízení mělo umožnit uchránit pracovní místa pro občany nového státu. Osoby s bydlištěm v Sudetech ale mohly požádat v tomto ohledu o výjimku dle vládního nařízení z 11. 11. 1938, pokud by proti jejich zaměstnání nebylo z hlediska veřejných zájmů žádných námitek¹⁰⁵⁴.

Specifickým fenoménem podzimu roku 1938 byly snahy o výměny lékáren mezi německými lékárníky ve zbytkovém území Čech a Moravy na jedné straně a českými lékárníky v Sudetech. Vašatová ve své práci¹⁰⁵⁵ uvedla, že na české straně bylo asi 70 požadavků oproti

---

¹⁰⁵¹ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usg=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 50.

¹⁰⁵² Ibidem, s. 51.

¹⁰⁵³ Ibidem, s. 52.

¹⁰⁵⁴ Ibidem, s. 24.

¹⁰⁵⁵ Ibidem, s. 52.

30 požadavků na straně německé. Výsledkem bylo ale pouze asi deset uskutečněných výměn. Později byly tyto výměny zakázány.

Zůstalo tak si 60 nových uchazečů o novou koncesi. K nim bylo nutno připočítat kondicinující farmaceuty, kteří odešli z obsazených území, ale také ty, kteří dosáhli kvinkvenia či kvindecenia a chtěli si v nejbližší době požádat o novou koncesi.

Řešení situace se dnes již dá spíše odhadovat, protože dlouhodobější řešení zmařil rozpad společného česko-slovenského státu v březnu 1939.

Primární řešení, které bylo navrženo, bylo to, aby lékárny byly striktně ve vlastnictví lékárníků. Aby toho bylo dosaženo, museli by majitelé-nelékárnici u reálných a radikovaných lékáren prodat své lékárny zájemců z řad uchazečů o koncesi. Další skupinu takových lékáren byly lékárny koncesované, kdy koncesi u lékárny vlastnili dědicové původního majitele právem vdovským či sirotčím¹⁰⁵⁶.

Tabulka 6.3.1- Ztráty lékáren po odstoupení území po 1. 10. 1938 v zemi České¹⁰⁵⁷

Filiální grémium bývalého kraje	Původní počet	Úbytek	Zbytek
Čáslavského	40	0	40
Českobudějovického	27	10	17
Chebského	60	60	0
Chrudimského	37	3	34
Jičínského	34	13	21
Královohradeckého	39	7	32
Litoměřického	82	76	6
Mladoboleslavského	54	38	16
Píseckého	23	4	19
Píseňského	54	12	42
Pražského	67	0	67
Táborského	21	0	21
Žateckého	41	36	5
Velká Praha	154	0	154
CELKEM	734	260	474

¹⁰⁵⁶ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA>

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 52.

¹⁰⁵⁷ Zdroj: ČELADNÍK, M. (1985). *Farmacie na území ČSR v letech 1938-1945*. Hradec Králové: Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy, diplomová práce, s. 79.

Tabulka 6.3.2- Ztráty lékáren po odstoupení území po 1. 10. 1938 v zemi

Moravskoslezské¹⁰⁵⁸

Hlavní grémium	Původní počet	Úbytek	Zbytek
brněnské	123	27	96
olomoucké	128	29	99
slezské	63	54	9
CELKEM	314	110	204

---

¹⁰⁵⁸ Ibidem, s. 79.

6.4. Postavení a osudy Židů v Sudetské župě – arizace židovských lékáren

Osud židovských lékárníků v Sudetech lze dobře ilustrovat na osudu PhMr. Ernsta Wollische, který vlastnil lékárnu u „U české koruny“ („Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech. Její rodina vlastnila tuto lékárnu již od roku 1905, kdy ji zakoupil jeho otec PhMr. Wilhelm Wollisch. PhMr. Ernst Wollisch uprchl 13. 9. 1938 z nacionálně rozbouřeného prostředí Karlových Varů. Kromě svého židovského původu bylo pro něj nebezpečná i loajalita vůči československému státu. 16. 7. 1938 upsal větší částku na fond obrany státu a také na národní leteckou sbírku. Dále byl členem *Deutsche demokratische Freiheitspartei*. Z Karlových Varů uprchl pouze se svým vozem značky Tatra a osobním šatstvem¹⁰⁵⁹.

Jeho advokát JUDr. Pštross uvedl při žádosti o povolení dvouměsíčního pobytu v Praze, že lékárnu (i celý dům, kde se nacházela), byl v době lékárníkova útěku obsazen členy SdP. Advokát dále v dokumentu zmínil, že jeho matka, paní Aloisie Wollischová vlastní dům v Praze-Strašnicích v Krátké ulici a jeho sestra, paní Julie Königová, vlastní rovněž dům v Praze XI v Tomkově ulici. PhMr. Wollisch uvedl, že zde by pouze bydlel, než odjede do Ameriky a uvedl i jméno svého amerického advokáta v New Yorku. V Praze bydlel ve svém vlastním bytě na Smíchově, na Plzeňské ulici číslo popisné 32. 8. 12. 1938, podal žádost na Zemském úřadě v Praze o rozšíření cestovního pasu na cestu do Londýna, kde chtěl navštívit příbuzné. Rovněž požádal 15. 12. 1938 o prodloužení platnosti svého nevystěhovaleckého pasu o možnost cesty do USA. Později se mu skutečně podařilo vycestovat přes Anglii do Spojených států, kde žil až do jejího konce. Zbytek jeho rodiny shoah nepřežil. Otec, PhMr. Wilhelm Wollisch, z Karlových Varů neuprchl a byl internován ve sběrném táboře v Olšových Vratech u Karlových Varů, kde zemřel. Jeho vdova, Aloisie Wollischová a její dcera, Julie Königová s dětmi Pavlem a Hanušem Königem, odešly do Prahy, kde žili až do svého transportu dne 31. 10. 1941 do ghetta v Lodži, kde byli všichni zavražděni¹⁰⁶⁰.

---

¹⁰⁵⁹ V zápisu PhMr. Ernst Wollisch uvedl: „1/ Byl jsem činným členem něm. demokratické strany a jako takový veřejně činný. 2/ V roce 1936 provedl jsem přestavbu místnosti a portálu své lékárny a při tom jsem velkými a nápadnými písmeny naznačil český název této lékárny „U české koruny“! Z tohoto důvodu bylo proti mně útočeno z kruhů S.D.P. a byl proti mně veden útočeno v německých novinách. 3/ Měl jsem vždy úzké styky s českou menšinou a navštěvoval jsem kulturní a zábavné podniky téže, což vyvolalo odpor něm. kruhů. 4/ V těchto kruzích také nebylo neznámo, že jsem poměrně značně přispěl pro Jubilejní fond na obranu státu a pro jiné české fondy. 5/ Poněvadž jsem se v roce 1937 ucházel o městské dodávky, bylo na mne z těchto kruhů-ovšem z důvodů konkurenčních-rovněž s poukazem na shora uvedené okolnosti útočeno, což vyvolalo také kampaň v novinách. Důkaz: Pol. rada Němeček, dříve v Karl. Varech, t. č. v Čáslavi, MUDr. Rusňák, dříve pol. lékař v Karl. Varech, zdrav. rada Dr. Bohata, dříve v Karl. Varech, nyní v Praze, ředitel Krása, t. č. Čedok, Praha, Doc. Dr. Sylaba Jiří v Praze II, Poříčná 3.“ Viz Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940, (PŘ 1931-1940), Arnošt Voliš, karton 12 156, signatura V 3760/36

¹⁰⁶⁰ Databáze obětí, Holocaust.cz, www.holocaust.cz.

Osud PhMr. Ernsta Wollische lze doplnit osudem PhMr. Evžena Schweinburga, který byl majitelem lékárny „U útěchy Panny Marie“ v tehdejší Německé Benešově (dnes Benešov nad Černou) na městském náměstí v čísle popisném 82. Jednalo se o koncesovanou lékárnu založenou v roce 1800. PhMr. Schweinburg ji zakoupil v roce 1925 od předchozího majitele PhMr. Franze Weiglunga, který ji vedl od roku 1891.

PhMr. Schweinburg byl v městečku velmi oblíben. Po odstoupení Sudet byl Německý Benešov součástí Německé říše. Téměř všichni Židé odsud uprchli, a kromě jednoho staršího židovského občana, zůstal již jen PhMr. Schweinburg s rodinou. Místní Němci se velmi přimlouvali u nové nacistické moci, aby mohl zůstat, ale marně. Jednotka SA, vedená SA-standardführerem ze sousedního okresu, ho jedné noci převezla přes hranice na území Česko-Slovenska¹⁰⁶¹. PhMr. Schweinburg po odsunu žil v Českých Budějovicích, odkud byl 18. 4. 1942 transportován do Terezína a odsud 13. 6. 1942 na neznámé místo, kde byl zavražděn¹⁰⁶².

Na odstoupeném území zůstaly i další lékárny židovských majitelů.

V Přimdě (Pfraumberg) byla lékárna „U anděla strážce“ („Zum Schutzengel“) v čísle popisném 40. Vlastnil ji PhMr. Richard Freund. Jednalo se o koncesovanou lékárnu založenou v roce 1870. PhMr. Freund zůstal v Protektorátu, odkud se pokusil na jaře 1940 vycestovat do Šanghaje (20. 6. 1940 mu bylo na pražském policejním ředitelství z toho důvodu vystaveno vysvědčení o zachovalosti¹⁰⁶³). Jeho posledním bydlištěm na území Protektorátu byla Plzeň. 18. 1. 1942 byl transportován do Terezína. Odtud byl 23. 4. 1942 transportován do Lublinu, kde byla zavražděn¹⁰⁶⁴.

Další lékárnou spojenou s židovskými lékárníky před druhou světovou válkou na tomto území byla lékárna „Mariatherma“ v Mariánských lázních. Tato lékárna sídlila ve vile „Hahn“ na Hlavní třídě. Jednalo se o koncesovanou lékárnu založenou v roce 1901. V roce 1929 byl majitelem lékárny PhMr. Karel Kosinka a provisorem PhMr. Oskar Klement (dříve Kohn). PhMr. Kosinka byl rovněž spoluzakladatelem firmy „Mariatherma“. Jednalo se o firmu založenou v roce 1918 významným českým lékařem a balneologem MUDr. Vladislavem Matějovským (1866-1935), která se celým názvem od roku 1921 jmenovala „Mariatherma, továrna lučebnin a léčiv v Mariánských Lázních, akciová společnost. Vyráběla jedy, léky a

---

¹⁰⁶¹ OSTERLOH, Jörg. Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945. Praha: Argo, 2010. Historické myšlení. ISBN 9788025702130, s. 160.

¹⁰⁶² PhMr. Evžen Schweinburg, Databáze obětí, Holocaust.cz, dostupné na <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/123370-evzen-schweinburg/>. Cit. 11. 2. 2017.

¹⁰⁶³ Národní archiv (NA), Policejní ředitelství 1931-1940: Freund Richard (signatura F 1454/21). Online dostupné na: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/113879-freund-richard-vysvedceni-zachovalosti/>.

¹⁰⁶⁴ PhMr. Richard Freund, Databáze obětí, Holocaust.cz, dostupné na <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/86183-richard-freund/>. Cit. 12. 2. 2017.

léčivé přípravky, zejména organopreparáty (léky připravované ze živočišných surovin, orgánů zdravých zvířat, hlavně vepřů). Po spojení s firmou Klöckler v roce 1936–1938 přemístila svoji výrobu do pražských Strašnic. K jejím lékům patřily například tablety insulinu Pancreatis nebo lék proti distomóze (nákaza vyvolaná distomními motolicemi) ovcí Agravil. Firma vlastnila stejnojmennou lékárnu, která rovněž vyráběla své speciality – v seznamu Gehes Kodex jsou uvedeny pilulky Antilipoid na podporu snižování tělesného tuku (byly složeny ze zpracované vepřové štítné žlázy, sušeného extraktu z aloe pravé, reveně, papriček jalapeños a podophyllinu). Firma, stejně jako lékárna, byly počítány k česky orientovaným podnikům ve městě.

V roce 1933 lékárnu spravovala jako odpovědná správkyně PhMr. Ida Wantochová-Klementová. Ve stejné funkci byla uvedena i v lékárnické ročence pro rok 1938.

PhMr. Oskar Klement odešel do Chebu, kde získal koncesi a v roce 1935 založil Valdštejnovu lékárnu (Wallenstein-Apotheke). V roce 1938 byl uveden jako majitel a provizorem byl PhMr. Karel Czap. Posledním bydlištěm PhMr. Klementa v Protektorátu byla Praha XII. Dne 12. 5. 1942 byl transportován do Terezína, odkud byl 23. 10. 1944 transportován do Osvětimi, kde byl zavražděn.

Lékárna „Mariatherma“ za války zanikla. V roce 1943 bylo uvedeno, že na stejné adrese (za války Hitlerova třída) byla parfumerie Rücker, kde byla zřízena lékárna pro nemocnici z Berlína¹⁰⁶⁵.

---

¹⁰⁶⁵ Citováno z válečné kroniky Mariánských lázní z roku 1943 psané profesorem Wenzelem Lerchem. Dostupné online na: https://www.hamelika.cz/?cz_hamelika-lerchlova-valectna-kronika-marianskych-lazni-1943_97. Cit. 12. 2. 2017.

6.5. Postavení Židů v druhé republice – srovnání českých historických zemí, Slovenské krajiny a Karpatské Ukrajiny

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), první část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Beš (Gabčíkovo)	Bés	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Vojtěch Taubinger	N
Bidovce	Balogfala	U naděje	koncesovaná	PhMr. Štefan Tóth	N
Biskupice	Fülekpüspöki	U anděla	koncesovaná	PhMr. Ľudevít Gajdošík	N
Blatná na Ostrove	Sárosfa	U sv. Trojice	koncesovaná	PhMr. Kamil Lügner	N
Čeklís	Cseklész	U matky boží	koncesovaná	PhMr. Julius Adorján	N
Číz	Csíz	Svatá Trojice	reálná	PhMr. Koloman Ježovits	N
Číz kúpele	Csíz	Lékárna	filiální	filiální lékárna v Rimavskej Seči	N
Ďala Stará (Hurbanovo) . Stará Gala	Ógelle	Svatá Trojice	koncesovaná	PhMr. Štefan Fried	N
Děvín	Devény (něm. Theben)	U anděla	koncesovaná	PhMr. Adolf Maindl	N
Diosek Velký	Magyardiószeg	U sv. Trojice	koncesovaná	PhMr. Ernest Földes	N
Dvory nad Žitavou	Udvard	Zlatá koruna	koncesovaná	PhMr. František Istenes	N
Farkašd (Vičany)	Vágfarkasd	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Alexander Weishausz	N
Fél (Šamorín)	Somorja	Lékárna	koncesovaná	PhMr. Terezie Helczlerová	N
Feledince (Jesenské)	Feled	Koruna	koncesovaná	PhMr. Alexander Perjessy	PhMr. Lenka Földesová
Filákovo	Fülek	Flora	koncesovaná	PhMr. Štefan Csépe	N

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), druhá část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Galanta	Galánta	Červený rak	reálná	PhMr. Gejza Massányi	N
Gúta (Kolárovo)	Gúta	Ku Andjelovi Strážci	koncesovaná	PhMr. Julius Piringer	N
Hajnáčka	Ajánácskő	Spasitel	koncesovaná	PhMr. Alexander Spányik	PhMr. Desider Osgyány
Halič	Gács	Červený kříž	koncesovaná	PhMr. Theodor Róth	N
Hokovce	Egeg	U kotvy	koncesovaná	PhMr. Josef Mališ	N
Hradská Trhová	Vásárút	U sv. Trojice	koncesovaná	Turchániho dědicové	PhMr. Dezidér Simon
Hrkáč	Harkács	U naděje	koncesovaná	Pružinská Julia, vdova	PhMr. Pavel Neupauer
Chlumec Královský	Királyhelmec	Koruna	koncesovaná	PhMr. Hugo Štrausz	N
Chlumec Královský	Királyhelmec	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Dezider Štrausz	N
Ida Velká	Nagyida	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Eugen Stein	N
Jelka	Jóka	U pacholety	koncesovaná	PhMr. Antonín Országh	N
Jelšava	Jolsva	U zlatého orla	reálná	Ferdinand a Tibor Jurecký	PhMr. Ferdinand Jurecký
Kálna	Nagykálna	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Štefan Pattay	PhMr. Štefan Pattay
Kamendín (Kamenín)	Kéménd	U panny Lourdské	koncesovaná	PhMr. Ernst Beck	N
Kapušany Velké	Nagykapos	U svaté Trojice	koncesovaná	PhMr. Josef Friedmann	N
Kesy (Kosihy) Bátorové	Bátorkeszi	U anděla strážce	koncesovaná	Balášová Ludevítová, vdova	PhMr. Abonyi Andrej
Kesy Krátké	Kurtakeszi	U panny Marie	koncesovaná	PhMr. Mór Schönberger	N
Komárno	Komárom	U spasitele	reálná	Dědicové Steinera Mikuláše	PhMr. Gejza Nádasdy

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), třetí část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Komárno	Komárom	U Murina	reálná	Korunová Banka a spol.	PhMr. Edmund Soos
Komárno	Komárom	U Božského srdce	koncesovaná	PhMr. Gejza Szomborgy	PhMr. Mořic Schönberg
Komárno	Komárom	U Božské prozřetelnosti	reálná	PhMr. Tichomír Kovách	N
Komjatice	Komját	U sv. Alžběty	koncesovaná	PhMr. Štefan Winkler	N
Košice	Kassa	U Padov. Sv. Antonína	koncesovaná	PhMr. Eugen Garai	N
Košice	Kassa	U sv. Trojice	koncesovaná	PhMr. Zoltán Kaufmann	N
Košice	Kassa	U koruny	reálná	PhMr. Alexander Glück a PhMr. Vojtěch Radó	PhMr. Alexander Glück
Košice	Kassa	Rákoczy	koncesovaná	PhMr. Erwin Keszler	N
Košice	Kassa	U vykupitele	koncesovaná	PhMr. Andrej Török	N
Košice	Kassa	U malé sv. Terezy z Lisieux	koncesovaná	PhMr. Pavel Polatšek	N
Košice	Kassa	Gloria	koncesovaná	PhMr. Alexander Friedmann	N
Košice	Kassa	Vojenská	vojenská	Divisní nemocnice Košice	N
Košice	Kassa	U zlatého lva	reálná	PhMr. Desider Geffert	N
Košice	Kassa	U matky Boží	koncesovaná	PhMr. Josef Krno	N
Košice	Kassa	U Božího oka	reálná	PhMr. Moric Roth	N
Košice	Kassa	Ústavní	ústavní	Státní nemocnice Košice	PhMr. Jan Hájek
Levice	Léva	U černého orla	reálná	Dědici Bolemannovi	PhMr. Ľudevít Kresko
Levice	Léva	Salvator	koncesovaná	PhMr. Ladislav Sekan	N

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), čtvrtá část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Levice	Léva	U koruny	reálná	Marie Krajčovičová	PhMr. Alfréd Szekély
Lučenec	Losonc	U černého orla	reálná	PhMr. L. Diamant	PhMr. Ladislav Diamant
Lučenec	Losonc	Lékárna (Dénes-Apotheke)	koncesovaná	Dénešová Helena, vdova	PhMr. Josef Markovič
Lučenec	Losonc	Madonna	koncesovaná	PhMr. Géza Haas	N
Michalany Dolné (Michalany)	Alsómihályi	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Alexius Cséri	PhMr. Alexander Klein
Moldava nad Bodvou	Szepsi	U zlatého lva	reálná	PhMr. Dezider Straus	N
Nasvad (Nesvady)	Naszvad	U anděla	koncesovaná	PhMr. Leopold Halmoš	N
Nekyje nad Iplou	Csallóköznyék	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Ľudevít Smeringai	N
Oiča Zemianská	Nemesócsa	U hada	koncesovaná	PhMr. František Thaller	N
Parkáň (Štúrovo)	Párkány	U sv. trojice	koncesovaná	PhMr. Štefan Nagy	N
Perbeta (Pribeta)	Perbete	U zlaté koruny	koncesovaná	PhMr. Otto Rakusz	N
Pered (Tešedíkovo)	Pered	U anděla strážce	koncesovaná	Thormu Karola, vdova	PhMr. Andrej Braun
Petržalka	Ligetfalu (něm. Engerau)	Sv. Juraja	koncesovaná	PhMr. Eugen Scholtz	N
Petržalka	Ligetfalu (něm. Engerau)	U anděla	koncesovaná	PhMr. Ján Polívka	N
Plešivec	Pelsőc	U Boží prozřetelnosti	koncesovaná	PhMr. Ladislav Kellner	N
Rožňava	Rozsnyó	U svaté trojice	reálná	PhMr. Aladar Fodor	N
Rožňava	Rozsnyó	U zlatého jelena	reálná	PhMr. Pasteiner Eugena dědici	PhMr. Štefan Szölös

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), pátá část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Seldín (Svodín)	Szodó	U sv. Heleny	koncesovaná	PhMr. Ján Kaprinay	N
Senec	Szenc	U sv. Heleny	reálná	PhMr. Vojtěch Propper	N
Sobota Rimavská	Rimaszombat	U Iva	reálná	PhMr. Barna Deutsch	N
Sobota Rimavská	Rimaszombat	U jednorohového	reálná	PhMr. Emil Szántó	N
Sobota Rimavská	Rimaszombat	Salvator	koncesovaná	PhMr. Pavel Nozdrovici	N
Streda Dunajská	Dunaszerdahely	U naděje	reálná	PhMr. Edmund Gerö dědici	PhMr. O. Geiringer
Streda Dunajská	Dunaszerdahely	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Marcel Wappenstein	N
Streda nad Bodrokom	Bodrogszerdahely	Lékárna	koncesovaná	PhMr. František Gall	N
Šahy	Ipolyság	Minerva	reálná	PhMr. Engelhardt Dezider	N
Šahy	Ipolyság	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Ladislav Kučera	N
Šaľa	Vágsellye	U vykupitele	koncesovaná	PhMr. Aladár Déry	N
Šamorín	Somorja	U orla	reálná	PhMr. Ľudevít Gajdošík	N
Šarluhy Tekovské (Lužany Tekovské)	Nagysalló	U naděje	koncesovaná	PhMr. Ernest Droppa	N
Šeňa (Seňa)	Abaújszina	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Moric Gosztonyi	N
Šurany	Nagysurány	U Iva	koncesovaná	PhMr. Josef Haas	N
Talloš (Tomášikovo)	Tallós	U sv. Heleny	koncesovaná	PhMr. Anton Ptaček	N
Tardošked (Tvrdošovce)	Tardoskedd	Salvator	koncesovaná	PhMr. Prékopy vdova	PhMr. Štefan Bucsanyi

Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), šestá část

město	maďarský (německý) název	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Tornaľa	Tornalja	U palatina	koncesovaná	PhMr. Emil Lissauer	N
Trnovec nad Váhom	Tornóc	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Samuel Rothstein	N
Turňa nad Bodvou	Torna	U sv. Trojice	koncesovaná	PhMr. Julius Matyasovsky	N
Veľký Mager	Nagymagyar	U sv. Štefana	koncesovaná	PhMr. Ľudevít Kerényi	N
Veľký Meder	Nagymegyer	U spasitele	koncesovaná	PhMr. Antonín Angyal	N
Vráble	Verebély	U vykupitele	reálná	PhMr. Andrej Kósa	PhMr. Takáč Léhel
Zámky Nové	Érsekújvár	U svatého Rocha	koncesovaná	Saadová Štefanová, vdova	PhMr. Tidavar Bischitz
Zámky Nové	Érsekújvár	U zlatého lva	reálná	PhMr. Alexander Farkás	N
Zámky Nové	Érsekújvár	U pomocné Marie	koncesovaná	PhMr. Dezider Jakubovich	N
Zámky Nové	Érsekújvár	Salvator	koncesovaná	PhMr. Vojtěch Dittert	N
Ždaňa	Hernádzsadány	U prozřetelnosti Božské	koncesovaná	PhMr. Štefan Mikle	N
Želiezovce	Zseliz	Sv. Štefan	koncesovaná	PhMr. Alexander Bohunický	N

Tabulka 6.5.2- Lékárny na odstoupeném území Podkarpatské Rusi pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), první část

město	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Ardov Černý	U Boží péče	koncesovaná	dědici po PhMr. Gezovi Weszelowském	PhMr. Jan Gajer
Batěvo	U Božské prozřetelnosti	koncesovaná	Phmr. Vojtech Friedmann	N
Berehovo	Gloria	koncesovaná	PhMr. Emerich Weisz	N
Berehovo	Městská	koncesovaná	PhMr. Martin Moskovits	N
Berehovo	Anděl	koncesovaná	PhMr. Ignác Rothman	N
Berehovo	Medvíd	reálná	dědici Benedeka Miksa	PhMr. Alexander Mor
Kosino	Naděje	koncesovaná	PhMr. Eugen Zimmermann	N
Mukačevo	U Boží prozřetelnosti	koncesovaná	PhMr. Géza Szántó	N
Mukačevo	Lékárna (Rapaport)	koncesovaná	PhMr. Alexander Rapaport	N
Mukačevo	Minerva	koncesovaná	PhMr. Mikuláš Eincig	N
Mukačevo	Koruna	reálná	Janka Šandórová a Mór Mandel	PhMr. Ludvík Sándor
Mukačevo	U Spasitele	reálná	Markéta Ferenczyová	PhMr. Jan Ferenczy
Mukačevo	U naděje	koncesovaná	PhMr. Eduard Keleti	N
Mukačevo	U sv. Mikuláše	koncesovaná	PhMr. Štěpán Tóth	N
Rozvigov	U hada	koncesovaná	Marie Achátzová	PhMr. Tibor Achátz
Užhorod	U anděla strážce	koncesovaná	PhMr. Ondřej Elek	N
Užhorod	Urania	koncesovaná	PhMr. Alexander Halász	N
Užhorod	Korso	koncesovaná	PhMr. Aladár Lendvaj	N
Užhorod	U zlatého Iva	reálná	PhMr. Adolf Mároši	PhMr. Mikuláš Mároši
Užhorod	U sv. Antonína	koncesovaná	PhMr. Odön Tomcsányi	N
Užhorod	U orla	koncesovaná	PhMr. Vojtěch Laszló	N
Užhorod	U Spasitele	reálná	PhMr. František Bené a PhMr. Emanuel Jakobovics	PhMr. Emanuel Jakobovics
Vári	Lékárna	koncesovaná	PhMr. Alexander Frisch	N
Vel. Dobroň	Salvátor	koncesovaná	PhMr. Aladár Füley	N

Tabulka 6.5.2- Lékárny na odstoupeném území Podkarpatské Rusi pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem), druhá část

město	název lékárny	druh lékárny	majitel	provizor
Vylok	Lékárna	reálná	dědici PhMr. Otty Rojko	PhMr. Jan Royko

7. Osudy židovských farmaceutů v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945¹⁰⁶⁶

7.1. Postavení Židů v protektorátu – zákony a vyhlášky

K 31. prosinci 1938 žilo v Česko – Slovensku v českých zemích 121 511 obyvatel židovské víry. Na začátku okupace zbytku Čech a Moravy zde žilo 118 310 občanů židovské menšiny, z toho 14 350 z nich neuvádělo židovské vyznání. Od tohoto data ještě jistou dobu existovala možnost emigrace – touto cestou se zachránilo 26 111 osob. Až na výjimku 2949 osob (z toho pouze 820 bylo židovského vyznání) byli ostatní Židé transportováni do Niska nad Sanem, Terezína, Lodže, Minska, Ujazdowa a Osvětimi (Terezín byla ovšem pouze přestupní stanice na místa hromadných vražd)¹⁰⁶⁷.

Německá okupační politika vůči Židům postupovala v několika etapách různých omezení a nařízení, které je postupně připravily o svobodu, pak majetek, a nakonec i o život.

Omezení práv židovských obyvatel Protektorátu

Všechny právní předpisy, které postupně omezovaly svobodu Židů v Protektorátu Čechy a Morava, vycházely z Výnosu Vůdce a říšského kancléře z 16. 3. 1939¹⁰⁶⁸.

Omezení byla během celé doby okupace velké množství, některá z nich zásadní, zatímco jiná spíše marginální. Nicméně jako celek vytvářely stále se zmenšující „ghetto bez zdí“, v kterém měli Židé stále menší práva a prostor pro život, zato větší povinnost. Některá z nich jsou uvedena v kapitole o arizaci.

Prvním z kroků bylo postupné vylučování Židů ze státní správy. Tato opatření byla doplněna kroky profesních komor, zejména lékařské a advokátní, které vyloučily své členy, kteří neměli „árijský“ původ. Ze státní správy byli Židé vyloučeni ještě za Česko-Slovenska usnesením vlády z 27. 1. 1939.

Lékařské profesní organizace pokračovaly v tvrdém kurzu vůči svým židovským kolegům. Již pouhý den, po okupaci, 16. 3. 1939 se zástupci všech našich tehdejších lékařských stavovských organizací (kromě komor k nim patřila i Ústřední jednota československých lékařů) vyslovili pro okamžitý zákaz výkonu praxe lékařů neárijského původu¹⁰⁶⁹. Advokátní komora se rozhodla židovským advokátům právo zastupovat strany před soudem.

¹⁰⁶⁶ Viz také: ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Osudy židovských farmaceutů z českých zemí během holocaustu. Česká a slovenská farmacie, 2017, roč. 66, č. 1, s. 35-45

¹⁰⁶⁷ KREJČOVÁ, Helena; SVOBODOVÁ, Jana. Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945. Praha 1998, s. 7.

¹⁰⁶⁸ Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava publikovaný pod č. 75/1939 Sb. Viz Eds. Bažantová, Ilona aj Benešovy dekrety: Sborník textů 18/2002 Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002 S. 51-54.

¹⁰⁶⁹ KUBÍČEK, Pavel. Postoj lékařských komor v českých zemích v letech 1938–1939. In: Česká lékařská komora [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:

http://www.lkcr.cz/doc/clanky_file/01_postoj_komory_zidovskym_lekarum_letech_1938_1939-92685.pdf

Na to navázalo rozhodnutí vlády o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí i ze soudnictví ke dni 21. 4. 1939. Židé byli vyloučeni i z ozbrojených sil k 6. 6. 1939.

Nařízením říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 21. 6. 1939 o židovském majetku (ve znění opravy ze dne 29. 6. 1939) a vládním nařízením o právním postavením Židů ve veřejném životě ze 4. 7. 1939 začaly i na území protektorátu platit rasové norimberské zákony z roku 1935.

Definice byla převzata z §5 prvního nařízení k zákonu o říšských občanech ze dne 14. listopadu 1935, Říšského zákona I, str. 1333. Nové nařízení říšského protektora ze dne 21. června 1939, které z tohoto zákona vycházelo, bylo pouze rozšířeno o dodatek, že se §6 vztahuje na všechny občany žijící na území Protektorátu Čechy a Morava bez ohledu na jejich státní příslušnost¹⁰⁷⁰. Definici židovského podniku upravoval §7 stejného nařízení¹⁰⁷¹.

Další omezení se týkalo školství. Od 12. 7. 1939 nesměli Židé navštěvovat obecné německé školy a od 15. 11. 1939 ani německé vysoké školy¹⁰⁷². Postupně byl také omezován i běžný život Židů. Policejní vyhláškou bylo v Praze ke dni 14. 8. 1939 stanoveno, které restaurace a podobná zařízení mohou Židé navštěvovat a které nikoliv. Podobné vyhlášky vydala zanedlouho i policejní ředitelství v dalších městech. Další vyhlášky tohoto typu následovaly, je možné zmínit omezení návštěv veřejných lázní a plováren, nemocnic, chudobinců a dalších veřejných ústavů. Židé buď museli mít vyhrazeny buď určité návštěvní hodiny, nebo konkrétní prostory.

V roce 1940 vyšlo zásadní nařízení Říšského protektora o vyřazování Židů z hospodářství Protektorátu z 26. ledna 1940. Týkalo se oblastí hospodářství a podnikání a podrobněji se mu budu věnovat v kapitole o arizaci. Smyslem nařízení bylo dosáhnout plně

---

¹⁰⁷⁰ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 57.

¹⁰⁷¹ 1) „Podnik se považuje za židovský, je-li jeho majitelem žid (§6).“

2) Podniky veřejných obchodních společností byly pokládány za židovské, pokud jeden nebo více osobně ručících společníků těchto společností byli židovského původu.

3) Podniky právnických osob (např. společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti, družstva) byli považovány za židovské pokud:

a) byl jeden nebo více členů správní nebo dozorčí rady židovského původu b) měli židovské osoby vlivem hlasovacího práva (pokud by z celkového počtu hlasů připadala více než polovina židům) nebo kapitálu (více než jedna čtvrtina kapitálu) v podniku rozhodovací právo. Viz VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23]. Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

¹⁰⁷² Do českých škol mohli být Židé přijímáni pouze do celkového počtu 4% žáků příslušného ročníku. Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Jiří Bílý, s. 35.

kontroly nad židovským movitým i nemovitým majetkem a manipulovat s ním podle potřeb okupační správy. Samozřejmě bylo k tomu nutné Židy zcela vyřadit z podnikatelské sféry včetně těch nejmenších podniků, řemesel a živností.

V roce 1941 bylo vládním nařízením z 23. 1. 1941 nařízeno židovským mužům, kteří byli práce schopní se zapojit do pracovního procesu tam, kde chyběly pracovní síly. Důležitá byla rovněž i fatální policejní nařízení z 1. 9. 1941, kdy bylo židům starším 6 let přikázáno nosit na oděvu židovskou hvězdu. V témže roce došlo i ke zkrácení důchodů židovských seniorů¹⁰⁷³ a židovští zaměstnanci ztratili nárok na novoroční a vánoční odměny¹⁰⁷⁴.

Pokud chtěl nežidovský zaměstnavatel zaměstnat Žida, musel o to na základě vládního nařízení z 18. 12. 1941 požádat. Na základě vládního nařízení z 26. 10. 1941 nebyli chráněni před výpovědí z bytu na rozdíl od "árijských" nájemníků. Židé také nesměli nakupovat určité druhy zboží¹⁰⁷⁵, používat telefonní přístroje¹⁰⁷⁶, řídit motorová vozidla (museli odevzdat řidičské průkazy)¹⁰⁷⁷, při cestě na železnici směli používat pouze nejnižší třídu ve vagónech¹⁰⁷⁸ nebo nesměla být produkována hudba židovských autorů¹⁰⁷⁹.

V roce 1942 bylo vydáno vládní nařízení ze 7. března č. 85/1942 Sb. z. a n., kterým se vydávají předpisy o židech a židovských míšencích. Jednalo se už o čtvrté legislativní opatření definující, kdo je a kdo není "žid"¹⁰⁸⁰ na rasovém základě. Židem byla osoba se třemi či čtyřmi

---

¹⁰⁷³ Vládní nařízení z 13. 3. a 13. 5. 1941.

¹⁰⁷⁴ Vyhláška ministra sociální a zdravotní správy z 22. 11. 1941.

¹⁰⁷⁵ Jednalo se například o cukr (vyhláška protektorátního ministerstva zemědělství z 13. června 1941), luštěniny (vyhláška protektorátního ministerstva zemědělství z 29. srpna 1941), tabák (vyhláška protektorátního ministerstva financí z 1. října 1941), ovoce, sýry, džemy, ryby, drůbež (vyhláška protektorátního ministerstva zemědělství z 23. října 1941), vína a lihoviny (vyhláška protektorátního ministerstva zemědělství z 27. listopadu 1941) a řadu dalších potravin. Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha, 2010. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 46.

¹⁰⁷⁶ Na základě výnosu ministerstva pro dopravu a techniku ze 7. ledna 1941 nesměli, až na výjimky (lékaři, právní zástupci, Židovská náboženská obec apod.). Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 46.

¹⁰⁷⁷ Na základě oběžníku vyhlášky policejního prezidia v Praze. Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 46.

¹⁰⁷⁸ Na základě výnosu protektorátního ministerstva dopravy ze 14. října 1941. Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 47.

¹⁰⁷⁹ Jednalo se o nařízením zemského prezidenta v Praze z 10. října 1941 nesměla být jakýmkoliv způsobem veřejně reprodukována hudba, kterou složili, nahráli či se na ní jako výkonní umělci podíleli Židé a to i včetně případu, kdy židovský skladatel k ní napsal pouze text. Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 47.

¹⁰⁸⁰ Prvními z nich byly přejeté Norimberské zákony, spolu s jejich prováděcími nařízeními, Výnos Vůdce a říšského kancléře a třetí nařízení k zákonu o ochraně německé krve a německé cti 67, druhými právě toto vládní nařízení. Viz KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 47.

V případě Norimberských zákonů se jednalo o dva zákony, schválené říšským sněmem již v roce 1935, konkrétně 15. září, v Norimberku. Šlo o tzv. zákon o říšských občanech (*Reichsbürgergesetz*) a zákon na ochranu německé krve a německé cti (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*). Viz 49. Tyto zákony byly identické s je obsahově prakticky totožné s vládním protektorátním vládním nařízením ze 4. 7. 1939 o právním postavení Židů ve veřejném životě. *"Třetí prováděcí nařízení k tomuto zákonu se týkalo přímo*

prarodiči Židy nebo jako osobu s dvěma prarodiči Židy, která splňovala další podmínky. Novum představovalo zavedení pojmu tzv. židovského míšence prvního a druhého stupně. Na rozdíl, od předchozích opatření, se toto vztahovalo i na protektorátní příslušníky (dříve platilo, pokud byl alespoň jeden ze snoubenců německý státní občan).

Na základě této vyhlášky byly zakázány sňatky mezi protektorátními příslušníky, kteří byli Židy nebo židovskými míšenci prvního stupně na straně jedné a osobami bez židovského původu na straně druhé¹⁰⁸¹. Na základě vládního nařízení z 9. 4. 1942 byli ze státní služby vyloučení zaměstnanci, kteří byli sice "árijci", ale měli židovského partnera nebo tzv. míšence prvního stupně nebo byli sami míšenci prvního stupně¹⁰⁸².

Transporty Židů

K prvnímu pokusu o transporty Židů směrem na východ došlo již v říjnu 1939, kdy byly z Moravské Ostravy vypraveny transporty do Niska nad Sanem (na území okupovaného Polska). Zde byla část Židů vyhnána na území Polska okupované Sovětským svazem (ti byli většinou zavřeni do sovětských koncentračních táborů) a část dostala za úkol vybudovat koncentrační tábor. Projekt neuspěl a část transportovaných Židů se vrátila v dubnu 1940 po zrušení tábora domů. Po tomto neúspěchu nacisté hledali řešení v nucené emigraci Židů do zahraničí. Ani toto řešení nebylo natolik úspěšné, jak si představovali. Od 1. 10. 1941 byla nařízena další registrace Židů na území Protektorátu Čechy a Morava, která byla podkladem pro plánování dalších transportů nacisty. Celkem bylo zaregistrováno 88 105 Židů (41 222 mužů a 46 683 žen)¹⁰⁸³.

Dalším krokem bylo zahájení pravidelných transportů Židů z území Protektorátu. Od října 1941 byly systematicky vypracovány transporty do ghetta v Lodži¹⁰⁸⁴. Současně bylo

---

Protektorátu Čechy a Morava. Na jeho základě byl zákon o ochraně německé krve a německé cti a jeho první prováděcí nařízení vztahen i na Židy a židovské míšence žijící na jeho území. Toto nařízení tedy stanovovalo podmínky pro rozlišování mezi árijci a Židy, navíc tuto definici rozšířilo v tom smyslu, že za Žida je považován i židovský míšenc protektorátní příslušnosti s dvěma židovskými prarodiči, nebylo tedy nutné, aby byla splněna zároveň i podmínka německé státní příslušnosti. Nařízení však upravovalo jen sňatky mezi osobami, kde alespoň jedna z nich byla německým státním příslušníkem. Pokud se jednalo o dva protektorátní příslušníky, tuto situaci neřešilo. Změnu přineslo až protektorátní vládní nařízení ze 7. března 1942." Cit. KROUPA, Jakub. Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava, s.51.

¹⁰⁸¹ Rovněž byli zakázány sňatky mezi židovskými míšenci s jedním židovským prarodičem. Pokud mělo dojít k svatbě mezi židovským míšencem prvního stupně a nežidem, či židovským míšencem prvního stupně, bylo nutno požádat o povolení ministerstva vnitra. Viz KROUPA, Jakub. Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava, s.48.

¹⁰⁸² Viz KROUPA, Jakub. Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava, s.48.

¹⁰⁸³ ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Jiří Bílý, s. 98.

¹⁰⁸⁴ Podrobněji MILOTOVÁ, Jaroslava. Okupační aparát a příprava transportů do Lodže (Die Behörden der Besetzer und Vorbereitung der Transporte nach Lodz) In: Terezínské studie a dokumenty (Theresienstädter Studien und Dokumente), 1998, in: Terezínské studie a dokumenty, s. 42-66.

s konečnou platností zakázáno vystěhování Židů z území Protektorátu. Původním cílem nacistů bylo poslat 60 000 protektorátních Židů. Vzhledem k přeplněnosti ghetta bylo nakonec posláno jenom 20 000 osob, z toho bylo 5 000 českých a moravských Židů¹⁰⁸⁵. Problém přelidněnosti ghetta nacisté brutálně „vyřešili“ transporty vězňů do nedalekého Chmelna, kde je vraždili v pojízdných plynových komorách. Další asi 1000 osob bylo transportováno v dvou dalších transportech, v jednom do Ujazdowa a v jednom do vyhlazovacího tábora v Auschwitz-Birkenau.

Nacisté se rozhodli nejprve vytvořit soustředovací ghetto na území Terezína, odkud plánovali transportovat Židy postupně do vyhlazovacích táborů na Východě. První transport do Terezína odjel 24. 11. 1941. Do konce roku 1942 bylo do Terezína deportováno více než 61 000 Židů z území Protektorátu. Dále bylo zde transportováno kolem 600 Židů ze Sudet.

Nejprve byly z Terezína vypravovány transporty do pracovních táborů na Východě, kde zemřeli vyčerpáním nebo byli později vyvražděni¹⁰⁸⁶. Od poloviny roku 1942 však transporty vysloveně směřovaly do vyhlazovacích táborů, jako byl Malý Trostinec u Minsku. Díky postupu Rudé armády to již později nebylo možné a od 26. 10. 1942 byly vypravovány transporty z Terezína do vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau. Celkem bylo těchto transportů vypraveno 63 a bylo v nich deportováno 86 933 osob¹⁰⁸⁷.

Koncem války (od 31. 1. do 16. 3. 1945) byli do Terezína deportováni židovští míšenci a Židé žijících ve smíšeném manželství (celkem 3657 osob)¹⁰⁸⁸.

Celkem bylo v Protektorátu v březnu 1939 kolem 120 000 Židů. Počet vystěhovalců byl podle oficiálních informací 25 977¹⁰⁸⁹. Kolem 10 000 z nich spáchalo sebevraždu. Z ostatních, přibližně 81 000 osob, kteří byli deportováni do koncentračních táborů, přežilo jen kolem 10 500 osob.

---

¹⁰⁸⁵ Z 5 000 Židů transportovaných z Protektorátu do Lodže přežilo nakonec jenom 277 osob.

¹⁰⁸⁶ Většina z nich byla rozptýlena v ghettech v Polsku a kolem 6 000 pracovalo v koncentračním táboře Majdanek. Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava., s. 57.

¹⁰⁸⁷ ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 73.

¹⁰⁸⁸ Do Terezína byli také deportováni Židé z Německa, Rakouska, Nizozemska, Dánska a Slovenska.

¹⁰⁸⁹ KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“: genocida českých židů v německé protektorátní politice. 1. vydání. Praha: Academia, 1991. Str. 38.

7.2 „Arizace“ židovského majetku

Termín arizace pocházel z německého slova *Arisierung*, vyvlastnění. Tento termín znamenal v Německu (a posléze v zemích, které byly obsazeny) vyvlastnění majetku židovských osob a jeho převedení do rukou nežidovských („árijských“) správců a postupně majitelů.

Tento pojem vycházel ze zvrácené teorie nacionálního socialismu, podle kterého byli Židé odvěcí nepřátelé Němců, a vyvlastnění jejich majetků byl jeden ze způsobů, jak se měli Němci „osvobodit“ od jejich nadvlády. Zprvu Němci používali bojkot židovských obchodů a také rovněž brutálním terorizováním ze strany bojůvek tvořených členy společenské spodyny.

Od 1. listopadu 1938 bylo Židům zakázáno podnikat v oblasti obchodu i ve výrobě, totéž platilo pro nabídku služeb a zboží. Všechny židovské podniky byly převedeny pod nucenou správu osob nežidovského původu, většinou horlivých členů NSDAP. Správce byl označován termínem *Treuhänder* neboli důvěrník (doslova správce věrné ruky), který buď odvedl podnik k bankrotu, nebo uspíšil jeho prodej do vlastnictví „árijských“ občanů.

V zemích, které byly okupovány, tedy i v bývalém Československu, byla arizace prostředkem germanizace místní hospodářství, arizaci podléhaly i podniky, kde měli Židé jen menšinový podíl.

Po obsazení zbytku Česko-Slovenska v březnu 1939, již 17. 3. 1939 vydala protektorátní vláda vládní nařízení č. 87/1939 Sb., o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi. I když zde přímo nebylo uvedeno, že se jedná o židovské podniky, nařízení bylo určeno právě pro ně. Na jeho základě bylo možné dosadit do těchto podniků osobu důvěrníka nebo nuceného správce, pokud by to „veřejný zájem“ požadoval¹⁰⁹⁰.

Protektorátní vláda vyvíjela snahu, aby některé židovské podniky se dostaly do českých „árijských“ rukou, ale to nehodlala okupační správa připustit. Šéf civilní správy v Protektorátu vydal 21. 3. 1939 nařízení o patřících týkající se židovského (nebo zčásti židovského) majetku všeho druhu.

Bez souhlasu okupační správy nemohlo být s tímto majetkem disponováno (ať už se jednalo o koupi nebo jiným způsob získání židovského majetku). Po tomto nařízení již protektorátní vláda nemohla ovlivňovat „arizaci“ židovského majetku ve prospěch českých protektorátních příslušníků.

Významným legislativním bodem ohledně „arizace“ stalo nařízení o židovském majetku z 21. 6. 1939. Jednak začaly na okupovaném území platit tzv. Norimberské zákony

---

¹⁰⁹⁰ PETRŮV, Helena, *Zákonné bezpráví*, Auditorium, Praha 2011, s. 58–60.

určující, kdo je a kdo není Žid či tzv. židovský míšenec a jednak na základě těchto kritérií byly definovány židovské podniky určené pro „arizaci“ prostřednictvím Úřadu říšského protektora a jemu podřízeným správním jednotkám Protektorátu, oberlandrátům. Toto nařízení definovalo, kdy je podnik (veřejná obchodní společnost nebo podnik právnické osoby) pokládán za židovský.

V praxi to mělo dopad v tom, že veškeré nakládání s nemovitým majetkem a úkony se s tím spojující musel zvláštním písemným potvrzením schválit říšský protektor. Židé museli u příslušného Oberlandráta přihlásit zemědělské nebo lesní pozemky, které buď přímo vlastnili, nebo měli tzv. propachtované. Dále museli přihlásit všechny cenné a umělecké předměty, jejichž cena převyšovala 10 000 K¹⁰⁹¹. K tomuto nařízení, bylo v letech 1939 až 1940 vydáno celkem devět prováděcích výnosů, které upravovali další podrobnosti „arizace“ židovského majetku¹⁰⁹².

. Celý proces arizace řídilo hlavně říšské ministerstvo hospodářství společně s ministerstvem financí a zemědělství. Důležitou roli v něm sehrál i Herrman Göring se svým Úřadem pro čtyřletý plán (*Amt für Vierjahresplan*). Jejich pokyny platily i pro „arizaci“ na území Protektorátu¹⁰⁹³.

Dalším krokem bylo systematické vyřazování Židů z hospodářského života Protektorátu. Bylo to dáno nařízením říšského protektora ze dne 26. ledna 1940, o vyřazování Židů z hospodářství Protektorátu. Toto nařízení bylo doprovázeno třemi prováděcími výnosy, vydanými během roku 1940.

Vydané nařízení a prováděcí výnosy zakázaly Židům vedení hospodářských závodů jakéhokoliv druhu. Jakmile byly vydávány postupně prováděcí výnosy jeden po druhém, neustále se omezoval počet možností, kde mohli Židé ještě, byť velmi omezeně, podnikat¹⁰⁹⁴.

---

¹⁰⁹¹ Židé podléhali ohledně majetku těmto omezením:

1/mohli nakládat s nemovitostmi, právy na nemovitostech, hospodářskými závody a podíly na nich, s cennými papíry všeho druhu, propachtovat pozemky a hospodářské závody a převádět pachtovní práva pouze se zvláštním písemným schválení říšského protektora (§ 1)

2/do 31. července 1939 byla stanovena povinnost přihlásit u příslušného Oberlandrata (vrchního zemského rady) zemědělské nebo lesní pozemky, které jsou v jejich vlastnictví, spoluvlastnictví nebo jimi propachtovan (§ 3)

3/zakázáno bylo nabývat nemovitosti a práva na nemovitostech, podíly na hospodářských podnicích a cenných papírech, jakož i přebírání a zřizování hospodářských závodů a najímání nemovitostí (§ 4)

4/uloženo bylo přihlašování předmětů ze zlata, stříbra a platiny, stejně tak drahokamy a perly, jiné drahocenné a umělecké předměty, pokud jejich cena převyšovala 10 000 korun. Tyto předměty se nesměly nabývat, zcizovat, a zastavovat, přihlašovaly se pak do 31. července 1939 u Národní banky (§ 5).

Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 30-31.

¹⁰⁹² Ibidem, str. 31-33.

¹⁰⁹³ KROUPA, Jakub. Majetková perzekuce z národních a rasových důvodu v Protektorátu Čechy a Morava. Praha, 2010. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 28.

¹⁰⁹⁴ První prováděcí výnos z 30. 4. 1940 zakazoval vedení hospodářských podniků v oboru maloobchodu s textiliemi, obuví a koženým zbožím, k těmž dni se zakazoval i podomní prodej a kočovné živnosti (prováděcí výnos z téhož dne).

Vyhláškou ministerstva financí Protektorátu z 23. 1. 1940 bylo určeno, že platby ve prospěch Židů je možné poukazovat pouze na tzv. vázané účty u devizové banky nebo jiného peněžního ústavu. Židé mohli pro sebe a pro své rodinné příslušníky vybírat pouze 1 500 K týdně. Později byla částka nepatrně zvýšena¹⁰⁹⁵. Rovněž některá daňová zvýhodnění se nesměla týkat Židů.

Židovské podniky tak byly určeny buď k „arizaci“ prostřednictvím tzv. *treuhändera* nebo k likvidaci. „Arizátor“ musel zažádat o tzv. „arizační úvěr“, který poskytovaly zejména německé říšské banky Dresdner Bank a Deutsche Bank.

I na osobu „arizátora“ byly kladeny nároky: musel být tzv. politicky spolehlivý a rovněž odborně způsobilý¹⁰⁹⁶. Často se „arizátorem“ stal původní dosazený dočasný správce, *treuhänder*. Ten ovšem mohl také rozhodnout o likvidaci podniku. Úřady ovšem mohly na regionální úrovni rozhodnout, že majetek bude rovnou zkonfiskován bez dosazení *treuhändera*.

Celkový počet „arizovaných“ podniků byl v Protektorátu nižší než v Rakousku či Německé říši. Hlavním důvodem byl nedostatek osob vhodných k „arizaci“, která by splňovala všechna požadovaná kritéria. Proto byla většina židovských podniků zlikvidována. Jejich majetek prodávala firma *Warenverwertungsgesellschaft m.b.H.* Této firmě musel každý likvidátor nabídnout majetek zrušené firmy ke koupi.

Veškerou „arizaci“ na území protektorátu řídil Úřad říšského protektora, konkrétně jeho hospodářské oddělení (*Wirtschaftsabteilung*).

V něm pracovali tzv. „odborníci na arizaci“ (*Entjudungsreferat*). Konfiskaci zemědělské půdy měl na starost Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu¹⁰⁹⁷.

Do „arizace“ se zapojovali samozřejmě i říšskoněmecké firmy, které nejen chtěli vlastnit židovský majetek, ale i pronikat do českého hospodářství získáváním vlivu v českých firmách. Proto i úvěry „arizátorům“ měly být poskytovány výhradně německými bankami. Celé toto opatření směřovalo ke konečné germanizaci prostoru protektorátu Čechy a Morava¹⁰⁹⁸.

Druhý prováděcí výnos z 29. března 1940 zakázal hospodářskou činnost jakéhokoli druhu židovským podnikům filmového oboru (výroby, ateliéry, kopírovací ústavy, půjčovny, biografy, atd).

Třetí prováděcí výnos z 31. 3. 1940 zakazoval podnikat v těchto oborech: hostinská a ubytovací živnost, lodní plavby, pojišťovací podniky, dopravní a povoznické podniky, banky, směnárny, zastavárenská živnost, živnost inkasní a informační, hlídací živnost, živnost umístování automatů, zprostředkování bytů a hypoték, zprostředkování sňatků, atd. Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 33.

¹⁰⁹⁵ Limit se stanovil na 2000 korun pro Židy svobodné a ovdovělé, 3000 korun pro osoby žijící v manželství a o 500 korun více za každou osobu, která byla v židovské domácnosti zaměstnávána. Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 34.

¹⁰⁹⁶ JANČÍK D., KUBŮ E., „Arizace“ a arizátoři. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 100.

¹⁰⁹⁷ KROUPA, Jakub. Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 32-33.

¹⁰⁹⁸ JANČÍK Drahomír, KUBŮ E. Eduard. „Arizace“ a arizátoři, s. 153.

7.3 Farmacie v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945

Farmacie prošla během existence Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945 zásadními organizačními a legislativními změnami reflektujícími politickou situaci okupované země.

Po okupaci vzniklo (6. 4. 1939) Národní souručenství (NS), které bylo jedinou povolenou a Němci kontrolovanou politickou organizací. Mělo plnit funkci, jakou ve svobodném státě plnil parlament, a sdružovalo téměř všechny české mužské státní příslušníky Protektorátu. Přes tendenci k vytvoření určitého autonomního útvaru v organizaci postupně začali převládat stoupenci přímé kolaborace. Národní souručenství bylo v lednu 1943 jako politická organizace zrušena a pod stejným názvem přeměněno na korporaci s „kulturními a výchovnými úkoly.

V NS působila vedle jiných komisí i zdravotnická komise, jejíž součástí byla i lékárnická subkomise. Za Svaz českých lékárníků v komisi působili Dr. PhMr. Miroslav Vrtiš¹⁰⁹⁹ a PhMr. Josef Ventura¹¹⁰⁰. Předsedou lékárnické subkomise byl PhMr. Josef Ventura. Z dalších komisí do různých oblastí farmacie zasahovala práce komise pro farmaceutický průmysl, pro reformu nemocenského pojištění a pro přípravu komory svobodných povolání (mimo jiné i lékárnické komory)¹¹⁰¹.

Změnila se i struktura Hlavního grémia lékárníků (HGL). V roce 1938 spadalo pod HGL 734 lékáren (z toho 154 lékáren bylo v Praze). Po odstoupení území na podzim 1938 došlo k podstatnému úbytku lékáren a s tím i členů HGL. Z tohoto důvodu v prosinci 1939 odsouhlasilo výroční shromáždění HGL zvýšení členských příspěvků o 50 %. Při grémiu hlavním působily i filiální grémia Výbor kondicinujících farmaceutů (za války byl předsedou PhMr. Reif), který zastupoval zájmy zaměstnaných lékárníků včetně odpovědných správců lékáren.

V roce 1940 došlo ke zřízení tzv. Společného výboru lékárnických grémií v Čechách a na Moravě mezi HGL a Svazem českých lékárníků (SČL). Jeho hlavním úkolem bylo

---

¹⁰⁹⁹ Vrtiš Miroslav (1896-1962), RNDr., PhMr. V letech 1924-1926 redigoval v Praze Časopis českých lékárníků. Za pražského povstání v květnu 1945 byl jmenován členem zdravotní komise České národní rady. Po komunistickém puči v únoru 1948 se stal předsedou akčního výboru lékárníků, který zrušil České lékárnické gremium a Ústřední svaz lékárníků. Online dostupné na: http://cfs-cls.cz/gold.globenet.cz/memorabilia_pharmaceutica_2002_lide.htm.

¹¹⁰⁰ V roce 1937 byl majitelem koncesované lékárny „U spasitele“ ve Vyšehradské ulici číslo popisné 1411 na Praze II. Viz ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 546.

¹¹⁰¹ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze, s. 29-30.

zastupovat lékárnická grémia ohledně zásobování veřejných i ústavních lékáren v době válečného řízeného hospodářství¹¹⁰².

V březnu 1942 došlo ke sloučení lékárnických profesních organizací-SČL, VKF a České lékárnické společnosti (ČLS)¹¹⁰³. Vznikl Ústřední svaz lékárníků (ÚSL). Jeho předsedou byl zvolen Dr. PhMr. M. Vrtiš.

Provoz lékáren v době Protektorátu také omezila všeobecná pracovní povinnost mužů ve věku od 16. do 25. roku, která byla zavedena vydáním vládního nařízení z 25. 7. 1939 (číslo 190 Sb. Z. a n.). Pod působnost tohoto nařízení spadali i aspiranti a magistři farmacie. Muži, kteří podléhali pracovní povinnosti, se museli přihlásit na pracovním úřadě, který je oklasifikoval po stránce pracovní způsobilosti. Pracovní povinnost trvala jeden rok, ale s možným prodloužením na dva roky.

V odůvodněných případech mohli studenti a také ti, kteří se připravovali na výkon povolání, žádat o odklad. Tento odklad mohl být prodloužen maximálně do ukončeného 28. roku žadatele. Tato klauzule se týkala i studentů farmacie a aspirantů (tironů) v lékárnách, kteří zde absolvovali povinnou tirocinální praxi před nástupem studia farmacie na vysoké škole¹¹⁰⁴.

Během okupace vstoupil v platnost také nový, německý lékopis. Jednalo se o šesté vydání německého lékopisu Deutsches Arzneibuch 6. Ausgabe (zkráceně DAB 6). Na území Sudet začal platit od 1. 2. 1940.

V protektorátu Čechy a Morava byl vydán nový lékopis, který byl obsahově totožný s DAB 6, v červnu 1941. Lékárníci si museli připravit kontrolní zařízení vyhovující novému lékopisu do konce roku 1941. DAB 6 začal na území protektorátu platit 1. 1. 1942¹¹⁰⁵.

---

¹¹⁰² VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze, s. 30-31.

¹¹⁰³ Česká lékárnická společnost byla založena v roce 1871. Pod tímto názvem působila od roku 1899, do té doby se jmenovala nejprve Spolek lékárníkův českých (1877-1875) a Farmaceutická společnost (1875-1899). Pod vedením významných farmaceutů (PhMr. Emil Šedivý, pro. Dr. Pharm. Augustin Bělohoubek, PhMr. František Schnöbling nebo Dr. Pharm. Karel Fragner) rozvíjela odbornou činnost-pořádala přednášky, školení, výstavy a zúčastňovala se mezinárodních kongresů. Od roku 1912 ale již odbornou činnost nevyvíjela. Po vzniku ČSR se přejmenovala na Československou lékárnickou společnost a začala opět rozvíjet odbornou činnost. Po okupaci si musela opět změnit název na Českou lékárnickou společnost. V současnosti působí pod názvem Česká farmaceutická společnost v rámci české lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně. Viz DRÁBEK Pavel a HANZLÍČEK, Zdeněk. 130 let České farmaceutické společnosti. Solutio: příruční kniha pro lékárníky. Praha: Medon, 2002/2003, 307-315.

¹¹⁰⁴ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze, s. 56.

¹¹⁰⁵ Do konce roku 1941 platily oba lékopisy současně. Viz 55 let československého lékopisu. PORTYCH, Jiří. SOLUTIO: 2002-2003 [online]. Praha: Medon, s. 1-2 [cit. 2017-07-20]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=106426&rok=2003&e=&ace=1&nl=2&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php.

Ve stejný den skončila platnost dosud používaného¹¹⁰⁶ rakouského lékopisu Pharmacopea Austriaca VIII¹¹⁰⁷.

Možnost změny lékárny také omezila kondicijnujícím farmaceutům vyhláška ministra sociální a zdravotní správy, č. j. D 2554-21/2, podle které se rozšířila platnost nařízení č. 323/1939 Sb. z. a n., kterým se omezovalo rušení pracovního poměru, i na soukromé zaměstnance ve vyšších službách¹¹⁰⁸. Rozvázání pracovního poměru musel od 31. 3. 1940 schválit pouze Úřad práce. V lékárnách se tato vyhláška dotkla kondicijnujících farmaceutů, aspirantů (tironů), ale také i účetních nebo pokladních.

Během válečných let také došlo k celkem třem změnám platů zaměstnaných lékárníků. Od 1. 12. 1939 došlo ke zvýšení platů kondicijnujících farmaceutů o 2 až 20 %. V únoru 1942 byly jejich platy zvýšeny vládní vyhláškou na výši od 2 800 Kč do 3 650 Kč. Naposledy došlo ke zvýšení platů v září 1944, kdy se výše platů měla do budoucna pohybovat do 2800 do 5000 Kč¹¹⁰⁹.

Došlo také ke zvýšení lékárnických sazeb (taxy laborum) v roce 1940. Jednalo se o sazbu za nádoby a obvazy z 10. 2. 1940 (číslo 57 Sb. z. a n.) a sazby za oficiální léčiva a taxa laborum z 19. 3. 1940 (číslo 111 Sb. z. a n.)¹¹¹⁰. Stále se rozlišovalo mezi sazbou pro strany soukromé a strany úlev požívající¹¹¹¹. Nové sazby začaly platit od 31. 7. 1940.

Problémy vznikly i při zásobování lékáren léčivy a surovinami. Hospodářství protektorátu plně podléhalo válečnému hospodářství Německé říše. Z regálů lékáren postupně vymizely suroviny dovážené ze zahraničí. Lékárny po vypuknutí války v září 1939 byly nuceny předkládat doklady o reálné spotřebě lékáren: týkalo se to cukru, lihu, olejů, sádla a dalších položek lékárenského sortimentu. Na základě těchto předložených dokladů byly lékárnám potřebné suroviny vydávány. Lékárna musela rovněž k dokladům ještě prohlášení, že

¹¹⁰⁶ Osmé vydání Rakouského lékopisu platilo v českých zemích a posléze v Československu od roku 1908. Viz DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 72.

¹¹⁰⁷ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze, s. 61.

¹¹⁰⁸ Termín „soukromý zaměstnanec ve vyšších službách“ se vztahoval osoby uvedené v §1 zákona ze dne 11. 7. 1934, č. 154 Sb. z. a n. a zároveň se tento pojem kryl se zaměstnanci, kteří podléhali penzijnímu pojištění. Viz VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945, diplomová práce, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014, Univerzita Karlova v Praze s. 25.

¹¹⁰⁹ Jednalo se o vyhlášku ministra sociální a zdravotní správy ze dne 29. 11. 1939, vládní nařízení ministra hospodářství č. 13/1942 z 11. 2. 1942 a vyhlášku ministerstva hospodářství č. 220/1944 z 18. 9. 1944. Viz VAŠATOVÁ, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 27.

¹¹¹⁰ „Pro strany úlev požívajících se taxa laborum zvýšilapřůměrně o 32 % a pro strany soukromé o 40 %. Pro strany soukromé bylo dovolenopřipočítat ke konečné ceně receptu 10 %, s výjimkou specialit. Pro strany úlev požívající bylo možné připočítat 15 %, s výjimkou specialit, obvazů, sér a očkovacích látek.“ Cit. VAŠATOVÁ, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 63.

¹¹¹¹ Pod označení „strany úlevy požívající byli zahrnuti obecní chudí, nemocensky pojištění pacienti, léčebné a humanitní ústavy. Online dostupné na: <http://historie.apatykar.info/clanek-164/>.

objednané suroviny použije pouze farmaceutické účely. Menší dostupnost surovin se v lékárnách řešila často záměnou za ty, které byly k dispozici. Byla zpřísněna i kontrola výdeje a příjmu omamných látek. I lékáren se týkal zákaz zvyšování cen, který byl stanoven nařízením předsedy vlády ze dne 20. 7. 1939 (číslo 175 Sb. z. a n.). Nedodržení tohoto ustanovení bylo trestné. Po zrušení celních hranic mezi Protektorátem a Německou říší (1. 1. 1940) byl vydán celkem 3 normy, které upravovaly ceny léků a prodejní podmínky při prodeji léčiv¹¹¹².

Vysokoškolské studium farmacie probíhalo na české Univerzitě Karlově až do podzimního semestru 1939/40. Probíhalo na Přírodovědecké fakultě. Okupační úřady doporučily Grémium, aby byli přijímáni pouze „árijští“ studenti. Jisté výjimky byly ještě možné pro židovské studenty z cizích států, včetně Slovenska.

Po demonstraci k 28. 10. 1939 došlo k následnému uzavření všech českých vysokých škol k 17. 11. 1939, nejprve na dobu tří let, pak byly uzavřeny na neurčito. Studenti farmacie museli buď plnit všeobecnou pracovní povinnost, nebo začít pracovat jako tzv. sustentanti v lékárnách a požádat o odložení nástupu na všeobecnou pracovní povinnost z důvodu přípravy na budoucí povolání. Někteří mohli pokračovat ve studiu na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze nebo přejít na univerzitu v Bratislavě, kde bylo možné farmacii studovat¹¹¹³. Někteří z nich rovněž pracovali jako pomocné síly ve výzkumných ústavech.

Jedinou vzdělávací institucí pro farmaceuty po uzavření českých vysokých škol byla Aspirantská škola¹¹¹⁴. Její studenti museli být zapsáni u Hlavního grémia lékárníků v Praze¹¹¹⁵. V roce 1939 gremiální zkušební komise rozhodla o povinné docházce aspirantů (tironů) do této školy. Od roku 1940 se jmenovala Aspirantská škola Hlavního grémia lékárníků při ČLS. Působila v Praze a v Brně nadále pod hlavičkou Grémia, ale organizovala ji ČLS. Reorganizace vzdělávání odrážela nárůst počtu aspirantů v lékárnách za války, jen v Praze jich byl počátkem války dvojnásobný počet oproti minulému roku. Aspiranti do jisté míry nahrazovali, byť nedostatečně, magistry farmacie, kteří byla pracovně nasazeni, emigrovali či byli vyloučeni pro

---

¹¹¹² 1) nařízení předsedy NÚC ze dne 30. 9. 1940, čís. 335 Sb., o cenách léků a léčiv v původním balení, 2) vyhláška NÚC ze dne 30. září 1940, č. j. 67.755-VI/3-1940, o cenách léků a léčiv v původním balení povolených podle ustanovení vládního nařízení č. 26/1926 Sb. do 30. září 1940 3) nařízení předsedy NÚC ze dne 1. října 1940, čís. 368 Sb., o prodejních a platebních podmínkách při prodeji léků a léčiv. Viz VAŠATOVÁ, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 68.

¹¹¹³ VAŠATOVÁ, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 77.

¹¹¹⁴ Tato škola působila od roku 1871 při ČLS.

¹¹¹⁵ „Při zápisu na aspirantskou školu se platilo zápisné ve výši 200Kč a školné ve výši 300Kč. Přednášející dostávali finanční odměnu ve výši 50Kč/hod. Mezi přednášené předměty patřila anorganická (42 h) a organická chemie (46 h), biochemie (8 h), botanika a farmakognózie (36 h), bakteriologie (4 h), galenická farmacie (24 h) a lékárnické zákonodárství (4 h). Přednášky probíhaly každý týden od čtvrtka do soboty po celý den. Přednášky se konaly v Chemickém ústavu Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1942 se přednášelo v Lékárnickém domě v Praze.“. Viz VAŠATOVÁ, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 75–76.

svůj židovský původ¹¹¹⁶. Nicméně se žádostí o přijetí do praxe jako aspirantů přicházelo vzhledem k válečné nezaměstnanosti stále více zájemců z jiných oborů. Proto Grémium přistoupilo k regulaci. Lékárník mohl přijmout aspiranta pouze tehdy, pokud se mu mohl zodpovědně věnovat a připravit ho na aspirantskou (tirocinální) zkoušku. Nový aspirant musel být vždy nahlášen gremiální kanceláři.

Neoficiální vzdělávací institucí pro farmaceuty představovala Česká lékárnická akademie (společně s ČLS se staly v roce 1942 součástí Ústředního svazu lékárníků). Akademie pořádala v letech 1942-1944 přednášky¹¹¹⁷ pro lékárníky, sustentanty a aspiranty. Oficiálně se tyto akce konaly pod hlavičkou zavádění DAB 6 do lékáren¹¹¹⁸.

Český farmaceutický průmysl byl postupně oslabován. Nejprve byly ztraceny podniky v pohraničí po okupaci Sudet po Mnichovu 1938. Židovské podniky byly konfiskovány jako majetek německého státu, u ostatních probíhalo postupné jednání českých majitelů s novou mocí. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava byli zbylí výrobci přinuceni nacisty se sdružit ve Svaz výrobců léčiv, aby mohlo docházet k jejich lepší kontrole z hlediska evidence a úředního dozoru. To ale nezabránilo rozvoji výzkumu a výroby nových léků. Z nich byl nejvýznamnější vývoj české verze penicilinu pod názvem Mykoin BF 510 mikrobiology firmy Fragner v Horních Měcholupech. Tato látka byla velmi podobná americké verzi penicilinu¹¹¹⁹. Nejvýznamnější pozice na protektorátním trhu zaujímaly firmy B. Fragner, Lučební Kolín, a.s., Remed, Interpharma nebo Medica.

Někteří lékárníci se přímo zúčastnili domácího odboje. Za účast v protinacistické demonstraci 28. 10. 1939 byli zatčeni studenti farmacie Vladimír Jeřábek, Sáva Vintera a PhMr. Antonín Dias (dokončoval si doktorát). PhMr. Dias byl zavražděn v koncentračním táboře. V koncentračním táboře byl vězněn i aspirant farmacie z Loun, Karel Nosek, který přežil.

Za svoji činnost v odbojové organizaci Obrana národa byli za války popraveni PhMr. Vítězslav Mečír z Brna a PhMr. Bořivoj Valníček z Třeště. Dalším členem této organizace byl

---

¹¹¹⁶ „V období od 1. září 1938 do 31. srpna 1939 působilo v pražských lékárnách celkem 70 aspirantů. V roce 1939-1940 se zvýšil počet aspirantů o 100 %.“ Viz VAŠATOVA, Barbora, Farmacie v českých zemích, 2014, s. 76.

¹¹¹⁷ Například PhMr. J. Štěpán zde poprvé v roce 1944 informoval o penicilinu v přednášce „Novodobá chemoterapeutika, sulfonamidy-penicilin“. Viz Protinacistický odboj českých lékárníků. NOVÁČEK, Libor. Solutio: 2004/2005 [online]. Praha: Solen, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.medon-solutio.cz/online2006/print.php?textID=12>.

¹¹¹⁸ Protinacistický odboj českých lékárníků. NOVÁČEK, Libor. Solutio: 2004/2005 [online]. Praha: Solen, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.medon-solutio.cz/online2006/print.php?textID=12>

¹¹¹⁹ HAVLÍK, Jiří. Současné možnosti "starších" antibiotik v terapeutické praxi. In: *Klinická farmakologie a farmacie*, 17/2003, č. 3-4, s. 183.

PhMr. Stanislav Rösch z Libochovic, který se stačil při zatčení otrávit kyanidovou kapslí. Někteří lékárníci za války zásobovali i partyzánské skupiny, jako PhMr. František Med z Nového Města na Moravě nebo RNDr. PhMr. Lev Válek z Jihlavy. Lékárny byly i konspiračními místy odbojářů, jako lékárna PhMr. Jaroslava Váchy v Jihlavě. Odbojové práce v různých formách se zúčastnila i celá řada dalších lékárníků, z nichž někteří za to zaplatili svým životem (například v koncentračním táboře byl zavražděn PhMr. Jan Beck z Brna, který byl zatčen za přechovávání zbraní)¹¹²⁰.

Životy mnoha židovských farmaceutů, vědců či podnikatelů v oblasti farmacie ovlivnila rasistická a diskriminující politika nacistického státu, která měla tragické vyústění v podobě masového vraždění v koncentračních a vyhlazujících táborech. Legislativním opatřením proti židovským farmaceutům je věnována následující kapitola.

---

¹¹²⁰ Protinacistický odboj českých lékárníků. NOVÁČEK, Libor. Solutio: 2004/2005 [online]. Praha: Solen, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.medon-solutio.cz/online2006/print.php?textID=12> .

7.4 Postavení a osudy židovských lékárníků v protektorátu Čechy a Morava

Situace po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava znamenala podstatné zhoršení situace jak pro židovské majitele lékáren, tak pro ostatní židovské zaměstnance v lékárnách. Již v květnu 1939 vyzval pražský magistrát Hlavní grémium lékárníků pro Čechy, aby sestavilo seznam lékáren, které podléhaly vládnímu nařízení ze dne 21. 3. 1939 číslo 87 Sbírky zákonů a nařízení. Jednalo se v naprosté většině o lékárny, jejichž majitel nebyl „árijského“ původu. Ke správě těchto lékáren měl být jmenován úředně důvěrník nebo nucený správce. Ke zjištění těchto skutečností podniklo hlavní grémium v červenci 1939 své vlastní šetření ve formě dotazníků ohledně počtu „neárijců“ v lékárnách. Došlo ke zjištění, že Židé v té době tvořili na území Protektorátu ani 1 % z celkového počtu majitelů lékáren a přibližně 5 % z počtu kondicinujících farmaceutů. I toto malé procento se postupně snížilo, takže v létě 1939 nebyl v Praze evidován již žádný židovský majitel lékárny.

V srpnu 1939 bylo provedeno další šetření – a to protektorátním ministerstvem sociální a zdravotní správy, jehož cílem bylo zjistit, zda ještě působí Židé jako majitelé lékáren a rovněž zda, není mezi majitelkami koncesí, které jim připadlo vdovským právem, Židovka¹¹²¹.

V roce 1939 rovněž vyzvalo vedení Svazu českých lékárníků ty své stávající členy, kteří nemohli prokázat „árijský“ původ, aby dobrovolně vystoupili z organizace¹¹²².

V květnu 1939 bylo vydáno vládní nařízení ze dne 19. 5. 1939, čísla 166 Sbírky zákonů a nařízení o opatrování dokladů pro úřední důkaz rodového původu. Toto nařízení velmi důkladně umožnilo úřadům kontrolu „árijského“ původu občanů. Uchazeč musel předložit kromě vystaveného dokladu o „árijském“ původu také předložit svůj křestní list, ale také křestní listy obou rodičů a obou prarodičů, jak z otcovy, tak z matčiny strany.

Vystavení průkazu rodového původu sice nebylo vysloveně povinné, ale bylo úřady požadováno. Lékárnická grémia v Čechách a na Moravě po dohodě se Svazem českých lékárníků oznámily svým členům, že si mají rovněž tyto doklady nechat vystavit. Lékárnické organizace se rovněž dohodly, že v zájmu lepšího jednání s protektorátními úřady zavedou jednotnou evidenci těchto průkazů u všech svých členů.

---

¹¹²¹ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 53-54.

¹¹²²Ibidem, s. 31.

Jako prozatímní řešení situace, bylo povinně vyžádáno u všech členů tzv. místopřísežné prohlášení o „árijském“ původu¹¹²³.

Další omezení, potencionálně týkající se židovských farmaceutů ve státních službách (ústavní lékárny) stanovilo nařízení říšského protektora o propuštění židovských zaměstnanců ze státní služby v Protektorátu Čechy a Morava. Pod toto nařízení spadaly osoby pokládané za Židy podle norimberských zákonů, oficiálně stanovené v nařízení říšského protektora z 21. 6. 1939 (viz výše). Tito zaměstnanci měli být propuštěni ze služby k datu 1. každého měsíce v souladu s dodržením výpovědní lhůty šesti týdnů¹¹²⁴.

Definitivní konec možnosti práce židovských farmaceutů v pozici kondicinujících farmaceutů, asistentů, aspirantů či i sustentantů určilo vládní nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě ze 4. 7 1939, které vyšlo 24. 4. 1940¹¹²⁵ a tímto datem vstoupilo v platnost¹¹²⁶.

Podle bodu 11 tohoto rozhodnutí již nesměl nikdo, kdo nebyl „árijského“ původu, pracovat v lékárně. Na stránkách českého lékárnického tisku sice proběhla krátká, ovšem jen teoretická diskuze, zda se to týká všech Židů, pracujících v lékárně nebo jen židovských majitelů lékáren. Tato definice vycházela z úzusu, který byl stanoven v této době, že lékárníkem se smí nazývat pouze farmaceut, který dosáhl potřebné kvalifikace, vlastní a vede svoji lékárnu. Nicméně toto nic nezměnilo na tom, že v lékárnách na území Protektorátu Čechy a Morava nesměl v té době již na žádné pozici pracovat žádný Žid. Všichni farmaceutky a farmaceuti židovského původu, kteří pracovali ještě v lékárnách, byli od tohoto data nezaměstnaní. Státní prezident mohl sice podle paragrafu 3 tohoto nařízení stanovit výjimku, ale dosud není známo, že by se tato možnost týkala konkrétně nějakého židovského farmaceuta¹¹²⁷.

V časopise Lékárnické listy bylo konstatováno ve výkladu tohoto nařízení¹¹²⁸, že jednak Židé nemohou být lékárníky, ale též ani kondicinujícími farmaceuty nebo aspiranty farmacie.

---

¹¹²³ Průkazy rodového původu. *Věstník Svazu českých lékárníků*. 1939, XXXII/XX.(22), 402-403.

¹¹²⁴ Úprava služebních smluv židovských zaměstnanců. *Věstník Svazu českých lékárníků*. 1939, XXXII./XX.(24), 463-464.

¹¹²⁵ Úprava židovské otázky ve veřejných lékárnách (Oběžník Zem. úřadu v Praze ze dne 5. VII. 1040, čís. 2808-1940/odd.26.)

¹¹²⁶ „Vládním nařízením ze dne 4. července 1939, č. 136/1940 Sb. bylo upraveno právní postavení židů ve veřejném životě Protektorátu Čechy a Morava. Podle § 4. odst. 2, č. 2 cit. nař. nemohou být židé lékárníky. Pod pojmem "lékárník" nutno rozuměti jak lékárníka zaměstnavatele, tak i farmaceutický pomocný personál, pokud jsou zaměstnání při provozu veřejné nebo ústavní lékárny. Na základě výnosu ministerstva sociální a zdravotní správy ze dne 25. června 1940, čís. L. 5125-1615-1940 ukládá se okres. úřadům, aby všichni majitelé veřejných lékáren, pachtýři, odpovědní správci nebo jich zástupci, dále magistři farmacie (nediplomovaní farmaceuti) a aspiranti zaměstnaní ve veřejných neb ústavních lékárnách, jsou — li židy ve smyslu § I cit. nař., byli z provozu lékáren odstraněni“. Viz Úprava židovské otázky ve veřejných lékárnách. *Lékárnické listy*. 1940, XXXIII., 171.

¹¹²⁷ Vyloučení židů z veřejného života. *Věstník Svazu českých lékárníků*. 1940, XXXIII/XXI (9), 182-186.

¹¹²⁸ Vládní nařízení ze dne 4. července 1939, č. 136/1940 Sb., kterým bylo upraveno právní postavení židů ve veřejném životě Protektorátu Čechy a Morava.

„Podle předběžných informací se toto nařízení vztahuje též na židovské lékárníky-zaměstnance v soukr. službách a aspiranty farmacie.¹¹²⁹“

Od této doby bylo uplatnění židovských farmaceutů omezeno na zdravotnické zařízení, jako byla Židovská nemocnice v Praze. Později, za tragičtějších okolností, řada z nich našla uplatnění v lékárně v terezínském ghettu. To byl případ PhMr. Karla Kürschnera, který po odchodu z lékárny pracoval v Židovské nemocnici a později vedl lékárnu v židovském ghettu v Terezíně¹¹³⁰.

---

¹¹²⁹ Postavení židů ve veřejném životě. Lékárnické listy. Praha, 1940, XXXIII., 134.

¹¹³⁰ Rod Prášilů v domažlické lékárně. *Lékárna U zlatého jelena, s. r.o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84.

7.5 Ústředna pro židovské vystěhovalectví

Důležitou roli hrála v exploataci židovského majetku Ústředna pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*)¹¹³¹. Pod touto hlavičkou (dále jen Ústředna) existovalo několik nacistických organizací založených Adolfem Eichmannem, nejprve ve Vídni (20. 8. 1938) a poté v Praze (21. 7. 1939). Ústředna měla pravomoc na vyřizování veškerých záležitostí týkajících se židovského obyvatelstva okupované země. Prvotním cílem bylo přinutit Židy se vystěhovat jen s minimem osobního majetku, zbytek měl připadnout Německé říši. Zřizovatel Ústředny Adolf Eichmann byl vedoucím oddělení IV B 4 Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (*Reichssicherheitshauptamt*), které se zabývalo židovskou otázkou. V čele české pobočky Ústředny stanul nejprve Walter Stahlecker¹¹³², kterého brzy nahradil¹¹³³ Hans Günther¹¹³⁴.

Strategie obou ústředen spočívala v postupném nátlaku na židovské obce ve Vídni a v Praze do spolupráce, která měla oběma organizacím jednak zjednodušit práci (pověřovalo je uskutečňováním jednotlivých úkolů), jednak dodat jejich konání zdání legálnosti.

Náplní její činnosti bylo vystavování cestovních pasů, daňových osvědčení a povolení k vývozu věcných darů, oblečení a dalších věcí. Za vydání tohoto povolení museli zaplatit Židé manipulační poplatek 23 000 K. Židé, také platili vystěhovaleckou daň a poplatek za vystavení cestovního pasu.

Po vzniku konceptu „konečného řešení židovské otázky“ došlo k reorganizaci české Ústředny. Byla přejmenována na Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě (*Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren*), která byla pověřena řešením tohoto plánu na území Protektorátu¹¹³⁵.

Podobně jako ve Vídni spadal pod pražskou Ústřednu rovněž také Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*), který byl založen říšským

¹¹³¹ MILOTOVÁ, Jaroslava. Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze: Geneze a činnost do počátku roku 1940. Terezínské studie a dokumenty. Praha: Nadace Terezínská iniciativa, 1997, s. 10-29.

¹¹³² Franz Walter Stahlecker (1900–1942) byl velitelem *Sicherheitspolizei* (bezpečnostní policie) a *Sicherheitsdienst* (SD, Bezpečnostní služba) říšského komisariátu Ostland v letech 1941 - 1942. Stahlecker velel *Einsatzgruppe A*, která byla nejvražednější ze čtyřech aktivních *Einsatzgruppen* (komanda smrti během Shoah) Německem okupované východní Evropy. Online na: http://www.yadvashem.org/odot_pdf/microsoft%20word%20-%206041.pdf.

¹¹³³ Hans Günther (1910 Erfurt – 1945) byl SS-Sturmbannführer a vedoucí Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze. Jako vedoucí Ústředny odpovídal za deportace Židů z protektorátu do vyhlazovacích táborů během holokaustu. Online na: <http://www.ghetto-theresienstadt.info/pages/g/guentherh.htm>.

¹¹³⁴ KREJČOVÁ, Helena, a kol. Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, str. 8-9.

¹¹³⁵ KREJČOVÁ, Helena, a kol. Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 7-8.

protektorem Konstantinem von Neurathem v rámci nařízení o péči o Židy a židovské organizace 5. března 1940 jako složka Ústředny pro židovské vystěhovalce.

Fond spravoval majetek Ústředny a rovněž se staral o majetek deportovaných Židů. Nejprve byly na jeho účty převáděny finanční prostředky jednotlivých židovských obcí a spolků, stejně jako jednotlivých Židů. Movitý majetek byl ponechán ze začátku ve správě židovských obcí, aby se funkcionáři Fondu nemuseli starat o jeho správu a údržbu. Po zániku příslušné židovské obce i tento majetek přešel pod Fond¹¹³⁶. Druhé nařízení říšského protektora o péči o Židy a židovské organizace ze 12. 10. 1940 pověřilo ústřednu likvidací majetku vystěhovalců¹¹³⁷.

Aby se celé záležitosti dodalo zdání legálnosti, byla podepsána kupní smlouva mezi židovským majitelem (obcí, spolkem atd.) n a straně jedné a Fondem na straně druhé. Židé své peníze však již nikdy neviděli, protože smlouva byla opatřena klauzulí, že dostanou peníze zpět, až opustí území Německé říše, k čemuž nedošlo a místo toho byli deportováni.

Z peněz získaných jeho prodejem bylo financován celý řetězec opatření „konečného řešení židovské otázky“¹¹³⁸. Nemalá část peněz také jistě skončila v kapsách nacistických funkcionářů, stejně jako movitý i nemovitý židovský majetek¹¹³⁹.

Zpočátku se i někteří farmaceuti pokoušeli vycestovat z území protektorátu prostřednictvím Ústředny. PhMr. Melanie Allinová (narozena 2. 6. 1907, zavražděna 1941, Lodž¹¹⁴⁰) zažádala na Policejním ředitelství ke dni 27. 4. 1939 o nový cestovní pas (doposud nevlastnila) do všech států světa mimo USA¹¹⁴¹. PhMr. Richard Freund (narozen 3. 1. 1892, zavražděn 1942, Lublin¹¹⁴²) si nechal vystavit vysvědčení zachovalosti na Policejním ředitelství v Praze ke dni 20. 6. 1940 za účelem vycestování do Šanghaje ("*Auswanderung nach Shanghai*")¹¹⁴³.

---

¹¹³⁶ KREJČOVÁ, Helena, a kol. Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 10-12.

¹¹³⁷ Viz ONDRUŠOVÁ, Karla. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, s. 40.

¹¹³⁸ KREJČOVÁ, Helena, a kol. Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 9.

¹¹³⁹ KREJČOVÁ, Helena, a kol. Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, str. 17.

¹¹⁴⁰ PhMr. Melanie Allinová. Holocaust.cz: Databáze obětí [online]. 2014 [cit. 2016-05-21]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/144981-melanie-allinova/>.

¹¹⁴¹ Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1950 (PŘ 1941-1950), Melanie Allinová, signatura A 272/6.

¹¹⁴² PhMr. Richard Freund. Holocaust.cz [online]. 2014 [cit. 2017-06-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/86183-richard-freund/>.

¹¹⁴³ Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1950 (PŘ 1941-1950), Richard Freund, signatura F 1454/21.

PhMr. Valerie Eisensteinová si zažádala o vysvědčení zachovalosti na Policejním ředitelství, které jí bylo vystaveno 18. 11. 1938 za účelem vystěhování do Ameriky¹¹⁴⁴. PhMr. Gertruda (Trude) Hellerová (narozená 31. 5. 1906), si nechala vystavit vysvědčení zachovalosti na Policejním ředitelství v Praze ke dni 24. 4. 1940 za účelem vycestování do Šanghaje¹¹⁴⁵. Celkem podle dostupných údajů vycestovalo „legálně“ z území protektorátu do 30. 11. 1942 celkem 25 977 Židů¹¹⁴⁶.

---

¹¹⁴⁴ Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940 (PŘ 1931-1940), Valerie Eisensteinová, karton 5554, signatura E 186/3.

¹¹⁴⁵ Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940 (PŘ 1931-1940), Gerta Hellerová, karton 6218, signatura H 493/13.

¹¹⁴⁶ KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“: genocida českých židů v německé protektorátní politice. 1. vydání. Praha: Academia, 1991. Str. 38.

7.6. Farmacie v ghettu Terezín

7.6.1 Ghetto Terezín

Ghetto Terezín (v němčině *Theresienstadt*) bylo založeno 24. 11. 1941 nacisty a plnilo dvojí funkci: jako koncentrační tábor a jako průchozí tábor pro transport Židů do vyhlazovacích táborů na východě Evropy. Nacisté stanovili pro území ghetta „extraterritoriality“ – území ghetta nebylo počítáno do území Protektorátu Čechy a Morava. Smysl tohoto opatření byl v tom, že nacisté tak mohli uvádět nízké počty Židů na obsazeném území Protektorátu.

Prvním transportem do Terezína bylo tzv. Aufbaukommando (komando výstavby), necelé čtyři stovky mladých mužů-řemeslníků, kteří připravili dosud nevyhovující prostory pro pobyt velkého množství osob. Civilní obyvatelstvo bylo nuceno Terezín opustit. Aufbaukommando dorazilo 24. 11. 1941. První transport českých Židů do Terezína, odjel z Prahy 30. 11. 1941 v počtu 1000 osob¹¹⁴⁷.

Ghetto Terezín fungovalo nejen jako soustředovací tábor, ale jako průchozí tábor do dalších koncentračních, tentokrát vyhlazovacích táborů. Prošlo jím celkem 156 500 Židů. Většinou se jednalo o obyvatele Čech a Moravy (74 000 osob), ale velkou část tvořili také Židé z území „staré“ Německé Říše (43 000 osob) a území bývalé Rakouské republiky (15 000 osob). Z dalších území prošlo Terezínem 5 000 holandských Židů, 1 400 slovenských Židů, 1 100 maďarských Židů a 500 dánských Židů¹¹⁴⁸. V Terezíně se narodilo 207 dětí. Pouze 25 z nich přežilo do osvobození ghetta¹¹⁴⁹. Terezínem prošel i transport 1260 tzv. bialystockých dětí (děti z ghetta v městě Bialystok v dnešním Polsku, které byly za několik týdnů transportovány do Osvětimi a zavražděny¹¹⁵⁰). Dalších 15 000 osob přišlo do Terezína ve velmi špatném zdravotním stavu koncem války v tzv. evakuačních transportech ze zrušených koncentračních táborů¹¹⁵¹. Průměrně bylo v ghettu kolem 30 000 až 40 000 osob (maximum bylo v září 1942, kdy v ghettu pobývalo necelých 58 500 osob).

---

¹¹⁴⁷ Seznam všech transportů do Terezína. Terezín Initiative Institute-Library Catalogue [online]. 2000 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_in_date.

¹¹⁴⁸ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. Historie terezínského ghetta. In: Moderní-Dějiny.cz [online]. 2009 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/historie-terezinskeho-ghetta/>.

¹¹⁴⁹ Péče o děti v podmínkách ghetta Terezín. In: MORAVCOVÁ, Markéta a Jan POSPÍCHAL. II. Mezinárodní konference Kvalita a její perspektivy: Péče o ženu a dítě. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015, s. 17.

¹¹⁵⁰ BIALYSTOK. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/bialystok/>.

¹¹⁵¹ Téma: Holocaust: informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Praha: Pro Památník Terezín vydal Ústav pro informace ve vzdělávání, nakl. Tauris, 2005, s. 36.
HILBERG, Raul. The destruction of the European Jews. New York: Octagon Books, 1961.

Podle údajů Tereziánské iniciativy bylo z Tereziána vysláno na východ celkem 63 transportů čítajících 88 135 osob¹¹⁵² (z nich přežilo kolem 3 600 osob). Kolem 35 000 osob zemřelo v Tereziáně vlivem špatných životních a zdravotních podmínek¹¹⁵³.

V čele správy nad ghettem byla táborová komandatura SS v čele s táborovým velitelem, kterým byl postupně Siegfried Seidl, Anton Burger a Karl Rahm. Ta podléhala Ústředně pro židovské vystěhovalectví v Praze. Komandatuře SS podléhala židovská samospráva ghetta. V jejím čele stál židovský starší (*Judenältester*) se svým zástupcem, poradním orgánem byla rada starších (*Ältestenrat*). Ve funkci židovského staršího se postupně vystřídali Jakob Edelstein, Paul Eppstein a Benjamin Murelstein¹¹⁵⁴.

V Tereziáně proběhla koncem války dvě návštěvy delegace Červeného kříže. Před nimi probíhala tzv. „zkrášlovací“ akce, která měla komisi předvést Terezián jako město šťastných a spokojených Židů. První návštěva proběhla 23. 6. 1944. Tříčlenná komise (vedoucí byl Švýcar Maurice Rossel a dva dánští zástupci) se nechala oklamat a sepsala zprávu, která vyzněla pro nacisty pozitivně¹¹⁵⁵. Druhá návštěva proběhla 6. dubna 1945 (členy byli za mezinárodní výbor Červeného kříže dr. O. Lehner, P. Dunant a švýcarský diplomat Buchmüller). I tato návštěva proběhla z hlediska nacistů uspokojivě. Ani neprohlédli propagační akci nacistů, byť již zkrášlovací akce nebyla tak výrazná jako v případě první návštěvy¹¹⁵⁶.

Osvobození Tereziána proběhlo bez bojů a nekomplikovaně. 1. 5. 1945 nacisté předali správu ghetta Červenému kříži a do 5. května všichni opustili Terezián. 8. 5. 1945 osvobodila Terezián Rudá armáda¹¹⁵⁷. Poslední oběti ghetta Terezián byli ti, kdo zemřeli na epidemii skvrnitého tyfu (kolem 1 500 osob včetně českých a sovětských zdravotníků), jejímž zdrojem byli vězni z evakuačních transportů, kteří přišli do ghetta koncem války¹¹⁵⁸.

---

¹¹⁵² Seznam všech transportů z Tereziána: Řazeno podle cíle transportu. Terezián Initiative Institute-Library Catalogue [online]. 2000 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_out_to.

¹¹⁵³ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. Historie tereziánského ghetta. In: Moderní-Dějiny.cz [online]. 2009 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/historie-terezinskeho-ghetta/>.

¹¹⁵⁴ KUČEROVÁ, Michaela. Život dětí v Tereziáně. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, s. 20.

¹¹⁵⁵ Zpráva Maurice Rossela o prohlídce Tereziána 23. června 1944. In: KÁRNÝ, Miroslav a Margita KÁRNÁ. Tereziánské studie a dokumenty. Praha: Academia, 1996, s. 196-224.

¹¹⁵⁶ BLODIG, Vojtěch. Poslední fáze ve vývoji tereziánského ghetta. In: KÁRNÝ, Miroslav a Vojtěch BLODIG. Terezián v konečném řešení židovské otázky: Mezinárodní konference historiků k 50. výročí vzniku tereziánského ghetta 1941-1945. Praha: Logos, 1992, s. 187.

¹¹⁵⁷ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. Tereziánské ghetto. Praha: V ráji, 2005, s. 52-53.

¹¹⁵⁸ Téma: Holocaust: informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Praha: Pro Památník Terezián vydal Ústav pro informace ve vzdělávání, nakl. Tauris, 2005, s. 36.

7.6.2 Zdravotnictví v ghettu Terezín

Zdravotní péče byla zcela záležitostí židovských vězňů. Ti pracovali jako lékaři, zdravotní sestry, pečovatelky či jako lékárníci. Zprvu probíhala v primitivních podmínkách, ale postupně byla vybudována nemocnice a další zdravotnická zařízení. Došlo ke vzniku specializovaných nemocničních oddělení. Rovněž kasárnách a domovech mládeže byly zřízeny marodky a ambulance. Kvalitu zdravotní péče v ghettu snižovala řada negativních okolností – přeplněnost ghetta umožňovala snadné šíření infekčních nemocí a parazitů, nedostatek léků a zdravotnického materiálu, nedostatek vody, sociálních zařízení. Tyto faktory a všeobecně nedostatečná hygiena přispívaly k šíření nemocí jako infekční průjmy, tuberkulóza kožní nemoci nebo břišní tyfus. Největší počet nemocných byl v únoru 1943 – přes 13 000 osob, plná třetina vězňů¹¹⁵⁹.

Centrum zdravotní péče v ghettu, byla nemocnice, zřízená v budově Vrchlabských kasáren. Zde již byla nemocnice před zřízením ghetta, ale její kapacita byla (maximálně 200 lůžek) byla zcela nedostačující, protože počet nemocných několikanásobně překračoval tuto kapacitu (v době největšího počtu vězňů bylo zde kolem 900 nemocných). V nemocnici navíc bydleli někteří lékaři a zdravotnický personál. Vybavení nemocnice bylo často improvizované, ale časem se zlepšilo, protože bylo doplněno vybavením zabaveným ze židovských (nebo i jiných) ordinací a nemocnic z protektorátu. Byl zde k dispozici elektrokardiograf, rentgen, horské slunce a fungující laboratoř. Velkým problémem byl nedostatek léků, výpadky v dodávkách elektřiny a vody a nemožnost zajistit odpovídající hygienickou péči pro všechny pacienty.

V červnu 1942 bylo zdravotnictví v ghettu rozčleněno mezi osm zdravotnických jednotek s 34 marodkami a ambulancemi (včetně pediatrických) rozčleněné do čtyř okrsků. Samotná nemocnice (Vrchlabská kasárna, E VI) měla několik oddělení – interní, chirurgické, urologické, oční, ORL, gynekologické, infekční, dermatologické, rentgenologické, kardiologické a centrální laboratoř a další¹¹⁶⁰. V nemocnici byl rovněž chorobinec. V Kavalírských kasárnách bylo psychiatrické oddělení (E V II)¹¹⁶¹.

Zdravotní péče byla v nevyhovujících podmínkách obtížná. Průběh nemocí byl komplikovanější než za podmínek mimo ghetto. Nebyl dostatek lůžek v marodkách. Nemocní

---

¹¹⁵⁹ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. Historie terezínského ghetta. In: Moderní-Dějiny.cz [online]. 2009 [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/historie-terezinskeho-ghetta/>, s. 97.

¹¹⁶⁰ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 123–129, 344–345, 354.

¹¹⁶¹ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 139.

byli hladoví a chyběl jim dostatečný příjem bílkovin, vitamínů a minerálů. Onemocnění části pacientů bylo psychosomatického původu díky neustálému stresu a obavám ze zařazení do transportu na východ. Problémy měli i lékaři a zdravotnický personál. Sami byli často nemocní, hladoví a stejně tak měli strach ze zařazení do transportu¹¹⁶². Často pili ampule s roztokem glukózy jako zdroj energie¹¹⁶³.

Vzhledem k tomu, že lékařské povolání bylo mezi Židy oblíbené, bylo v Terezíně velké množství lékařů. V únoru roku 1943 bylo evidováno 225 odborných lékařů, 256 lékařů praktických a 68 stomatologů¹¹⁶⁴. Celkem koncem roku 1943 pracovalo ve zdravotnictví 2 966 osob¹¹⁶⁵.

Na podzim 1944 došlo k rozsáhlým transportům na východ a zůstala v provozu pouze dvě centra zdravotní péče – centrální nemocnice a ambulance s odděleními na třetím okrsku (E IIIa). Z původního množství lékařů jich zůstalo v ghettu pouze 76¹¹⁶⁶.

PhMr. Marietta Šmolková vzpomínala:

„Strýc Viktor se stal vedoucím zdravotní složky v hamburských kasárnách a měl možnost přestěhovat maminku, sestru i mě, takže jsme zase bydleli pohromadě. Já jsem začala pracovat v šéflékařské kanceláři, zapisovala jsem případy nových onemocnění. Jednotliví lékaři odpoledne do kanceláře přicházeli a referovali o zvláště těžkých pacientech, o vývoji jejich nemocí a o výskytu nových onemocnění. Scházelo se tam zhruba patnáct lékařů a radili se o dalším postupu. Myslím, že z toho lze usuzovat, že v daných primitivních podmínkách byla lékařská péče na poměrně slušné úrovni. Kromě toho byli v Terezíně soustředěni lékaři postupně z celé střední Evropy, tudíž lidé s různými zkušenostmi. Byli tam také lékaři, kteří prodělali první světovou válku a znali podmínky kolektivního stonání, infekcí a nemocí a nouzové podmínky, což někdy pomohlo řešit situaci, zvláště v době žloutenky, záškrtu, spály, tyfu a dysenterie. To všechno byly velmi nakažlivé choroby. Sama jsem prodělala záškrť, spálu i žloutenku. Tehdy ještě v Terezíně neexistovala funkční infekční nemocnice, takže jsem si to vždycky odbyla na samotce.¹¹⁶⁷“

¹¹⁶² KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. Péče o umírající židovské víry. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 13.

¹¹⁶³ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství: II. díl: Sociologie. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 338.

¹¹⁶⁴ ONDŘICHOVÁ, Lucie. Ošetřovatelství v Terezínském ghettu. Ošetřovatelství. Praha: Oddělení ošetřovatelství ÚSL LF Univerzity Karlovy Hradec králové, 2006, 8(3-4), s. 57.

¹¹⁶⁵ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. II. díl: Sociologie. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 201.

¹¹⁶⁶ KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. Péče o umírající židovské víry. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 18.

¹¹⁶⁷ NEUNER, Pavla. Marietta Šmolková. In: Centropa: Preserving Jewish memory-Bringing history to life [online]. 2005 [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.centropa.org/node/79284>

Vzpomínky zaznamenala rovněž PhMr. Hilda Arnsteinová:

„Tak já jsem bydlela v jedněch z těch velkých kasáren, nevím, jestli to znáte tam. Ta takzvaná Hamburská, ta byla pro ženy, Hannover byla pro muže, Drážďanská byla pro staré lidi, a ještě jiný, já nevím. Každopádně já jsem dostala ubytování v mansardě Hamburské kasárny s dvanácti ženskými. Dvanáct ženských nás bylo. A co jsem měla s sebou – teplou deku. Tu jsem si vzala, v létě jsem na ní ležela a v zimě jsem se s ní přikryla. A můžu prozradit, to se tady mohlo v židovské obci nechat barvit, tak já jsem nechala si tři nebo čtyři povlaky obarvit, a to jsem do toho vlezla, takže jsem měla tu čistotu zespoda. Jinak bylo hrozně moc štěnic, ale já jsem byla mladá, třicet let, mně vůbec nic nevadilo, já jsem spala jak zabitá.“ Tazatel: „Měla jste tam přátele?“ - „Jistě, ale hlavně nejdřív z práce. Napřed jsem měla práci v čisticí koloně, to jsem za pár dní byla i vedoucí. No jo, ale bylo to venku a já jsem chytla hned zápal plic. Takže jeden zápal plic jsem vyléčila a už jsem chytla druhý. Tam jsme měli výborný lékaře. A to víte, že tam byla celá lékárna ze Staroměstského náměstí? A on si ten majitel, pan Freund, moh vzít všechno, co chtěl, za zásluhy. Takže on se zásoboval dobře, takže vystačil s lékama až na konec. To bylo naše štěstí.¹¹⁶⁸“

---

¹¹⁶⁸ Hilda Arnsteinová, roz. Sommerová (1911-2010): Životopis. Paměť národa [online]. [cit. 2017-03-16]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/index.php/witness/index/id/2148>.

7.6.3 Lékárna v terezínském ghettu

Součástí systému zdravotní péče bylo i „farmaceutické oddělení“. Přesné označení se nezachovalo, záleží často na autorově interpretaci. Kratochvílová ve své diplomové práci uvádí podjednotku „Ústřední sklad léčiv“, pod který spadá lékárna, lékařské sklo, lékařský inventář a výroba farmaceutických preparátů¹¹⁶⁹. Adler v druhém díle svého opusu Terezín 1941-1945: Tvář nuceného společenství uvádí, že celkem v ústředním skladu léčiv pracovalo 35 osob, a ještě tři další byli zaměstnání při umývání skla v lékárně¹¹⁷⁰.

V Terezíně před jeho přeměnou v ghetto v letech 1941/42 byla pouze jedna lékárna. Byla koncesovaná lékárna „U koruny“ (založená roku 1865) v ulici 28. října v čísle popisném 83. Majitelem byl v roce 1937 PhMr. Otto Niklas¹¹⁷¹. Po vystěhování původních obyvatel byla i lékárna byla začleněna do systému zdravotnické péče v ghettu. Lékárna, která byla v Terezíně součástí ústředního skladu léčiv, se nacházela v budově označené Q412. Podle nacistického členění ghetta to byla jedna z pásu budov, která tvořily severní hranici ghetta.

V centrální lékárně se připravovaly objednávky léků podle objednávek z nemocnice a dalších jednotek zdravotní péče v Terezíně. Zásoby léků nemohly pokrýt všechny požadavky, a tak byly objednávky podle aktuální situace na skladě lékárny krácené. Kromě prostor lékárny byly ještě zvlášť sklady zdravotnického materiálu. Zásobování ghetta léky bylo složité a nedostačující¹¹⁷². Léčivé přípravky se do Terezína dostávaly několika způsoby.

Do centrální lékárny byly dodávány léky z tzv. "šlojsky" (z německého *schleuse-shromaždiště*), kde byly příchozím vězňům odebírány osobní věci a majetek včetně léků. Osazenstvo lékárny muselo někdy obtížně identifikovat jednotlivé, neoznačené tabletky, pilulky a jiné lékové formy, protože příchozí, ze strachu, že jim budou léky zabaveny, se je různě snažili ukrýt v zavazadlech nebo oblečení. Nicméně stejně jim byly i tak zabaveny, ale musely být identifikovány podle barvy, tvaru nebo v některých případech dle továrních značek. Injekce a některé druhy léků dodávala lékárna v Roudnici nad Labem.

---

¹¹⁶⁹ KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. Péče o umírající židovské víry. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 14.

¹¹⁷⁰ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 235.

¹¹⁷¹ ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol. 1938, s. 546.

¹¹⁷² Viz Dodávky zboží centrálního skladu léčiv pro hospodářské oddělení v Terezíně, 27. 8. do 21. 9.1944, Online katalog Archivu Židovského muzea v Praze, identifikátor DOCUMENT.JMP.SHOAH/T/2/A/8c/273/001, Skladiště léčiv, lékárna, inventární číslo 273, dostupné online na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/137096 .

Léky a zdravotnický materiál také pomáhal pro ghetto zajišťovat jediný externí lékař, MUDr. Benno Kröner, německý lékař z nedalekých Litoměřic, pod jehož oblast působnosti Terezín formálně spadal¹¹⁷³.

PhMr. Marie Sandová ve své vzpomínkové črtě o terezínském lékárně uvádí příklady některých připravovaných léčiv. Proti kašli se připravovala sůl stibia *Stibium sulfuratum aurantiacum*¹¹⁷⁴, které se rozděloval do sáčků s cukrem jako nosičem. V případě velmi častého onemocnění v Terezíně – průjmu – se připravovalo ve formě prášku živočišné uhlí a k tomu Calcium carbonicum. Toto se vydávalo po lžici vězňům do jídelních misek. Další tehdejší prostředek proti průjmu, Tannalbin, nebyl k dispozici v dodatečném množství.

Kromě centrální lékárny byla ještě zřízena výdejna léků v Sudetských lékárnách (v roce 1943 musela být vyklizena pro archiv SS) a také ve Vrchlabských kasárnách. PhMr. Sandová vzpomíná, že v této výdejně pracovala a objednávala léky a zdravotnický materiál (bylo ho velmi málo). Do výdejny byly denně službou přinášeny léky z centrální lékárny. Injekce byly vydávány na předpis po jednotlivých ampulích a tableta čípky maximálně na 2 dny, aby někteří pacienti léky zbytečně nehromadili.

K nedostatkovým látkám patřil jód, jako jeho primitivní náhražka byly používány antiseptika Jox nebo Sepso¹¹⁷⁵, dále alkaloidy a sulfonamidy¹¹⁷⁶. Adler ve své práci uvedl, že sulfonamidy se v roce 1942 prodávaly na černém trhu v přepočtu za 2 000 korun a více a alkaloidy nebyl vůbec k sehnání¹¹⁷⁷.

Předepisování léků představovalo, jako popsal Adler¹¹⁷⁸ specifický sociologicko-psychologický fenomén terezínského ghetta, který by si zasloužilo pečlivé zpracování historiky farmacie.

---

¹¹⁷³ KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. Péče o umírající židovské víry. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 20.

¹¹⁷⁴ Synonymum pro Sulfur auratum antimonii. Viz BRIEGER, Richard. Pharmazeutische synonyma: unter berücksichtigung des geltenden und älterer deutscher arzneibücher, pharmazeutischer kompendien sowie fremdsprachlicher arzneibücher zusammengestellt. Berlín: J. Springer, 1929, s. 249.

¹¹⁷⁵ Sepso byl v roce 1938 nový název pro lék Metajodin. Viz *GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse*. 7. Dresden: SCHWARZECK -VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 196.

Původní Sepso bylo antiseptikum na rány a k ošetření kůže, Kromě hlavní účinné látky, sloučeniny jódu pod názvem metajodin, bylo složeno z 10 % aluminiumchloridu, 1,2 % chloridu železitého, 1,75 % ammoniumrhodanidu, 2,8 % kyseliny salicylové, 0,5 % kafry a 48,2 % ethanolu. Sepso s vyrábí dodnes ve stejné indikaci, ale jód již obsahuje ve formě jodovaného povidonu a má obchodní název Sepso-J-Lösung.

¹¹⁷⁶ KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. Péče o umírající židovské víry. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, s. 20.

¹¹⁷⁷ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství: II. díl: Sociologie. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 338.

¹¹⁷⁸ Ibidem, s. 338-341.

Vzhledem k variabilitě dodavatelů léků¹¹⁷⁹ (od léků zabavených příchozím přes léky přivezené lékaři a farmaceuty po řádné dodávky od lékařů a lékáren z okolí) měli lékaři k dispozici relativně široké, byť kvalitativně nedostačující portfolio léčiv. Poskytované léky, stejně jako celá zdravotní péče byla v ghettu zdarma. Pacienti se nemuseli obávat finančního zatížení, když jim lékař předepsal lék.

Řada pacientů také hledala ve své nemoci určité pomyslné útočiště před vnějším světem ghetta. Nemoc a její léčba (včetně různých druhů vyšetření a předepsaných léčiv) představovala pro ně určitý alternativní styl života. Toto však rozhodně neznamenal, že by svoji nemoc předstírali, simulovali či se u nich projevil Münchhausenův syndrom. Jen hledali určitý úkryt před nesnesitelnou okolní realitou. Roli také hrála při předpisování léčiv často vyhořelost, únava a soukromé starosti jednotlivých lékařů¹¹⁸⁰.

Někteří lékaři kritizovali nadbytečné předepisování léků. MUDr. Reiss, zkušený lékař, o tom pojednal ve své přednášce, kterou přednesl před svými kolegy v Terezíně 4. 3. 1943¹¹⁸¹.

V této přednášce uvedl také příklady některých předepisovaných léků. Představitelem již zmiňovaných sulfonamidů byl DIPRON¹¹⁸², označovaný jako nejčastěji používaný lék na zranění ve druhé světové válce. Dipron byl prvním z řady sulfonamidů, které byly objeveny počátkem 30. let 20. století při práci s azobarvivy v německé firmě Bayer. Dr. Gerhard Domagk (1895-1964)¹¹⁸³ zjistil, že jedno z azobarviv,

Prontosil (barvivo prontosilová červeň) je účinná proti hemolytickým streptokokům. Účinná byla ovšem jen metabolit, sulfanilamid neboli p-aminobenzensulfonamid (4-aminobenzensulfonamid), na který se Prontosil přemění odbouráním v organismu. Jedná se o antimikrobiální léčivou látku, ovšem její účinek byl „jen“ bakteriostatický. Podstata jeho účinku spočívá v jeho strukturní podobnosti s p-aminobenzoovou kyselinou (PABA), kterou mikroorganismy využívají k tvorbě kyseliny listové, nutné pro syntézu DNA. Sulfanilamid

---

¹¹⁷⁹ Inventář skladu léčiv v Terezíně a přehledy dodávek léků 1942 do 1945, identifikátor DOCUMENT.JMP.SHOAH/T/2/A/8c/273/002, Skladiště léčiv, lékárna, inventární číslo 273,

dostupné online na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/137097.

¹¹⁸⁰ Viz například Graf s výdaji terezínské lékárny v L 305 za únor 1944

1 3. 1944, identifikátor DOCUMENT.JMP.SHOAH/T/2/A/8c/273/003, Skladiště léčiv, lékárna, inventární číslo 273,

dostupné online na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/137098.

¹¹⁸¹ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství: II. díl: Sociologie. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 339.

¹¹⁸² GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 58.

¹¹⁸³ Významný německý bakteriolog, chemik a patolog. Z a svůj objev sulfonamidu sulfanilamidu obdržel v roce 1939 Nobelovu cenu. Viz: DOMAGK, Gerhard. Ein Beitrag zur Chemotherapie der bakteriellen Infektionen. *DMW-Deutsche Medizinische Wochenschrift*, 1935, 61.07: 250-253.

soutěží s PABA o enzym dihydropteroátsyntetasu a vytváří nefunkční analoga kyseliny listové. V tom spočívá princip jeho bakteriostatického účinku. Na vlastní živočišné buňky těla sulfanilamid nepůsobí¹¹⁸⁴. V roce 1938 byl ve formě injekcí a tablet vyráběn československou firmou Interpharma, sídlící v Praze-Modřanech¹¹⁸⁵.

MUDr. Reiss ve své přednášce zmínil, že pacienti považují Dipron za neškodný a současně univerzální prostředek na všechny možné nemoci. Dále kritizoval, že kvůli jeho podávání u nemocí, jako je břišní tyfus, kde je neúčinný, chybí u nemocí jako pneumonie, kde může pomoci.

Jako další z příkladů uvedl látku Ichtyol (též ichtamol, latinsky ichthammolum). Jedná se o dodnes používanou farmaceutickou surovinu, získávanou destilací určitých živičných krystalických břidlic, následnou sulfonací získaného destilátu a jeho neutralizací amoniakem¹¹⁸⁶. Tehdy byla používaná tmavá forma ichtyolu. Samotná látka má poměrně komplexní působení – „působí antipruriginózně až lehce anesteticky, antimikrobiálně (zvláště antimykoticky) a keratoplasticky. Účinkuje antiexzematózně a urychluje resorpci zánětlivých infiltrátů. Znečitlivující a antimikrobiální účinek se přičítá fenolům a přítomnosti síry, antiproliferační účinek na zánětlivý buněčný infiltrát a epidermové buňky benzolům, naftalinům a různým jiným cyklickým uhlovodíkům. Výrazné antibakteriální a antimykotické účinky...“¹¹⁸⁷.

MUDr. Reiss kritizoval ve své přednášce nasazení ichtyolu v mastích u růže (erysipel, kožní infekční choroba, kde je původcem *Streptococcus pyogenes*), ale také u jiných kožních onemocnění či u běžných odřenin a dalších drobných poranění. Navíc při jeho aplikaci docházelo ke značné spotřebě obvazového materiálu¹¹⁸⁸.

Terezín dvakrát navštívila delegace MVČK (Mezinárodního výboru Červeného kříže)¹¹⁸⁹. Mezinárodní výbor Červeného kříže se snažil navštívit Terezín, aby zjistil pravdu o skutečných životních podmínkách vězňů. K možné návštěvě se poprvé vyjádřil Hlavní úřad říšské bezpečnosti pozitivně v červnu 1943. Od konce roku 1943 probíhalo v Terezíně na příkaz

¹¹⁸⁴ HAMPL, František a Jaroslav PALEČEK. Farmakochemie. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 2002, s. 305.

¹¹⁸⁵ GEHES KODEX: *der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse*. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H, 1938, s. 58.

¹¹⁸⁶ Český lékopis 1997: Pharmacopoea bohemica . [online]. Praha: Grada Publishing, 1997 [cit. 2017-03-11].

Dostupné online na: http://www.lekopis.cz/Kap_6_1_Ichthammolum.htm.

¹¹⁸⁷ ŠVIHOVEC, Jan a Pavel KOSTIUK. Ichthyo Care (ichthammolum): profil kosmetického prostředku. In: Edukafarm [online]. 2003 [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: <http://www.edukafarm.cz/c175-ichthyo-care-ichthammolum-profil-kosmetickeho-prostredku>.

¹¹⁸⁸ ADLER, Hans Günther. Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství: II. díl: Sociologie. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 340.

¹¹⁸⁹ Zpráva Maurice Rossela o prohlídce Terezína. In: KÁRNÝ, Miroslav a Margita KÁRNÁ. Terezínské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, 1996, s. 196-224.

německého ministerstva zahraničí a německého Červeného kříže nařídila SS tzv. „zkrášlení“ (*Stadtverschönerung*).

Svoji roli rovněž hrálo i to, že od října 1943 bylo do Terezína deportováno postupně 466 dánských Židů¹¹⁹⁰, které se již nepodařilo dánskému odboji dopravit do Švédska. Dánské ministerstvo zahraničí a Červený kříž tlačily na nacistické úřady v Kodani a Berlíně, aby se mohly přesvědčit o stavu jejich spoluobčanů.

Zkrášlovací akce nabraly na intenzitě od začátku roku 1944. Celé ghetto bylo postupně upraveno tak, aby byl dojem delegace co nejlepší včetně výběru „účinkujících“ Židů a předložení zmanipulovaných dokladů o životních podmínkách v ghettu.

Poprvé se jednalo o tříčlennou delegaci, která navštívila ghetto 23. 6. 1944. Skládala se ze dvou Dánů-Frantse Hvasse z ministerstva zahraničí a zplnomocněnce Dánského Červeného kříže Juela Henningsena-a funkcionáře Mezinárodního výboru Červeného kříže, Švýcara Maurice Rossel. Delegaci doprovázela řada vysokých nacistických funkcionářů, zástupce Německého Červeného kříže a terezínský židovský starší Paul Eppstein¹¹⁹¹.

V rámci své inspekce navštívila i lékárnu a byli jí i předloženy zfalšované doklady o hospodaření s léky v Terezíně. Komise všechno, stejně jako ostatní záležitosti, akceptovala bez
1192

Předseda rady starších dr. Paul Eppstein a jeho lidé nemohli ovšem pod tvrdým nacistickým tlakem jednat jinak. Pokud by konstatovali nedostatek léčiv, byla by to skvrna na tváři „Potěmkinovy vesnice“ nacistických úřadů pro delegaci. Ve skutečnosti však mnozí vězňové vzpomínali, že léky byly do Terezína pašovány¹¹⁹³.

---

¹¹⁹⁰ Dánští Židé v Terezíně. *Zpravodaj: Vzdělávací a informační bulletin Památníku Terezín* [online]. 2015 [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://newsletter.pamatnik-terezin.cz/dansti-zide-v-terezine/>.

¹¹⁹¹ STRÁNSKÝ, Matěj. Zkrášlovací akce a návštěva Mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně 23. června 1944. *Holocaust.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/zkraslovaci-akce-a-navsteva-mezinarodniho-vyboru-cerveneho-krize-v-terezine-1944/>.

¹¹⁹² „Nechtělo se nám tomu věřit, ale měli jsme možnost se přesvědčit, že tomu tak skutečně je. Terezín má ústřední lékárnu a několik filiálek. Zásoby jsou velmi značné a velmi různorodé, lékárníci nás ujistili, že mohou vyhovět veškerým požadavkům lékařů. Jednotlivci si nemohou léky kupovat, dostávají je zdarma při předložení lékařského předpisu. Tento systém každého uspokojí. Nota 3659 z 1. 6. 44 Farmaceutické rozdělování byla skutečně vyřešena tímto nadbytkem léků. Jakkoli to zní sebeneuvěřitelněji, můžeme jen s radostí potvrdit toto výjimečné bohatství v léčivech.“ Viz Zpráva Maurice Rossela o prohlídce Terezína. In: KÁRNÝ, Miroslav a Margita KÁRNÁ. *Terezínské studie a dokumenty 1996*. Praha: Academia, 1996, s. 196-224. Online též dostupné na: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/ghetto-terezin-2/>.

¹¹⁹³ Viz například vzpomínky Valtera Keslera a Jana Tuny, APT, vzpom. č. 134 a 1316.

Tabulka 7.6.4.1- Umístění centrální lékárny a jejich poboček (tzv. „filiálek“) v ghettu Terezín¹¹⁹⁴

Budova	Kód	Umístění, místnost (Raum)	Název
Lékárna, sklad léčiv (Apotheke, Medikamentenlager)	Q 412	Raum 06	Zentralapotheke (Apotheke)
Lékárna, sklad léčiv (Apotheke, Medikamentenlager)	Q 412	Raum 07	Zentralapotheke (Laborator)
Hannoverská kasárna	B IV	Raum 165 (1. patro)	Apotheke ("filiálka")
Knihovna ghetta (Ghettobücherei)	L 514	Raum 19 (1. patro)	Apotheke ("filiálka")
Sokolovna	C I	Raum 02 (přízemí)	Apotheke ("filiálka")
Budova	L 305	Neuvedeno	Apotheke ("filiálka")
Budova	L 317	1. patro	Apotheke ("filiálka")
Hamburská kasárna	C III	Raum 97a	Apotheke ("filiálka")
Nemocnice, lázně (Krankenhaus, Bad)	E VI	1. patro	Apotheke ("filiálka")
Nemocnice, lázně (Krankenhaus, Bad)	E VII	Raum 48 (1. patro)	Apotheke ("filiálka")
Drážďanská kasárna	H V	Raum 197g (2. patro)	Apotheke ("filiálka")
Budova	Q 713	Neuvedeno	Apotheke ("filiálka")
Budova	Q 721	1. patro	Apotheke ("filiálka")

Zde je dobré ještě upřesnit, že nemocnice a lázně byly situovány do Vrchlabských kasáren (*Die Hohenelbe kaserne*, E VI). Není zde uvedena pobočka v Sudetských kasárnách (*Die Sudetenkaserne*, E I) vyklizená v roce 1943 pro potřeby SS.

¹¹⁹⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, číslo fondu 67, název fondu Terezín Ghetto-samospráva oddělení technické a stavební, Terezín, datace: 1942–1945.

7.6.4 Židovští farmaceuti z českých zemí v ghettu Terezín

V ghettu v Terezíně byla vězněna celá řada židovských lékárníků z českých zemí. Jejich přehled dokumentuje následující tabulka:

Tabulka 7.6.4. 1 Židovští farmaceuti z českých zemí v ghettu Terezín, část první

Příjmení	Jméno	Narození	Rodiště	Terezín	Osud	Místo smrti	Datum smrti	Vlastní jméno
Allerhandová	Hilda	29. 5. 1899	N	4. 4. 1942	Zavražděna	Osvětim	6. 10. 1944	
Ameisová-Fantová	Tekla	29. 5. 1911	Ostrava	30. 9. 1942	Zavražděna	Treblinka	8. 10. 1942	
Baumgartlová	Marie	20. 5. 1913	Kralupy n. Vltavou	4. 9. 1942	Zavražděna	Malý Trostinec	8. 9. 1942	
Bermannová	Eliška	30. 9. 1910	N	12. 2. 1942	Přežila	N	N	
Bloch	Jiří	15. 6. 1912	N	4. 9. 1942	Zavražděn	Malý Trostinec	8. 9. 1942	
Bock	Jan	3. 11. 1913	Brno	5. 12. 1941	Zavražděn	Osvětim/Dachau	23. 3. 1945	
Bognerová	Alice	29. 9. 1904	Jihlava	13. 6. 1942	Zavražděn	Terezín	13. 6. 1942	
Brod	Karel	1. 1. 1888	Rovensko p. Troskami	5. 6. 1942	Zavražděn	Terezín	13. 6. 1942	
Bruckner	Emil	2. 6. 1899	Mírovic	5. 6. 1942	Zavražděn	Osvětim	20. 1. 1943	
Bučinová	Milena	9. 7. 1897	N	25. 2. 1945	Přežila	N	N	
Černá	Františka	30. 9. 1910	N	11. 2. 1945	Přežila	N	N	
Danzerová	Irma	24. 2. 1903	Rychnov n. Kněžnou	21. 12. 1942	Zavražděna	Osvětim	23. 1. 1943	
Dorfmanová-Sternová	Edita	25. 7. 1911	Praha XII	8. 7. 1943	Zavražděna	Osvětim	18. 12. 1943	
Drucker	Robert	1. 1. 1897	Brno	19. 3. 1942	Zavražděn	Piaski	1. 4. 1942	
Dubinová-Selkaová	Bianka	2. 12. 1904	Brno	23. 3. 1942	Zavražděn	Osvětim	18. 5. 1944	
Dukas	Alexander	30. 11. 1902	Močonok	7. 5. 1942	Zavražděn	Sobibór	9. 5. 1942	
Duschak	Leo	8. 11. 1899	Radnice u Plzně	2. 7. 1942	Zavražděn	Malý Trostinec	25. 8. 1942	
Fanta	Paul	20. 9. 1900	Moravská Ostrava	30. 9. 1942	Zavražděn	Treblinka	8. 10. 1942	
Fantová	Luisa	20. 3. 1904	Brno	23. 3. 1942	Zavražděna	Izbica	27. 4. 1942	

Tabulka 7.6.4. 1 Židovští farmaceuti z českých zemí v ghettu Terezín, část druhá

Příjmení	Vlastní jméno	Datum narození	Lékárna 1937	Příchoď do Terezína	Osud	Místo smrti	Datum transportu (smrti)
Fertig	Hanuš	2. 1. 1912	N	4. 12. 1941	Zavražděn	Osvětim	28. 9. 1944
Fischer	František	24. 12. 1909	N	9. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	23. 1. 1943
Freudenfeld	Štěpán	16. 6. 1910	Brno	29. 3. 1942	Zavražděn	Osvětim	29. 9. 1942
Freund	Josef	25. 5. 1873	Praha 1	22. 9. 1942	Zavražděn	Treblinka	8. 10. 1942
Freund	Richard	3. 1. 1892	Přimda	18. 1. 1942	Zavražděn	Lublin	23. 4. 1942
Ganz	Zoltán	6. 9. 1905	Česká Třebová	9. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	23. 1. 1943
Haasová	Marie	14. 5. 1894	N	2. 12. 1941	Zavražděn	Riga	9. 1. 1942
Hoffmann	Evžen	11. 2. 1899	N	22. 9. 1942	Zavražděn	Treblinka	8. 10. 1942
Kende	Nikolaus	13. 8. 1891	N	7. 4. 1945	Přežil	N	N
Kleinová	Anna	29. 1. 1896	Březnice	9. 12. 1942	Zavražděna	Osvětim	6. 9. 1943
Klement (Kohn)	Oskar	26. 10. 1895	Cheb	12. 5. 1942	Zavražděn	Osvětim	23. 10. 1942
Klementová	Ida	8. 4. 1897	N	12. 5. 1942	Přežila	N	N
Königsteinová	Ilisa	17. 2. 1911	Jihlava	24. 10. 1942	Přežila	N	N
Krausová-Munková	Marta	26. 7. 1906	Praha	22. 12. 1942	Zavražděn	Terezín	29. 3. 1944
Kürschner	Karl	1. 10. 1902	Domažlice	24. 11. 1941	Zavražděn	Osvětim	23. 10. 1944
Leichterová	Ilisa	22. 1. 1901	N	22. 9. 1942	Zavražděna	Treblinka	22. 10. 1942
Mandelík	Hanuš	28. 1. 1911	N	4. 12. 1941	Zavražděn	Osvětim/Dachau	23. 3. 1945
Munk	Paul	7. 9. 1891	Praha 1	22. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	18. 5. 1944
Nadelová	Hilda	28. 1. 1907	Dačice	22. 5. 1942	Zavražděna	Lublin	25. 5. 1942
Pick	Ota	11. 2. 1890	N	10. 12. 1941	Zavražděn	Osvětim/Buchenwald	23. 2. 1945
Pick	Rudolf	22. 4. 1908	Praha VIII	22. 12. 1942	Přežil	N	N
Pick	Jiří	2. 11. 1916	N	12. 5. 1942	Zavražděn	Osvětim	23. 10. 1944
Porgesová	Gertruda	19. 12. 1910	Litoměřice	14. 12. 1941	Přežila	N	N
Povrozňuková	Sima	7. 10. 1903	N	11. 2. 1945	Přežila	N	N
Pragerová	Lotte	29. 4. 1908	N	5. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	23. 10. 1944
Rappaport	Mikuláš	7. 7. 1903	N	22. 9. 1942	Zavražděn	Osvětim/Blechhammer	18. 12. 1943

Tabulka 7.6.4. 1 Židovští farmaceuti z českých zemí v ghettu Terezín, část třetí

Příjmení	Vlastní jméno	Datum narození	Lékárna a 1937	Příchod do Terezína	Osud	Místo smrti	Datum transportu (smrti)
Salzerová	Amálie	10. 10. 1901	N	28. 4. 1942	Zavražděna	Zamošč	30. 4. 1942
Schicková	Aurelie	22. 11. 1908	N	5. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	15. 12. 1943
Schiff	Artur	20. 12. 1912	N	13. 7. 1943	Přežil	N	N
Schwarz	Hanuš Jan	21. 12. 1918	N	12. 9. 1942	Zavražděn	Osvětim	26. 10. 1942
Schweinburg	Evžen	18. 11. 1882	Němec ký Beneš ov	18. 4. 1942	Zavražděn	Terezín	13. 6. 1942
Sonderlingová	Terezie	24. 4. 1906	Praha- Dejvice	2. 7. 1942	Zavražděna	Malý Trostinec	14. 7. 1942
Sonnenschein	Leopold	6. 1. 1896	N	14. 12. 1941	Zavražděn	Osvětim	1. 10. 1944
Stein	Pavel	27. 8. 1911	Praha	22. 12. 1942	Zavražděn	Osvětim	29. 1. 1943
Steiner	Arpad	4. 9. 1911	N	7. 4. 1945	Přežil	N	N
Švadlenková	Hana	3. 7. 1916	N	5. 12. 1942	Přežila	N	N
Wachs	Verner	29. 9. 1921	N	10. 8. 1942	Zavražděn	Malý Trostinec	8. 9. 1942
Wantoch	Robert	14. 6. 1889	Znojmo	24. 10. 1942	Zavražděn	Osvětim	26. 10. 1942
Weinberger	Heřman	3. 3. 1905	N	8. 7. 1942	Zavražděn	Osvětim	18. 5. 1944
Winterová	Nelly	30. 4. 1906	Brno	27. 1. 1943	Zavražděna	Osvětim	29. 1. 1943
Wolf	Erich	30. 5. 1892	N	9. 6. 1943	Zavražděn	Osvětim	28. 9. 1944
Wolf	Jindřich	20. 3. 1865	N	18. 9. 1942	Přežil	Terezín	16. 5. 1945

7.6.5 Židovští farmaceuti z Německa a Rakouska v Terezíně

Leimkugel ve své práci¹¹⁹⁵ zaznamenal i údaje o židovských farmaceutech z Německa a (tehdy již neexistujícího) Rakouska, kteří byli transportováni do Terezína. Informace o nich jsou uvedeny v následující tabulce:

Tabulka 7.6.5.1- Židovští farmaceuti z Německa a Rakouska v Terezíně, část první

Příjmení	Jméno	Rok narození	Před válkou	Profesní postavení	Rok deportace	Místo transportu	Poznámka
Freund	Moritz	1862	Berlín	Farmaceutická společnost	1942	Terezín	
Friedlander	Artur	1863	Berlín	Obchodní zástupce	1942	Terezín	
Herzberg	Georg	1870	Berlín	Lékárník–Bellevue Apotheke	1942	Terezín	
Hirschberg	Julius	1873	Berlín	Lékárník-Wittles Apotheke	1943	Terezín	
Ritter	Leopold	1866	Gleiwitz	Lékárník- Adler-Apotheke	1942	Terezín	
Sittner	Max	1870	Berlín	Lékárník-Gotzkowsky-Apotheke	1942	Terezín	
Tebrich	Max	1872	Chemnitz	Lékárník-Rosen-Apotheke	1942	Terezín	
Weiss	Nathan	1865	Berlín	Lékárník-Auguste-Apotheke	1943	Terezín	
Weidenberg	Malvin	1875	Berlín	Lékárník-Turn-Apotheke	1943	Terezín	
Gibalie	Siegfried	1890	Berlín	Správce	1942	Terezín	1945 prohlášen za mrtvého

¹¹⁹⁵ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, c1991, s. 204-217.

Tabulka 7.6.5.1- Židovští farmaceuti z Německa a Rakouska v Terezíně, část druhá

Příjmení	Jméno	Rok narození	Před válkou	Profesní postavení	Rok deportace	Místo transportu	Poznámka
Happ	Albert	1897	Berlín	Lékárník-Schweizer-Apotheke	1943	Terezín	
Herrmann	Helmut	1885	Berlín	Lékárník-Kaiser-Wilhelm-Apotheke	1942	Terezín	1944 zavražděn v Osvětimi
Herzog	Joseph	1864	Breslau	Vedoucí vědeckého oddělení firmy Hageda	1942	Terezín	1945 nezvěstný
Keiler	Albrecht	1897	Breslau	Lékárník-Mohren-Apotheke	Neuv.	Terezín	
Lowy	Siegfried	1879	Berlín	Velkoobchodník	1942	Terezín	1944 zavražděn v Osvětimi
Rosenthal	Alfred	1884	Berlín	Lékárník-Wissmann-Apotheke	1942	Terezín	Do r. 1942 židovská nemocnice
Selbiger	Ernst	1865	Düsseldorff	Lékárník-Adler-Apotheke	1943	Terezín	
Silten	Fritz	1904	Berlín	Lékárník-Kaiser-Fridrich-Apotheke	Neuv.	Terezín	Přežil, pracoval ve farm. průmyslu, zemřel 1980 v Curychu
Schatz	Isak	1872	Vídeň	Lékárník-Erdberg-Apotheke	1942	Terezín	

Tabulka 7.6.5.1- Židovští farmaceuti z Německa a Rakouska v Terezíně, část třetí

Příjmení	Jméno	Rok narození	Před válkou	Profesní postavení	Rok deportace	Místo transportu	Poznámka
Selzer	Herrmann	1869	Vídeň	Lékárník- Apotheke zum Erzengel Michael	1942	Terezín	
Sobel	Martin	1871	Vídeň	Lékárník- Apotheke zum Biber	1942	Terezín	

7.7 Arizace lékáren

Situace židovských lékáren na území Protektorátu Čechy a Morava byla odlišná od osudu lékáren jejich židovských kolegů v Sudetech, samostatném Slovensku nebo na území odstoupeném Maďarsku.

Obecně lékáren vlastněných židovskými lékárníky bylo na původním území historických zemí (Čechy, Morava, Slezsko) jen několik. Několik dalších bylo odpovědnými správci, nájemníky či provizory lékáren. Bylo to dáno odlišným historickým vývojem od východní části republiky, kde se více Židů realizovalo v oblasti farmacie. Nicméně, i vzhledem ke vzrůstajícímu počtu židovských studentů farmacie na pražských univerzitách se dalo předpokládat, že by jejich počet postupně vzrůstal nebýt tragického konce meziválečné republiky.

Po Mnichovu byly historické země rozděleny mezi území odstoupené Německu (a rovněž Polsku) a jejich torzo, které se stalo součástí nově vzniklého Česko-Slovenska. Židovští lékárníci v Sudetech (ať už vlastníci lékáren či zaměstnaní magistři) museli včas uprchnout. Někteří z nich (například PhMr. Ernst Wollisch a PhMr. Richard Teichmann z Karlových Varech) uprchli ještě před podpisem mnichovského diktátu. Další z nich, jako PhMr. Eugen Schweinburg z Německého Benešova byli vyhnáni po okupaci Sudet. Těm, kteří zůstali na obsazeném území, hrozila internace v narychlo zřízených koncentračních táborech, jak se stalo otci PhMr. Ernsta Wollische, PhMr. Wilhelm Wollischovi, který v něm zemřel.

Emigranti z pohraničí se ve vnitrozemí ocitli bez majetku a zaměstnání a útočiště hledali u svých příbuzných – jako PhMr. Ernst Wollisch s matkou, sestrou a jejími dvěma syny.

Po okupaci zbytku historických zemí 15. 3. 1939 okupační moc si začala přivlastňovat krok za krokem veškerý židovský majetek včetně lékáren židovských majitelů, kterých ovšem na rozdíl jiných oborů podnikání bylo v té době na území protektorátu vcelku jen zanedbatelné množství - k 15. 3. 1939 se jednalo o lékárnu Moravia v Moravské Ostravě (PhMr. Pavel a Tekla Fantovi), lékárnou U sv. Václava v Rovensku pod Troskami (PhMr. Karel Brod), lékárnou U Marie pomocné v Suchdole nad Lužnicí (PhMr. Andreas Kende), lékárnou U dobrého pastýře v Brně (PhMr. Wilhelm Bermann), lékárnou U černého orla v Hořovicích (spolujemitelka PhMr. Hilda Bešťáková) a lékárnou v Praze – Na Perštýně (PhMr. Pavel Munk), U anděla strážce (PhMr. Bedřich Winkler) a U sv. Markéty (PhMr. August Biener).

Tři majitelé prodali své lékárny ještě před zářím 1938 – PhMr. Richard Teichmann lékárnou Pharmacia Orion v Karlových Varech PhMr. Heleně Hellové, dědicové PhMr. Maxe Fanty lékárnou U jednorožce v Praze (byl zde provizorem PhMr. Josef Freund) firmě Lučební Kolín a PhMr. Leo Brauner lékárnou U bílého lva (také v Praze) firmě Remed.

V ostatních lékárnách působili židovští farmaceuti jako provizoři, odpovědní správci či nájemci, kteří museli během roku 1939 díky rasistické legislativě postupně své místo opustit (PhMr. Hilda Nadelová v lékárně U spasitele v Dačicích, PhMr. Karel Kürschner v lékárně U zlatého jelena v Domažlicích a PhMr. Zoltán Ganz v Nové lékárně v České Třebové).

O „arizaci“ v pravém slova smyslu se dalo mluvit u dvou lékáren – lékárně Na Perštýně v Praze majitele PhMr. Paula Munka a lékárně U dobrého pastýře v Brně, kde byl majitelem PhMr. Wilhelm Bermann.

Lékárnu Moravia měli v průběhu války v pronájmu od PhMr. Fanty manželé PhMr. Marie a Václav Petákoví (museli odejít ze své lékárny v Sudetech), kteří ji provozovali i po odvezení manželů Fantových do Terezína (a pak do vyhlazovacího tábora, kde byli zavražděni). Manželé Petákoví vedli lékárně Moravia i potom, ale lékárna neprosperovala a byla uzavřena úředně v roce 1944.

Dvě lékárny převzali „árijszí“ partneři židovských spolumajitelů – PhMr. Ferdinand Bešťák lékárně (a drogerii) v Hořovicích a PhMr. Marie Brodová lékárně v Rovensku pod Troskami. Rozvod PhMr. Bešťáka s židovskou manželkou Hildou má nejasné příčiny, zatímco u PhMr. Brodové šlo jen o formální rozvod, kdy chtěl PhMr. Brod uchránit svoji rodinu od pronásledování. Oba židovští majitelé byli posléze odvezeni do Terezína poté do koncentračních táborů, kde byli zavražděni.

U zbývajících lékáren ještě nebyl osud jejich majitelů zcela objasněn.

Lékárnu U Marie Pomocně zřejmě prodal PhMr. Andreas Kende v průběhu roku 1939 novému majiteli – PhMr. Jaroslavu Ptáčkovi (jeho dědicové ji vlastnili i po válce). Majitel lékárny U anděla strážce v Praze-Břevnově, PhMr. Bedřich Winkler byl za války klasifikován okupačními úřady jako „poloviční Žid“ („*Halbjude*“), takže je možné, že provozoval lékárně až do května 1945 a pak byl odsunut jako Němec přes svůj částečně židovský původ (což bylo po osvobození časté). Jako majitelka lékárny byla v Lékárenské ročence 1943 uvedena manželka po zemřelém původním majiteli, PhMr. Augustu Bienerovi, po válce byla lékárna pod národní správou.

Lékárny v Sudetech již nebyly vráceny svým původním majitelům, protože se na ně jako na německý konfiskát restituční neztahovala a jako německý majetek propadly československému státu a byla u nich zavedena národní správa. PhMr. Ernst Wollisch (p návratu z emigrace v USA vystupoval pod počestným jménem Arnošt Voliš) se pokusil získat lékárně zpět právní cestou, ale nepovedlo se mu to. Tato lékárna pak krátce na to byla zavřena.

Dvě z lékáren v Sudetech zanikly již během války. Lékárna „Mariatherma“, kterou před válkou vedl jako odpovědný správce židovský farmaceut PhMr. Oskar Klement (původním jménem Kohn), za války zanikla a na jejím místě byla otevřena parfumerie.

Lékárna U anděla strážného (*Zum Schutzengel*) v Přimdě, kterou vlastnil za války zavražděný PhMr. Richard Freund, během okupace vyhořela. Po válce již nebyla obnovena.

Jedinou vrácenou lékárnou, byla lékárna Na Příkopě PhMr. Pula Munka, kterou v restituci obdrželi jeho dědicové.

Někteří ze židovských majitelů buď lékárny prodali ještě před vznikem druhé republiky, nebo je pozbyli na základě neúspěšného podnikání. Do druhé skupiny patřila lékárna „U bílého lva“, kterou provozoval do roku 1937 PhMr. Leo Brauner. PhMr. Leo Brauner se narodil 22. 6. 1881 ve městě Brod v Haliči v západní části tehdejšího Rakouska-Uherska, Předlitavsku. Studium ukončil v roce 1897¹¹⁹⁶ na Karlo-Ferdinandově Univerzitě. Majitelem lékárny byl od roku 1923. Dne 4. 4. 1937 upadl PhMr. Brauner do konkursu a lékárnu koupila firma Remed, které byla 1š 5. 1937 schválena magistrátem koncese.¹¹⁹⁷

---

¹¹⁹⁶ Tento rok je poněkud v rozporu s datem narození – PhMr. Brauner by musel dokončit studia v 16 letech (sic!). Nicméně je to tak zaznamenáno v Gremiální knihách pro Čechy v Archivu Farmaceutického muzea v Kuksu i v diplomové práci Zuzany Písařikové viz PÍSAŘÍKOVÁ, Zuzana. Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu V.: Firma Remed. Hradec Králové, 2007. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 64.

¹¹⁹⁷ čj. X. 10219/37 Z-1012, viz PÍSAŘÍKOVÁ, Zuzana. Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu V.: Firma Remed. Hradec Králové, 2007. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 64.

7.7.1 „Arizace“ lékárny U dobrého pastýře PhMr. Wilhelma Bermanna v Brně

Na začátku okupace vlastnil PhMr. Wilhelm Bermann lékárnu U dobrého pastýře v Brně. Lékárna se nacházela v Křížové ulici v čísle popisném 49. Jednalo se o koncesovanou lékárnu založenou v roce 1891¹¹⁹⁸. PhMr. Bermann bydlel v ulici V hlínkách (*Lehmstätte*) v čísle popisném 36 v Brně-Pisárkách, kde mezi válkami bydlely i další židovské rodiny.

Jejím arizátorem se stal PhMr. Franz Weihs. Narodil se 18. 12. 1889 v Turnově. V Brně za okupace bydlel ve Sládkově ulici (*Sladekgasse*) v čísle popisném 19 v Brně-Černém Poli. Původně působil v lékárně jako „*treuhänder*“- byt v dokladech byl označován jako nájemce (*Pächter*). PhMr. Bermann lékárnu vlastnil jen formálně.

Vlastní proces „arizace“ lékárny U dobrého pastýře (nyní již „*Zum guten Hirten*“), započal 24. 2. 1941, kdy bylo rozhodnuto o uzavření lékárny PhMr. Bermanna s odvoláním na vyhlášku říšského protektora Protektorátu Čechy a Morava o vyloučení Židů z hospodářského života.

PhMr. Bermann obdržel 9. 3. 1941 oznámení, že bylo rozhodnuto se zpětnou platností o uzavření jeho lékárny k 1. 3. 1941. PhMr. Bermann již od té doby nesměl uzavírat smlouvy se soukromými lékaři. Lékárna měla zůstat uzavřená až do doby, kdy ji oficiálně převezme nový majitel.

PhMr. Weihs poté podal na oberlandrátu v Brně žádost o odkoupení („arizaci“) lékárny. Zdejší krajský obchodní poradce (*Kreiswirtschaftberater*) oznámil v dopise ze 4. 4. 1941 o této žádosti. Oberlandrát v Brně ho poté požádal, aby do 14 dnů doručil návrh kupní smlouvy.

PhMr. Weiss s PhMr. Bermannem smlouvu o koupi a převodu z 28. 4. 1941. Nákupní cena (*Kaufschilling*) byla 84 000 korun celkem. Z této sumy bylo převedeno 24 000 korun jako tzv. „vyrovnávací poplatek (*Ausgleichsabgabe*) na vázaný účet prodávajícího PhMr. Bermanna u banky *Kreditanstalt der Deutschen* v Praze, s kterým ovšem nemohl disponovat. Podle vyhlášky ministerstva financí ze dne 15. listopadu 1940 z ní mohl vybírat maximálně 1.500,- korun týdně¹¹⁹⁹.

Z této částky dále PhMr. Weihs měl zaplatit zbývajících 60 000 korun do 3 měsíců po uzavření. Rovněž měl zaplatit inspekční poplatek (*eine Ueberprüfungsgebühr*) ve výši 100 Kč do 8 dnů od podpisu kupní smlouvy. To vše měl převést na konto R 780 v bance *Kreditanstalt*

---

¹¹⁹⁸ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 548.

¹¹⁹⁹ EXNAROVÁ, Kateřina. Státní zásahy do soukromého vlastnictví v Československu. Praha, 2012. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha, s. 21.

der Deutschen, které patřilo hlavního pokladně Úřadu říšského protektora pro Čechy a Moravu (*Oberkasse des Reichsprotector in Böhmen und Mähren*).

Dále měl ještě kupující PhMr. Weihs částku 2337, 95 korun měl převést na vázaný účet PhMr. Bermanna jako nájemné za srpen 1941. Obě strany smlouvy se již nemohly odvolat. Součástí smlouvy byl rovněž soupis majetku, který sepsal Ing. Karel Maschek.

„Arizátor“ dále musel prokázat, že disponuje dostatečnou finanční hotovostí. Erste Mährische Sparkasse v Brně 29. 4. 1941 potvrdila, že PhMr. Weihs má na účtu 73 316,20 K.

15. 5. 1941 byla podána žádost ke zmocněnci říšského protektora pro pojišťovnictví v protektorátu (*Beauftragen des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren für das Versicherungswesen im Protektorat*) ve věci likvidace lékárny PhMr. Bermanna.

Dne 17. 5. 1941 byli požádáni odborníci na úřadu Kreisleiterra v Brně o vyjádření. Krajský obchodní poradce (*Kreiswirtschaftberater*), již zmíněný dr. Schindler, měl vyjádřit stanovisko svého úřadu. Krajský personální vedoucí (*Kreispersonalamtsleiter*) byl požádán o potvrzení politické spolehlivosti (*politische Führungszeugnis*) kupujícího, protože „arizátor“

PhMr. Weihs měl také prokázat své uvědomělé politické a ideologické stanovisko podle intencí nacistického režimu. Toto kladné politické posouzení (*Politische Beurteilung*) obdržel 10. 6. 1941. Ke kladnému vyřízení žádosti přispělo jistě i to, že byl členem NSDAP s pořadovým číslem 7 069 286. Žádost byla kladně posouzena i dr. Schindlerem z úřadu Kreisleiterra¹²⁰⁰ na Obelandratu v Brně ke dni 4. 6. 1941.

Rovněž byl požádán účetní znalec (*Buchsachverständiger*) Mauritz Wagner o odhadu ceny nemovitosti a obchodní hodnoty lékárny k datu 31. 12. 1939. Oberlandrat proto povolil koupi lékárny 30. 5. 1941.

Převedení částky 26 337, 95 korun na vázaný účet původního majitele lékárny bylo potvrzeno 30. 8. 1941 dopisem z vrchní pokladny Úřadu říšského protektora v Praze. V stejném měsíci bylo rozhodnuto o výmazu firmy PhMr. Bermann z obchodního rejstříku. Obě strany smlouvy se již nemohly odvolat. Součástí smlouvy, byl rovněž soupis majetku, který sepsal Ing. Karel Maschek.

---

¹²⁰⁰ Kreisleiter= funkcionář v nacistické hierarchii, který řídil krajskou samosprávu nacistické strany. Dostupné na: <http://www.nizkor.org/hweb/imt/nca/nca-01/nca-01-06-organization.html>.

7.7.2 Osudy lékárny Moravia PhMr. Pavla a Tekly Fantových v Moravské Ostravě

PhMr. Pavel Fanta byl nejprve od roku 1935 do roku 1936 nájemcem koncesované lékárny „Moravia“ v Moravské Ostravě na Nádražní třídě v čísle popisném 62. Lékárna si pronajal od PhMr. Karla Moravce, který ji v roce 1928 založil. V roce 1936 ji PhMr. Fanta odkoupil od původního majitele. V lékárně začala později pracovat i jeho žena PhMr. Tekla Fantová (rozená Ameisová).

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava dne 16. 3. 1939 nastalo postupné omezování a vytlačování Židů nejprve z úředních míst a prestižních pozic, posléze ze zaměstnání vůbec, a nakonec byli připraveni i o majetek.

První omezení představovalo pro Fantovy dosazení odpovědné správkyně¹²⁰¹ PhMr. Marie Petákové, která přišla do lékárny společně se svým manželem PhMr. Václavem Petákem. Před obsazením Sudet byl PhMr. Peták majitelem lékárny U svaté trojice v Petřvaldu. Získat toto místo umožnilo PhMr. Petákové nařízení okresního úřadu v Moravské Ostravě, který se stal po okupaci faktickým majitelem lékárny. Rozhodnutím okresního soudu (*Bezirksgerichts*) v Moravské Ostravě byla nad lékárnou ustanovena 22. 11. 1939 nucená správa jako první část procesu její „arizace“. PhMr. Petáková obdržela od něj dne 4. 12. 1939 dekret, který ji ustanovil odpovědnou správkyní (*verantwortliche Verwalterin*).

Další omezení přišlo v podobě vládního nařízení č. 136/1939 Sb. „o právním postavení židů ve veřejném životě“ ze dne 4. 7. 1939, které vyšlo 24. 4. 1940 a tímto datem vstoupilo v platnost. Podle tohoto rozhodnutí již nesměl nikdo, kdo nebyl „árijského“ původu, pracovat v lékárně. PhMr. Fanta ještě mohl zůstat ryze formálním vlastníkem lékárny, ale ani on, ani jeho manželka v ní již nesměli pracovat jako farmaceuti. Nicméně faktickým majitelem byly již nacistické úřady, zde zastoupené okresním soudem (*Bezirksgerichts*) v Moravské Ostravě.

PhMr. Paul Fanta byl určen do transportu s ostatními Židy z Ostravska (a dalších míst Čech a Evropy) do transportu, který měl vybudovat koncentrační tábor v Nisku nad Sanem. Před odjezdem nechal vystavit a potvrdit pro svoji manželku PhMr. Teklu Fantovou plnou moc (13. 10. 1939). Transport odjel 17. 10. 1939 z nádraží v Ostravě-Přívoze. Projekt byl posléze zrušen a PhMr. Fanta se vrátil s některými dalšími ostravskými Židy v dubnu 1940 domů.

Druhé omezení byla nařízení říšského protektora z 26. 1. 1940 o vyřazení Židů z hospodářského života protektorátu¹²⁰². Od tohoto nařízení již nesměli manželé Fantovi vlastnit

¹²⁰¹ Termín, kterým byla v dokumentech nacistické správy označována správa lékárny byl „*Zwangswverwaltung*“ – nucená správa.

¹²⁰² Nařízení Reichsprotektora in Böhmen und Mähren o vyřazení židů z hospodářství Protektorátu ze dne 26. ledna 1940 a První prováděcí výnos Reichsprotektora in Böhmen und Mähren o vyřazení židů z hospodářství Protektorátu ze dne 26. ledna 1940 vyšly ve Věstníku nařízení říšského protektora 1940, s. 41-43 a

ani *de iure* svoji lékárnou. Stále ovšem nebyla vyřešena otázka budoucího majitele lékárnou. To bylo předmětem složitého a dlouhodobého jednání mezi příslušnými nacistickými úřady. 22. 9. 1942 byl PhMr. Peták vyzván úřadem zemského prezidenta v Brně, aby mu dal na vědomí, kdo je kupcem jeho lékárnou v Petřvaldu¹²⁰³.

Manželé Fantovi byli 30. 9. 1942 deportováni do koncentračního tábora v Terezíně. Odsud odjeli s dalším transportem 8. 10. 1942 do koncentračního tábora Treblinka, kde byli zavražděni.

Po deportaci manželů Fantových do Terezína zažádal Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*)¹²⁰⁴ spadající pod Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě (*Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren*)¹²⁰⁵ ke dni 17. 9. 1943 úřad Zemského prezidenta v Brně o jeho stanovisko k dalšímu osudu lékárnou. Jak uvedl, nařízením okresního soudu v Moravské Ostravě byla lékárnou vedena PhMr. Marii Petákovou.

Dotazem u ní bylo zjištěno, že ekonomická situace lékárnou podle hlášení předloženého soudu bylo následující: za období prvního pololetí roku 1943 byl její čistý zisk 107 681 K a její celkový obrat 496 778,75 K. Rovněž soud přidělil PhMr. Petákové, jako správce lékárnou odměnu 10 000 K. Vystěhovalecký fond požádal úřad zemského prezidenta v Brně o stanovisko, zda se bude pokračovat ve správě lékárnou PhMr. Petákovou či se zvolí forma mimosoudního vyřízení celé záležitosti. Připomněl také, že již pominula aktuálnost požadavku Lékařské záložny v Praze (*Arztlichen Vorschusskasse in Prag*) o zavedení nuceného správce pro lékárnou (podle data k 19. 11. 1941) a že by bylo možné nucenou správu zrušit. Dne 23. 9. 1943 byla PhMr. Petáková vyzvána úřadu Zemského prezidenta v Brně, aby se dostavila s podklady ohledně finanční situace lékárnou (hotovost na účtech u peněžních ústavů, hodnota

---

s úvodníkem nařízení i první prováděcí výnos otisknul nebo HOFFMANN, Josef. Židovská otázka. Vyřazování židů z hospodářského života. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. 1940, roč. II. s. 10-15.

¹²⁰³ Petřvald, německy *Peterswald*, město v české části historického Těšínska ve Slezsku, nyní okres Karvina.

¹²⁰⁴ Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*) byl založen říšským protektorem 5. března 1940 jako složka Ústředny pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*). Do tohoto fondu byl převáděn likvidovaný majetek židovských nadací a spolků, zejména finanční. Z fondu pak byly financovány deportace Židů do koncentračních táborů. Spravoval také majetek již deportovaných Židů. Více viz KREJČOVÁ, Helena, Jana SVOBODOVÁ a Anna HYNDRÁKOVÁ. Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942: dokumenty. 1. Praha: Maxdorf, 1997. Historia nova, s.9;17,

¹²⁰⁵ Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě (*Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren*) byla původně Ústředna pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*) založená 21. 7. 1939 v Praze, kterou tvořilo několik nacistických úřadů. Zprvu bylo v její kompetenci vyřešení vystěhování Židů z území Protektorátu Čechy a Morava. Po vytvoření „konečného plánu řešení židovské otázky“ byla reorganizována v Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě v srpnu 1942. Více viz KREJČOVÁ, Helena, Jana SVOBODOVÁ a Anna HYNDRÁKOVÁ. Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942: dokumenty. 1. Praha: Maxdorf, 1997. Historia nova, s. 7-12.

zboží v lékárně, závazky, pohledávky, čistý obrat lékárny za první pololetí 1943 a odměny související s výkonem funkce nuceného správce).

Tabulka 7.7.2.1- Popis majetku (*Vermögenbeschreibung*) lékárny Moravia k 30. 6. 1943

	Aktiva		Pasiva	
	K (koruny)	H. (hal)	K (koruny)	H. (hal)
Stav účtu v lékařské záložně (<i>Kontosbestand</i>)	35860			
Ant. Matějček, Praha	17259			
Hodnota zboží v lékárně	164999	30		
zařízení (vybavení) lékárny (<i>Einrichtung der Apotheke</i>)	68967	80		
koncese	317800	10		
Noris Zahn, Praha			25000	
dr. B. Fanta			5000	
Paní T. Fantová			14128	65
Paní A. Fantová			64160	
A. Hoffmann			101300	
K. Hoffmann			31770	
Otto Schindler			28000	
Paní Krumholzová			20000	
Dr. Gersch			1308	10
Kapitál			197104	95
Finanční rezerva (<i>investitionreserve</i>)			9733	
Čistý zisk 1. 1 - 30. 6. 1943 (<i>Reingewinn</i>)			107381	60
Kontrola	604886	20	604886	20

Dále PhMr. Petáková uvedla, jaký byl celkový obrat v období 1. 1. až 30. 6. 1943 (496 778,75 K) a 1. 7. až 30. 9. 1943 (176 403,10 K), které sloužilo jako podklad pro okresní soud v Moravské Ostravě k vyplacení její odměny jakožto nucené správkyně lékárny.

Dne 27. 10. 1943 byl rovněž požádán o stanovisko okresní obchodní poradce (*Kreiswirtschaftberater*) při okresním vedení NSDAP (*Kreisleitung der NSDAP*) v Moravské Ostravě, zda nadále bude lékárna pracovat pod nucenou správkyní PhMr. Petákovou nebo bude stanoven, jak již bylo při „arizaci“ obvyklé, *Treuhänder* (správce „věrné ruky“), který připraví lékárnu na konečnou fázi „arizace“.

Okresní vedení NSDAP v Moravské Ostravě se vyjádřilo k této otázce 29. 10. 1943. Doporučilo lékárnu uzavřít jednak z důvodů zadluženosti a jednak proto, že v lékárně pracovali dva vysokoškolsky vzdělaní farmaceuti, kteří by mohli být nasazeni na potřebnějším místě. Rovněž doporučilo, aby se ještě vyjádřil dr. Franz Prögler, oblastní vedoucí lékárník (*Bezirksapothekerführer*) v Praze.

Žádost o jeho vyjádření byla odeslána 12. 11. 1943. Dr. Prögler se měl vyjádřit k problému z hlediska Německé zdravotní komory v Praze (*Deutsche Gesundheitskammer für Böhmen und Mähren*). Nicméně 15. 11. 1942 zdravotní oddělení (*Gesundheitswesen*) úřadu Zemského prezidenta v Brně usoudilo, že dr. Prögler by se neměl k problému vyjadřovat vzhledem k tomu, že ho nemůže posoudit pouze jako lékárník, protože je i rovněž členem Německé zdravotní komory pro Čechy a Moravu (*Deutsche Gesundheitskammer für Böhmen und Mähren*) v Praze. Rovněž usoudili, že by se neměli vyjadřovat otázce dosazení *Treuhändera* do lékárny, vzhledem k její zanedbatelné obchodní hodnotě.

22. 11. 1943 byla právě Německé zdravotní komoře v Praze poslána žádost o vyjádření (již) ve věci likvidace lékárny Moravia s dovětkem, že okresní obchodní poradce (*Kreiswirtschaftberater*) při okresním vedení NSDAP (*Kreisleitung der NSDAP*) v Moravské Ostravě je pro likvidaci lékárny. Vzhledem k tomu, že zřejmě úřad Zemského prezidenta nedostal odpověď ze strany dr. Pröglera, znova mu poslal dopis 6. 1. 1944, kde je již uvedeno v záhlaví, že se jedná o věc likvidace lékárny Moravia.

Dva dny poté, 8. 1. 1944, se Německá zdravotní komory pro Čechy a Moravu (*Deutsche Gesundheitskammer für Böhmen und Mähren*) v Praze vyslovila v dopise na úřad Zemského prezidenta v Brně pro urychlenou likvidaci lékárny s podotknutím, že oba magistři mohou být využiti lépe na jiném místě.

Dále se už celá záležitost dal do pohybu. *Hauptgemeinschaftsleiter* NSDAP v Moravské Ostravě, Ing. Hesky, pověřil 13. 1. 1944 lékárníka PhMr. Hanse Brauna, majitele lékárny *Barbara-Apotheke* v Moravské Ostravě, úlohou likvidačního správce (*Liquidationstreuhänder*)

lékárny „Moravia“. Svoje stanovisko změnil 31. 1. 1944, kdy pověřil likvidací lékárny jiného lékárníka z Moravské Ostravy, PhMr. Antona Lorenze¹²⁰⁶ (Bahnhofstraße 153). PhMr. Lorenz byl majitelem lékárny „U runy života“ („*Zur Lebensrune*“) ¹²⁰⁷ na Nádražní ulici (*Bahnhofstrasse*) číslo popisné 153, kterou založil v roce 1942 v Přívozu, tehdy součástí Moravské Ostravy¹²⁰⁸.

Úřad Zemského prezidenta v Brně rozhodl rovněž ke dni 4. 2. 1944, že celé vybavení lékárny bude využito pro SS-lazaret v Kyjově (německy *Gaya*), který byl zřízen v roce 1939¹²⁰⁹. PhMr. Anton Lorenz byl taktéž vyrozuměn, že byl ustanoven pro likvidaci lékárny jako *Abwicklungstreuhänder*, tedy jako osoba, která byla určená pro likvidaci firmy, o kterou neměly nacistické úřady zájem, a která neměla být „arizována“¹²¹⁰.

Zvláště bylo uvedeno:

- 1/ vybavení lékárny (*Gewerbeberichtung*) bylo uloženo a zapsáno;
- 2/ firma bude vymazána z obchodního rejstříku (*Handelsregister*);
- 3/ vymoci veškeré pohledávky lékárny;
- 4/ likvidace lékárny bude věřitelům oznámena v Úředním věstníku (*Amtsblatte*);
- 5/ výnos z likvidace lékárny (*Liquidationserlös*) bude převeden na vázaný účet PhMr. Paula Fanty u banky *Kreditanstalt der Deutschen* v její pobočce (*Zweigniederlassung*) v Moravské Ostravě;
- 6/ bude zaslán příkaz dosavadní správce PhMr. Petákové, aby odevzdala veškeré účetní dokumenty, jejichž pravost stvrdí podpisem;
- 7/ po ukončení likvidace lékárny bude návrh účetní uzávěrky (*Abschlussbilanz*) dostane jako *Abwicklungstreuhänder* příslušnou odměnu.

Dosavadní správce PhMr. Petáková byla vyrozuměna (k 15. 2. 1944), že byla nařízena likvidace lékárny a jako likvidační správce byl ustanoven PhMr. Anton Lorenz,

---

¹²⁰⁶ PhMr. Anton Lorenz zřejmě před rokem 1938 nepůsobil jako lékárník na území tehdejšího Československa. Není uveden ani v české, ani v německé verzi Lékárnické ročenky pro rok 1938 ani jako majitel lékárny, provisor či kondicinující lékárník.

¹²⁰⁷ Lékárna PhMr. Lorenze byla po ukončení války pod národní správou. Změnila jméno na lékárnu „U sv. kříže“ a národním správcem byl PhMr. Josef Kožíšek. Lékárnická ročenka 1947-48 uvádí lékárnu jako reálnou s rokem založení 1941. Viz MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947, s. 227.

¹²⁰⁸ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ, ed. Lékárnická ročenka 1943. Praha: Ústřední Výbor kondicinujících farmaceutů, 1943, s. 195.

¹²⁰⁹ BLÁŽKOVÁ, Ladislava. Protektorátní Kyjovsko. In: Eustory.cz [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2006 [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.eustory.cz/protektoratni-kyjovsko>.

V tištěné podobě Protektorátní Kyjovsko. In: ČELKO, Vojtech. Nejen zbabělci, nejen hrdinové: každodenní život za protektorátu 1939-1945. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, s. 68-87.

¹²¹⁰ Jednotlivé druhy *Treuhänderů* jsou popsány zde PERNÝ, Tomáš. Arizace židovského majetku v Olomouci. Olomouc, 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Michael Viktořík, s. 101.

kterému musí předat vedení podniku. Jemu bude také od stanoveného data předkládat hlášení správce lékárny včetně náležitých příloh¹²¹¹. Kopie tohoto rozhodnutí byla zaslána i PhMr. Lorenzovi¹²¹².

O tomto rozhodnutí byl uvědomen i okresní obchodní poradce (*Kreiswirtschaftberater*) při okresním vedení NSDAP (*Kreisleitung der NSDAP*) v Moravské Ostravě s připomínkou že nyní má k dispozici volné pracovní síly ze zrušené lékárny¹²¹³.

PhMr. Petáková se pokoušela ještě změnit situaci tím, že požádala o prodej lékárny (22. 2. 1944). Nicméně úřad Zemského prezidenta v Brně se rozhodl pro urychlenou likvidaci lékárny. Pro zrušení se vyslovilo i oddělení pro zdravotní péči v témže úřadu (*die Dienststelle für Gesundheitswesen*) a také Německá zdravotní komora v Praze (*die deutsche Gesundheitskammer in Böhmen und Mähren in Prag*)¹²¹⁴.

PhMr. Lorenz podal úřadu Zemského prezidenta v Brně ke dni 17. 3. 1944 zprávu o průběhu likvidace lékárny:

- 1/ shromáždil veškeré dokumenty o lékárně,
- 2/ výmaz v obchodním rejstříku není třeba, protože lékárna Moravia nebyla v něm nikdy zaprotokolována,
- 3/ nezaplacené pohledávky jsou postupně vyřizovány, protože všechny položky nejsou dosud vyfakturovány,
- 4/ výzva k věřitelům byla uveřejněna v úředním věstníku (*Amtsblatt*),
- 5/ likvidační výnos (*Liquidationserlös*) ještě nebyl stanoven, protože všechny nebyly dosud uhrazeny,
- 6/ seznam veškerého personálu lékárny byl předán příslušným úřadům k dispozici
- 7/ na převzetí rozvahy (*Übernahmebilanz*) se stále pracuje, protože nebyly dosud stanoveny ceny všech (tisíce) léků a léčivých látek na skladě lékárny,
- 8/ likvidace lékárny ještě nemůže být dokončena z výše uvedených důvodů a stejně tak nemůže být dokončena konečná bilance (*Abschlussbilanz*).

---

¹²¹¹ Der Landespräsident im Mähren Reichsauffverwaltung, III/JV.M.1787-R8/M.

¹²¹² Ibidem.

¹²¹³ Der Landespräsident im Mähren Reichsauffverwaltung, III/JV.M. 1787-R8/M.

¹²¹⁴ Ibidem.

PhMr. Lorenz rovněž konstatoval, že zařízení lékárny (*Apotheken-Einrichtung*) bylo již odesláno k lazaretu Waffen-SS do Kyjova (*Gaya*). Zásoby lékárny budou na příkaz oblastního lékárníka dr. Pröglera prodány¹²¹⁵.

Do června 1944 byl již zřejmě likvidace lékárny dokončena, protože úřadu Zemského prezidenta v Brně sděluje 22. 6. 1944 pobočka *Kreditanstalt der Deutschen* v Moravské Ostravě sděluje, že na příkaz PhMr. Lorenze bylo na vázaný účet PhMr. Paula Fanty převedeno 207 560 korun¹²¹⁶.

PhMr. Petáková se ještě pokusila lékárnu koupit, ale její návrh byl příslušnými místy zamítnut. Lékárna Moravia byla určena k likvidaci. PhMr. Lorenz poslal 8. 8. 1944¹²¹⁷ další zprávu o průběhu likvidace lékárny.

Konstatoval, že pohledávka firmy Noris Zahn byla uspokojena, ostatní věřitelé byli upozorněni zveřejněním výzvy v Úředním věstníku („*Amtsblatt*“). Odmítl uznat, hodnotu koncese¹²¹⁸ uváděnou PhMr. Petákovou jak aktivum, protože kupní hodnota lékárny vzhledem k jejímu zadlužení činí hodnotu koncese bezvýznamnou.

PhMr. Lorenz rovněž uvedl, že na konto číslo 1003 u České eskomptní banky (*Der Böhmischen Escompte-Bank in Prag*), které vedla pro Vystěhovalecký úřad pro Čechy a Moravu (*Ausswanderungsfonds für Böhmen und Mähren*) bylo zasláno:

19. 4. 1944 na účet lékařské záložny (*Ärzte-Vorschusskassa, Prag*) v Praze posláno postupně 36 080; 40 a 50 130 korun. Ke dni 16. 6. 1944 bylo zasláno na vázané konto PhMr. Fanty (v té době již zavražděného) u *Kreditanstalt der Deutschen* v Moravské Ostravě 207 560 K.

PhMr. Lorenz za svoji práci požádal o honorář 6 000 korun za odborné služby, 2 000 korun za účetnictví a vyřizování korespondence a 450 korun za právní poradenství. Na závěr své zprávy uvedl PhMr. Lorenz celkové shrnutí, které shrnují následující tabulky

---

¹²¹⁵ Der Landespräsident im Mähren Reichsauftragsverwaltung III/S JV.O.R.O.-1787-R8/Z.

¹²¹⁶ Kreditanstalt der Deutschen, převodní poukázka (*Überweisung*) č. 98603, šekový účet číslo 73069.

¹²¹⁷ Landespräsident in Mähren Reichsauftragsverwaltung in Brünn, Betrifft III/S JV. M. O. 730 Pl., Bericht: Ueber die mir persönlich übertragene Prüfung der Liquidation der jüdischen Firma Apotheke „Moravia“ Paul Fanta Mährische Ostrau – Oderfurt, Bahnhofstrasse 80, Abwicklungtreuhänder PhMr. Anton Lorenz, Mährische Ostrau – Oderfurt, Brünn, 8. August 1944

¹²¹⁸ Koncese bylo úředně potvrzena PhMr. Fantovi v Brně ke dni 24. 4. 1936 pod číslem 20.427/V-11.

Tab. 7.2.2.2- Bilance při převzetí (*Uebernahme-Bilanz*) lékárny ke dni 12. 2. 1944
v protektorátních korunách (K)¹²¹⁹

AKTIVA (K)	1363,9	PASIVA (K)	
Lékařská záložna (Ärzte Vorschusskasse) ord.	37660,1	Věřitelé (Kreditoren)	290666,7
Lékařská záložna (Ärzte Vorschusskasse) sp. I.	35990	Kapitálový účet (Kapital-Konto)	138510,9
Lékařská záložna (Ärzte Vorschusskasse) sp. II.	50000		
Pohledávky (Debitoren)	39067,6		
Zboží na skladě (Warenlager)	196128		
Zařízení (Einrichtung)	68967		
CELKEM	429177,6		429177,6

Tab. 7.2.2.3- Výkaz zisků a ztrát (*Gewinn-und Verlustrechnung*) k 15. 6. 1944
(likvidace lékárny) v protektorátních korunách (K)¹²²⁰

POLOŽKA	ČÁSTKA	POLOŽKA	ČÁSTKA
Účet za zboží (Warenkonto)	53683,2	Zisk z pohledávek (Debitorengewinn)	4345,3
Účet za náklady (Unkostenkonto)	46614,4	Zisk od věřitelů (Kreditorengewinn)	262904,2
Odepsané zařízení (Einrichtungsverlust)	11652,80		
Zisk z likvidace (Liquidationsgewinn)	155299,1		
CELKEM	267249,5		267249,5
Odvod na účet Vystěhovaleckého úřadu (der Auswanderungsfonds)	293810		
Finanční stav (Vermögensstand) ku 12. 2. 1944	138510,9		
Zisk z likvidace (Liquidationsgewinn)	155299,1		

¹²¹⁹ Landespräsident in Mähren Reichsauftragsverwaltung in Brünn, Betrifft III/S JV. M. O. 730 Pl., Bericht: Ueber die mir persönlich übertragene Prüfung der Liquidation der jüdischen Firma Apotheke „Moravia“ Paul Fanta Mährische Ostrau – Oderfurt, Bahnhofstrasse 80, Abwicklungstreuhänder PhMr. Anton Lorenz, Mährische Ostrau – Oderfurt, Brünn, 8. August 1944, Anlage 1

¹²²⁰ Ibidem.

Ve své zprávě z 16. 6. 1944, tedy den po úřední likvidaci lékárny, PhMr. Lorenz napsal na Úřad zemského prezidenta v Brně dopis s komentářem ke své činnosti ve funkci správce pro likvidaci lékárny (*Abwicklungstreuhänder*).

Vedení peněžních deníků (*Kassabuches*) označil za neodborné a zmatené. Dále odepsal neprodejné zboží za 53683,20 K (*Warenkonto*). Rovněž odepsal zařízení (*Einrichtung*) v hodnotě 11652,80 K. Z věřitelů se k vyrovnání dluhu přihlásila pouze firma Noris Zahn, jinak se po uveřejnění výzvy v úředním věstníku (*Amtsblatt*) nepřihlásil nikdo další. Proto byl zůstatek pohledávek připsán na kapitálový účet (*Kapitalkonto*) jako aktivum.

Peníze uložené na třech účtech Lékařské záložny (*Ärzte Vorschusskasse*) v Praze stejně jako částka uložená na vázaném účtu (*Sperrkonto*) PhMr. Paula Fanty u *Kreditanstalt der Deutschen* v Moravské Ostravě byly převedeny na tzv. Přesídlovací konto číslo 1118¹²²¹ (*Umsiedlungskonto*) u České Union banky (*Böhmische Union-Bank*) patřící Vystěhovaleckému fondu pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*), který spadal pod Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě (*Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren*). Tento fond se (mimo jiné) zabýval likvidací majetku deportovaných Židů¹²²².

V účtu za náklady (*Unkostenkonto*) většinu tvořily platy, mzdy, daň z obrátu (*Umsatzsteuer*) a daň z příjmu (*Lohnsteuer*). Celkové náklady byl ve výši 46 614,40 K zapsány jako ztráta do výkazů zisků a ztrát.

Celkové ztráty (*Gesamtverlust*) byly ve výši 100 297, 60 K převedeny do pasiv na kapitálové konto (*Kapitalkonto*). Byly tvořeny odepsaným zbožím (*Warenkonto*) v hodnotě 53 683,20 K a výdaji lékárny (*Unkostenkonto*), jako byly zmíněné platy, mzdy a další položky v hodnotě 46614, 40 K.

Závěrečná účetní bilance (*Abschlussbilanz*) ve výši 293 810 K byla převedena na vázané konto (*Sperrkonto*) PhMr. Paula Fanty u *Kreditanstalt der Deutschen* v Moravské Ostravě. Tato částka byla tvořena hodnotou finančního stavu (*Vermögensstand*) ku 12. 2. 1944 ve výši 138 510,90 K a ziskem z likvidace (*Liquidationsgewinn*) ve výši 155 299,10 K.

Jako přílohu ke svému hlášení přidal PhMr. Lorenz certifikát o koncesi, poznámky ohledně vymazání firmy z obchodního rejstříku, výstřížek z úředního věstníku s výzvou věřitelům, účetní stav lékárny k datu převzetí lékárny k likvidaci (*Übernahmebilanz*), stav zásob (*Warenvorräte*), doklad o příjmech lékárny (*Kassenbelege*), seznam věřitelů a

---

¹²²¹ JELÍNEK, Tomáš. Pojišťovny ve službách hákového kříže: prosazování německých zájmů v protektorátním pojišťovnictví, arizace pojistek a mezinárodní odškodňování. Praha: Karolinum, 2015, s. 186.

¹²²² VANĚK, Tomáš. Právní formy perzekuce občanů Protektorátu 1939–1945. Praha, 2010. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 57.

pohledávek, dobropisy (*Gutschriften*) pro banku *Kreditanstalt der Deutschen*, dobropis číslo 1 v prospěch přesídlovacího konta (*Umsiedlungskonto*), berniční (daňová) knížka (*Steuerbüchel*), pojistnou smlouvu (*Versicherungspolizze*) a potvrzení od dodání knihy narkotik (*Betäubungsmittelbücher*).

Úřad zemského prezidenta zaslal 19. 8. 1944 PhMr. Lorenzovi dopis¹²²³ vyjadřující souhlas s jedinou výhradou, že podle § 1 nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 že likvidační výnos (*Liquidationserlös*) ve výši 293 810 K ve prospěch Vystěhovaleckého úřadu pro Čechy a Moravu v Praze (*Ausswanderungsfonds für Böhmen und Mähren*) bude zaslána na konto číslo 1003 u České eskomptní banky v Praze (*Der Böhmischen Escompte-Bank in Prag*).

Na závěr potvrdil odměnu pro PhMr. Lorenze ve výši 6000 K a uvolnil ho s poděkováním z funkce správce pro likvidaci lékárny (*Abwicklungstreuhänder*).

Tím existence lékárny Moravia v Moravské Ostravě skončila. Po válce již nebyla obnovena.

---

¹²²³ Landespräsident in Mähren Reichsauftragsverwaltung in Brünn, Betrifft RAV-III/S JV.M.O.73/Tgb.452-Rö/Z Liquidierung der „Moravia“ Apotheke Paul Fanta, Mährische Ostrau – Oderfurt, Bahnhofstrasse 80.

7.7.3 „Arizace“ lékárny „Na Perštýně“ (Am Bergstein) PhMr. Paula Munka v Praze

Lékárna „Na Perštýně“ („Am Bergstein“) byla založena PhMr. Paulem Munkem v roce 1931 právem koncesovaným. Sídli na rohu ulic Perštýna a Skořepky v čísle popisném 2.

PhMr. Paul (Pavel) Munk se narodil 7. 9. 1891 v Kutné Hoře u Prahy jako syn zdejšího velkoobchodníka Jana Munka. Farmacii vystudoval v letech 1912-1914 v české části Univerzity Karlo-Ferdinandovy V Praze. Promoval 18. 7. 1914. Koncesi na lékárnu obdržel již v roce 1921.

V roce 1939 lékárna zaměstnávala celkem sedm osob. V předtuše ohrožení své lékárny ze strany nacistického režimu uzavřel v roce 1939 (12. 3.) smlouvu o pronájmu s PhMr. L. Vosolsobovou, která vedla lékárnu v pozici nájemkyně od 15. 5. 1939 do 31. 3. 1940.

Nicméně se lékárna se židovským majitelem brzy ocitla v hledáčku nacistických úřadů. Bylo rozhodnuto o „arizaci“. Pobočka *Abteilung Treuhänder-und Ueberwachung Entjudungsabteilung* v Praze informovala 17. 4. 1940 Oberlandrat v Praze, že pověřil funkcí *Treuhändera* PhMr. Karla Hausdorfa z Prahy XI. Oberlandrat o dva dny později potvrdil přijetí této informace¹²²⁴.

Oberlandrat v Praze stanovil 24. 5. 1940 pro PhMr. Hausdorfa měsíční odměnu 5 000 K za práci ve funkci *Treuhändera*¹²²⁵. V červnu 1940 navštívil *Treuhänder* PhMr. Hausdorf lékárnu a vypracoval Memorandum o první návštěvě Memorandum o první návštěvě kontrolované společnosti (*Aktenvermerk beim erstmaligen besuch zu prüfungen Unternehmung*) s datací k 19. 6. 1940. Celková kontrola trvala, jak vyplynulo z memoranda, tři dny.

Memorandum obsahovalo některé zajímavé údaje o „arizované“ lékárně. V lékárně v té době pracovalo celkem 5 zaměstnanců – podle národnosti byl jeden etnický Němec (*Volksdeutsche*), ostatní Češi. Žid zde nepracoval již ve shodě s tehdejšími diskriminačními opatřeními, žádný. Roční obrat lékárny byl stanoven pro roky 1938 a 1939 ve stejné výši – 700 000 K.

Ještě před návštěvou lékárny vznesl PhMr. Hausdorf dotaz na Českou spořitelnu (Böhmische Sparkasse) v Kutné Hoře dotaz ohledně dědictví po otci PhMr. Munka, Nathanu Munkovi (13. 6. 1940). Zástupce České spořitelny mu 18. 6. 1940 odpověděl, že podle rozhodnutí Okresního soudu z 16. 1. 1936 číslo D 232/35 kromě PhMr. Munka byli ještě známi 4 dědici: Karl Munk (obchodník v Kutné Hoře), Viktor Munk (obchodník v Praze, bytem na

¹²²⁴ Der Oberlandrat in Prag, Nr. 7592o/111/4e.

¹²²⁵ Ibidem z 24. 5. 1940.

Kampě číslo popisné 495), Božena Arnoldová (manželka soukromníka v Hradci Králové) a Emílie Zelenková (manželka obchodníka v Praze, bytem v Beneschauerstrasse 30)¹²²⁶.

Matka PhMr. Munka, Anna Munková, mu v červenci 1940 vydala pro potřeby potvrzení, že má nárok na podíl z dědictví po svém otci ve výši 81 034,50 K¹²²⁷.

V červenci 1940 (17. 7. 1940) odevzdal PhMr. Hausdorf zpracované podklady (formou rukopisu) pro vypracování hlášení o arizaci (*Manuskript zum Bericht*), které byly odeslané 25. 7. 1940 na ústřednu DWT do Berlína. Nicméně podle razítka zde potvrdili příjem až 4. 11. 1940. V tomto hlášení je důležitá informace o ročním obratu lékárny, která umožňuje si udělat představu o celkové skutečné hodnotě lékárny. Jako celková hodnota příjmů lékárny (*Ertragswerten*) byla zde uvedena celkem za roky 1935-1939 celkový obrat (*Gesamtumsatz*) ve výši 3 412 700 K a celkový čistý zisk (*Gesamtreingewinn*) 268 000 K.¹²²⁸

PhMr. Paul Munk odpověděl 19. 8. 1940 PhMr. Hausdorfovi, zda bylo možné poskytnout výjimku¹²²⁹.

PhMr. Karl Hausdorf tuto žádost předal pražské pobočce DWT a ta 22. 8. 1940 PhMr. Munkovi odpověděl¹²³⁰.

---

¹²²⁶ Böhmisches Sparkasse, No. 9.973/40 Ra z 18. 7. 1940.

¹²²⁷ Ručně psaný lístek s datací 15. 7. 1940 a s podpisy Paul a Anny Munkových v dokumentaci NA.

¹²²⁸ Manuskript zum Bericht, 25. 7. 1940, určený pro DWT, Berlin, v dokumentaci NA.

¹²²⁹ „Obdržel jsem Váš dopis z 13. dne tohoto měsíce a předal ho dál s tím, že jsem jednal o tom se svými sourozenci, zda byste mohl poskytnout výjimku. Někteří se chtějí informovat, jakou právní formu bude mít vyřízení této záležitosti. Proto zdvořile žádám o rychlou odpověď. S pozdravem Paul Munk.“

(„*Ich empfang Ihr Schreiben vom 13. dieses Monat und teile höflichst mit, dass ich mit meinen Geschwistern über die Ausnahme Ihres Antrages verhandelt habe. Einige derselben verlangen jedoch ausführliche Informationen, in welcher juristischen Form die Angelegenheit erledigt werden soll. Ich bitte daher höflichst um Ihre baldige Rückäußerung Hochachtungsvoll Paul Munk*“.) Ručně psaný lístek s datací 19. 8. 1940 s podpisem Paula Munka v dokumentaci NA.

¹²³⁰ „*Karl Hausdorf übergab uns Ihren Brief, in welchem Sie um ausführliche Information wegen der von Ihnen geforderten Erklärung über das Darlehen bitten. Wir teilen Ihnen darauf mit, dass nach der von uns aufgestellten Vermögensübersicht der Bergstein-Apotheke eine grosse Ueberschuldung deswegen besteht, weil für Frau Anna Munk eine Darlehensschuld in Höhe von K 195 875, 85 verzeichnet steht. Wir haben Herr Hausdorf gebeten, mit Ihnen in Verhandlungen einzutreten, dass Sie formell auf dieses Darlehen, das der Erben-Gemeinschaft zusteht, und worüber Frau Anna Munk lebenslänglichen Nießbrauch hat, verzichten und sich aus der Verkaufserlös der Apotheke untereinander einigen. In welcher Höhe, und in welcher Form diese Auseinandersetzung zwischen der Erben frei vereinbart werden. Sollte diese formelle Verzicht-Erklärung jedoch von der Erben nicht geleistet werden, wären wir als überwachende Treuhandergesellschaft gezwungen, über das Vermögen das Konkurs-Verfahren zu beantragen. Unseres erachtens würden Sie dann durch die fällig werdenden grossen Kosten wahrscheinlich überhaupt nichts mehr erhalten, während Sie im anderen Falle sich in den Verkaufs-Erlös teilen könnten. Es kann zwar nur die Zeit die Höhe des Kaufpreises noch nicht beantragt werden, da dieser von der Genehmigung des Herrn Oberlandrates in Prag abhängig ist. In ihrem eigenen Interesse empfehlen wir Ihnen jedoch, die geforderte formelle Verzicht-leistung, die von allen Erben unterschrieben sein muss, schnellstens an unsere Adresse zur Absendung zu bringen. Wir setzen Ihnen zur Erledigung dieser Angelegenheit einen letzten Termin und teilen Ihnen mit, dass wir spätestens am 28. August die notwendigen Schritte veranlassen werden, wenn bis dahin diese Erklärung nicht eingegangen ist.*“

DWT Prag II, Obstgasse 12 ze dne 22. 8. 1940 v dokumentaci NA.

„Arizace“ postupovala. Pražská pobočka DWT upozornila PhMr. Munka, že musí opustit prostory lékárny do 25. 9. 1940¹²³¹. PhMr. Munk pod tlakem ke dni 30. 9. 1940 píše PhMr. Hausdorfovi, že souhlasí s prodejem lékárny a se stanovenou cenou¹²³².

Kancelář DTW v Praze 2 v Ovocné ulici, *Obstgasse 12*¹²³³ ve spolupráci s centrálními orgány pro „arizaci“ v Berlíně stanovila likvidační a tržní hodnotu lékárny ke dni 22. 4. 1940. Tyto hodnoty představovaly zlomek skutečné hodnoty lékárny. Oberlandrat 15. 11. 1940 uvádí tyto hodnoty v dopise na *Abteilung Treuhänder-und Ueberwachung Entjudungsabteilung* v Berlíně.

Kupní cena, 500 000 K, byla úředníky ustanovena na základě přibližného ročního obrátu (*Durchschnittlicher Jahresumsatz*) lékárny 682 000 K a z čistého ročního zisku (*Jahresgewinnes*) 57 000 K¹²³⁴. Dosavadní majitel lékárny píše na pobočku DWT v Praze v dopise zde dne 27. 8. 1940 v odpovědi na dopis z 22. 8. 1940:

„Potvrzuji přijetí Vašeho dopisu a informovat vás zdvořile, že spolumajitelé pohledávky je celkem 5 osob a jeho matka Anna Munková má doživotní užívací právo. Jeden ze spoluvěřitelů 6. července letošního roku v Kutné Hoře zemřel, přičemž dědictví po něm se vyřizuje. Bez souhlasu pozůstalostního soudu nesmí dědicové nechat pohledávku propadnout. Obrátil jsem se na dědice po mém bratru Karlu Munkovi, aby se obrátili na soud v Kutné hoře, který vyřizuje dědictví, abych urychlil projednávání vzhledem k Vašemu dopisu z 22. tohoto měsíce. Spolumajitelé pohledávek jsou obecně ochotni vyhovět v každém ohledu.¹²³⁵

V listopadu 1940 (6. 11.) byla odeslána z berlínské ústředny DWT zpráva o arizaci (*Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfung-und Treuhandgesellschaft mit beschränkter Haftung*) čítající 20 stran. Byla vystavena na základě zasláné zprávy z pražského Oberlandratu ze 17. 4. 1940 vypracované na základě údajů dodaných Treuhänderem PhMr. Hausdorferem,

---

¹²³¹ Oberlandrat Prag, DWT Büro Prag II, Obstgasse 12. Betrifft: Bergstein Apotheke Prag-40213/112 P Kro ze dne 19. 9. 1940.

¹²³² Na stroji psaný dopis datací s datací 30. 9. 1940 s podpisem Paula Munka v dokumentaci NA.

¹²³³ Za první republiky to byla ulice 28. října. Viz Úřední seznam ulic, náměstí a sadů hlavního města Prahy: *Amtliches Verzeichnis der Straßen, Plätze und Freiungen der Hauptstadt Prag*. Praha: Deutsche Druckerei in Prag, 1940, s. 96.

¹²³⁴ Oberlandrat Prag, DWT Büro Prag II, Obstgasse 12. Betrifft: Bergstein Apotheke Prag-40213/112 P.

¹²³⁵ „Ich bestätige den Empfang Ihres Schreibens und teile Ihnen höflich mit, dass die Mitinhaber der Forderung gegen die Apotheke insgesamt 5 Personen sind und Frau Anna Munk hat den lebenslänglich Nießbrauch. Einer von den Mitinhaber, ist am 6. Juli dieses Jahres im Kutenberg gestroben und die verlassenschaft nach ihm ist in Abhandlung begriffen. Ohne Genehmigung des Verlassenschaftsgericht dürfen die Erben auf die Verlassenschaft fallende Forderung nicht verzichten. Ich habe mich an die Erben meine Bruders Karl Munk gewendet und diese haben beim Gericht und in Kutenberg veranlasst, dass die Verlassenschaft nach meinem Bruder Karl beschleunigt behandelt werde damit ich Ihr in Schreiben vom 22. dieses Monat bald erledigen kann. Die Mitinhaber der Forderung waren grundsätzlich bereit, in jeder Hinsicht entgegenzukommen. Ich bitte Sie höflichst daher, mir die gesetzte Frist.“

Dopis PhMr. Munka na pobočku DWT (Deutsche Wirtschaftsprüfung und Treuhandgesellschaft) v Praze ze dne 27. 8. 1940.

který zpracoval (ze svého úhlu pohledu) přehled aktiv a pasiv lékárny, označované jako firma „Apotheke Bergstein, Prag I“. V této zprávě, ač samozřejmě dobově podmíněné, se nacházely zajímavé informace, jak o situaci a vybavení lékárny, tak o mechanismu samotné „arizace“.

Z hlediska právního bylo zde konstatováno, že dosavadní majitel, PhMr. Paul Munk, obdržel koncesi ze zemského úřadu v Praze ke dni 19. 1. 1931 pod číslem C 13 344 na základě rozhodnutí zemského úřadu v Praze 26. 5. 1930 (číslo 234923) a nařízení ministerstva zdravotnictví a tělovýchovy v Praze ze dne 24. 10. 1930 (číslo 21765)¹²³⁶. Lékárna nebyla zanesena do obchodního rejstříku.

Ve zprávě bylo dále konstatováno, že PhMr. Munk uzavřel 12. 3. 1939 smlouvu s PhMr. Vosolsobovou smlouvu o pronájmu lékárny za nájem ve výši 5 % obrátu¹²³⁷.

Vzhledem k tomu, že tato smlouva o nájmu nebyla schválena pražským Oberlandratem, nacistické úřady ji nepovažovali za platnou. Dalším bodem byla nájemní smlouva mezi PhMr. Munkem a majitelem domu v ulici Perštýn, číslo popisné 14, panem Ladislausem Bukovským. Smlouva o nájmu (*Gedächtnisprotokoll*) byla uzavřena 1. 6. 1935. Roční nájemné činilo 58 000 Kč ročně a bylo rozdělené do čtvrtletních splátek. Smlouva byla uzavřena s tím, že může být každý rok vždy k 1. 4. a poté i k 1. 10. být vypovězena s půlroční lhůtou.

Velmi důležité bylo pro „arizaci“ lékárny Na Perštýně porovnání aktiv a pasiv lékárny. Aktiva (*Vermögenswerte*) byla stanovena na částku 247 814,23 K a pasiva (*Schulden*) na 190 745,25 K. Lékárna tedy vykazovala přebytek aktiv (*Vermögensüberschuss*) ve výši 57 068,98 K.

Vybavení lékárny (*Einrichtungsgegenstände*):

Původní hodnota nábytku a dalšího zařízení lékárny byla stanovena na 50 000 K. Po odečtení pravidelných ročních odpisů, které činily celkem 20 800 K, byla stanovena skutečná hodnota (*Sachwert*) na 29 200 k.

---

¹²³⁶ „Žádost o koncesi podával žadatel zemskému úřadu, který do 14 dnů uveřejnil v úředních hodinách vyhlášku o podané žádosti, zaslal její opis okresním úřadům či obcím se zvláštním statutem (úřady I. instance), příslušnému lékárnickému grémiu, lékařské komoře, Zemské zdravotní radě (ZZR), aby se mohly ke zřízení a udělení koncese vyjádřit. Do 4 týdnů mohli vznést proti udělení nové koncese námitky majitelé okolních lékáren. Odvolání (*rekurs*) proti zřízení nové lékárny nebo proti udělení koncese určité osobě mohla ohlásit osoba nebo korporace, pokud se domnívala, že úřady nejednaly správně, nebo se cítila jejich rozhodnutím poškozena, a to do 4 týdnů a do dalších 2 musela podat písemný rozklad vyššímu úřadu. Koncese nebyla právoplatnou, dokud všechna odvolání nebyla vyřízena. Po vyšetření všech potřebných okolností úřady I. instance udělil zemský úřad (úřad II. instance) koncesi. Námitky majitelů lékáren proti udělení koncesi se podávaly ministerstvu vnitra (MV), od roku 1918 ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (MVZdTV) (úřad III. instance), které rozhodlo s konečnou platností.“ Viz LISÁ, Marie. České lékárenství v letech 1918-1928: (z disertační práce: "Česká farmacie v letech 1918-1928, obhájené dne 7. 3. 2000). SOLUTIO [online]. Praha: Medon, (2000/2001) [cit. 2017-05-14]. Dostupné z: http://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

¹²³⁷ V Lékárně ročence 1939 jsou uváděni PhMr. Paul Munk a PhMr. L. Vosolsobová jako spolumajitelé. Viz RUSS, František a Gabriela SPÁLOVÁ, ed. Lékárně ročenka 1939. Praha, 1939, s. 168.

Zásoby (*Warenvorräten*): léčiva (speciality), léčivé látky a další zásoby lékárny:

Do zásob byly započteny speciality (označení pro továrně vyráběná léčiva), rostlinné drogy z léčivých rostlin, farmaceutické suroviny, kosmetické přípravky a další (*Spezialitäten, Kräuter, Chemikalien, kosmetischen Artikel*). Zde byla původní hodnota stanovena na 71530,40 K a po započítání ročních odpisů snížena na 20% původní částky, tedy 14 300 K.

Celková hodnota aktiv (*ergebende Vermögensüberschuß*)

Od zjištěného přebytku aktiv (*Vermögensüberschuss*) ve výši 57 068,98 K byly odečteny roční odpisy zařízení lékárny (29 200 K) a zboží (14 300 K) a tak zůstala z aktiv pouze částka 13 568 K, označená podle metodiky nacistických „arizátorů“ jako tzv. likvidační hodnota (*Liquidationswert*). Tato částka představovala finanční vyrovnání pro dosavadního židovského majitele lékárny.

Další kapitolou byla cena pro „árijského“ kupujícího. Východiskem pro tuto cenu stanovil nacistický úřad výnosovou hodnotu¹²³⁸ (*Ertragswert*)¹²³⁹ lékárny, která vycházela z předpokládaných budoucích příjmů lékárny a nemateriální hodnoty podniku (*Firmenwert*), která se blížila dnes používanému anglickému termínu „goodwill“¹²⁴⁰.

Při její stanovení vyšla ústředna DWT v Berlíně ze součtu celkového obratu (*Gesamtumsatz*) lékárny v letech 1935-1939 (3 412 700 K) a celkového čistého zisku (*Gesamtreingewinn*) ve stejné době (268 600 K). Průměrný roční obrat tedy byl 682 500 K a zisk 53 700 K (představoval 7,87 % obratu). Při započtení 8 % úrokové sazby byla stanovena výnosová hodnota (*Ertragswert*) lékárny na 671 500 K.

Tržní (někdy též obecná) hodnota lékárny (*Verkehrswert*) byla stanovena z aritmetického průměru věcné hodnoty (*Sachwert*), která činila 57 068,98 K a výnosové hodnoty (*Ertragswert*), ve výši 671 500 K. Průměr, tedy představoval 364 284,49 K. DWT v Berlíně, odmítla tuto částku akceptovat jako kupní cenu pro „arizátora“. Důvodem byla přílišný nepoměr věcné a výnosové hodnoty. Jako kupní cenu (*Kaufpreis*), stanovila nejméně částku 500 000 K. K této částce, úředníci připočetli bankovní záruku (*Sicherheiten für den*

¹²³⁸ Výnosová hodnota je klasifikována v současnosti jako „součet diskontovaných (odúročných) budoucích příjmů z nemovitosti. Zjednodušeně řečeno jistina, kterou je nutno při stanovení úrokové sazby uložit, aby úroky z této jistiny byly stejné jako čistý výnos z nemovitosti“ (KLIKA, Pavel. Teorie oceňování nemovitostí. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství, 2012, s. 7).

¹²³⁹ Termín „*der Ertragswert*“ se používá i v současné praxi v Německu a bývá překládán jako „výnosová hodnota“. Viz BRUMOVSKÝ, Martin. Standardizace a harmonizace znaleckého postupu při zjištění obvyklé ceny nemovitosti. Brno, 2010. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství. Vedoucí práce Martin Šmahel, s. 126.

¹²⁴⁰ Definice: „V širším pojetí je goodwill podniku definován jako pověst společnosti, která vyjadřuje hodnotu postavení této společnosti na trhu. Jedná se o ekonomický pojem, kdy goodwill je celkovým výsledkem dlouhodobého působení podniku na trhu, ukazuje dopady vynaložených nákladů na reklamu a také na jiné, další možnosti, které by vedly k vytvoření všeobecného povědomí o společnosti a jejích aktivitách.“ Více viz: <http://www.hpcg.cz/upload/1352059862.pdf>.

Bankkredit) ve výši 61 000 K. „Arizátor“ musel tedy pro koupi lékárny disponovat kapitálem (*Kapitalbedarf*) ve výši 561 000 K. Základ daně tvořil rozdíl mezi tržní hodnotou lékárny (*Verkehrswert*) a likvidační hodnotou lékárny (*Liquidationswert*), tedy částka 500 000 K ponížena o hodnotu 13 568, 98 K (486 431,02 K). V další části zprávy byl zaznamenán celkový obrat a čistý zisk lékárny v letech 1935-1939 a personální obsazení v roce 1940:

Tabulka 7.7.3.1- Celkový obrat a čistý zisk lékárny „Na Perštýně“ 1935-1939¹²⁴¹

Rok	Obrat (K)	Čistý zisk (K)
1935	641 693,41	51 530,50
1936	662 906,42	51 855,53
1937	696 603,40	48 797,98
1938	712 303,16	60 213,24
1939	699 228,39	56 564,80
Součet	3 412 737,78	268 560,05
Průměr	682 500	53 700

Tabulka 7.7.3.2- Zaměstnanci lékárny „Na Perštýně“ v roce 1940¹²⁴²

Postavení	Úvazek	Němci	Češi
Lékařník	Celý	1	2
Lékařník	Poloviční	1	1
Pomocný personál	Celý	1	1
Účetní	Hodinový	0	1

Kupní smlouva“ mezi PhMr. Karlem Antonem Hausdorfem jako „kupujícím“ a PhMr. Paulem (Pavlem) Fantou jako „prodávajícím“ byla uzavřena 11. 2. 1941. PhMr. L. Vosolsobová, která měla lékárnu v nájmu, byla odškodněna částkou 12 465, 60 K. Dále byly do výdajů započítány: daň z obratu (*Umsatzsteuer*) ve výši 5 000 K a daně z převodu (*Erwersteuer*) společně s daní z příjmu (*Einkommensteuer*) ve výši 2 311,30 K. Součet všech tří uvedených položek byl 19 776,90 K. Tyto výdaje měl uhradit z kupní ceny PhMr. Munk¹²⁴³.

Tato částka byla při „arizaci“ připočtena k likvidační hodnotě (*Liquidationswert*), která činila 13 568 K. Jako skutečnou hodnotu (*Sachwert*) byla uvedena částka 57 068, 98 K. Tzv. zbytková prodejní cena byla stanovena na 75 000 K¹²⁴⁴(zaokrouhlený součet obou částek). Tuto

¹²⁴¹ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs- und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, s. 8, dokumentace NA.

¹²⁴² Ibidem.

¹²⁴³ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs- und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, Unterlagegen zum Bericht, s. 2-3, dokumentace NA

¹²⁴⁴ Oberlandrat Prag, Betrifft-II/75424/En. z 23. 3. 1941.

částku také obdržel PhMr. Munk na vázaný účet, z kterého směl vybírat pouze 1 500 K týdně. Důkladná pozornost byla věnována i vybavení lékárny a zboží na skladě. Podle záznamů zaplatil v roce 1931 PhMr. Munk za vybavení lékárny částku 220 000, z toho za dřevěný nábytek (skříně, police apod.) 45 000 K. Tato částka byla nejprve snížena o 70 000 K za vybavení odprodané v rámci modernizace lékárny. Po tomto odpočtu zůstala částka 150 000 K, která byla ponížena o souhrn pravidelných ročních odpisů odpovídajících opotřebení vybavení (10% za rok), celkem 127 500 K. Konečná částka byla pouze 22 500 K, z kterých bylo na závěr odečteno 1 700 K. Definitivní suma, tzv. zůstatková hodnota (*Restbuchwert*) představovala 20 800 K. Celkové vybavení lékárny (*der gesamten Einrichtung*) bylo zvýšeno nejprve na 34 000 K (započítáno další zařízení, například kovové rámy oken) a posléze, s přihlédnutím k současnému stavu celého objektu, na 50 000 K.

Zásoby lékárny (*Warenvorräte*) tvořily k 22. 4. 1940 celkem 5 600 položek (*Artikel*). Tento počet vycházel ze seznamu vyhotoveného při otevření lékárny v roce 1931, ale od té doby nebyly zaznamenány změny v sortimentu lékárny v písemné formě. Proto byl tento seznam použit i v průběhu kontroly.

Stanovením cen byl pověřen drogist Vladimír Glückselig (*Drogengroßhandlung Hela AG*. V Praze). Při odhadu vycházel z německých ceníků léčiv (*Hand der Bayer-Preisliste 12/1939 a Preislisten der Sanomedia-GmbH. 5/1938*). Celkově Glückselig vyčíslil zásoby na 90 952,40 K, odečetl neprodejně zboží v hodnotě 19 422 K a stanovil konečnou hodnotu na 71 530,40 K.

Tabulka 7.7.3.3- Procentuální zastoupení jednotlivých druhů zásob v lékárně v roce 1940 podle finanční hodnoty¹²⁴⁵

Druh	Zastoupení (v%)
Speciality	53,5
Léčivé rostliny a farmaceutické suroviny	36,8
Kosmetika	1,2
Obvazový materiál	4,-
Papírové obaly	2,9
Skleněné obaly	1,6
Celkem	100

Nepatrnou, ale z hlediska dějin lékárenství v českých zemích, zajímavou kapitolou byly členské příspěvky. V *Apotheker Goldanstalt Ärzte Vorschußkasse* v Praze měli oba

¹²⁴⁵ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs-und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, s. 12, dokumentace NA.

spolumajitelé z roku 1939 zaplacený členský příspěvek (PhMr. Munk i PhMr. Vosolsobová po 200 Kč). V lékárnickém reklamním, prodejním a výrobním družstvu Respharma měl zaplacený členský příspěvek ve výši 100 K pouze PhMr. Munk.

Bratr PhMr. Munka, Viktor Munk, byl ještě vlastníkem pohledávky ve výši 41 391,06 K, ale ta byla nacistickými úředníky označena za soukromou a vyloučena z projednávání. Z dalších položek byla zajímavá výše nájemného 10 955,55 K za období 23. 4. - 30. 6. 1940.

Do pohledávek vůči lékárně byly započteny očekávané náklady za audit (Prüfungsdaten) ve výši 5000 K, odměna PhMr. Vosolsobové za vedení lékárny (12 465,60 K) a daň z obratu (Umsatzsteuer) ve výši 5 000 K.

V účetních knihách lékárny byl zaznamenán závazek ve výši 195 875,85 K na jméno matky PhMr. Munka, Anny Munkové a jeho sourozenců (spolumajitelé). Na základě tohoto dluhu, je nacistické úřady vyloučili z nároků na lékárnu PhMr. Munka s odůvodněním, že zmíněná pohledávka by mohla zhoršit ekonomickou situaci lékárny a vést k jejímu bankrotu.

Na závěr zprávy zařadili úředníci tabulku ilustrující, jaké byly měsíční běžné výdaje lékárny v Praze v roce 1940:

Tabulka 7.7.3.4- Měsíční provozní výdaje lékárny za duben 1940¹²⁴⁶

Položky	Cena v K
Platy a mzdy	3 174,20
Zdravotní pojištění	235,8
Poplatky za elektřinu	12,2
Telefon	166,4
Plyn	32
Daň z obratu pro zaměstnance (Einkommensteuer für Personal)	232
Daň z převodu za duben 1940 (Umsatzsteuer)	900
Daň z převodu a příjmu od 1. 1. do 22. 4. 1940 (Erwerbs-und Einkommnesteuer)	2 311,30
Úřední poplatky (Gebührenamt für Gehälter)	70,85
Celkem	7 134,75

¹²⁴⁶ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs-und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, s. 19, dokumentace NA.

V příloze zprávy je zařazen dopis z 23. 3. 1941 z DWT (neuvedeno umístění) na pražský Oberlandrat ohledně dalších podrobností „arizace“ lékárny. V něm se konstatovalo, že zisky lékárny mezi roky 1939 a 1939 poklesly o 3,2 % - viz tabulka:

Tabulka 7.7.5.5- Příjmy lékárny v letech 1939 a 1940

Druh prodeje	1939	1940
Prodej za hotové	467 100	450 600
Peníze od pojišťoven za recepty	257 900	248 200
Celkem	722 000	698 800

Tento pokles byl částečně přičten na vrub bojkotu ze strany českých lékařů. O tom svědčil dopis z 24. 4. 1941 od německého lékárníka PhMr. Franze Carmina¹²⁴⁷. Německý lékárník si stěžuje na bojkot lékárny ze strany českých lékařů. Jako příklad zmínil doporučení lékaře MUDr. Ečerla z Prahy 1, který doporučil svému pacientovi, panu knihkupci Casinellimu, aby nechodil do lékárny „Na Perštýně“, ale do lékárny na Staroměstském náměstí¹²⁴⁸.

Ztráty byla částečně vykompenzovány zvýšením nové lékárnické sazby za oficiální léčiva a taxa laborum nařízením předsedy vlády ze dne 19. 3. 1940, čís. 111 Sbírký zákonů a nařízení¹²⁴⁹. V témže dopise byla navržena výše „arizační“ dávky (Arisierungsabgabe) ve výši 97 070 K, která byla vypočtena takto:

Tabulka 7.7.5.6- Výpočet arizační dávky (Arisierungsabgabe)¹²⁵⁰

Položka	Cena (K)
Skutečná hodnota (Sachwert)	76 845,88
Roční výnos (einen Jahresertrag mit)	40 000,-
Součet obou položek	116 845,88
Likvidační hodnota (Liquidationswert)	19 776,90
Po odečtení likvidační hodnoty	97070,-

¹²⁴⁷ PhMr. Franz Carmine promovál v roce 1938, v roce 1943 narukoval do německé armády jako farmaceut. Po válce se usadil a pracoval jako lékárník v SRN. Zemřel v roce 2008. Nekrolog viz In memoriam Franz Carmine. Deutsche Apotheker Zeitung. 2008, (21), s. 141.

¹²⁴⁸ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, Unterlagegen zum Bericht, dokumentace NA.

¹²⁴⁹ „Pro strany úlev požívajících se taxa laborum zvýšila průměrně o 32 % a pro strany soukromé o 40 %. Pro strany soukromé bylo dovoleno připočítat ke konečné ceně receptu 10 %, s výjimkou specialit. Pro strany úlev požívající bylo možné připočítat 15 %, s výjimkou specialit, obvazů, sér a očkovacích látek „, Cit.: VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23]. Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA>.

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 62-63.

¹²⁵⁰ Bericht der Deutschen Wirtschaftsprüfungs- und Treuhandgesellschaft Berlin über der Bergsteinapotheke, Prag I, 6. 11. 1940, Unterlagegen zum Bericht, s. 3, dokumentace NA

„Arizační“ dávka byla vlastně daň odváděná Německé říši. Někdy je v literatuře označována jako „vyrovnávací dávka“. Obvykle znamenala rozdíl mezi cenou, jakou nový majitel za „arizovaný“ majetek zaplatil, a cenou za jakou jej jeho původní židovský majitel prodal. Průměrně tvořila 20-30 % procent tržní ceny, ale mohla být i podstatně vyšší (nebo na druhé straně ji v některých případech „arizátor“ nemusel platit vůbec). Společně s kupní cenou tvořila tržní hodnotu „arizovaného“ podniku.

Vzhledem k tomu, že i když „arizátor“ splňoval často politické předpoklady a odborné vzdělání a zkušenost, neměl často k dispozici odpovídající částku. Proto mu byl některou z říšských bank poskytnut „arizační“ úvěr. Vzhledem k jeho politické důležitosti měl obvykle nízkou úrokovou sazbu (kolem 5%) a delší dobu splácení (kolem 10 let), což bylo obvyklé. Díky značnému riziku stát převzal ručení až u 78 % „arizačních“ úvěrů¹²⁵¹.

PhMr. Hausdorf si zažádal rovněž o úvěr a obdržel ho. Úvěr byl schválen 16. 1. 1941 ve výši 270 000 K. Lhůta splatnosti úvěru byla 6 let. Úroková míra byla 5 %. Za úvěr ručil „arizovanou“ firmou. K udělení úvěru bylo třeba, aby doložil svoje politické osvědčení. To prokázal vstupem do NSDAP v dubnu 1939, následujícího roku byl ustanoven *treuhänderem* lékárny „Život“ v Hyberské ulici. Patřil do střední třídy¹²⁵². Poté již zažádal o „arizaci“ lékárny „Na Perštýně“.

PhMr. Paul Munk nastoupil 22. 12. 1942 do transportu Ck, č. 950 z Prahy do Terezína. Jeho poslední adresa byla v Praze Na Kampě 5, Praha III. Z Terezína byl 18. 5. 1944 transportován do Osvětimi, kde byl zavražděn¹²⁵³. Další osud „arizátora“, PhMr. Hausdorfa, po válce není znám.

Po válce lékárna připadla v restituci dědicům PhMr. Paula Munka¹²⁵⁴. Nájemcem se stal PhMr. RNDr. Emil Cypra. Po tzv. „socializaci“ lékáren a převedení lékárny do sítě národního podniku Medika se stal jejím správcem. Lékárna obdržela číslo 8. Dne 10. 8. 1953 byla zrušena¹²⁵⁵.

---

¹²⁵¹ CÍCHOVÁ, Vladěna. Protižidovská legislativa v Protektorátu Čechy a Morava: se speciálním zaměřením na předpisy majetkoprávní povahy. Brno, 2015. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, s. 62-63.

¹²⁵² JANČÍK D., KUBŮ, E., KUKLÍK J.: „Arizace“ a restituce židovského majetku v českých zemích (1939–2000). Praha 2003, s. 249-250.

¹²⁵³ Pavel Munk, Databáze obětí, www.holocaust.cz. Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/110628-pavel-munk/>.

¹²⁵⁴ KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. Lékárnická ročenka 1947-1948. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 186.

¹²⁵⁵ HANZLÍČEK, Zdeněk. Příspěvky k dějinám pražského lékárnictví. Praha: Lékárenská služba, 1990, s. 116.

8. Osud židovských farmaceutů ve Slovenské republice 1939-1945

8.1. Slovenská republika 1939–1945: historický úvod

Slovenská republika (též Slovenský štát, Slovenský štát či první Slovenská republika) byl formálně nezávislý stát, který se rozkládal na území dnešního Slovenska a existoval v letech 1939 až 1945. Ve skutečnosti se jednalo o satelitní stát Německé (od roku 1943 Velkoněmecké říše), který vznikl z její libovůle, a jehož existence s ní byla neoddělitelně spojena. V roce 1940 žilo na jejím území 2 653 053 obyvatel¹²⁵⁶. Hlavní město Bratislava mělo přibližně 100 000 obyvatel.

Po mnichovské dohodě, následované vznikem okleštěného Česko-Slovenska, získalo Slovensko autonomii a došlo ke vzniku zemské autonomní vlády v čele s předsedou Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSL'S) dr. Jozefa Tisa¹²⁵⁷. Již v té době se projevil nacionalistické (včetně antisemitských) směřující k nezávislosti¹²⁵⁸.

Tiso byl vystaven nátlaku německého ministra zahraničí von Ribbentropa, aby vyhlásil samostatnost Slovenska. Tiso souhlasil, ale podmínil to formálním vyhlášením nezávislého státu prostřednictvím autonomního zákonodárského orgánu, Slovenského sněmu. Sám doporučil vyhlášení nezávislosti. Slovenský sněm se sešel následujícího dne a vyhlásil nezávislost¹²⁵⁹. Téhož dne odjel prezident Emil Hácha na jednání s Hitlerem do Berlína a kolem půlnoci téhož dne začala německá vojska obsazovat zbytek historických zemí v té době již zaniklého Česko-Slovenska. Tiso, a Slovenský sněm tím umožnili nacistům rozbít Česko-Slovensko. Velká Británie a Francie, jenž na Mnichovské konferenci 29. -30. 9. 1938 garantovaly nedotknutelnost hranic nově vzniklého státního útvaru, neměly důvod k zásahu.

Po první vídeňské arbitráži 2. 11. 1938 přišlo Slovensko o svá jižní území ve prospěch Maďarského království. Po vyhlášení nezávislosti Maďarsko opět zaútočilo a po tzv. Malé válce získalo další území¹²⁶⁰.

Slovenská republika byla autoritativním státem jedné strany-Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSL'S) dr. Jozefa Tisa. Kromě toho ještě existovala strana maďarské a německé menšiny (Deutsche Partei)¹²⁶¹. Nejvyšším zákonodárným orgánem byl parlament, složený ze Sněmu Slovenské republiky a Státní rady. Oba orgány však jen formálně potvrzovaly kroky

---

¹²⁵⁶ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš! nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie (Academia), s. 186.

¹²⁵⁷ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 410.

¹²⁵⁸ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 201-207.

¹²⁵⁹ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 418.

¹²⁶⁰ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 203.

¹²⁶¹ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 412.

vlády a prezidenta, v jejichž rukou se soustředila veškerá moc a samy neměly žádné faktické pravomoci. Prezidentem se stal dr. Jozef Tiso, který byl do své funkce zvolen 26. 10. 1939¹²⁶² a vykonával ji až do konce druhé světové války. V čel vlády byl jeho radikálnější oponent protěžovaný Berlínem, Vojtech Tuka. Prezident Tiso byl představitelem „umírněného“ křídla slovenské vnitřní politiky. Represivní moc vykonávala tzv. Hlinkova garda, ÚŠB (Ústredie štátnej bezpečnosti) a orgány gestapa.

Slovenská republika měla sice navenek vlastní měnu, národní banku i celní suverenita, ale fakticky její hospodářství tvrdě sloužilo válečným potřebám nacistické říše. Slovenská armáda byla jedinou armádou, která podpořila aktivně svou účastí tažení Německa proti Polsku (odměnou jí bylo navrácení části území Oravy a Spíše, které Polsko v říjnu 1938 obsadilo). Ministerský předseda Vojtech Tuka podepsal 24. 10. 1940 v Berlíně protokol o přistoupení Slovenské republiky k tzv. paktu tří, čímž se zcela již postavila na stranu nacistů a jejich spojenců.¹²⁶³ V důsledku tohoto podpisu se zúčastnila napadení Sovětského svazu 21. 6. 1941¹²⁶⁴. Slovenská republika také vyhlásila 12. 12. 1941 válku USA a Velké Británii¹²⁶⁵. Po obklíčení německé armády v roce 1942 ve Stalingradu byla slovenská armáda evakuována na Krym. V té době již docházelo k četným dezercím. Z Krymu byla slovenské jednotky staženy do Rumunska a následně do Maďarska, kde byly v roce 1944 zajaty Rudou armádou u Balatonu.

Válka se v tomto roce již dotkla i vlastního území Slovenské republiky. Spojenecké letectvo od června 1944 bombardovalo průmyslové cíle, ale nálety měly stovky civilních obětí. V souvislosti s tím zesílilo odbojové hnutí, které vyvrcholilo ve vypuknutí Slovenského národního povstání v noci z 29. na 30. 8. 1944 v Banské Bystrici, které se stalo centrem povstání. Zpočátku povstalci ovládli velkou část území Slovenské republiky, ale po příchodu německých jednotek byli zatlačeni do defenzívy. Do konce října 1944 Němci ovládli většinu slovenského území. Velitelé povstání, generálové Viest a Goliath byli 3. 11. 1944 zajati Němci a v Berlíně poté popraveni. Zbylí povstalci (v jejichž řadách bylo i mnoho Židů) přešli opět do ilegality a operovali jako partyzánské jednotky¹²⁶⁶.

Nicméně území válečného státu se neustále postupně zmenšovalo, jak na jeho území postupovala Rudá armáda a její spojenci (rumunská armáda a 1. československý armádní sbor pod velením armádního generála Ludvíka Svobody). Košice byly osvobozeny 20. 1. 1945. Do

---

¹²⁶² KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 209.

¹²⁶³ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 433.

¹²⁶⁴ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 216.

¹²⁶⁵ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 438.

¹²⁶⁶ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku., s. 226-230.

Košice přiletěla exilová československá vláda, které zde 5. 4. 1945 vyhlásila Košický národní program, který fakticky odstartoval postupnou sovětizaci poválečného Československa.

Koncem března 1945 opustilo vedení Slovenské republiky v čele s prezidentem Jozefem Tisem Bratislavu¹²⁶⁷ a ukryli se v Rakousku v benediktinském klášteře v Kremsmünsteru. Rudá armáda osvobodila Bratislavu 4. dubna 1945¹²⁶⁸. Osvobození celého území válečného státu bylo dokončeno 3. 5. 1945. Slovenská republika přestal zcela definitivně po všech stránkách existovat¹²⁶⁹.

---

¹²⁶⁷ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 469.

¹²⁶⁸ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 233.

¹²⁶⁹ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 470.

8.2 Postavení Židů ve Slovenské republice 1939-1945

V roce 1940 žilo na území Slovenské republiky přibližně 89 000 Židů¹²⁷⁰. Již od dob slovenské autonomie, ještě v rámci Česko-Slovenska, museli čelit zvýšené diskriminaci. V nově vzniklém státě byly poprvé jejich postavení omezeno nařízením číslo 63/1939 Sbírky¹²⁷¹, kdy byl definován pojem „Žid“ -zde ještě jen na náboženském, ale ne rasovém základě. Součástí nařízení bylo také snížení počtu Židů ve svobodných povolání. Za Židy byl považovány osoby, které se při sčítání lidu (či jinak) přihlásili k izraelské (též mojžišské) víře (s výjimkou pokřtěných před 30. 10. 1918), ale také osoby židovského původu, které se hlásili ke komunismu či byli svobodnými zednáři. Rovněž byli započtení ti, kdo měli alespoň jednoho z rodičů, který se hlásil k židovské víře. Za Židy byli považováni manželé a manželky uvedených osob, ač nebyli sami Židé a děti vzešlé z těchto „smíšených „manželství“¹²⁷².

Další nařízení číslo 71/1939 Sbírky, vydané 24. 4. 1939, vyloučilo Židy z veřejného života. Židé již nemohli být zaměstnanci státních organizací a měli být k 1. 1. 1940 propuštěni.

Oblasti zdravotnictví se dotklo vládní nařízení číslo 184/1939 Sbírky, které snižovalo zastoupení Židů mezi lékaři na 4 %¹²⁷³. To však nebylo prakticky možné -ze 1 414 lékařů registrovaných na Slovensku bylo 621 Židů. Proto se zde udělovaly četné výjimky¹²⁷⁴.

V souvislosti s tím bylo také vydáno vládní ustanovení číslo 145/1939 Sbírky, které omezovalo možnost působení Židů v lékárenství. Vzhledem k tomu, že z celkem 242 lékáren ve Slovenské republice patřilo 88 Židům, i zde byly udělovány výjimky¹²⁷⁵.

Dalším ustanovením, nařízením číslo 150/1939 Sbírky z 21. 6. 1939 bylo zakázáno Židům vykonávat vojenskou službu¹²⁷⁶ a ti, kteří ji právě vykonávali, byli přeřazeni místo ní do zvláštních pracovních táborů¹²⁷⁷.

Židé byli zpočátku velmi silně zobrazováni jako rovněž škůdce slovenského hospodářství. Byli již dlouhodobě velkou částí obyvatel považováni za příčinu ekonomické slabosti Slovenska. Myšlenka „arizace“ (někdy se uvádí termín „slovakizace“) židovského majetku byla široce přijímána, zejména zpočátku, obyvatelstvem a silně příživována vládní

---

¹²⁷⁰ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 421.

¹²⁷¹ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 125-126.

¹²⁷² DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 23-24.

¹²⁷³ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš! nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie (Academia), s. 109.

¹²⁷⁴ Ibidem, s. 25.

¹²⁷⁵ LIPSCHEK, Ladislav. Židia v slovenskom štáte 1939-1945. Slovensko: Print-servis, 1992, s. 88.

¹²⁷⁶ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 49.

¹²⁷⁷ Ibidem, s. 24.

ideologií. Na druhou stranu vedoucí síly slovenského hospodářství uvědomovaly, že rychlou a překotnou „arizací“ by se ještě více oslabila i tak slabá domácí ekonomika.

Již od samotného vzniku Slovenské republiky vláda vydávala postupně celou řadu opatření, která omezovala možnosti podnikání Židů (byla jim odebráno povolení k výčepnické a hostinské živnosti, živnostenské koncese, do jejich podniků byli dosazováni důvěrníci a dočasní správci, často se ale jednalo o neodborníky).

Samotná arizace majetku probíhala na začátku na bázi dobrovolnosti¹²⁷⁸. Původní židovský majitel uzavřel smlouvu s „arizátorem“ smlouvu o společném vlastnictví, kde nežidovský vlastník musel mít minimálně 51 %. Svoji část si ale musel zaplatit. Průběh kontrolovalo Ministerstvo hospodářství. Do konce roku 1939 bylo tak „arizováno“ celkem 35 podniků, většinou se ale jednalo o fingovaný převod¹²⁷⁹.

V roce 1940 (31. 1.) byla zřízen nový státní orgán na řízení protižidovských opatření, zejména „arizace“ - *Hospodárská úradovňa predsedníctva vlády* (HÚPV) v čele s nedostudovaným, ale bezskrupulózním a ambiciózním právníkem A. Morávkem.

Prvním z „arizačních“ kroků bylo zřízení *Štátného pozemkového úradu* (ŠPÚ), který na základě zákona o pozemkové reformě¹²⁸⁰ z 22. 2. 1940¹²⁸¹ měl „spravedlivě“ rozdělit půdu. I když nebyl formálně cílen protižidovsky, měl dopadnout zejména na Židy¹²⁸², kteří vlastnili 101 409 hektarů půdy z celkových 1 618 000 hektarů¹²⁸³. Dalším zákonem byl zákon číslo 113/1940 Sbírky, který byl schválen 25. 4. 1940, tzv. „arizační“ zákon¹²⁸⁴. Pokud měl podnik minimálně 50 % židovského kapitálu, byl označen za židovský a předurčen k „arizaci“. „Arizátor“ mohl ale převzít i 100 % celého podniku. Důležitý byl § 3, který umožňoval župním úřadům odjímat židovská živnostenské oprávnění nebo je podrobit revizi. Velké továrny byly prozatím z „arizace“ vyjmuty. Jako základní byla stanovena „arizace“ nucená, ale stále byla možná i „dobrovolná arizace“. Při nucené variantě byl prostě prodej židovskému vlastníkovi přikázán úřední cestou.

---

¹²⁷⁸ Ibidem, s. 57-58.

¹²⁷⁹ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 57.

¹²⁸⁰ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 130.

¹²⁸¹ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 62.

¹²⁸² Celý proces byl pomalý a komplikovaný, a tak bylo nakonec vyhláškou rozhodnuto, v květnu 1942, že veškerá půda patřící Židům propadá státu. Viz DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 29.

¹²⁸³ DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 29.

¹²⁸⁴ Oficiálně byl nazván: „Zákon o židovských podnikoch a židovských zamestnaných v podnikoch“. Viz DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 30.

Ve službách nesmělo být zaměstnáno více než 25% Židů a toto procento se mělo snížit až na 10%. V ostatních oborech mohlo pracovat maximálně 4% Židů¹²⁸⁵.

Po stupňujícím se nátlaku nacistů (vedl k vítězství radikální křídla představovaného premiérem Vojtechem Tukou v květnu až červenci 1940) byl nastolen ještě přísnější protizidovský kurz¹²⁸⁶. Dne 20. 8. 1940 rozhodla vláda o soupisu veškerého židovského majetku¹²⁸⁷.

Velmi významný byl ústavní zákon 210/1940 Sbírky, který umožnil slovenské vládě vydávat nařízení v záležitostech „arizace“¹²⁸⁸. To mělo překonat zdoluhavá jednání na půdě parlamentu. Na základě zákona 222/1940 Sl. z., byl 16. 9. 1940 ustanoven Ústřední hospodářský úrad (ÚHÚ), který dostal za úkol postupně vyřadit Židy z hospodářského života Slovenské republiky. V čele opět stanul A. Morávek. Díky všem opatřením byli Židé postupně řadou opatření obírání o majetek a možnost s ním manipulovat, ať už se jednalo o peníze či cennosti (šperky, umělecké předměty, cenné papíry apod.).

Na podzim 1940 byly všechny židovské organizace rozpuštěny a vznikl jednotný orgán, tzv. „Ústredňa židov (ÚŽ)“¹²⁸⁹. Zastupoval všechny Židy a představoval páku, která měla pomáhat vládě uskutečňovat protizidovskou politiku¹²⁹⁰. Novelizací zákona 113/1940 Sl. z., byl ÚHÚ zmocněn provádět veškerá opatření k vyřazení Židů z hospodářského života. Byla zrušena možnost „dobrovolné arizace“ a ÚHÚ mohl nařít i hromadnou likvidaci židovských podniků¹²⁹¹. Během následujícího roku byla provedena buď „arizace“ židovských podniků nebo jejich zrušení¹²⁹², což ale velmi výrazně oslabilo slovenskou ekonomiku¹²⁹³.

Za zostřeném tlaku slovenských nacionálních socialistů bylo 9. 9. 1941 schváleno vládní nařízení číslo 198/1941 o právním postavení Židů¹²⁹⁴ (známé pod označením „Židovský kodex“¹²⁹⁵). Toto nařízení rušilo a nahrazovalo veškeré předchozí právní kroky. Klíčové bylo, že bylo již založeno na rasovém, nikoliv náboženském základě. Celý zákon měl 270 paragrafů¹²⁹⁶.

---

¹²⁸⁵ Ibidem, s. 32-33.

¹²⁸⁶ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 87-88.

¹²⁸⁷ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 135-136.

¹²⁸⁸ Ibidem, s. 138.

¹²⁸⁹ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 132-139.

¹²⁹⁰ Ibidem, s. 154-157.

¹²⁹¹ Ibidem, s. 42-43.

¹²⁹² Na zasedání státní rady informoval A. Morávek, že bylo zrušeno celkem 9 935 židovských podniků. Viz KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 105.

¹²⁹³ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 105-106.

¹²⁹⁴ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 139-141.

¹²⁹⁵ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 125-132.

¹²⁹⁶ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 436-437.

První část zákona zvyšovala další omezení společenských, osobních a občanských práv Židů. Židé museli být veřejně označeni, mohli být kdykoliv kamkoliv úředně vystěhováni, nesměli uzavírat „smíšená“ manželství a nesmělo dojít ani k pohlavnímu styku mezi Židy a nežidy.

Druhá část kodifikovala již vyšlá ustanovení o majetku Židů, a ještě více omezoval počet a druh předmětů, které mohli Židé vlastnit.

Třetí část se týkala „arizace“, ale také zaváděla rasovou definici Žida¹²⁹⁷.

Prezident republiky měl pravomoc udělovat z těchto ustanovení výjimky. Výjimky vydávala kancelář prezidenta republiky za peněžitý poplatek. Jejich počet je odhadován na 800 až 1000 osob. Protože se vztahovaly i na rodinné příslušníky, mohly ochránit 4000 až 5000 Židů celkem¹²⁹⁸.

Proti Židovskému kodexu protestoval katolická církev vzhledem k jeho rasové podstatě. Zákon postihoval i pokřtěné Židy, kteří stejně spadali pod jeho působnost. Sloveňští biskupové zaslali 7. 10. 1941 premiérovi Tukovi protestní dopis. Protestovali proti tomu, že odporuje křesťanské morálce a nechrání pokřtěné Židy, ale z podtónu bylo jasné, že jde o protest proti celému zákonu. Protestoval i diplomatický zástupce Vatikánu ve Slovenské republice, internuncius Msgr. Burzio. Vzhledem k tomu, že v té době radikálové jako Tuka či ministr vnitra Alexander „Šaňo“ Mach pevně věřili ve vítězství německých zbraní, nebrali žádný protest, ani ze strany Vatikánu, v potaz¹²⁹⁹.

V té době se také začala rýsovat otázka, jak se vypořádat s rostoucí skupinou nezaměstnaných a ožebračených Židů. Židovský kodex převzal nařízení vlády číslo 153/1941 Slovenského zákoníku, který všem Židům ve věku od 18 do 60 let nařizoval pracovní povinnost. V roce 1941 došlo k vybudování několika desítek pracovních středisek, které ale postupně zanikaly. Myšlenka zřídit pracovní tábory vedla již v červenci 1940 k cestě slovenské vládní delegace do koncentračních táborů Polsku. Nicméně zde byli Slováci zděšeni podmínkami, které zde panovaly. Po zrušení pracovních táborů následovaly pokusy Židy (v první řadě

---

¹²⁹⁷ Citováno dle DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 50.

¹²⁹⁸ Ibidem, s. 51.

¹²⁹⁹ „Židem byl ten, kdo pocházel od třech podle rasy židovských rodičů (§ 1 odst. a). Míšenec se rozlišoval podle počtu rodičů na ty, co pocházejí ze dvou rodičů a na ty co z jednoho. Pokud míšenec pocházející ze dvou židovských rodičů splnil jednu ze čtyř podmínek, byl pokládán za žida. Ty zněly: byl-li po 20. 4. 1939 Israelského vyznání nebo po 20. 4. vstoupil do manželství s židem, pocházel s manželství se židem dle § 1 ods. A, uzavřeném po 20. 4. 1939, nebo pokud pocházel s nemanželského styku s židem dle § 1 ods. a narodil se po 20. února 1940. Jinak se na něj vztahovala jen ta ustanovení, ve kterých to bylo přímo uvedeno.“ Viz MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 142-150.

z Bratislavy) přemístit na jiná, vybraná místa¹³⁰⁰. Tento záměr zkrachoval po logistické stránce a rovněž protestovali i zastupitelé v těch místech, kam byli Židé dočasně přesídlení¹³⁰¹.

V říjnu 1941 navštívila Bratislavu německá delegace v čele s von Ribbentropem a Himmlerem¹³⁰² a nabídla možnost přesídlení slovenských Židů na území Generálního gouvernementu, kde měly být pro ně zřízeny pracovní (ve skutečnosti již existovaly vyhlazovací) tábory.

Variantů transportů také podpořila německá žádosti o další pracovníky ze Slovenska. Slovenská vláda navrhla, že vypraví s do pracovních táborů transporty slovenských Židů a německá strana to přijala. To navíc umožnilo slovenské vládě deportace jako možnost pro Slováky, vyhnout práci v Německu, která byla, pochopitelně, velmi nepopulární.

Proti transportům protestovaly židovské organizace na Slovensku přímo u prezidenta Tisa, ale marně¹³⁰³.

Němci požadovali 500 říšských marek za každého Žida pod záminkou přeškolení, vybavení šatstvem a apod. To znamenalo celkem 28 814 000 říšských marek (ve slovenských korunách to bylo 334 818 680 Sk¹³⁰⁴). Slovenská národní banka uvedla 11. 1. 1944, že zaplatila sto milionů slovenských korun, více už neměla. Němci se s tím spokojili¹³⁰⁵. Transporty vyvolaly spory mezi slovenskými politiky, protože o tom rozhodl premiér Tuka bez předchozího souhlasu prezidenta, parlamentu a členů vlády. Ti byli již postaveni před hotovou věc, ale nicméně prezident Tiso se nepostavil proti. Proti celé věci opět protestoval diplomatický zástupce Vatikánu, msgr. Burzio a posléze i celá vatikánská diplomacie, která se snažila vykonávat na slovenskou vládu soustředěný nátlak, aby bylo od deportací upuštěno¹³⁰⁶.

Transporty nemířily do deklarovaných pracovních táborů, ale do táborů vyhlazovacích. První z nich, byl vypraven 25. 3. 1942 večer z Popradu. Bylo v něm tisíc mladých židovských žen, které byl zakrátko zavražděny v Osvětimi¹³⁰⁷. Od 11. 4. 1942 byly vypravovány i rodinné transporty¹³⁰⁸. V průběhu dubna a května bylo deportováno největší množství Židů, kolem

---

¹³⁰⁰ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 118-120.

¹³⁰¹ Ibidem, s. 151-154.

¹³⁰² Ibidem, s. 159.

¹³⁰³ „Již 5. března odeslali židovské organizace, ústřední kancelář autonomních ortodoxních náboženských obcí a Svaz náboženských obcí Jerušun (neologové) memorandum J. Tisovi. Prosili ho, aby proti deportacím zasáhl. Poukazovali na nekřesťanskost a protiprávnost celé akce i se snažili na ekonomickou nevýhodnost a snažili se ukázat že židé nebudou státu na obtíž. O den později se na něj obrátil Svaz rabinů na Slovensku.“
Cítováno dle DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 61.

¹³⁰⁴ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 199.

¹³⁰⁵ Ibidem, s. 199.

¹³⁰⁶ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 176-182.

¹³⁰⁷ Ibidem, s. 191-193.

¹³⁰⁸ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011, s. 219-220.

45 000 osob¹³⁰⁹. Celý jejich průběh byl doprovázen brutálním zacházení ze strany slovenských dozorců a německých vojáků¹³¹⁰ a vyvolával čím dál větší odpor slovenského obyvatelstva, které bylo často svědkem nelidského týrání jejich židovských spoluobčanů¹³¹¹. Odpor proti transportům Židů na východ se objevil v řadách HSĽS a některých vládních činitelů. Poslanci Slovenského sněmu vypracovali návrh, kdy měli být před transporty chráněni Židé pokřtění před 14. 3. 1939, dále Židé ze smíšených manželství uzavřených před 10. 9. 1941. Stejně tak tak měli být chráněni nositelé prezidentských a hospodářských výjimek a držitelé pracovních povolení, což se vtahovalo i na partnery a děti z tohoto manželství. Přes odpor ÚHÚ se podařilo většinu výjimek prosadit. Nicméně dne 15. 5. 1942 byl schválen ústavní zákon číslo 68/1942 Sl. z¹³¹², o vystěhování Židů, který legalizoval deportace¹³¹³ (deportovaní ztratili občanství a jejich majetek propadl státu). Součástí zákony byla i většina zmíněných výjimek, která dočasně zachránila před transporty několik tisíc Židů¹³¹⁴.

Díky odporu a protestům byly na podzim roku 1942 transporty zastaveny. Poslední transport se slovenskými Židy odjel 20. 10. 1942¹³¹⁵. Bilance byla nicméně otřesná. K 31.1 1942 žilo na Slovensku oficiálně 89 456 Židů. Při dalším sčítání, 1. 6. 1943, jich zaevidováno již jen 18 648. Podle dostupných slovenských a německých statistik bylo ze Slovenska deportováno okolo 58 000 Židů. Kolem 12 000 Židů se podařilo ukrýt či jinak se zachránit různými jinými nelegálními cestami¹³¹⁶. Z první vlny deportací přežilo jen něco mezi 280 a 800 Židy. Kolem 57 000 z nich bylo zavražděno.

Celkem bylo podle Správy slovenských železnic vypraveno 57 transportů, z toho 19 do Osvětimi a 38 do Lublinu. Do Osvětimi bylo deportováno 18 857 osob. Při transportech do Lublinu byli záchytnými tábory Treblinka (34 600 osob) a Majdanek (4 501 osob). Další menší skupiny, byly odeslány do ostatních koncentračních táborů jako Belzec, Chelmno, Opole, Sobibor nebo Zamosc¹³¹⁷.

Ti Židé, kteří zůstali na Slovensku, celkem 18 648 osob, se dali rozdělit do dvou skupin¹³¹⁸. První skupina byli nositelé různých výjimek, těch bylo 15 626. Druhá skupina byla

---

¹³⁰⁹ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku., s. 193-194.

¹³¹⁰ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 179-180.

¹³¹¹ Ibidem, s. 222-223.

¹³¹² KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 187-192.

¹³¹³ Ibidem, s. 187.

¹³¹⁴ Ibidem, s. 211-213.

¹³¹⁵ Ibidem, s. 219.

¹³¹⁶ DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 75.

¹³¹⁷ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 220.

¹³¹⁸ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš! nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie (Academia), s. 159-160.

soustředěna¹³¹⁹ ve třech pracovních táborech¹³²⁰, v Novákách (1 700 vězňů), Seredi (1 300 vězňů) a Vihniach (300 osob)¹³²¹.

„Arizace“ neprobíhala tak, jak si ji vedoucí činitelé na Slovensku představovali. Ve všem panoval velký chaos. Teprve až v červenci 1944, se podařilo stanovit hodnotu u 1 300 židovských podniků, ale u dalších 700 nebyl vůbec zjištěna¹³²².

K poslední, nejtragičtější kapitole došlo v roce 1944 po potlačení Slovenského národního povstání, kdy území válečné Slovenské republiky bylo kontrolováno zcela německou armádou. Obměněná slovenská vláda v září 1944 nařídila soustředit všechny zbylé Židy do koncentračního tábora v Seredi. Odtud Němci začali nemilosrdně Židy odvázet opět transporty od vyhlazovacích táborů. Slovenské orgány již neměly možnost jim zabránit. Němci nebrali v žádném případě na jejich ojedinělé protesty zřetel. Německé bezpečnostní síly, SD (*Sicherheitsdienst*) a SiPo (*Sicherheitspolizei*) zatýkaly všechny Židy bez ohledu na to, zda byli či nebyli držitelé výjimek¹³²³. První transport z Seredi byl vypraven již 30. 9. 1944.

Proti deportacím opět protestoval Vatikán, ale také Švýcarsko a Mezinárodní Červený kříž¹³²⁴. Nic ale nepomohlo. Němci ústy svého velitele SD na Slovensku hlásili, že ke dni 9. 12. 1944 bylo transportováno do vyhlazovacích táborů 8975 Židů a 678 z nich bylo podrobeno tzv. „zvláštnímu zacházení“, což znamenala jejich zavraždění ještě na území Slovenské republiky. Transporty¹³²⁵ probíhaly až do konce března 1945¹³²⁶. Po osvobození Osvětimi Rudou armádu již byl směřovány do Sachsenhausenu a do Terezína.

Celkem bylo vypraveno 11 transportů s 12 306 osobami. Z toho 7 936 směřovalo do Osvětimi, 2 732 do Sachsenhausenu a 1 638 do Terezína¹³²⁷. Část Židů se nadále za pomoci obyvatelstva skrývala, někteří z nich přešli do partyzánských oddílů (existoval čistě židovský partyzánský oddíl, tzv. Novácká skupina, pojmenovaná podle koncentračního tábora v Novákách¹³²⁸). Celkem se konce války dožilo kolem 10 000 slovenských Židů¹³²⁹.

---

¹³¹⁹ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 252-263.

¹³²⁰ Ibidem, s. 273-277.

¹³²¹ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 256.

¹³²² Ibidem, s. 80.

¹³²³ DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 93.

¹³²⁴ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 288-296.

¹³²⁵ LONDÁK, Miroslav. Dějiny Slovenska v datech, Libri, Praha, 2008, s. 469.

¹³²⁶ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 283-284.

¹³²⁷ Viz ibidem, s. 94 a také KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 271.

¹³²⁸ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 297-302.

¹³²⁹ DEKAN, Jeroným. Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945. Praha, 2009. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 95.

8.3 Postavení a osudy židovských lékárníků na Slovensku

Postavení židovských farmaceutů ve Slovenské republice bylo přeci jenom výhodnější oproti jiným profesním skupinám židovského obyvatelstva. Slovensko nemělo dostatek „árijských“ farmaceutů. 14. března 1939 bylo na Slovensku 242 lékáren a z toho 88 patřilo židovským majitelům¹³³⁰. Nařízením 145/39 Slovenského zákoníku byla omezena možnost Židů působit v oblasti lékárenství. Ovšem vzhledem k nutnosti zabezpečit zdravotní péči byla zde udělena řada výjimek. Jednalo se o tzv. prezidentské výjimky nebo výjimky pro tzv. hospodářsky důležité Židy¹³³¹. Z deportací v roce 1942 mohl podle zákona č. 68/1942 Slovenského zákoníku prezident Tiso vyjmout Židy, kteří byli do 14. 3. 1939 pokřtěni a ty, kteří žili v manželství s nežidovským partnerem¹³³². Výjimka se vztahovala i na manželku a neplnoleté děti. Počet výjimek nebyl výjimek, čísla prezidentská kancelář utajovala¹³³³. Ministerstvo hospodářství rovněž udělovalo výjimky pro hospodářsky důležité Židy¹³³⁴.

Držiteli výjimek byla i několik slovenských farmaceutů s rodinami. Výjimku dostal PhMr. Alexander Lúčan na základě žádosti jeho zaměstnavatele. Židovští farmaceuti byli vystaveni často ostrakizaci ze strany úřadů, ale i také vysloveně týráni ze strany místních strážníků. Marta Patakiová, dcera lékárníka Morice Herškovic¹³³⁵ ve svém svědectví uvedla: „ V našom meste nebolo Nemcov, ale boli žandári...To boli žandári...A neskôr boli naozaj strašní. Oni...ak vás stretli na ulici a niekoho nemali radi, nechali tú osobu pocítiť, že oni sú při moci a on je Žid...A keď sme šli po ulici, oni poznali nás a my sme poznali ich a chovali se slušne, kým nepřišli tie časy, ale potom si robili svoju práci veľmi horlivo a veľmi dobre. Jeden

¹³³⁰ Slovák (ústřední tiskový orgán HSEŠ, týdeník), 8. 6. 1940, č. 133. In: LIPSCHER, Ladislav. Židia v slovenskom štáte 1939-1945. Print-Servis, Bratislava, 1992, s. 40.

¹³³¹ MAKYNA, Pavol. Riešenie židovskej otázky v okrese Púchov (1939–1945). Verbum historiae [online]. 2013, 2013(1), 48-76 [cit. 2017-08-21], s. 66-68.

¹³³² Zákon stanovoval právní rámec pro deportace, a kromě jiných osob z nich vyjímал osoby, kterým prezident udělil výjimku podle § 255 nařízení č. 198/1941 a jejich rodinné příslušníky.

¹³³³ Prezident Tiso udělil výjimku, agendu měla na starost prezidentská kancelář a posílala vyrozumění žadatelům. Počet výjimek se nedá stanovit. Ministr hospodářství Slovenského republiky Gejza Medrický uvedl, že bylo uděleno 3 000 výjimek, což by i s rodinnými příslušníky znamenalo přibližně 12 000 Židů. Historik Milan Stanislav Ďurica uvádí až 37 000 osob, ale jeho údaje často kritizovali jiní historici. Viz slovenský historik Robert Letz v anketě SNN, online dostupné na Presné čísla o deportovaných Židoch zstanú neznáme: Redakčnú besedu viedli a zostavili: Maroš SMOLEC a Ivan BROŽÍK. Slovenské národní noviny: 19. 8. 2016 [online]. 2016 [cit. 2017-08-21]. Dostupné z: <http://snn.sk/news/presne-cisla-o-deportovanych-zidoch-zostanu-nezname/>.

¹³³⁴ Řada Židů se zachránila před deportacemi korupcí vysokých ministerských úředníků, hlavně Antonína Vaška ze 14. oddělení ministerstva hospodářství. Asi 6 000 Židů ilegálně uprchlo do Maďarského království, kde deportace v roce 1942 ještě nehrizily. Zdroj: Ibidem. (pozn. autora: nejedná se o jednoznačně historicky ověřená fakta, pouze o názor historika).

¹³³⁵ V roce 1937 byl PhMr. Moric Herškovic majitelem lékárny „U vykupitela“ v Medzilaborcích (reálná lékárna, založena roku 1886). Viz ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 582.

mal psa a kedykoľvek povedal: „Žid!“, pes sa rozbehol a skočil. Takže sme sa ho veľmi báli.¹³³⁶“

---

¹³³⁶ Výpoveď M. Patakiové, USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education, University of South California, Los Angeles, USA, interview code: 28 333, interviewer: Ron Blivas.

8.4 Arizace židovských lékáren na Slovensku

Průběh arizace židovského majetku na Slovensku včetně lékáren odrážel průběh arizace v Německu. Její kořeny sahají již do začátku existence druhé republiky, na podzim roku 1938. Tehdy se objevil návrh zákona o soupise židovského majetku¹³³⁷.

Ještě ve vládě autonomního Slovenska byl zřízen v lednu 1939 tzv. Sidorův komitét (Karol Sidor byl vedoucí ideolog HSLS). Byl to úřední orgán zaměřený na tzv. "židovskou otázku". V posledních týdnech existence Česko-Slovenska se objevilo již několik návrhů týkajících se židovského majetku, například návrh zákona, který měl omezovat práva židovských majitelů a vlastníků ve vztahu k půdě¹³³⁸.

Vládní nařízení č. 145/1939¹³³⁹ o arizaci lékáren patřilo k rané fázi arizace židovského majetku na Slovensku. Toto rozhodlo o tom, že Židé nemohou být majiteli, spolumajiteli, koncesionáři ani spolukoncesináři veřejné lékárny. Pokud by chtěl původní majitel lékárnu prodat, musel mít k tomu souhlas Ministerstva vnitra (dále MV). V případě, že lékárnu již neprodal (přesněji řečeno nemohl či nestihl prodat) musel zabezpečit řádný chod lékárny až do doby, kdy lékárnu převezme vládní komisař stanovený MV. Jakmile ji tento komisař převzal, židovský majitel ztratil vlastnické nebo koncesionářské právo na lékárnu. Vládním komisařem byl obvykle lékárník.

Zde záleželo na tom, zda byl židovský občan majitelem lékárny či jejím koncesionářem. Pokud byl majitelem vlastnických práv Slovák, tak musel akceptovat vedení lékárny vládním komisařem tak dlouho, dokud nebude udělena koncese novému provozovateli nebo bude lékárna uzavřena. Totéž platilo, pokud byl koncesionářem Slovák, ale majitelem Žid. V obou případech se to na nežidovské jedince vztahovalo z důvodu, že se Židy udržovali pracovní a společenské styky. Toto ustanovení se vztahovalo i na lékárny, které byly spravované dědici původního majitele či majitelů (sirotčí, vdovské či jiné právo), ale jejich majitelé byli Židé¹³⁴⁰.

Koncese měla být udělena novému provozovateli na základě veřejné soutěže. Autoři si ovšem byli vědomi, že po vyloučení židovských farmaceutů se budou potýkat s poměrně značným nedostatkem osob odborně připravených na to vést lékárnu, učinili v textu nařízení poznámku, že výjimečně může být koncese udělena i lékárníkovi, který nesplňuje předepsané podmínky. Nařízení počítalo i s tím, že dojde ke zrušení některých lékáren.

¹³³⁷ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Archa, 1991, s. 34

¹³³⁸ HALLON, Ľudovít. Arizácia na Slovensku 1939-1945. Acta Oeconomica Pragensia, 2007, s. 148

¹³³⁹ Slovenský zákonník, 1939, vláadne nariadenie č. 39/1939; č. 145/1939, č. 146/1939; č. 147/1939 Sl. z.; SNA, Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády, č. 324/1940

¹³⁴⁰ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekární na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 316

Pokud byl Žid majitelem lékárny (měl vlastnické, v případě lékáren reálné právo), měl nárok na náhradu ve výši 10 % z průměrného ročního obrátu lékárny v letech 1935 – 1937.

Majitelé koncese na provozování lékárny neměli na náhradu nárok. Arizátor lékárny jakožto nový majitel byl povinen zaplatit státu tzv. přidělový příspěvek. Tento příspěvek činil 25% ročního obrátu lékárny v letech 1935 až 1937. Ovšem nový koncesionář musel zaplatit hned třetinu této sumy, zbytek mohl být rozložen na dvanáct splátek. Tyto splátky se platily jednou za půl roku (bez úročení). Nový majitel (či koncesionář) musel navíc bez výhrad převzít všechny zásoby lékárny – oficiální i neoficiální léčiva a léčivé přípravky. Tyto zásoby se platily zvlášť komisi MV¹³⁴¹.

Všechny platby směřovali na účet Likvidačního lékárenského fondu zřízeného při MV. Fond si vedl evidenci o arizaci každé lékárny. Ke každé lékárně se vztahovaly dva druhy kont. Každá měla samostatné likvidačního konto, a navíc o nových koncesích společné přidělové konto. Na likvidační konto byly zaslány peníze, které zaplatil arizátor za zásoby a zařízení lékárny a peněžní náhrada za odňaté právo z přidělového konta. Z likvidačního konta byli vypláceni věřitelé původního majitele, zbytek připadl původnímu majiteli. Na účet likvidačního konta byly zasilány přidělové prostředky od arizátorů. Z přidělového konta se z něho platily náhrady za odňaté právo, poplatky a provoz Likvidačního fondu.

Podstatné zhoršení situace židovské menšiny ve Slovenském státě znamenal ústavní zákon č. 210 z roku 1940. Na jeho základě byl vydán tzv. židovský kodex, jinak vládní nařízení č. 198 z 9. listopadu 1941¹³⁴². Na základě kritérií, uvedených v tomto nařízení, se rozšířil počet osob považovaných za Židy (byli definováni podle rasových kritérií a byl zaveden pojem tzv. židovský míšenec). Kodex obsahoval paragrafy zakazující Židům vlastnit jakýkoliv movitý či nemovitý majetek a byli tak definitivně zbaveni možnost vlastnit lékárnu. V novém nařízení bylo vypuštěno ustavení o čtyřprocentním zastoupení židovských zaměstnanců, čímž bylo zcela Židům znemožněno pracovat v lékárně i jako řadový zaměstnanec¹³⁴³.

V listopadu 1938 byla situace z národnostního hlediska podle tabulky z roku 1940 následující

---

¹³⁴¹ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekární na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 316

¹³⁴² Dostupné online viz http://www.upn.gov.sk/data/pdf/vlada_198-1941.pdf

¹³⁴³ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny židů na Slovensku. Academia, 2005, s. 131-141

Tabulka 8.4.1- Rozdělení lékáren Slovenské krajiny podle národnosti majitele (po první vídeňské arbitráži)¹³⁴⁴

Národnost	Počet majitelů lékáren
Slovenská	65
Maďarská	67
Židovská	84
Česká	14
Německá	14
Celkem	244

Vzhledem ke článku uveřejněném v devátém čísle časopisu Slovenský lékárník v roce 1939 (nedlouho po vydání vládního nařízení 145/1939), se zřejmě jednalo už pouze o lékárny na území válečného Slovenského státu po první vídeňské arbitráži. V článku je uveden seznam 72 lékáren – rozdíl mezi článkem u uvedenou tabulkou spočívá v tom, že někdy jednu lékárnu vlastnilo více osob.

První dvě arizace na Slovensku proběhly již 1. srpna 1939. Vládní komisaři převzali lékárnu „U svaté Alžběty“ v Bratislavě (majitel PhMr. Oskar Habermfeld) a „U spasitele“ v Nitře (majitelé dědicové PhMr. Dáriuse Laxe, odpovědný správce PhMr. Ernest Holly)¹³⁴⁵.

Tabulka 8.4.2 Arizace lékáren na Slovensku v letech 1939 až 1941¹³⁴⁶

	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
1939	0	0	0	0	0	0	0	11	2	2	3	2
1940	1	0	0	0	4	1	1	0	1	0	2	8
1941	1	4	1	3	0	0	0	0	1	0	1	0

Poslední arizovaná lékárna byla ve výše uvedené tabulce lékárna „U anděla strážce“ v Tvrdošíně (majitel PhMr. Ladislav Štotter) v listopadu 1941. Osud jednotlivých lékáren byl specifický. Někteří židovští lékárníci se snažili své lékárny prodat. Majitel lékárny „Humanitas“

¹³⁴⁴ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekárni na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 317

¹³⁴⁵ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekárni na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 317

¹³⁴⁶ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekárni na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 317

v Bratislavě hned po přidělení vládního komisaře lékárnou prodal. Ten po příchodu zjistil, že lékárna má již nového majitele. Některým majitelům se podařilo získat souhlas úředníků MV. To je příklad lékárny „U zlaté koruny“ v Popradě (majitelé PhMr. Josef Teichner a PhMr. Otto Wolf, první z nich byl i odpovědný správce) a stejnojmenné lékárny v Bratislavě (majitelé dědicové PhMr. Júlia Polgára, odpovědná správkyně PhMr. Mária Polgárová).

Příkladem nestandardní situace byla arizace lékárny „U Spasitele“ v Nitře (majitelé dědicové PhMr. Dáriuse Laxe, odpovědný správce PhMr. Ernest Hollý), kde všichni krádež majetku zastala jedna osoba. V srpnu 1939 byl ustanoven vládním komisařem pro tuto lékárnu dosavadní „rasově čistý“ správce (byl jím od roku 1935 PhMr. Ernest Hollý). Lékárnu arizoval v květnu 1941. Poněkud hořkou příchuť má zjištění, že táž osoba byla v roce 1945 ustanovena národním správcem této lékárny.

Jinak na to šel majitel lékárny „U dobrého pastýře“ ve Spišské Nové Vsi (majitel PhMr. Arnold Friedmann). Ten lékárnu prodal, ale nový majitel mu ji obratem pronajal. Z toho se dá usuzovat, že se jednalo pouze o fiktivní prodej.

Výjimečným případem byla lékárna „U hada“ ve Velkých Kostolanech (PhMr. Vojtěch Telegdy). V ní vládní komisař působil až do roku 1945 a lékárnu vůbec neodevzdal koncesionářovi¹³⁴⁷.

Po převzetí židovské lékárny vládním komisařem byl v „*Úradných novinách*“ uveřejněn tzv. „*verejný súbeh*“. Potom byl ještě otištěn v časopise Slovenský lékárník. Případní zájemci o koncesi si podali žádost na MV. To vybralo jednoho z nich, kterému udělilo tzv. osobní oprávnění. Převzetí lékárny asistoval zástupce MV, okresního úřadu, vládního komisaře, bývalého a nového koncesionáře (majitele) lékárny a odhadce nábytkového vybavení.

Tato komise sepsala všechny zásoby léčiv a zdravotnického materiálu. Dále byl proveden odhad ceny zařízení a vybavení lékárny. Rovněž byly zaznamenány všechny pohledávky lékárny vůči pojišťovnám, nemocnicím a podobně, stejně tak jako dluhy dosavadního majitele vůči bankám, úvěrovému a daňovému úřadu.

---

¹³⁴⁷ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekární na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 318

Tab. 8.4.3- Časový průběh odevzdávání lékáren arizátorům¹³⁴⁸

Rok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1940	0	0	1	0	3	4	0	4	1	6	1	2
1941	0	1	1	3	5	1	1	2	0	3	0	2
1942	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1943	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1

Kučerová s Lackem ve své studii uvádějí, že se jim podařilo potvrdit arizaci u 45 lékáren. První lékárnou převzatou arizátorem byla 20. března 1940 lékárna „U sv. Alžběty“ v Bratislavě (majitel PhMr. Oskar Haberfeld). Do konce roku 1940 bylo zarizováno dalších 21 lékáren. Poté intenzita arizace poklesla. V roce 1942, stejně jako v roce následujícím byly arizátorům předány pouze dvě lékárny. Poslední potvrzenou takto předanou lékárnou byla podle Lacka a Kučerové lékárna „U anděla strážce“ v Tvrdošíně (majitel PhMr. Ladislav Štotter)¹³⁴⁹.

Významná při arizaci byla pozice vládního komisaře (jak bylo uvedeno, byl obvykle lékárníkem). Je zaznamenáno, že vládní komisař zarizoval v 16 případech lékárnu, kterou sám převzal od židovského majitele. Ti, co neuspěli, si často zažádali o arizaci jiné lékárny nebo o místo vládního komisaře v jiné židovské lékárně.

Přes všechny nepříznivé okolnosti mohl židovský lékárník za určitých okolností zůstat ve své lékárně. Bylo to stanoveno v paragrafu 255 vládního nařízení 198/1941. Bylo označovány jako tzv. prezidentské výjimky. Vztahovalo se to na případy, pokud nemohl být židovský lékárník (lékař a další povolání) adekvátně nahrazen kvalifikovaným „árijským“ kolegou z oboru.

Je dokladováno, že někteří takto vedli lékárnu až do začátku nacistických deportací v srpnu 1944 či do fyzické likvidace lékárny Němci v témže roce. Do začátku deportací vedl například ve Velkém Šariši lékárnu „U anděla strážce“ PhMr. Simon Messner. Němci zničili lékárnu „U anděla“ v Tisovci, kterou vedl PhMr. Vojtěch Deutsch¹³⁵⁰.

25. června 1942 začaly deportace Židů na území Slovenska¹³⁵¹. Tyto deportace se společně s arizací staly terčem kritiky – a to jak na půdě Slovenského sněmu, tak ve veřejnosti.

¹³⁴⁸ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekárni na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 319

¹³⁴⁹ KUČEROVÁ, M. — LACKA, T. Arizácia lekárni na Slovensku. Farmaceutický obzor, 1993, Roč. 62, č. 7, s. 319

¹³⁵⁰ Ibidem, s. 319

¹³⁵¹ Na základě ústavního zákona číslo 68/1942 přijatého Snemem Slovenské republiky 15. 5. 1942 a podepsaného prezidentem Tisem, který měl dodatečně legalizovat již probíhající deportace. Do té doby probíhaly deportace slovenských Židů de iure v rozporu se slovenskou ústavou.

Z deportací mohli být vyňati ti Židé, kteří byli důležití pro zabezpečení fungování státu. Jednalo se o povolání, kde bylo „árijských“ Slováků nedostatek a kde naopak bylo velmi výrazné zastoupení Židů (nemohla zde prakticky platit 4 % kvóta pro zastoupení Židů podle procentuálního zastoupení v obyvatelstvu¹³⁵²). Patřili k nim lékaři¹³⁵³, veterináři, právníci, lékárníci a také farmaceuti (a další povolání), kteří byli na základě paragrafu 255 nařízení č. 198/1941 vyjmuti ze seznamu Židů určených k deportaci. Tato možnost byla zakotvena i v ústavním zákoně číslo 68/1942 z 15. 5. 1942. Výjimka byla určena i pro jejich rodinné příslušníky.

V roce 1942 se vyostřily rozdílné názory na „židovskou otázku“ mezi jednotlivými odděleními ministerstva vnitra. V kontrastu vůči sobě stály postoje oddělení zdravotnictví a oddělení XIV, které mělo na starost deportace Židů.

Oddělení zdravotnictví spadalo ve slovenské vládě pod ministerstvo vnitra jako jedno z jeho oddělení. V roce 1942 vydalo dokumenty, které měly ochránit před deportací celkem 360 židovských lékařů a 256 farmaceutů¹³⁵⁴ a Židů pracujících v dalších odvětvích zdravotnictví.

Oproti tomu oddělení XIV často posílalo (i navzdory intervencím z dalších míst) židovské lékaře a lékárníky do transportů do vyhlazovacích táborů na východě¹³⁵⁵.

Nepatrné množství zarizovaných lékáren v letech 1942 a 1943 (předání novým majitelům) již naznačovalo, že si příslušné orgány čím dál více si uvědomovaly měnící válečnou situaci. Po potlačení Slovenského národního povstání a následné okupaci Slovenska jednotkami wehrmachtu v srpnu 1944 nastala poslední kapitola židovské tragédie. Začaly intenzivní deportace slovenských Židů, které trvaly až do března 1945, které probíhaly i přes protesty Švýcarska, Vatikánu, mezinárodního Červeného kříže a vlašné námitky tehdejší slovenské vlády.

---

¹³⁵² Na konci května 1939 bylo na Slovensku celkem 1 414 lékařů, z toho bylo 44 % Židů a 33 % římských katolíků. Viz PAULOVÍČOVÁ, Nina. *Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945)*. Alberta: University of Alberta, 2012, s. 81.

¹³⁵³ Židovští lékaři požádali o 125 výjimek, z tohoto počtu ji obdrželo 80 lékařů. Ministerstvo vnitra dokonce vydalo instrukce místním úřadům, že lékaři a lékárníci nesmí být zařazeni do transportu bez souhlasu ministra. Viz PAULOVÍČOVÁ, Nina. *Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945)*, s. 85.

¹³⁵⁴ Například v Topoľčanech unikli deportacím v roce 1942 čtyři farmaceuti s rodinami. Viz PAULOVÍČOVÁ, Nina. *Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945)*, s. 133.

¹³⁵⁵ PAULOVÍČOVÁ, Nina. *Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945)*, s. 98-99.

Tabulka 8.4.4- Arizované¹³⁵⁶ židovské lékárny na území Slovenské republiky 1939-1943, část první¹³⁵⁷

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	začátek "arizace" (jiný osud)	jiný osud	"arizátor" (nebo jiný lékárník)
BANSKÁ ŠTIAVNICA	U naděje	PhMr. Leopold Preiss	28. 4. 1940		PhMr. Imrich Koch
		PhMr. K. Wassermannův			
		PhMr. T. Wassermann			
BANSKÁ ŠTIAVNICA	U spasitele	PhMr. Josef Horovitz	30. 5. 1940		PhMr. Olga Horváthová
BRATISLAVA	Centrál	PhMr. Eugen Bárdoš	25. 5. 1940		PhMr. Štefan Kolek
	Humanitas	PhMr. Eugen Zahler	majitel zrušil sám 1939		inventář rozprodal
	K Assiskému	PhMr. Elo Schiffer	1. 11. 1939		PhMr. Belo Krčméry
	U ochrany Marie	PhMr. Karol Bokor	?		PhMr. Karol Mayer
	U červeného raka	PhMr. Ladislav Földes	30. 11. 1939		PhMr. Mária Murínová
		PhMr. M. Roth			
	U sv. Alžběta	PhMr. Oskar Haberfeld	1. 8. 1939		PhMr. Julius Lomský
	U sv. Martina	PhMr. Sigmund Roth	?		PhMr. Aladár Fürst
	U zlaté koruny	PhMr. Elemér Polgár	prodána 1939		nebyl
	Flora	PhMr. J. Bodanský	?		?
	Na Vydrici	PhMr. Barna Deutsch	?		likvidována
BRATISLAVA-PRIEVOZ	Minerva	PhMr. Artur Höllander	29. 8. 1939		PhMr. Karol Bialek
CÍFER	U sv. Michala	PhMr. Adolf Ungár	29. 4. 1941		PhMr. Hedvika Pekarčíková
ČACHTICE	U orla	PhMr. Ludovít Fuchs	?		?
ČEKLÍS	U matky Boží	PhMr. Julius Adorján	26. 11. 1939		PhMr. Edita Mašárová-Čajdová
DOBŠINA	U koruny	PhMr. Jakub Rosenberg	28. 8. 1939		PhMr. Bruno Beniač

¹³⁵⁶ Poznámka: Jako počátek arizace uvádím datum převzetí lékárny podle Lacka, nikoliv převzetí samotným arizátorem.

¹³⁵⁷ LACKA, Tomáš. Arizace lekáren na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 22, 28-37.

Tabulka 8.4.4- Arizované¹³⁵⁸ židovské lékárny na území Slovenské republiky 1939-1943, část druhá¹³⁵⁹

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	začátek "arizace" (jiný osud)	"arizátor" (nebo jiný osud lékárny)
GELNICA	U zlatého lva	PhMr. Karol Fedor	?	PhMr. Hugo Hoffmeister
HANUŠOVCE	Altmann	PhMr. Mark Altmann	prezidentská výjimka	provozoval do roku 1944, deportován
HLOHOVEC	U sv. Josefa	PhMr. Maxmilián Goldberger	27. 9. 1940	PhMr. Mikuláš Enter
HUMENNÉ	U sv. Jiřího	PhMr. Ludovít Atlasz	?	PhMr. Tibor Gall (17. 5. 1941)
	U sv. Anny	PhMr. Arnold Fabián	26. 11. 1940	PhMr. Aloiz Čárský
ILAVA	U sv. Trojice	PhMr. Oskar Steiner	12. 10. 1939	PhMr. Etela Čerňanská-Bedáčová
KEŽMAROK	U koruny	PhMr. Julius Kornhauser	2. 1. 1940	PhMr. Mikuláš Chládek
KOKAVA NAD RIMAVOU	U anděla strážce	PhMr. Jakub Blech	16. 9. 1941	PhMr. Ján Antal
KROMPACHY	U spasitele	PhMr. František László	1941	likvidována
KROMPACHY	U hada	PhMr. Julius Lacko	2. 12. 1940	PhMr. Belo Kovacs-Tinschmid
LIPTOVSKÁ TEPLÁ	U sv. Trojice	PhMr. Alexander Weisz	?	?
MEDZILABORCE	U vykupitele	PhMr. Moric Herškovic	10. 12. 1940	PhMr. Gizela Krucová
MICHALOVCE	Apollo	PhMr. Eugen Baldinger	25. 7. 1940	PhMr. Miloš Eremiáš
	U bílého kříže	PhMr. Henrik Racz	?	PhMr. Pavol Neupauer
	U naděje	PhMr. Dezider Görög	1940	likvidována
MOČENOK	U anděla strážce	Růžena Reichová, vdova	?	?
NEMECKÉ PRAVNO (1945 Nitrianské)	U spasitele	PhMr. Eugen Kohn	?	?
NITRA	U hvězdy	PhMr. Imrich Bárdoš	1. 9. 1939	PhMr. Vendelín Korec
	U Spasitele	PhMr. Darius Laxa	1. 8. 1939	PhMr. Vojtěch Růžička
	U svobody	PhMr. Emil Bettelheim	15. 2. 1941	PhMr. Zikmund Krčméry
NITRIANSKÉ RUDNO	U matky Boží	PhMr. Aladár Roth	?	?

¹³⁵⁸ Poznámka: Jako počátek arizace uvádím datum převzetí lékárny podle Lacka, nikoliv převzetí samotným arizátorem.

¹³⁵⁹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 22, 28-37.

Tabulka 8.4.4- Arizované¹³⁶⁰ židovské lékárny na území Slovenské republiky 1939-1943, část třetí¹³⁶¹

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	začátek "arizace" (jiný osud)	"arizátor" (nebo jiný osud lékárny)
OSLANY	U sv. Antonína	PhMr. Arpád Šimko	11. 12. 1939	PhMr. Štefan Kostra
PAVLOVCE NAD UHOM	U Marie Pomocné	PhMr. Rachmil Marmaroš	?	?
PIEŠŤANY	U sv. Josefa	PhMr. Klára Methová	20. 5. 1940	PhMr. Štefan Šebeš
POPRAD	U zlaté koruny	Otto Wolf	prodána 1939	nebyl
PREŠOV	U zlatého orla	PhMr. Mikuláš Ferderber	28. 8. 1939	PhMr. Štefan Krajcer
	U mouřenína	PhMr. Ignác Kopp	?	PhMr. Elena Fernandy (12. 11. 1940)
		PhMr. Ondrej Illes		
	U spasitele	PhMr. František Fischer	28. 8. 1939	PhMr. Julius Luby
SABINOV	U černého orla	PhMr. Belo Fodor	4. 10. 1939	PhMr. Ján Markuss
SEČOVCE	U sv. ducha	PhMr. Ludovít Fábry	18. 2. 1941	PhMr. Ján Bacsák
		PhMr. M. Neumann		
SEREDĚ	U sv. Anny	PhMr. Otto Wapenstein	1941	likvidována
	Salvátor	PhMr. Jan Mannheim	?	?
SPIŠSKÁ BELÁ	U zlatého kříže	Julia Schwartzová, vdova	5. 9. 1939	PhMr. Gusta Thern
SPIŠSKÁ NOVÁ VES	U dobrého pastýře	PhMr. Arnold Friedmann	prodána 1939	nebyl
		PhMr. Lorant Friedmann		
	U zlatého lva	PhMr. Ludovít Kelett	28. 8. 1939	PhMr. Ludovít Scholtz
	U sv. Anny	PhMr. Kornel Marton	24. 4. 1905	likvidována
SUČANY	U anděla	PhMr. Mikuláš Mermelstein	?	PhMr. Ludovít Ženiš (22. 8. 1941)
VYŠNÝ SVIDNÍK	U anděla	PhMr. Eugen Langh	15. 2. 1941	PhMr. Kornel Brosch
ŠTÍTNÍK	Minerva	PhMr. Aladár Neumann	24. 4. 1941	PhMr. Pankrác Petrivaldský
ŠTUBNIANSKÉ TEPLICE (Turčanské)	U sv. Antonína z Padue	PhMr. Ludovít Štrauss	25. 2. 1941	PhMr. Ludovít Fabry

¹³⁶⁰ Poznámka: Jako počátek arizace uvádím datum převzetí lékárny podle Lacka, nikoliv převzetí samotným arizátorem.

¹³⁶¹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 22, 28-37.

Tabulka 8.4.4- Arizované¹³⁶² židovské lékárny na území Slovenské republiky 1939-1943, část čtvrtá¹³⁶³

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	začátek "arizace" (jiný osud)	"arizátor" (nebo jiný osud lékárny)
TISOVEC	U anděla	PhMr. Vojtech Deutsch	prezidentská výjimka	zavražděn Němci 1944
TREBIŠOV	Fortuna	PhMr. Vojtech Rakoš	18. 12. 1940	PhMr. Andrej Bugarský
TRENČIANSKÉ TEPLICE	U spasitele	PhMr. Salomon Kaufman	29. 8. 1939	PhMr. Roman Horvath
TRENČÍN	U sv. Josefa	PhMr. Anton Schwartz-Šumavský	1939	likvidována
TVRDOŠÍN	U anděla strážce	PhMr. Ladislav Štotter	18. 11. 1941	PhMr. Anna Chladeková
VELKÉ KOSTOLANY	U hada	PhMr. L. Szekély	24. 6. 1940	?
VELKÉ RIPŇANY	U genfského kříže	PhMr. Vilma Gellerová	29. 3. 1941	PhMr. Jozef Varga
VELKÝ ŠARIŠ	U anděla strážce	Vilma Mátray, vdova	nájemce PhMr. Šimon Messner	1944 PhMr. Messner deportován Němci
VRANOV NAD TOPLOU	U zlatého orla	PhMr. Zoltán Kraemer	6. 12. 1944	PhMr. Fr. Fleischhacker
	U sv. Ladislava	Gabriela Pohlová, vdova	prezidentská výjimka	nebyl
VRÚTKY	U sv. Štefana	PhMr. Maxmilián Radó	28. 12. 1939	PhMr. Ján Zachar
	U matky Boží	PhMr. Hilda Kleinová	23. 4. 1905	likvidována
ZAKAMENNÉ	U dobrého pastýře	PhMr. Lola Kleinová	?	?
ZVOLEN	U spasitele	PhMr. Eugen Kohn	16. 12. 1940	PhMr. R. Mandelík
	Zora	PhMr. Vojtěch Szántó	24. 4. 1905	likvidována
ŽILINA	U sv. Štefana	PhMr. Moric Donáth	29. 8. 1939	PhMr. Ladislav Czanyi
	U zlatého orla	PhMr. Vojtech Deutsch	29. 8. 1939	PhMr. M. Chladeková
	U božského srdce Ježíšova	PhMr. Fridrich Salzberger	1940	likvidována

¹³⁶² Poznámka: Jako počátek arizace uvádím datum převzetí lékárny podle Lacka, nikoliv převzetí samotným arizátorem.

¹³⁶³ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 22, 28-37.

Tabulka 8.4.6- Zjištěný osud některých židovských farmaceutů ve Slovenské republice¹³⁶⁴
během druhé světové války podle dostupných dokumentů, část první¹³⁶⁵

Příjmení	Jméno	Rok narození	Osud za války	Poznámka
Blech	Jakub	1907	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 2. septembra 1941, číslo 128.138/Vd-1941, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom osobným "U anjela strážcu" koncesionára Ph. Mr. Jakuba Blechu v Kokave n-Rimavicou, Hviezdoslavova ul. č. 205. Úradné noviny, roč. 23, č. 49, s. 1524	
Deutsch	Nikolaus	1898	Nar. 13. 6. 1899 v Harnádnémeti, v roku 1942 evidovaný vo Vrútkach, v rokoch 1943 a 1944 evidovaný v Piešťanoch v Park Vila Riviera	
Feldman	Desider	1903	Nar. 12. 12.1903 v Prešove, evidovaný v roku 1942 v Prešove a v roku 1944 opäť v Prešove ako držiteľ prac. Povolenia Ministerstva vnútra, lekárnik	
Fischer	Ladislav	1909	Nar. 15. 12.1909 vo Vrútkach, v roku aj 1942 aj 1944 evidovaný ako obyvateľ Zvolena, držiteľ pracovného povolenia Ministerstva vnútra	
Friedmann	Arnold	N	Nar. 30. 4. 1874 v Spišskej Sobote, v roku 1944 evidovaný ako obyvateľ Spišskej Novej Vsi	
Goldberger	Maxmilián	1901	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 2. októbra 1940 čís. 161.605/Vd/1940, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom reálnym "K sv. Jozefovi" majiteľa Ph. Mr. Max Goldbergera a manželky v Hlohovci a V. Likenberga v Topolčanoch. Úradné noviny, roč. 22, č. 47, s. 590	Máme záznam o osobe s týmto menom a titulom Mr. Ph nar. 28 5.1899 (teda iný rok narodenia): nar. v Zbehoch, evidovaný ako obyvateľ Prievidze v roku 1944, povolaním lekárnik
Haberfeld	Oskar	1896	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 1. augusta 1939 č. 13.800/VIIa- 1939, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom osobným "U sv. Alžbety" koncesionára Ph. Mr. Oskara Haberfelda v Bratislave. Úradné noviny, roč. 21, č.	Nar. 5. 8. 1895 v Turej Lúke, v roku 1942 adresa Bratislava Hedydukova 7, povolanie lekárnik, v roku 1944 stále evidovaný ako lekárnik v Svätom Jure, Hlinkova 97 s prac. Povoláním min. vnútra

¹³⁶⁴ Informace k této tabulce mi byly laskavě poskytnuty Mgr. Jánem Hlavinkou, PhD z Historického ústavu Slovenské akademie vied v Bratislavě.

¹³⁶⁵ Vyhláška Ministerstva vnútra o ustanovení vládneho komisára z rokov 1939-1940; Súpis Židov v roku 1942, a ich revízie v r. 1943, 1944; Záznam o deportácii v r. 1942, Záznam o uväznení v koncentračnom tábore Sereďi v 1944 /zachované záznamy od 19. 11. 1944-31.3.1945/.

Tabulka 8.4.6- Zjištěný osud některých židovských farmaceutů ve Slovenské republice během druhé světové války podle dostupných dokumentů, část druhá¹³⁶⁶

Příjmení	Jméno	Rok narození	Osud za války	Poznámka
Herškovitz	Moric	N	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 7. decembra 1940, číslo 153429/Vd-1940, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom osobným "U vykupiteľa" koncesionára Ph. Mr. Mórica Herschkoviča v Medzilaborciach.	
Hollander	Artur	1901	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 1. augusta 1939 č. 13.791/VIIa- 1939, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom osobným "Minerva" koncesionára Ph. Mr. Artura Holländera v Prievoze, okres Bratislava. Úradné noviny, roč. 21, č. 48, s. 392	Nar. 12. 07. 1901 v Huncovciach, posledná adresa v roku 1942 Bratislava, Korytnačské jaz. 1, iné záznamy nie sú
Klein	Oskar	1908	Nar. 25. 10.1905 v Prešove, v inom zázname 25. 10.1908 v Prešove, v roku 1942 bytom vo Vrútkach, v roku 1944 bytom v Považskej Bystrici. Zapísaný v roku 1944 ako zdravotník	
Kohn	Eugen	1903	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 12. novembra 1940, číslo 195.859/Vd-1940, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekárňu s právom osobným "U Spasiteľa" koncesionára Ph. Mr. Eugena Kohna vo Zvolene, Hviezdoslavova 3., Úradné noviny, roč. 22, č. 58, s. 731	Nar. 28. 5.1903 v Skubíne, bytom v roku 1942 a 1944 vo Zvolene, povoláním lekárnik. Máme aj záznam o Ph.Mg. Eugenovi Kohnovi, nar. 6. 8. 1903 v Revúcej, bytom v Starej Ľubovni v roku 1942 aj 1944, lekárnikovi
Kornhauser	Pavel	1906	Nar. 3. 3. 1906 v Spišskej Starej Vsi, v roku 1942 a 1944 evidovaný ako obyvateľ Kežmarku, lekárnik, titul Dr., ulica Hasičská 2	
Kreilesheimová	Antonie	1911	Evidovaná ako "Kreilisheimová Mr.Ph, Antonia", nar. 5.4.1911 v Bratislave, v roku 1942 a 1943 bývala v Nitre, ulica: Hlinkova 18, lekárnička s prac. Povolením MV	

¹³⁶⁶ Vyhláška Ministerstva vnútra o ustanovení vládneho komisára z rokov 1939-1940;

Súpisy Židov v roku 1942, a ich revízie v r. 1943, 1944;

Záznam o deportácii v r. 1942;

Záznam o uväznení v koncentračnom tábore Sereď v 1944 /zachované záznamy od 19. 11. 1944-31.3.1945/.

Tabulka 8.4.6- Zjištěný osud některých židovských farmaceutů ve Slovenské republice během druhé světové války podle dostupných dokumentů, část třetí¹³⁶⁷

Příjmení	Jméno	Rok narození	Osud za války	Poznámka
Pazerini	Ladislav	1912	Nar. 27. 2. 1912 v Liptoskom Mikuláši, evidovaný v roku 1942 a v roku 1944 Ružomberku, ulica Polnia 92 ako lekárnik, pracovné povolenie MV	Uváznený v tábore v Seredi 21. 11. 1944, číslo v evidencii 9115, privezený do Serede z Ružomberku. S veľkou pravdepodobnosťou bol deportovaný v niektorom z transportov.
Platzner	Konrad	1914	Nar. 4. 2. 1914 v Ružomberku, v roku 1942 bytom v Prešove, povolanie "lekárnik.asisten", titul Ph.Mr, v roku 1944 evidovaný ako obyvateľ v Ilave.	Povolanie nie je vtedy evidované.
Polgár	Elmér Egon	1906	Nar. 21. 1.1906 v Bratislave(meno Elemér), v roku 1942 a 1943 evidovaný v Bratislave, povolanie lekárnik, prac. Povolanie MV	
Roth	Aladár	1897	Nar. 3. 8.1897 v Českom Brezove, v roku 1942 evidovaný v Nitrianskom Rudne, titul PhMr.,	
Schiffer	Emerich	N	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 29. augusta 1939 č. 14790/VIIa/1939, ktorou sa ustanovuje vládny komisár pre verejnú lekáreň s právom osobným "K Assiskému" koncesionára Ph. Mr. Ela Schiffera v Bratislave, Štúrova ul. 66. Úradné noviny, roč. 21, č. 50, s. 411	
Weiss	Moric	1894	Nar. 29. 1. 1894 v Berehove, evidovaný v roku 1942 ako Weiss Mór, titul PhMr., bytom v Detve č. 59, v roku 1944 naďalej evidovaný v Detve, povolanie lekárnik, prac. Povolanie MV	
Zimmermann	Viliam		1. 8. 1939 byl ustanoven vládny komisár pre verejnú lekáreň s právom osobným "Pomocná Mária" koncesionára Ph. Mr. Viliama Zimmermanna v Sečovciach, okres Trebišov. Úradné noviny, roč. 21, č. 48, s. 395	Vyhláška ministerstva vnútra zo dňa 1. augusta 1939 č. 13.799/VIIa- 1939

¹³⁶⁷ Vyhláška Ministerstva vnútra o ustanovení vládneho komisára z rokov 1939-1940;

Súpisy Židov v roku 1942, a ich revízie v r. 1943, 1944;

Záznam o deportácii v r. 1942;

Záznam o uváznení v koncentračnom tábore Seredi v 1944 /zachované záznamy od 19. 11. 1944-31.3.1945/.

9. Osudy židovských farmaceutů na okupovaném území jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi

9.1 Území bývalé Podkarpatské Rusi 1938-1946: historický úvod

Tzv. první vídeňskou arbitráží 2. 11. 1938 bylo podstoupeno Maďarskému království území jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi (včetně největších měst Užhorodu, Mukačeva a Berehova)¹³⁶⁸, celkem o rozloze 152 000 hektarů. Zbývající část získala autonomii, která jí byla přislíbena již v roce 1919, 22. 11. 1938. Okleštěné území se přejmenovalo na Karpatskou Ukrajinu a hlavním městem se stalo do té doby provinční město Chust, kde sídlila vláda a kde měl rovněž zasedat sněm Karpatské Ukrajiny. Předsedou autonomní vlády se stal nejprve Andrej Bródy, pak kněz a spisovatel Augustin Vološin¹³⁶⁹.

Existence Karpatské Ukrajiny netrvala dlouho. Ve dnech 14. a 15. března 1939 došlo k rozpadu Česko-Slovenska. Slovensko vyhlásilo 14. 3. 1939 nezávislost a německé vojska okupovala zbytek historických zemí. Karpatská Ukrajina zůstal na několik dní v politickém vzduchoprázdnu. Maďarská vláda poslala 14. 3. 1939 do Prahy ultimátum aby československé vojsko vyklidilo Karpatskou Ukrajinu. V noci ze 14. do 15. 3. 1939 vtrhla maďarská vojska na její území.

15. 3. 1939 byla vyhlášena nezávislá republika Karpatská Ukrajina, v čele jejíž vlády nadále zůstal Augustin Vološin¹³⁷⁰. Ten požádal vládu Rumunského království o vojenské obsazení země a zřízení protektorátu pod její patronací. Z Bukurešti ale nikdo neodpověděl. Československá armáda mezitím potlačila nezávislost, ale sama až do 18. 3. bojovala s maďarskou armádou. Na příkaz Prahy pak ustoupilo z hájeného území a Maďarsko obsadilo celou bývalou Podkarpatskou Rus a přejmenovalo ji na Karpatsko (Karpátáljá). K jejímu území bylo přičleněno území východního Slovenska v oblasti východní Beskydy Vihorlat, které získalo po krátkém boji se Slovenskem. Celému území byla přislíbena autonomie¹³⁷¹. Státními jazyky se stala maďarština a rusínština. Mnoho Rusínů a Židů po anexi uteklo do SSSR, kde skončili v koncentračních táborech, gulazích. Teprve po vytvoření československé vojenské jednotky v SSSR se mnoho z nich do ní přihlásilo a bojovalo za svobodné Československo v rámci předmnichovských hranic.

V roce 1944 došlo k osvobození území bývalé Podkarpatské Rusi. Československá exilová vláda v čele s doktorem Benešem doufala, že Sověti dodrží československo-sovětskou

---

¹³⁶⁹ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 138-141.

¹³⁷⁰ RYCHLÍK, Jan, RYCHLÍKOVÁ, Rychlíková. Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Vyšehrad, Praha, 2016, s. 79-81.

¹³⁷¹ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 139.

smlouvu z prosince 1943 a dohodu z 8. 5. 1943 o spolupráci Rudé armády s československou vládou na jejím území¹³⁷². Koncem října přiletěla na osvobozené území oficiální československá delegace pro správu území v čele s ministrem londýnské exilové vlády Františkem Němcem a generálem Antonínem Haslanem-Nižborským¹³⁷³.

Sovětská moc se ale nehodlala obsazeného území vzdát. Kombinací teroru, výhrůžek a planých slibů donutila hlasovat obyvatelé v inscenovaných „svobodných volbách“ z konce října a začátku listopadu 1944, kde všichni odevzdali hlas komunistům (jiná strana se voleb nemohla zúčastnit)¹³⁷⁴. V listopadu 1944 se vytvořila komunistická strana a organizovala „lidové“ schůze, kde byl nastolen požadavek připojení země k SSSR. O volbách zvolené komunistické národní výbory se sešli koncem listopadu 1944 v Mukačevě a vydali manifest O opětovném sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou¹³⁷⁵. Násilím byli i v prosinci 1944 vyhnáni představitelé československé vlády a poslední z nich, ministr Němec odešel 1. 2. 1945.

K oficiálnímu odstoupení došlo smlouvou ke dni 29. 6. 1945¹³⁷⁶. Velké množství obyvatel, kolem 120 000, emigrovalo na území Československa¹³⁷⁷. 2. 4. 1946 byly provedeny poslední drobné úpravy hranic¹³⁷⁸. Tím se bývalá Podkarpatská Rus stalo již definitivně součástí SSSR (název „Podkarpatská Rus“ bylo v roce 1945 v ČSR zakázáno užívat, stejně jako název „Sudety“).

---

¹³⁷² POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 155-156.

¹³⁷³ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 157-158.

¹³⁷⁴ RYCHLÍK, Jan, RYCHLÍKOVÁ, Rychlíková. Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Vyšehrad, Praha, 2016, s. 202-203.

¹³⁷⁵ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 162-163.

¹³⁷⁶ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 166-167.

¹³⁷⁷ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 164-165.

¹³⁷⁸ RYCHLÍK, Jan, RYCHLÍKOVÁ, Rychlíková. Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946. Vyšehrad, Praha, 2016, s. 209-212.

9.1. Postavení Židů ve válečném Maďarském království 1938–1945

V září 1938 žilo na území Maďarského království 500 000 Židů. Jejich množství se mělo zanedlouho zvýšit, protože maďarská vláda stále doufala v získání území ztracených po Trianonském míru v roce 1920 a vycítila příležitost. Pro tyto účely se neváhala pravicová vláda spojit i s nacistickým Německem a fašistickou Itálií. První vídeňskou arbitráží uzavřenou mezi vládami Německa, Itálie, Maďarska a Česko-Slovenska získali velké území jižní a východního Slovenska (včetně Košic) a jihozápadní část tehdejší Zakarpatské= Ukrajiny (včetně největších měst Užhorodu, Mukačeva a Berehova), celkem kolem 12 000 hektarů země. O dva roky později, 30. 8. 1940, Německou a Itálií donutily Rumunsko podepsat tzv. druhou vídeňskou arbitráž, vydat Maďarsku polovinu Sedmihradska, od té doby označovanou jako severní Sedmihradsko. Toto území mělo rozlohu 43 000 km² a obývaly ho asi dva miliony obyvatel. V březnu 1941 se Maďarsko definitivně přiklonilo na stranu Německa a po jeho boku napadlo Jugoslávii. Za odměnu získalo severní část Vojvodiny. Tyto všechny dočasné územní zisky zvětšily počet Židů žijících na území válečného Maďarského království na 750 000.

V roce 1938 už platil na území Maďarska první z protižidovských zákonů, který omezoval zastoupení Židů v ekonomice na 20 %. Následující druhý zákon ho snížil na 5 %.

V roce 1941 byl přijat třetí zákon, který byl obdobou norimberských zákonů. Za Žida byl považován každý, kdo měl nejméně dva židovské prarodiče a rovněž zakázal uzavírání smíšených manželství. Tím stoupl počet Židů v Maďarsku na 850 000 osob¹³⁷⁹.

V rámci válečného stavu zřídila vláda pracovní jednotky (kromě Židů v nich byli Slováci, Romové a další „nepřátelské“ osoby). Na domácím území byli nasazováni na tvrdou práci na stavbách a někteří z nich byli vysláni na frontu, často do týlu nepřítele, kde vykonávali za brutálního násilí ze strany velitelů nebezpečnou činnost. Celkem bylo v těchto jednotkách 52 000 osob. Do počátku německé okupace v březnu 1944 jich kolem 42 000 zemřelo.

V létě 1941 bylo na základě rozhodnutí vlády vyhoštěno asi 17 000 Židů ukrajinského a polského původu, kteří žili v Maďarsku bez státního občanství. Byli transportováni do ukrajinského města Kamenec-Podolský, kde je společně s místními Židy (celkem asi 23 600 osob) brutálně zavraždili německé jednotky Einsatzgruppen.

K dalšímu masakru došlo v obsazeném území severní Vojvodiny, v Novém Sadu, kde maďarští vojáci pod záminkou boje s partyzány, zavraždili asi 5 000 místních Židů. Celá akce

---

¹³⁷⁹ Podrobněji viz: SEGAL, Raz. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown, and Mass Violence, 1914-1945, Stanford University Press, Stanford 2017, s. 70-76.

měla tak negativní mezinárodní ohlas, že se od ní maďarská vláda distancovala a viníky postavila před soud.

Jako dopověď na tajná jednání vlády se západními mocnostmi obsadili Němci 19. 3. 1944 bez odporu Maďarsko. I když v čele země zůstala maďarská vláda v Budapešti, skutečnými vládci se stali Němci, kteří začali konat. Do země přijel architekt „konečného řešení“ Adolf Eichmann a začal organizovat transporty maďarských Židů do vyhlazovacích táborů v Polsku¹³⁸⁰.

O 5. 4. 1944 museli všichni Židé povinně nosit žlutou hvězdu. Židé z venkova byli na základě nařízení z 28. 4. 1944 soustředěni do několika desítek improvizovaných ghatt. Po několika týdnech byli transportováni do vyhlazovacích táborů. Celkem bylo do Osvětimi transportováno 437 402 Židů, z nichž bylo 80 %, zavražděno¹³⁸¹.

Tehdejší vládce Maďarska regent admirál Horthy, se pokusil zastavit deportace. Bohužel když je, 7. 7. 1944, zastavil, žili již Židé jen na území Budapešti. V říjnu Horthy vyhlásil příměří a vystoupení Maďarska z války se Spojenci. Následkem toho ho Němci odvolali z funkce (byl k tomu donucen únosem jeho syna) a vláda převzal fanatický vůdce krajně fašistické strany Šípových křížů, Ferenc Szálasi.

Smrtelně ohroženi byli tak i budapešťští Židé. Do Osvětimi již nemohly být vypraveny žádné transporty, takže kolem 70 000 jich bylo nahnáno do pochodu smrti směrem na západ do Německa do pracovních táborů. Další tisíce jich v Budapešti zavraždili krutí příslušníci Šípových křížů. Ještě za obležení Budapešti Rudou armádou, bylo 70 000 Židů uzavřeno ve vytvořeném ghettu. Mnoho z nich zde zemřelo vzhledem k nevyhovujícím životním podmínkám. Budapešť byla osvobozena 13. 2. 1945, celá země 4. 4. 1945. Za války získaná území bylo po válce nuceno Maďarsko vrátit zpět. Celkem během druhé světové války bylo zavražděno 564 500 maďarských Židů.

---

¹³⁸⁰ POP, Ivan. Podkarpatská Rus, Libri, Praha 2005, s. 157.

¹³⁸¹ Podrobněji viz: SEGAL, Raz. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown, and Mass Violence, 1914-1945, Stanford University Press, Stanford 2017.

9.2. Postavení a osudy židovských lékárníků na území okupovaném Maďarskem 1939-1945

Dne 18. 3. 1939 obsadilo maďarské vojsko i zbytek území bývalé Podkarpatské Rusi a přiřlenilo ji (s územím již dříve získaným 2. 11. 1938 první vídeňskou arbitráží) k Maďarskému království. Stejnému osudu byli vystaveni i Židé z té části území kolem Prešova ve východní Slovensku (Snina), které bylo rovněž obsazeno a přiřleněno k Maďarsku.

Tabulka 9.2.1- Počet Židů na územích obsazených Maďarskem v letech 1938-1940¹³⁸²

hrabství	census 1910		census 1941		anexe 1938	anexe 1939	anexe 1940
Ung	17 (10,9%)	587	20 903 (9,8%)		13 000	8 000	0
Bereg	33 (14,2%)	660	46 (12,9%)	156	25 000	21 000	0
Ugocsa	11 (12,9%)	850	10 (11,9%)	932	0	7 000	4 000
Máramaros	65 (18,4%)	694	79 (16,2%)	048	0	48 000	31 000
Celkem	128 (15,2%)	791	157 (13,7%)	766	38 000	84 000	35 000

Podkarpatsí Židé tak začali podléhat protižidovským zákonům platným v Maďarsku od let 1938 a 1939. nemohli pracovat ve státní správě, sloužit v armádě a navštěvovat veřejné školy. Maďaři navíc rozlišovali mezi původním obyvatelstvem a potomky těch, kteří uprchli na toto území z Ukrajiny před pogromy v tehdy carském Rusku, počínajíc rokem 1850. Byli označeni za „cizince“. Ti měli vystaveno povolení k pobytu do roku 1941, ale neměli maďarské občanství.

Vládním dekretem z roku 1942 byly židovské obce zbaveny statut náboženských společností a bylo umožněn zabavovat Židům lesní a zemědělskou půdu. Ministerský předseda Béla Imrédy využil této možnosti k naplnění slibu, který dal ve svých projevech v srpnu a září 1938, kde slíbil pozemkovou reformu. Zabavování půdy začalo uveřejněním vyhlášek Nos. 8430/1940 ME a 190/1942 MESz. Maďarská šlechta a velkostatkáři obdrželi zpět půdu, kterou jim zabavil československý stát při pozemkové reformě v roce 1920. V zemi panovala velká bída, které postihla zejména Židy a Rusíny. Maďarská vláda uvažovalo o maďarizaci území pomocí přesídlených Sikulů, maďarské etnické skupiny žijící v Sedmihradsku v Rumunsku. Nátlak na nemaďarské skupiny obyvatel, zejména Rusíny, byl velmi tvrdý a vylučoval možnost vzniku autonomie. Maďarská vláda se rozhodla uskutečnit pomadřštění této oblasti pomocí

¹³⁸² History of the Jews in Carpathian Ruthenia. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-06-13]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Jews_in_Carpathian_Ruthenia .

státních zaměstnanců. Na Zakarpatí byli přemístěni zaměstnanci státních drah, učitelé, právníci, lékaři a také (což je z hlediska této práce zajímavé) farmaceuti.

Jako reakci na tuto situaci řada mladých Židů se pokusila o emigraci. Někteří z nich odešli do Francie či Velké Británie, jiní přešli hranici směrem na východ do Sovětského svazu. Komunistický režim je internoval v gulazích, odkud je až vysvobodila možnost vstupu do 1. československého armádního sboru v Sovětském svazu¹³⁸³.

Část Židů, kteří žili na Zakarpatsku jako uprchlíci z Polska a Ukrajiny byla soustředěni v městečku Korösmezo a následně zařazena v červenci 1941 do transportu do ukrajinského městečka Kamenec-Podolský, kde byla zavražděna jednotkami německých Einsatzgruppen společně s místními Židy. Ostatní, kteří byli maďarskými úřady uznáni za „původní“, „domácí“, Židy, přežívali pod záštitou Horthyho úřadů.

V březnu 1944 okupovala německá armáda Maďarsko a začala s transporty Židů. Na Zakarpatí byli místní Židé soustředěni do několik improvizovaných ghatt ve městech Mukačevo, Užhorod, Vynohradovo/Sevljuš a Berehovo. Během tří týdnů (15. 5. – 7. 6. 1944) bylo téměř celé židovské obyvatelstvo Zakarpatí (kolem 110 000 osob) odvezeno transporty do Osvětimi, kde byli krátce po příjezdu zavražděni. Odvezeni a zavražděni v Osvětimi byli rovněž Židé, kteří žili v přilehlé části prešovského kraje obydleného převážně rusínským obyvatelstvem. Nicméně dochovaly se zprávy o snaze místních Rusínů i maďarských úřadů pomoci ohroženým Židům¹³⁸⁴.

Tabulka 9.2.2- Poměrně zastoupení Židů mezi majiteli lékáren
v Maďarsku k 31. 12. 1935¹³⁸⁵

Druh lékáren	Počet	Židovské lék.	V %
Reálné	168	35	20,8
Koncesované	1165	249	21,4
Celkem	1383	284	20,5

¹³⁸³ MAGOSCI, Paul Robert. Short history of Jews in Transcarpathian Jews. Jewishgen.org [online]. [cit. 2017-06-11]. Dostupné z: http://www.jewishgen.org/Hungary/Sub-Carpathia/jquery/documents/504_13magocsi_jewish_history.pdf.

¹³⁸⁴ MAGOSCI, Paul Robert. Short history of Jews in Transcarpathian Jews. Jewishgen.org [online]. [cit. 2017-06-11]. Dostupné z: http://www.jewishgen.org/Hungary/Sub-Carpathia/jquery/documents/504_13magocsi_jewish_history.pdf.

¹³⁸⁵ TÓTH, Gábor. "Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó": deportálások Kárpátalján a második világháború idején: tanulmány. Užhorod: KMMI-füzetek, 2009, s. 20.

Na židovské lékárníky na území bývalé Podkarpatské Rusi po anexi Maďary ve dnech 15.3-18. 3. 1939 (dále budu používat název Zakarpatsko) dopadly protižidovské zákony platné do té doby Maďarsku.

První z nich, schválený vládou 29. 5. 1938 snížil zastoupení Židů ve svobodných povoláních (lékaři, inženýři, právníci a další) na 20 % a omezil také jejich počet v obchodní, finanční a průmyslové sféře. Druhý zákon, přijatý 5. 5. 1939, definoval, podobně jako norimberské zákony z roku 1935, kdo je Žid na čistě rasovém základě. Židem byl ten, kdo měl nejméně dva (nebo více) židovské prarodiče.

Zákon rovněž omezil procentuální zastoupení Židů v intelektuálních povoláních, mohlo jich být nejvíce 6 % (herci, novináři a další). Židé byli vyloučeni ze stavovských organizací a dále všude tam, kde bylo potřeba nějaká státní forma povolení k výkonu povolání, například licence (v průmyslové a komerční sféře). Soukromým společnostem bylo zakázáno zaměstnat více než 12 % Židů. Následkem těchto zákonů docházelo k pauperizaci židovské menšiny. V celém tehdejší Maďarsku tak přišlo o práci 90 000 Židů. Pokud bychom připočítali jejich rodinné příslušníky, došli bychom k číslu 220 000 osob bez stálého zajištěného příjmu.

Třetí protižidovský zákon, vyhlášený 8. 8. 1941, zakázal "smíšená" manželství a pohlavní styk mezi Židy a nežidy. V roce 1942 byl vyhlášen čtvrtý protižidovský zákon ohledně zemědělské a lesní půdy, která patřila Židům a měla být konfiskována zejména ve prospěch Maďarů.

Tyto zákony se týkaly i lékárnického povolání. V Maďarsku ještě ohledně lékáren platily uherské zákony. Lékárný se zde dělily na reálné a koncesované, podobně jako v Československu, kde platila ještě rovněž legislativa z dob monarchie. Lékárný reálné byly vázané na dům, kde byly umístěny. Po roce 1851 již nebylo povoleno tyto lékárný zřizovat. Od té doby bylo vlastnictví lékárný vázané na udělení státní koncese, která byla spojená s osobou majitele.

Přes toto přeci jenom na území válečného Maďarského království byla situace židovských lékárníků příznivější než v sousedním Slovenském státě. Nicméně stále narůstal tlak na židovské farmaceuty, protože se vzrůstajícím počtem protižidovských zákonů a nařízení byli postupně připravováni o svůj majetek.

Místní úřady v roce 1939 vyzvaly židovské majitele lékáren aby do dvou letech odevzdali svoje lékárný do rukou jejich „árijských“ kolegů. Dvouletá lhůta byla postupně prodloužena na pět let.

Židovské lékárný byly rozděleny do kategorií, podle kterých měla postupně probíhat jejich arizace. První etapa začala v květnu 1943. Nicméně majitelé lékáren, které byly vybrány

do této etapy, měli ještě půl roku po doporučení úředního výnosu na prodej lékárny. Teprve v dubnu 1944 vyšlo v Maďarsku nařízení, které zakazovalo Židům vlastnit lékárny. Do 5. června 1944 měl být ukončen celý proces arizace lékáren.

Tragické okolnosti po okupaci Maďarska německými vojsky v březnu 1944 učinila tento postup bezpředmětným. Všichni Židé, kteří se nestačili schovat nebo uprchnout, byli odsouzeni nacistickou mašinerií k smrti. Nebylo již myslitelné, aby vlastnili lékárnu, ani v ní pracovali.

V témže roce bylo vyhlášeno několik vládních nařízeních, které prohloubily perzekuci Židů v Maďarsku. Vládní nařízení 1240/1944 nařídilo všem Židům, aby nosili na oblečení žlutý odznak. To platilo i pro židovské majitel lékáren i zaměstnané farmaceuty. Vyhláška vlády číslo 1370/1944 nařizovala odebrat všem Židům, provozujícím lékárny (stejně jako vdovám po nich a případně jejich dětem) koncesi k provozování lékárny vystavenou na jejich jméno. Všechny tyto koncese byly zrušeny k 4. 5. 1944. Na takto uvolněné licence bylo vypsáno výběrové řízení pro nové zájemce z řad nežidovských farmaceutů.

Další vyhláška vlády, číslo 1540/1944, omezila dále počet Židů ve svobodných, intelektuálních a kancelářských zaměstnáních. Tragickou tečkou byla vládní vyhláška číslo 3840/1944 o konfiskaci zbývajících židovského majetku¹³⁸⁶.

Tabulka 9.2.3- Počet lékáren ve válečném Maďarsku včetně území obsazených v letech 1938-1941¹³⁸⁷

Území	Celkový počet	Lékárny židovských majitelů	V %
Budapešť	189	51	27
Zbytek území	1774	251	14,1
Celkem	1963	302	15,38

¹³⁸⁶ SZMODITS, László a Szabolcs DOBSON. Antisemitic Laws, Holocaust and Pharmacy in Hungary, 1938-1945: 42ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF PHARMACY ISTANBUL, TURKEY 09. SEPTEMBER, 2015. 2015. Dostupné také z: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2015/09/Anti-semitic-laws-Holocaust-and-Pharmacy-in-Hungary-1938-1945.pdf>.

¹³⁸⁷ SZMODITS, László a Szabolcs DOBSON. Antisemitic Laws, Holocaust and Pharmacy in Hungary, 1938-1945: 42ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF PHARMACY ISTANBUL, TURKEY 09. SEPTEMBER, 2015. 2015. Dostupné také z: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2015/09/Anti-semitic-laws-Holocaust-and-Pharmacy-in-Hungary-1938-1945.pdf>.

Před okupací Maďarska německým vojskem v březnu 1944 žilo na jeho celém válečném území celkem 4539 farmaceutů, toho židovského původu jich bylo 878 (20%¹³⁸⁸).

Jejich počet by se mohl ovšem pohybovat mezi 800 a 900 osobami, jak upřesnili Szmodits a Dobson¹³⁸⁹.

Szmodits a Dobson publikovali dopad shoah na židovské farmaceuty v Maďarsku. Z celkového počtu 900 osob jich bylo zavražděno nebo prohlášeno nezvěstnými 227 z nich (25,2%).

K tomuto číslu došli tak, že vyšli z celkového počtu obětí druhé světové války mezi maďarskými lékárníky, což bylo 183 osob, z toho 138 Židů, tedy 75 % z celkového počtu. Dále bylo nahlášeno 111 nezvěstných (pravděpodobně mrtvých) lékárníků. Autoři počítali s tím, že mezi nimi bude stejné procento Židů, tedy 75 %, což činilo 83 osob.

I když tyto údaje zcela jistě nejsou konečné, prozatím mohli oba historici konstatovat, že z hlediska procentuálního šlo o menší podíl než celkové ztráty maďarských Židů během shoah, které činily 72% z celkového počtu obyvatelstva židovského původu v roce 1941¹³⁹⁰.

I po okupaci Maďarska německým vojskem v březnu 1944 mohli někteří maďarští Židé přežívat v pracovních jednotkách, které byly rozmístěny po celé zemi.

I pro ně ovšem došlo k dalšímu zhoršení situace. V říjnu 1944 se na jeden krátký okamžik zdálo, že pro maďarské Židy nastal okamžik vysvobození, který se změnil během několika desítek hodin v hrůznou krveprolití.

Maďarští přední činitelé se velmi obávali vstupu Rudé armády do jejich země. V srpnu 1944 nabyly tyto obavy konkrétních obrysů, protože Rudá armáda již stála nedaleko Karpat, a tedy již na dosah Maďarsku. Situaci ještě zhoršil pád Antonescova režimu v Rumunsku. V srpnu 1944 dobyla Rudá armáda Bukurešť a maršál Ion Antonescu byl 23. 8. 1944 zatčen. Následně Rumunsko přešlo na stranu Spojenců a bojovalo po boku Rudé armády.

Regent-admirál Miklós Horthy si uvědomil, že musí jednat. Odvolal stávající vládu a sestavil novou. Uzavřel se Sovětským svazem 11. 10. 1944 dočasné příměří. Podle dohody se Maďarsko mělo vrátit do hranic z října 1938 a vzdát se všech nově nabytých území. Současně mělo vyhlásit válku Německu.

---

¹³⁸⁸ SZMODITS, László a Szabolcs DOBSON. Antisemitic Laws, Holocaust and Pharmacy in Hungary, 1938-1945: 42ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF PHARMACY ISTANBUL, TURKEY 09. SEPTEMBER, 2015. 2015. Dostupné také z: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2015/09/Anti-semitic-laws-Holocaust-and-Pharmacy-in-Hungary-1938-1945.pdf>.

¹³⁸⁹ Ibidem.

¹³⁹⁰ SZMODITS, László a Szabolcs DOBSON. Antisemitic Laws, Holocaust and Pharmacy in Hungary, 1938-1945: 42ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF PHARMACY ISTANBUL, TURKEY 09. SEPTEMBER, 2015. 2015. Dostupné také z: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2015/09/Anti-semitic-laws-Holocaust-and-Pharmacy-in-Hungary-1938-1945.pdf>.

Admirál Horthy se však dopustil osudové chyby, když 15. 10. 1944, předčasně, o den dříve než měl, vyhlásil v rozhlasu uzavření míru se Spojenci. V reakci na tento jeho krok nacisté vyslali do Budapešti komando Otto von Skorzenyho, které uneslo jeho syna a donutilo ho rezignovat. Admirál byl odvezen do tzv. „ochranné vazby“ do Německa.

Na jeho místo nastoupil šéf krajně pravicové extrémní strany Šípových křížů, neblaze proslulé také vyhoceným antisemitismem, Ferenc Szálasi, který se sám pasoval do role „Vůdce národa“. V Budapešti se začali místní Židé po Horthyho vyhlášení v rozhlasu radovat. Jejich radost však byla vystřídána krutým pronásledováním a vražděním ze strany fanatických příznivců strany Šípových křížů. K masakrům docházelo i po celém Maďarsku.

K jednomu z nich došlo v malém městečku Pusztavám¹³⁹¹ na severu Maďarska. V městečku bylo umístěno židovské pracovní komando čítající 263 mužů, kteří byli před válkou lékaři, inženýry nebo lékárníky. Plnili pracovní povinnost nařízenou Židům Horthyho režimem, strádali a trpěli nemocemi, ale byli alespoň chráněni před fyzickou likvidací.

Židé se z rozhlasu dozvěděli informaci o Horthyho politickém obratu a byli nadšeni. Zřejmě i toto nadšení vyprovokovalo místní německé jednotky a ozbrojené členy Šípových křížů. 47 členů komanda v předtuše nebezpečí uprchlo a zachránilo si tak život. Druhý den, 16. 10. 1944, bylo zbývajících 216 členů odvezeno do okolí městečka. Zde se byli přinuceni se svléknout a byli zavražděni. Šaty po mrtvých byli rozdány místnímu obyvatelstvu. Jejich těla našly ukrajinské jednotky Rudé armády, která území osvobodila.

Velká část ze zavražděných byli lékaři a farmaceuti. Celkem bylo zaznamenáno 32 jmen židovských lékárníků v řadách obětí masakru, z toho osm z nich bylo předválečnými československými občany.

Celkově si masakr vyžádal celkem 216 obětí ze strany příslušníků židovské inteligence, kteří zde pracovali jako nasazení v pracovním komandu. Jednalo se o lékaře, inženýry, ale také o lékárníky. Odhad počtu obětí není dodnes s určitostí potvrzen, některé zdroje uvedly 199 obětí.

Tóth ve své studii ještě zmiňuje jednoho židovského lékárníka, který byl před válkou československým občanem. Jedná se o Miklóse (Mikuláše) Mermelsteina, zavražděného za války v Osvětimi. PhMr. Mikuláš Mermelstein (narodil se roku 1910 v Užhorodu), který byl před válkou majitelem lékárny „U Anděla strážce“ v Sučanech na Slovensku¹³⁹².

---

¹³⁹¹ Městečko Pusztavám je městečko na severu současné maďarské republiky, v okrese Mór. V roce 2015 mělo 2 421 obyvatel.

¹³⁹² ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 560.

Tabulka 9.2.4- Českoslovenští židovští lékárníci zavraždění 16. 10. 1944 u městečka Pusztavám (severní Maďarsko)¹³⁹³

Jméno	Datum narození	Působíště 1937	ČSR	Postavení	Bydliště za války
Zoltán Büchler	30. 10. 1909	neznámé		neznámé	Lučenec (Losonc)
Ladislav Diamant	11. 10. 1899	Lékárna černého Lučenec	U orla,	majitel	Lučenec (Losonc)
Albert (Béla) Friedmann	31. 12. 1912	neznámé		neznámé	Baťovo (Bátyu)
Mikuláš (Miklós) Frisch	1909	neznámé		neznámé	Rimavská Sobota (Rimaszombat)
Herrman Grünwald	1899	neznámé		neznámé	Rožňava (Rozsnyó)
Elek Klein	1904	U Strážného, Seredně	Anděla	odp.správce	Turňa nad Bodvou (Torna)
Zoltán Krémer	20. 1. 1902	U Zlatého Vranov n. Toplou	orla,	majitel	Rožňava (Rozsnyó)
Ernö Schnitzer	28. 10. 1904	Lékárna Lučenec	Dénes,	kondicinující	Sevljuš (Nagyszölos)

¹³⁹³ TÓTH, Gábor. "Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó": deportálások Kárpátalján a második világháború idején: tanulmány. Užhorod: KMMI-füzetek, 2009, s. 32.

10. Porovnání – Osudy židovských lékárníků a arizace jejich lékáren v Německu (1933–1945) a Rakousku (1938–1945)

10.1 Židovští farmaceuti v Německu 1933-1945

Nástup nacionálně socialistického režimu k moci 30. 1. 1933 znamenal začátek sankcí a stále se stupňujících omezení pro židovské občany Německa včetně majitelů lékáren, zaměstnaných farmaceutů a studentů farmacie. Možnost studia na vysokých školách byla nejprve pro židovské studenty restriktivně omezena nacistickou legislativou. 25. 4. 1933 byl přijat „Zákon o obsazení německých škol a vysokých škol (*Gesetz über die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen*)”. Tento zákon znamenal zavedení zásady „*numerus clausus*“ pro židovské studenty-poměr studentů vzhledem k jejich původu musel být procentuálně stejný jako jejich zastoupení v celkové populaci. Tyto kvóty platily i pro židovské studenty farmacie¹³⁹⁴.

Další omezení přišlo s ministerskou vyhláškou ze dne 16. 6. 1934, která určila, že na vysokých školách mohou studovat pouze ti „neárijské“ studenti, jejich otci aktivně sloužili v německé armádě (*Frontkämpfer*) za první světové války. Ale ani tím omezení nekončila. V přijímacím řádu z 8. 12. pro studium farmacie (*Prüfungsanordnung für Apotheker*) bylo stanoveno, že „neárijské“ studenti nebudou ke studiu farmacie připuštěni („*Nichtarier werden zu der Prüfung nicht zugelassen*“).¹³⁹⁵ Dokonce i židovští studenti, kteří úspěšně dokončili studium v polovině roku 1933, měli velké problémy se získáním úředního povolení k výkonu zaměstnání. Nacistická úřední mašinérie ho povolovala velmi neochotně, a ne všem absolventům se ho podařilo získat¹³⁹⁶. Posléze bylo definováno, že „neárijské“ farmaceuti a ti, kteří žijí ve „smíšeném“ manželství s „neárijskou“ osobou jsou z udělování koncesí pro provozování lékárny vyloučeni („*Nichtariern und Personen, die mit einer nichtarischen Person verheiratet sind, sind von der Verleihung einer Apothekenkonzession ausgeschlossen*“).

Tato omezení vedla k postupnému vytěsnění židovských lékárníků a uchazečů o lékárenskou koncesi z německého lékárenství. Řada z nich opustila Německo a hledala možnost uplatnění po celém světě. K tomu přispělo i další diskriminující opatření, kterým bylo článek 3 v zákoně o pronájmu a správě veřejných lékáren („*Gesetz über die Verpachtung und Verwaltung öffentlicher Apotheken*“) z 26. 3. 1936, který určil, že Židé nemohou být nájemci

---

¹³⁹⁴ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten*. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 58.

¹³⁹⁵ ZANZINGER, Benedikt. "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien. Vedoucí práce Wolfgang Neugebauer, s. 32.

¹³⁹⁶ ZANZINGER, Benedikt. "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien. Vedoucí práce Wolfgang Neugebauer, s. 32.

veřejných lékáren. Ty lékárny, které již Židé vlastnili, podléhaly institutu nucené správy „árijským“ správcem“ („*Juden sind als Pächter nicht zugelassen. Öffentliche Apotheken, deren Inhaber Jude ist, unterliegen dem Verpachtungszwang*“)¹³⁹⁷.

V prosinci 1938 byli vyhláškou ministerstva vnitra vyloučeni z výkonu lékárnického povolání tzv. „míšenci první stupně“ („*Mischlinge ersten Grades*“). Definitivní konce možnosti vykonávat lékárnické povolání pro Židy přišel v lednu 1939. V § 1 článku 8 říšského zákoníku ze 17. 1. 1939 bylo stanoveno, že ke dni 31. 1. 1939 vyprší platnost licencí židovský lékařů, zvěrolékařů a lékárníků („*Bestellungen (Approbationen, Diplome) jüdischer Zahnärzte, Tierärzte und Apotheker erlöschen am 31. Januar 1939*“). Oběžník říšského ministerstva vnitra z 20. 5. 1939 pod názvem „Entjudung von Apothekenbetriebsrechten“ konstatoval, že Židé již nemohou v lékárnách pracovat ani si je pronajímat¹³⁹⁸.

Celkové osudy židovských lékárníků shrnují následující tabulky:

Tabulka 10.1.1- Osud židovských lékárníků v Německu 1933-1945¹³⁹⁹

Osud	Počet osob
Nucené práce – nepřežili	5
Nucené práce-přežili	9
Neznámý osud celkem	11
Neznámý osud – přežili	4
Zemřel do roku 1939 (včetně)	31
Deportace (konc. tábory)-ZAVRAŽDĚNI	120
Deportace (konc. tábory)-PŘEŽILI	7
Zemřel (a) v Německu 1939-1945	11
Oběť bombardování v Berlíně	1
Ilegální úkryt v Berlíně	1
Smrt cestou do emigrace	2
Sebevražda	13
Emigrace	289
Celkem	504

¹³⁹⁷ Ibidem, s. 33.

¹³⁹⁸ Ibidem, s. 33.

¹³⁹⁹ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 201-217.

Tabulka 10.1.2- Emigrace německých židovských lékárníků 1933-1942¹⁴⁰⁰

Země	Počet osob
Argentina	14
Austrálie	6
Austrálie	2
Belgie	2
Bolívie	3
Brazílie	16
Britská Palestina	64
Egypt	1
Enkláva Šanghaj	8
Francie	8
Chile	4
Itálie	1
Jižní Afrika	15
Kolumbie	1
Kypr	1
Nový Zéland	1
Paraguay	1
Peru	1
Španělsko	1
Švédsko	3
Švýcarsko	3
Turecko	1
Uruguay	7
USA	78
Velká Británie	47
Celkem	289

¹⁴⁰⁰ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 201-217.

10.2 Židovští farmaceuti v obsazeném Rakousku 1938-1945

Po obsazení Rakouska německými vojsky 12. 3. 1938 se situace dramaticky velmi rychle zhoršila i pro rakouské židovské lékárníky. Bezprostředně po „anšlusu“ probíhala velmi živelně „nekontrolovaná arizace“, během které docházelo i k projevům brutálního násilí a diskriminace na rakouských Židech.

Rakouští židovští lékárníci byli nuceni během doby několika týdnů své lékárny prodat, pokud chtěli zachránit alespoň část svého majetku. To, co probíhalo v Německu v řádu let (1933-1938), probíhalo v Rakousku v řádu několika měsíců. Na rozdíl od Německa nemohli židovští lékárníci individuálně domluvit cenu s kupujícím, ale museli přijmout cenu stanovenou Vyvlastňovacím úřadem ve Vídni (*Vermögensverkehrsstelle, VVSt*) a nesměli již dále vyjednávat s kupujícím o ceně¹⁴⁰¹.

V Rakousku po březnu 1938 sice zůstávaly v platnosti zákony a vyhlášky týkající se lékárenství z minulosti, ale „neárijské“ lékárny byly převedeny pod kontrolu dosazeného správce. Koncese byla buď židovským majitelům lékáren zrušena, nebo přešla do rukou nuceného správce stanoveného nacistickými úřady.

Zákon o pronájmu a správě veřejných lékáren („*Gesetz über die Verpachtung und Verwaltung öffentlicher Apotheken*“), platný v Německu od 26. 3. 1936 a zakazující nájem lékáren Židům a „národně nespolehlivým“ („*in nationaler Hinsicht unzuverlässig*“), vstoupil v Rakousku v platnost 1. 3. 1939. Lékařny, které byly majetkem Židů, dostal ke kontrole úředně stanovený nucený správce („*öffentliche Apotheken, deren Inhaber Jude ist, unterliegen dem Verpachtungszwang*“). Židé tudíž nemohli být nájemci a ani de facto majiteli lékáren.

Jmenovací řád pro lékárníky („*Bestellungsordnung für Apotheker*“) z 8. 10. 1937 výslovně uváděl, že koncesi pro lékářnu neobdrží Židé. Nařízení vydané ke Jmenovacímu řádu („*Verordnung der Bestallungsordnung für Apotheker*“) ke dni 1. 9. 1939 stanovilo, že provozovateli lékáren nesmí být cizinci, Židé a „míšenci 1. stupně“. „Míšenci 2. stupně“ museli předložit žádost ke schválení ministerstvu vnitra, které jim mohlo koncesi přidělit či nikoliv. Již dříve, v květnu 1939, bylo stanoveno, že Židé nemohou vykonávat žádné práce v lékárně („*pharmazeutischen Tätigkeit*“) ¹⁴⁰².

¹⁴⁰¹ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 151.

¹⁴⁰² ZANZINGER, Benedikt. □ "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien. Vedoucí práce Wolfgang Neugebauer, s. 34-35.

Po vydání zákona o sjednocení Rakouska s Německou říší ke dni 25. 9. 1939 (Gesetzes über die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich), byl se zpětnou platností zaveden k 1. 9. 1939 i již zmíněný § 1 článku 8 říšského zákoníku ze 17. 1. 1939, kterým bylo stanoveno, že ke dni 31. 1. 1939 vyprší platnost licencí židovských lékařů, zvěrolékařů a lékárníků („Bestellungen (Approbationen, Diplome) jüdischer Zahnärzte, Tierärzte und Apotheker erlöschen am 31. Januar 1939“)¹⁴⁰³.

Tím bylo i v nyní již bývalém Rakousku znemožněno vykonávat lékárnické povolání Židům. To platilo nejen pro provozování a vedení lékárny, ale i pro práci řadového farmaceuta v lékárně. Rovněž 8. 8. 1939 byly rozpouštěny všechny farmaceutické spolky a organizace, které nebyl v rukou nacistů.

Po tomto datu byl také zrušen veškerý farmaceutický tisk, až na jediný, Wiener Pharmazeutische Wochenschrift, který byl plně pod kontrolou nacistů¹⁴⁰⁴. Celkové osudy židovských lékárníků shrnují následující tabulky:

Tabulka 10.2.1- Osudy židovských lékárníků v Rakousku 1938-1945¹⁴⁰⁵

Osud	Počet osob
Deportace-zavražděn (a)	26
Deportace-přežil (a)	2
Přežil v Rakousku	1
Zemřel (a) do roku 1938 včetně	2
Osud neznámý	16
Přirozená smrt (1938-1945)	18
Smíšené manželství-přežil	2
Sebevražda	5
Emigrace	127
Celkem	199

¹⁴⁰³ ZANZINGER, Benedikt. "Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien. Vedoucí práce Wolfgang Neugebauer, s. 34-35.

¹⁴⁰⁴ Ibidem, s. 34-35.

¹⁴⁰⁵ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 218-225.

Tabulka 10.2.2- Emigrace rakouských židovských lékárníků v letech 1938-1942¹⁴⁰⁶

Země	Počet osob
Argentina	2
Austrálie	8
Belgie	1
Bolívie	1
Brazílie	2
Britská Palestina	28
Enkláva Šanghaj	5
Francie	2
Chile	1
Indie	1
Jugoslávie	7
Kanada	1
Kuba	1
Lichtenštejnsko	1
Maďarsko	6
Rumunsko	1
Rusko	1
Švýcarsko	4
USA	37
Velká Británie	17
Celkem	127

¹⁴⁰⁶ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 218-225.

11. Židovští farmaceuti v armádě 1918-1945

11.1. Židovští farmaceuti v československé armádě 1918-1939

Po vzniku Československa 28. 10. 1918 jedním z prioritních úkolů nově vzniklého státu bylo vybudovat silnou a funkční armádu. Československá armáda převzala z armády rakousko-uherské monarchie systém zdravotnického a farmaceutického zabezpečení, který velmi kvalitní a upravila si ho podle vlastních potřeb.

Vojenské zdravotnictví řídilo zdravotní oddělení na Ministerstvu obrany. Jeho součástí byla i lékárnická skupina, která měla na starost vojenskou farmacii.

Každá divizní nemocnice měla i svoji lékárnou. Kromě divizních nemocnic byly i v místech s velkou posádkou posádkové lékárny (Cheb, Liberec, Mukačevo, Pardubice, Ružomberok, Trnava a Užhorod). Vojenské lékárny byly i v dalších městech. V Hranicích na Moravě byla lékárna v rámci vojenské akademie a dvě další byly součástí vojenských lázeňských ústavů ve Vojenském lázeňském ústavu v Karlových Varech a Vojenském plicním ústavu ve Štemberku¹⁴⁰⁷. Uplatnění mohl vojenský farmaceut najít i ve Vojenských zdravotnických skladech (Josefov, Hodonín, Liptovský Mikuláš), které podléhaly Zdravotnické skupině příslušného Zemského vojenského velitelství¹⁴⁰⁸.

Armáda se skládala z 12 divizí a každá divize měla vlastní nemocnici. Osm z nich převzalo Československo z dob rakousko-uherské armády (Praha-1, Terezín-3, Josefov-4, Brno-6, Olomouc-7, Bratislava-9, Komárno-10 a Košice-11). Tento počet byl doplněn čtyřmi nově vybudovanými (Plzeň-2, České Budějovice-5, Opava-8 a Užhorod-12)¹⁴⁰⁹.

Lékárny v těchto nemocnicích byly lékárnami ústavními a byly financovány státem. Dnes bychom je označili jako nemocniční lékárny. Zákon výslovně vymezoval, komu mohou vydávat léky-profesionálním vojákům a jejich rodinám, vojákům v prezenční službě a na vojenských cvičeních a důstojníkům v penzi.

V těchto lékárnách se hlavně připravovaly individuálně připravovaná léčiva (magistralitter) a léčivé přípravky pro vojenské nemocnice. Vojenské lékárny měly velmi výhodné ceny, protože armáda nakupovala ve velkém a získávala slevu. Také se zde neuplatňovala taxa laborum. Jinak cenotvorba se řídila podle platných ceníků a sazeb. Výhodné nákupní ceny surovina a absence taxy laborum přispěla k velmi nízkým cenám léčiv ve

---

¹⁴⁰⁷ BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v českých zemích. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003, s. 100.

¹⁴⁰⁸ DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 130.

¹⁴⁰⁹ DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 131.

vojenských lékárnách oproti civilním. Ceny byly dokonce, až desetkrát nižší což bylo předmětem kritiky lékárníků z veřejných lékáren. Jejich zákazníci se někdy dozvěděli od členů rodin vojáků, za jaké ceny oni nakupují a byli rozhořčeni, jaká je dražota ve veřejných lékárnách¹⁴¹⁰.

Vojenský farmacie neměla vlastní vysokoškolský systém. Někteří vojenští farmaceuti přešli do jejich řad ještě z rakousko-uherské armády. Zpočátku byli vedením vojenských lékáren pověřeni i smluvní lékárníci-civilisté. Část profesionálních vojenských farmaceutů získávala armáda nábořem.

Celkem měla armáda v letech 1918-1939 132 vojenských lékárníků-důstojníků. Další část tvořili důstojníci v záloze po absolvování vojenské služby. Branná povinnost začínala 1. 1. 1. kalendářního roku, kdy adept dovršil 20let a trvala do 31. 12. roku, kdy voják dovršil 22 let.

Studenti farmacie žádali odvodní komisi o odklad z důvodů studia, který jim byl obvykle povolen. Po dokončení studia, byli povinni to ohlásit a doložit úředně ověřenou kopii diplomu. Pokud by tak neučinili, vykonali by vojenskou službu jako řadoví vojáci. V letech 1918-1939 měla československá armáda k dispozici 609 vojenských farmaceutů v záloze, kteří absolvovali potom vojenská cvičení¹⁴¹¹. Znalosti získávali ve Škole pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze. Díky tomu byli na vysoké úrovni a připraveni nastoupit v případě vyhlášení válečného stavu. Pokud chtěli pokračovat jako profesionální vojáci (důstojníci z povolání), podepsali závazek a nastoupili studium ve Škole pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v Praze (byla otevřena v roce 1927)¹⁴¹².

V roce 1938 přešla armáda na válečné stavy. Vzniklo 55 polních nemocnic s lékárnami a 94 záložních nemocnic¹⁴¹³. K válce nedošlo a po obsazení Česko-Slovenska v roce 1939 byla armáda demobilizována.

V záloze i v činné službě působili rovněž židovští farmaceuti, jak dokládá tabulka zpracovaná podle Lékárnické ročenky z roku 1934:

---

¹⁴¹⁰ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F120157273&usq=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA> .

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 11.

¹⁴¹¹ DOHNAL, František. Studijní texty k dějinám farmacie. Praha: Karolinum, 2014, s. 132.

¹⁴¹² BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v českých zemích. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003, s. 101.

¹⁴¹³ BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v českých zemích. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003, s. 101.

Tabulka 11.1.1- Židovští farmaceuti v armádě v činné službě a záloze 1933¹⁴¹⁴

Příjmení	Jméno	Hodnost	Získání hodnosti	Postavení	Divizní nemocnice	Město
Bleich	Julius	podporučík	1. 1. 1932	záloha	11.	Košice
Brod	Karel	nadporučík	28. 10. 1927	záloha	2.	Plzeň
Deutsch	Alexius	podporučík	1. 1. 1932	záloha	11.	Košice
Erdélyi	Arpád	poručík	28. 10. 1918	záloha	10.	Komárno
Feldmann	Desider	poručík	1. 1. 1931	záloha	12.	Užhorod
Földi	Alexander	podporučík	1. 1. 1933	záloha	11.	Košice
Friedmann	Arnošt	podporučík	1. 1. 1933	záloha	10.	Komárno
Friedmann	Artur	podporučík	28. 10. 1918	záloha	11.	Košice
Frisch	Alexander	podporučík	1. 1. 1929	mimo službu	NE	NE
Holänder	Artur	poručík	1. 1. 1931	záloha	9.	Bratislava
Jellinek	Jan	poručík	28. 10. 1918	záloha	6.	Brno
Kaufmann	Eliáš	podporučík	1. 1. 1931	záloha	11.	Košice
Klement	Oskar	poručík	1. 1. 1928	záloha	2.	Plzeň
Lusztig	Ladislav	podporučík	1. 1. 1932	záloha	6.	Brno
Munk	Pavel	nadporučík	28. 10. 1927	záloha	9.	Bratislava
Neuwelt	Pavel	podporučík	1. 1. 1932	záloha	9.	Bratislava
Pick	Ota	poručík	28. 10. 1918	záloha	1.	Praha
Seidler	Emil	nadporučík	28. 10. 1918	záloha	9.	Bratislava
Schönmann	Arpád	podporučík	1. 1. 1933	záloha	9.	Bratislava
Szekély-Steinberg	Ludvík	poručík	1. 1. 1932	záloha	12.	Užhorod
Teichmann	Richard	nadporučík	neuveveno	výslužba	NE	NE
Venetianer	Gustav	poručík	1. 1. 1927	záloha	11.	Košice
Waldmann	Karl	poručík (čekatel)	1. 4. 1932	činná služba	11.	Košice
Wantoch	Robert	nadporučík	28. 10. 1918	záloha	6.	Brno
Wappenstein	Ota	poručík	1. 1. 1929	záloha	9.	Bratislava
Wassermann	Leopold	štábní kapitán	28. 10. 1927	záloha	1.	Praha
Weinberger	Ladislav	poručík	28. 10. 1927	záloha	9.	Bratislava
Weiss	Rudolf	poručík (čekatel)	1. 4. 1931	činná služba	6.	Brno
Weisz	Emerich	poručík	1. 1. 1933	záloha	12.	Užhorod

¹⁴¹⁴ Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1934, 1934(1), s. 267-281.

11. 2. Židé v československém zahraničním vojsku 1939-1945: historický úvod

Českoslovenští Židé tvořili za druhé světové války velmi významnou část československé armády v zahraničí, a to jak na Západě, tak i na Východě. Podle odhadů tvořili Židé v československé zahraniční armádě ve Velké Británii v roce 1943 zhruba 32 % mužstva, v Sovětském svazu v roce 1942 35 % a na Středním východě dokonce 50 %. Skutečný počet židovských vojáků je velmi objektivně těžké zjistit, protože řada z nich raději při zápisu do armády ve Francii a později v Anglii raději neuváděla ani židovskou národnost, ani víru.

Po vypuknutí války se ve francouzském městě Agde začaly v roce 1939 formovat první československé válečné jednotky. V internačním táboře na jihu Francie u moře byly velice špatné životní podmínky-naprostu nevyhovující ubytování, strava, nedostatek peněz, ale i arogance francouzských velitelů.

Národnostní složení československé jednotky bylo národnostně a později i politicky značně heterogenní. Ještě ve Francii bylo její složení k 20. 2. 1940 už velmi pestré. Celkově tvořilo jednotku 8 535 osob, z toho 448 důstojníků. Slováků bylo 3 810, ale jen 29 důstojníků. Naproti tomu Čechů bylo 3 845 mužů, z toho 411 důstojníků. Němců bylo 289 vojáků, ale jen tři důstojníci. Židů podle deklarované národnosti při vstupu do jednotky bylo 224 vojáků, z toho jeden důstojník. Nicméně k židovské víře se přihlásilo 999 vojáků. V té době se ale v armádě mohlo mluvit pouze česky nebo slovensky, ne však německy, maďarsky nebo jidiš. Což bylo obzvláště pro německé Židy dosti traumatizující. Tento zákaz byl zrušen v dubnu 1940.

Po porážce republikánského vojska v občanské válce ve Španělsku v roce 1939. V jeho řadách bojovalo 2 168 dobrovolníků-Čechoslováků. Z nich více než 1000 uteklo přes Pyreneje do Francie, kde bylo 700 z nich internováno v táboře Gurs. Velký počet z nich byl komunistů. Do konce roku 1939 z nich většina vstoupila do československé jednotky. Po uzavření dohody mezi vládou Francie a Československým národním výborem 2. října 1939 bylo rozhodnuto o vytvoření pěší divize, které velel nejprve brigádní generál Rudolf Viest a potom brigádní generál Bedřich Neumann. Po napadení Francie Německem v květnu 1940 ještě divize nebyla plně zformována a do bojů zasáhly pod francouzským vedením pouze její dva pluky. V boji se ale také vyznamenali naši letci. V posledních týdnech odporu Francie v červnu 1940 bylo československé vojsko evakuováno s ostatními jednotkami (britský expediční sbor, Svobodní Francouzi, další zahraniční jednotky) do Anglie. Celkem tvořilo československé vojsko ve Francii v červnu 1940 podle oficiálních materiálů 11 405¹⁴¹⁵.

¹⁴¹⁵ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká", nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 109.

Tabulka 11.2.1- Složení československé jednotky ve Francii podle národností v prosinci 1939¹⁴¹⁶

Národnost	počet	%
Češi	2505	76
Slováci	265	8
Židé	184	5,5
Maďaři	153	5
Francouzi	70	2,1
Rusíni	60	1,8
Ostatní	56	1,7
Celkem	3293	100

V Anglii byla již v roce 1940 vytvořena 1. čs smíšená brigáda, která byla pověřena obranou určitých pobřežních úseků pro případ německé invaze. Základna československého vojska byla po evakuaci do Anglie v městě Cholmondeley. Bohužel z československého vojska ve Francii se dostala přes moře zhruba pouze třetina vojska. Československá pozemní armáda ve Francii činila 10 530 mužů. Do Anglie se dostalo pouhých 3 274 mužů (včetně asi 160 výrazně levicově orientovaných španělských interbrigadistů.).

Situace v jednotce zůstávala složitá. Mužstvo bylo rozděleno národnostně i politicky, ale většina velících českých důstojníků chtěla zachovat ideu „čechoslovakismu“ z předválečného Československa. Maďaři a Němci byli v mnoha ohledech diskriminováni, jednak měli cejch „národů zrádců“, jednak je omezovala jejich mateřská řeč. Českoslovenští Němci se navíc museli přihlásit ve Francii do armády povinně, jinak by skončili v internačních táborech pro zajatce. Židé byli ostrakizováni pro svoji národnost (část důstojníků židovskou národnost neuznávala), své víře (vyvolávali nedůvěru, že by byli raději britské Palestině) a kvůli své řeči (velká část z nich mluvila německy, někteří maďarsky). Museli denně čelit urážkám ze stran důstojníků i ostatního mužstva¹⁴¹⁷. Bývalí interbrigadisté ze Španělska navíc rozsévali komunistickou ideologii a v podstatě odmítali bojovat v „buržoazní“ válce (Sovětský Svaz byl až do června 1941 de facto spojencem nacistického Německa). Všeobecně negativně působilo bleskové zhroucení dříve mocné francouzské velmoci.

¹⁴¹⁶ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká“, nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 109.

¹⁴¹⁷ Židé v československé zahraniční armádě. Naši nebo cizí [online]. [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/5-12_Zide_v_ceskoslovenske_zahranicni_armade.pdf.

Tabulka 11.2.2- Národnostní složení československé jednotky ve Velké Británii
k 20. 8. 1940¹⁴¹⁸

Národnost	počet	%
Česká	2595	79,3
Slovenská	459	14
Německá	59	1,8
Maďarská	4	0,1
Židovská	109	3,3
Jiná	48	1,5
Celkem	3274	100

Při návštěvě dr. Beneše v Cholmondeleyi 26. 7. 1940 došlo ke „vzpouře“ části mužstva. Skupina tvořená pestrými směsí „Španěláků“ a nespokojených vojáků mu předložila své požadavky, které zahrnovaly mimo jiné více důstojnických míst pro bývalé interbrigadisty, rovná práva a zacházení pro všechny bez ohledu na národnost a řeč a rovněž také lepší zacházení a stravu. Dr. Beneš to ovšem nemohl splnit, a tak skupina 537 vzbouřenců pod vedením podpraporčíka Karla Schwarze odešlo pochodovým krokem z tábora.

Následujícího dne ovšem bylo všech 537 mužů vyloučeno z vojska a internováno v táboře Oswestry, přibližně 40 km jihozápadně od Chesteru. Skupinu tvořilo 120 bývalých interbrigadistů, 115 německých Židů (převážně ze Sudet, kteří měli velké problémy kvůli své mateřštině), 223 Čechů, 105 Slováků, 25 Maďarů, 6 Rusínů a dokonce 3 Rumuni a jeden Francouz¹⁴¹⁹.

Britové s vojáky sepsali protokoly a odeslali je do internačního tábora. Počátkem října všem nabídli možnost vstoupit do pomocných zákopnických jednotek, *Auxiliary Military Pioneer Corps*. Většina vojáků nabídku přijala, ale asi 180 osob (většinou interbrigadisté a komunisté), základě směrnice londýnského vedení KSC v odmítavém postoji pokračovalo a zůstávali v internaci¹⁴²⁰.

Po vstupu Sovětského svazu do války se jich 152 vrátilo zpět do řad československého vojska. To bylo umožněno tzv. abolicí prezidenta Beneše z 24. prosince 1941, kterou nařídil,

¹⁴¹⁸ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká“, nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 234.

¹⁴¹⁹ KUDRNA, Ladislav. Cholmondeley 1940 - Příčiny a průběh jedné krize československé zahraniční armády. *Válka.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/13999-Cholmondeley-1940-Priciny-a-prubeh-jedne-krize-ceskoslovenske-zahranicni-armady> .

¹⁴²⁰ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká“, nebo „československá“ armáda?: Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 225-226.

aby nebylo zaváděno trestní řízení proti příslušníkům československé armády, kteří po příjezdu do Anglie v červenci 1940 odmítli vykonávat vojenskou službu. Nicméně důstojnický sbor se 7. 11. 1941 ostře postavil proti návratu dalších 170 nespokojených, které označil za nespolehlivé. Po evakuaci vojáků do Anglie udávalo židovské vyznání 733 osob. Po „vzpouře“ v Cholmondeley bylo vyloučeno 222 z nich, takže ve stavu zůstalo 511 osob¹⁴²¹.

Mnoho Židů, včetně těch, kteří již emigrovali do britské mandátní Palestiny, sloužilo v řadách československého vojska na Středním Východě. V polovině roku 1940 se v britské Palestině ustanovila československá jednotka a symbolicky 28. 10. 1940 byl vytvořen Československý pěší prapor 11 - Východní, který vojensky podléhal britskému Vrchnímu velitelství Středního východu a administrativně spadal pod Čs. vojenskou misi pro Střední východ a Egypt. Velitelem praporu se stal podplukovník Karel Klapálek. Ten se zejména vyznamenal v říjnu 1941 až dubnu 1942 při obraně Němci obleženého Tobrúku, kdy bojoval po boku Angličanů, Poláků a Australanů.

Tabulka 11.2.3- Národnostní složení čs. jednotek na Blízkém východě podle dobových zdrojů z prosince 1945¹⁴²²

národnost	počet	%
Česká	1 587	63,74 %
Slovenská	402	16,15 %
Rusínská	28	1,13 %
Židovská	425	17,08 %
Jiná	47	1,90 %
celkem	2 489	100 %

Během léta 1943 byl prapor (a další vojenské útvary) zrušen a Čechoslováci byli přesunuti do Anglie. Zde část z nich, zejména důstojníci, byli převeleni k 1. neslovenskému armádnímu sboru na Východě pod velením generála Ludvíka Svobody, kterému se nedostávalo velitelů. Z ostatních byla vytvořena Československá samostatná obrněná brigáda, která byla přesunuta na přelomu srpna a září 1944 k opevněnému francouzskému městu Dunkerque, kde měla bránit silné německé armádě, aby výpadem z města napadla týl spojeneckých armád. Tento úkol splnila, i když město se jí dobýt nepodařilo, německá posádka kapitulovala až 8. 5. 1945.

¹⁴²¹ Ibidem, s. 234.

¹⁴²² MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká", nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 426.

Tabulka 11.2.4- Národnostní složení Československé samostatné obrněné brigády
k 15. 2. 1944¹⁴²³

Národnost	ČSOB	%	letectvo	%	Celkem	%
česká	2 603	64,4	1 297	84,5	4 571	70,8
slovenská	740	18,3	187	12,2	1 064	16,5
rusín. a ukr.	38	0,9	9	0,6	51	0,8
ruská	0	0	1	0	1	0
německá	450	11,1	29	1,9	528	8,2
maďarská	110	2,7	6	0,4	125	1,9
židovská	76	2	0	0	84	1,3
jiná	25	0,6	6	0,4	34	0,5
celkem	4 042	100	1 535	100	6 458	100

Před koncem druhé světové války byl ještě z brigády vyčleněn symbolický oddíl o síle 140 mužů pod vedením majora Aloise Sítka, který se připojil k americké 3. armádě a 1. května překročil u Chebu předválečné státní hranice. Společně s ní zůstal stát na americko-ruské demarkační čáře. Obrněná brigáda dorazila do Prahy až symbolicky 12. 5. 1945 uvítaná nadšeným obyvatelstvem.

Část Židů uprchla do Sovětského svazu po deportaci do prvního koncentračního tábora v Nisku nad Sanem. Tito byli s ostatními adepty (vojáci z československého legionu, který bojoval s Poláky proti Němcům a část jeho členů uprchla po porážce Polska do Sovětské svazu) nejprve uvězněni v sovětských koncentračních táborech. Část československých vojáků se podařilo londýnské exilové vládě dostat v roce 1940 do Francie.

Po vstupu Sovětského svazu do války v roce 1941 bylo v roce 1942 povoleno, že mohou vstoupit do nově se formující československé vojenské jednotky v Sovětském svazu v Buzuluku na Uralu. Tvořili ji vojáci z československého legionu v Polsku, slovenští zajatci a přeběhlíci ze slovenské armády bojující po boku Němců, později přibyli i volynští Češi a důstojníci z Anglie. Velkou většinu z první skupiny 900 vojáků, kteří se přihlásili, tvořili Židé. Zhruba pětina vojáků byli Rusíni. Jednotka formálně podléhala čs. vojenské misi pod velením plukovníka (později generála) Heliodora Píky. O vliv na ní celou dobu tvrdě bojovala londýnská exilová vláda na straně jedné a exilové vedení KSČ v Moskvě v čele s Klementem Gottwaldem na straně druhé.

¹⁴²³ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká“, nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 284.

Nejprve byl v polovině července roku 1942 vytvořen 1. československý samostatný polní prapor, který byl na žádost jejího velitele, tehdy podplukovníka Ludvíka Svobody, v boji u Sokolova blízko Charkova 8. 3. 1943, kde uhájil svůj svěřený úsek proti německé přesile.

Po bitvě u Sokolova se československý polní prapor přesunul do Novochooperska, kam dorazili 9. května 1943. Zde byla jednotka postupně doplňována o nové příslušníky a vznikla z ní 1. československá samostatná brigáda, která čítala 3 517 vojáků. Tato brigáda byla nasazena do bitvy o Kyje v listopadu 1943, kde si vedla skvěle. Její tři velitelé – Antonín Sochor, Richard Tesařík a Josef Buršík – obdrželi titul Hrdiny Sovětského svazu, brigáda byla vyznamenána Suvorovovým řádem 2. stupně. Dalších bojů se jednotka zúčastnila na ukrajinském území v rámci závěrečné fáze boje o Dněpr a v Žytomyrsko-berdyčevské a Korsuň-ševčenkovské operaci u Čerchaňova, Vasilkova, Bílé Cerekve, Žaškova a Ostrožan.

Brigáda zde odrážela německé protiútoky a v pozdější fázi počátkem roku 1944 pomáhali zajišťovat vnější obkličovací kruh kolem 6 německých divizí v prostoru Korsuně Ševčenkovského. Po vstupu na území Volyně, kde žila velká česká menšina, byla brigáda doplněna o brance z jejich řad. Zde byl tak vytvořen 1. československý armádní sbor v SSSR, který byl doplněn ještě z Podkarpatské Rusi, ale také o Čechoslováky, propuštěné ze sovětských koncentračních táborů¹⁴²⁴.

Tabulka 11.2.5- Národnostní složení 1. čs. armádního sboru v SSSR
k 30. 6. 1944¹⁴²⁵

národnost	počet	%
česká	6 864	49,90%
slovenská	2 881	21%
ukrajinská	3 177	23,10%
německá	589	4,30%
maďarská	5	0
židovská	182	1,30%
Jiná	45	0,30%
celkem	13 743	100%

V březnu byla 1. čs. samostatná brigáda přesunuta na žádost generála Ludvíka Svobody do města Rovna, které bylo střediskem Volyňských Čechů. Zde probíhal další nábor, kdy kromě místních obyvatel byli rekrutováni i dobrovolníci z Podkarpatské Rusi a propuštění vězni ze

¹⁴²⁴ JIRKA, Luděk. Židé v armádě: Nebyli jen obětmi koncentračních táborů. Rozhlas.cz [online]. 2011 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/zide-v-armade-nebyli-jen-obetmi-koncentracnich-taboru--972219.

¹⁴²⁵ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká", nebo „československá“ armáda?: Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945. Praha, 2014. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Kuklík, Jan Gebhart, s. 370.

sovětských koncentračních táborů. Tímto posílením byla brigáda změněna na 1. československý armádní sbor.

Část jeho jednotek zasáhla i do bojů ve Slovenském národním povstání, které vypuklo 29. 8. 1944 v Banské Bystrici. Konkrétně se jednalo o 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk pod velením Františka Fajtla (od 17. 9. 1944) a 2. paradesantní brigádu (od 26. 9. 1944).

Pomoci povstání měla Karpatsko-dukelská operace, při které měl 1. čs. armádní sbor rychle proniknout na Slovensko a pomoci povstalcům. Díky tvrdému odporu Němců a odzbrojení dvou slovenských divizí, které měly pomoci, k tomu nedošlo. Povstalci ustoupili po potlačení povstání do hor, zatímco českoslovenští vojáci tvrdě bojovali s velkými ztrátami na Dukle. Z původních 16 000 vojáků přežilo boje jen kolem 9 700 mužů. Sbor si nutně potřeboval odpočinout a přešel do pozic na horním toku řeky Ondavy, kde zaujal obranné postavení.

V lednu 1945 v souladu s postupem Rudé armády (a Rumunské královské armády) na slovenské frontě začali Čechoslováci pronásledovat ustupující německé jednotky, které se stahovaly z východního Slovenska. V únoru se jednotky sboru dostaly k dobře opevněnému Liptovskému Mikuláši, kde Němci kladli tvrdý odpor. 1. čs. armádní sbor město po dva měsíce obléhal. Němci posléze byli nuceni Liptovský Mikuláš opustit, aby se nedostali do obklíčení. Českoslovenští vojáci posléze pronásledovaly německé jednotky stahující se do okolí Žiliny. Současně sbor na dobytém území mobilizoval další odvedence, takže mohl rozšířen v dubnu 1945 4. pěší brigádu.

Poté, co Ludvík Svoboda, převzal v osvobozených Košicích post ministra obrany československé vlády, velitelem sboru se stal generál Karel Klapálek. Sbor v té době bojoval s německými jednotkami u Žiliny. Pod vlivem dalšího postupu Rudé armády a jejich spojenců se Němci začali stahovat i odsud (opět jim hrozilo obklíčení). Československé jednotky postupovaly dále a v bojích s Němci překročily moravsko-slovenskou hranici v pohoří Javorníky 2. 5. 1945. Za pomoci místních partyzánů osvobodily 4. 5. 1945 město Vsetín. Poté pokračovaly za podpory místních partyzánů a obyvatelstva, které povstalo pro německým okupantům, ke Kroměříži. Poslední větší boj svedly 7. 5. 1945 o město Břest. Kapitulace německých vojsk a konec druhé světové války je zastihl 8. 5. 1945 poblíže Prostějova.

Potom postupovaly směrem ku Praze a cestou ještě bojovaly s německými jednotkami, které se odmítaly vzdát. Do Prahy dorazili první českoslovenští vojáci 10. 5. 1945. Slavnostní tečkou za druhou světovou válkou, byla přehlídka v Praze 17. 5. 1945. V té době měl již sbor celkem 60 000 mužů (posílený o partyzány a mobilizované obyvatele dobytého území).

11.3. Židovští farmaceuti v československém zahraničním vojsku 1939-1945

Bojů se na všech stranách konfliktu zúčastnili i židovští farmaceuti (i farmaceutky) z Československa. Jejich přehled je uveden v následující tabulce:

Tabulka 11.3.1 Židovští farmaceuti z Československa ve spojeneckých armádách 1939-1945, část 1., osobní informace

Příjmení	jméno	národnost	datum narození	místo narození
Abranyi	Mikuláš	slovenská	11. 9. 1914	Levoča, SLO
Bálint	Ladislav	slovenská	11. 10. 1914	Panitské Dravce, SLO
Bérci	Jozef	slovenská	11. 3. 1910	Rožumberok, SLO
Blau	Karel	maďarská	21. 2. 1902	Velaty, SLO
Engl	Arnošt	česká	13. 1. 1911	Bohumín, SLE
Fenyö	Mikuláš	slovenská	19. 5. 1909	Nižný Hrabovec, SLO
Friedmann	Arnošt	židovská	19. 2. 1906	Prešov, SLO
Fuchs	Viktor	maďarská	2. 10. 1905	Kráľovský Chlumec, SLO
Graber	Juraj	neuveďeno	30. 4. 1912	Považská Bystrica
Hacker	Štefan	slovenská	3. 1. 1910	Trnava, SLO
Kende	Ondrej	rumunská	16. 9. 1902	Humenné, SLO
Klein	Hanuš	neuveďeno	1912	Praha, Č
Kohn	Pavel	slovenská	22. 8. 1908	Detva, SLO
Lanner	Kurt	česká	30. 11. 1909	Klatovy, Č
Lowinger	Alexander	slovenská	2. 1. 1908	Baláž, SLO
Petránková	Helena	slovenská	9. 4. 1904	Bobrov, SLO
Rudolfer	Jiří	slovenská	4. 10. 1910	Hlohovec, SLO
Schönberg	Emanuel	slovenská	10. 4. 1912	Benkovce, SLO
Silberstein	Evžen	česká	19. 4. 1896	Monovice, POL
Šoš	Ladislav	slovenská	5. 5. 1914	Madunice, SLO
Weiss	Otto	slovenská	26. 4. 1910	Vídeň, AUS
Weiss (Vala)	Rudolf	slovenská	19. 8. 1906	Kopčany, SLO
Werner	Martin	německá	29. 4. 1904	Teplíce-Šanov, Č

Tabulka 4.6.2.6 Židovští farmaceuti z Československa ve spojeneckých armádách 1939-1945¹⁴²⁶, osudy v armádě, část první¹⁴²⁷

Příjmení	jméno	datum odvodu	místo odvodu	hodnost	osud	kmenové číslo
Abranyi	Mikuláš	14. 4. 1945	neuve den o	neuve den a	PŘEŽIL	41.401/M §
Bálint	Ladislav	30. 3. 1945	Košice	nováček	PŘEŽIL	neuve den o
Bérci	Jozef	7. 5. 1942	Haifa	poručík lékárnictva čs. v zál.	PŘEŽIL	Z
Blau	Karel	30. 4. 1940	Londýn, Velká Británie	četař aspirant čs. armády	PŘEŽIL	Z; V-2
Engl	Arnošt	21. 11. 1939	Marseille	četař asp. čs.	PŘEŽIL	Z; F-510
Fenyö	Mikuláš	8. 5. 1940	Tel Aviv	poručík lékárnictva čs. v zál.	PŘEŽIL	Z
Friedmann	Arnošt	22. 6. 1942	Buzuluk	poručík lékárnictva	PŘEŽIL	0.051/D
Fuchs	Viktor	13. 10. 1939	Londýn	podporučík v zál.	PŘEŽIL	Z; S-324; Z-606
Graber	Juraj	neuve den o	neuve den o	neuve den o	PŘEŽIL	Z
Hacker	Štefan	11. 11. 1939	Paříž	poručík, dříve četař aspirant čs.	PADL	Z; C-82
Kende	Ondrej	1. 5. 1940	Londýn	neuve den o	PŘEŽIL	Z; T-62
Klein	Hanuš	4. 11. 1943	Jeruzalém	nevoják	PŘEŽIL	Z
Kohn	Pavel	14. 5. 1940	Londýn	poručík lékárnictva v zál. čs.	PŘEŽIL	Z; S-659

¹⁴²⁶ Dostupné online na: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

¹⁴²⁷ DOHNAL, František. II. československý národní odboj a vojenská zdravotnická služba. In: Vojenské zdravotnické listy, LXIV/1995, č. 6, s. 214–219.

Tabulka 4.6.2.6 Židovští farmaceuti z Československa ve spojeneckých armádách 1939-1945¹⁴²⁸, osudy v armádě, část druhá¹⁴²⁹

Příjmení	Jméno	datum odvodu	místo odvodu	hodnost	osud	kmenové číslo
Lanner	Kurt	4. 11. 1941	Velká Británie	četař aspirant čs.	PŘEŽIL	Z; T-582
Lowinger	Alexander	12. 10. 1939	Londýn	neuvedeno	PŘEŽIL	Z; S-300; Z-282
Petránková	Helena	11. 02. 1942	Buzuluk	vojínka	PŘEŽILA	0221/Ž a 0.524/D
Rudolfer	Jiří	12. 10. 1939	Londýn	neuvedeno	PŘEŽIL	Z; S-307
Schönberg	Emanuel	4. 5. 1940	Marseille	četař aspirant čs.	PŘEŽIL	Z; F-3261
Silberstein	Evžen	9. 2. 1942	Buzuluk	vojín	PŘEŽIL	0.137/M
Šoš	Ladislav	2. 6. 1940	Marseille	četař aspirant lékárnictv a čs.	PŘEŽIL	Z; F-3734
Weiss	Otto, Moric	8. 5. 1945	Trenčanský Svätý Martin	neuvedeno	PŘEŽIL	49.920/M
Weiss (Vala)	Rudolf	2. 9. 1939	Krakov	kapitán lék., 28. 10. 1938	PŘEŽIL	Z; Z-10.500.190
Werner	Martin	17. 12. 1939	Marseille	nováček	PŘEŽIL	Z; F-1719

¹⁴²⁸ Dostupné online na: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

¹⁴²⁹ DOHNAL, František. II. československý národní odboj a vojenská zdravotnická služba. In: Vojenské zdravotnické listy, LXIV/1995, č. 6, s. 214–219.

12. Post bellum – hořká tečka za existencí významné židovské menšiny v poválečném ČSR 1945-1948

12.1. Situace přeživších a navrátilých se Židů v tzv. třetí republice 1945–1948

Po ukončení války se vrátil do obnovené republiky jen zlomek původního židovského obyvatelstva. Z transportů na východ se vrátilo 3009 osob, z Terezína 5614, z vazby 424 a v ilegalitě přežilo 424 osob. Židovští vojáci bojovali i na východní a západní frontě – těch se celkem vrátilo 2130. Z emigrantů se vrátil jen zlomek – 996 osob. Po vynuceném připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému Svazu se v českých zemích usadilo 8455 židovských optantů¹⁴³⁰. Nutno podotknout, že v následujících letech velká část z nich emigrovala¹⁴³¹. Podle údajů z podzimu 1947 bylo v českých zemích zhruba 43 000 až 55 000 Židů¹⁴³². Dramaticky poklesl i počet židovských obcí v Čechách a na Moravě. V roce 1938 jich bylo celkem 208, po roce 1945 jen 53 (34 v Čechách a 19 na Moravě)¹⁴³³. Celkem během druhé světové války zahynulo celkem přibližně 272 000 židovských obyvatel předválečného Československa¹⁴³⁴.

Situace nebyla ale příznivá pro přeživší Židy. V nacionálně vypjatém poválečném Československu se s nimi nepočítalo. Na jedné straně byli vítězové-Češi a Slováci a na druhé straně poražení-Němci a Maďaři. Určité výjimky představovali Poláci na Těšínsku a Rusíni a Ukrajinci bojující v 1. čs. samostatném armádním sboru na Východě.

Po vynuceném odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému Svazu bylo rozhodnuto vybudovat národní stát Čechů a Slováků, ve kterém nebylo místo pro výrazné národnostní menšiny. Židé buď museli splynout s Čechy a Slováky nebo zůstat Němci a Maďary podle mateřské řeči uvedené v censu v roce 1930. Představa státní moci, byla v tom, že se Židé

---

¹⁴³⁰ Opční prohlášení k získání československého státního občanství bylo možné podat do 1. ledna 1946. Z československé strany zde ovšem byla podmínka, že tyto osoby musely před válkou deklarovat českou nebo slovenskou národnost. Byla tolerována i ruská nebo ukrajinská národnost, pokud dotyční bojovali za války v čs. zahraničním vojsku. Osudové ovšem pro většinu Židů z Podkarpatské Rusi bylo to, že při sčítání lidu v roce 1930 deklarovali židovskou národnost, kterou poválečné Československo neuznávalo. Do konce prvního čtvrtletí 1946 bylo vydáno asi 24 tisíc opčních prohlášení. Ti, jejichž žádost o opci byla zamítnuta, byli transportováni do sběrného repatriačního střediska SSSR v Praze na Letné. Viz HANKOVÁ, Monika. Kapitoly z poválečných dějin židovské komunity v Čechách a na Moravě: 1945-1956. Praha, 2006. Diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jiří Štaif, s. 25-26.

¹⁴³¹ KREJČOVÁ, Helena; SVOBODOVÁ, Jana. Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945. Praha 1998, s. 7

¹⁴³² KRÁLOVÁ, Kateřina a Hana KUBÁTOVÁ, ed. Návraty: poválečná rekonstrukce židovských komunit v zemích středovýchodní, jihovýchodní a východní Evropy. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 75.

¹⁴³³ HANKOVÁ, Monika. Kapitoly z poválečných dějin židovské komunity v Čechách a na Moravě: 1945-1956. Praha, 2006. Diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jiří Štaif, s. 21-22.

¹⁴³⁴ Ibidem, s. 21.

postupně asimilují a budou tvořit náboženskou společnost, stejně jako římsí katolíci či protestanti¹⁴³⁵.

Po ukončení války byli Židé ujisti, že nebudou z rasových ani náboženských důvodů v žádném případě diskriminováni a projevy antisemitismu byly oficiálně odsuzovány (neoficiálně si skrytě nacházely cestu v různých proklamacích státní moci pod záminkou boje proti germanizování či předválečnému kapitalismu). Nicméně označení „Žid“, které přirozeně neslo velmi hořkou pachut' z doby nacistických zvěrstev, ovšem také znamenalo přihlášení k národnosti či svébytnému a nezávislému společenství odlišujícím se od deklarované slovanské společnosti. Proto se hovořilo o „osobách tzv. židovského původu“, tzv. „židovských míšencích“ či „židech“ obecně a nejlépe v uvozovkách v kontextu s válečnou dobou¹⁴³⁶. Tato tendence ovšem sebou nesla negativní konotaci: Židé nebyli pojímáni jako oběť nacismu jako celek, ale musel být hodnocen každý jedinec (popřípadě musel dokázat, že byl oběť nacistické persekuce)¹⁴³⁷. Všeobecně akceptovaným názorem bylo, že Židé, kteří nechtěli splynout s českým či slovenským národem měli odejít do nově vytvářeného společenství Židů v tehdy mandátním britském území Palestina, které tvořilo zárodek pozdějšího Státu Izrael.

Velmi složitá byla rovněž situace asi 2 000 německy mluvících Židů, tzv. „německých Židů“ podle dobové terminologie¹⁴³⁸. Ti sice mohli požádat o československé občanství, ale každý z nich musel dokázat aktivní účast v odboji, či zda byl opravdu perzekuován. Navíc byli obviňováni, že podporovali předválečnou „germanizaci“ neboli „němčení“.

Jistý posun představoval zákon číslo 255/1946 Sb. o osvobozených politických vězňích, který výhody i pasivním obětem nacionálního socialismu, tedy i Židům. Avšak ti zde nebyli nějak konkrétně vymezeni¹⁴³⁹.

V českých zemích alespoň nedocházelo k poválečným pogromům jako na sousedním Slovensku. Největší byl pogrom v září 1945 v Topolčanech, ale k protižidovským akcím došlo i během léta 1946 v řadě slovenských měst-v Čadci, Žilině, Rajeckých Teplicích, Vrbovém,

---

¹⁴³⁵ SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948: C 52. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2005, s. 133.

¹⁴³⁶ Název Žid byl v úředním styku zakázán v prosinci 1945 oběžníkem ministerstva vnitra č. B-2111-10/12-45-II/1, Zrušení označování rasového původu v úředním styku ze dne 10. 12. 1945.

¹⁴³⁷ SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948: C 52. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2005, s. 135.

¹⁴³⁸ SEDLICKÁ, Magdalena: „Němečtí Židé“ v Československu v letech 1945-1948. In: MICHELA, Miroslav – RANDÁK, Jan (eds.): HOP / Historie – Otázky – Problémy, roč. 8, č. 1, Praha 2016.

¹⁴³⁹ SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948: C 52. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2005 s. 140.

Komárně, Nových Zámčích, Zlatých Moravcích, Levicích, Zbehách, Šuranech, Točanech, Urmíně a v Humenném. Protizidovské demonstrace a výtržnosti proběhly i začátkem srpna 1946 v Bratislavě. Československé úřady zvolily alibistické stanovisko: trvaly na tom, že k tyto akce vyprovokovala maďarská strana, aby na mezinárodním fóru diskreditovala ČSR¹⁴⁴⁰.

Tabulka 12.1.1- Seznam židovských farmaceutů z historických zemí, kteří byli zavražděni během shoah 1938-1945 (pokud není známo lékárna, kde pracovali, je v rubrice Město uvedeno poslední bydliště před transportem), první část¹⁴⁴¹

Příjmení	Jméno	Datum narození	Pracoviště	Město	Postavení	Datum smrti nebo transportu	Místo smrti
Allinová	Melanie	2. 6. 1907	Lékárna na staré faře	Praha XII	kondicinující	3. 11. 1941	Lodž
Ameisová (provd. Fantová)	Tekla	29. 5. 1911	Lékárna Moravia	Moravská Ostrava	kondicinující	8. 10. 1942	Treblinka1
Arnstein	Oscar	5. 6. 1896	N	N	N	3. 11. 1941	Lodž
Bardaová	Ester	25. 12. 1906	V domácnosti	Praha	mimo lékárnu	21. 10. 1941	Lodž
Baumgartlová	Marie	20. 5. 1913	Šafránková	Kralupy n. Vltavou	kondicinující	8. 9. 1942	Osvětim
Benešová (prov. Bešťáková)	Hilda	12. 7. 1900	U černého orla	Hořovice	spolumajitelka	26. 10. 1942	Osvětim
Bermann	Wilhelm	20. 5. 1896	U dobrého pastýře	Brno	majitel	16. 5. 1944	Osvětim
Bloch	Jiří	5. 6. 1912	N	Votice	N	8. 9. 1942	Malý Trstinec
Bock	Jan	3. 11. 1913	U hvězdy (Stern-Apotheke)	Brno	kondicinující	1. 10. 1944	Osvětim
Bognerová	Alice	29. 9. 1904	Nová lékárna (Vonešova lékárna)	Jihlava	kondicinující	13. 6. 1942	Neznámé

¹⁴⁴⁰ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 385.

¹⁴⁴¹ Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1934, 1934(1)., databáze online viz:

<http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/> a <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/vyzkum>

Tabulka 12.1.1- Seznam židovských farmaceutů z historických zemí, kteří byli zavražděni během shoah 1938-1945 (pokud není známo lékárna, kde pracovali, je v rubrice Město uvedeno poslední bydliště před transportem), druhá část¹⁴⁴²

Příjmení	Jméno	Datum narození	Pracoviště	Město	Postavení	Datum smrti nebo transportu	Místo smrti
Brod	Karel	1. 1. 1888	U sv. Václava	Rovensko p. Troskami	majitel	12. 6. 1942	Neznámá
Brückner	Emil	2. 6. 1899	U sv. Václava	Mírovce	odpovědný správce	20. 1. 1943	Dachau
Brückner	Emil	2. 6. 1899	N	Klatovy	N	20. 1. 1943	Osvětim
Danzerová	Irma	24. 2. 1903	U bílého lva	Rychnov n. Kněžnou	kondicinující	23. 1. 1943	Osvětim
Dorfmanová (provd. Sternová)	Edita	25. 7. 1911	Mírová lékárna	Praha XII	kondicinující	18. 12. 1943	Osvětim
Drucker	Robert	1. 1. 1897	U Panny Marie pomocné (Mariahilfe-Apotheke)	Brno	kondicinující	1. 4. 1942	Piaski
Dubinová (provdaná Selkaová)	Bianca	12. 2. 1904	U zlatého orla	Brno	kondicinující	18. 5. 1942	Osvětim
Duschak	Leo	8. 11. 1899	U zlatého lva	Radnice u Plzně	kondicinující	25. 8. 1942	Malý Trstinec
Fabián	Ota	2. 10. 1906	Lékárna	Praha	kondicinující	2. 10. 1941	Lodž
Fanta	Paul	20. 9. 1900	Lékárna	Moravská Ostrava	majitel	8. 10. 1942	Treblinka
Fantová	Luisa	20. 3. 1904	U Panny Marie pomocné (Mariahilfe-Apotheke)	Brno	kondicinující	27. 4. 1942	Izbica
Fertig	Hanuš	2. 1. 1912	N	Praha 11	N	28. 9. 1944	Osvětim
Fišer	František	24. 12. 1909	N	Mladá Boleslav	N	12. 2. 1943	Osvětim
Freudenfeld	Stefan	16. 6. 1910	Lékárna Kronen-Apotheke	Brno	kondicinující	29. 9. 1942	Osvětim
Freund	Josef	25. 5. 1873	U jednorozce	Praha 1	nájemce	9. 7. 1944	Terezín
Freund	Richard	3. 1. 1892	Zum Schutzengel	Přimda	majitel	23. 4. 1942	Lublin
Haasová	Marie	14. 5. 1894	N	Brno	N	9. 1. 1942	Riga

¹⁴⁴² Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1934(1)., databáze online viz: <http://www.holocaust.cz/database-obeti/> a <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/vyzkum>

Tabulka 12.1.1- Seznam židovských farmaceutů z historických zemí, kteří byli zavražděni během shoah 1938-1945 (pokud není známo lékárna, kde pracovali, je v rubrice Město uvedeno poslední bydliště před transportem), třetí část¹⁴⁴³

Příjmení	Jméno	Datum narození	Pracoviště	Město	Postavení	Datum smrti nebo transportu	Místo smrti
Hoffmann	Evžen	11. 2. 1899	N	Ostrava	N	8. 10. 1942	Treblinka
Kleinová	Anna	29. 1. 1896	Obecná lékárna	Březnice	kondicinující	6. 9. 1943	Osvětim
Klement (Kohn)	Oskar	26. 10. 1895	Wallensteina potheke	Cheb	majitel	23. 10. 1944	Osvětim
Krausová (provd. Munková)	Marta	26. 7. 1906	Na Perštýně	Praha	kondicinující	29. 3. 1944	Terezín
Kubel	Jindřich	30. 6. 1887	N	Praha 3	N	29. 3. 1942	Lodž
Kürschner	Karl	1. 10. 1902	U zlatého jelena	Domažlice	odpovědný správce	23. 10. 1944	Osvětim
Leichterová	Ilsa	22. 1. 1901	N	Ostrava	N	22. 10. 1942	Treblinka
Mandelík	Hanuš	28. 1. 1911	N	Praha	N	23. 3. 1945	Dachau
Munk	Paul	7. 9. 1894	Na Perštýně	Praha 1	majitel	18. 5. 1944	Osvětim
Nadelová	Hilda	28. 1. 1907	U spasitele	Dačice	odpovědná správkyň	25. 5. 1942	Lublin
Pereles	Rudolf	23. 5. 1884	N	Brno	N	6. 10. 1944	Osvětim
Pick	Ota	1. 11. 1890	N	Praha 12	N	23. 10. 1944	Osvětim
Pick	Jiří	2. 11. 1916	N	Praha 10	N	23. 10. 1944	Osvětim
Pragerová	Lotta	29. 4. 1908	N	Hlinsko	N	23. 10. 1944	Osvětim
Salzerová	Amálie	10. 10. 1901	N	Praha 10	N	30. 4. 1942	Zamosc
Seidler	Emil	27. 8. 1886	N	Praha 13	továrník, Roudnice	31. 10. 1941	Lodž
Selkaová (provd. Dubinová)	Bianca	2. 12. 1904	U zlatého orla	Brno	kondicinující	18. 5. 1944	Osvětim
Schicková	Aurelie	22. 11. 1908	N	Litomyšl	N	15. 12. 1943	Osvětim
Schneiderová	Arnoška	13. 12. 1910	N	Plzeň	N	26. 10. 1942	Osvětim
Schweinburg	Evžen	18. 11. 1882	U útěchy Panny Marie	Německý Benešov	majitel	13. 6. 1942	Neznámé
Stein	Pavel	27. 8. 1911	U zlatého orla	Praha	kondicinující	29. 1. 1943	Osvětim

¹⁴⁴³ Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1934, 1934(1)., databáze online viz: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/> a <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/vyzkum>

Tabulka 12.1.1- Seznam židovských farmaceutů z historických zemí, kteří byli zavražděni během shoah 1938-1945 (pokud není známo lékárna, kde pracovali, je v rubrice Město uvedeno poslední bydliště před transportem), čtvrtá část¹⁴⁴⁴

Příjmení	Jméno	Datum narození	Pracoviště	Město	Postavení	Datum smrti nebo transportu	Místo smrti
Wantoch	Robert	14. 6. 1889	U bílého anděla	Znojmo	majitel	26. 10. 1942	Osvětim
Weinberger	Heřman	3. 3. 1905	N	Holice	N	18. 5. 1944	Osvětim
Weiss	Erich	14. 5. 1913	U bílého jednorozce	Praha 1	kondicinující	4. 9. 1942	Majdanek
Weissová	Greta	26. 2. 1912	N	Loštice	N	25. 8. 1942	Malý Trostinec
Wintrová	Nella	30. 4. 1906	U růže (Romigova lékárna)	Brno	kondicinující	29. 1. 1943	Osvětim
Wolf	Erich Šimon	30. 5. 1892	N	Praha 10	N	28. 9. 1943	Osvětim
Wollisch	Ernst	21. 8. 1905	U české koruny	Karlovy Vary	majitel	28. 10. 1938	Sudety

¹⁴⁴⁴ Lékárnická ročenka 1934. Praha: Svaz čl. lékárnictva, 1934, 1934(1)., databáze online viz: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/> a <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/vyzkum>

12.2. Farmacie v Československu 1945–1948

Farmacie v poválečném Československu prošla výraznými proměnami, ke kterým došlo v duchu doby, které dominoval vypjatý nacionalismus a výrazně levicové tendence v politice.

Část lékárníků se podílela na domácím odboji. Jiní sloužili v obou československých zahraničních armádách. Řada z nich byla vězněna či zavražděna v koncentračních táborech. Někteří z nich emigrovali a jen hrstka z nich se vrátila domů do vlasti.

Totéž, a ještě ve výraznější podobě zasáhlo židovské farmaceuty z předválečného Československa. Velká část z nich byla zavražděna v koncentračních či vyhlazovacích táborech, jen málo z nich se vrátilo zpět. Několika jedincům se podařilo přežít díky tzv. „smíšenému“ manželství. Několik desítek mužů i žen bojovalo v obou zahraničních armádách. Malá skupinka z nich emigrovala a jen velmi málo z nich se pokusilo o restituci svého majetku.

Situace v organizaci lékárníků kopírovala změny v jiných povoláních. Do konce května byl do konce května založen Akční výbor lékárníků (dále jen AVL), při kterém byla založena „Komise pro očistu lékárnického stavu“. Tato komise prověřovala, zda se jednotliví lékárníci neprovinili proti tzv. „národní cti“ během války. Majetky kolaborantů propadly stejně, jako majetky ostatních zrádců, Němců a Maďarů, státu a byl podle §2 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. 5. 1945, Sb. z. a n. č. 5/1945 znárodněny. Do lékáren, které se dostaly takto pod národní správu (mimo jiné téměř všechny lékárny v bývalých Sudetech), byli ustanoveni tzv. národní správci z řad farmaceutů, kteří vyhověli požadavkům. Do konce roku 1949 to bylo kolem 32 % všech lékáren¹⁴⁴⁵.

Byla připravována i reforma vysokoškolského studia na Univerzitě Karlově. Spolek československých farmaceutů byl přeměněn na „na Akční výbor posluchačů farmacie“. Pracovní záležitosti měl na starost „Pracovní výbor lékárnických grémií a výborů“ se sídlem v Lékárnickém domě. Byla obnovena činnost filiálních grémií a připravován vznikem jednotné profesní organizace-Lékárnické komory. Rovněž byla projednávána otázka znárodnění lékáren a farmaceutických továren, zavedení národního nemocenského pojištění a další záležitosti¹⁴⁴⁶.

¹⁴⁴⁵ RUSEK, Václav. České lékárenství druhé poloviny 20. století. Apatykář [online]. Praha, 2002 [cit. 2017-07-06]. Dostupné z: <http://historie.apatykar.info/clanek-170/>.

¹⁴⁴⁶ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGEcWkHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpp%2Fdownload%2F120157273&usg=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA>.

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 70-71.

V roce 1948 začala dlouho připravovaná reforma farmaceutického studia. Zákonem č.190/1948 Sb. bylo zřízeno čtyřleté lékárnické studium na lékařských fakultách Univerzity Karlovy v Praze, Masarykovy univerzity v Brně a Komenského univerzity v Bratislavě¹⁴⁴⁷.

Základní proměnou prošel i farmaceutický průmysl. V roce 1945 byla zkonfiskovány a znárodněny velké farmaceutické firmy v českých zemích i na Slovensku. V českých zemích vznikly sloučením 14 znárodněných továren“ Spojené farmaceutické závody“ (nejprve užívaly zkratku SFZ, posléze až do devadesátých let 20. století používaly zkratku SPOFA). Na Slovensku vznikly obdobně „Lúčobné a farmaceutické závody“. Znárodnění bylo dokončeno v roce 1948, kdy komunistický režim zabavil zbývající podniky-181 výroben a zbývajících velkoobchodů distribuce léčiv a zařadil je do národního podniku SPOFA nebo „Lúčobné a farmaceutické závody“.

---

¹⁴⁴⁷ Nicméně již v roce 1950 bylo studium na Univerzitě Karlově v Praze zrušeno. Od září 1952 byly v Brně a Bratislavě zřízeny samostatné farmaceutické fakulty. Od školního roku 1954/55 bylo zavedeno pětileté studium farmacie. V roce 1960 byla zrušena Farmaceutická fakulta v Brně. V letech 1960-1969 bylo možno studovat farmacii v rámci Československa pouze v Bratislavě. Změnu přineslo otevření Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové v roce 1969.

12.3. Restituce židovského majetku po druhé světové válce – Lékárny a farmaceutické firmy

Situace v poválečné, tzv. třetí republice nebyla příznivá ani pro navrácení židovského majetku, byť se jednalo o naprosto opodstatněné žádosti. Židé, kteří se vrátili z emigrace, museli při žádosti o restituce (stejně jako při žádosti o zachování státního občanství) dokazovat, že se v zahraničí podíleli na národním odboji¹⁴⁴⁸.

I politické klima doby, tíhnoucí silně k socialismu a rovnostářství, činilo snahy o navrácení majetku obtížnými. Židé (a zejména německy mluvící Židé) byli vnímáni jako představitelé předválečné, „amorální“ a „nelidské“ buržoazie, která zavinila hospodářskou krizi a pomohla nacistům k moci. To bylo zejména vidět v politice komunistů, ale i dalších dvou levicových stran-sociální demokracie a národních socialistů¹⁴⁴⁹.

Státní úřady přistupovaly k žádostem o restituci velmi liknavě, zatěžovala žadatele byrokratickými požadavky, a navíc restituční zákon umožňoval odmítnout restituci, pokud ji nový majitel nabyt v tzv. „dobré víře.“

Navíc zejména komunisté tlačili na to, aby se majetek případně vracel dělníkům, drobným živnostníkům či zemědělcům, ale rozhodně ne již majitelům továren a podobných podniků. Zastávali pokrytecké tvrzení, že se jedná obecně o „nepřátelskou buržoazii“, neboť jejich „pokrokové učení“ nerozlišuje národnost či rasu¹⁴⁵⁰.

Židé mohli zažádat v restituci o domy nebo malé až střední podniky. Větší podniky byly začleněny do procesu znárodňování a nemělo vcelku ani smysl žádat zde o navrácení majetku. Židovský majetek zabavený či „arizovaný“ Němci byl prostě místními úřady považován za

---

¹⁴⁴⁸ Restituce se řídily zákonem číslo 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkových-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, vyšel dne 16. května 1946.

¹⁴⁴⁹ Typický projev té doby byla řeč tehdejšího komunistického ministra vnitra Václava Noska 20. 1. 1946 před národními správci v Brně, který legitimizoval odmítání restitucí a vůbec vnímání svébytnosti židovského národa: „*Dekretem č. 108/45 Sb. totiž postihujeme [konfiskací – pozn. autora] i majetek osob, které snad byly za nacistického režimu persekčovány, ale dokud byly na svobodě, využívaly svého postavení a majetku proti našim národům a naší republice. Vyřídíme tudíž při jedné a téže příležitosti nejen nepřítel, který přímo poškozoval a ničil náš národ ve spolupráci s Hitlerem, ale vyřídíme hospodářsky i ty, kteří rozvracovali naši národní existenci germanisací a podobnými činy, třebaže nespolupracovali s nacismem. Zejména, paní a pánové, na Brněnsku i z Brna samotného máme mnoho dokladů o tom, jak tam někteří Němci udržovali germanisaci a také ji podporovali. Někteří pak byli také zavřeni, poněvadž byli židovského původu, a tedy trpěli částečně pod nacistickým terorem, ale zde musíme všichni zkoumat, jak se Tito jednotlivci chovali ještě za doby republiky, jestliže germanisovali, němčili neb podporovali německé školy, jejich majetek náleží státu a musí být konfiskován.*“ Viz SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948: C 52. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2005 s. 141.

¹⁴⁵⁰ SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948: C 52. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2005 s. 142-143.

německý a bylo s ním nakládáno podle dekretu prezidenta číslo 108/1945 Sb. o o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Výsledkem těchto tendencí bylo, že z 16 000 žádostí o restituce domů původních židovských vlastníků jich bylo pozitivně vyřízeno do konce roku 1947 jen 3000¹⁴⁵¹.

Čechy a Morava

V případě českých zemích byla restituována pouze lékárna „Na Perštýně“ v Praze. Tato lékárna byla vrácena dědicům původního majitele PhMr. Pavla Munka, zavražděného nacisty¹⁴⁵². Další arizovanou lékárnu, „U dobrého pastýře“ v Brně nebylo komu vrátit, původní majitel, PhMr. Vilém Bermann, byl i s celou rodinou zavražděn nacisty¹⁴⁵³. Lékárna „Moravia“ v Moravské Ostravě, která patřila manželské dvojici PhMr. Pavlu a Tekle Fantových, kteří byli zavražděni během shoah. Lékárna neprosperovala ještě za Protektorátu a uzavřela ji ještě v roce 1944 nacistická správa.

Slovensko

„Arizátoři“ některých lékáren na Slovensku se snažili udržet si svůj majetek i po změně společenských poměrů v roce 1945. PhMr. Rudolf Mandelík, který v roce 1941 „arizoval“ lékárnu „U spasitele“, která před válkou patřila PhMr. Eugenu Kohnovi¹⁴⁵⁴. PhMr. Mandelík se stal po válce národním správcem. V původní žádosti o místo národního správce sice přiznal, že lékárnu „arizoval“, ale později to změnil na to, že lékárnu „nearizoval“, ale získal licenci na lékárnu, která byla v nucené správě. Svoji žádost ještě podpořil tvrzením, že době SNP zásoboval povstalce léky, což mu nemohl nikdo potvrdit. Byl ovšem nemile překvapen, když po něm v té době požádala Tatra banka o zaplacení půjčky 200 000 Kč, kterou půjčila původnímu majiteli. Navíc po něm žádal Daňový úřad ve Zvoleně nedoplatek daně za roky 1942 a 1943. Na této kauze demonstroval Eduard Nižňanský, jak velké finanční ztráty už pro slovenské hospodářství přinesl proces „arizace“¹⁴⁵⁵.

---

¹⁴⁵¹ KRÁLOVÁ, Kateřina, KUBÁTOVÁ Hana, ed. *Návraty: poválečná rekonstrukce židovských komunit v zemích středovýchodní, jihovýchodní a východní Evropy*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 176.

¹⁴⁵² V roce 1947 byl nájemcem lékárny RNDr. PhMr. Emil Cypra. Viz KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. *Lékárnická ročenka 1947-1948*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 186.

¹⁴⁵³ V roce 1947 byl národním správcem RNDr. PhMr. Stanislav Bochořák. Viz KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. *Lékárnická ročenka 1947-1948*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 215.

¹⁴⁵⁴ Jednalo se o koncesovanou lékárnu, založenou v roce 1928, která sídlila v Hviezdoslavově ulici v čp. 3. Viz ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 561.

¹⁴⁵⁵ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Holokaust na Slovensku 7*, KLEMO, Zvolen, 2005, s. 18-19.

Tabulka 12.3.1- Osudy lékáren židovských majitelů (spolumajitelů) a lékáren, kde působili židovští provizoři, nájemci a odpovědní správci, první část

město	název lékárny	Původní majitel před 1937	Postavení 1937	Stav za války (1942)	Majitel za války	Stav 1947	Vedoucí lékárny
BRNO	U dobrého pastýře	PhMr. Wilhelm Bermann	majitel	arizace 1941	PhMr. Franz Weihs	národní správa	PhMr. et Dr. Stanislav Bochořák
ČESKÁ TŘEBOVÁ	Nová lékárna	Dědicové PhMr. Josefa Chmelíka	PhMr. Zoltán Ganz, odpovědný správce	původní majitelé	Dědicové PhMr. Josefa Chmelíka	původní majitelé	PhMr. Anna Tomečková
					prov. PhMr. Anna Drábková		
DAČICE	U spasitele	Dědicové PhMr. Jana Skály	PhMr. Hilda Nadelová, odpovědná správkyňe	původní majitel	Dědicové PhMr. Jana Skály	nový majitel	PhMr. Norbert Baroch
			do r. 1939, 1942 transport do Terezína				
DOMAŽLICE	U zlatého jelena	Antonie Lichtenbergová, vdova	PhMr. Karel Kürschner, odpovědný správce	původní majitel	Antonie Lichtenbergová, vdova	Antonie Lichtenbergová	PhMr. Václav Kirchner
			do r. 1939, 1941 transport do Terezína			vdova	
DOUBRAVA U ORLOVÉ	U anděla strážce	PhMr. Karol Schwarcz	majitel	Sudety	Sudety	národní správa	PhMr. Zdeňka Jedličková-Uzlová

Tabulka 12.3.1- Osudy lékáren židovských majitelů (spolujemitelů) a lékáren, kde působili židovští provizoři, nájemci a odpovědní správci, druhá část

město	název lékárny	Původní majitel před 1937	Postavení 1937	Stav za války (1942)	Majitel za války	Stav 1947	Vedoucí lékárny
HORŠOVSKÝ TÝN	U Salvatora	Anna Hauserová	PhMr. Leo Hauser, odpovědný správce	Sudety	Sudety	národní správa	PhMr. Jaroslav Beneš
HOŘOVICE	U černého orla	PhMr. Hilda Bešťáková	PhMr. et RNDr. Ferdinand Bešťák, odp. správce	původní majitel	PhMr. et RNDr. Ferdinand Bešťák	původní majitel	PhMr. et RNDr. Ferdinand Bešťák
		PhMr. et RNDr. Ferdinand Bešťák		PhMr. Bešťáková - transport 1942			
CHEB	Wallensteinapotheka	PhMr. Oskar Klement (dříve Kohn)	PhMr. Karel Czup, odpovědný správce	1938 zabavena Němci	?	národní správa	PhMr. Věra Třasoňová
KARLOVY VARY	U české koruny	PhMr. Ernst Wollisch	majitel	1938 zabavena Němci	?	národní správa (1945)	PhMr. Jan Adamec
	Pharmacia Orion	PhMr. Richard Teichmann (do r. 1935)	majitel	původní majitel	PhMr. Helena Hellová	původní majitel	PhMr. Hellová-Brychtová
		PhMr. Helena Hellová	majitelka				
LIBEREC	U orla (Reichsadler)	PhMr. Nathan Sternklar	majitel	1939 zabaveno Němci	PhMr. Emil Schubert	národní správa	PhMr. František Slíva
MARIÁNSKÉ LÁZNĚ	Mariatherma	PhMr. Karel Kosinka (1933)	PhMr. Oskar Klement, odpovědný správce	1939 zrušena	parfumerie	neobnovena	
		Dědicové PhMr. Kosinky (1935-1937)	PhMr. Ida Wantoch-Klementová, odp. sp.				

Tabulka 12.3.1- Osudy lékáren židovských majitelů (spolujemitelů) a lékáren, kde působili židovští provizoři, nájemci a odpovědní správci, třetí část

město	název lékárny	Původní majitel před 1937	Postavení 1937	Stav za války (1942)	Majitel za války	Stav 1947	Vedoucí lékárny
MÍROVICE	U sv. Václava	PhMr. František Prokop	PhMr. Emil Brückner	dědicové původního majitele	prov. PhMr. Jaroslav Hromádka	nový majitel	PhMr. František Voženil ekekV oženilek
MORAVSKÁ OSTRAVA	Moravia	PhMr. Pavel Fanta	majitel	původní majitel (1942)	pronájem PhMr.		
				ostravský soud (1942-1944)	Václava Marie Petákoví	neobnovena	
				1944 uzavřena			
NĚMECKÝ BENEŠOV	U útěchy Panny Marie	PhMr. Eugen Schweinburg	majitel	Sudety	Sudety	uzavřena	
PRAHA	U jednorozce	Dědicové PhMr. Maxe Fanty	PhMr. Josef Freund, odpovědný správce	1939 prodána	Lučební Kolín	Synthesia chem. závody, n. p.	náj. PhMr. Pavel Papáček
	Na Perštýně	PhMr. Pavel Munk	majitel			dědicové PhMr. P. Munka	PhMr. Dr. Emil Cypra
	U bílého lva	PhMr. Leo Brauner (1935)	majitel	1935-36 prodána	akciová továrna Remed	SPOFA, n. p.	PhMr. Dr. Lubomír Kubík
		akciová továrna Remed (1937)	PhMr. Ladislav Horáček, odpovědný správce				
PRAHA-BŘEVNOV	U svatého Markéty	PhMr. August Biener	majitel	dědicové PHMr. A. Bienera (manželka)	prov. PhMr. Marie Pluhařová	nový majitel	PhMr. František Seidl

Tabulka 12.3.1- Osudy lékáren židovských majitelů (spolujemitelů) a lékáren, kde působili židovští provizoři, nájemci a odpovědní správci, čtvrtá část

město	název lékárny	Původní majitel před 1937	Postavení 1937	Stav za války (1942)	Majitel za války	Stav 1947	Vedoucí lékárny
PRAHA- STRAŠ NICE	U anděla strážce	PhMr. Bedřich Winkler ("Halbjude")	majitel	původní majitel	PhMr. Bedřich Winkler ("Halbjude")	národní správa	PhMr. Zdeněk Žemlička
PŘIMD A	Zum Schutzengel	PhMr. Richard Freund	majitel	Sudety	Sudety	vyhořela	
ROVEN SKO POD TROSK AMI	U sv. Václava	PhMr. Karel Brod	majitel	od r. 1942 majitelka	PhMr. Marie Brodová	původní majitelka	PhMr. Marie Brodová
				PhMr. Marie Brodová			
SUCHD OL NAD LUŽNIC Í	U Marie pomocné	PhMr. Andreas Kende	majitel	nový majitel	RNDr. PhMr. Jaroslav Ptáček	dědicové Dr. PhMr. Jar. Ptáčka	PhMr. Bohuslav Voborský
ŠLUKN OV	Zum schwarzen Engel	PhMr. Alfred Sagner	majitel	Sudety	Sudety	národní správa	PhMr. Mikuláš Mároši
ZNOJM O	U bílého anděla	PhMr. Robert Wantoch	majitel	Sudety	Sudety	uzavřena	

Tabulka 12.3.2- Restituované lékárny na Slovensku původním majitelům nebo jejich dědicům 1945-1948¹⁴⁵⁶ (území válečné Slovenské republiky), část první

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	restituce
BANSKÁ ŠTIAVNICA	U naděje	PhMr. K. Wassermann	1948 PhMr. K. Wassermann
	U spasitele	PhMr. Josef Horovitz	1947 manželka majitele
BRATISLAVA	Centrál	PhMr. Eugen Bárdoš	1947 majitel
	Humanitas	PhMr. Eugen Zahler	1947 majitel
	U červeného raka	PhMr. Ladislav Földes	1948 dcera majitele
	U sv. Alžběta	PhMr. Oskar Habermfeld	1948 dcera majitele
	U sv. Martina	PhMr. Sigmund Roth	1947 majitel
	U zlaté koruny	PhMr. Elemér Polgár	1947 majitel
	Minerva	PhMr. Artur Höllander	1948 majitel
BRATISLAVA-PRIEVOZ			
ČEKLÍS	U matky Boží	PhMr. Julius Adorján	1948 majitel
DOBŠINA	U koruny	PhMr. Jakub Rosenberg	1947 majitel
HANUŠOVCE	Altmann	PhMr. Mark Altmann	1946 manželka majitele
HLOHOVEC	U sv. Josefa	PhMr. Maxmilián Goldberger	1948 dědicové
HUMENNÉ	U sv. Jiřího	PhMr. Ludovít Atlasz	1947 dědicové
	U sv. Anny	PhMr. Arnold Fabián	1947 majitel
ILAVA	U sv. Trojice	PhMr. Oskar Steiner	1947 manželka majitele
KEŽMAROK	U koruny	PhMr. Julius Kornhauser	1945 majitel
KOKAVA NAD RIMAVOU	U anděla strážce	PhMr. Jakub Blech	1947 majitel
KROMPACHY	U spasitele	PhMr. František László	1948 dcera majitele
KROMPACHY	U hada	PhMr. Julius Lacko	1948 majitel, změnil jméno na Lacko
LIPTOVSKÁ TEPLÁ	U sv. Trojice	PhMr. Alexander Weisz	1947 manželka Blanka Weiszová
MEDZILABORCE	U vykupitele	PhMr. Moric Herškovic	1947 manželka majitele
MICHALOVCE	Apollo	PhMr. Eugen Baldinger	1947 majitel, změnil jméno na Blaník
MOČENOK	U anděla strážce	Růžena Reichová, vdova	1947 dědicové PhMr. Artura Reicha
NITRA	U hvězdy	PhMr. Imrich Bárdoš	1947 majitel
	U Spasitele	PhMr. Darius Laxa	1947 dědicové

¹⁴⁵⁶ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51; MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264.

Tabulka 12.3.2- Restitované lékárny na Slovensku původním majitelům nebo jejich dědicům 1945-1948¹⁴⁵⁷ (území válečné Slovenské republiky), část druhá

město	název lékárny	majitel (spolumajitelé)	restituce
NITRA	U svobody	PhMr. Emil Bettelheim	1947 majitel
OSLANY	U sv. Antonína	PhMr. Arpád Šimko	1948 majitel
PIEŠŤANY	U sv. Josefa	PhMr. Klára Methová	1947 dědicové
PREŠOV	U zlatého orla	PhMr. Mikuláš Ferderber	1948 manželka a dcera majitele
	U mouřenína	PhMr. Ignác Kopp	1947 majitel
	U spasitele	PhMr. František Fischer	1947 majitel
SABINOV	U černého orla	PhMr. Belo Fodor	1946 majitel
	Salvátor	PhMr. Jan Mannheim	1947 majitel
SPIŠSKÁ NOVÁ VES	U dobrého pastýře	PhMr. Arnold Friedmann	1947 majitel
		PhMr. Lorant Friedmann	1947 majitel
	U zlatého lva	PhMr. Ludovít Kelett	1947 majitel
VYŠNÝ SVIDNÍK	U anděla	PhMr. Eugen Langh	1948 majitel
ŠTÍTŇÍK	Minerva	PhMr. Aladár Neumann	1948 dědicové
TRENČIANSKÉ TEPLICE	U spasitele	PhMr. Salomon Kaufman	1948 majitel
TRENČÍN	U sv. Josefa	PhMr. Anton Schwartz- Šumavský	1947 majitel
TVRDOŠÍN	U anděla strážce	PhMr. Ladislav Štotter	1948 majitel
VELKÉ KOSTOLANY	U hada	PhMr. Ludovít Szekély	1947 majitel, změnil jméno na Skala
VELKÉ RIPŇANY	U genfského kříže	PhMr. Vilma Gellerová	1947 majitelka
VELKÝ ŠARIŠ	U anděla strážce	Vilma Mátray, vdova	1947 majitelka
VRANOV TOPLOU NAD	U zlatého orla	PhMr. Zoltán Kraemer	1947 majitel
VRÚTKY	U sv. Štefana	PhMr. Maxmilián Radó	1947 majitel
	U matky Boží	PhMr. Hilda Kleinová	majitelka se vzdala koncese
ŽILINA	U sv. Štefana	PhMr. Moric Donáth	1948 dcera majitele
	U zlatého orla	PhMr. Vojtech Deutsch	1947 majitel, změnil jméno na Dvoran

¹⁴⁵⁷ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51; MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264.

Tabulka 12.3.3- Lékárny židovských majitelů z roku 1938 v roce 1947 pod národní správou¹⁴⁵⁸
(území válečné Slovenské republiky)

město	název lékárny	Původní majitel před r. 1939	Národní správa	Osud lékárny
BRATISLAVA	U ochrany Marie	PhMr. Karol Bokor	PhMr. Marianna Kučerová	národní správa
BRATISLAVA	Flora	PhMr. J. Bodanský	PhMr. Ondrej Šebík	národní správa
CÍFER	U sv. Michala	PhMr. Adolf Ungár	PhMr. Josef Ferenyi	národní správa
ČACHTICE	U orla	PhMr. Ludovít Fuchs	PhMr. Dušan Takáč	národní správa
GELNICA	U zlatého lva	PhMr. Karol Fedor	PhMr. Adolf Pavel Réves	národní správa
MICHALOVCE	U bílého kříže	PhMr. Henrik Racz	PhMr. Josef Varga	národní správa
NEMECKÉ PRAVNO (1945 Nitrianské)	U spasitele	PhMr. Eugen Kohn	PhMr. Severin Posta	národní správa
POPRAD	U zlaté koruny	PhMr. Otto Wolf	PhMr. Hilda Kleinová	národní správa
PREŠOV	U mouřenína	PhMr. Ondrej Illes	PhMr. Ignác Kopp	národní správa
SEČOVCE	U sv. ducha	PhMr. Ludovít Fábry	PhMr. Eugen Lángh	národní správa
		PhMr. M. Neumann		
SEREDĚ	U sv. Anny	PhMr. Otto Wapenstein	zavřená	národní správa
SPIŠSKÁ BELÁ	U zlatého kříže	Julia Schwartzová, vdova	PhMr. Helena Freyová	národní správa
SPIŠSKÁ NOVÁ VES	U sv. Anny	PhMr. Kornel Marton	PhMr. Ján Hubka	národní správa
SUČANY	U anděla	PhMr. Mikuláš Mermelstein	PhMr. Alexander Lúčan	národní správa
TISOVEC	U anděla	PhMr. Vojtech Deutsch	PhMr. Lenka Földesová	národní správa
TREBIŠOV	Fortuna	PhMr. Vojtech Rakoš	PhMr. Mikuláš Fenyö	národní správa
ŽILINA	U božského srdce Ježíšova	PhMr. Fridrich Salzberger	PhMr. Tibor Harnos	národní správa

¹⁴⁵⁸ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51;
MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264;
ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 554-561.

Tabulka 12.3.4- Lékárny židovských majitelů z roku 1938 v roce 1947 pod novým majitelem¹⁴⁵⁹ (území válečné Slovenské republiky)

město	název lékárny	Původní majitel před r. 1939	Stav 1947	Osud lékárny
BRATISLAVA	K Assiskému	PhMr. Elo Schiffer	PhMr. Belo Krčméry	nový majitel
VRANOV NAD TOPLOU	U sv. Ladislava	Gabriela Pohlová, vdova	PhMr. Zdenek Kraemer	nový majitel
ZVOLEN	U spasitele	PhMr. Eugen Kohn	PhMr. R. Mandelík	nový majitel

Tabulka 12.3.5- Lékárny židovských majitelů z roku 1938 v roce 1947 uzavřené nebo zlikvidované¹⁴⁶⁰ (území válečné Slovenské republiky)

město	název lékárny	Původní majitel před r. 1939	Stav 1947
BRATISLAVA	Na Vydrici	PhMr. Barna Deutsch	likvidace za války, zavřená
NITRIANSKÉ RUDNO	U matky Boží	PhMr. Aladár Roth	zavřená
PAVLOVCE NAD UHOM	U Marie Pomocné	PhMr. Rachmil Marmaroš	zavřená
ZAKAMENNÉ	U dobrého pastýře	PhMr. Lola Kleinová	zavřená
ZVOLEN	Zora	PhMr. Vojtěch Szántó	likvidace za války, zavřená

¹⁴⁵⁹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51;

MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264;

ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 554-561.

¹⁴⁶⁰ Ibidem.

Tabulka 12.3.6- Lékárny židovských majitelů z roku 1937 na území jižního Slovenska odstoupeném v roce 1938 Maďarsku, část první¹⁴⁶¹

město	název lékárny	majitel	provisor	po válce	vedení lékárny
BÁTOROVÉ KESY	U anděla strážce	Balášová Ľudévítová, vdova	PhMr. Abonyi Andrej	1947 majitel	PhMr. Abonyi Andrej
ČEKLÍS	U matky boží	PhMr. Julius Adorján	N	1948 majitel	PhMr. Julius Adorján
DUNAJSKÁ STREDA	U naděje	PhMr. Edmund Gerö dědici	PhMr. O. Geiringer	1947 národní správce	PhMr. Eugen Grosz
	U anděla strážce	PhMr. Marcel Wappenstein	N	1947 národní správce	PhMr. Štefan Kostra
FARKAŠD (VLČANY)	U spasitele	PhMr. Alexander Weishausz, m. Žofie Weishauszová 1944	N	1947 národní správce	PhMr. Zoltán Rössö
FELEDINCE (JESENSKÉ)	Koruna	PhMr. Alexander Perjessy	PhMr. Lenka Földesová	1947 jiný majitel	PhMr. Dezider Ožďany
KAMENDÍN (KAMENÍN)	U panny Lourdské	PhMr. Ernst Beck	N	1947 jiný majitel	PhMr. Ervín Seress
KOŠICE	U Padov. Sv. Antonína	PhMr. Eugen Garai	N	1947 majitel	PhMr. Eugen Garai
	U sv. Trojice	PhMr. Zoltán Kaufmann	N	1947 dědicové	PhMr. Andrej Bľanský
	U koruny	PhMr. Alexander Glück	PhMr. Alexander Glück	?	
		PhMr. Vojtěch Radó		1947 majitel	PhMr. Vojtěch Radó
	Rákoczy (po válce Hygiea)	PhMr. Erwin Keszler	N	1947 národní správce	PhMr. Mária Sedalová
	U vykupitele	PhMr. Andrej Török	N	1947 národní správce	PhMr. Zoltán Szantó
	U malé sv. Terezky z Lisieux	PhMr. Pavel Polatšek	N	1947 majitel	PhMr. Pavel Polatšek
	Gloria	PhMr. Alexander Friedmann	N	1947 dědicové	PhMr. Jozef Groš
KRÁLOVSKÝ CHLUMEC	Koruna	PhMr. Hugo Štrausz	N	1947 národní správce	PhMr. Imrich Vít
	U spasitele	PhMr. Dezider Štrausz	N	1947 zavřená	

¹⁴⁶¹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51;

MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264;

ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 554-561.

Tabulka 12.3.6- Lékárny židovských majitelů z roku 1937 na území jižního Slovenska odstoupeném v roce 1938 Maďarsku, část druhá¹⁴⁶²

město	název lékárny	majitel	provisor	po válce	vedení lékárny
KRÁTKÉ KESY	U panny Marie	PhMr. Mór Schönberger	N	1947 jiný majitel	PhMr. Gejza Erdössy
LEVICE	U černého orla	dědici Bolemannovi	PhMr. Ľudevít Kresko	1947 národní správce	PhMr. Ján Arpaj
	Salvator	PhMr. Ladislav Sekan	N	1947 majitelkou vdova Mária Diamantová	PhMr. Valeria Sekanová
LUČENEC	U černého orla	PhMr. L. Diamant	PhMr. Ladislav Diamant	1947 vdova Mária Diamantová, spolumajitelka	PhMr. Gejza Haas, spolumajitel
MICHALANY	U anděla strážce	PhMr. Alexius Cséri	PhMr. Alexander Klein	1947 zavřená	
NASVAD	U anděla	PhMr. Leopold Halmoš	N	1947 národní správce	PhMr. Vojtech Dittert
NOVÉ ZÁMKY	U svatého Rocha	Saadová Štefanová, vdova	PhMr. Tidavar Bischitz	1947 dědicové Štefana Šaada	PhMr. Štefan Csontos
PLEŠIVEC	U Boží prozřetelnosti	PhMr. Ladislav Kellner	N	1947 národní správa	PhMr. Pavol Kellner
RIMAVSKÁ SOBOTA	U Iva	PhMr. Barna Deutsch	N	1947 dědicové	PhMr. Irena Deutschová-Schönsteinová
ŠEŇA (SENA)	U spasitele	PhMr. Moric Gosztonyi	N	1947 neuvedena, zřejmě zaniklá	
ŠURANY	U Iva	PhMr. Josef Haas	N	1947 dědicové	PhMr. František Blaško
TORNALA	U palatina	PhMr. Emil Lissauer	N	1947 národní správa	PhMr. František Fischer
TRNOVEC NAD VÁHOM	U anděla strážce	PhMr. Samuel Rothstein	N	1947 jiný majitel	PhMr. Koloman Čerňanský
VELKÉ KAPUŠANY	U svatých Trojice	PhMr. Josef Friedmann	N	1947 majitel, změnil jméno na Fábry	PhMr. Jozef Fábry

¹⁴⁶² LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51;
 MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264;
 ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 554-561.

Tabulka 12.3.6- Lékárny židovských majitelů z roku 1937 na území jižního Slovenska odstoupeném v roce 1938 Maďarsku, část třetí¹⁴⁶³

město	název lékárny	majitel	provisor	po válce	vedení lékárny
VELKÝ DIOSEK	U sv. Trojice	PhMr. Ernest Földes	N	1947 majitel Ladislav Winkler jiný PhMr.	PhMr. Juraj Winkler

¹⁴⁶³ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 44-51;
MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947., s. 239-264;
ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 554-561.

12. 4. Židovští farmaceuti v osvobozeném Československu

Situace pro židovské farmaceuty byla v poválečném Československu složitá, protože byli součástí židovské menšiny, kterou de facto třetí republika odmítala uznávat, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách.

Přeživší farmaceuty lze rozdělit do několika skupin.

Místo osvobození: Terezín

Několik českých, slovenských a podkarpatoruských židovských farmaceutů se dožilo osvobození v koncentračním táboře Terezín. Jednalo se o tyto osoby (za jménem je závorce datum narození a datum příchodu do Terezína): PhMr. Hana Švadlenková (3. 7. 1916, 5. 12. 1942), PhMr. Milena Bučinová (9. 7. 1897, 25. 2. 1945), PhMr. Ilsa Königsteinová (17. 2. 1911, 24. 10. 1942), PhMr. Artur Schiff (20. 12. 1912, 13. 7. 1943), PhMr. Mikuláš Kende (13. 8. 1891, 7. 4. 1945), PhMr. Arpád Steiner (4. 9. 1911, 7. 4. 1945), PhMr. Sima Povrozňuková (7. 10. 1903, 11. 2. 1945), PhMr. Ida Steinerová (8. 4. 1897, 12. 5. 1942), PhMr. Rudolf Pick (22. 4. 1908, 22. 12. 1942), PhMr. Elsa Bermannová (30. 9. 1910, 12. 2. 1942), PhMr. Jindřich Wolf (20. 3. 1865, 18. 9. 1942), PhMr. Lolla Friedmannová (16. 5. 1900, 19. 1. 1945), PhMr. Hilda Arnsteinová (28. 7. 1900, 31. 1. 1945), PhMr. Alice Bellaková (26. 8. 1897, 18. 2. 1945), PhMr. Františka Fantová (30. 9. 1910, 11. 2. 1945), PhMr. Elisabeth Freundová (5. 7. 1911, 22. 2. 1942), PhMr. Gerta Tanzerová (16. 8. 1911, 4. 2. 1945), PhMr. Greta Wellischová (26. 12. 1912, 8. 12. 1943), PhMr. Rudolf Pick (22. 4. 1908, 22. 12. 1942), PhMr. Mariane Stixová (17. 10. 1910, datum transportu neznámé) a PhMr. Anna Zweigová (24. 5. 1916, 8. 7. 1942)¹⁴⁶⁴. PhMr. Jindřich Wolf zemřel krátce po osvobození ještě na území tábora dne 16. 5. 1945 a o dva dny později byl pohřben. PhMr. Rudolf Pick emigroval v roce 1948 do Venezuely. Leimkugel uvádí, že v roce 1963 v pracoval v Seattlu (USA) jako ladič pian¹⁴⁶⁵

Místo osvobození: Osvětim a Dachau¹⁴⁶⁶

Několik farmaceutů se dočkalo osvobození i v koncentračním táboře Dachau a vyhlazovacím táboře Osvětim. V koncentračním táboře se dočkal osvobození PhMr. Ludvík Sand (narozený 13. 10. 1910). PhMr. Sand byl deportován transportem Ba dne 10. 8. 1942 z Prahy do Terezína, kde pracoval v lékárně v ghettu. Z Terezína byl 6. 9. 1943 deportován

¹⁴⁶⁴ Databáze památníku Terezín, Oběti ghetta Terezín a oběti deportované do ghett Lodž, Minsk a pracovního tábora Ujazdów, online dostupné na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/index.php?table=ghetto&search=1> .

¹⁴⁶⁵ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 222.

¹⁴⁶⁶ Databáze památníku Terezín, Oběti ghetta Terezín a oběti deportované do ghett Lodž, Minsk a pracovního tábora Ujazdów, online dostupné na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/index.php?table=ghetto&search=1> .

z Terezína do vyhlazovacího tábora v Osvětimi v transportu Dm. Osvobození se dožil v koncentračním táboře Dachau, který byl 29. 4. 1945 osvobozen americkými jednotkami.

Konce války v samotném vyhlazovacím táboře v Osvětimi se podařilo dožít rovněž několika židovským farmaceutům z ČSR. PhMr. Irma Löwyová (narozena 11. 5. 1911) byla deportována v transportu R dne 18. 1. 1942 z Plzně do Terezína. Z Terezína byla deportována v transportu Ds 18. 12. 1943 do Osvětimi. Druhou magistrou, která se dožila osvobození v Osvětimi, byla PhMr. Gertruda Porgesová (narozena 19. 12. 1910). V transportu M byla deportována 14. 12. 1941 z Prahy do Terezína. Z Terezína byla deportována do Osvětimi v transportu Eq dne 12. 10. 1944. Vyhlazovací tábor Osvětim osvobodila 27. 1. 1945 Rudá armáda.

Osvětimi si prošla i Marie Schwarzová, rozená Arnsteinová (narozena 4. 10. 1916). Z Prahy byla transportem Ca deportována 24. 10. 1942 do Terezína. Z Terezína byla deportována transportem Em dne 1. 10. 1944 do Osvětimi. V listopadu 1944 byla transportována do pracovního tábora ve Freibergu. Odsud byla v dubnu 1945 deportována do Freibergu. Při přejezdu jižními Čechy z transportu utekla a skrývala se až do konce války. Podrobněji je její osud popsán v kapitole 14. 1. 15 v textové příloze. Specifický byl osud PhMr. Zygmunta Nagela (narozen 5. 1. 1907). Po vypuknutí války byl nejprve deportován do ghetta ve Varšavě a odtud do vyhlazovacího tábora Osvětim, kde se mu podařilo dožít osvobození tábora. Podrobněji je jeho osud popsán v kapitole 14. 1. 1 v textové příloze.

Emigrace

Jen několika židovským farmaceutům se podařilo emigrovat. Do USA emigroval majitel lékárny „U české koruny“ v Karlových Varech PhMr. Ernest Wollisch (narozen 21. 8. 1905). Již v roce 1919 s manželkou emigrovala do Jeruzaléma na území tehdejší britské mandátní Palestiny PhMr. Elsa Bergmannová (rozená 1886), dcera známého staroměstského lékárníka PhMr. Maxe Fanty¹⁴⁶⁷. Včas ilegálně uprchnout se rovněž podařilo, PhMr. Nathanu Sternklarovi, majiteli lékárny „U orla“ v Liberci s manželkou na podzim 1939. Po komplikované cestě přistáli 2. 9. 1939 na půdě britské mandátní Palestiny¹⁴⁶⁸. Tchán pomohl utéci PhMr. Jiřímu Rudolferovi, původem ze Slovenska¹⁴⁶⁹, který před válkou pracoval v Praze v lékárně „Na staré poště“ v Praze VII. Vzal si dceru bohatého obchodníka Julia Strausse,

---

¹⁴⁶⁷ PhMr. Elsa Bergmannová promovala jako první žena-farmaceutka v českých zemích v roce 1900 na Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy Univerzity. Podrobněji viz 4.5 Židé v lékařství v českých zemích 1867–1918.

¹⁴⁶⁸ Podrobněji viz kapitola 14.1.6 PhMr. Nathan Sternklar a PhMr. Moritz Sternklar (lékárna „U orla“ Adler-Apotheke, Apotheke „Zum Adler“ v Liberci).

¹⁴⁶⁹ PhMr. Jiří Rudolfer se narodil 4. 10. 1910 v Hlohovci na Slovensku.

Gertrudu a ten jim pomohl získat povolení na vycestování do Anglie, kam vycestovali v druhé polovině března 1939¹⁴⁷⁰.

Účast v zahraničním odboji¹⁴⁷¹

Poměrně velká skupina českých, slovenských a podkarpatoruských židovských farmaceutů se zúčastnila zahraničního odboje jako členové čs. vojsk na Západě nebo na Východě¹⁴⁷².

Jako první se přihlásil do zahraničního vojska PhMr. Rudolf Weiss¹⁴⁷³, který v září 1939 vstoupil v Krakově do řad vojenské jednotky v Polsku-Legie Čechů a Slováků¹⁴⁷⁴.

V letech 1939-1940 vstoupili do řad československé vojenské jednotky ve Francii PhMr. Arnošt Engl, PhMr. Štefan Hacker, PhMr. Emanuel Schönberg, PhMr. Ladislav Šoš a PhMr. Martin Werner. Ve stejném období vstoupili v Anglii do řad 1. československé smíšené brigády PhMr. Karel Blau, PhMr. Viktor Fuchs, PhMr. Ondrej Kende, PhMr. Pavel Kohn, PhMr. Kurt Lanner, PhMr. Alexander Lowinger a PhMr. Jiří Rudolfer.

Do Československého pěšího praporu na Blízkém východě¹⁴⁷⁵ vstoupili PhMr. Jozef Bérci, PhMr. Mikuláš Fenyö a PhMr. Hanuš Klein.

Členy 1. československého armádního sboru v SSSR se stali PhMr. Arnošt Friedmann, PhMr. Ladislav Bálint, PhMr. Mikuláš Abrányi, PhMr. Evžen Silberstein, PhMr. Otto Weiss a PhMr. Helena Petránková.

Podle dostupné databáze přežili všichni až na PhMr. Štefana Hackera¹⁴⁷⁶, který se jako člen Československé samostatné armádní brigády (hodnost četař-aspirant) zúčastnil na podzim 1944 obléhání německé armády v Dunkerque. Během bojů byl těžce zraněn a svému zranění podlehl 5. 11. 1944. Pohřben byl na vojenském hřbitově ve městě Cassel¹⁴⁷⁷.

---

¹⁴⁷⁰ Podrobněji viz 14.1.9 PhMr. Jiří Rudolfer (lékárna „Na staré poště“ v Praze VII).

¹⁴⁷¹ Databáze VHA. Vojenský historický ústav [online]. 2010 [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

¹⁴⁷² Podrobněji v kapitole 11.3. Židovští farmaceuti v československém zahraničním vojsku 1939-1945.

¹⁴⁷³ Rudolf Weiss si později změnil jméno na Rudolf Vala. V říjnu 1938 měl v česko-slovenské armádě hodnost kapitána lékárnictva.

¹⁴⁷⁴ Legie Čechů a Slováků byla zahraniční vojenská jedn. otka, která začala vznikat v Polsku po okupaci zbytku Česko-Slovenska v březnu 1939. Po napadení Polska zasáhla do bojů po boku polské armády proti německé a slovenské armádě. Po porážce Polska se malé části podařilo projít do Rumunska, většina byla nucena odejít na území Polska okupovaného Rudou armádou, kde byla internována. Většina z nich byla prvními členy pozdějšího 1. československého armádního sboru v SSSR. Viz FRIEDL, Jiří. Na jedné frontě: vztahy československé a polské armády (*Polskie Siły Zbrojne*) za druhé světové války. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005, s. 107-108.

¹⁴⁷⁵ Dne 28. 10. 1940 byl vytvořen Československý pěší prapor 11 - Východní, který vojensky podléhal britskému Vrchnímu velitelství Středního východu a administrativně spadal pod Čs. vojenskou misi pro Střední východ a Egypt.

¹⁴⁷⁶ KULKA, Erich. Židé v československém vojsku na Západě. Praha: Naše vojsko, 1992, s. 246.

¹⁴⁷⁷ PhMr. Štefan Hacker, Záznam vojáka, online na: <http://www.vuapraha.cz/soldier/12536409>.

Židovští farmaceuti z českých zemí v Rakousku

Někteří židovští farmaceuti působili mezi válkami i v Rakousku. PhMr. Fridrich Altschul (narodil se roku 1879 v Praze, promoval 11. 7. 1904 na Filosofické fakultě německé části KFU) působil ve Vídni od roku 1911 jako majitel lékárny „*Mathilden-Apotheke*“¹⁴⁷⁸. Lékárna měla v roce 1937 obrát 48 670 říšských marek a byl a bez dluhů. Po obsazení Rakouska nacisty v březnu 1938 jako židovský majetek byla lékárna určená k „arizaci“. Původně ji měl „arizovat“ magistr farmacie Karl Foilt, ale později ho vystřídal magistr farmacie Hans Ledwinka. Za lékárnu zaplatil plnou kupní cenu 34 087 říšských marek, a ještě poplatek státu za přidělení „arizovaného“ objektu (*Arisierungsauflage*) ve výši 20 452 říšských marek. PhMr. Altschulovi bylo převedeno na vázané konto (*Sperrkonto*) 13 635 říšských marek. PhMr. Altschul zemřel¹⁴⁷⁹ 2. 6. 1941 ve vídeňské Rotschildově nemocnici¹⁴⁸⁰ a o dva dny později byl pohřben na vídeňském Centrálním hřbitově (*Wiener Zentralfriedhof*)¹⁴⁸¹.

Bratislavský rodák (narozen 1915) PhMr. Emerich Földes vystudoval v letech 1935-1937 farmacii na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze (jako národnost při zápisu uvedl národnost maďarskou). Promoval 21. 6. 1937. V roce 1944 byl deportován a pracoval jako lékárník při nuceném nasazení. Válku přežil a v roce 1948 emigroval do nově vzniklého Státu Izrael, kde pracoval jako lékárník v nemocničních a veřejných lékárnách¹⁴⁸².

Ve Vídni působil mezi válkami rovněž PhMr. Arthur Löw¹⁴⁸³. PhMr. Löw se narodil v roce 1878 v Praze-Karlíně. Vystudoval farmacii v letech 1899-1901 na Filosofické fakultě německé části KFU v Praze a promoval v roce 1901. Jako otce uvedl při zápisu na studium pana Gustava Leinera z Vídně. V roce 1909 obdržel ve Vídni koncesi k provozování lékárny „*St. Markus-Apotheke*“¹⁴⁸⁴ ve Vídni. Od roku 1931 se stal spolumajitelem dalšího magistr farmacie Elias Rosenberg. V roce 1937 činil roční obrát lékárny 61 333 říšských marek. Po okupaci Rakouska v březnu 1938 rozhodl vrchní lékárník nacistické říše, SS-Sturmbannführer

---

¹⁴⁷⁸ Lékárna sídlila v druhém vídeňském obvodu na náměstí Gaußplatz v čísle popisném 2.

¹⁴⁷⁹ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten.* 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 218.

¹⁴⁸⁰ Rotschildovu nemocnici založil v roce 1869 ve Vídni Anselm Salomon von Rothschild. V obsazení Rakouska nacisty v roce 1938 byla až do roku 1943 jediným zdravotnickým zařízením ve Vídni, kde mohli působit židovští lékaři a léčit se (pouze) židovští pacienti. Viz TRAGL, Karl Heinz. *Chronik der Wiener Krankenanstalten.* Wien: Böhlau, 2007, s. 754.

¹⁴⁸¹ GRAF, Georg. "Arisierung" und Rückstellung von Wohnungen in Wien. Wien: Oldenbourg, 2004, s. 126-127.

¹⁴⁸² LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten.* 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 219.

¹⁴⁸³ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten.* 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 222.

¹⁴⁸⁴ Lékárna sídlila v třetím vídeňském obvodu v ulici Landstraßer Hauptstraße v čísle popisném 130.

magistr farmacie Edwin Renner¹⁴⁸⁵ 24. 5. 1938, že lékárnu bude „arizovat“ dr. Otto Türk. Ten byl ustanoven v říjnu 1938 odpovědným správcem (verantwortlichen Leiter). *Vermögensverkehrsstelle*¹⁴⁸⁶ ve Vídni mu 21. 11. 1938 stanovila kupní cenu 42 933 říšských marek. K tomu ještě dr. Türk poplatek státu za přidělení „arizovaného“ objektu (*Arisierungsaufgabe*) ve výši 25 759 říšských marek. Za to obdržel 8. 2. 1939 koncesi k provozování lékárny. Oběma bývalým spolujednatelům bylo převedeno na vázané konto (*Sperrkonto*) 17 173 říšských marek.

PhMr. Arthur Löw v roce 1939 opustil Rakousko. Emigroval přes Itálii do USA, kde zemřel v roce 1943 v New Yorku. Druhý spolujednatel, magistr farmacie Elias Rosenberg a emigroval do Šanghaje. Zde zemřel 4. 8. 1945¹⁴⁸⁷.

Šťastnější osud měl příběh PhMr. Alfreda Müllera. Alfred Müller se narodil 9. 1. 1874 ve Světlé nad Sázavou. Jeho otcem byl Izák Müller, soukromník tamtéž. V letech 1892-1894 vystudoval farmacii na Filosofické fakultě české části KFU v Praze. Ve Vídni obdržel v dubnu 1919 koncesi pro vedení lékárny Adler-Apotheke. V roce 1938 ji vedl společně s dr. Maxmilianem Barberem. Podle zprávy vypracované magistrem farmacie Edwinem Rennerem po okupaci Rakouska pro gaulaitera Josefa Bürckleho v březnu 1938 měla mít lékárná dluh 102 930 říšských marek¹⁴⁸⁸. Odpovědným správcem lékárny byl 7. 5. 1938 nacisty ustanoven magistr farmacie Josef Casel, který v ní pracoval od roku 1920. V srpnu 1938 *Vermögensverkehrsstelle* rozhodla, že dluh lékárny, vyčíslený na 98 958 šilinků, bude rovný kupní ceně. Lékařnu „arizoval“ magistr farmacie Josef Casel. Bohužel díky zadluženosti lékárny bývalí majitelé nedostali jako kompenzaci žádné peníze. Neoficiálně se s nimi vyrovnal nový majitel, který dal dr. Barberovi 5 000 a PhMr. Müllerovi 7 000 říšských marek. Josef Casel oficiálně obdržel licenci k provozování lékárny k 21. 12. 1939.

---

¹⁴⁸⁵ Magistr Edwin Renner se narodil 12. 11. 1895 v Zátoni (Schattawa) na Prachaticku. V letech 1918-1920 vystudoval na Filosofické fakultě německé části KFU (před jejím rozdělením na Karlovu a Německou univerzitu v roce 1920). Promoval 22. 10. 1920. V témže roce začal pracovat v lékárně „*Zur heiligen Dreifaltigkeit*“ v dolnorakouském městě Bruck an der Leitha. Ve stejném roce se stal členem NSDAP. Po anšlusu Rakouska v březnu 1938 pracoval v ministerstvu sociální správy (Ministerium für soziale Verwaltung) a pak pod gaulaiterem pro říšskou župu Dolní Rakousy (*Reichsstthalter von Niederdonau*). Ke dni 25. 3. 1938 byl ministerstvem jmenován komisařem pro lékárenskou agendu (*kommisarischer Leiter mit den agenden des pharmazeutischen Referats*). Podrobněji o něm viz GRAF, Georg. "Arisierung" und Rückstellung von Wohnungen in Wien. Wien: Oldenbourg, 2004, s. 82-91.

¹⁴⁸⁶ *Vermögensverkehrsstelle* (VVst) byl úřad založený nacisty 13. 5. 1938, který měl na starost „arizaci“ židovského majetku v Rakousku. Sepisoval kupní smlouvy, jmenoval správce (Treuhänder), komisaře nebo likvidátory, stanovoval kupní ceny „arizovaných“ podniků nebo nařizoval jejich likvidaci. V čele stál Walter Rafelsberger (1899-1989). Viz JELÍNEK, Tomáš. *Pojišťovny ve službách hákového kříže: prosazování německých zájmů v protektorátním pojišťovnictví, arizace pojistek a mezinárodní odškodňování*. Praha: Karolinum, 2015, s. 199.

¹⁴⁸⁷ GRAF, Georg. "Arisierung" und Rückstellung von Wohnungen in Wien. Wien: Oldenbourg, 2004, s. 135-136.

¹⁴⁸⁸ Obrat lékárný za rok 1937 nebyl ve zprávě uveden.

PhMr. Müller opustil 14. 9. 1939 Rakousko a emigroval do USA, kde se usadil v Los Angeles¹⁴⁸⁹. V USA později získal státní občanství a pracoval jako lékárník. Dr. Barber emigroval do Belgie, kde se mu podařilo i přes nacistickou okupaci přežít válku. V roce 1948 se vrátili oba majitelé z exilu a požádali o restituci lékárny. V roce 1949 jim byla „Adler-Apotheke“ vrácena a PhMr. Müller získal zpět koncesi na lékárnu 3. 10. 1949¹⁴⁹⁰.

Slovensko

Zhodnocení situace židovských farmaceutů na Slovensku je z hlediska dostupnosti nepublikovaných pramenů obtížná. Je to dáno tím, že Slovenský ústav paměti národa neposkytuje informace o osudech židovských občanů Slovenska za druhé světové války, a to ani vědeckým pracovníkům (pouze jejich rodinným příslušníkům). Přesto na základě kombinací několika publikovaných pramenů a literatury lze identifikovat řadu těch, kteří shoah na Slovensku přežili.

Z majitelů či spolumajitelů lékáren přežili¹⁴⁹¹: PhMr. Karel Wassermann (U nadeje, Banská Štiavnica), PhMr. Eugen Bárdoš (Centrál, Bratislava), PhMr. Sigmund Roth (U sv. Martina, Bratislava), PhMr. Artur Holländer (Minerva, Bratislava), PhMr. Elemér Polgár (U zlatej Koruny, Bratislava), PhMr. Julius Adorján (U matky božej, Čeklís), PhMr. Arnold Fabián (U sv. Anny, Humenné), PhMr. Julius Kornhauser (U koruny, Kežmarok), PhMr. Jakub Blech (U anjela strážcu, K nad Rimavou) a další (viz kapitola 13. Závěr).

Emigrace z Podkarpatské Rusi

Někteří farmaceuti původem z Podkarpatské Rusi využili právě kooptace a začali pracovat v lékárnách v českém pohraničí, který byly v národní správě po odsunu původních německých majitelů. Jednou z těchto lékáren byla i lékárna „U černého orla“ ve Šluknově. Tato lékárna byla založena jako reálná v roce 1782. Do roku 1945 ji vlastnil PhMr. Alfred Sagner¹⁴⁹² (pod názvem „*Zum schwarzen Adler*“)¹⁴⁹³. Sídlila na Nádražní ulici (*Bahnhofstraße*) čp.

---

¹⁴⁸⁹ LEIMKUGEL, Frank. Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, s. 222.

¹⁴⁹⁰ GRAF, Georg. "Arisierung" und Rückstellung von Wohnungen in Wien. Wien: Oldenbourg, 2004, s. 185-186.

¹⁴⁹¹ V závorce je název a sídlo lékárny, kterou vlastnili před válkou a která jim byla vrácena v restituci po válce.

¹⁴⁹² Bylo zajímavé, že lékárnu vlastnila stále rodina původního zakladatele z roku 1782, magistra Franze Sagnera. Viz ADAMČÍKOVÁ, Šárka. Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

¹⁴⁹³ V letech 1920-1924 byl nájemcem židovský farmaceut PhMr. Evžen Schweinburg, pozdější majitel lékárny v Německém Benešově. Viz ADAMČÍKOVÁ, Šárka. Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

300¹⁴⁹⁴. Jako majitel je uváděn už od roku 1922¹⁴⁹⁵. Lékárnu za něj v některých letech vedli provizoři¹⁴⁹⁶. PhMr. Mikuláš Mároši převzal lékárnu po válce jako národní správce¹⁴⁹⁷. Narodil se 28. 6. 1910 v Užhorodu. Farmacii vystudoval v letech 1931-1933 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy¹⁴⁹⁸. Promoval 19. 6. 1933¹⁴⁹⁹. Jako národnost uvedl při zápisu slovenskou¹⁵⁰⁰. V roce 1937 vedl jako odpovědný správce lékárnu „U zlaté lva“ v Užhorodu, kterou vlastnil jeho otec, PhMr. Adolf Mároši¹⁵⁰¹. I když v lékárně působil jako národní správce již dříve, zařazení lékárny do GML proběhlo až v dubnu 1948¹⁵⁰². Po PhMr. Márošim, nastoupil jako vedoucí lékárny PhMr. Michal Kende¹⁵⁰³.

---

¹⁴⁹⁴ ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 564.

¹⁴⁹⁵ Jako majitel je uváděn i německé lékárenské ročenice pro rok 1929, viz GROGER, Herbert, ed. Apotheker-Kalendar 1929: Pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928. Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Brno, 1929, s. 112.

¹⁴⁹⁶ V roce 1927 byl jako provizor lékárny uveden PhMr. Antonín Kugler. Viz ADAMČÍKOVÁ, Šárka. Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

¹⁴⁹⁷ PhMr. Mároši zde působil oficiálně v této funkci minimálně od roku 1947. Viz KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. Lékárnická ročenka 1947-1948. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 205. Ovšem PhMr. Mároczi zřejmě působil ve Šluknově již dříve. V dubnu 1946 uvedl do Dolní Pustevny tam nastupujícího PhMr. Ráže. Viz ADAMČÍKOVÁ, Šárka. Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

¹⁴⁹⁸ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939.

¹⁴⁹⁹ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

¹⁵⁰⁰ Zřejmě stejnou národnost uvedl i při censu v roce 1930. Byla to podmínka pro kooptaci jako občana Československé republiky po roce 1945.

¹⁵⁰¹ Jednalo se o reálnou lékárnou, založenou v roce 1751. Sídliila v Malomostecké ulici čp. 4. Viz ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s.

¹⁵⁰² GML převzal lékárnou 1. 4. 1948 a byla oficiálně zařazena („přivtělena“) do GML 22. 4. 1948. Majitelem byl Zemský národní výbor (ZNV) v Praze (Zemský národní výbor, ZNV, bylo označení národních výborů, které vykonávaly v Československu v letech 1945–1948 správu zemí. Existovaly dva ZNV, v Praze a v Brně. Od roku 1949 existovalo místo nich vícero krajských národních výborů, KNV). Viz Gremiální knihy, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu.

¹⁵⁰³ PhMr. Kende byl uveden jako vedoucí lékárny v roce 1958, Viz ADAMČÍKOVÁ, Šárka. Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

13. Závěr

Cílem dizertační práce bylo identifikovat židovské lékárníky a farmaceuty, kteří pracovali v lékárnách v ČSR v letech 1918-1939 a upřesnit jejich osud během druhé světové války. Důležité bylo vnímat jejich životní osudy v celkovém kontextu historie farmacie v Evropě a v českých zemích a židovské menšiny v regionu střední Evropy, který formovalo habsburské soustátí, existující do roku 1918.

Osud židovských farmaceutů v letech 1918-1948 byl dosud v naší odborné literatuře zpracován jen okrajově (na rozdíl od literatury německé¹⁵⁰⁴, rakouské¹⁵⁰⁵ nebo maďarské¹⁵⁰⁶). Tato práce byla cílena na vyplnění tohoto bílého místa v dějinách české, slovenské a rusínské farmacie. Primárně se zaměřila na židovské farmaceuty v historických zemích, ale věnovala pozornost i ostatním ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, zemí, které byly integrální součástí ČSR v letech 1918-1939.

Za tímto účelem jsem zvolil metodický přístup, který jsem modeloval tak, abych dosáhl co nejkompaktnějšího pojetí zvoleného tématu včetně relevance k obecným dějinám českých zemí a Československa. Současně, aby zajišťoval, že druhá část práce má výrazný vypovídající charakter o osudech židovských farmaceutů.

Vymezení bylo tedy dáno tématem dizertační práce-identifikovat jména a životní osudy židovských farmaceutů v rámci ČSR z let 1918-1938. Jejím východiskem byla hypotéza, že je třeba shromáždit robustní soubor osob, které byly židovské původu (víry a/nebo národnosti) a k němu shromáždit data, která by následně byla analyzována a následně formulovány zobecnění a závěry.

Klíčovým a výchozím bodem byla základní fakta-jméno, příjmení a datum narození. Jako zdroj těchto dat jsem zvolil nepublikované prameny z archivu UK v Praze, které představovaly katalogy posluchačů farmacie a rigorózní protokoly Univerzity Karlovy a

---

¹⁵⁰⁴ LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer pharmazeuten*. 2., erw. Aufl. Frankfurt am Main: Govi-Verlag, 1991, LEIMKUGEL, Frank, *Wege jüdischer Apotheker-Emanzipation, Emigration und Restitution: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten*. 2., erw. Auflage, Frankfurt 1999, LEIMKUGEL, Frank, *Vertriebene Pharmazie: Wissenstransfer durch deutsche und österreichisch-ungarische Apotheker nach 1933*, Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1999.

¹⁵⁰⁵ ZANZINGER, Benedikt. *"Arisierung" und Restitution der Wiener Apotheken*. Wien, 2013. Diplomarbeit. Universität Wien, ZANZINGER, Benedikt, *Arisierung und Rückstellung von Apotheken in Österreich*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2013

¹⁵⁰⁶ SZMODITS Laszlo, DOBSON Szabolcs. *A magyar zsidóság és a gyógyszerészet 1945-IG*, Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság, Budapest, 2014.

Německé univerzity v Praze v letech 1919-1939¹⁵⁰⁷. Tyto zdroje jsem ještě doplnil daty získaných ze starších pramenů, tj. katalogů posluchačů farmacie a rigorózních protokolů české a německé c. a k. Karlo-Ferdinandovy univerzity z let 1882-1918.

Kritéria zařazení osob do konečného souboru ve výběru studentů, kteří při zápisu uvedli židovskou víru a/nebo národnosti (od roku 1920). Tím byl vytvořen první, širší soubor dat, který zahrnoval všechny studenty, kteří alespoň jednou uvedli při zápisu požadované informace (včetně studentů s cizím státním občanstvím). Prvotně zvolené období bylo období 1919-1939, které jsem následně doplňoval daty z dalších zdrojů.

Zpracováním těchto pramenů jsem získal dva velké soubory. První z nich byl soubor Studenti UK 1919-1939 (s doplněním dat z katalogů a protokolů z české KFU 1882-1918), druhým studenty NU 1919-1939 (s doplněním dat z katalogů a protokolů z německé KFU 1882-1918¹⁵⁰⁸). Dále je budu zjednodušeně uvádět pod názvy Soubor UK a Soubor NU. Jméno, příjmení a datum narození studujícího jsem doplnil domovskou obcí, státní příslušností, národností a semestry, kdy se studující zapsal. U studentů a studentek s československým státním občanstvím jsem ještě, pokud byl uvedeno, přidal jméno, povolání a působiště (název města) otce (výjimečně poručníka nebo matky).

Soubor UK obsahoval 982 jmen studujících (s širším rozsahem 1882-1939). Z nich bylo 245 s československým státním občanstvím, 733 s cizím státním občanstvím a u 2 osob se nedalo občanství jednoznačně určit.

Z 245 osob s československým státním občanstvím jsem zjistil úspěšné dokončení studia u 186 osob. Ze 733 osob s cizím státním občanstvím dokončilo studium úspěšně 393 studujících.

---

¹⁵⁰⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45.

¹⁵⁰⁸ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920,

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920.

Soubor NU obsahoval 778 jmen studujících. Z nich bylo 355 s československým státním občanstvím, 422 s cizím státním občanstvím a u 1 osoby se nedalo občanství jednoznačně určit.

Z 354 osob s československým státním občanstvím jsem zjistil úspěšné dokončení studia u 229 osob. Ze 422 osob s cizím státním občanstvím dokončilo studium úspěšně 231 studujících.

Zahraniční studenty jsem nadále ze souborů vyčlenil a použil pro komparaci s daty získanými ze souboru studentů s československým státním občanstvím. Dále jsem již pracoval pouze s těmi studenty z ČSR, kteří úspěšně dokončili studium. Sloučením podsouborů úspěšných absolventů UK a NU jsem získal další soubor 415 osob.

Tento soubor jsem doplnil 22 jmény úspěšných absolventů německé KFU v letech 1882 až 1918. Tím jsem získal soubor **437** osob. Tento soubor byl již dostatečně robustní, ale nicméně jsem ho během práce doplnil o další jména. První z nich byli **2** farmaceuti, kteří začali studovat před druhou světovou válkou, ale studium dokončili v letech 1945, resp. 1946.

Z diplomové práce Tomáše Lacky¹⁵⁰⁹, která obsahovala seznam arizovaných lékáren na Slovensku včetně jejich původních majitelů, jsem získal dalších **72** jmen. Dalším krokem bylo porovnání seznamu studentů s československým státním občanstvím, u kterých jsem neměl záznam o úspěšném složení rigorózní zkoušky, se seznam jmen uvedených v českých a německých ročenkách vydaných v rozmezí let 1929-1938. Pokud se shodovala, zařadil jsem je do vytvářeného menšího souboru. Tím jsem doplnil základní soubor o dalších **59** jmen.

Další soubor bylo **32** jmen získaných z Databáze Památníku Terezín¹⁵¹⁰. Jednalo se o dosud neidentifikovaná jména, která měla v databáze uveden titul „PhMr.¹⁵¹¹“. Pak jsem ještě získal **6** jmen z práce „Osobnosti slovenského lékárnictva“ význačného slovenského historika farmacie Antona Bartunka¹⁵¹². Rešerší memoárové literatury a webových projektů jsem ještě získal **18** dalších jmen. Tím byl vytvořen soubor **626** jmen židovských farmaceutů z celého území ČSR z let 1918-1939.

Tento soubor jsem porovnal s dostupnými lékárenskými ročenkami¹⁵¹³ a přiřadil k zjištěným farmaceutům jméno lékárny (adresa, typ, rok založení), kde pracovali a jejich

---

¹⁵⁰⁹ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992.

¹⁵¹⁰ Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/>.

¹⁵¹¹ U osob jsou uváděny tituly v různé podobě – PhMr., Ph.Mr., PhMg., Mg. Ph., MgPh.

¹⁵¹² BARTUNEK, Anton. *Osobnosti slovenského lékárnictva. I.* Martin: Osveta, 2001.

¹⁵¹³ GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der Tschechosl. Republik.* Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929,

MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ Milada, ed. *Lékařnická ročenka 1943.* Praha: Ústřední Výbor kondicinujících farmaceutů, 1943,

postavení v zaměstnání. Tento soubor jsem mohl doplnit o informace o majitelích, spolumajitelích z diplomové práce Tomáše Lacky „*Arizace lékáren na Slovensku*“¹⁵¹⁴. Několik jmen jsem přiřadil k příslušným lékárnám pomocí odborné literatury a webových projektů. Dále malý soubor tvořili identifikovaní farmaceuti (6 osob) s pracovní pozicí mimo lékárny (1 žena v domácnost, 1 v zahraničí, 1 továrník, 2 profesionální vojenští farmaceuti a 1 revizní lékárník). Tím jsem získal soubor, který obsahoval **321** jmen.

Problémy představovaly neúplné a nečitelné zápisy jmen, chybějící data, která měla být povinně zaznamenána, ale nebyla. Tradičním problémem byla nestejná transkripce židovských jmen a příjmení. Nebylo neobvyklé, že jsem u jedné osoby v průběhu práce narazil na několik variant transkripce příjmení či různé datum narození. Tento soubor bylo možné analyzovat podle několika kritérií: země původu, pohlaví, umístění lékárny (spolková země) a povolání. Získaná data jsou obsažena ve dvou níže uvedených tabulkách:

Tabulka 13.1 Domovská země a země působení židovských farmaceutů z ČSR

Původ/Zaměst.	Čechy	Morava	Slezsko	Slovensko	P. Rus	Cizina	Celkem
Čechy	30	1	0	2	0	2	35
Morava	6	16	1	1	0	0	24
Slezsko	3	4	1	0	0	0	8
Slovensko	10	4	3	179	8	0	204
Podkarpatská Rus	7	1	0	18	18	0	44
Cizina	5	0	0	1	0	0	6
Celkem	61	26	5	201	26	2	321

MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ, Milada, ed. *Lékařnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947,

Lékařnická ročenka 1936. Praha: nákladem Svazu čs. lékařnictva, 1935,

SPÁLOVÁ Gabriela, RUSS, František (ed.) *Lékařnická ročenka 1938*, Svaz čsl. lékařnictva, Praha 1938, RUSS, František, SPÁLOVÁ Gabriela, (ed.)

Lékařnická ročenka 1941. Praha: nákladem Svazu čs. lékařnictva, 1940,

GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalendar 1929: Pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928*. Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Brno, 1929,

Apotheken-Zeitweiser 1936: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1935: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1936,

Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938,

Lékařnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékařnictva, 1934,

Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

¹⁵¹⁴ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992.

Ve svislém sloupci je uvedena domovská země farmaceuta a ve vodorovném země, kde se nacházela lékárna, kde pracoval. V historických zemích pracovalo 92 osob, z toho 25 z nich původně nepocházelo, ale přišlo z východu republiky za práci, což činilo 27 %. Ve východních zemích (Slovensko, Podkarpatská Rus) pracovalo celkem 227 židovských farmaceutů, z toho pouze 3 osoby přišly do nich za práci v historických zemích, což činilo 1,3 %. Z těchto údajů vyplývá výrazný přesun farmaceutů z východních do historických zemí. To naznačovalo trend, který by zřejmě, nebýt ukončení existence ČSR, nadále pokračoval až do saturace pracovního trhu.

Tabulka 13. 2 Postavení židovských farmaceutů v ČSR v lékárnách jednotlivých zemí

Postavení/Země	Čechy	Morava	Slezsko	Slovensko	P. Rus	Cizina	Celkem
majitel, majitelka	12	4	1	99	11	1	128
spolumajitel (ka)	1	0	0	14	0	0	15
nájemce	2	0	0	5	0	0	7
provisor	0	0	0	4	1	0	5
odp. správce (správkyně)	6	0	0	5	3	0	14
kondicinující	40	22	4	73	11	1	151
tiron	0	0	0	1	0	0	1
Celkem	61	26	5	201	26	2	321

Postavení v hierarchii lékárny lze rozdělit do dvou skupin. V první byli majitelé a vedoucí lékáren (nájemci, odpovědní správci, provizoři) a ve druhé zaměstnaní farmaceuti (kondicinující farmaceuti). V historických zemích v první skupině 25 osob, na Slovensku 127 a na Podkarpatské Rusi 15 osob. V druhé skupině bylo v historických zemích 40, na Slovensku 73 a na Podkarpatské Rusi 11 osob.

Při porovnání s údaji z německé lékárnické ročenky z roku 1938 jsem získal informace o procentuálním zastoupení židovských farmaceutů v obou profesních skupinách v jednotlivých zemích. V historických zemích tvořili Židé 2,29 % majitelů a vedoucích lékáren a 3,76 % kondicinujících farmaceutů. Na Slovensku Židé představovali 30 % majitelů a vedoucích lékáren a 50 % kondicinujících farmaceutů. A konečně na Podkarpatské Rusi tvořili v první skupině 26 % a ve druhé skupině 46 % osob.

Tyto data podporují tezi, že by se pravděpodobně během dalších let zvyšoval počet farmaceutů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří by hledali uplatnění ve své profesi v historických zemích.

Rovněž je velmi signifikantní, že procentuálně zastoupení Židů mezi farmaceuty na Slovensku velmi výrazně převyšovalo zastoupení Židů v obyvatelstvu Slovenska (4,11 % dle vyznání při cenzu v roce 1930), což tragicky rezonovalo v období válečné Slovenské republiky.

V případě komparace získaných jmen absolventů vyvstal problém v nepřesnosti, variabilitě a neúplnosti údajů v ročenkách (neúplné adresy lékáren, jiné názvy stejné lékárny nebo název chyběl, různí majitelé, u stejné osoby bylo uvedeno ve stejné době rozdílné postavení v lékárně, chybělo vlastní jméno a tradičně různá transkripce příjmení).

Další kapitolou byla doposud v České republice (na rozdíl od Slovenska) neprobádaná problematika „arizace“ lékáren. V historických zemích, vzhledem k malému zastoupení Židů mezi majiteli i vedoucími lékáren, byly jen ojedinělé případy typické „arizace“. Jednalo se vlastně o 3 lékárny na území Protektorátu: „Na Příkopě“ PhMr. Pavla Munka v Praze, „U dobrého pastýře“ PhMr. Wilhelma Bermanna v Brně a „Moravia“ manželů Fantových v Praze. Přičemž v posledním případě se jednalo spíše o správu lékárny manželskou dvojicí českých lékárníků, kteří museli odejít ze své lékárny v Sudetech. Tyto tři případy jsem v dizertaci pro ilustraci mechanismů „arizace“ podrobněji popsal¹⁵¹⁵.

Co se týče odstoupených Sudet, zde byly lékárny, které byly v majetku Židů¹⁵¹⁶, konfiskovány jejich majitelům nacisty a byly považovány za německý majetek (lékárny v Liberci, Karlových Varech, Mariánských Lázních a Německém Benešově)¹⁵¹⁷.

Na Slovensku byla „arizace“ lékáren ve srovnání s tím masovým fenoménem. Lacka ve své práci uvedl, že již 31. 7. 1939 uveřejnil „Slovenský lékárník“ seznam 72 lékáren, které byly určeny k „arizaci“¹⁵¹⁸. První etapa „arizace“ probíhala od srpna 1939 do listopadu 1941 a autor zdokumentoval 48 lékáren, které převzali vládní komisaři. Další 9 lékáren bylo uzavřeno a jejich provoz již nebyl do konce války obnoven. Druhou etapu představovalo předání lékáren vlastním „arizátorům“, tedy novým koncesionářům. Ta probíhala od března 1940 do prosince 1943. V této fázi autor zjistil předání u 46 lékáren¹⁵¹⁹. Celkem v kapitole o „arizaci“ autor uvedl

---

¹⁵¹⁵ Viz kapitoly: 7.11.1 „Arizace“ lékárny U dobrého pastýře PhMr. Wilhelma Bermanna v Brně, 7.11.2 Osudy lékárny Moravia PhMr. Pavla a Tekly Fantových v Moravské Ostravě, 7.11.3 „Arizace“ lékárny „Na Perštýně“ (Am Bergstein) PhMr. Paula Munka v Praze.

¹⁵¹⁶ V případě židovských farmaceutů pracujících do roku 1938v Sudetech bylo obtížné získat podrobnější informace o jejich osudu a lékárně, kterou vlastnili či kde pracovali. Zatím nebyl k dispozici ani seznam majitelů lékáren v Sudetech v letech 1938-1945, což mi potvrdili dr. Franz Leimkugel, s kterým jsem problém konzultoval.

¹⁵¹⁷ Viz kapitola 6.4. Postavení a osudy Židů v Sudetské župě – arizace židovských lékáren

¹⁵¹⁸ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992, s. 18.

¹⁵¹⁹ LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992, s. 25.

přehled **56** lékáren židovských majitelů (navíc se ještě zmínil o dalších **4** na území odstoupeném Maďarsku)¹⁵²⁰.

Na území Slovenska odstoupeném v listopadu 1938 a na Podkarpatské Rusi, kterou v březnu 1939 posléze okupovala celou, bylo **28** (jižní Slovensko¹⁵²¹), respektive **21** lékáren židovských majitelů (Podkarpatská Rus¹⁵²²). Na území Maďarského království během let 1939-1944 probíhala „arizace“ jinak, ale nicméně 14. 4. 1944 vyšlo vládní nařízení, aby všechny lékárny, které vlastnili Židé, byly odňaty jejich majitelům.

Nyní již, jakmile byli Židé připraveni o svůj majetek, zbývalo už jen tragické finále-transporty Židů do vyhlazovacích, koncentračních a (výjimečně) pracovních táborů.

Zde jsem se vrátil k původnímu prvotnímu souboru **626** jmen (identifikoval jsem osudy i u těch, kde nebylo zjištěno místo zaměstnání). Třídícím kritériem zde byla domovská země.

Soubor farmaceutů z historických zemí činil **163** osob. Základním zdrojem pro porovnání byly internetové databáze Holocaust.cz¹⁵²³ a databáze Památníku Terezín¹⁵²⁴. Výsledek třídění byl následující: **34** osob přežilo, **60** bylo zavražděno, **5** zemřelo ještě před rokem 1939, **1** zemřel přirozenou smrtí během války a u **64** z nich je osud (prozatím) neznámý. Do ghetta Terezín bylo deportováno **74** z nich (**62** původem z historických zemí, **7** ze Slovenska, **3** z Podkarpatské Rusi, **1** původem z Bukoviny a u **1** z nich byla domovská země neznámá). Z nich bylo zavražděno **50** a **24** se dočkalo osvobození v Terezíně (**1** z nich zemřel krátce po osvobození ghetta). Identifikace osudu byla upřesněna ještě z několika doplňkových zdrojů (memoáry a literatura faktu¹⁵²⁵, webové projekty¹⁵²⁶, seznam farmaceutů v zahraničním vojsku, nepublikované prameny¹⁵²⁷).

¹⁵²⁰ I zde nejsou údaje zcela přesné vzhledem k překotným změnám v letech 1938-1940 na území válečného Slovenska-lékárny měli více majitelů, prodávali, vytvářeli se fiktivní převody na „árijského“ majitele či ji spravoval „árijský“ správce, který ale ji nechtěl si přivlastnit. Rovněž některé lékárny měly více majitelů. Některé případy popsal podrobně Lacka ve své diplomové práci.

¹⁵²¹ Viz Tabulka 6.5.1- Lékárny na odstoupeném území Slovenska pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem).

¹⁵²² Viz Tabulka 6.5.2- Lékárny na odstoupeném území Podkarpatské Rusi pro první vídeňské arbitráži Maďarsku a Německu (tučně jsou vyznačeny lékárny se židovským lékárníkem nebo provizorem).

¹⁵²³ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.

¹⁵²⁴ Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/>.

¹⁵²⁵ SOMMER-LEFKOVITS, Elisabeth. *Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945*, Domino Press, Košice 1995, BROŽ, Miroslav. *Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu*. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epoque), Praha 2017.

¹⁵²⁶ Zejména FIEDLER, Jiří. Počet Židů v Hartmanicích: Z dokumentace Židovského muzea v Praze sebrané Jiřím Fiedlerem. In: *Horská synagoga Hartmanice* [online]. Hartmanice: Památník Hartmanice, spolek, 2010 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.hartmanice.cz/cz/zide-v-hartmanicich/>, Edah.sk (online na: <http://edah.sk/>), Paměť národa (<http://www.pametnaroda.cz/>), Židé v Hořovicích. *Město Hořovice* [online]. 2017 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.mesto-horovice.eu/mesto/informace-o-meste/historie-a-pamatky/zide-v-horovicich/> a dalších zdrojů.

¹⁵²⁷ Židovské muzeum, Archiv orální historie, jednotlivé nahrávky, viz Seznam literatury.

Do koncentračních táborů bylo deportováno **44** farmaceutek a **20** farmaceutů (z nich přežily jen 3, všechny byly deportovány do vyhlazovacího tábora Osvětim). Jednalo se o následující koncentrační a vyhlazovací tábory: Osvětim (**37** osob), Dachau (**2**), Izbica (**1**), Lodž (**5**), Lublin (**2**), Malý Trostinec (**4**), Piaski (**1**), Riga (**1**), Sobibor (**1**), Treblinka (**5**), Ujazdow (**1**) a Zamosc (1 osoba). U **2** osob nebylo míst smrti zjištěno¹⁵²⁸. **1** osoba zemřela v koncentračním táboře v říjnu 1938 v Olšových Vratech v Sudetech¹⁵²⁹. Základním zdrojem pro porovnání byly internetové databáze Holocaust.cz a databáze Památníku Terezín. Doplňkově pak nepublikované prameny. Databáze Památníku Yad Vashem¹⁵³⁰ jsem použil v několika případech vzhledem k absenci některých důležitých identifikačních údajů.

Soubor farmaceutů ze Slovenska činil **365** osob. Základním zdrojem zde byla práce Tomáše Lacky (byly zde uvedeny lékárny, které byly vráceny zpět přímo majiteli nebo jeho dědicům, dále likvidované lékárny a lékárny s novým majitelem a v národní správě). Údaje jsem doplnil z Lékárnických ročenek 1938 a 1947¹⁵³¹, kde jsem porovnal majitele původně židovských lékáren před a po válce. Identifikace osudu byla i zde upřesněna ještě z několika doplňkových zdrojů (memoáry, webové projekty, seznam farmaceutů v zahraničním vojsku, nepublikované prameny). Výsledek třídění byl následující: **71** z nich přežilo, **56** bylo zavražděno, **1** padl jako voják v zahraničním vojsku, **1** zemřel před rokem 1939 a u **238** z nich je osud (prozatím) neznámý. Z **56** zavražděných jich bylo **6** v roce 1944 zavražděno během masakru Židů u města Pusztavám¹⁵³².

Soubor farmaceutů z Podkarpatské Rusi činil **87** osob. Zde chyběla možnost identifikace, protože prameny či odborná literatura jsou nedostupné¹⁵³³. Jen dílčí informace byly zjištěny rovněž z několika doplňkových zdrojů (akademické práce¹⁵³⁴, nepublikované prameny¹⁵³⁵, webové projekty¹⁵³⁶, seznam farmaceutů v zahraničním vojsku¹⁵³⁷, lékárnická ročenka z roku 1947¹⁵³⁸). Výsledek třídění byl následující: **5** z nich přežilo, **9** bylo zavražděno,

---

¹⁵²⁸ Ibidem.

¹⁵²⁹ Viz kapitola 14.1.3 PhMr. Wilhelm a Ernst Wollischové (Lékárna „U české koruny“, „Zur böhmischen Krone“, „Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech.

¹⁵³⁰ Dostupné online na: <http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=en>.

¹⁵³¹ Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938,

MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ, Milada, ed. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947.

¹⁵³² Viz: Tabulka 9.2.4- Českoslovenští židovští lékárníci zavraždění 16. 10. 1944 u městečka Pusztavám (severní Maďarsko).

¹⁵³³ Což mi potvrdili Raz Segal, s kterým jsem problém konzultoval (SEGAL, Raz. Genocide in the Carpathians: war, social breakdown, and mass violence, 1914-1945. Stanford, California: Stanford University Press, 2016).

¹⁵³⁴ ADAMČÍKOVÁ, Šárka. *Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín*, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

¹⁵³⁵ Židovské muzeum, Archiv orální historie, jednotlivé nahrávky, viz Seznam použité literatury.

¹⁵³⁶ Edah.sk

¹⁵³⁷ Vojenské zdravotnické listy, s. 217-218.

¹⁵³⁸ MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ, Milada, ed. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947 (někteří pracovali v lékárnách na území ČSR po roce 1945).

1 z nich zemřel před rokem 1939 a u **72** z nich je osud (prozatím) neznámý. Z **9** zavražděných byl **1** v roce 1944 zavražděn během masakru Židů u města Pusztavám

Po ukončení druhé světové války vyvstala otázka navrácení majetku židovským obyvatelům, tedy i lékáren. V historických zemích byla restituována pouze jedna ze tří lékáren: „Na Příkopě“ v Praze, která byla vrácena dědicům původního majitel, PhMr. Paula Munka. Lékárna „U dobrého pastýře“ v Brně byla převedena do národní správy (původní majitel PhMr. Wilhelm Bermann byl zavražděn s celou svojí rodinou) a lékárna „Moravia“ v Ostravě manželů Fantových (oba byli zavražděni) byla uzavřena již v roce 1944 německou okupační správou a její provoz nebyl po již po válce obnoven. Lékárny židovských majitelů ze Sudet byly jako německý majetek automaticky znárodněny a na nároky původních majitelů již nebyl brán zřetel. Do ČSR se sice vrátili dva z nich, PhMr. Nathan Sternklar (lékárna „U orla“ v Liberci¹⁵³⁹) a PhMr. Ernest Wollisch (po válce si změnil jméno na Arnošt Voliš¹⁵⁴⁰), předválečný majitel lékárny „U české koruny“ v Karlových Varech. Ani jednomu z nich nebyla lékárna vrácena (PhMr. Voliš vedl i soudní spor, ale neuspěl¹⁵⁴¹). Oba opět odešli do zahraničí.

Na Slovensku vzhledem byla situace komplikovanější. Při zhodnocení jsem opět vycházel z práce Tomáše Lacky. Údaje jsem doplnil z Lékárnických ročenek 1938¹⁵⁴² a 1947¹⁵⁴³, kde jsem porovnal majitele původně židovských lékáren před a po válce. Tím byl získán soubor zahrnující **108** lékáren. Výsledek třídění byl následující: **42** lékáren bylo vráceno přímo původnímu majiteli, **22** jeho dědicům, u **24** z nich nebyl již naživu nikdo z dědiců (lékárna byla pod národní správou nebo měla nového majitele), u **13** „arizovaných“ lékáren Lacka neuvedl údaje a **7** z nich bylo likvidováno a po válce již nebylo obnoveno.

Zbyly už jen dva malé soubory: emigrace a účast v zahraničním vojsku (východní i západní). Emigrace byla zjištěna u **7** osob (**1** z nich po první světové válce). **3** z nich emigrovaly do Izraele, **2** do USA, **1** do Anglie a **1** osoba do (tehdejší) SRN.

V případě účasti židovských farmaceutů se jednalo o soubor **23** osob (z toho **1** žena). V československé zahraničním vojsku na Západě působilo **12** osob (**1** z nich padl), v 1. československém armádním sboru v SSSR **4** osoby (z toho **1** žena), na Středním východě

---

¹⁵³⁹ Viz: 14.1.6 PhMr. Nathan Sternklar a PhMr. Moritz Sternklar (lékárna „U orla“ Adler-Apotheke, Apotheke „Zum Adler“ v Liberci).

¹⁵⁴⁰ Viz kapitola 14.1.3 PhMr. Wilhelm a Ernst Wollischové (Lékárna „U české koruny“, „Zur böhmischen Krone“, „Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech.

¹⁵⁴¹ Ibidem.

¹⁵⁴² *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938.

¹⁵⁴³ MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ, Milada, ed. *Lékárnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947.

narukovali 3 farmaceuti, 1 nastoupil v roce 1939 do československého legionu v Polsku a u 2 z nich nebylo možné tento údaj zjistit¹⁵⁴⁴.

V těchto získaných datech jsem analyzoval získané informace z publikovaných i nepublikovaných pramenů. Cílem této práce bylo popsat osudy židovských farmaceutů a získaná fakta reflektovat toto zadání. Tato fakta jsem zasadil do kontextu, jak dějin obecně, tak historie Židů (z území historických zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi) a farmacie¹⁵⁴⁵. Vzhledem k mnohotvárnosti tématu, jsem výčet fakt doplnil informacemi o konkrétních lidských osudech farmaceutů, které doplnily a ilustrovaly předložená data. Nezbytnou součástí dějin farmacie je i farmaceutický průmysl¹⁵⁴⁶, kde „Židé hráli nezanedbatelnou roli a proto součástí práce je i kapitola věnována jejich roli v českém farmaceutickém průmyslu v první polovině dvacátého století.

Předložená fakta byly důležité pro stanovení směru dalšího práce na tomto tématu. Při práci na dizertaci jsem našel řadu témat, které by si zasloužily podrobnější zpracování vzhledem k fascinující mnohovrstevnatosti a propojenosti jednotlivých témat navzájem. Jako příklad bych uvedl dějin židovských lékáren v pražském židovském ghettu od 17. do 19. století, lékárnu v ghettu Terezín (podrobně identifikovat inventář, personál a organizaci práce), osudy židovských farmaceutů na Podkarpatské Rusi v letech 1918-1946 a v neposlední řadě další získání informací o jednotlivých mých židovských kolegyních a kolezích, které by pomohly dále objasnit a konkretizovat jejich osudy, neboť jejich osudy je nutné nejen ozřejmit, ale rovněž neustále připomínat a zachovat jako zkušenost a varování nejen pro naši, ale i pro budoucí generace.

---

¹⁵⁴⁴ Viz kapitola:11.3. Židovští farmaceuti v československém zahraničním vojsku 1939-1945.

¹⁵⁴⁵ Viz kapitoly 4.2. Židé v evropské farmacii od antických dob do 19. století, 4.3. První židovští lékárníci v českých zemích, 4.4. Židovská lékárna v Židovském Městě v Praze 18. století – 1873 a 4.5. Židé v lékárenství v českých zemích 1867–1918.

¹⁵⁴⁶ Viz kapitoly 5.10.1 Firma Interpharma, Praha, 5.10.2 Firma Ing. Robert Heisler, Chrást u Chrudimi, 5.10.3 Firma Norgine, Ústí nad Labem.

14. Textová příloha

14.1 Konkrétní osudy židovských farmaceutů z Čech, Moravy a Slezska¹⁵⁴⁷

14.1.1 PhMr. Zikmund Nagel (lékárna „U Jungmanna“ v Praze)

PhMr. Zikmund (Zygmund) Nagel patřil k židovským magistrům farmacie, kteří přišli do Československa z ciziny. Narodil se 5. 1. 1907 se v Přemyšli, kde bylo jedním z velkých měst v Haliči, tehdy západní části Rakouska-Uherska, Předlitavsku.

Pocházel ze sekulární rodiny židovských advokátů. Gymnázium vystudoval ve Vídni a poté odešel studovat farmacii do Prahy, kde v letech 1930 až 1932 vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Promoval 20. 6. 1932¹⁵⁴⁸.

Vzpomínky na něj se zachovaly díky jeho dceři Heleně Kleinové (narozena 1948), která se v roce 2011 zúčastnila projektu „Paměť národa¹⁵⁴⁹“. V rámci svého vyprávění vzpomínala i na svého otce-farmaceuta a jeho tragický osud:

„...prezident Masaryk byl pro mého otce něco jako svatý. On ho adoroval, obdivoval, masarykovské Československo bylo pro mého otce něco jako ráj na zemi (2).“

PhMr. Nagel pracoval v lékárně na Jungmannově náměstí podle vzpomínek jeho dcery: *„...otec byl velice jemný, intelektuální člověk. On měl rád kavárny, miloval Prahu, v životě neměl velké ambice, pracoval v lékárně na Jungmannově náměstí. (2)“*

Jeho jméno bohužel v lékárnických ročenkách té doby nefigurovalo, nicméně v té době sídlila v Praze II na Jungmannově náměstí lékárna „U Jungmanna“, kterou měl v nájmu PhMr. Zdeněk Jirkovský¹⁵⁵⁰.

PhMr. Zygmund Nagel se před válkou oženil a manželům se narodila dcera Dita. Po příchodu nacistů byla celá rodina transportována nejprve do židovského ghetta ve Varšavě a pak do KZ Auschwitz. PhMr. Nagelovi zachránilo život jeho lékárnické povolání, ale jeho manželka s dcerou byly zavražděny v plynových komorách. Před Hildou Kleinovou její otec nikdy nevzpomínal, jak se mu podařilo přežít věznění v KZ Auschwitz¹⁵⁵¹.

---

¹⁵⁴⁷ Viz také: ARNDT, Tomáš - DOHNAL, František: Významné osobnosti z řad židovských farmaceutů z českých zemí od 18. do 20. století. In: SLABOTÍNSKÝ, Radek (ed.): Medicína, farmacie a veterinární lékařství. Kapitoly k dějinám a vybraným tématům. Edice Acta Musei Technici Brunensis, svazek 12. Brno, Technické muzeum v Brně 2017, s. 71 - 77

¹⁵⁴⁸ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939.

¹⁵⁴⁹ Helena Kleinová. Paměť národa [online]. 2011 [cit. 2017-01-24]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/kleinova-helena-1948-1457> .

¹⁵⁵⁰ RUSS, František, ed. Lékárnická ročenka 1938. Praha. 1.: Svaz čl. lékárnictva, 1938, s. 212.

¹⁵⁵¹ Zde jde pouze ze vzpomínek pamětníků usuzovat, že PhMr. Nagel přežil jako jeden ze členů (celkem 22 osob) zdravotnického týmu, který spadal pod doktora Mengeleho a který dr. Mengele vyreklamoval z nástupu na transport a tím jim zachránil život. Důvody jeho jednání zůstanou zřejmě nejasné, je možné, že si budoval alibi pro poválečný soud. Stejným způsobem zachránil stovku židovských chlapců z řad vězňů. Stejně jako PhMr.

„Nikdy o tom nemluvil. On celou válku prožil v určitém stavu šoku, který ho neopustil až do mých asi tak 5-6 let. V tom šoku ztratil rodinu, znovu se oženil a žil první léta... (2)“

V Praze se po válce oženil. Jeho druhá manželka, Bitmanová, byla vdova – její muž, který byl stejně jako ona, příslušník Svobodovy československé armády, padl ve válce.

V roce 1948 se jim narodila dcera Helena. V roce 1965 celá rodina přesídlila do Izraele. Celoživotního traumatu z pobytu v pekle koncentrační tábora Auschwitz a také z toho, že nemohl zachránit svoji první rodinu, se se PhMr. Nagel nezbavil. V roce 1970, tři měsíce před svatbou své druhé dcery, spáchal sebevraždu. Hilda Kleinová se svým manželem se vrátili v roce 1992 do Československa¹⁵⁵².

Nagel se zřejmě zachránil i lékárník PhMr. Ludvík Sand, který pracoval v chudě vybavené lékárně v Osvětimi (ten se nakonec dožil osvobození v Dachau). Viz Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 334 a-h (INTERVIEW JMP 334 representation 986 original 1994-1995).

¹⁵⁵² Helena Kleinová. Paměť národa [online]. 2011 [cit. 2017-01-24]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/kleinova-helena-1948-1457>.

14.1.2 PhMr. Hilda Nadelová (lékárna „U spasitele“ v Dačicích)

PhMr. Hilda Nadelová se narodila 28. 1. 1907 v Novém Bohumíně. Jejím otcem byl Salo Nadel, majitel zdejšího hotelu Intercontinental. Tirocinální zkoušku složila roku 1929 v Opavě. Farmacii vystudovala v letech 1929-1931 na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Jako národnost uvedla německou národnost. Promovala 26. 6. 1931. Po absolutoriu pracovala jako kondicinující farmaceutka nejprve v lékárně „U anděla“ (1931-32, majitel PhMr. Eman Kraus), poté v lékárně „U spasitele“ v Dačicích (1932-34 majitel PhMr. Jan Skála, 1934-35 odpovědný správce PhMr. Jaroslav Mališ), „Moravcově lékárně“ v Moravské Ostravě (1935, PhMr. Paul Fanta) a konečně v lékárně „U Anděla strážce“ rovněž v Moravské Ostravě (1936, nejprve nájemce PhMr. Jahodář, pak PhMr. Josef Matěj). Po splnění povinného kvinkvenia nastoupila jako provisorka opět v lékárně „U spasitele“ v Dačicích od 1. 1. 1937¹⁵⁵³.

Tato lékárna byla založena jako koncesovaná roku 1830 PhMr. Antonem Sporou¹⁵⁵⁴. V roce 1900 prodal koncesi její dosavadní majitel PhMr. Mořic Lang PhMr. Karlu Škaredovi (1864-1918). Ten zemřel roku 1918 jako bezdětný a koncese připadla jeho vdově, paní Josefě Škaredové. Po jeho smrti zde jako odpovědný správce působil PhMr. Jan Skála (1867-1934). Během svého působení se zasnoubil s vdovou po majiteli, která se vzdala koncese v jeho prospěch. 21. 3. 1921 se PhMr. Skála ujal vedení lékárny jako nový majitel koncese. S vdovou Škaredovou se oženil 30. 4. 1921. Zemřel 29. 5. 1934 a Josefa Skálová se stala podruhé vdovou a majitelkou koncese na lékárně.

Po jeho smrti působil v letech 1934-1936 jako odpovědný správce PhMr. Jaroslav Mališ. Ten z lékárny odešel koncem roku 1936, protože obdržel vlastní koncesi pro lékárně ve Znojmě.

Od 1. 1. 1937 začala jako odpovědná správce v lékárně pracovat PhMr. Hilda Nadelová. Doba jejího působení byla stanovena v pracovní smlouvě na dobu tří let. Bohužel pro svůj židovský původ pracovala v této funkci pouze do konce července roku 1939. Do lékárny se ještě vrátila, od ledna do července 1940 pracovala v lékárně v pozici adjunkta (kondicinující farmaceut, který splňoval již podmínky pro vedení lékárny jako odpovědný správce). Funkci odpovědného správce po ní převzal k 1. 8. 1939 PhMr. Vilém Mareš¹⁵⁵⁵.

¹⁵⁵³ KUČEROVÁ, Miroslava. Z historie a života veřejné lékárny v Dačicích. In: Dačický vlastivědný sborník. VII. Dačice: Spolek přátel muzea v Dačicích, 2013, s. 99.

¹⁵⁵⁴ Ibidem, s. 90.

¹⁵⁵⁵ KUČEROVÁ, Miroslava. Z historie a života veřejné lékárny v Dačicích. In: Dačický vlastivědný sborník. VII. Dačice: Spolek přátel muzea v Dačicích, 2013, s. 100.

Nicméně k 31. 7. byla propuštěna definitivně vzhledem k tomu, že vstoupilo v platnost Vládní nařízení ze dne 4. 7. 1940 č. 136/1940 Sb., kterým bylo upraveno právní postavení Židů ve veřejném životě v Protektorátu Čechy a Morava. Podle paragrafu 4 odstavce 2 čísla 2 nesměli být Židé lékárníky, a to jak majiteli lékáren, tak ani nájemci, odpovědnými správce, ba ani kondicinujícími farmaceuty (i když v tomto ohledu byla stránkách lékárnického tisku vedena menší diskuze, ale oficiální výklad byl nesmlouvavý)¹⁵⁵⁶.

Další osud PhMr. Nadelové byl velmi tragický. Spolu s ostatními dačickými Židy byla transportována do Třebíče, odkud odjela dalším transportem 22. 5. 1942 z Třebíče do Terezína. Odtud odjela v transportu ze dne 25. 5. 1942 do Lublinu, kde byla zavražděna¹⁵⁵⁷.

---

¹⁵⁵⁶ VAŠATOVÁ, Barbora. Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945 [online]. 2014 [cit. 2017-01-23].

Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwie4LSC9tfRAhVGECwKHb8lCeYQFggeMAE&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpp%2Fdownload%2F120157273&usg=AFQjCNFGWe7uH4G4IYL6X02UubfBsbVvZQ&sig2=K8Ix-sQo4JvDzMn6EnwbwA>.

Diplomová práce. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 59-60.

¹⁵⁵⁷ PhMr. Hilda Nadelová. Památník Terezín [online]. 2014 [cit. 2017-01-23]. Dostupné z:

<http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/detail.php?table=ghetto&col=id&value=1675389>

14.1.3 PhMr. Wilhelm a Ernst Wollischové (Lékárna „U české koruny“, „Zur böhmischen Krone“, „Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech

Lékárna „U české koruny“ byla založena roku 1824¹⁵⁵⁸. Původně nesla název „Lippmanova lékárna“ po PhMr. Hugo Richardu Lippmanovi, který ji koupil v září 1877 od předchozího majitele, PhMr. Hugo Göttla (zemřel roku 1896). PhMr. Hugo Richard Lippmann promoval na vídeňské univerzitě v roce 1877. Do lékárny nastoupil 3. 7. 1877 a členem Grémia lékárníků se stal 13. 7. 1877. Lékárnu vedl do roku 1903, kdy se stal provizorem PhMr. Wilhelm Kohlmünzer (členem Grémia se stal 5. 3. 1904)¹⁵⁵⁹.

PhMr. Lippmann prodal lékárnu „U české koruny“ dne 1. 3. 1905 za 190 000 korun novému majiteli, PhMr. Wilhelmu Wollischovi.

PhMr. Wilhelm Wollisch se narodil 18. 11. 1865 v městě Tlumač v Haliči¹⁵⁶⁰, v té doby součásti Rakouského císařství. Lékárna pod jeho vedením prosperovala. Růžičková ve své práci uvádí obrat lékárny v letech 1917–1923¹⁵⁶¹:

Tabulka 14.1.3.1- Čistý zisk lékárny „U české koruny“ v Karlových Varech v letech 1917–1923¹⁵⁶²

Rok	Čistý zisk v Kč
1917	35 040
1918	52 691
1919	51 123
1921	315 800
1922	113 500
1923	83 820

Na začátku roku 1935 (4. 1.) ji prodal svému synovi Arnoštu Wollischovi, který ji získal právem trhovým. PhMr. Arnošt Wollisch se narodil 21. srpnu 1905 v Karlových Varech. Farmacii vystudoval na Německé univerzitě v Praze a promoval 23. 6. 1927. 1. 2. 1930, obdržel

¹⁵⁵⁸ ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 5417.

¹⁵⁵⁹ VANĚKOVÁ, Jitka. Dějiny lékárenství v Karlových Varech [online]. 2012 [cit. 2016-08-17]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/81158>. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 53.

¹⁵⁶⁰ Tlumač je dnes jedno z měst Ivanofrankivské oblasti, která je samosprávnou jednotkou v dnešní Ukrajinské republice.

¹⁵⁶¹ RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 55–56.

¹⁵⁶² RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 55.

ještě titul doktora přírodních vět za obhajobu rigorózní práce¹⁵⁶³ „Zur Kenntnis des 1,4,5 – Trioxantrachinons u. Über die Reinigung von Anthraden“.

Po zakoupení do lékárny nastoupil 1. dubna 1935¹⁵⁶⁴ a inkorporován do Grémia majitelů lékáren byl 31. srpna 1935¹⁵⁶⁵. majitelem zůstal až do září 1938, kdy uprchl z Karlových Varů v obavách o vlastní život¹⁵⁶⁶. Toto datum odpovídá zmínce v německé kronice města, že 14. 9. 1938 velká skupina Židů opustila město¹⁵⁶⁷.

Z Prahy emigroval do Anglie a odtud později v roce 1943 do USA, kde se 29. 6. 1943 přihlásil na československém konzulátu v New Yorku. Po ukončení druhé světové války se vrátili do Československa a prostřednictvím svého advokáta JUDr. Eugena Pšrossa z Prahy žádal o navrácení rodinné lékárny, ale neuspěl. Jako argument uváděl svoji odbojovou činnost během pobytu v Anglii a vlastenecké cítění – před válkou jeho lékárna měla nápis „U české koruny“ a byla považována za českou. Jedním z důvodů, proč mu nebyla lékárna ani dům vráceny, bylo to, že rozhodnutím nacistických úřadů v Karlových Varech připadl celý majetek rodiny Wollischů včetně lékárny německé správě města. Nepomohlo, ani když si změnil jméno na více česky znějící Arnošt Voliš. Po prohraném sporu odjel zpět do USA. Růžičková ve své práci poznamenala, že ještě roku 1970 žil v USA ve státě Illinois¹⁵⁶⁸.

Jeho rodiče, kteří zůstali na okupovaném území, byli zavražděni během shoah. Jeho otec, PhMr. Wilhelm Wollisch zemřel 28. 10. 1938 v koncentračním táboře, pravděpodobně se tak událo v Olšových Vratech na Karlovarsku, kde byli soustředěni Židé z Karlovarska, kteří neemigrovali nebo neodešli¹⁵⁶⁹. Jeho matka, Aloisie (Luise) Wollischová, byla po válce, 18. 6. 1946, prohlášena za mrtvou¹⁵⁷⁰.

Ostatní členové rodiny, vdova po PhMr. Wollischovi, Luise Wollisch, s dcerou Julií (narozena 22. 2. 1907, provdaná Königová, manžel Karl se s ní rozvedl) a vnoučaty Pavlem

---

¹⁵⁶³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931), folio 474.

¹⁵⁶⁴ VAŇKOVÁ, J. Dějiny lékárenství v Karlových Varech [online]. 2012 [cit. 2016-08-17]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/81158>. Vedoucí práce Ladislava Valášková, s. 53.

¹⁵⁶⁵ Viz Fond Hlavního Grémia lékárníků, Gremiální knihy 1782–1950, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu.

¹⁵⁶⁶ RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 55–56.

¹⁵⁶⁷ ADAMOVICOVÁ, Barbora. Perzekuce Židů na Karlovarsku v období 2. světové války [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/13600>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Dagmar Demjančuková, s. 13.

¹⁵⁶⁸ RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 55–56.

¹⁵⁶⁹ ADAMOVICOVÁ, Barbora. Perzekuce Židů na Karlovarsku v období 2. světové války [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/13600>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Dagmar Demjančuková, s. 15.

¹⁵⁷⁰ RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 56.

(narozený 15. 4. 1936) a Hanušem Königem (narozený 20. 3. 1933), odešli do Prahy, kde bydleli na adrese U nových vil 943, Praha XIII. Všichni čtyři byli transportováni z Prahy 31. 10. 1941 do ghetta v Lodži, kde byli zavražděni¹⁵⁷¹, pravděpodobně v pojízdných plynových komorách v Chelmnu, jak uvedla její netař, paní Wendy Wollisch z USA (Kalifornie)¹⁵⁷².

Lékárnu „U české koruny“ vedl po válce jako národní správce PhMr. Jan Adamec¹⁵⁷³. Po vyvlastnění lékáren komunistickým režimem připadla lékárna národnímu podniku Medika a následně byla zrušena. Začátkem 80. let 20. století byla na jejím místě prodejna tabáku¹⁵⁷⁴.

---

¹⁵⁷¹ Luisa Wollischová. Holocaust.cz [online]. 2014 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/144865-luisa-wollischova/>.

¹⁵⁷² Julie König: Page of Testimony, Yad Vashem. USA, 2013. Dostupné také z: http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=en&s_lastName=Wollisch&s_firstName=Luise&s_place=Czechoslovakia

¹⁵⁷³ RŮŽIČKOVÁ, Ivana. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 56.

¹⁵⁷⁴ RŮŽIČKOVÁ, I. Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1982. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, s. 55–56.

14.1.4 PhMr. Richard Teichmann (lékárna „Orion“, „Orion“ – Apotheke“ v Karlových Varech)

Lékárna „Orion“ byla v Karlových Varech založen již s právem osobním (koncesovaná) roku 1923. Nacházela se v domě „Rebenstock“, který prošel (včetně lékárenských prostor) v roce 1928 rekonstrukcí. Ke dni 29. 9. 1929 se zakladatel a dosavadní majitel PhMr. Karel Kocura vzdal koncese na ní ve prospěch PhMr. Richarda Teichmanna, který ji zakoupil. PhMr. Richard Teichmann se narodil 13. 3. 1889 v Moravské Ostravě. Farmacii vystudoval na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze a promoval 18. 4. 1913. Hodnocení „výtečně“ získal jak ze zkoušek přípravných, tak z vlastní rigorózní zkoušky. O vlastní udělení koncese požádal PhMr. Teichmann 7. 11. 1929 Zemský úřad pro Čechy v Praze. Koncese mu byla udělena ke dni 19. 9. 1930 a zaplatil za ni taxu 3000 Kč.

PhMr. Teichmann byl zručným obchodníkem a podnikatelem. Vyvedl lékárnou ze ztráty, navíc vyráběl řadu speciálních přípravků na doplnění lázeňské léčby. Velmi oblíbená byla přísada Fluorin. Byla také velmi společensky činný – pořádal ve svém domě koncerty. Prostřednictvím těchto koncertů se seznamoval se zajímavými lidmi, například byl přítelem spisovatele a novináře Karla Čapka¹⁵⁷⁵.

V Karlových Varech se právě kromě lékárníka PhMr. Teichmanna Karel Čapek spřátelil s lékařem MUDr. Ladislavem Hybnerem. PhMr. Teichmann bydlel v domě Salvator ve Vřídelní ulici. PhMr. Teichmann podnikal s Karlem Čapkem automobilové výlety do okolí Karlových Varů a také ho zval k sobě domů (k tomu jistě přispělo, že manželka PhMr. Teichmanna, Marie, byla výborná kuchařka)¹⁵⁷⁶.

Národnostní prostředí se v polovině 30. let v Karlových Varech stále více zostřovalo a tak PhMr. Teichmann prozíravě prodal lékárnou a podstoupil koncesi PhMr. Brychtové – Hellové, které zanechal i své některé předpisy na speciality lékárny „Orion“. Nová majitelka začala lékárnou provozovat 1. 6. 1935. PhMr. Teichmann odešel do bezpečnější Prahy¹⁵⁷⁷. V roce 1937 je uváděna jako majitelka lékárny PhMr. Helena Hellová. Za války byla lékárna vyvlastněna Němci a jejím majitelem se stal PhMr. Walter F. Dobnauer, který v květnu 1945 spáchal sebevraždu. Po jeho smrti byla lékárna a dům prázdné a volně přístupné až do listopadu 1945, což přispělo k jejich dezolátnímu stavu.

---

¹⁵⁷⁵ Karel Čapek si oblíbil poklidné prostředí Karlových Varů a jezdil sem každoročně v letech 1932-1935. Léčil si zde žaludeční neurózu a pracoval na řadě svých knih (v roce 1933 na románu *Povětroň* a v roce 1935 na románu *Válka s mloky*). Bydlel v lázeňském domě Anglický dvůr v Sadové ulici. Příležitostně ho tam navštěvovala jeho budoucí žena Olga Scheinpflugová.

¹⁵⁷⁶ Karel Čapek na Karlovarsku. WAJS, Miloslav, KOPECKÁ, Hana a Zora PRAŽSKÁ, ed. Karel Čapek na Karlovarsku. Karlovy Vary: Okresní knihovna v Karlových Varech a Český literární fond v Praze, 1990, s. 8-10.

¹⁵⁷⁷ *Ibidem*, s. 76-78.

PhMr. Teichmannovi se podařilo válku přežít a roku 1945 se vrací do Karlových Varů, kde zakládá ve čtvrti Bohatce, výrobu kosmetických a léčivých přípravků Carlotherm. Na svoji dobu měl výrazné sociální citění, jak lze soudit z toho, že ve firmě zaměstnal několik zaměstnanců se sníženou pracovní schopností. Jeho podnik byl roku 1950 znárodněn a dále působil jako Vřídlo, výrobní družstvo invalidů. Pod názvem Vřídlo existuje firma i v současnosti. K nejznámějším výrobkům firmy Carlotherm patřily značky Carlotherm, Tarlon, Ozal nebo Arnika.

Po válce byla lékárna „Orion“ vrácena zpět PhMr. Heleně Brychtové-Hellové, která je ještě roku 1947 v Lékárenské ročence uváděná jako majitelka. Samotný dům, kde byla lékárna, byl od 1. 2. 1946 majetkem Československých státních lázní a byl v dosti špatném stavu. V roce 1947 proběhla rekonstrukce celého domu včetně lékárny. Po komunistickém puči v roce 1948 se stala z majitelky PhMr. Hellové-Brychtové již jen národní správkyň lékárny. V roce 1952 její nový provozovatel, národní podnik Medika rozhodl o likvidaci lékárny. Na přelomu 70. a 80. let byl v bývalém domě Rebenstock zřízen lázeňský dům Buzuluk a v prostorách, kde byla dříve lékárna, sklad minerálních vod. PhMr. Teichmann bydlel v Karlových Varech i v 60. letech, jak dosvědčuje ve své črtě „Karel Čapek na Karlovarsku“ PhDr. Miloslav Weiss¹⁵⁷⁸:

„Podařilo se mi osobně poznat lékárníka Teichmanna roku 1965 v jeho tehdejší bytě v Tyršově ulici č. 6. Sám violoncellista, udržoval tu na domácích koncertech českou hudební tradici Karlových Varů a zde také uchovával archiv Českého kvarteta. I v tomto bytě jsem cítil jako stále přítomné fluidum Čapkovy osobnosti, když jsem nahlížel do nevázaných výtisků Čapkových knih s autorovým srdečným věnováním, tady jsem se s požitkem zahleděl do Čapkových fotografických snímků staré lucerny, ovečky nebo psíka.“

PhMr. Teichmann nezatrpkal a byl nadále velmi činný, o čemž svědčí i dvě zachované žádosti o patenty. Roku 1966 si spolu s Ing. Janem Mímrou patentoval „Kosmetický přípravek s keratolytickými účinky“¹⁵⁷⁹ a v roce 1969 již samostatně „Způsob výroby slatinné kompresy“¹⁵⁸⁰. PhMr. Richard Teichmann zemřel v roce 1975 a je pochován na Novém židovském hřbitově v Praze-Strašnicích.

---

¹⁵⁷⁸ Karel Čapek na Karlovarsku. WAJS, Miloslav, KOPECKÁ, Hana a Zora PRAŽSKÁ, ed. Karel Čapek na Karlovarsku. Karlovy Vary: Okresní knihovna v Karlových Varech a Český literární fond v Praze, 1990, s. 10.

¹⁵⁷⁹ MIMRA, Jan a Richard TEICHMANN. Kosmetický přípravek s keratolytickými účinky: Patentový spis. 1966. Praha. 127162 A 61 k. Uděleno 15. X. 1967. Zapsáno 12. III. 1966.

¹⁵⁸⁰ TEICHMANN, Richard. Způsob výroby slatinné kompresy: Patentový spis. 1969. Československo. 134 165 A 61 f. Uděleno 8. II. 1968. Zapsáno 15. XI. 1969.

14.1.5 PhMr. Leo Duschak (lékárna „U zlatého lva“ v Radnicích u Plzně)

V této lékárně pracoval jako kondicinující farmaceut v roce 1937 PhMr. Leo Duschak. PhMr. Duschak se narodil 8. 11. 1899 v Podbořanech. Jeho otec Ignaz (Hynek) Duschak (narozen 25. 12. 1868 v Praze) byl významným rabínem. Jeho matka byla Šarlota Duschaková (narozena 26. 11. 1869). Postupně jako rabín působil v Kašperských Horách (1895-1901), Hartmanicích (1902-1907) a Podbořanech (1908-1938)¹⁵⁸¹. Leo Duschak vystudoval farmacii na Německé univerzitě v Praze. Promoval v roce 1925. Jako národnost při zápisu uvedl národnost židovskou. Lékárna „U Zlatého lva“ v Radnicích u Plzně sídlila na adrese Náměstí, č. p. 64. Majitelem byl PhMr. Norbert Chleborád a vedl ji právem osobním jako koncesovanou lékárnu. Založena byla roku 1925. V roce 1938 po zaboru Podbořan (německy Podersam) odešli rodiče Leo Duschaka – otec Ignatz a matka Charlotta (narozena 26. 11. 1869) do Prahy. Podle nedatovaného Protokolu uprchlíka¹⁵⁸² bydleli po odchodu do Prahy na Žižkově v Sudoměřské ulici č. p. 34.

V tomto dokumentu rabín Duschak uvedl, že z Podbořan odešel z obavy o vlastní život a vždy byl dobrým Čechem (uvedl českou národnost). Všechn nábytek si manželé Duschakovi odvezli sebou. Ignatz Duschak dále uvedl, že nehledě na mnichovské události měl v plánu prožít důchod v Praze, jak může dosvědčit jeho přítel, Zikmund Šrekr, rabín na Žižkově. Žili ze svých úspor a čekali, až rabínu Duschakovi bude přidělena starobní renta. Do ciziny nehodlali přesídlit.

Dochoval se ještě dokument z období Protektorátu ze 13. 4. 1939, kdy byl Ignatzi Duschakovi úřadem zemského prezidenta zamítnut pobyt v Praze¹⁵⁸³.

Jejich poslední známá adresa v Praze byla Starodejvická 6, Praha XIX.

Stejná adresa je uvedena i u PhMr. Leo Duschaka, takže je pravděpodobné, že z Radnic u Plzně odešel za rodiči do Prahy. Všichni tři byli transportováni 2. 7. 1942 do Terezína. PhMr. Leo Duschak byl transportován zanedlouho 25. 8. 1942 do koncentračního tábora v Malém Trostinci, kde byl zavražděn. Jeho rodiče byli oba transportováni 22. 10. 1942 do koncentračního tábora Treblinka, kde byli také zavražděni¹⁵⁸⁴.

---

¹⁵⁸¹ FIEDLER, Jiří. Počet Židů v Hartmanicích: Z dokumentace Židovského muzea v Praze sebrané Jiřím Fiedlerem. In: *Horská synagoga Hartmanice* [online]. Hartmanice: Památník Hartmanice, spolek, 2010 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.hartmanice.cz/cz/zide-v-hartmanicich/>

¹⁵⁸² Národní archiv Praha, Policejní ředitelství v Praze, 1931-1940, Duschak Hynek, signatura D 1553/2.

¹⁵⁸³ Ibidem.

¹⁵⁸⁴ Databáze obětí holocaustu. www.holocaust.cz.

14.1.6 PhMr. Nathan Sternklar a PhMr. Moritz Sternklar (lékárna „U orla“ Adler-Apotheke, Apotheke „Zum Adler“ v Liberci)

Lékárna „U orla“ byla založena v roce 1873 reálným právem. V roce 1937 byla jednou ze šesti libereckých lékáren. V tomto roce sídlila na Nádražní ulici v čísle popisném 6¹⁵⁸⁵. Původní jméno bylo ještě za monarchie „U říšského orla“ (Reichsadler-Apotheke).

PhMr. Nathan Sternklar se narodil 26. 7. 1877 v městě Sadagora na území Bukoviny, která byla tehdy jako korunní země součástí Rakouska-Uherska. V městě byla silná židovská chasidská komunita. Vystudoval farmacii na Univerzitě v Černovicích, hlavním městě Bukoviny a promoval 4. 7. 1903. Po přestěhování do Liberce (v roce 1917) se stal nejprve nájemcem lékárny 1. 10. 1917 a za několik let i jejím majitelem – ke dni 22. 2. 1923¹⁵⁸⁶. V lékárně pracoval i jeho bratr PhMr. Moritz Sternklar (narozen roku 1880 a promoval roku 1906)¹⁵⁸⁷. V roce PhMr. Nathan Sternklar přemístil lékárnu (jak mu umožňovalo reálné právo) z původního místa v čp. 34 - III (třetí liberecká čtvrť, Jeřáb, již neexistující dům)¹⁵⁸⁸ do nového působiště – do nově postavené budovy na Soukenném náměstí (Tuchplatz) číslo 4¹⁵⁸⁹. Tuto budovu si nechal postavit sám PhMr. Sternklar. Lékárna se nacházela v přízemí a nad ní byly obytné prostory.

PhMr. Nathan Sternklar se v Liberci oženil s dcerou obchodníka s konfekčními oděvy Benedikta Fischera. Jeho bratr Moritz se oženil s další dcerou téhož obchodníka. Bohužel jak PhMr. Moritz Sternklar, tak celá jeho rodina¹⁵⁹⁰ byla zavražděna v Treblince¹⁵⁹¹. Naproti tomu PhMr. Nathan Sternklar válku přežil. Podle Edelmanové se vrátil zpět do své lékárny. Nicméně vzhledem k tomu, že lékárna U orla jako německý konfiskát podléhala převzetí národním správcem, lékárnu nezískal. A to i přesto, že provozovatel lékárny během války, PhMr. Emil

---

¹⁵⁸⁵ ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 538.

¹⁵⁸⁶ Fond Hlavního Grémia lékárníků, Gremiální knihy 1782–1950, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu.

¹⁵⁸⁷ GROGER, Herbert, ed. Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 173.

¹⁵⁸⁸ AML (Archiv města Liberce) - X. (zdravotnictví), karton č. 9.

¹⁵⁸⁹ ENGELMANN, Isa. *Reichenberg und seine jüdischen Bürger: zur Geschichte einer einst deutschen Stadt in Böhmen*. Münster: LIT, 2012, s. 127.

¹⁵⁹⁰ Moritz Sternklar (10. 10. 1880-8. 10. 1942, Treblinka), manželka Marta Sternklarová (19. 9. 1897-8.10.1942, Treblinka), Arnošt Fischer, bratr manželky (28. 6. 1887-22. 10. 1942, Treblinka), Hanuš Sternklar, syn (20. 5. 1927-8. 10. 1942, Treblinka). Viz Databáze obětí na www.holocaust.cz.

¹⁵⁹¹ Ibidem, s. 128.

Schubert¹⁵⁹² po ukončení války předal lékárnu zpět PhMr. Nathanu Sternklarovi po jeho návratu¹⁵⁹³. Národním správcem byl v roce 1947 PhMr. František Slíva¹⁵⁹⁴.

PhMr. Nathanu Sternklarovi se podařilo uprchnout s manželkou Liese Sternklarovou¹⁵⁹⁵ 30. dubna 1939 z území Protektorátu Čechy a Morava. Vlákem se dostali společně s dalšími židovskými uprchlíky do Vídně, kde nastoupili do přeplněné výletní lodě, která je dopravila po Dunaji do bulharského přístavu Sulina, kde se řeka vlévala do Černého moře.¹⁵⁹⁶ Po složité cestě cestující vystoupili 2. září 1939 na půdu Svaté země¹⁵⁹⁷. Byli internováni v táboře Sarafandu nedaleko Tel Avivu. Mladší, schopní služby v armádě byli odvedeni, většina ale zůstala, včetně PhMr. Sternklara, v táboře.

Po odchodu odvodní komise ho čekal civilní život. Obecně byli tito uprchlíci pod správou *Jewish Agency*. Zprávy o jeho pobytu v britské Palestině nebyly zatím nalezeny. Po válce, jak bylo zmíněno, se vrátil do Liberce, ale lékárná mu nebyla vrácena¹⁵⁹⁸.

---

¹⁵⁹² Ibidem, s. 316.

¹⁵⁹³ Ibidem, s. 202.

¹⁵⁹⁴ KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. *Lékařnická ročenka 1947-1948*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 174.

¹⁵⁹⁵ United States Holocaust Memorial Museum; Illegal Immigration to Palestine; Record Group: *RG-68.067M*; File: *0345200837*.

¹⁵⁹⁶ Zde cestující přestoupili na nákladní loď *Frosulla*, na kterém vypluli směr britské mandátní území Palestina. Podmínky na tomto parníku byly podstatně horší než na luxusní, byť přeplněné výletní lodi, kterou cestovali předtím. Tato loď zakotvila v Bejrútu, tehdy pod francouzskou mandátní správou. Velitel přístavu chtěl uprchlíky vrátit zpět na loď vzhledem k tomu, že neměl záruku, kdo za ně zaplatí. Nakonec za uprchlíky zaplatili sionistické organizace a mohli zůstat v Bejrútu. Zde se kapitán lodi *Frosulla* dohodl se skupinou polských sionistů a uprchlíci z Protektorátu cestovali s nimi na palubě nákladní lodi *Tiger Hill*. Loď byla na 1. 9. 1939 moři ostřelována britskou lodí střežící hranice britského mandátního území Palestina a několik polských sionistů přišlo o život. JIRKA, Luděk. Útěk z Prahy do Palestiny. *Český rozhlas Plus: Leonardo-věda a technika* [online]. Praha: Český rozhlas, 2010 [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/718857.

¹⁵⁹⁷ Ancestry.com. Palestine, Illegal Immigration from German-Occupied Europe, 1938-1945 (USHMM) [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2012. Dokument je z 8. 9. 1939.

¹⁵⁹⁸ Účastníkem cesty z Vídně od Tel Avivu byl i známý novinář a publicista Bedřich Utitz (1920), který zanechal svědectví, viz JIRKA, Luděk. Útěk z Prahy do Palestiny. *Český rozhlas Plus: Leonardo-věda a technika* [online]. Praha: Český rozhlas, 2010 [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/718857. K dispozici je i zvukový záznam v archivu webu.

14.1.7 PhMr. Karl Kürschner (lékárna „U Zlatého jelena“ v Domažlicích)

PhMr. Karl Kürschner se narodil 10. 1. 1902 v Deštné (okr. Kamenice n. Lípou) jako syn obvodního lékaře Dr. Filipa Kürschnera a Alžběty Kürschnerové. Celá rodina se posléze přestěhovala do Jihlavy¹⁵⁹⁹. V roce 1925 promoval jako farmaceut na přírodovědné fakultě Německé univerzity v Praze (jako národnost uvedl při zápisu – německá). V roce 1928 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U bílého lva“ na Příkopech číslo 37, kterou v té době vedl a vlastnil další židovský farmaceut, lékárník PhMr. Leo Brauner. V roce 1929 nastoupil jako kondicinující farmaceut (též asistent) v lékárně u „U zlatého jelena“ v Domažlicích¹⁶⁰⁰, kdy byl jejím provizorem PhMr. Karel Brod.

PhMr. Karel Brod jako provizor vedl lékárnou od roku 1923 do 31. 3. 1929. Od 1. 4. 1929 do konce roku 1930, pracoval v lékárně, jako provizor PhMr. František Zavázal. Za něho, v letech 1929–1930, PhMr. Karel Kürschner pracoval jako asistent. Od 1. 1. 1931 se stal provizorem. Lékárnou vedl až do 30. 9. 1939, kdy musel odejít vzhledem k diskriminujícím rasovým zákonům Protektorátu¹⁶⁰¹. Odešel do Prahy, kde pracoval židovské nemocnici v Dušní ulici. V listopadu 1941 byl transportován do Terezína, kde působil jako správce lékárny v ghettu. Zde se ještě také stihl oženit¹⁶⁰². Podílel se také na vzdělávací činnosti. V roce 1943 přednesl přednášku „Hospodárný předpis léků“.

Její přepis se bohužel nezachoval¹⁶⁰³. Nicméně je k dispozici recenze této přednášky, kterou napsal MUDr. Reiss, který byl lékařem bloku B IV¹⁶⁰⁴. V ní uvádí:

---

¹⁵⁹⁹ Ve zdejší lékárně „U svaté trojice“ absolvoval Karl Kürschner tirocínální praxi. Tirocínální zkoušku složil 17. 7. 1923 v Brně.

¹⁶⁰⁰ Lékařna měla dlouhou historii. Byla založena roku 1786 s právem radikovaným jako náhrada za zrušenou řádovou lékárnou v městečku Pivoň nedaleko Domažlic. Prvním majitelem byl Barbora Baumgartnerová původem z Bavorska) a vedl ji její manžel Georg Baumgartner, lékárník také z Bavorska. Viz Historie lékáren na Domažlicku. V roce 1893 zemřel její dosavadní majitel PhMr. Karel Prášil. Lékařna připadla právem vdovským jeho ovdovělé manželce Anně Prášilové. Po jeho smrti se vdova následujícího roku seznámila s PhMr. Leopoldem Lichtenbergem, asistentem v Šimanově lékárně v Klatovech, za kterého se poté provdala 16. 4. 1894. Lichtenberg pak přešel hned v květnu téhož roku na domažlické lékárny jako provizor. Od 1. 1. 1895 se stal spolujednatel. Tento stav setrval až do smrti PhMr. Lichtenberga (zemřel 21. 11. 1923).

Po jeho smrti paní Antonie Lichtenbergová, která již podruhé spravovala lékárnou právem vdovským, pověřila vedením lékárny PhMr. Karla Broda. *Lékařna U zlatého jelena s.r.o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=83.

¹⁶⁰¹ Rod Prášilů v domažlické lékárně. *Lékařna U zlatého jelena, s. r. o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84.

¹⁶⁰² Archiv muzea Chodska (AMCH), strojopis Jaroslav Beneš: Historie lékáren na Domažlicku (1981), signatura A2/2d, s. 51.

¹⁶⁰³ MAKAROVA, Jelena Grigorjevna, Victor KUPERMAN a Sergei MAKAROV. *Univerzita přežití: osvětlová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002, s. 144.

¹⁶⁰⁴ Ibidem, s. 144.

„Na rozdíl od "normální" situace není předpis léků v Terezíně svázán s ekonomickými faktory. Vše se točí kolem jejich dostupnosti. Alternativní předepisování a "chemická improvizace" jsou nevyhnutelné. Přes pravidelný nedostatek nezbytných léků

dostávali pacienti v pooperační péči a zvláště umírající všechny potřebné léky, což je ospravedlněno humanistickou a lékařskou perspektivou. Lékařská péče v ghettu nezávisí na klientově sociálním a hospodářské postavení, všichni si jsou rovni. Nejsou soukromípacienti žádné nemocenské pojišťovny" napsal dr. Reiss. Dále poznamenal: „Musíme však dnes možnost důkladné a svědomitě prohlédnout a pak i pak i s tím málem prostředků, které máme k dispozici, dá mnohé dosáhnout.

Musíme se zasadit o to, aby lékař nebyl jen automatem na recepty a léky. Nemá jen své nemocné zásobovat pilulkami, prášky a tinkturami, nýbrž jim má být i svědomitým poradcem a vychovávat je ke zdravému způsobu života a životnímu názoru. To by se zde mělo propagovat a provádět v zájmu jednotlivých nemocných, v zájmu samotných židovských lékařů, ...a konečně v zájmu židovského národního zdraví a národního ozdravení."

Osud PhMr. Kürschnera a jeho rodiny byl tragický. V říjnu 1944 byla celá rodina transportována do Osvětimi, kde byli všichni zavražděni v plynové komoře. PhMr. Kürschner měl bratra Milana, který shoah přežil a po válce pracoval jako lékař v Jihlavě¹⁶⁰⁵.

---

¹⁶⁰⁵ Archiv muzea Chodska (AMCH), strojopis Jaroslav Beneš: Historie lékáren na Domažlicku (1981), signatura A2/2d, s. 107.

14.1.8 PhMr. Karel Brod (lékárna „U Zlatého jelena“ v Domažlicích a lékárna „U sv. Václava“ v Rovensku pod Troskami)

PhMr. Karel Brod se 1. 1. 1888 se narodil v Habrech u Čáslavi (dnes kraj Vysočina).

Jeho otcem byl zdejší obchodník Jindřich Brod. Tirocinální praxi absolvoval v Moravských Budějovicích a v roce 1910 složil tirocinální zkoušku před komisí v Brně. Farmacii vystudoval v letech 1910 až 1912 na přírodovědecké fakultě německé části Karlo-Ferdinandovy Univerzity v Praze. Promoval 8. 10. 1912. Za první světové války sloužil jako vojenský lékárník v Kotoru a Mostaru. V roce 1919 nastoupil jako asistent do domažlické lékárny „U zlatého jelena“, kterou vedl jako spolumajitel PhMr. Leopold Lichtenberger¹⁶⁰⁶.

PhMr. Leopold Lichtenberg umírá 21. 11. 1923. Vdova po něm, Antonie Lichtenbergová, pověřila vedením lékárny jako provisor PhMr. Karla Broda¹⁶⁰⁷. V červenci 1923 nastoupilo do lékárny jako asistentka PhMr. Marie Šáchová (narozena 14. 6. 1899, promovala 23. 6. 1923 v Praze¹⁶⁰⁸), se kterou se Karel Brod oženil. Koncem března 1929 odchází PhMr. Karel Brod se svou manželkou do Rovenska pod Troskami, kde zakoupili koncesi a lékárnu „U svatého Václava“¹⁶⁰⁹. Tato lékárna byla založena roku 1870 a byla v Komenského ulici v čísle popisném 184¹⁶¹⁰. Předchozím majitelem byl PhMr. Ferdinand Bešťák¹⁶¹¹. Tuto lékárnu provozovali společně až do podzimu 1938. Ve snaze ochránit manželku se s ní PhMr. Karel Brod formálně rozvedl, což se mu stalo osudným. Musel se vystěhovat z Rovenska. Dne 2. 6. 1942 byl zatčen a odvezen do Kolína. Z Kolína byl deportován 5. 6. 1942 do Terezína. Z Terezína byl transportován 13. 6. 1942 do koncentračního tábora v Majdanku, kde byl zavražděn. Přesné datum jeho smrti není známo. Lékárnu po něm převzal PhMr. Marie Brodová. Podle gremiálních záznamů lékárnu převzala 5. 4. 1939 a do Grémia majitelů lékáren vstoupila (podle tehdejší terminologie lékárna „byla přivtělena“) 11.

---

¹⁶⁰⁶ V pracovní smlouvě byly uvedeny tyto podmínky: „600 K měsíčně čistého platu, snídaně, svačiny, byt s otopem a světlem. Jeden týden 2 odpůldny, druhé týden 3 odpůldny volné, po roce 14 dní dovolené. Výpověď 6týdenní oboustranně. Nástup dojedná na 1. srpna 1919“. Viz Rod Prášilů v domažlické lékárně. *Lékárna U zlatého jelena, s. r.o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84.

¹⁶⁰⁷ Rod Prášilů v domažlické lékárně. *Lékárna U zlatého jelena, s. r.o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84

¹⁶⁰⁸ GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik*. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 168.

¹⁶⁰⁹ Ibidem.

¹⁶¹⁰ ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol, 1938, s. 545.

¹⁶¹¹ TARANTOVÁ, Klára. *Vývoj lékárenství na Berounsku*. Kuks, 2007. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK, Hradec Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 46-47.

6. 1940¹⁶¹². Lékárnu vlastnila a provozovala i po druhé světové válce¹⁶¹³. V rodných Habrech je jméno PhMr. Karla Broda uvedeno na pomníku věnovanému obětem obou světových válek¹⁶¹⁴.

---

¹⁶¹² Fond Hlavního Grémia lékárníků, Gremiální knihy 1782–1950, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu.

¹⁶¹³ KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. *Lékařnická ročenka 1947-1948*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 200.

¹⁶¹⁴ Pomník Obětem 1. a 2. světové války. *Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. 2004 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/1326-pomnik-obetem-1-a-2-svetove-valky/#1326-pomnik-obetem-1-a-2-svetove-valky>

14.1.9 PhMr. Jiří Rudolfer (lékárna „Na staré poště“ v Praze VII)

PhMr. Jiří Rudolfer se narodil 4. 10. 1910 v Hlohovci na Slovensku. Jeho otcem byl zdejší obchodník Zikmund Rudolfer. Farmacii vystudoval v letech 1930–1932 na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Promoval 20. 6. 1932. V letech 1935 až 1938 pracoval jako asistent v lékárně „Na staré poště“ v Praze VII na Štrosmajerově náměstí v čísle popisném 691¹⁶¹⁵. Jednalo se o koncesovanou lékárnu založenou roku 1930. Majitelem byl PhMr. Zdenko Procházka¹⁶¹⁶. PhMr. Jiří Rudolfer se oženil v Praze v lednu 1938 s Gertrudou („Trude“) Straussovou (1914–1983), která pocházela z pražské německy mluvící rodiny Straussů. Její otec Julius Strauss (1883-1949)¹⁶¹⁷ získal krátce po okupaci Československa v březnu 1939 pro své děti, Gertrudu a Harryho (nevlastní bratr Gertrudy, narozený 1920), cestovní povolení pro vycestování do Velké Británie. Zanedlouho potom, 26. 3. 1939 odjíždějí manželé Rudolferovi a Harry Strauss, který ještě neměl dokončené vzdělání, do Anglie. Po příjezdu do Anglie bydleli u jednoho ze známých PhMr. Jiří Rudolfera nedaleko Londýna. Harry Strauss začal pracovat v jedné továrně v městě Derby. V sbírce *The Wiener Library for the Study of the Holocaust & Genocide* se nachází korespondenční lístek od rodičů Jiřího Rudolfera z 28. 8. 1939, ze kterého se dá zjistit, že tehdy PhMr. Rudolfer bydlel v jihozápadním Londýně na adrese Sterling Street číslo 6¹⁶¹⁸. V roce 1939 (12. 10. 1939) vstoupil do řad československého vojska v Anglii¹⁶¹⁹. PhMr. Jiří Rudolfer se po válce do Československa nevrátil a zemřel v Anglii roku 1967¹⁶²⁰.

Z rodiny jeho tchána přežili válku všichni, až na jeho tchýni Elsu Straussovou, rozenou Löwyovou (1887-1942)¹⁶²¹. Julius Strauss se nejprve pokusil v dubnu 1939 emigrovat do Francie, aby v Paříži našel ubytování pro sebe a manželku. Byl zatčen a vrácen do Prahy. Druhý pokus učinil sám. Najal si průvodce, který ho oklikou přes Slovensko (přešli přes Tatry) převedl do Francie. Poté se průvodce vrátil do Prahy pro jeho manželku. Ta mu ale nedůvěřovala a

¹⁶¹⁵ RUSS, František, ed. *Lékařnická ročenka 1938*. Praha. 1.: Svaz čl. lékárnictva, 1938, s. 310.

¹⁶¹⁶ ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 542.

¹⁶¹⁷ Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce, karton 628, obraz 523.

Dostupné z: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/index.php?action=link&ref=czarch:CZ-00000010:874&karton=628&folium=523>

¹⁶¹⁸ Refugee Family Papers: An Interactive Map. *The Wiener Library for the Study of the Holocaust & Genocide* [online]. [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <https://www.wienerlibrary.co.uk/interactivemap>

¹⁶¹⁹ Databáze VHA. Vojenský historický ústav [online]. 2010 [cit. 2017-08-09]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

¹⁶²⁰ Strauss family: personal papers and correspondence. *EHRI portal* [online]. 2010 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <https://portal.ehri-project.eu/units/gb-003348-wl1795>

¹⁶²¹ Elsa Straussová (27. 2. 1887-15. 1.1942, Riga), poslední bydliště před deportací Praha I. Byla deportována (transport N 211) 17. 12. 1941 z Prahy do Terezína. Z Terezína byla deportována 15. 1. 1942 do Rigy (transport P 190), kde byla zavražděna. Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/detail.php?table=ghetto&col=id&value=1902369>.

odmítla s ním jít. Zůstala v Praze, odkud byla 15. 1. 1942 deportována do koncentračního tábora Auschwitz, kde byla zavražděna. Třetí dítě Julia Strausse, dcera Marta (1912-1990)¹⁶²² a její manžel Vilém Lesny (dříve Wilhelm Löwy, narozen 1902) byli deportováni do koncentračního tábora Terezín v srpnu 1942. V říjnu 1944 Vilém Lesny¹⁶²³ byl deportován do Osvětimi-Birkenau. Oba byli osvobozeni¹⁶²⁴.

---

¹⁶²² Marta Lesná (narozena 30. 7. 1912 Straussová, provdaná Löwyová) byla deportována z Prahy (transport Ba 1139) 10. 8. 1942 do Terezína, kde se dožila osvobození. Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/detail.php?table=ghetto&col=id&value=1117299>.

¹⁶²³ Ing. Vilém Lesný (narozen 31. 1. 1902, původním jménem Wiliam Löwy) byl deportován v transportu 10. 8. 1942 z Prahy do Terezína (transport Ba 970). Z Terezína byl deportován (transport Em 318) 1. 10. 1944 do Osvětimi, kde se dožil osvobození. Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/detail.php?table=ghetto&col=id&value=4421>.

¹⁶²⁴ Strauss family: personal papers and correspondence. *EHRI portal* [online]. 2010 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <https://portal.ehri-project.eu/units/gb-003348-wl1795>

14. 1. 10 PhMr. Hilda Bešťáková, za svobodna Benešová (lékárna „U černého orla“ v Hořovicích)

PhMr. Hilda Bešťáková se narodila jako Hilda Benešová v Berouně ve zdejší židovské rodině 12. 7. 1900. Její otec Bohumil Beneš tam byl obchodníkem. Byla jednou z prvních žaček místního gymnázia. Tirocinální praxi absolvovala v lékárně „U české koruny“ ve Zdicích u PhMr. Emanuela Stehlíka. V září 1920 složila úspěšně tirocinální zkoušku. V letech 1920-1922 vystudovala farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Promovala 12. 7. 1920.

Ve stejný den promoval její budoucí manžel, PhMr. Ferdinand Bešťák. Po promoci pracovala v lékárnách v Sadské a Bubenči. Po svatbě s PhMr. Bešťákem se jim narodila dcera Zdeňka (12. 7. 1925). V roce 1929 odkoupili manželé od předchozího majitele PhMr. Josepha Schallera lékárnu „U černého orla“ v Hořovicích¹⁶²⁵. Tato lékárna byla založena jako reálná lékárna v roce 1800 a sídlila na hořovické náměstí na čísle popisném 254. Oba manželé byli spolumajitelé, PhMr. Bešťák byl odpovědným správcem a jeho manželka pracovala jako kondicinující farmaceutka.

V krizovém období druhé republiky se PhMr. Bešťáková odhlásila v listopadu 1938 ze služby v lékárně v tzv. odhlášce. Na dokumentu ale chybělo uvedení dalšího pracoviště. Co se dělo mezi lety 1938 a 1940, není známo. Je možné, že manželé uvažovali o emigraci, ke které nedošlo. Později k 10. 3. 1940 se po delší době přihlásila jako kondicinující farmaceutka, opět do lékárny svého manžela v Hořovicích. Nicméně 15. 4. 1940 se opět z lékárny odhlásila.

V témže roce se manželé rozvedli (podle prohlášení PhMr. Bešťáka z roku 1946)¹⁶²⁶. To určilo další osud Hildy Bešťákové. 24. 10. 1942 odjela transportem (Ca, č. 166) z Prahy do Terezína. Po dvou dnech odjela dalším transportem (By, č. 1425), do koncentračního tábora Auschwitz, kde byla zavražděna. 15. 11. 1942 byla prohlášena za mrtvou. Dcera Klára zůstala s otcem a přežila (skrývala se během války na Hořovicku). Matka PhMr. Bešťákové, Klára Benešová, odjela do Terezína ještě před svou dcerou v transportu (T, č. 503) ze dne 26. 1. 1942 a 19. 10. 1942, nastoupila do transportu (Bw, č. 152) do koncentračního tábora Treblinka, kde byla zavražděna. Její jméno je uvedeno mezi židovskými oběťmi druhé světové války na pamětní desce na radnici v Berouně¹⁶²⁷.

¹⁶²⁵ TARANTOVÁ, Klára. *Vývoj lékárenství na Berounsku*. Kuks, 2007. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK, Hradec Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 47.

¹⁶²⁶ TARANTOVÁ, Klára. *Vývoj lékárenství na Berounsku*. Kuks, 2007. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK, Hradec Králové. Vedoucí práce Václav Rusek, s. 48.

¹⁶²⁷ Židé v Hořovicích. *Město Hořovice* [online]. 2017 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.mesto-horovice.eu/mesto/informace-o-meste/historie-a-pamatky/zide-v-horovicich/>.

PhMr. Bešťák provozoval lékárnu během války i po válce až do roku 1950, kdy byla tzv. „socializována“ komunistickým režimem. Její bývalý majitel byl zatčen v únoru 1951 pro podezření kvůli ilegální činnosti proti státu. Téměř šest let byl vězněn postupně na Borech, v Ruzyni, ve Valdicích, na Pankráci a Leopoldově. Věznění přežil a zemřel 16. 11. 1985¹⁶²⁸.

PhMr. Hilda Bešťáková je symbolicky pohřbena na hřbitově na Vyšehradě poblíže kostela sv. Petra a Pavla v Praze spolu se svým bývalým manželem a bratrem Oskarem Benešem (1913-1945). Ten dosáhl před válkou hodnosti podporučíka. Koncem války bojoval jako člen partyzánského oddílu Národní mstitel-padl v boji s nepřítelem 24. 4. 1945 u obce Zahájí¹⁶²⁹. Posmrtně Oskara Beneše povýšili do hodnosti poručíka¹⁶³⁰.

---

¹⁶²⁸ Ibidem, s. 49.

¹⁶²⁹ Záznam vojáka Oskar Beneš. *Vojenský ústřední archiv* [online]. 2010 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/9658251>.

¹⁶³⁰ Ibidem.

14. 1. 11 PhMr. David Bermann, PhMr. Wilhelm Bermann (lékárna „U dobrého pastýře“ v Brně)

Lékárna „U dobrého pastýře“ v Brně byla založena v roce 1891 jako koncesovaná lékárna¹⁶³¹. Pracovaly v ní dvě generace lékárnické rodiny Bermannů. Mladší z nich, PhMr. Wilhelm Sigmund Bermann se narodil 20. 5. 1896 v Brně. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1918 až 1920. Promoval 16. 3. 1920. 16. 10. 1922, se oženil s Annou Brechnerovou (narozena 10. 4. 1893). 10. 4. 1924, se jim narodil syn Felix. V lékárnické ročence za rok 1929 je uvedeno, že již pracoval v lékárně „U dobrého pastýře“¹⁶³² u svého otce, PhMr. Davida Bermanna (22. 2. 1855, Pština, Halič – 28. 2. 1933, Brno). PhMr. David Bermann vystudoval farmacii na univerzitě ve Vídni v letech 1876-1878 a promoval

Jeho otec otevřel lékárnou „U dobrého pastýře“ 1. 9. 1901, jak bylo uvedeno v soupisu lékárníků-majitelů z roku 1901¹⁶³³. V roce 1931 ji převzal PhMr. Wilhelm Bermann. Dne 24. 3. 1931 mu byla Zemským úřadem v Brně koncese k provozování lékárny¹⁶³⁴. Po okupaci zbytku Česko-Slovenska v březnu 1939 byla lékárna PhMr. Wilhelmu Bermannovi zabavena a „arizována“. Vládní komisař zemského hlavního města Brna oznámil, že ke dni 28. 12. 1939 byl stanoven jako správce lékárny PhMr. Franz Weihs¹⁶³⁵, bývalý odpovědný správce lékárny „U červeného raka“ v Brně, kterou vlastnili dědicové L. Lusara¹⁶³⁶. V Lékárnické ročence pro rok 1943 je již PhMr. Weihs uváděn jako majitel lékárny¹⁶³⁷

Celá rodina Bermannových¹⁶³⁸ byla 23. 3. 1942 transportována z Brna do Terezína (transporty Ad, č. 693-695). Dne 16. 5. 1944 byli manželé transportováni (transporty Ea, č. 1-2) do KZ Auschwitz, kde byli zavražděni. Odjeli bez svého syna, ale toho čekal stejný osud – 28. 9. 1944 byl transportován (Ek, č. 532) rovněž do KZ Auschwitz, kde byl také zavražděn.

¹⁶³¹ ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 548.

¹⁶³² GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik*. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 176.

¹⁶³³ BŘEZÍKOVÁ, Marta. *Hlavní lékárnické grémium v Brně: Inventář k fondu F 86, Archiv města Brna*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Brno, 2005, s. 29.

¹⁶³⁴ Číslo jednací 8786-V/12-31. Viz Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 7, inventární číslo 107.

¹⁶³⁵ Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 7, inventární číslo 107; Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 11, inventární číslo 153.

¹⁶³⁶ ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 548.

¹⁶³⁷ MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ Milada, ed. *Lékárnická ročenka 1943*. Praha: Ústřední Výbor kondicinujících farmaceutů, 1943, s. 186.

¹⁶³⁸ Dostupné online na <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/77336-vilem-bermann/>, <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/77280-anna-bermannova/> a <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/77292-felix-bermann/>.

Lékárna podruhé světové válce a odsunu německého obyvatelstva z Brna připadla jako konfiskát státu. Jako první národní správce lékárny nastoupil PhMr. Julius Prokop (narozen 1885, Dvůr Králové, promován 1908, Praha) od 2. 5. 1945 (dříve pracoval jako adjunkt v lékárně). Z funkce odešel 28. 2. 1946 do lékárny "U sv. Trojice" v Brně-Králově Poli. V roce 1947 byl jejím národním správcem PhMr. a Dr. Stanislav Bochořák¹⁶³⁹.

Na závěr přehled zaměstnanců lékárny podle záznamů v Archivu města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium¹⁶⁴⁰:

PhMr. Oskar Schaffer (narozen 1890, Brno, promoval 10. 2. 1919, Praha), nastoupil jako kondicinující farmaceut 1. 7. 1919;

PhMr. Vilém Bermann (narozen 1896, Brno, promoval 16. 3. 1920), nastoupil jako kondicinující farmaceut 17. 3. 1920;

PhMr. Isolda Langer, prov. Blaha (narozena 1904, Šumperk, promovala 24. 6. 1926, Praha), nastoupila jako kondicinující farmaceutka 1. 10. 1926; (odhlášena 31. 12. 1939)

Magdalena Langer (narozena 1909, Vídeň) nastoupila jako aspirantka 1. 8. 1928;

PhMr. Erwin Wagner (narozen 1909, Opava, promoval 26. 6. 1931, Praha), nastoupil jako kondicinující farmaceut 1. 3. 1934 (vystoupil 30. 6. 1934, odešel do Prahy);

PhMr. Trude Berger (narozena 1909 v Brně, promovala 23. 6. 1932) v Praze, službu nastoupila 1. 10. 1934 jako kondicinující farmaceutka (odhlášena 31. 5. 1936);

PhMr. Gertrud Kokall-Horansky (narozena 1913, Brno, promovala 23. 6. 1937, Praha), nastoupila jako kondicinující farmaceutka 20. 3. 1939 (odhlášena 20. 8. 1945, po válce odešla z ČSR);

Ingeborg Heinisch (narozena Brno, 1920), nastoupila na tirocínální praxi 1. 1. 1940;

Jarmila Fridrichová (narozen 1915, Rožnov pod Radhoštěm, složila tirocínální zkoušku 1. 5. 1942 v Olomouci), nastoupila 1. 5. 1942 jako sustentantka (odhlášen 30. 5. 1943, odešla do lékárny PhMr. Augusta Schmidta v Brně);

Maris-Anna Weselka (narozena 1923, Rájec-Jestřebí), nastoupila 1. 4. 1943 jako praktikantka (odhlášena 20. 8. 1945, po válce odešla z ČSR);

Zdeněk Skyřík (narozen 1922, Brno), nastoupil, nejprve 1. 10. 1941 na tirocínální praxi, 31. 3. 1942 složila tirocínální zkoušku v Praze, od 8. 10. 1942 nastoupila jako sustentantka

---

¹⁶³⁹ KOLÁŘOVÁ, Milada, MEČL, Josef, ed. *Lékařnická ročenka 1947-1948*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1948, s. 215.

¹⁶⁴⁰ Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 7, inventární číslo 107; Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 11, inventární číslo 153.

(odhlášena 30. 11. 1942), po vykonání tirocínální zkoušky zůstal v lékárně od 1. 4. 1943 jako sustentant (odhlášen 1. 11. 1945, pokračuje ve studiu)

Othmar Barfus (narozen 1921, Lipník nad Bečvou), nastoupil jako 1. 10. 1942 jako praktikant (odhlášen 20. 4. 1945 z rodinných důvodů).

Sidonie Wenzel (narozena 1923, Rychnov?), nastoupila 16. 3. 1945 jako praktikantka (odstoupila 20. 8. 1945, po válce odešla z ČSR);

PhMr. Julius Prokop (narozen 1885, Dvůr Králové, promován 1908, Praha), dříve adjunkt lékárny, od 2. 5. 1945 národní správce (odhlášen 28. 2. 1946, odešel do lékárny "U sv. Trojice" v Brně Králově Poli).

Židovské víry byli: Magdalena Langer, PhMr. Vilém Bermann, PhMr. Erwin Wagner, PhMr. Trude Berger. Osud PhMr. Viléma (Wilhelma) jsem již uvedl. PhMr. Erwin Wagner (narozen 11. 8. 1909), byl z Brna transportován 29. 3. 1942 do ghetta Terezín. Odtud byl transportován 18. 5. 1944 do vyhlazovacího tábora Osvětim, kde byl zavražděn¹⁶⁴¹. Osud PhMr. Trude Berger (Bergerové) a Magdaleny Langer (Langerové) není dosud znám.

---

¹⁶⁴¹ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/131505-ervin-wagner/>.

14. 1. 12 PhMr. Paul Fanta a PhMr. Tekla Fantová (lékárna „Moravia“ v Moravské Ostravě)

PhMr. Paul (Pavel) Fanta se narodil 20. 9. 1900 v Litoměřicích. Jeho otcem byl místní zvěrolékař, Dr. Wilhelm Fanta. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1920 až 1922. Promoval 11. 7. 1922. Jako národnost uvedl národnost německou. V roce 1928 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U lva“ v Mostě (majitelem byl PhMr. Hugo Vondrovič)¹⁶⁴². V roce 1935 se stal nájemcem lékárny „Moravia“ v Moravské Ostravě, kterou v té době vlastnil PhMr. Karel Moravec, který dříve působil v Hradci – Podolí. PhMr. Moravec podal žádost o koncesi již roku 1925. Úřady koncesi schválili, ale okolní lékárníci nesouhlasili s otevřením další lékárny a podali protest. Nicméně PhMr. Moravec licenci získal, ale v třetí instanci 25. 7. 1927. K 1. 1. 1928 lékárnou otevřel, ale v příliš se mu nedařilo. V okolí nebyla lékařská ordinace a jediný podnik v okolí těžební jáma „Jindřich“ (vlastněná Severní Ferdinandovou dráhou), neprosperovala a stále snižovala stav zaměstnanců.

Za této situace nastoupil do lékárny PhMr. Paul Fanta. Nejprve si lékárnou pronajal na zkušební dobu jednoho roku a od roku 1936 se stal jejím majitelem. Pod jeho vedením začala prosperovat, a tak posléze zaměstnal i svoji ženu PhMr. Teklu Fantovou (narozena 20. 5. 1911). V roce 1939 měla lékárna celkem 4 zaměstnance. Po německé okupaci 15. 3. 1939 nastaly těžké časy pro jediného židovského majitele lékárny v [Moravské Ostravě].

Manželé Fantovi bydleli v Moravské Ostravě v Národní třídě číslo popisné 80. Zanedlouho po vzniku Protektorátu byl zařazen do transportu evropských Židů z Moravské Ostravy do Niska nad Sanem. V židovské komunitě v Moravské Ostravě byli vybráni pomocí losu. Tzv. Akce Nisko byl jeden z prvních pokusů nacistické moci, jak se zbavit Židů z okupovaných území. V rámci této akce měli Židé z různých míst Evropy vybudovat v okupované části Polska v Nisku nad Sanem koncentrační tábor. Na toto místo vyjelo několik transportů-z Vídně, Katovic a také Židů z Ostravy a okolí.

PhMr. Fanta se dostavil 17. 10. 1939 s ostatními Židy (celkem 901 osob) z Ostravy a okolí na shromaždiště v ostravské Jízdárně u kostela Don Bosco (u sv. Josefa), kde proběhla jen velmi formální lékařská prohlídka (práceschopní byli uznáni i nemocní a velmi staří Židé). Celá akce byla navenek prezentovaná jako „dobrovolná“ s cílem převýchovy Židů. Veškeré výdaje akce hradila židovská obec v Moravské Ostravě a materiál musely dodat židovské firmy. Vzhledem k mohovitosti ostravské židovské obce byla za nedobrovolného mecenáše této akce

---

¹⁶⁴² GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik*. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 120, 170.

vybrána právě ona¹⁶⁴³. S ostatními Židy jeli i představitelé obce, za českou stranu to byl Jacob Edelstein. PhMr. Fanta se snažil zajistit svou manželku Teklu tím, že krátce před odjezdem 13. 10. 1939 podepsal pro ni plnou moc¹⁶⁴⁴.

Z nástupiště byli převezeni autobusy na nádraží v Ostravě-Přívoze, kde byli nuceni nastoupit do nákladních vagónů a v čekali do druhého dne, kdy vyrazili směr konečná stanice Nisko nad Sanem. Jednalo se o první transport, postupně pak vyjely další transporty. Z Ostravy vyjely ještě další dva transporty, ale zde se jednalo o polské Židy, kteří byli na místo odjezdu přiváženi také uprchlíci z Rakouska a Německa. Celý tábor byl dohledem stráží SS a celou akci přímo na místě koordinoval Adolf Eichmann. V prvním z transportů po příjezdu do Niska proběhl výběr odborníků pro výstavbu tábora¹⁶⁴⁵. Dá se předpokládat, že PhMr. Fanta byl mezi nimi. Tato domněnka je podložena faktem, že v táboře zůstalo ze všech transportů asi 500 Židů (polovina prvního transportu z Ostravy a několik desítek osob z dalších transportů). Ostatní (asi 4500 mužů) bylo vyhnáno k blízké sovětsko-německé hranici. Řada z nich (zejména staří a nemocí) vyčerpávající cestu přes území nikoho v nepříznivém počasí zemřela. V Sovětském svazu byla většina z nich zatčena a uvězněna v gulazích na Sibiři¹⁶⁴⁶.

Pracovní tábor u Niska nad Sanem byl v dubnu 1940 zrušen a vězni se vrátili domů (s výjimkou těch, kteří z něho již předtím utekli vzhledem k nedostatečné ostraze). Do Ostravy se vrátilo kolem 300 Židů¹⁶⁴⁷, mezi nimi i PhMr. Fanta.

PhMr. Fanta byl nicméně 30. 9. 1942 již podruhé transportován (transport Bm, č. 811-812), společně se svojí ženou Teklou¹⁶⁴⁸, tentokrát z Ostravy do Terezína. Bohužel pro oba byla konečná stanice KZ Treblinka, kam byl transportován 8. 10. 1942 (transporty Bu, č. 573-571) a kde byli téhož roku zavražděni¹⁶⁴⁹.

Novými provozovateli lékárny po manželích Fantových stala manželská dvojice PhMr. Marie a Václava Petákových, kteří byli nuceni opustit svůj původní domov v Sudetech, kde vlastnili lékárnu „U svaté trojice“ v Petřvaldu. Za jejich vedení se situace lékárny zhoršila. Kromě všeobecně nepříznivých válečných podmínek lékárnu zásoboval recepty pouze jediný

---

¹⁶⁴³ DVOŘÁK, Jan, Jan HORNÍK a Adam HRADÍLEK. První transporty evropských Židů v dějinách holocaustu. Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2014, 8(4), s. 104.

¹⁶⁴⁴ Archív města Ostravy, font notářství dr. Liška, karton 10, legalizační spis 4709.

¹⁶⁴⁵ BORÁK, Mečislav. Transporty do Niska nad Sanem.: První deportace evropských Židů. In: Moderní dějiny [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/transporty-do-niska-nad-sanem-prvni-deportace-evropskych-zidu/>

¹⁶⁴⁶ DVOŘÁK, Jan, Jan HORNÍK a Adam HRADÍLEK. První transporty evropských Židů v dějinách holocaustu. Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2014, 8(4), s. 104-105.

¹⁶⁴⁷ Ibidem, s. 105.

¹⁶⁴⁸ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/83056-tekla-fantova/>.

¹⁶⁴⁹ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/83042-pavel-fanta/>.

lékař a to nestačilo. Ani zisk z prodeje bez receptu nebyl velký, podle dostupných informací stěží pokryl náklady lékárny. Z těchto důvodů majitel lékárny, jimž byl pod odchodu Fantových ostravský soud, lékárnu ke 2. 3. 1944 definitivně uzavřel. Po válce již lékárna nebyla obnovena.

14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (provd. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékárna „U bílého jednorožce“ v Praze I)¹⁶⁵⁰

Jedním z nejznámějších židovských lékárníků v českých zemích té doby byl PhMr. Max Fanta (1858–1925). Tirocinální praxi absolvoval v Praze v lékárně „U zlaté koruny“ na Malém náměstí u PhMr. Františka Nerada. Farmacii vystudoval v letech 1882–1884 na pražské německé univerzitě¹⁶⁵¹. Jako rodné město uvedl při zápisu Libochovice a jako povolání svého otce, Josefa Fanty – ekonom¹⁶⁵². Absolvoval v roce 1884 (1.10.¹⁶⁵³). V roce 1884 se oženil s Bertou Sohrovou, pocházející z bohaté židovské rodiny z Libochovic¹⁶⁵⁴. Matka nevěsty, paní Emile Sohrová, novomanželům zakoupila dům "U kamenného beránka¹⁶⁵⁵" (Zum Einhorn, č. p. 551)¹⁶⁵⁶. Součástí domu byla i zavedená lékárna „U bílého jednorožce“ (existovala zde od poslední čtvrtiny 18. století)¹⁶⁵⁷. PhMr. Fanta lékárnu tak vlastnil od roku 1884, sám ji mohl spravovat od roku 1886. Max Fanta sice farmacii úspěšně vystudoval, ale původně se chtěl věnovat vědecké kariéře – přál si se habilitovat v oboru krystalografie na pražské Německé vysoké škole technické. Nicméně podvolil se přání své budoucí tchýně, která si přála, aby její

---

¹⁶⁵⁰ Viz také: ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Příběh jednoho zmizelého světa. Lékárna U bílého jednorožce v Praze a osud jejích majitelů (nejen) ve dvacátém století. Dvacáté století-The Twentieth Century, 9 (1), 2017 /článek v tisku, vyjde 2017/.

¹⁶⁵¹ TAIZICH, Josef, POSLUCHAČI FARMACIE NA KARLOVĚ UNIVERZITĚ V LÉTECH 1834/35-1889/90, písemná práce k rigoróznímu řízení, Farmaceutická fakulta UK, Praha 1970, rukopis, s. 143

¹⁶⁵² Katalogy posluchačů farmacie Filosofické fakulty německé KFU, 1882, Archiv Univerzity Karlovy

¹⁶⁵³ Rigorózní protokoly posluchačů farmacie Filosofické fakulty německé KFU, 1884, Archiv Univerzity Karlovy

¹⁶⁵⁴ Manželé měli spolu dvě děti – dceru Elsu (1886–1869) a syna Ottu (1890–1940). K dispozici, společně se sestrou Berthy Idou (1868–1931, provdaná Freundová) jim bylo letní sídlo, Villa Zdíborka, v Podbabě u Prahy (oblast Divoké Šárky), které pro své obě dcery zakoupila paní Sohrová. Zakoupila ji od místní honorace, rodiny Zdekauerových – byli křesťanského vyznání, nicméně židovského původu. Obě sestry s rodinami zde trávily jaro a část léta. Dcera Fantových, Elsa, vzpomínala, že na ní dům, postavený ve stylu biedermeier, který měl u schodiště kopie antických soch, udělal silný dojem. Viz IGGERS, Wilma Abeles. *Women of Prague: ethnic diversity and social change from the eighteenth century to the present*. Providence: Berghahn Books, 1995, s. 150.

¹⁶⁵⁵ Tento dům nesl domovní označení (uvádí se od poloviny 18. století) označení U beránka, později U kamenného beránka. Název mu dodal kamenný reliéf (pod oknem druhého patra), kde je znázorněna dívka vedoucí beránka. Tento reliéf byl již několikrát mylně interpretován. Beránek byl, i díky tomu, že ho zub času připravil o jeden roh, mylně označován za bájného jednorožce. Jde rovněž také o záměnu podobných názvů. Lékárna, která do tohoto domu přesídlila, si nechala název původního domu, U bílého jednorožce. Navíc nedaleko stál dům č. p. 548 s označením U jednorožce (lékárna v něm nakonec, díky souhře okolností krátce působila po květnu 1945, kdy byly původní prostory poničeny nacistickou střelbou).

¹⁶⁵⁶ GIMPL, Georg. *Weil der Boden selbst hier brennt. Aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918)*, (Fürth im Wald and Praha: Vitalis, 2001), 2001, s. 234.

¹⁶⁵⁷ Předcházejícím správcem (provisorem) byl PhMr. Rudolf Beer od roku 1877. V přednášce PhMr. Schreibera na schůzi Farmaceutické společnosti z roku 1891 („*Pražské lékárny před sto lety*“) jsou jmenováni předchozí majitelé a správci od roku 1790: lékárník Michal Person (do r. 1790), lékárník Tomáš Freund (1790 – 1799), lékárník Čeněk Valentin Frey (1799 – 1851). Po smrti Freyové ji vlastnili a pronajímali jeho dědicové – správci byli PhMr. Václav Riedel (1851 – 1859), PhMr. František Všetěčka (1859 – 1868), PhMr. František Nerad (1868 – 1877) a nakonec PhMr. Rudolf Beer (1877 – 1886).

Viz: *Lékařnický kalendář na rok 1894*, Farmaceutická společnost, Praha 1894, s. 9

budoucí zeť vedl lékárnu. Lékárna „U bílého jednorožce“¹⁶⁵⁸ byla zařízena v krásném biedermeierovském slohu a vybavená mahagonovým nábytkem. Návštěvníka upoutaly zvláštní hodiny, které měly ciferník ve tvaru půlkruhu, jejichž hodinová ručička měla tvar hada. Dcera Elsa se ve svých pamětech zmiňuje, že v depozitáři Národního muzea v Praze by mělo být pozoruhodné alchymistické vybavení jednoho z předchozích majitelů lékárny¹⁶⁵⁹.

Max Fanta byl jako lékárník úspěšný a postupně se stal jedním z předních pražských lékárníků¹⁶⁶⁰. Na začátku své kariéry se pokusil vybudovat v prostorách domů ještě továrnu na mýdlo, které ale zkrachovala a finančně musela pomoci ještě jednou tchýně¹⁶⁶¹. Podle inzerátu z roku 1888 víme, že se například stal obchodním zástupcem (General-Depot) pro železitou aromatickou tinkturu Tinctura Ferri compositum Athenstaedt. V inzerátu je zdůrazněno, že se jedná o dobře stravitelnou tinkturu, obsahující železo v čisté formě a nepoškozující zuby¹⁶⁶². Je možné, že navázal i na tradici homeopatické lékárny (včetně výroby homeopatické čokolády), jak ji v tisku v roce 1869, inzeroval jeden z předchozích majitelů lékárny, PhMr. František Nerad¹⁶⁶³.

V roce 1900 byl PhMr. Max Fanta řadovým členem „Židovského lidového spolku – Sion“¹⁶⁶⁴. Tento spolek inicioval koncem ledna téhož roku založení peněžního ústavu „Lidová

---

¹⁶⁵⁸ Důvod, proč si lékárna ponechala název U bílého jednorožce, byl i v tom, že toto znamení bylo u lékárníků té doby velmi oblíbené. Tehdy panovalo silné přesvědčení, že roh jednorožce má léčivé vlastnosti (existence jednorožce jako reálného zvířete byly vcelku přijímána, ještě začátkem 19. století slavný přírodovědec Cuvier musel vyvracet jeho existenci). Konkrétně byla zmiňována schopnost čistit vodu a zneškodňovat jedy. Onen bájný roh, který řada lékáren vlastnila jako velkou cennost, byl obvykle ve skutečnosti roh narvala. I když se narval jmenuje latinsky Narval monacenos, tedy narval jednorožce, nejedná se o roh, ale vlastně o zub, protažený levý horní špičák čelisti. Často býval v lékárnách umístěn na výrazném místě jako roh jednorožce. Vzhledem k tomu, že dosahoval délky až dvou metrů, byl opravdu impozantní a k nepřehlédnutí. Při pozdně gotické přestavbě dostal nové domovní znamení-jednorožce (které mu zůstalo až do konce 17. století). Odtud již dům nesl název „U bílého jednorožce“.

¹⁶⁵⁹ GIMPL, Georg. Weil der Boden selbst hier brennt. Aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918), (Furth im Wald and Praha: Vitalis, 2001), 2001, s. 237

¹⁶⁶⁰ Lékárník Fanta byl také velmi činný společensky. Byl členem české sekce České lékařské komory pro království České. Když 1. ledna 1891 komora zřídila „Jubilejní podpůrný fond císaře a krále Františka Josefa I. pro příslušníky české sekce lékařské komory pro království České a jejich rodiny“, přispěl částkou 50 korun (Věstník, příloha Časopisů lékařů českých, 1901, č. 3, s. 32). Byl také členem krajanského slovanského spolku „Beseda Vídeňská“, jak o tom svědčí inzerát v Národní Politice z roku, kde žertovně blahopřeje k narozeninám jednomu z jejích členů, Františku Černému- „*Ctěnému pánu, pann FRANTIŠKU ČERNÉMU v Novém Městě n. M. - Drahý muži! Kolik chlupů na kozlově kůži, kolik krtků zem podrývá, kolik opic svět denně mívá, tolik slastných dnů přejeme Tobě, dnes jakož i v každé době.*“ Národní politika, 4. 10. 1888, s. 5 (inzerce).

¹⁶⁶¹ GIMPL, Georg. Weil der Boden selbst hier brennt. Aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918), s. 237.

¹⁶⁶² „...als ein wohlschmeckendes, besonders leicht verdauliches und die Zähne durchaus nicht angreifendes Eisenmittel mit garantirtem Eisengehalt. Das Eisen ist in (lemsgelben in bisher noch nicht dargestellter Form als reines, alkalifreies Saccharat enthalten.“

Prager medicinische Wochenschrift, 1888, ročník 13, č. 19, s. 183

¹⁶⁶³ Světozor, 30. 4. 1836, s. 152.

¹⁶⁶⁴ Židovský lidový spolek, též Sion Jüdischer Volksverein Zion (1899-1928) byl sionistický spolek, který měl řadu poboček v různých českých městech (například Kolín, Bruntál). Jeho jednacím jazykem byla čeština i němčina.

Viz: <http://badatelna.eu/fond/157309/zakladni-informace/#sthash.L4fO11WE.dpuf>

záložna“ se sídlem v Praze v Královské ulici v čísle popisném 14. Jak připomněl ve vzpomínkovém článku v Židovských zprávách roku 1928 Filip Lehenhart, právě Max Fanta pro svoji obchodní zručnost byl zvolen jejím předsedou a byl jím po dvacet let. Lidová

Jeho manželka, Berta, se stala významnou osobou společenského a kulturního života německé (převážně) židovské menšiny v Praze (nutno říci, že zde nebylo tak ostře rozlišováno mezi Němci a Židy). Do roku 1900 byla matkou a ženou v domácnosti. Od tohoto roku se zaměřila na rozvoj svého duchovního života a zapojila se čile do společenského dění. Ve školním roce 1900 až 1901 navštěvovala společně se svou sestrou Idou Freundovou (1868–1831) a svojí matkou Emilií Sohrovou (1846–1908) přednášky na filosofické fakultě na německé univerzitě v Praze. Jednalo se vlastně o jedny z prvních žen na akademické půdě. Byly vedeny jako tzv. hospitantky¹⁶⁶⁵ – mohly navštěvovat přednášky. Je zajímavé, že jejich zápisy se v archivu nalézají v katalogích mezi zápisy posluchačů farmacie.

Na svých návštěvách přednášek se Berta Fantová spřátelila s jedním z přednášejících, profesorem Antonem Martym¹⁶⁶⁶, který byl považován za hlavního vykladače filosofie v té době velmi uznávaného německého filosofa Franze Brentana¹⁶⁶⁷.

V domě nad lékárnou zavedla literární a umělecký salón, který hostil významné hosty z německy mluvící enklávy v Praze. Od roku 1903 byl v salónu u Fantových častým hostem Franz Kafka, kterého pozval jiný účastník, Kafkův důvěrný přítel Felix Weltsch, spisovatel a žurnalista. Sám Kafka podle svědectví pamětníků sedával v místnosti tichý a zamyšlený. V době své profesury na pražské německé univerzitě v letech 1911-1912 v domě Fantových hrával na housle Albert Einstein. Zde měl poprvé přednést svou teorii relativity. Salón navštěvoval i další Kafkův důvěrný přítel, spisovatel Max Brod. Na domě je dnes na počest profesora

---

¹⁶⁶⁵ „Akademickou půdu navštěvovali studenti řádní, mimořádní a tzv. hosté. Pouze studenti řádní tedy imatrikulovaní měli možnost skládat zkoušky z jednotlivých předmětů a získat vysokoškolský diplom. Mimořádní posluchači pak mohli alespoň od pedagogů získat osvědčení o návštěvě přednášek. Poslední kategorii posluchačů tvořili hosté (hospitanti či frekventanti), kteří se však účastnili pouze vybraných přednášek.“

Viz: KUBÍKOVÁ, Michaela. "Studenti Německé vysoké školy technické v Brně za první republiky.", diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2015, s. 23

¹⁶⁶⁶ Anton Marty (18. října 1847, Schwyz – 1. října 1914, Praha) byl švýcarský filozof jazyka, který vyučoval na pražské německé univerzitě. Bývá považován za zakladatele teorie řečových aktů (viz také řečové jednání). V návaznosti na Franze Brentana rozdělil Marty všechny kateorematické jazykové výrazy do tří kategorií podle mentálních aktů, které jim odpovídají.

Viz Rollinger, Robin, "Anton Marty", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/marty/> .

¹⁶⁶⁷ Franz Brentano (16. ledna 1838 Marienberg am Rhein – 17. března 1917 Curych) byl významný německý filozof a psycholog. Jeho myšlenky ovlivnily Edmunda Husserla i Alexia Meinonga.

ALBERTAZZI, Liliana; LIBARDI, Massimo; POLI, Roberto (ed.). The School of Franz Brentano. Springer Science & Business Media, 1995

Einsteina umístěna pamětní deska. Sama hostitelka se ve svých přednáškách věnovala osobnosti Johanna Wolfganga Goetha. Společnost měla neformální název „Fantakreis“¹⁶⁶⁸.

V roce 1907 se seznámila s filozofií Rudolfa Steinera¹⁶⁶⁹. Rudolf Steiner několikrát přednášel v Praze, v Café Louvre¹⁶⁷⁰. Se Steinerovou filozofií také souvisela theosofie¹⁶⁷¹ - velmi oblíbený filosofický směr (či spíše určitý světový názor) na přelomu 19. a 20. století. Poté se Berta Fantová seznámila i se samotným Steinerem, který v prvním desetiletí 20. století do Čech velmi často jezdil přednášet.

Za spolupráce s ním založila německý odbor České theosofické společnosti pojmenovaný po význačném filosofovi Bernardu Bolzanovi (Deutsche Anthropische gesellschaft Bolzano in Prag)¹⁶⁷².

Dcera manželů Fantových, Elsa, šla ve šlépějích svého otce a stala se první farmaceutkou s vysokoškolským vzděláním v českých zemích. Vystudovala šest ročníků klasického gymnázia a složila požadovanou zkoušku z latiny. Po tříleté praxi v lékárně svého otce složila 15. září 1906 tirocinnální zkoušku u Hlavního grémia lékárníků v Praze s dobrým prospěchem. Farmacii vystudovala na německé univerzitě v Praze v letech 1906 až 1908. Promovala 11. července 1908¹⁶⁷³. Ve stejném roce se provdala za filosofa a sionistu Hugo Bergmanna¹⁶⁷⁴. Hugo Bergmann (1883–1975) byl jedním z pravidelných návštěvníků „Fantakreisu“ – s Bertou Fantovou ho pojilo dlouholeté pevné přátelství datující se od jejich

---

¹⁶⁶⁸ Narážka na „Prager Kreis“ – neformální sdružení německých pražských autorů kolem Maxe Broda, kam kromě Franze Kafky patří například ještě Felix Weltsch, Oskar Baum a Ludwig Winder. Společnost se pravidelně scházela v kavárně Arco. Tato skupina je popsána v románu Maxe Broda Pražský kruh (1966, česky 1993).

¹⁶⁶⁹ Rudolf Steiner (25. února 1861, Kraljevec, Rakousko-Uhersko (dnešní Chorvatsko) – 30. března 1925, Dornach u Basileje, Švýcarsko) byl rakouský filosof, literární kritik, pedagog, umělec, dramatik, sociální myslitel, esoterik. Byl zakladatelem antroposofie, waldorfského školství, biodynamického zemědělství, antroposofického lékařství a nové umělecké formy – eurytmie.

Viz: NEJEDLO, Michael. *Rudolf Steiner: muž, který uměl všechno*. Krásná paní, 2010.

¹⁶⁷⁰ ZDRAŽIL Tomáš, *Theosofie v Praze*, in: *Paginae historiae* 6, Státní ústřední archiv. 1998, s. 25

¹⁶⁷¹ Teosofie je novověký výraz, složený z řeckého theos (Bůh) a sofia (moudrost). Vznikl v souvislosti s eklektickým hnutím esoterické spirituality, „Teosofickou společností“ založenou roku 1875 ruskou kněžnou Helenou Petrovnou Blavatskou, která o sobě prohlašovala, že má nadpřirozené schopnosti. Později se význam rozšířil na různé starší i mladší proudy duchovního života, založené na okultních jevech, mystice, tajemných tradicích a s příklonem k východním náboženstvím. Teosofické hnutí se tak dovolávalo prastarých kořenů, jak indických či tibetských, tak také antických (gnóze, Plótinos) a novověkých (Paracelsus, Jakob Böhme, Emanuel Swedenborg a další). Viz *Ibidem*, s. 21–22.

¹⁶⁷² ZDRAŽIL Tomáš, *Theosofie v Praze*, in: *Paginae historiae* 6, Státní ústřední archiv. 1998, s. 28

¹⁶⁷³ HLADÍK, Jaroslav. Žena ve farmacii: Odborné aktuality 11, 1970, 96-105, č. 6. In: *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*. České Budějovice: Krajský ústav národního zdraví, 1980. 1980, s. 279

¹⁶⁷⁴ Hugo Bergmann studoval v letech 1901–06 na univerzitách v Praze a v Berlíně. V roce 1906 získal na německé univerzitě v Praze doktorát filozofie u profesora A. Martyho. V letech 1907–19 byl knihovníkem v pražské univerzitní knihovně. Od roku 1920 byl do roku 1938 prvním ředitelem univerzitní knihovny v Jerusalemě. Od roku 1928 byl na univerzitě docentem, v letech 1938–53 profesorem filozofie. Z Bergmannových děl uveďme *Das philosophische Werk Bernhard Bolzanos* (1909), *Bolzanos Beitrag zur philosophischen Grundlegung der Mathematik* (1909), *Das Unendliche und die Zahl* (1913), *Der Kampf um das Kausalgesetz in der jüngsten Physik* (1929), *Die Philosophie Immanuel Kants* (hebr. 1927).

Viz https://web.math.muni.cz/biografie/hugo_bergmann.html

studia u profesora Martyho na filosofické fakultě německé univerzity. Stejně tak je požil zájem o brentanovskou filosofii, theosofii či později anthroposofii. Během návštěv salónu u Fantových se seznámil s její dcerou Elsou, zamilovali se do sebe, a ještě, než Elsa dostudovala, vzali se¹⁶⁷⁵.

Jako přesvědčený sionista se Hugo Bergmann rozhodl emigrovat na tehdejší britské mandátní území Palestina i celou svou rodinou. Berta Fantová se rozhodla emigrovat s nimi (o stanovisku jejího manžela jsem nenašel zmínku). Bohužel velké psychické i fyzické vypětí během první světové války bylo pro její zdraví, ještě podlomené vlekou ledvinovou chorobou, osudná. Umírá na srdeční záchvat 18. prosince 1918. Nad její rakví promluvili její dlouholetí přátelé Max Brod, Felix Weltsch a Oskar Baum. Manželé Bergmanovi odjeli následující rok do země předků a doktor Bergmann se stal zakladatelem a prvním ředitelem Židovské národní a univerzitní knihovny v Jeruzalémě¹⁶⁷⁶. Stal se prvním rektorem (1935–1938) Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Elsa Bergmannová se vrátila ještě v roce 1923 a snažila se přesvědčit jejich společného přítele Franze Kafku, aby rovněž emigroval a pro začátek bydlel v jejich bytě v Jeruzalémě. Věřila, že suché a horké ovzduší udělá spisovateli dobře. Kafka souhlasil, ale bohužel jeho chatrné a podlomené zdraví mu to neumožnilo¹⁶⁷⁷. Po jeho smrti napsala Elsa Bergmannová báseň na jeho památku, Erinnerung für F. K.¹⁶⁷⁸. Elsa umírá v roce 1969 v Jeruzalémě, kde umírá i v roce 1975 její manžel, Shlomo Hugo Bergmann. Její pozůstalost se

---

¹⁶⁷⁵ Hugo Bergmann, kterého Berta Fantová v dopisech oslovovala mateřskou zdrobnělinou jeho vlastního jména Hügele, byl pro ni ztělesněním zete, kterého si vždy přála. Když byl na začátku první světové války jako důstojník c. a k. armády odvelen do Haliče, usilovně se snažila, aby ho dostala do bezpečí. Nakonec se jí ho podařilo dostat do vojenské nemocnice ve Vídni.

¹⁶⁷⁶ Židovská národní a univerzitní knihovna (hebrejsky בית הספרים מיהלאו הספרים ביט, Bejt ha-sfarim ha-le'umi ve-ha-universita'i, anglicky Jewish National and University Library, JNUL), nyní Národní knihovna Izraele (hebrejsky הלאומית הספרית HaSifria HaLeumit, anglicky The National Library of Israel) je národní knihovna Státu Izrael, která má zároveň sloužit jako „Národní knihovna židovského lidu“. Nachází se v kampusu Hebrejské univerzity v Jeruzalémě a rovněž slouží jako univerzitní knihovna.

Viz též About the Library, History and Aims, [cit. 2016-03-27], dostupné na <http://www.jnul.huji.ac.il/eng/history.html>

¹⁶⁷⁷ DIAMANT, Kathi. Kafka's last love: the mystery of Dora Diamant. Basic Books, 2008, s. 13

¹⁶⁷⁸ Báseň se našla v její pozůstalosti, celý text zní:

Erinnerung für F. K.:

*„Ich habe vielerlei Männer genossen
Neugier des Leibes und heißer Drang
Doch einmal nur himmlischen Grund getroffen
In dieses Lebens jagender Zeit
Es war ein Hauch, kaum wars ein Kuss
Es traf ein leichter, goldner Strahl mein Herz
Ein einzig, winzig-kleiner Augenblick,
Hat meinem ganzen Leben Licht gebracht,
Und deine Worte: Freundschaft, Güte tragend
vielleicht – Unsterblichkeit.“*

nachází v majetku Institutu Leo Baecka v New Yorku¹⁶⁷⁹. PhMr. Max Fanta zůstal v Praze a nadále vedl svoji lékárnu až do své smrti v roce 1925. Po jeho smrti se stali majiteli jeho dědicové, kteří lékárnu pronajímali.

Magistr Fanta je zejména v Německu znám jako vynálezce Fantovy misky (Fantaschale) - lékárenské misky určené pro přípravu mastí a dalších topických lékových přípravků. Lehká, hladká a odolná miska nahrazovala kovové a skleněné misky (správně třenky). Jsou dodnes vyráběné z melaminové pryskyřice¹⁶⁸⁰.

V jejich lékárně ještě ovšem pracovali v pozici kondicinujícího farmaceuta Židé PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová a PhMr. Erich Weiss. PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová se narodila 5. 7. 1911 v Praze jako dcera tehdejšího nájemce lékárny „U jednorozce“ PhMr. Josefa Freunda (1873-1944, Terezín). Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v letech 1932-1934. Promovala 28. 6. 1934. Jako národnost uvedla německou. Podle lékárenských ročenek pracovala v letech 1935¹⁶⁸¹-1937 jako kondicinující farmaceutka v lékárně „U jednorozce“, kterou stále vedl její otec. Po ukončení studia se provdala, v Lékárnické ročence 1938 byla uváděna jako Alžběta Springerová-Freundová¹⁶⁸². Alžběta Springerová byla deportována 22. 12. 1942 do Terezína (transport Ck), kde se dožila osvobození¹⁶⁸³. PhMr. Erich Weiss se narodil 14. 5. 1913 v Opavě. Jeho otec Richard Weiss zde byl obchodníkem. PhMr. Weiss studoval farmacii na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1934-1936. Promoval 23. 6. 1936. Jako národnost uvedl při zápisu židovskou. V roce 1937 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U jednorozce“ v Praze I pod vedením PhMr. Josefa Freunda¹⁶⁸⁴. 10. 6. 1942 byl deportován do pracovního tábora Ujazdów (transport AAh, č. 798) v tehdejším tzv. Generálním gouvernementu. Odtud byl deportován do vyhlazovacího tábora Majdanek, kde byl 4. 9. 1942 zavražděn¹⁶⁸⁵. Pobytu v ghettu Terezín se za války bohužel nevyhnul ani Josef Freund¹⁶⁸⁶. 6. března 1943 nastoupil do transportu (transport Cv 377) do Terezína, kde 9. července 1944 zemřel¹⁶⁸⁷.

---

¹⁶⁷⁹ Leo Baeck Institute je mezinárodní výzkumný institut, založený roku 1955 Leo Baeckem s pobočkami v New Yorku, Jeruzalémě, Londýnu a Berlíně. Je zaměřen na studium historie a kultury německy hovořících Židů

¹⁶⁸⁰ BULTMANN, Martin. *Grundlagen der Arzneiformenlehre: ein Leitfaden zu Vorlesung und Praktikum*. BoD-Books on Demand, 200, s. 49 – 50.

¹⁶⁸¹ RUSS, František, ed. *Lékárnická ročenka 1936*. Praha: Svaz československého lékárnictva, 1936, s. 262.

¹⁶⁸² RUSS, František, ed. *Lékárnická ročenka 1938*. Praha. 1.: Svaz čsl. lékárnictva, 1938, s. 311.

¹⁶⁸³ Dostupné online na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/ghetto/detail.php?table=ghetto&col=id&value=1124800>

¹⁶⁸⁴ Ibidem, s. 313.

¹⁶⁸⁵ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/147865-erich-weiss/>.

¹⁶⁸⁶ Jeho posledním bydlíštěm za války byl Švédská ulice, číslo popisné 11 v Praze XVI. Viz Josef Freund. Holocaust.cz [online]. 2014 [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/86027-josef-freund/>.

¹⁶⁸⁷ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/86027-josef-freund/>

14. 1. 14 PhMr. Marta Glaesserová (lékárna Hořovice)

PhMr. Marta Glaserová se narodila jako Marta Reichnerová 19. 1. 1904 v Bohutíně¹⁶⁸⁸. Jejím otcem byl Josef Reichner. Farmacii vystudovala na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v letech 1925-1927. Jako národnost uvedla při zápisu národnost českou. Promovala 24. 6. 1927. Po promoci pracovala jako kondicinující farmaceutka v koncesované lékárně „U kotvy“ v Praze-Bráníku. Majitelem lékárny byl PhMr. Karel Šnajberk.

Po svatbě s Robertem Glaserem spolu žili v Hořovicích¹⁶⁸⁹. Robert Glaser (narozen 2. 3. 1896) se živil jako obchodník v Hořovicích. Pamětníci vzpomínají, že velice hodný člověk, který každému pomáhal. Měl rád hudbu (hrál na housle, klavír a flétnu)¹⁶⁹⁰.

. V roce 1941 PhMr. Glaserová otěhotněla. To ovšem nemělo žádný vliv na deportaci obou manželů do Terezína. Nejprve byli oba deportováni do Plzně, kde byli Židé shromažďováni. Robert Glaser byl v transportu S dne 22. 1. 1942 z Plzně Terezína. Těhotná Marta Glaserová byla deportována do Terezína v transportu T o čtyři dny později. V Terezíně se jim narodil 17. 4. 1942 syn Jiří.

Žádný z nich neunikl smrti. Všichni byli deportováni do KZ Auschwitz. Robert Glaser¹⁶⁹¹ byl v transportu E1 (29. 9. 1944) a Marta Glaserová¹⁶⁹² společně s dvouletým synem Jiřím¹⁶⁹³ v transportu En (4. 10. 1944). Všichni byli zde zavražděni.

---

¹⁶⁸⁸ Obec Bohutín se nachází v okrese Příbram, kraj Středočeský, asi 7 km jihozápadně od Příbrami.

¹⁶⁸⁹ Město Hořovice se v současnosti nachází v okrese Beroun ve Středočeském kraji.

¹⁶⁹⁰ Židé v Hořovicích. Hořovice: oficiální stránky města [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.mesto-horovice.eu/mesto/informace-o-meste/historie-a-pamatky/zide-v-horovicich/>.

¹⁶⁹¹ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/88824-robert-glaser/>.

¹⁶⁹² Dostupné online na <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/88789-marta-glaserova/>.

¹⁶⁹³ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/88745-jiri-glaser/>.

14. 1. 15 PhMr. Marie Sandová (lékárna v ghettu Terezín)

PhMr. Marie Sandová se narodila jako Marie Arnsteinová 4. 10. 1916 v Třebívlicích u Lovosic. Jejím otcem byl Ferdinand Arnstein. Při zápisu do studia uvedla, jako povolání otce „soukromník v Litoměřicích“. Otec pracoval jako nájemce velkostatku. Matka byla Františka Arnsteinová. V roce 1925 se přestěhovala s rodiči i bratrem do Litoměřic, kde vystudovala gymnázium. V letech 1936-1938 studovala farmacii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Během studia se seznámila s praktickým lékařem z Plzně, MUDr. Jiřím Švarcem, kterého si v roce 1937 vzala. V červnu 1938 promovala. Chtěla pokračovat ve studiu a získat titul RNDr. z mikrobiologie, ale vzhledem k uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 to již nebylo možné.

Po obsazení Sudet v říjnu 1938 se museli její rodiče přestěhovat do Prahy. Zde jim pomohl najít byt bratr její matky, Karel Hartmann, který byl úspěšný reprezentant v ledním hokeji a olympionik. Od roku 1940 nesměla PhMr. Marie Švarcová pracovat v lékárně a její manžel nesměl provozovat obvyklou praxi. Nějaký čas ještě pracovala nelegálně v lékárně v Plzni-Doubravce. Její manžel mohl jen vykonávat praxi pro židovské pacienty

Rodiče a její bratr byli transportováni v roce 1941 do ghetta v Lodži. Marie Švarcová o osudu svých příbuzných dlouho nevěděla. Teprve později se dozvěděla, že její otec v ghettu zemřel a byl pohřben na místním židovském hřbitově. Její matka, Františka Arnsteinová, byla při jedné razii v ghettu postřelena a odvezena na neznámé místo. Jejího bratra chránila práce sanitáře. Později se mu podařilo z ghetta v Lodži uprchnout do ghetta v Čenstochové a odtud na Slovensko.

V roce 1942, 24. 10. transportem Ca, byli manželé Švarcovi deportováni do ghetta v Terezíně. Jejímu manželovi se jí podařilo vyreklamovat z vůbec prvního transportu, pod označením By, z Terezína do Osvětimi¹⁶⁹⁴. Díky své kvalifikace PhMr. Švarcová začala pracovat v ghettu jako lékárnice. Nejprve v tzv. Centrální lékárně. Zde chodily z jednotlivých poboček objednávky a připravovaly se léky, které se potom roznášely do jednotlivých poboček, kde je magistři vydávali. Potom pracovala v jedné z poboček v Sudetských kasárnách. Další působiště měla v pobočce ve Vrchlabských kasárnách, které vedla. Zde spolupracoval se starším magistrem z Vídně, PhMr. Helperem¹⁶⁹⁵. Dalším kolegou byl holandský magistr farmacie. Její prací bylo vyplňovat objednávky na léky a zdravotnický materiál od lékařů, které

---

¹⁶⁹⁴ Celkem bylo transportem By deportováno 1838 osob, 1805 zahynulo a jen 33 se dočkalo konce války.

¹⁶⁹⁵ PhMr. Helper pracoval před válkou v lékárně ve Vídni na Maria Hilfer Strasse. Ke konci války byl zařazen do transportu do Švýcarska. Odtud emigroval do Austrálie.

odesílala do Centrální lékárny. V Terezíně také zažila naaranžované divadlo pro návštěvu Mezinárodního Červeného kříže v červnu 1944.

Její manžel byl určen (stejně jako dalších přibližně 18 500 vězňů) do transportu do Osvětimi. MUDr. Švarc byl deportován transportem Em dne 1. 10. 1944 do Osvětimi. PhMr. Švarcová mohla jako lékárnice zůstat, ale odjela dobrovolně s ním. Na osvětimské rampě se viděli naposledy. MUDr. Švarc neprošel transportem a byl krátce po svém příjezdu zavražděn¹⁶⁹⁶.

Jeho manželka měla větší štěstí a zůstala naživu. Asi měsíc po příjezdu byla deportována do pracovního tábora ve Freiburgu v Sasku. Zde se vyráběly díly pro balistické rakety V-2. Začátkem dubna se přiblížila fronta a vězenkyně měly být evakuovány přes Čechy do Flossenbürgu. Z tohoto transportu se podařilo Marii Švarcové s dvěma přítelkyněmi u Českých Budějovic koncem dubna 1945 utéci do Třeboně, kde se ukryly u známých, do konce války.

Po válce získala v Třeboni byt a práci v místní lékárně. Částečně také jezdila pracovat do lékárny v Suchdole nad Lužnicí. Její předválečný majitel, PhMr. Zoltán Ganz, válku nepřežil. Podařilo se jí setkat se svým bratrem, který přežil. Posléze začala pracovat jenom v suchdolské lékárně. Po útěku na Slovensko, kde na konci roku 1944 vstoupil do 1. československého armádního sboru, s kterým se dostal 28. 5. 1945 do Prahy a hned napsal své sestře dopis. Setkali se krátce poté v Praze. Jejich matka byla po válce prohlášena za mrtvou¹⁶⁹⁷.

V roce 1947 se PhMr. Marie Švarcová přestěhovala do Prahy, kde si našla práci ve Frýdově lékárně ve Vršovicích. Později si v Praze i našla malý byt v Lublaňské ulici. Z Frýdovy lékárny odešla pracovat jako vedoucí (odpovědná správkyň) do lékárny v Pařížské ulici, kde zemřel její dosavadní vedoucí, PhMr. Josef Koloušek, který zde pracoval se svojí dcerou, rovněž magistrou farmacie (nesplňovala v té době podmínky pro vedení lékárny).

Za několik let se PhMr. Marie Švarcová seznámila s PhMr. Ludvíkem Sandem, kterého znala z lékárny v terezínském ghettu (pracoval jako její podřízený v pobočce v Sudetských kasárnách). Provdala se za něj a v roce 1954 se jim narodila dcera Luisa. Její manžel, PhMr. Ludvík Sand, zemřel v roce 1991 a PhMr. Marie Sandová v roce 2012.

---

¹⁶⁹⁶ Archiv Památníku Terezín, Vzpomínka PhMr. Marie Sandové (dříve Švarcové) z 12. 03. 1989 (inventární číslo A7647)

¹⁶⁹⁷ KRÁKORA, Lukáš. Mgr. Marie Sandová (1916 - 2012). Paměť národa [online]. Post Bellum, 2011 [cit. 2017-10-06]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/sandova-marie-1916-1858>

14.4.2 Konkrétní osudy židovských farmaceutů ze Slovenska

14. 2. 1 PhMr. Árpád Erdélyi (Lékárna „U svatého Josefa“ v Piešťanoch)

Lékárna "U svatého Josefa" byla založena roku 1825 jako reálná lékárna. V roce 1937 sídlila v Piešťanoch na Masarykově cestě v čísle popisném 44. Majitelem lékárny byla Klára Methová právem vdovským (jejím manželem byl původním majitel PhMr. Josef Meth¹⁶⁹⁸) a odpovědným správcem byl PhMr. Árpád Erdelyi. PhMr. Erdelyi je uváděn v této funkci již v roce 1935¹⁶⁹⁹.

Původním jménem byl Árpád Eckstein. Narodil se 22. 12. 1889 v obci Tvrdošín na Oravě, kde žil v dětství se svojí rodinou. Farmacii vystudoval na univerzitě v Budapešti. Během studií si změnil příjmení na Erdelyi. Promoval v roce 1912. Během první světové války sloužil v rakousko-uherské armádě v Polsku, kde byl zraněn¹⁷⁰⁰.

Před svým působením v Piešťanoch pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně v Ružomberoku. Zde se seznámila se svoji budoucí ženou Růženu Duschnitzovou, která pocházela ze zdejší velké (měla šest sourozenců) a liberální židovské rodiny Duschnitzů. Narodila se 2. 11. 1892 a po absolvování gymnázia v Piešťanoch (jako externistka) studovala medicínu v Budapešti. Studium nedokončila (díky ostrakizaci ze strany ostatních studentů) a začala pracovat v lékárně v Ružomberoku, kde se seznámila se svým budoucím mužem.

Svatba se konala 1. 7. 1919. Po svatbě se přestěhovali do Piešťan, kde PhMr. Erdelyi pracoval jako kondicinující lékárník. V Piešťanoch se manželům narodili dvě dcery-Hedviga (rozená 12. 9. 1922) a Magda (16. 5. 1920).

V roce 1924 se oba manželé podíleli na založení židovské tělovýchovné organizace Macabi v Piešťanoch. Růžena Erdeylová byla společensky velmi činná – například vedla bezplatné kurzy vázání perských koberců, pracovala v Červeném kříži nebo pořádala pohádková odpoledne pro děti. Po vzniku Slovenského štátu 14. 3. 1939 nastaly pro rodinu těžké časy. Do lékárny „U svatého Josefa“ byl přidělen od 20. 5. 1940 jako vládní komisař PhMr. Štefan Šebeš, který se stal od 5. 10. 1940 jejím arizátorem¹⁷⁰¹.

---

¹⁶⁹⁸ GROGER, Herbert, ed. Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 146

¹⁶⁹⁹ RUSS, František, ed. Lékárnická ročenka 1936. Praha: Svaz československého lékárnictva, 1936, s. 249.

¹⁷⁰⁰ Heda Ambrová (1922-2010). Edah.sk [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/heda-ambrova/22/>.

¹⁷⁰¹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, s. 33.

Koncem roku 1940 postihla rodinu další tragédie. Jejich prvorozená dcera, Magda Erdelyiová, zemřela 26. 12. 1940 jako oběť tehdy probíhající meningitidy přes veškerou snahu jejího otce, kterému se dokonce podařilo sehnat v těch časech, díky předválečným kontaktům, sérum až z Berlína.

Jeho dcera Hedviga (Heda) uzavřela v obavě z deportací v roce 1942 formální sňatek s židovským lékařem, dr. Hechtem. I když se jednalo o Žida, lékaře Slovenský štát potřeboval a riziko deportace jako manželka lékaře přeci jen bylo nižší. Krátce po svatbě byl dr. Hecht (později si změnil příjmení na Horal) přeložen do Michalovic a Heda odešla s ním¹⁷⁰².

PhMr. Erdeyli dostal jako respektovaný a potřebný lékárník od slovenských orgánů tzv. prezidentskou výjimku. Bohužel ani ta ho neochránila od transportu do sběrného tábora v Žilině, odkud byli vypravovány transporty slovenských Židů do vyhlazovacích táborů na území okupovaného Polska. Heda Ambrová dostala zprávu o osudu jejího otce a rozhodla se jednat. Odjela do Žiliny, kde jí sestra její matky poradila, aby v Bratislavě navštívila ministerstvo zdravotnictví a získala fonogram¹⁷⁰³, aby jejího otce propustili z tábora zpět.

Rovněž jí poradila, za kým má jít. V Bratislavě ale ministerstvo jako Židovka nemohla. Po radě od přátel odcestovala do Topoľčian, kde žil vysoce postavený úředník z ministerstva zdravotnictví, který se staral o lékárny. Ten jejího otce osobně neznal, ale věděl, že se jedná o známého odborníka, který vlastní několik patentů na léky. Úředník měl zájem o patent na lék Arneumylen, který vyráběla známá pražská firma Frágner. Rovněž požadoval informace o výrobním postupu. Obojí dostal. Rodina lékárníka s napětím čekala, kdy bude propuštěn ze sběrného tábora. Když se nic nedělo, Heda Ambrová začala opět jednat. Zjistila, že otec je stále v táboře a zjistila, že fonogram o jeho propuštění již přišel. Znovu se obrátila na úředníka z ministerstva zdravotnictví Topoľčian, který jí dal na vybranou jedno z tří míst, kam může otec odejít. Heda si vybrala evangelickou obec Bátovce a zvolila dobře. Se zdejšími obyvateli vycházeli velmi dobře¹⁷⁰⁴.

Po vypuknutí Slovenského národního povstání Heda Ambrová odešla za svými rodiči do Bátovce. Posléze odešli i (lékárník Erdelyi, jeho žena a dcera) odtud (obec byla nebezpečně blízko u slovensko-maďarské hranice). Přes hory přešli do Krupiny a odtud vlakem do Sliače. Ze Sliače odjeli nákladními auty do obce Polhora při Tisovci. Zde později obdrželi příkaz k přestěhování do vesnice Nemecká. Lékárník a jeho žena zde zůstali, ale dceři se podařilo dostat

---

¹⁷⁰² DUSÍKOVÁ, Viera. Zomrela tvorkyňa pamätníka obetiam holokaustu. Piešťanský týždeň. Piešťany: Winter média, 2010, XX (2), s. 12.

¹⁷⁰³ fonogram – zde ve významu zapsaná zpráva oznámená telefonicky, telegram nadiktovaný přes telefon. Viz <https://sk.wikipedia.org/wiki/Fonogram>.

¹⁷⁰⁴ Heda Ambrová (1922-2010). Edah.sk [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/heda-ambrova/22/>.

do Banské Bystrice. Zde se domluvila se známým, který měl autem a vrátili se s ním pro rodiče do Nemeckej. Tak se celá rodina sešla v centru povstání, Banské Bystrici. Odtud se skupinou dalších uprchlíků odešli do hor nad Banskou Bystricou, kde nejprve bydleli v dřevorubecké chatě a později přímo v lese pod improvizovaným přístřeším. Zde improvizovaně oslavili vánoce roku 1944.

Banská Bystrica byla osvobozená 26. 3. 1945. Uprchlíci ještě několik dní čekali, až 10. 4. 1945 sešli do města. Odtud se vydali do Bátovce, kde je všichni znali a kde je přátelsky přivítali. Z Bátovce se Heda Erdelyová vydala do Piešťan. Zde ji na národním výboru ujistili, aby se otec vrátil do lékárny, která byla po válce sice prázdná, ale úředníci věřili, že PhMr. Erdelyi ji opět uvede do provozu. Erdelyovi se vrátili do poválečných Piešťan. PhMr. Erdeyli pracoval nadále v lékárně¹⁷⁰⁵, jeho manželka pomáhala rozdělovat obyvatelům postiženým válkou pomoc od UNRRY¹⁷⁰⁶. Lékárna „U svaté trojice“ byla v národní správě od 12. 9. 1946 do 11. 7. 1947. 18. 8. 1947 byla vrácena dědicům původní majitelky Kláry Methové¹⁷⁰⁷.

Dcera Heda se starala o domácnost. Se svým formálním manželem z války se v roce rozvedla hned po válce a 13. 10. 1945 se vdala za Edmunda Ambru (původním jménem Meiselse), s kterým se seznámila za války, kdy sloužil jako slovenský voják Rudé armády na jižním Slovensku. Edmund Ambra pomáhal po válce v lékárně jejího otce (zemřel roku 2000)¹⁷⁰⁸. Oba manželé začali studovat farmacii v Brně¹⁷⁰⁹, ale studium dokončil pouze manžel, protože Heda Ambrová otěhotněla a roku 1947 se jí narodila dcera Hana (později roku 1955 syn Karol). I když studium nedokončila, pracovala v lékárně s otcem jako laborantka¹⁷¹⁰.

---

¹⁷⁰⁵ Dnes „Stará lékárna“ ve Winterově ulici č. p. 26. Viz DUSÍKOVÁ, Viera. Zomrela tvorkyňa pamätníka obetiam holokaustu. Piešťanský týždeň. Piešťany: Winter média, 2010, XX (2), s.12.

¹⁷⁰⁶ UNRRA-United Nations Relief and Rehabilitation Administration, mezinárodní organizace pro materiální pomoc válečným uprchlíkům, založená roku 1943 na základě Washingtonské dohody v New Yorku a působící do roku 1947. Jejím účelem bylo dle zakládající listiny:” *Being determined that immediately upon the liberation of any area by the armed forces of the United Nations or as a consequence of retreat of the enemy the population thereof shall receive aid and relief from their sufferings, food, clothing and shelter, aid in the prevention of pestilence and in the recovery of the health of the people, and that preparation and arrangements shall be made for the return of prisoners and exiles to.*” Viz <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>. Podrobněji o této organizaci viz REINISCH, Jessica. Internationalism in Relief: The Birth (and Death) of UNRRA. Past & present, 2011, 210.suppl 6: 258-289.

¹⁷⁰⁷ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, s. 50.

¹⁷⁰⁸ Heda Ambrová (1922-2010). Edah.sk [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/heda-ambrova/22/>.

¹⁷⁰⁹ Farmaceutické studium na Moravě bylo zahájeno 1. 12. 1945 na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Viz BRONCOVÁ, Dagmar, ed. Historie farmacie v českých zemích. Praha: MILPO MEDIA s.r.o. ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím MILPO Praha, 2003, s. 114-115.

¹⁷¹⁰ DUSÍKOVÁ, Viera. Zomrela tvorkyňa pamätníka obetiam holokaustu. Piešťanský týždeň. Piešťany: Winter média, 2010, XX (2), s. 12.

PhMr. Erdelyi je uváděn ještě roku 1947 jako národní správce lékárny "U svatého Josefa" v Piešťanech¹⁷¹¹. Zemřel 1. 3. 1964 v Piešťanech. Jeho manželka ho přežila o 13 let, zemřel v roce 1977. Oba byli pohřbeni v židovské sekci piešťanského hřbitova na Bratislavské cestě. Jejich dcera Heda (zemřela 2010) hrála klíčovou roli při vybudování Památníku obětí holocaust v Piešťanoch, který byl odhalen 15. 12. 2005.

---

¹⁷¹¹ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. Lékárnická ročenka 1947-48. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947, s. 254.

14. 2. 2 PhMr. Julius Kornhauser a PhMr. Leo Herz (lékárna „U koruny“ v Kežmarku)

V městě Kežmarok, jednom z center Spiše na východním Slovensku, byla před druhou světovou válkou velmi silná židovská komunita. Původně se usídlila koncem 18. století v nedaleké obci Huncovce. Důvodem byl odpor kežmarských měšťanů vůči usídlení Židů v jejich městě, byť rozhodnutím císaře Josefa II. jim bylo povoleno se usídlit i ve svobodných královských městech, ke kterým patřil i Kežmarok. Od roku 1840, kdy právo usídlit se ve městě potvrdil Židům i krajinský sněm, již jim nic nebránil v Kežmaroku žít a podnikat. První židovská obec zde vznikla roku 1852. Původně malá obec se rychle rozrůstala a od roku 1874 zde již působil i rabín. V roce 1882 byl vysvěcena synagoga. Brzy se Židé stali páteří obchodního ruchu ve městě. Nora Baráthová ve svém článku uvádí, že v letech 1880 až 1941 existovalo v Kežmaroku 300 židovských obchodů různého zaměření. V roce 1938 měl Kežmarok 7360 obyvatel, z toho 1063 bylo Židů. V obecních volbách v roce 1923 skončila Židovská strana na třetím místě. Mezi Židy nebyli jenom obchodníci, ale také právníci, lékaři – a lékárníci (mnozí z nich byli členové Spolku lékařů a lékárníků na Spiši).

V samotném Kežmaroku byly v roce 1937 dvě lékárny. Obě se nacházely na Hlavním náměstí. V čísle popisném 58 sídlila lékárna „U koruny“, kterou vlastnil PhMr. Julius Kornhauser (někdy psán jako Jakub Július). Jednalo se o reálnou lékárnu založenou roku 1780. Majitelem domu byl židovský právník JUDr. Ignác Szántó¹⁷¹². Nedaleko od ní, v čísle popisném 62 byla lékárna „U Zlatého jelena“, kterou vlastnila paní Szenczyová, vdova po PhMr. Gabrielu Szenczym¹⁷¹³. Lékárna byla založena roku 1765 jako reálná lékárna. Odpovědným správcem byl v roce 1937 PhMr. Julius Gottlieb¹⁷¹⁴. Po původním majiteli byl dům označován také jako „Szenczyho dom.“ Jako majitel je v soupise¹⁷¹⁵ „DOMY V KEŽMARKU, V KTORÝCH ŽILI ALEBO PRACOVALI ČLENOVIA ŽIDOVSKÉJ KOMUNITY V R. 1918–1950“ uváděn také PhMr. Marcel Komor.

¹⁷¹² DOMY V KEŽMARKU, V KTORÝCH ŽILI ALEBO PRACOVALI ČLENOVIA ŽIDOVSKÉJ KOMUNITY V R. 1918–1950. In: Jewish.gen [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://www.jewishgen.org/Hungary/Kezmarok.htm> .

¹⁷¹³ V německy psané lékárnické ročence Apotheker-Kalender je ještě roku 1929 uváděn jako majitel. Viz GROGER, Herbert, ed. Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 140.

¹⁷¹⁴ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 557.

¹⁷¹⁵ DOMY V KEŽMARKU, V KTORÝCH ŽILI ALEBO PRACOVALI ČLENOVIA ŽIDOVSKÉJ KOMUNITY V R. 1918–1950. In: Jewish.gen [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://www.jewishgen.org/Hungary/Kezmarok.htm> .

PhMr. Marcel Komor byl rovněž židovský lékárník. Narodil se 26. 6. 1912 v Ružomberoku. Jeho otcem byl Isidor Kohn, obchodník z města Hermanovce. PhMr. Komor vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1933-1935. Promoval 19. 6. 1935. Jako národnost uvedl při zápise národnost českou.

Majitel lékárny „U koruny“, PhMr. Julius Kornhauser (narozen 1885)¹⁷¹⁶ pocházel z místní rozvětvené židovské rodiny, ve které byli také lékaři a lékárníci. Dalšími lékárníky z této rodiny byli PhMr. Samuel Kornhauser a PhMr. Paul Kornhauser.

PhMr. Samuel Kornhauser se narodil v roce 1894 v obci Lučina. Jeho otcem byl místní obchodník Adolf Kornhauser. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1918-1920. Promoval 16. 3. 1920. Jako národnost při zápisu uvedl národnost německou.

PhMr. Paul Kornhauser se narodil 3. 3. 1906 ve Spišské Nové Vsi. Jeho otcem byl zdejší významný lékař, MUDr. Desider Kornhauser. MUDr. Kornhauser byl významná osobnost v Kežmaroku a byl předsedou místní Židovské náboženské obce¹⁷¹⁷. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1930-1932. Jako národnost uvedl při zápisu národnost německou. Promoval 21. 6. 1932. Po studiu získal na univerzitě i doktorát přírodních věd¹⁷¹⁸. Název jeho dizertaci byl: „ *Die Bedingungen der Zygotenbildung bei Zygorhynchus Moel, Vuill*“. Promoval 28. 3. 1936. V roce 1937 je uváděn jako kondicinující lékárník v jedné z lékáren v Kežmarku.

V Kežmaroku pracoval také jaké lékárník PhMr. Leo Herz. Narodil se se v roce 1908 v Kežmaroku. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1928-1930. promoval 21. 6. 1930. Jako národnost uvedl národnost německou. Před druhou světovou válkou pracoval jako kondicinující lékárník v lékárně PhMr. Kornhausera. Před válkou se ještě narodil jemu a jeho manželce Alžbětě syn Juraj (4. 9. 1934), pozdější slavný československý filmový režisér (Spalovač mrtvol, Petrolejové lampy, Morgiana, Panna a netvor, Pasáž nebo Habermannův mlýn) scénarista a příležitostný herec.

Vznik Slovenského štátu znamenal pro rodiny židovských lékárníků smrtelné nebezpečí. Nenávist oproti Židům šířili zejména kromě místních slovenských fanatiků

---

¹⁷¹⁶ V německy psané lékárnické ročence Apotheker-Kalender je ještě roku 1929 uváděn jako majitel. Viz GROGER, Herbert, ed. Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der. Tschechosl. Republik. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929, s. 140.

¹⁷¹⁷ SULAČEK, Jozef. Tragické osudy židovskej komunity v Kežmarku v rokoch II. svetovej vojny. In: CINTULOVÁ, Erika. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1.- 2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Múzeum v Kežmarku, 2003, s. 62.

¹⁷¹⁸ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 5, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1931–1936), folio 549.

z Hlinkovy gardy a Hlinkovy slovenské lidové strany, také přichozí sudetští Němci, členové *Karpaten Deutsche Partei*. Je důležité uvést, že místní němečtí starousedlíci, členové konzervativní *Zipser Deutsche Partei* rasovou nenávist vůči Židům nepociťovali a někteří jim i pomohli během druhé světové války.

Židé v Kežmaroku čelili diskriminaci již během existence autonomní Slovenské krajiny v rámci Česko-Slovenska. Byli vyloučeni z městského zastupitelstva a členové Hlinkovy gardy jim vyhrožovali vyhnáním. Situace se vyostřilo po vzniku loutkového Slovenského štátu. 29. 12. 1939 byla odebrána násilně lékárna „U koruny“ PhMr. Kornhauserovi. Jako vládní komisař byl do ní jmenován PhMr. Pavel Neupauer od 2. 1. 1940. Jako „arizátor“ byl 7. 4. 1941 jmenován PhMr. Mikuláš Chládek¹⁷¹⁹.

Nově vzniklý stát trpěl zoufalým nedostatkem odborníků, mimo jiné lékařů a lékárníků. Proto někteří kežmaročtí Židé dostali tzv. prezidentskou výjimku. V Kežmaroku to byli Dr. a PhMr. Pavel Kornhauser (narozen 1906), PhMr. Leo Herz (1908) a PhMr. Emanuel Guttmann (1914), později i PhMr. Július Kornhauser (1885)¹⁷²⁰.

PhMr. Emanuel Guttmann se narodil 20. 7. 1914 v Popradě. Jeho otcem byl místní obchodník Herrmann Guttman. Emanuel Guttman vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1936-1938. Promoval 30. 9. 1938. Jeho osudy během druhé světové války nejsou prozatím známy.

Výjimku získal později i bratr PhMr. Herze, MUDr. Ernest Herz (1894-1946), který byl nejprve přidělen do lékařského obvodu Jurgov¹⁷²¹, později Plavnice¹⁷²².

Proti MUDr. Desideru Kornhauserovi (otci lékárníka PhMr. Paula Kornhausera) a MUDr. Ernstu Herzovi (bratru Leo Herze) byl v prosinci 1939 zinscenován proces, že zanedbal léčbu jednoho z „árijských“ pacientů¹⁷²³. Vyústění případu není známé, ale MUDr. Kornhauser byl na podzim 1944 deportován a pravděpodobně zavražděn v koncentračním táboře v Ravensbrücku¹⁷²⁴.

---

¹⁷¹⁹ LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 14.

¹⁷²⁰ SULAČEK, Jozef. Tragické osudy židovskej komunity v Kežmarku v rokoch II. svetovej vojny. In: CINTULOVÁ, Erika. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1-2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Múzeum v Kežmarku, 2003, s. 66.

¹⁷²¹ Jurgov je malá obec na Spiši. Do roku 1939 patřila nejprve Uhersku, pak Maďarsku, v letech 1939-1945 byla součástí Slovenska, v roce 1945 ji anektovalo Polsko. Plavnica je obec na území Slovenska (stále) v okrese Stará Ľubovňa.

¹⁷²² Ibidem, s. 66.

¹⁷²³ BARÁTHOVÁ, Nora. Obdobie holocaustu v kežmarskej tlači. In: CINTULOVÁ, Edita. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1.- 2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Muzeum Kežmarok, 2003, s. 87.

¹⁷²⁴ BARÁTHOVÁ, Nora. Z OBDOBIA HOLOCAUSTU V KEŽMARKU. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/z-obdobia-holocaustu-v-kežmarku/>.

Řada Židů se pokoušela deportacím vyhnout přestoupením na křesťanství, přesněji řečeno na evangelickou víru. Zde velmi pomohl evangelický kaplan a později farář Ondrej Spišiák, který pokřtil desítky místních Židů bez ohledu na své riziko a s vědomím, že se může jednat jen o formalitu. Ondrej Spišiák pokřtil v roce 1942 i členy rodiny lékárníka Herze – Kromě samotného PhMr. Herze, také jeho ženu Alžbětu (narozena 1909), jeho bratra, doktora Ernsta Herze (1894) a jeho ženu Ernestinu Herzovou (1904). Pokřtil také PhMr. Kornhausera, jeho ženu Olgu (1896) a syna Ondřeje (1925), MUDr. Dezidera Kornhausera a jeho syna Pavla (1906). V roce 1943 pokřtil ještě syna PhMr. Herze Juraja (1934)¹⁷²⁵. Bohužel křest nemohl zabránit jejich transportu po potlačení Slovenského národního povstání v roce 1944.

Rodina lékárníka Herze se ukrývala ve vesnici Eisdorf, obydlené německými starousedlíky, sedláky. Zde byli v bezpečí, ale bohužel dostali falešnou zprávu, že se mohou vrátit domů do Kežmaroku, že je tam bezpečno. Herzovi poslechli, vrátili a v Kežmaroku celou rodinu zatkli členové Hlinkovi gardy. Po válce se Herzovi vrátili do Eisdorfu, aby místním poděkovali, vesnice už neexistovala a místní obyvatelé byli odsunuti.

Tento zážitek inspiroval Juraje Herze k natočení filmu Habermannův mlýn (2010). V rozhovoru pro Lidové noviny režisér vzpomínal:

"Když jsem byl jako děcko na Slovensku, přišli nám říct, že nás zavřou. Schovali nás v jediné německé vesnici Eisdorf, sedm kilometrů od Kežmarku, teď se to jmenuje Žakovce, a nebyl tam jediný Slovák. Všichni věděli, že jsme tam schovaní, já jsem si hrál s dětmi venku. Pak nám oznámili, že se můžeme vrátit. Slovenští gardisté nás ale udali a ocitli jsme se v koncentráku. Po návratu jsme šli těm Němcům poděkovat do Eisdorfu. Všichni však byli vyhnáni a na jejich místech byli právě ti bývalí gardisté, kteří pomáhali SS a teď se stali členy komunistické strany. I proto mám svou osobní zášť a tu chci dát na vědomí¹⁷²⁶".

Celá rodina se ocitla v koncentrační táborech, ale přežila. Juraj Herz vzpomínal¹⁷²⁷:

"Já, otec i matka jsme se doma nakonec zase sešli. Nikdo totiž nevěřil, že přežijeme. Byli jsme hubení už před transportem. První umírali ti silní a mohutní, kterým najednou scházela energie.¹⁷²⁸"

---

¹⁷²⁵ Ibidem.

¹⁷²⁶ Juraj Herz dokončuje Habermannův mlýn, snímek o odsunu Němců. In: Lidovky.cz [online]. 2009 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/juraj-herz-dokoncuje-habermannuv-mlyn-snimek-o-odsunu-nemcu-po-valce-1jf-/kultura.aspx?c=A090905_224139_In_kultura_jk.

¹⁷²⁷ Juraj Herz (80) se sebezapřením v Terezíně: Proč dodnes nenávidí Poláky? In: Ahaonline.cz [online]. 2014 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://www.ahaonline.cz/clanek/trapasy/100340/juraj-herz-80-se-sebezaprenim-v-terezine-proc-dodnes-nenavidi-polaky.html>.

¹⁷²⁸ Ibidem.

V listopadu 1944 byla celá rodina transportována do koncentračního tábora v Ravensbrücku, ale poté byli její členové posláni do různých koncentračních táborů¹⁷²⁹.

„Rodiče byli nejprve se mnou v Ravensbrücku, potom nás rozdělili. Maminku osvobodili Britové, tatínka Američani a mě v Sachsenhausenu Rusové. Po válce jsme se sešli doma,“ uvedl v dalším rozhovoru Juraj Herz¹⁷³⁰.

Slavný režisér prošel koncentračními tábory v Ravensbrücku a Sachsenhausenu, kde se dočkal osvobození sovětskou a polskou armádou ve dnech 22. - 23. 4. 1945.

Jeho strýc Ernest Herz byl zatčený Gestapem 3. 10. 1944 ve Staré Ľubovni. Plavnickému poslanci J. S. Vančovi se podařilo dosáhnout jeho propuštění a MUDr. Herz se poslední období války skrýval¹⁷³¹ v obci Torysky¹⁷³².

Po válce se stal PhMr. Herz národním správcem v lékárně „U anděla strážce“ v Lubici¹⁷³³ (Vrbovská ulice, číslo popisné 101). Tato lékárna byla založena jako koncesovaná v roce 1893. V roce 1937 byl jejím majitelem PhMr. Fr. Macek a odpovědným správcem PhMr. Alexander Kathona¹⁷³⁴.

Lékárna „U koruny“ v Kežmaroku byla po ukončení války nejprve v období 25. 7. 1945 až 7. 10. 1945 pod tzv. dočasnou veřejnou správou. Poté byla vrácena původnímu majiteli, PhMr. Júliu Kornhauserovi¹⁷³⁵, který je jako majitel ještě uváděn v Lékárenské ročence 1947-1948¹⁷³⁶. U druhé lékárny Lacka¹⁷³⁷ ve své práci neuvádí, že by byla arizována. Po válce byl jejím správcem PhMr. Mikuláš Foltýn¹⁷³⁸.

Manželům Herzovým se po válce ještě narodili dva synové – Rudolf (1946) a Ladislav (1950). Rudolf Herz později v rozhovoru z roku 2013 na otce vzpomínal¹⁷³⁹:

---

¹⁷²⁹ Juraj Herz: režisér. In: Česká televize.cz [online]. [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/georg-juraj-herz/>.

¹⁷³⁰ MÁM HRŮZU RÁD: Rubrika: ROZHOVOR. Převzato z časopisu Reflex. In: VOLF, Petr. Jedinak.cz [online]. 1996 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: http://www.jedinak.cz/do_roku_2010/stranky/txttherz.html.

¹⁷³¹ SULÁČEK, Jozef. Tragické osudy židovskej komunity v Kežmarku v rokoch II. svetovej vojny. In: CINTULOVÁ, Erika. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1.- 2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Múzeum v Kežmarku, 2003, s. 83.

¹⁷³² Obec Torysky se dnes nachází na Slovensku v Prešovském kraji v okrese Levoča.

¹⁷³³ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. *Lékárnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947, s. 249.

¹⁷³⁴ ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938*. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 557.

¹⁷³⁵ LACKA, Tomáš. *Arizace lékařů na Slovensku*. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 45.

¹⁷³⁶ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. *Lékárnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947, s. 245.

¹⁷³⁷ LACKA, Tomáš. *Arizace lékařů na Slovensku*. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského.

¹⁷³⁸ MEČL, Josef a Milada KOLÁŘOVÁ. *Lékárnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947, s. 245.

¹⁷³⁹ Majster hororu režisér Juraj Herz: Nesplnil otcovo želanie. In: Život.čas.sk [online]. 2013 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://zivot.cas.sk/clanok/13809/majster-hororu-reziser-juraj-herz-nesplnil-otcovo-zelanie>.

„Keď sa občas postavil k sporáku, jeho varenie pripomínalo vedecký pokus. Na lekárskej váhe si odvážil zemiaky, múku, cukor a ešte aj tú štipku soli. Otec bol nenapraviteľný fajčiar. Keď zomrel v Spišskej Belej, kde naposledy lekárničil, narátali sme v jeho byte 26 popolníkov! Spomínam tieto otcove vlastnosti preto, lebo mali ovplyvniť naše životné cesty. Veľmi si prial, aby sa z nás stali poštári. Aj Juraja presvedčil, že je to poctivé zamestnanie, štátna služba pod penziou. Ale pokus obliecť Juraja do poštárskeho mundúra sa skončil veľkým fiaskom. Otec mal priateľa poštmajstra na pošte v Lubici, tak ho poprosil, aby Juraja vzal do služby. Ráno ho prijal, večer vyhodil. Som veľmi zvedavý, či sa brat vo svojom filme¹⁷⁴⁰ k tomuto „vyhadzovu“ prizná.“

PhMr. Leo Herz bydle se svojí rodinou nad lékárnou v Lubici. Jeho syn Juraj na otce vzpomínal v rozhovoru u příležitosti Mezinárodního filmové festivalu v Karlových Varech v roce 2010, kdy obdržel Cenu za dlouholetý umělecký přínos světové kinematografii¹⁷⁴¹:

„Táta říkal, že lékárna má působit trochu tajemně a trochu alchymisticky. Věřil v placebo, v moc pacientovy sugesce a tvrdil, že z padesáti procent už léčí to, co zákazník zažívá při výrobě léků...Pamatuji se, že na začátku války byl nedostatek prášků proti bolesti hlavy. Náš tatínek měl vlastní recept, míchal lék, rozdělval ho na části a já to směl balit do oplatkového papíru, který se rozpouští v ústech, nebo do tenkých papírků. Sedávali jsme všichni tři s maminkou, povídali si a balili prášky.“

Ve zmíněném rozhovoru ještě slavný režisér vzpomínal na to, že otec měl k němu naprostou důvěru a on měl celou dobu přístup do lékárny. Vzpomínal na otce jako laskavého člověka, který odmítal i jezdit na dovolenou, aby byl lidem k dispozici. PhMr. Herz měl zvyk, ještě když za Jurajova dětství pracoval v lékárně v Kežmaroku a připravoval v zadní místnosti lékárny léky, chtěl, aby pacient tam za ním přišel a celou přípravu viděl na vlastní oči¹⁷⁴².

PhMr. Leo Herz odešel do důchodu ve svých 72 letech, v roce 1980. Jeho posledním působištěm byla lékárna ve Spišské Nové Bělé.

V roce 2011 získal Juraj Herz čestné občanství města Kežmarok. Od dva roky později natočil v rodném Kežmaroku autobiograficky laděnou povídku „Čestný občan“ do povídkového filmu Slovensko 2.0 (2014). Ve filmu si zahráli i jeho bratři Ladislav (Laco) a Rudolf.

---

¹⁷⁴⁰ Míňena autobiografická povídka Juraje Herze „Čestný občan“ v povídkovém filmu *Slovensko 2.0* (2014). (Pozn.aut.).

¹⁷⁴¹ KAPLANOVÁ, Dana. Juraj Herz: Nechci ještě skončit, už kvůli své přítelkyni. Novinky.cz [online]. 2010 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/mff-kv-2010/na-kus-reci/204640-juraj-herz-nehci-jeste-skoncit-uz-kvuli-sve-pritelkyni.html>.

¹⁷⁴² KAPLANOVÁ, Dana. Juraj Herz: Nechci ještě skončit, už kvůli své přítelkyni. Novinky.cz [online]. 2010 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/mff-kv-2010/na-kus-reci/204640-juraj-herz-nehci-jeste-skoncit-uz-kvuli-sve-pritelkyni.html>.

Ladislav Herz se vydal po stopách svého staršího bratra. Vystudoval produkci na FAMU a dlouhá léta byl vedoucím produkce v košickém televizním studiu. S bratrem spolupracoval na jeho filmu *Petrolejové lampy* (1971).

Rudolf Herz pracoval v roce 2013 jako řidič sanitky pro nemocnici v Kežmaroku. Je také správcem židovského hřbitova a podílel se v letech 2003-2004 s občanským sdružením Astra na jeho rekonstrukci¹⁷⁴³.

---

¹⁷⁴³ Kežmarok. Holocaust.cz [online]. 2009 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2009/zari-14/kezmarok/>.

14. 2. 3 PhMr. Josef Haas (Lékárna U lva v Šuranoch)

PhMr. Josef Haas se narodil 17. 5. 1891 v lékárnické rodině v severočeském Varnsdorfu. Byl synem zdejšího lékárníka Ludvíka Haase a jeho ženy Marie, za svobodna Epsteinové (svatbu měli v roce 1888). Měl pět sourozenců – Fridricha (narozen 1892), Terezii (1896), Annu (1897), Margitu (1901) a Karla (1902). Fridrich a Karel Haasové se později také stali lékárníky¹⁷⁴⁴.

Josef Haas vystudoval farmacii na univerzitě v Budapešti a promoval 13. 3. 1915. Svoji první lékárnu U sv. Jána si otevřel v roce 1922 ve Svodíně u Nových Zámků. V roce 1927 ji prodal a na dva roky odešel do Slezska, kde žil a pracoval v Českém Těšíně¹⁷⁴⁵.

V roce 1929 se vrátil na Slovensko. Ve stejném roce koupil lékárnu Salvátor v Nových Zámčích (byla to koncesovaná lékárna založená v roce 1925). Za dva roky prodal i tuto lékárnu¹⁷⁴⁶ a 31. 8. 1929 odešel do blízkých Šuran, kde koupil lékárnu umístěnou výhodně poblíže místního cukrovaru. Jednalo se o koncesovanou lékárnu „U lva“ založenou roku 1903¹⁷⁴⁷. Místo bylo výhodně, ale vnitřní prostory lékárny nikoliv a tak PhMr. Haas v roce 1931 přestěhoval lékárnu na šuranské náměstí do domu, který patřil rodině Quittů. Nad lékárnu měl v prvním patře byt. Oženil se s Violou Gazdíkovou, která pocházela z lékárnické rodiny v Kremnici (jeho manželka byla po přestěhování do Šuran vážně nemocná)¹⁷⁴⁸.

Během druhé světové války byl PhMr. Jozef Haas pronásledovaný pro svůj židovský původ. Jeho lékárna v Šuranoch byla arizována 31. 7. 1944. Z obavy před zařazením do znovuobnovených transportů uprchl. Bohužel na útěku v důsledku silné vyčerpanosti (a jako těžký diabetik) PhMr. Jozef Haas zemřel.

Jeho jediná dcera Anna pokračovala v rodinné tradici a pracoval v jedné z lékáren v Budapešti. I jeho vnučka se stala lékárníci a pracovala v roce 1988 v lékárně v obci Kremence v Maďarsku (blízko Šiah na Slovensku)¹⁷⁴⁹.

Zakladatel lékárnické dynastie, otec PhMr. Jozefa Haase, PhMr. Ludvík Haas se narodil 5. 6. 1858 ve Valašském Meziříčí. Do roku 1872 žil v Praze a posléze ve Varnsdorfu. Farmacii vystudoval na filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.

¹⁷⁴⁴ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 72.

¹⁷⁴⁵ Ibidem, s. 72.

¹⁷⁴⁶ V roce 1937 byl majitelem lékárny PhMr. Vojtěch Dittert. Viz ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 561.

¹⁷⁴⁷ ŘÍHA, Jiří, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 560.

¹⁷⁴⁸ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 72.

¹⁷⁴⁹ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001, s. 73.

Svoji lékárnickou kariéru začal jako lékárník ve Varnsdorfu. Poté se přestěhoval do Haliče (v tehdejší západní části rakousko-uherské monarchie, Předlitavsku). Do roku 1893 pracoval v lékárně v městě Bilic-Biale a pak do roku 1901 v obci Nowy¹⁷⁵⁰.

V roce 1901 odešel na Slovensko, kde se stal majitelem radikované lékárny U zlatého lva ve Svatém Kříži nad Hronem. Zde již zůstal a působil zde až do své smrti v roce 1933.

Podle Evidence majitelů lékáren v roce 1944 (zveřejněné v časopise Slovenský lékárník, ročník XII, č. 18, s. 132-153) byla majitelem jeho dcera Anna Haasová¹⁷⁵¹. Zdravotnická ročenka z roku 1938 uvádí jako majitelku lékárny, vdovu Marii Haasovou. Odpovědným správcem byl v roce 1937 PhMr. Pavel Kunfálvi¹⁷⁵².

Bratr PhMr. Jozefa Haase, Fridrich Haas se narodil ve Varnsdorfu 23. 7. 1892. S přestávkou zapříčiněnou první světovou válkou studoval farmacii v letech 1913-1917 na univerzitě v Budapešti. Promoval 17. 5. 1917¹⁷⁵³.

Za svoji kariéru vystřídal několik lékáren. Nejprve pracoval jeden rok v lékárně svého otce, U Zlatého lva ve Svatém Kříži nad Hronem. Pak pracoval jeden rok v Bratislavě, pak ještě v letech 1921-1922 v Bratislavě. V roce 1922 se vrátil do lékárny svého otce, kde pracoval jako kondicinující lékárník do roku 1925. Poté začal pracovat v Pliešovcích, kde se stal majitelem v roce 1928 koncesované lékárny U anděla založené roku 1884 (Náměstí číslo popisné 18 a)¹⁷⁵⁴. Během druhé světové války se ani on nevyhnul pronásledování pro svůj židovský původ, ale lékárna mu zůstala, a dokonce v roce 1944 vstoupil do nově vzniknuté Lékárnické komory na Slovensku. Ve své lékárně působil až do své smrti 8. 8. 1949¹⁷⁵⁵. V roce 1941 se stal nechtěným aktérem hry o záchranu majetku jiného Žida., obchodníka Pavla Viga. Ten v již dříve, v srpnu 1939, domluvil s „árijcem“ Pavlem Filadelfim ze Zvolena, že bude formálně „arizovat“ 55 % jeho majetku. Vig předpokládal, že tento aktivní přístup k „arizaci“ (ještě před vydáním prvního zákona o „arizaci“ v dubnu 1940) bude vnímán jako doklad „politické“ angažovanosti a odvrátí tak podezření od podstaty celé věci. Nicméně v březnu 1941 byli napadeni v článku v časopise „Gardista“, kde autor se pozastavil nad skutečností, že velkoobchod „Vogelhut“ je stále ještě v židovských rukou. Andrej Filadelfi byl nařčen, že zanedbal svoje povinnosti při „arizaci“ a pomáhal Židům. Jeho postavení jako váženého zvolenského obchodníka a občana bylo v ohrožení. Rozhodl se pro obětování jednoho Žida ve prospěch druhého. Napsal redakci

---

¹⁷⁵⁰ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001, s. 73.

¹⁷⁵¹ Ibidem, s. 73.

¹⁷⁵² ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol. 1938, s. 557.

¹⁷⁵³ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001, s. 72.

¹⁷⁵⁴ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol. 1938, s. 559.

¹⁷⁵⁵ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 72.

časopisu dopis, kde obvinil PhMr. Fridricha Haase. Filadelfi uvedl, že za pomluvami stojí právě on, protože o něm před lety napsal Filadelfi kritický článek v časopise „Štúrov hlas“. Navíc ho obvinil, že jeho lékárna v Pliešovcích je centrem, kde se shromažďují promadařsky orientovaní Židé. Použitím protižidovsky a protimadařsky orientovaného obvinění se mu podařilo odvrátit podezření z toho, že kryje jiného Žida, Pavla Viga. Po válce dosvědčil Pavel Vig (se svým bratrem Ľudovítem), že jim Andrej Filadelfi pomáhal a chránil je i jejich majetek („arizovaný“ majetek Filadelfi po válce dobrovolně vrátil a Vigové o něj ani nemuseli žádat v restituci)¹⁷⁵⁶.

Poslední ze sourozenců Haasových, který se věnoval farmácii, byl PhMr. Karel Haas, narozený v roce 1905. PhMr. Karel Haas pracoval v Handlové¹⁷⁵⁷, kde byl v roce 1937 majitelem koncesované lékárny „U svaté Kateřiny“ založené roku 1932 (číslo popisné 262)¹⁷⁵⁸.

---

¹⁷⁵⁶ PAULOVICHOVÁ, Nina. Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945). Alberta: University of Alberta, 2012, s. 168-170.

¹⁷⁵⁷ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva, s. 72.

¹⁷⁵⁸ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 556.

14. 2. 4 PhMr. Alžběta Sommerová-Lefkovitsová (Lékárna „U Salvátora“ v Prešově)

Alžběta Lefkovitsová se narodila 25. 1. 1904 v maďarském městě Dunaföldvári. Poházela z rodiny manželů dr. Sigmunda Strausze a Anny, rozené Horowitzové. Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě na Univerzitě Karlově v Praze. Po ukončení studia pracovala od poloviny 20. let až do roku 1944 v několika lékárnách v Prešově, naposledy to byla lékárna U Salvátora na Hlavní ulici číslo popisné 22 (lékárna existuje na tomto místě doposud)¹⁷⁵⁹. Jednalo se o koncesovanou lékárnu z roku 1929 a majitelem byl v roce 1937 PhMr. Ludevít Pfeiler¹⁷⁶⁰.

11. 9. 1944 vstoupili do této lékárny dva členové Gestapa a chystali se PhMr. Lefkovitsovou zatknout. Ta ale nebyla v lékárně, kterou na poslední chvíli po varování jedné ze zákaznic opustila. Nejprve se skrývala. Pak se pokusila se svými dvěma dětmi, syny Pavlem a Ivanem, uprchnout za rodinou do Budapešti, což se jí stalo osudným. Byla zatčena a transportována do koncentračního tábora Ravensbrück¹⁷⁶¹.

Odtud byla před přibližujícími se Spojenci Němci hnána na neblaze proslulém pochodu smrti z Ravensbrücku do tábora z Bergen–Belsenu. Ona sama nakonec přežila, stejně jako její malý, v roce 1945 sedmiletý, syn Ivan. Zbytek její rodiny už bohužel takové štěstí neměl. Její starší syn Pavel (zemřel jako čtrnáctiletý), její manžel MUDr. Dezider Lefkovits, její matka (a další příbuzní) byli zavražděni.

V červenci 1945 se vrátila do Prešova a začala opět pracovat v lékárně U Salvátora. Toto povolání ale přestala záhy vykonávat a věnovala se soukromému vyučování cizích jazyků. V roce 1948 se seznámila v Karlových Varech se svým budoucím druhým manželem, ing. Gabrielem Sommerem, kterého znala ještě z doby studia v Praze. V roce 1949 se vzali a poté se jim narodil syn Ivan¹⁷⁶².

Po okupaci Československa sovětskou armádou a jejími spojenci, uprchli manželé Sommerovi do Frankfurtu nad Mohanem. Syn Ivan stačil ještě vystudovat v Praze Vysokou školu chemicko-technologickou. V emigraci se stal zakládajícím členem Ústav imunologie v Basileji ve Švýcarsku. Po roce 1990 se vracel pravidelně do Československa, kde organizoval na různých místech mezinárodní letní školy imunologie.

---

¹⁷⁵⁹ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékárnictva, s. 154.

¹⁷⁶⁰ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938, s. 559.

¹⁷⁶¹ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852., s. 154.

¹⁷⁶² Ibidem, s. 155.

Manželé Sommerovi se v roce 1974 odstěhovali do Freiburgu. V roce 1984 ing. Sommer zemřel. PhMr. Alžběta Sommerová se rozhodla odejít za synem Ivanem. Jeho rodina žila v městě Bettingen ve Švýcarsku. Zde žila až do své smrti v roce 1994¹⁷⁶³.

V roce 1986 napsala svoji knihu vzpomínek. Nejprve ji napsal v maďarštině a pak přeložila do němčiny. Rok po její smrti, v roce 1995, tuto knihu vydalo ve slovenštině nakladatelství Domino Press¹⁷⁶⁴.

---

¹⁷⁶³ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lékařnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 155.

¹⁷⁶⁴ SOMMER-LEFKOVITS, Elisabeth. Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945. [1. vyd.]. Přeložil Peter KERLÍK. Košice: Domino Press, 1995. ISBN 809670852X.

14. 2. 5 PhMr. Alexander Lúčan (Lékárna Vojenské nemocnice v Ružomberoku)¹⁷⁶⁵

PhMr. Alexander Lúčan se narodil jako Alexander Links 18. 11. 1914 v obci Sebeslavice, kde jeho otec Josef Links vedl hospodářství, které převzal po svém otci Ignácovi. Jeho matka Irma, rozená Voglová pocházela z Priekop nedaleko Martina. V roce 1918 se jeho otec rozhodl prodat hospodářství a přestěhoval se s celou rodinou do Martina, kde se stal majitelem již menšího hospodářství.

V Martině vystudoval úspěšně v letech 1925-1933 gymnázium Viliama Paulinyho Tótha. Tirocinální praxi absolvoval v Martině v lékárně u PhMr. Antona Krajčoviče. V letech 1935-1937 úspěšně vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jako národnost při zápisu uvedl národnost slovenskou. Promoval 17. 6. 1937. Po ukončení studia nastoupil na povinnou vojenskou službu. V její rámci absolvoval vojenskou akademii v Praze a poté nastoupil do vojenské nemocnice v Ružomberoku.

Zde se seznámil se svojí budoucí ženou, Klárou Tyrolerovou. Po ukončení povinné vojenské služby se vrátil i se svojí partnerkou do Martine, kde začal pracovat jako kondicionující farmaceut v lékárně PhMr. Antona Krajčoviče. Po vzniku Slovenského štátu podléhal diskriminačním opatřením vůči Židům, ale jeho šéf pro něj vyjednal tzv. prezidentskou výjimku a tak mohl v lékárně pracovat dále. Výjimka se vztahovala i na jeho matku a bratra.

18. 3. 1942 se oženil s Klárou Tyrolerovou (proběhla jak civilní, tak židovská svatba) v Ružomberoku.

Po vypuknutí Slovenského národního povstání odešel i s manželkou v září 1944 do jejího centra v Banské Bystrici. Zde pracoval v kasárnách, kde vydával léky a zdravotnický materiál.

Po potlačení povstání se v říjnu 1944 ukrýval s manželkou a bratrem Vojtěchem v horách. Na jiném místě se ukrývala jeho matka a tchýně. Při jedné výpravě za jídlem byl zadržen německými vojáky, ale vzhledem k tomu, že měl uniformu vojáka Slovenské armády, se vymluvil na ztrátu dokladů. Spolu s dalšími chycenými vojáky musel dva týdny pracovat v jejich polní kuchyni, než se mu podařilo utéci.

Během útěku se jednak snažil vyměnit vojenské šaty za civilní a také najít manželku. V lesích se setkal s jedním horníkem, který ho přivedl k partyzánům. Byla to Jegorovova skupina na Prašivej. Jako lékárník byl pověřen, aby jim v Ružomberoku sehnal léky a obvazový materiál. S pomocí místních lidí, které znal před povstáním, se mu podařilo sehnat všechny

---

¹⁷⁶⁵ VANTNEROVÁ, Jana. Alexander Lúčan (1914 - 2012). In: Edah.sk [online]. [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/alexander-lucan/123/>

potřebné léky a zdravotnické materiál. Později se mu podařilo najít úspěšně v horách i svoji manželku. Společně se stali členy partyzánské skupiny Jegorova až do osvobození.

Po něm se vydal z hor do Popradu. PhMr. Links byl přidělený do Kežmaroku k zásobování léky. V říjnu jeho bratr Vojtěch si rozhodl po válečných zkušenostech změnit jméno Na Lúčan a on se k němu připojil, takže už pracoval jako PhMr. Alexander Lúčan. Příjmení si tehdy změnilo více židovských občanů, kteří přežili válečná utrpení.

Z Kežmaroku se vrátil do Martina, kde krátce pracoval opět u PhMr. Antona Krajčoviče. Poté mu byla přidělená arizovaná lékárna v Súčanech, kde působil celých pět let. Zde se také manželům narodili dvě dcery. Klára Lučanová také v té době dokončila kurz lékařské asistentky, aby mohla pomáhat manželovi v lékárně. V první polovině 50. let si PhMr. Lúčan vyměnil místo s PhMr. Ozábalem z Ružomberoku, kterého tehdejší komunistický režim přinutil odejít a vyměnit si místo s kolegou ze Súčan. V té době byly v Ružomberoku tři lékárny. PhMr. Lúčan vedl Starou lékárnu na Podhore, lékárnu po PhMr. Ozábalovi převzal PhMr. Novák (dříve Neumann), místní lékárník a třetí vedl PhMr. Dvoran (dříve Deutsch) původem ze Žiliny.

Klára Lučanová zemřela v roce 2011 a rok po ní zemřel i její manžel¹⁷⁶⁶ v pozhnaném věku 98 let.

---

¹⁷⁶⁶ Jubilanti ZO SZPB sa dožívajú. Bojovník. Bratislava: Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, 2011, (24), 24.

14. 2. 6 PhMr. Pavol Toffler (lékárna „U svatého ducha“ v Trenčíně, lékárna „Urania“ v Bratislavě)

PhMr. Pavol Toffler se narodil v roce 1887. Společně se svým společníkem PhMr. Jánem Halašou (narozen v roce 1893) se stal se 1. 5. 1922 majitelem výnosné lékárny U svatého ducha v Trenčíně. Předchozím majitelem byly Povážské chemické továrny. Historie lékárny sahala až do 17. století, kdy ji provozovali jezuité. Noví majitelé se zbavili nejbližší konkurence tím, že koupili drogerii Tatra v bezprostřední blízkosti lékárny. Na koupil lékárny a drogerie si vzali bankovní úvěr 500 000 Kč s úrokovou sazbou 10 % (vše splatil PhMr. Halaša až v roce 1943)¹⁷⁶⁷.

Lékárna prosperovala a měla i vlastní speciality – analgetickou směs pod názvem SINA (složenou z kyseliny acetylsalicylové, fenacetinu, kofein-nátrium benzoátu a fenobarbitalu), francovku pod názvem Šport, kolínské vody, dále mastné polomastné a suché krémy Ideal, brilantinu na vlasy a pilulky proti drůbežimu moru Galivita. Rovněž se zde připravovaly různé složené tinktury (Tinctura amara nebo Tinctura chinae composita), aromatické vody, sirupy nebo masti¹⁷⁶⁸.

Oba společníci obdrželi 9. 11. 1929 koncesi umožňující založit další lékárnu v Bratislavě. Tuto lékárnu otevřeli a pojmenovali „Urania“.

Zatímco PhMr. Halaša se v lékárnickém spolkovém životě neangažoval. PhMr. Pavel Toffler byl naopak velmi činný. Byl velmi aktivním členem Spolku lékárníků zo Slovenska (tento spolek sdružoval ty lékárníky, kteří se nehlásili ke slovenské národnosti). Stal se dokonce regionálním předsedou spolku za Trenčanskou župu. PhMr. Toffler dále vykonával funkci znalce okresní zdravotní rady v Trenčíně a funkci experta pro oblast lékárenství v Daňové odvolací komisi na ministerstvu financí¹⁷⁶⁹.

Situace se zhoršila vznikem Slovenského štátu a přijetím protizidovského vládního nařízení č. 145 z roku 1939, které diskriminovalo a vylučovalo osoby židovského původu z práva vlastnit lékárnu, a navíc usměrňovalo a uměle omezovalo jich zaměstnávat v jiných lékárnách jako kondicinující farmaceuty.

Na základě těchto rasistických opatření byla v roce 1940 „arizována“ i lékárna Urania v Bratislavě. Její spolumajitel byl ze Slovenska do koncentračního tábora, kde byl roku 1944 zavražděn. Po skončení války nastoupil na jeho místo spolumajitele lékárny jeho syn PhMr.

---

¹⁷⁶⁷ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 77-78.

¹⁷⁶⁸ BARTUNEK, Anton. Osobnosti slovenského lekárnictva. 1. Martin: Osveta, 2001. ISBN 8080630852, s. 79.

¹⁷⁶⁹ Ibidem, s. 78.

Ivan Toffler. Oběma majitelům však lékárnu vyvlastnil komunistický režim – 9. 10. 1950 lékárnu zabavila znárodnovací komise¹⁷⁷⁰.

PhMr. Jan Halaša nadále působil v řadě dalších lékáren a zemřel v roce 1981 v Trenčíně¹⁷⁷¹.

---

¹⁷⁷⁰ Ibidem, s. 78.

¹⁷⁷¹ Ibidem, s. 79.

14. 2. 7 Major PhMr. Arnošt Friedmann

PhMr. Arnošt Friedmann se narodil 19. 2. 1906 v Prešově. Jeho otcem byl zdejší obchodník Ignác Friedmann. Farmacii vystudoval v letech 1926-1928 na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Jako národnost uvedl při zápisu, národnost židovskou. Promoval 26. 6. 1928¹⁷⁷². Vojenskou službu ukončil v hodnosti podporučíka v záloze (tuto hodnost obdržel 1. 1. 1933) a spadal pod 10. divizní nemocnici v Komárně. Před válkou pracoval jako kondicinující farmaceut v koncesované lékárně „U svatého Josefa“ v Orlové (Masarykova třída číslo popisné 18), jejímž majitelem byl PhMr. Robert Eisenberg¹⁷⁷³.

Po okupaci zbytku Česko-Slovenska v březnu 1939 PhMr. Friedmann uprchl do Sovětského Svazu, kde byl, jako řada ostatních, jako podezřelý cizinec internován v koncentračním táboře na poloostrově Kola po dobu 36 měsíců.

Jakmile bylo umožněno přihlásit se do nově se formujícího 1. československého samostatného praporu, využil této možnosti. Po propuštění z gulagu byl zapsán do stavu 22. 6. 1942 v Buzuluk v hodnosti poručíka¹⁷⁷⁴.

Zúčastnil se již prvního bojového střetnutí československé jednotky s německými vojsky u Sokolova 8. 3. 1943, kde velel 1. četě protitankové roty. Zúčastnil se i dalších bojů Kyjeva, Bílé Cerkve, Žaškova a na dalších místech. V roce 1944 byl náčelníkem lékárenské služby sboru¹⁷⁷⁵. V létě téhož roku byl svědkem na svatbě svého spolubojovníka, poručíka Artura Vrby (Webera)¹⁷⁷⁶. Do osvobozené vlasti se vrátil v hodnosti štábního kapitána a ve funkci náčelníka lékárenské služby 1. čs. armádního sboru. Díky své funkci se mu podařilo dostat do Prahy svoji sestru a její dceru v listopadu 1945. Jeho příbuzné přežily věznění v Osvětimi, odkud byli deportováni do muniční továrny v Allerdorfenu na nucené práce. Zde byly osvobozeny. Po válce PhMr. Friedmann měl možnost vycestovat do tehdejší britské mandátní Palestiny, ale nevyužil jí kvůli silné vazbě k Československu¹⁷⁷⁷.

---

¹⁷⁷² Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceutů ZS 1920/21- LS 1939.

¹⁷⁷³ ŘÍHA, Jirí, ed. Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání. Nákladem: Piras akc. spol., 1938, s. 552.

¹⁷⁷⁴ BROŽ, M. Nezapomenutelný lékárník. Národní osvobození. 2006, 2006(4), s. 5.

¹⁷⁷⁵ BROŽ, Miroslav. Hrdinové od Sokolova. Praha: Avis, 2005.

¹⁷⁷⁶ BROŽ, Miroslav. Arthur Vrba (Weber). Wwww.dukla1944 [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://www.dukla1944.com/pametnici/artur-vrba-weber/>.

¹⁷⁷⁷ Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 355 a (INTERVIEW JMP 355 representation 1045 original 1994).

Později se stal náčelníkem lékárenské služby 1. vojenské oblasti. V roce 1948 obdržel Sokolovskou pamětní medaili. Z armády odešel v hodnosti majora. Po odchodu do civilu pracoval jako vedoucí v jedné z pražských lékáren. Zemřel 6. 3. 1963¹⁷⁷⁸.

---

¹⁷⁷⁸ BROŽ, Miroslav. Hrdinové od Sokolova. Praha: Avis, 2005, s. 95.

14. 2. 8 Plk. v. v. PhMr. Helena Petránková (rozená Ackermannová)

Plukovnice ve výslužbě PhMr. Helena Petránková se narodila jako Helena Ackermannová 9. 4. 1904 ve slovenském vesničce Bobrov (dnes okres Námestovo). Jejím otcem byl učitel na židovské škole a obchodník (měl malý obchod, kde vyráběl sáčky) v Ružomberoku, Simon Ackermann. Helena byla dcera z jeho druhého manželství s Bertou Gebblovou (1865-1951)¹⁷⁷⁹. Z první manželství (ovdověl) měl pět dětí, z druhého kromě Heleny ještě další dvě děti. Simon Ackermann (1857-1922) byl hluboce věřící ortodoxní Žid¹⁷⁸⁰.

Helena Ackermannová po dokončení židovské obecné školy začala od roku 1919 studovat slovenské gymnázium v Ružomberoku. Zde se seznámila s pozdějším významným komunistickým novinářem, Eduardem Urxem¹⁷⁸¹. Toto přátelství výrazně přispělo k jejímu levicovému přesvědčení. Její otec zemřel v roce 1922. Kvůli nedostatku financí se rozhodla změnit původně plánované studium přírodních věd na studium farmacie (bylo jen dvouleté a méně finančně náročné).

Tirocinální praxi absolvovala v letech 1923-25 v lékárně v Ružomberoku. V letech 1925-1927 vystudovala farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jako národnost při zápisu uvedla národnost slovenskou. Promovala 24. 6. 1927¹⁷⁸².

Po promoci se stala členkou Komunistické strany Československa, což jí zhoršilo možnost hledání místa v lékárně. Navíc musela získat peníze na operaci zraněného kolene z mládí. Uzavřela dohodu s jistým panem Petránkem, že uzavře s ním fiktivní manželství. Obdržela za to od něj 9 000 Kč (což jí zaplatilo operaci) a již nikdy se s ním neviděla. V době, kdy nemohla sehnat místo v lékárně, pracovala v Rudém Právu jako překladatelka a administrativní pracovnice¹⁷⁸³.

V roce 1937 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně v Praze-Bubenči.

Helena Petránková byla silně levicového přesvědčení a odešla na jaře 1937 v sestavě polní nemocnice J. A. Komenského na pomoc španělským republikánům. Celou akci organizovala Československá společnost přátel demokratického Španělska. Nemocnice měla

---

¹⁷⁷⁹ BROŽ, Miroslav. Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu. Praha: Epoque, 2017. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epoque): Epoque), s. 12.

¹⁷⁸⁰ BROŽ, Miroslav. Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu. Praha: Epoque, 2017. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epoque): Epoque), s. 11-12.

¹⁷⁸¹ KLUSÁKOVÁ, Zoe. Obětavá lékárnice. Historický kaleidoskop [online]. 2012 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.historickykaleidoskop.cz/2-3-2009/obetava-lekarnice.html>.

¹⁷⁸² Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36.

¹⁷⁸³ KLUSÁKOVÁ, Zoe. Obětavá lékárnice. Historický kaleidoskop [online]. 2012 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.historickykaleidoskop.cz/2-3-2009/obetava-lekarnice.html>.

1 200 lůžek a sloužila jako polní lazaret v oblasti Guadalajary a Escorialu¹⁷⁸⁴. Zde pracovala od března 1937 a získala hodnost poručíka (*teniente de la brigada internacional*), která ji ovšem při nástupu do vojenské služby v 1. čs. samostatném polním praporu v SSSR v roce 1942 nebyla uznána. V červnu 1938 se PhMr. Petránková vrátila do vlasti. Do května 1939 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně v Ružomberoku. Zapojila se rovněž do odbojových aktivit vůči vládnoucím místním fašistům a jejich německým spojencům formou roznášení ilegálních letáků. Díky těmto aktivitám se nakonec musela začít skrývat, a proto v červenci 1939 odešla do polského Krakova. Zde ji pomohla najít útočiště židovská levicová organizace BUND.

Po porážce přepadení Polska stačila uprchnout na území Sovětského svazu do Rovna. V únoru 1940 odcestovala do Stalingradské oblasti, kde našla práci a zakotvila v okresním městě Achťubu jako vedoucí místní lékárny¹⁷⁸⁵.

Po vzniku 1. čs. samostatného praporu v SSSR se přihlásila do vojenské služby v Buzuluku 11. 2. 1942. Zde se stala pobočnicí MUDr. Františka Engela, který vedl výcvik malé skupiny žen v kurzu sanitářek¹⁷⁸⁶. Měla rovněž na starost praporeční lékárnu včetně zásob zdravotnického materiálu¹⁷⁸⁷.

Po rozšíření praporu na 1. čs. samostatnou brigádu začala pracovat jako vedoucí brigádní lékárny. Byla povýšena do funkce desátnice¹⁷⁸⁸. V této funkci prošla všemi úseky bojů československého vojska na východní frontě. Společně s brigádou se přemístila do osvobozeného Kyjeva v říjnu 1943. Jako lékárnice prošla i boji u Bílé Cerkve a Žaškova. V roce 1944 byla společně s dalšími ženami-zdravotnicemi povýšena do hodnosti podporučice¹⁷⁸⁹. Vyznamenala se i v průběhu Karpatsko-dukelské operace v roce 1944.

Na jaře 1944 se dostala do osvobozeného Ružomberoku, kde se již nesetkala s nikým ze svých příbuzných ani přátel. V květnu 1945 se dočkala konce války v Praze. Po ukončení

---

¹⁷⁸⁴ Protinacistický odboj českých lékárníků. NOVÁČEK, Libor. Solutio: 2004/2005 [online]. Praha: Solen, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.medon-solutio.cz/online2006/print.php?textID=12>.

¹⁷⁸⁵ Petránková rozená Ackermannová Helena. Československé ženy bojující v zahraničních vojenských jednotkách za II. druhé světové války [online]. 2008 [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/medailonky/153>.

¹⁷⁸⁶ VITÁKOVÁ, Alena. Ženy v řadách 1. čs. samostatného polního praporu: vznik jednotky v Buzuluku a první bojové nasazení u Sokolova. Brno, 2007. Diplomová práce. Filosofická fakulta Masarykovy university v Brně, s. 29.

¹⁷⁸⁷ VITÁKOVÁ, Alena. Ženy v řadách 1. čs. samostatného polního praporu: vznik jednotky v Buzuluku a první bojové nasazení u Sokolova. Brno, 2007. Diplomová práce. Filosofická fakulta Masarykovy university v Brně, s. 13.

¹⁷⁸⁸ Petránková rozená Ackermannová Helena. Československé ženy bojující v zahraničních vojenských jednotkách za II. druhé světové války [online]. 2008 [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/medailonky/153>.

¹⁷⁸⁹ Podle tehdy platných řádů ji tato hodnost byla propůjčena pouze pod dobu války. Viz VITÁKOVÁ, Alena. Ženy v řadách 1. čs. samostatného polního praporu: vznik jednotky v Buzuluku a první bojové nasazení u Sokolova. Brno, 2007. Diplomová práce. Filosofická fakulta Masarykovy university v Brně, s. 75.

bojů navštívila Terezín, kde si potvrdila, že kromě její maminky (v té době Bertě Ackermannové bylo 86 let) byli všichni její příbuzní zavražděni.

Po ukončení války nadále zůstala v armádě. V červenci 1945 nastoupila na ministerstvu národní obrany k lékárenské službě a byla jí propůjčena hodnost nadporučice. Po změně tehdejší legislativy byla PhMr. Petránková přijata v září 1948 za důstojnici lékárenské služby. V červnu 1949 nastoupila do funkce náčelníka oddělení stranické komise na HSVO MNO, později HPS¹⁷⁹⁰. V průběhu služby získala hodnost plukovnice.

Po válce začala rovněž pracovat v přípravném výboru organizace Sdružení československých dobrovolníků ze Španělska v letech 1945-1946, kde zastávala funkci sociální referentky¹⁷⁹¹.

I jí se ale dotkly politické procesy na konci čtyřicátých a počátku padesátých let v Československu. V roce 1949 byla zatčena a po několika měsících propuštěna. Znovu byla zatčena v roce 1951 společně s dalšími bývalými španělskými interbrigadisty. Ve vazbě byla celkem 27 měsíců. Z vězení byla propuštěna v roce 1953.

Po propuštění pracovala nejprve jako laborantka a posléze jako opět jako lékárnice v několika pražských lékárnách a také v sociální komisi Svazu protifašistických bojovníků.

V listopadu 1956 byla částečně rehabilitována a byla jí vrácena hodnost podplukovnice zdravotní služby. V únoru 1961 odešla do důchodu. V únoru 1963 byla povýšena rozkazem tehdejšího ministra obrany armádního generála Bedřicha Lomského do hodnosti plukovnice zdravotní služby v záloze¹⁷⁹².

Zemřela v historicky osudný den 21. 8. 1968 v Praze na astma, které ji již několik let sužovalo. Pohřeb proběhl 3. 9. 1968 v okupované Praze za hojně účasti smutečních hostů navzdory probíhající sovětské okupaci¹⁷⁹³. Její zásluhy ocenil i její bývalý nadřízený, armádní generál, Ludvík Svoboda.

Helena Petránková se nikdy formálně nerozvedla. K jejím životním druhům patřil před válkou do roku 1937 odborářský aktivista Emil Prokop (byl zavražděn za války v koncentračním táboře) a Fred Benedikt, s kterým se seznámila v červenci 1939 při útěku do SSSR. Fred Benedikt padl v prosinci 1943 při bitvě u Bílé Cerkve (byl oficiálně prohlášen za

---

¹⁷⁹⁰ BROŽ, Miroslav. Poprvé s v dějinách čs. armády. Legionářský směr: Časopis Československé obce legionářské. Praha, 2014, 2014(2), s. 29.

¹⁷⁹¹ „V souvislosti s represemi v 50. letech 20. století, jejichž obětí se stala většina interbrigadistů, veškerá činnost sdružení a SPDŠ v r. 1951 ustala. K pokusu o jejich obnovení došlo až v r. 1968.“

Viz: Čs. interbrigadisté. Český svaz bojovníků za svobodu [online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/interbrigady/>.

¹⁷⁹² BROŽ, Miroslav. Poprvé s v dějinách čs. armády. Legionářský směr: Časopis Československé obce legionářské. Praha, 2014, 2014(2), s. 29.

¹⁷⁹³ BROŽ, Miroslav. Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu. Praha: Epoque, 2017. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epoque): Epoque), s. 9-10.

nezvěstného). Po válce se Helena Petránková starala o Fredovu dceru Rút, která válku přežila v Londýně. Rút se později provdala a měla děti, takže se PhMr. Petránková dočkala i „adoptivních“ vnoučat.

14. 2. 9 Další osudy

PhMr. Matej Rada

Záchrana Židů ale přišla někdy z nečekané strany. To byl případ PhMr. Mateje Rady, židovského lékárníka, který pracoval v „Starej lekárni“ v Hlohovci. PhMr. Rada vypověděl jako svědek v poválečném procesu, že mu život zachránil tajemník Hlínkovy strany a velitele POHG (Pohotovostní oddělení Hlínkove gardy) v Hlohovci, Ján Jánoško. Jánoško vydal zvláštní dokument, díky němuž nejenže PhMr. Rada nebyl deportován, ale byl ochráněn před obtěžováním a týráním ze strany členů Hlínkovy gardy, tzv. „bantovaniu“¹⁷⁹⁴.

PhMr. Karol Schwarcz (Šumavský)

Slovenští Židé po válce často jako reflexi na prožité utrpení změnili jméno z německy znějícího na česky nebo slovensky znějící. To byl i osud farmaceuta Karola Schwarze, který se vrátil po válce z Maďarska do Košic a změnil si jméno na Šumavský¹⁷⁹⁵.

PhMr. Wiliam Zimmermann

PhMr. Wiliam Zimmermann se narodil 13. 4. 1901 ve Spišské Nové Vsi. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze v letech 1928-1930. Jako národnost uvedl německou. Před rokem 1938 byl majitelem koncesované lékárny „Pomocná Mária“ v Sečovcích (Štefánikova ulice čp. 22, založená 1922)¹⁷⁹⁶. V srpnu 1939 byl do jeho lékárny dosazen vládní komisař a lékárna byla „arizována“. PhMr. Zimmermann byl podle svědectví jeho dcery v Sečovcích velmi oblíben (nemusel nosit žlutou hvězdu). V roce 1944 (zřejmě po okupaci Slovenska německou armádou na podzim) byl varován, utekl a přežil. Měl i lékařské vzdělání a po válce působil již jen jako lékař¹⁷⁹⁷. Zemřel 27. 3. 1983 v Praze. Je pohřben na pražském strašnickém hřbitově. Jako pozůstalý je uveden filmový režisér Juraj Herz¹⁷⁹⁸.

PhMr. Moric Gosztonyi

PhMr. Moric Gosztonyi byl majitelem koncesované lékárny „U Spasitele“ v malé obci Šeňa (někdy též jako Seňa) v okrese Košicích. Po první vídeňské arbitráži byla tato obec odstoupena Maďarsku¹⁷⁹⁹. Rodina PhMr. Gosztonyie nejprve putovalo ze Šeňy do Košic a

---

¹⁷⁹⁴ PAULOVÍČOVÁ, Nina. Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945). Alberta: University of Alberta, 2012, s. 64.

¹⁷⁹⁵ Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 661 (DOCUMENT JMP SHOAH PERS ZS 473 representation 1947 original).

¹⁷⁹⁶ *Zdravotnická ročenka československá*. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938, s. 559.

¹⁷⁹⁷ Židovské muzeum, Archiv orální historie, interview. JMP.401 (1995), neveřejná dokumentace fondu Židovského Muzea, multimediální centrum

¹⁷⁹⁸ Archiv Židovského muzea v Praze, databáze pohřbených ve Strašnicích (urnový háj), č. 988.

¹⁷⁹⁹ V Maďarské lékárnické ročenice pro rok 1939, kde jsou již zahrnuta i nově získaná území, je PhMr. Gosztonyi stále uváděn jako majitel. Viz Maďarské lékárnická ročenka pro rok 1939, s. 462

odtud na území nově vzniklé Slovenské republiky (Trnava, Bratislava). Na podzim 1938 uprchli do Prahy. Z Prahy uprchli do Záhřebu, z kterého se na čas vrátili k příbuzným do Košic. Poté PhMr. Gosztonyi odjel do Krakova, kde chtěl vyjednat emigraci do Velké Británie. Z Krakova odešel do Lvova, kde se dočasně usídlil a kam za ním přijela i rodina. Jeho dcera Zuzana ještě včas odjela na Slovensko a odsud do Maďarska a válku přežila. PhMr. Gosztonyi byl po okupaci Lvova nacisty předvolán německými úřady a od té doby o něm již nebyly žádané zprávy¹⁸⁰⁰.

PhMr. Karol a Vojtech Wassermannové

Zaznamenaný byl i osud lékárníků PhMr. Vojtěcha a Karla Wassermanna. PhMr. Vojtěch Wassermann se narodil v Užhorodu v roce 1884. Pocházel z velké rodiny, podle pamětníků měl pět nebo šest sourozenců. Před první světovou válkou začal studovat v Budapešti farmacii. Při nástupu na studium si změnil jméno na maďarsky znějící Was, jak tehdy místní úřady vyžadovaly. Studia nejprve nedokončil a živil se úspěšně jako profesionální herec, který hrál i ve významných divadlech v Budapešti. V Maďarsku se seznámil se svoji budoucí ženou, Eugenií Weissovou. Její otec ovšem podmínil sňatek tím, že Vojtěch Wassermann dokončí studium farmacie. Ten to splnil a úspěšně studium dokončil. Po absolutoriu odešel na Slovensko do Banské Štiavnice, kde si chtěl založit lékárnu, ale nebylo to možné, protože neměl dostatek peněz na tehdy velmi drahou lékárnickou koncesi.

Peníze si půjčil od jedné ze svých sester, která se přivdala do bohaté rodiny v Žilině a stal se majitelem reálné lékárny „U nadeje“ v Banské Štiavnici v čísle popisném 62. V roce 1929 Vojtěch Wassermann zemřel. Nebyl zdatným obchodníkem a zanechal po sobě dluhy. Lékárnu, převzala tzv. vdovským právem Eugenie Wassermannová, která vedením lékárny pověřovala odpovědné správce. V roce 1937 byl odpovědným správcem PhMr. Mikuláš Laszló. V roce 1938 vdova, majitelka, Eugenie Wassermannová zemřela. Majitelem lékárny se po ní stal syn PhMr. Wassermanna, Karel Wassermann¹⁸⁰¹ (právem sirotčím), který na matčino přání měl studovat farmacii. Nicméně nejdříve musel vykonat dvouletou tirocinální praxi. Tu vykonával v letech 1938-1940 v rodinné lékárně.

V roce 1939 projevil zájem o jejich lékárnu slovenský Němec, PhMr. Imrich Koch, kterého Lacka ve své práci uvedl jako „arizátora“ od 3. 2. 1942¹⁸⁰². Karla Wassermanna si ale

---

(GYÓGYSZERÉSZEK ÉVKÖNYVE AZ 1939 - IK EVRE Az Évltonyv szövegi részét (törvények, rendeletek stb.) valamint címjegyzétét 1938).

¹⁸⁰⁰ Židovské muzeum, Archiv orální historie, interview JMP.997, neveřejná dokumentace fondu Židovského Muzea, multimediální centrum.

¹⁸⁰¹ Narozen 25. 10. 1920.

¹⁸⁰² LACKA, Tomáš. Arizace lékařů na Slovensku. Bratislava, 1992. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského, s. 28.

ponechal, aby ušetřil, protože pro něj představoval kvalifikovanou a levnou pracovní sílu. Karel Wassermann měl v plánu vycestovat do Anglie. Jeho bohatá teta ze Žiliny tam odcestoval se svými dětmi už v roce 1938. Zde si na radu příbuzných otevřela pekárnu a prosperovala. Již připravené vízum si měl Karel Wassermann vyzvednout v září 1939, ale překazilo mu to vypuknutí války. Ještě stačil odjet vlakem do Rakouska, ale zde museli Židé vystoupit z vlaku. Mezi nimi i Karel Wassermann, který se vrátil do Bratislavy. V lékárně již pracovat po roce 1940 nemohl, tak si přivydělával pracemi v lese.

V březnu 1941 do pracovních oddílů Slovenské armády, které byli určeny pro židovské občany. Pracoval ve skladišti Štefánikových kasáren v Žilině. Potom pracoval v lese u Čremošného, kde pomáhal rozebírat dřevěné domy, které měly putovat na východní frontu. Pak byl přemístěn do Liptovského Hrádku, kde pracoval na stavbě vojenského letiště. Vzhledem ke svému přátelství s komunistickým agitátorem Josefem Kleinem byl zatčen a dočasně v Liptovském Hrádku vězněn. Díky šperkům od žilinského strýce se mu podařilo uplatit prokurátora a byl propuštěn.

Nadále byl členem pracovních oddílů. Byl ubytován v Zohoru u Bratislavy, kde pracovali na prokopání nového koryta pro řeku Moravu. V roce 1943 byl propuštěn z armády a přeřazen do civilních pracovních oddílů, které hlídali členové Hřinkových gard, kteří se k Židům v pracovních oddílech chovali hůře než předtím vojáci. Stále pracoval pro stejnou firmu, firmu Moravod, která se specializovala na vodní stavby. Potom byl v roce 1944 vyslán na stavbu bratislavského vysokoškolského internátu, která spadala pod pravomoc ministra vnitra., obávaného Alexandra „Šaňo“ Macha. Přesto dostali určité úlevy: nemuseli nosit hvězdy a mohli se volně pohybovat.

V té době, ještě před vypuknutím SNP kolovaly mezi Židy informace, že vypukne někde povstání. Karel Wassermann utekl z přiděleného místa a vydal se do Banské Štiavnice.

Odtud měl v plánu se dostat do údolí Sitna, kde, jak věřil, měly být ukryté židovské rodiny a on jim chtěl pomoci. K tomu ale nedošlo, dne 29. 8. 1944 vypuklo povstání a Karel Wassermann se přihlásil na povstaleckém území do československé armády. Byl přidělen na hranici mezi osvobozeným územím a územím ovládaným německou armádou u Hronské Breznice. Zde měl s ostatními spolubojovníky čelit náporu Němců. K boji nedošlo a po přechodu na partyzánský druh boje odešel s několika dalšími spolubojovníky do hor (oblast Kozích hřbetů a Ďumbieru). Začátkem října 1944 se ukrývali v horách poblíž nejvyššího vrcholu Nízkých Tater, Ďumbieru, kde probíhaly těžké boje mezi partyzány a Němci. Nakonec se rozdělili a Karel Wassermann s několika dalšími vydal dolů z hor. Cestou našel velké množství civilistů povražděných Němci. Dostali se do vesnice Ondrejová, kde žili většinou

havíři evangelické víry. Zde se zbavili uniforem, dostali civilní šaty a falešné dokumenty. Karel Wassermann se ještě s jedním kolegou vydával za povstalecké vojáky, kteří se šli vzdát na základě letáků s výzvou podepsanou prezidentem Tisem. S velkou dávkou odvahy a štěstí se mu podařilo dostat do Banské Štiavnice. Nedaleko od Banské Štiavnice se chtěl ukrýt v jedné chudé rodině, ale na udání jednoho místního občana, který ho cestou poznal, byl zatčen a uvězněn ve vězení Sicherheitsdienstu v Banské Štiavnici. Odtud byl převezen do pracovního tábora v Seredi.

Odtud byl deportován do koncentračního tábora v Sachsenhausen-Oranienburgu. Dorazil tam o Vánocích roku 1944. V únoru 1945 vážně onemocněl na bližší nespecifikovanou nemoc doprovázenou horečkou a vyrážkou (zřejmě záškrť) a byl umístěn v nemocnici v Oranienburgu. Zde ho místní lékař vyléčil pomocí injekcí léku Omnadin¹⁸⁰³.

Zde byl v dubnu 1944 osvobozen Rudou armádou. Jako lékárník byl Karel Wassermann přidělen do vojenské nemocnice Rudé armády, kde vyráběl různé kosmetické přípravky. Odtud byl repatriován do Prahy. Z Prahy se vrátil do Banské Štiavnice. Zde potkal manželku jejich předválečného konkurenta, PhMr. Josefa Horowitze, které sdělil, že její manžel byl za války zavražděn. Chtěl pokračovat v Bratislavě ve studiu farmacie, ale došlo k jeho zrušení. Na doporučení odešel dokončit studium farmacie do Prahy, kde získal finanční podporu od lékařského grémia. Zde dokončil studium v roce 1946, kdy promoval. Ještě během studia na doporučení zajel do Bratislavy, na lékařské grémium, kde se chtěl dohodnout na někom, kdo by vedl jejich lékárnu, sám ji vést nechtěl, nepovažoval se za obchodníka. Prozatím ji vedl jako národní správce PhMr. Samuel Rottstein. Zde se domluvil, že lékárnu povede jako provizor německý Slovák, PhMr. Kunsch, který měl srbskou manželku. Podařilo se mu i získat pro něj v Banské Štiavnici byt. PhMr. Kunsch vedl úspěšně lékárnu a zisk posílal PhMr. Wassermannovi do Prahy, kam se vrátil. V Praze se seznámil se svou budoucí ženou (československého vyznání), se kterou se v roce 1949 oženil. Po roce 1948 začal PhMr. Karel Wassermann pracovat v různých pražských lékárnách (lékárna „U palmy“ v Jindřišské ulici, lékárna „Orient“ v Hyberské ulici). Manželka dokončila studium medicíny v roce 1956 a pracovala jako oční lékařka v Hradci Králové (na víkendy jezdila do Prahy). PhMr. Wassermann mezitím během své práce v lékárně začal v roce 1950 studovat jako mimořádný posluchač dějiny umění na Filozofické fakultě v Praze. Studium dokončil, ale komunistický režim mu znemožnil udělat státnice a odpromovat. PhMr. Wassermann proto nadále pracoval v lékárně. Během pražského jara vystoupil z komunistické strany, do které vstoupil v roce

---

¹⁸⁰³ Omnadin, vakcína obsahující směs reaktivních bílkovin, lipidů a tuků, která se používala při infekčních nemocech s vysokými horečkami k injekcím. Viz NOVÝ VELKÝ ILUSTROVANÝ SLOVNÍK NAUČNÝ, SVAZEK XIX., DODATKY 2 (Majolité — Středomoří) Praha: nakladatelství Nebeský a Beznoska, 1934, s. 90.

1949. Během dovolené v roce 1969 ve Švýcarsku s manželkou zvažovali emigraci, ale nakonec se vrátili do Československa. Zde přešel dokonce prověrky v roce 1970 a byl jmenován vedoucím malé lékárny v Oldřichově ulici u Botiče. Po infarktu v roce 1979 odešel do penze. V roce 1990 se stal předsedou pražské židovské obce¹⁸⁰⁴. PhMr. Karol Wassermann zemřel 15. 11. 1993 a byl pochován na Novém Židovském hřbitově na Praze 3¹⁸⁰⁵. Byl také zakládajícím členem Společnosti křesťanů a Židů a těsně před smrtí byl navržen na jejího předsedu¹⁸⁰⁶.

---

¹⁸⁰⁴ Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 67 (INTERVIEW JMP 67 representation 205 original 1991).

¹⁸⁰⁵ Dostupné online na: <http://www.vets.cz/vpm/22330-hrob-karola-wassermann/>.

¹⁸⁰⁶ DOLEŽELOVÁ, Jana. Ohlédnutí. Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů. Praha: Společnost křesťanů a Židů, 2000, (42), s. 30.

15. Seznam zkratek

MVZaTV ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy

KFU Karlo-Ferdinandova Univerzita

UK Univerzita Karlova

NU Německá univerzita v Praze

PhDr. doktor filosofie

PhMr. magistr farmacie

SPOFA Spojené farmaceutické závody

BA Bachelor of Art

MBA Master of Business Administration

N. V. Naamloze Vennootschap (Nizozemská akciová společnost)

NSDAP Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

Sb.z.a n. Sbírka zákonů a nařízení

NS Národní souručenství

HGL Hlavní grémium lékárníků

SČL Svaz českých lékárníků

DAB 6 Deutsches Arzneibuch 6. Ausgabe

VKF Výbor kondicinujících farmaceutů

ČLS Česká lékárnická společnost

ÚSL Ústřední svaz lékárníků

RNDr. doktor přírodních věd

SS Schutzstaffel (ozbrojená teroristická organizace nacistické strany v Německu)

ORL Otorhinolaryngologie

MVČK Mezinárodní výbor Červeného kříže

16. Obrazová příloha

PhMr. Andreas (Ondřej) Kende

Narodil se se 16. 9. 1902 v Humenném. Farmacii vystudoval v letech 1921-23 na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Před rokem 1939 byl majitelem lékárny „U Marie Pomocné“ v Suchdole nad Lužnicí. Jeho další osud je neznámý¹⁸⁰⁷.

PhMr. Arnošt Friedmann

Narodil se 19. 2. 1906 v Prešově. Jeho otcem byl Ignác Friedmann (obchodník tamtéž). Farmacii vystudoval v letech 1921-1923 na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Před rokem 1938 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U sv. Josefa“ v Orlové. V roce 1939 uprchl do Sovětského svazu, kde byl internován jako podezřelý cizinec v gulagu na poloostrově Kola. Po amnestii v roce 1942 nastoupil do 1. čs. armádního sboru v SSSR. Zúčastnil se bojů u Sokolova, Kyjeva či Bílé Cerkve. V roce 1944 byl jmenován náčelníkem lékárenské služby sboru¹⁸⁰⁸. V roce 1945 se s armádou vrátil do ČSR. Po válce odešel do civilu a působil jako vedoucí několika pražských lékáren¹⁸⁰⁹.

¹⁸⁰⁷ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, Andreas Kende, karton 5078, signatura K 1539/17.

¹⁸⁰⁸ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1921-30, Arnošt Friedmann, karton 732, signatura F 1532/8.

¹⁸⁰⁹ Podrobněji kapitola 14. 2. 7 Major PhMr. Arnošt Friedmann.

PhMr. Eliška Bermannová

Narodila se 30. 9. 1910 v Kroměříži. Jejím otcem byl Mořic Bermann, inspektor sladoven. Farmacii vystudovala v letech 1931-33 na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně v Dlouhé ulici v Praze. Dne 2. 12. 1942 byla deportována v transportu do ghetta Terezín, kde se jí podařilo dožít osvobození. Po válce se v Praze provdala za Jana Engela¹⁸¹⁰.

PhMr. Ernst Wollisch

(Arnošt Voliš)

Narodil se 21. 8. 1905 v Karlových Varech. V letech 1925-27 vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Poté pracoval v lékárně „U české koruny“, kterou převzal v roce 1935 od svého otce PhMr. Wilhelma Wollische¹⁸¹¹. V roce 1938 musel v září uprchnout před henleinovci. Emigroval do USA. Po válce se vrátil, ale lékárně již nezískal zpět. Vrátil se do USA, kde se usídlil natrvalo¹⁸¹².

---

¹⁸¹⁰ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, signatura E 392/20.

¹⁸¹¹ Podrobněji kapitola 14.1.3 PhMr. Wilhelm a Ernst Wollischové (Lékárna „U české koruny“, „Zur böhmischen Krone“, „Kronen-Apotheke“) v Karlových Varech.

¹⁸¹² Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, karton 12 156, signatura V 3760/36.

PhMr. Hilda Arnsteinová

Narodila se 28. 7. 1900 v Českých Budějovicích. Jejím otcem byl Josef Arnstein, obchodník. Její matka byla Anna, rozená Reinerová. Farmacii vystudovala v letech 1920-22 na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně na Praze III. Do Terezína byla transportována 31. 1. 1945 a dožila se osvobození. Rodiče byli po druhé světové válce prohlášeni za mrtvé. V roce 1945 pracovala jako technická vedoucí a obchodní pracovnice pro farmaceutickou továrnu Dr. Wander v Praze. Po válce se také provdala za Františka Koudelku, akademického malíře a sochaře¹⁸¹³.

PhMr. Jiří (George) Rudolfer

Narodil se 4. 10. 1910 v Hlohovci. Jeho otcem byl Zikmund Rudolfer. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1930-32. Před rokem 1938 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „Na staré poště“ na Štrosmajerově náměstí. V roce 1938 se oženil s Gertrudou Štraussovou, jejíž otec jim po roce 1939 pomohl emigrovat do Anglie. V roce 1939 vstoupil do řad československého vojska v Anglii¹⁸¹⁴. Po válce se už do Československa nevrátil a zemřel v roce 1967 v Anglii¹⁸¹⁵.

¹⁸¹³ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, Hilda Koudelková, karton 5742, signatura K 4692/15.

¹⁸¹⁴ Podrobněji viz kapitola 14.1.9 PhMr. Jiří Rudolfer (lékárna „Na staré poště“ v Praze VII).

¹⁸¹⁵ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Jiří Rudolfer, kartón 10216, signatura R 2212/1.

PhMr. Marianne Strixová

Narodila se 17. 10. 1910 v Brně jako Mariana Strixová. Jejím otcem byl dr. Julius Strix, lékař. Vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v letech 1930-32. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně U svatého ducha v Brně. Byla deportována do Terezína, kde se dožila osvobození. Po válce se v roce 1947 provdala v Brně za Miroslava Kramosila¹⁸¹⁶

PhMr. Marta Hellerová

Narodila se jako Gertruda Hellerová 31. 5. 1906 v Náchodě. Jejím otcem byl JUDr. Ferdinand Heller, matka Emma, rozená Stránská. Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě na Univerzitě Karlově v letech 1927-29. V roce 1934 se provdala za obchodníka, ředitele firmy Hahna. Po okupaci požádala o vystěhovalecký pas v roce 1940 do Šanghaje. Zřejmě se jí podařilo včas emigrovat do Anglie, protože její jméno bylo v dubnu 1945 na seznamu osob exilové vlády v Londýně žádající o repatriaci zpět do vlasti¹⁸¹⁷.

---

¹⁸¹⁶ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, Mariana Kramosilová, karton 5872, signatura K 5363/16

¹⁸¹⁷ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Gerta Hellerová, karton 6218, signatura H 493/13.

PhMr. Marta Reichnerová

Narodila se jako Marta Reichnerová. 19. 1. 1904 v Bohutíně. Jejím otcem byl Josef Reichner. V letech 1925-27 vystudovala farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně „U kotvy“ v Praze-Bráníku. V 30. letech se provdala za Roberta Glaessera, obchodníka v Hořovicích. V roce 1941 otěhotněla¹⁸¹⁸. V lednu 1942 byla deportována s manželem do Terezína, kde se jí narodil syn Jiří. V roce 1944 byli všichni tři transportováni do Osvětimi, kde byli zavražděni¹⁸¹⁹.

PhMr. Pavel Kohn

Narodil se 22. 8. 1908 v Detvě. Jeho otcem byla Alexander Kohn (soukromník), matkou Frida, rozená Deutschová. V letech 1924-26 vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracoval jako kondicinující farmaceut v Kalinově lékárně v Praze. Po vzniku Protektorátu musel jako cizí státní příslušník toto místo opustit. Podařilo se mu emigrovat do Anglie, kde v roce 1940 vstoupil do řad československého vojska v Anglii a dožil se konce války¹⁸²⁰.

¹⁸¹⁸ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství, Marta Reichnerová, karton 2513, signatura G 503/16.

¹⁸¹⁹ Podrobněji viz kapitola 14. 1. 14 PhMr. Marta Glaesserová (lékárna Hořovice).

¹⁸²⁰ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Pavel Kohn, karton 7677, signatura K 2741/14.

PhMr. Valerie Eisensteinová

Narodila se 2. 7. 1907 ve Voticích. Jejím otcem byl Salomon Eisenstein, řezník. V letech 1930-31 vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně „U anděla strážce“ v Praze-Strašnicích. V roce 1938 požádala o vystěhovalecký pas do USA. Její další osud je prozatím neznámý¹⁸²¹.

PhMr. Otto Fabian

Narodil se 2. 10. 1906 ve Stonařově (okres Jihlava). Jeho otcem byl Ignác Fabián, obchodník, matka Růžena, rozená Lanerová. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1928-1930. Před rokem 1938 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně v Lutzowově ulici v Praze 2. V roce 1937 požádal o udělení koncese k prodeji jedů a léčivých preparátů., která mu byla udělena (dne 25. 4. 1939 se této koncese vzdal)¹⁸²². Dne 12. 10. 1941 byl deportován z Prahy do ghetta v Lodži, kde byl zavražděn¹⁸²³.

---

¹⁸²¹Národní archiv (NA)Praha, Policejní ředitelství 1931-40, Valerie Eisensteinová, karton 5554, signatura E 186/3.

¹⁸²² Národní archiv (NA) Praha, Policejní ředitelství 1931-40, Otto Fabián, signatura F 18/8.

¹⁸²³ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/142115-otto-fabian/>.

PhMr. Hanuš Fertig¹⁸²⁴

Narodil se 2. 1. 1912 v městě Wiśnicz (tehdy Halič, dnes Nowy Wiśnicz v Polsku) Moravské Ostravě. Jeho otcem byl Filip Fertig, matka Sára, rozená Zieglerová. Farmacii vystudoval v letech 1936-38 na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Není známo, zda ještě nastoupil do lékárny, ale zřejmě k tehdejší politické situaci se tak nestalo. V říjnu 1940 požádal o vystavení vystěhovaleckého pasu za účelem vycestování do Šanghaje. Emigrovat se mu ale již nepodařilo. Z Prahy byl 4. 10. 1941 deportován do Terezína. Dne 28. 9. 1944 byl transportován do Osvětimi, kde byl zavražděn¹⁸²⁵.

PhMr. Richard Freund

Narodil se 3. 1. 1892 v Sedlčanech. Otcem byl Josef Freund, advokát. Matkou byla Kateřina, rozená Hahnová. Farmacii vystudoval v letech 1914-16 na filosofické fakultě německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Před rokem 1938 byl majitel lékárny „U anděla strážce“ v Přimdě. Vzhledem k vyhroceným poměrům uprchl 24. 9. 1939 z Přimdy do Plzně. Po okupaci zbytku Česko-Slovenska byl 19. 3. 1939 zatčen a vězněn v trestnici v na Borech v Plzni. 3. 5. 1939 byl odvezen do koncentračního tábora Ostrov u Karlových Varů, odkud byl 10. 6. 1939 přivezen zpět do Plzně. Dne 12. 6. 1939 byl propuštěn na svobodu. V červnu 1939 zažádal na policejním ředitelství v Plzni o vystavení vystěhovaleckého pasu pro sebe, manželku Mathildu (rozenou 30. 7. 1907 Rosenbergovou), dcery Elsu (rozená 28. 1. 1931) a Hannu (rozená 25. 4. 1937) do Bolívie (cestou přes Anglii). Pas mu byl vystaven 2. 8. 1939. Poté si měl nechat vystavit vízum (povolení) k cestě do Bolívie. V červnu 1940 opět požádal o vystavení vystěhovaleckého pasu. Emigrovat se mu ale nepodařilo. Z Plzně byl 18. 1. 1942 deportován s manželkou Mathildou a dcerami Elsou a Hannou do Terezína. Dne 23. 4. 1942¹⁸²⁶ byl deportován s manželkou Mathildou a dcerami Elsou a Hannou do Lublinu, kde byli zavražděni pravděpodobně ve vyhlazovacím táboře Majdanek¹⁸²⁷.

¹⁸²⁴ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/83734-hanus-fertig/>.

¹⁸²⁵ Národní archiv (NA) Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Hanuš Fertig, signatura F 428/58

¹⁸²⁶ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/86183-richard-freund/>.

¹⁸²⁷ Národní archiv (NA) Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Richard Freund, signatura F 1454/21

PhMr. Oskar Klement (Kohn)

Narodil se 26. 10. 1895 v Třeboni. Jeho otcem byl Gustav Kohn, obchodník. Farmacii vystudoval na filosofické fakultě české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze v letech 1918-20. V roce 1921 si změnil příjmení na Klement. Před rokem 1938 byl majitelem „Valdštejnovy lékárny“ v Chebu. Lékárnu v roce 1937 prodal dosavadnímu odpovědnému správci, PhMr. Karlu Czapovi. V březnu 1939 si nechal na policejním ředitelství v Praze vystavit vystěhovalecký pas. Byl ženatý, manželka Ida. Pas mu byl v říjnu 1937 odebrán kvůli sporu s novým majitelem jeho lékárny v Chebu, PhMr. Karlem Czapem. Trestní řízení kvůli němu na základě obvinění PhMr. Czapa z nezákonné manipulace se směnkami, které mu vystavil, bylo v únoru 1940 pozastaveno a byl mu vrácen vystěhovalecký pas¹⁸²⁸.

V té době uvedl PhMr. Klement jako povolání „technický úředník“. Z Prahy byl 5. 12. 1942 deportován do Terezína. Dne 23. 10. 1944 byl transportován do Osvětimi, kde byl zavražděn¹⁸²⁹.

PhMr. Hanuš Mandelík

Narodil se 28. 1. 1911 v Teplicích-Šanově. Otec byl Artur Mandelík, obchodní zástupce, matka Jindřiška, rozená Schnabelová. Farmacii vystudoval v letech 1934-36 na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Před rokem 1938 pracoval jako revizní lékárník. Nebyl ženatý. V březnu 1939 zažádal o vystavení vystěhovaleckého pasu na policejním ředitelství v Praze. V lednu 1941 musel odevzdat svůj řidičský průkaz. Z Prahy byl 12. 4. 1941 deportován do Terezína. Dne 10. 1. 1944 byl transportován do Osvětimi. PhMr. Mandelík byl zavražděn 23. 03. 1945 v koncentračním táboře Dachau¹⁸³⁰.

¹⁸²⁸ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství 1931-40, Oskar Klement, signatura K 1579/49.

¹⁸²⁹ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/99340-oskar-klement/>.

¹⁸³⁰ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/108416-hanus-mandelik/>.

PhMr. Ota Pick

Narodil se 11. 2. 1890 v Lázních Bělohradě. Rodiče byli Julius a Olga (rozená Ledererová) Pickovi. Farmacii vystudoval v letech 1911-13 na filosofické fakultě české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Ve dvacátých letech byl zařazen jako poručík lékárnictva v záloze k divizní nemocnici č. 1 v Praze. Ve stejné době působil jako činovník fotbalového klubu Viktoria Žižkov. V roce 1932 pracoval jako obchodní jednatel. V roce 1935 pracoval jako náměstek firmy „Medproduct“ se sídlem v Praze-Libni, za kterou podal žádost o udělení koncese k výrobě léků a preparátů, které jsou určeny, by jich bylo použito za léky (podle paragrafu 15, odstavce 14 živnostenského řádu). Firma rovněž provozovala výrobu kosmetických přípravků. V březnu 1939 uvedl v žádosti o vydání občanské legitimace náboženství římskokatolické.¹⁸³¹ Byl ženatý, manželka Hedvika, (rozená Stadlerová 1899) a syn Harry (narozen 1923). Z Prahy byl 5. 12. 1942 deportován do Terezína. Dne 20. 12. 1943 byl transportován do Osvětimi, kde byl zavražděn¹⁸³².

PhMr. Hana Poláková

Narodila se 25. 2. 1915 v Litomyšli. Otec byl dr. Ivo Polák, advokát, matka Leopolda Poláková. Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1936-38. Není známo, zda ještě nastoupila do lékárny, ale zřejmě k tehdejší politické situaci se tak nestalo. V roce 1941 zažádala o vydání občanské legitimace, kde uvedla, že je bez zaměstnání a svobodná¹⁸³³. Z Prahy byla deportována 27. 7. 1942 do Terezína. Z Terezína byla dne 26. 10. 1942 transportována do Osvětimi, kde byla zavražděna¹⁸³⁴.

¹⁸³¹ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství 1931-40, Oto Pick signatura P 1685/9.

¹⁸³² Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/113605-ota-pick/>.

¹⁸³³ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství 1941-50, Hana Poláková, signatura P 2792/4.

¹⁸³⁴ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/114399-hana-polakova/>.

PhMr. Emil Seidler

Narodil se 27. 8. 1886 v obci Žehuň (okres Poděbrady). Otcem byl Gustav Seidler, matka Anna, rozená Martinová. V červnu 1926 získal vůdčí list (byl vlastníkem osobního automobilu značky „Walter“). Byl majitelem továrny v Roudnici nad Labem a veřejným společníkem firmy „Bří Seidlerové“ se sídlem v Praze II (v roce 1939 uvedená jako zaniklá). V únoru 1939 zažádal policejní ředitelství v Praze o vystavení potvrzení o zachovalosti¹⁸³⁵. Z Prahy byl transportován 31. 10. 1941 do ghetta v Lodži¹⁸³⁶, kde byl zavražděn¹⁸³⁷.

PhMr. Pavel Stein

Narodil se 27. 8. 1911 v Berouně. Otec byl Rudolf Stein, obchodník (firma „Rudolf Stein“, ručně opracovaná obuv, se sídlem v Praze II), matka Ida, rozená Steinerová. V říjnu 1929 získal řidičský průkaz. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1932-34. V roce 1937 byl svobodný. Před rokem 1938 pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U zlatého orla“ v Praze III. V říjnu 1939 zažádal o vystavení občanské legitimace na policejním ředitelství v Praze. V říjnu 1941 se oženil s RNDr. Gertrudou Schwarzovou¹⁸³⁸. Z Prahy byl 22. 12. 1942 deportován do Terezína. Z Terezína byl transportován 29. 1. 1943 do Osvětimi, kde byl zavražděn¹⁸³⁹.

¹⁸³⁵ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství 1941-50, Emil Seidler, signatura S 998/2.

¹⁸³⁶ „Do Lodže bylo mezi 16. říjnem a 3. listopadem 1941 deportováno 5 tisíc českých Židů. Přežilo z nich pouhých 277“. Citováno z www.holocaust.cz, dostupné online na:

<http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/lodzske-ghetto/>.

¹⁸³⁷ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/144734-emil-seidler/>.

¹⁸³⁸ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, Pavel Stein, signatura 5585/2.

¹⁸³⁹ Dostupné online na <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/126285-pavel-stein/>.

PhMr. Josef Freund

Narodil se 25. 7. 1873 v Třebíči. Otec byl dr. Adolf Freund, advokát. Farmacii vystudoval v letech 1891-93 na filosofické fakultě v německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. V roce 1912 byl společně s PhMr. Josefem Kronbauerem nájemcem lékárny „U bílého jednorozce“. Do Prahy se přestěhoval z Třebíče v dubnu 1913. V té době byl již ženatý s manželkou Markétou (rozená 1888 Blochová), s kterou měl děti Gerharda (rozený 1912) a Elisabeth (rozená 1911)¹⁸⁴⁰. V roce 1921 jako zodpovědný zástupce firmy „Pax“ (se sídlem v Praze II) požádal jejím jménem o udělení koncese k obchodu s jedy, látkami a preparáty, jež jsou určeny k lékům (paragraf 15 odstavec 14 živnostenského řádu). V roce 1927 zažádal o udělení stejné koncese osobně a obdržel ji¹⁸⁴¹. Před rokem 1938 byl nájemcem lékárny „U bílého jednorozce“ na Staroměstském náměstí v Praze I (majitelé byli dědicové PhMr. Maxe Fanty). Z Prahy byl deportován 6. 3. 1943 do Terezína, kde 9. 7. 1944 zemřel¹⁸⁴².

PhMr. Ladislav Diamant

Narodil se 11. 10. 1899 ve Fil'akovu. Jeho otcem byl Samuel Diamant, obchodník. Z první světové války sloužil jako zdravotník v c. a k. armádě (uherská infantérie)¹⁸⁴³. V letech 1925-27 vystudoval farmacii na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze. Před rokem 1938 byl spolujednatel lékárny „U černého orla“ v Lučenci (společně s PhMr. Gejzou Haasem). Lučenec po první vídeňské arbitráži v listopadu 1938 připadl Maďarskému království. V roce 1939 byli po anexi oba stále uváděni jako spolujednatelé lékárny¹⁸⁴⁴. Na podzim 1944 byl odveden do pracovního oddílu maďarských Židů. Dne 16. 10. 1944 byl s ostatními 244 muži z oddílu povražděn německými jednotkami SS a ozbrojenými komandami Šípových křížů u městečka Pusztavám v Maďarsku¹⁸⁴⁵. Jeho lékárna byla po válce v restituci vrácena jeho manželce, Márii Diamantové, která pověřila vedením bývalého společníka jejího manžela, PhMr. Gejzu Haase, který válku přežil¹⁸⁴⁶.

¹⁸⁴⁰ Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě Německé univerzity v letech 1932-1934. Promovala 28. 6. 1934. Jako národnost uvedla německou. Podle lékařských ročenek pracovala v letech 1935-1937 jako kondicinující farmaceutka v lékárně „U jednorozce“, kterou stále vedl její otec. Po ukončení studia se provdala, v Lékárnické ročence 1938 byla uváděna jako Alžběta Springerová-Freundová. Alžběta Springerová byla deportována 22. 12. 1942 do Terezína (transport Ck), kde se dožila osvobození. Viz kapitola 14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (provd. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékárna „U bílého jednorozce“ v Praze I).

¹⁸⁴¹ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství 1931-40, Josef Freund, signatura F 1449/11.

¹⁸⁴² Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/86027-josef-freund/>.

¹⁸⁴³ Dostupné online na: <https://www.geni.com/people/Laszlo-Ladislav-Diamant/600000012782210278>.

¹⁸⁴⁴ Viz Maďarské lékárníká ročenka pro rok 1939, s. 516 (GYÓGYSZERÉSZEK ÉVKÖNYVE AZ 1939 - IK EVRE Az Évtónyv szövégi részét (törvények, rendeletek stb.) valamint címjegyzéltét 1938).

¹⁸⁴⁵ Viz kapitola 9.2. Postavení a osudy židovských lékárníků na území okupovaném Maďarskem 1939-1945.

¹⁸⁴⁶ Viz Tabulka 12.3.6- Lékárny židovských majitelů z roku 1937 na území jižního Slovenska odstoupeném v roce 1938 Maďarsku.

PhMr. Erich Weiss

Narodil se 14. 5. 1913 v Opavě. Otec byl Richard Weiss, obchodník, matka Elsa, rozená Grünpeterová. Farmacii vystudoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1934-36. Před rokem pracoval jako kondicinující farmaceut v lékárně „U jednorozce“ na Staroměstském náměstí v Praze I. V říjnu 1939 zažádal o vystavení občanské legitimace na Policejním ředitelství v Praze. V roce 1940 byli oba jeho rodiče mrtvi. V únoru 1940¹⁸⁴⁷ zažádal o vystavení vysvědčení zachovalosti za účelem žádosti o vydání vystěhovaleckého pasu do Tangeru¹⁸⁴⁸. Z Prahy byl 10. 6. 1942 transportován do koncentračního tábora v Ujazdowě a odsud do vyhlazovacího tábora v Majdanku, kde byl 4. 9. 1942 zavražděn¹⁸⁴⁹.

PhMr. Elsa Fantová (na fotografii s manželem Hugo Bergmannem)¹⁸⁵⁰

Narodila se v roce 1886 jako Elsa Fantová v Praze. Jejím otcem byl známý pražský lékárník PhMr. Max Fanta, matkou Berta, rozená Sohrová.

Farmacii vystudovala na filosofické fakultě německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity v letech 1906-1908. V roce 1908 se provdala za filosofa a sionistu dr. Hugo Bergmanna (na snímku z 1. světové války) a zůstala v domácnosti. V roce 1919 emigrovala s manželem a dětmi do britské mandátní Palestiny a usídlili se v Jeruzalémě. Před druhou světovou válkou se manžele rozvedli. Elsa Bergmannová zemřela v roce 1969 v Jeruzalémě.

¹⁸⁴⁷ Národní archiv (NA), Praha, fond Policejní ředitelství 1931-40, Erich Weiss, signatura. V 1589/30.

¹⁸⁴⁸ Tanger je město dnes na severu marockého království. V letech 1923-1940 byl mezinárodní demilitarizovaná zónou pod kontrolou velmocí. V letech 1940-1945 byl pod kontrolou frankistického Španělska.

¹⁸⁴⁹ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/147865-erich-weiss/>.

¹⁸⁵⁰ Podrobněji viz kapitola 14. 1. 13 PhMr. Max Fanta, PhMr. Elsa Fantová (provd. Bergmannová), PhMr. Josef Freund, PhMr. Alžběta (Elisabeth) Freundová, PhMr. Erich Weiss (Lékařna „U bílého jednorozce“ v Praze I).

PhMr. Melanie Allinová

Narodila se 2. 6. 1907 v městě Cazinu (tehdy na území Bosny a Hercegoviny, anektované Rakouskem-Uherskem¹⁸⁵¹). Otec byl Rudolf Allin (asistent u soudu), matka Regina, rozená Glücková. Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v letech 1930-32. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně „Na staré faře“ v Praze XII. V únoru 1940 zažádala o vystavení vysvědčení zachovalosti za účelem vystěhování na pražském policejním ředitelství¹⁸⁵². Z Prahy byla 3. 11. 1941 deportována do ghetta v Lodži, kde byla zavražděna¹⁸⁵³.

PhMr. Ester Rappaportová

Narodila se 25. 7. 1906 v Hincešti¹⁸⁵⁴ (tehdy na území gubernie Besarábie jako součást Ruského impéria, v letech 1918-1940 součást Rumunského království). Otec byl Moise Leib Rappaport, matka Tippa Livea, rozená Daganová. Farmacii vystudovala jako zahraniční (rumunská) studentka na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v letech 1929-31 a pak již zřejmě žila v ČSR. Dne 25. 8. 1936 se provdala za Františka Bardu (soustružníka z Milevska), který bydlel v bytě jeho strýce, Josefa Bardy, v Praze v ulici Na bojišti. V červenci 1937 zažádala o vydání cestovního pasu. V lékárně nepracovala, od 20. 10. 1937 pracovala jako dělnice u firmy Rošický v Praze. Jako cizinka byla v roce 1938 a zřejmě pro své silně levicové názory pod dohledem nově vytvořeného oddělení Státní bezpečnosti (StB) Presidia policejního ředitelství v Praze¹⁸⁵⁵ (rovněž byla v dokumentech uvedena domněnka, že sňatek byl pouze účelový z důvodů získání československého státního občanství). V roce 1939 nastoupil František Barda na vojenskou službu, z které se už k manželce nevrátil. Oba manželé se poté rozvedli¹⁸⁵⁶. Z Prahy byla PhMr. Bardaová dne 21. 10. 1941 deportovaná do ghetta v Lodži, kde byla zavražděna¹⁸⁵⁷.

¹⁸⁵¹ Cazin je v současnosti město a správní jednotka v Unsko-sanském kantonu muslimsko-chorvatské Federace Bosny a Hercegoviny na severozápadě Bosny a Hercegoviny, 18 km severně od Bihače. Naprostá většinu obyvatel tvoří Muslimové.

¹⁸⁵² Národní archiv (NA) Praha, fond Policejní ředitelství 1941-50, Melanie Allinová, signatura A 272/6.

¹⁸⁵³ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/144981-melanie-allinova/>.

¹⁸⁵⁴ Hincești je dnes město v Moldavské republice.

¹⁸⁵⁵ "V československých podmínkách se pojem Státní bezpečnost objevil v lednu 1938. V souvislosti s ohrožením státu ze strany nacistického Německa bylo u Policejního ředitelství v Praze zřízeno Presidium, oddělení pro státní bezpečnost (zkratka StB). V tomto oddělení se měly shromažďovat informace, které by pomohly čs. vládě vystavené mezinárodnímu tlaku. Po přijetí Mnichova byla činnost této části Policejního ředitelství ukončena." Citace online dostupná na: <http://communiststatesecurity.eu/cs/slovník/statni-bezpecnost>.

¹⁸⁵⁶ Národní archiv (NA) v Praze, fond Policejní ředitelství, Ester bardaová, signatura B 391/10.

¹⁸⁵⁷ Dostupné online na: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/141983-ester-bardova/>.

PhMr. Helena Ackermanová, provdaná Petránková¹⁸⁵⁸ (na snímku vpravo jako vedoucí lékárny 1. brigády se svou pomocnicí Vasilinou Masárovou-Ljachovou¹⁸⁵⁹)

Narodila se 9. 4. 1904 v Bobrově na Slovensku. Otec byl Simon Ackermann, učitel a drobný obchodník. Její matka byla Berta, rozená Gebblová. Tirocinální praxi vykonala v lékárně v Ružomberoku (1923-25). Farmacii vystudovala na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity v letech 1925-27. Po ukončení studia uzavřela formální sňatek s obchodníkem Petránkem. Před rokem 1938 pracovala jako kondicinující farmaceutka v lékárně v Praze-Bubenci. Měla silně levicové přesvědčení a odešla na jaře 1937 z iniciativy čs. Společnosti přátel demokratického Španělska v sestavě polní nemocnice J. A. Komenského na pomoc španělským republikánům. Po návratu do vlasti se v červenci 1939 rozhodla odejít do polského Krakova. V únoru 1940 odcestovala do Stalingradské oblasti, kde pracovala až do ledna 1942, kdy odcestovala do Buzuluku. Zde se 11. února přihlásila k vojenské službě v l. čs. samostatném polním praporu v SSSR.

Po reorganizaci jednotky na brigádu byla v Novochoopersku v květnu 1943 pověřena vedením brigádní lékárny. V této funkci se účastnila všech operací 1. čs. armádního sboru v SSSR. Zvláště se vyznamenala v těžkých podmínkách Karpatsko-dukelské operace. Po válce nadále jí se ale dotkly politické procesy na konci čtyřicátých a počátku padesátých let v Československu. V roce 1949 byla zatčena a po několika měsících propuštěna. Znovu byla zatčena v roce 1951 společně s dalšími bývalými španělskými interbrigadisty. Ve vazbě byla celkem 27 měsíců. Z vězení byla propuštěna v roce 1953. V roce 1956 byla částečně rehabilitována a v roce 1963 povýšena do hodnosti plukovnice v záloze. Zemřela 21. 6. 1968.

---

¹⁸⁵⁸ Podrobněji viz kapitola 14. 2. 8 Plk. v. v. PhMr. Helena Petránková (rozená Ackermannová).

¹⁸⁵⁹ Dostupné online na: <http://www.zeny-bojujici.cz/fotogalerie/dvojportret>.

17. Abstract

1. Introduction

In this PhD thesis, I set out to map the fate of Jewish pharmacists who worked mainly in pharmacy (or owned it) during the interwar Czechoslovak Republic in the period 1939 to 1945. I paid attention to the Jews working in industry, science and education in pharmacy in this time period. This theme has not yet been processed (now available one study and partial articles on Jews in pharmacy, but this study is concerned with an older time period). My motivation was to repay a debt to my colleagues, who mostly perished in the Shoah.

In the Czech lands lived in 1931 1 175 51 Jews, in Bohemia 76 301 Jews, in Moravia and Silesia 41 250 Jews. In Bohemia lived more than 50 % of Jews in Prague, on the contrary in Moravia and Silesia only more than 25 % of Jews lived in Brno (more of them lived in the country and let downs).

Pharmaceutical higher education in Austria was officially launched in 1804, one year in medical school. In the winter semester of 1834/1835 was extended for two years. In 1864, the study finally moved to the faculty of philosophy, after 1919 (now only in Czechoslovakia), the Faculty of Science.

Before the division of the university in Prague in 1882, was the first pharmacy student Josef Jeiteles, who graduated in 1852. Doctoral degree in chemistry according to the then rules obtained by later. In the years 1834-1890 studied a total of four Jewish students, all in the German part of the University.

After splitting into the Czech and German parts, the majority of students concentrated in the German part. In 1919 was created purely Czech Charles University, from which separated the German university in Prague. After the Nazi occupation, Charles University was closed in 1939 (at that time, a few Jewish students were studying pharmacy there).

2. Methods

The important matter of my dissertation is how to make identification Jewish pharmacists, it means their Jewish nationality or religion (or both). As the important and valuable source seems catalogs of listeners and rigorous protocols from Charles-Ferdinand University since 1882 to 1918 (the University was divided from 1882 to 1918 year in German and Czech part) and from the Czech Charles University and German University in Prague since 1919 to 1939 (in both university studies of pharmacy existed on Science Faculty). Every student of pharmacy had in his (her) introduce his (her) religion and from 1920 year nationality.

Students with Jewish religion or (and) nationality, who had a place of residence in the Czechoslovakia will be important for my work. Those students must have completed study, too.

In 1937 1305 pharmacies existed throughout Czechoslovakia. Most of them (998) were in the Czech lands (i. e. Bohemia, Moravia and Silesia), 231 pharmacies were recorded in the Slovakia and 42 in Carpatho-Ruthenia.

According to statistics from 1930 in the Czech lands pharmacy were owned 639 Czechs and 359 Germans (including Jewish, statistics unfortunately distinction) by nationality. In the rest of the Czechoslovakia Jewish the Jews owned 151 pharmacies (in the Slovakia and 24 in the Carpathian Ruthenia according to this statistic).

I compared this list with the list of active pharmacists in Czechoslovakia in 1937 year. The names of active pharmacist are available Pharmacy Yearbook for 1938 year and in the Health Statistics Yearbook of Czechoslovakia 1938. Supplement the information would be used and Pharmaceutical Yearbook of 20 and 30 years 20. century available on the Department of Social and Clinical Pharmacy of Faculty of Pharmacy, Charles University in Hradec Králové and Czech Pharmaceutical Museum Kuks. At work I must take into account the fact, that the older pharmacist could study pharmacy in Austria-Hungary in another universty too (Vienna, Lemberg, Czenowitz, Budapest) until 1918 year.

The resulting list I compared with Czech Internet databases collecting data on Shoah victims and also in consultation with the multimedia center of the Jewish Museum in Prague as well as a search in the central database Memorial Yad Vashem.

I got aim as much information about individual victims and their destinies. An integral part of my thesis was „aryanization“ pharmacies and pharmaceutical companies. (sources: National Archive in Prague (NA Prague), State Regional Archives in Prague (SRA Prague), Faculty of Pharmacy, Comenius University, Bratislava).

This would constitute a fundamental part of my project. These chapters have been supplemented by an introduction that describes the importance of Jews in the history of European pharmacy and the position of Jews in pharmacy in the Czech lands from the 17th century until 1918. In three chapters I paid attention on to pharmaceutical companies that owned Jewish owners or co-owners (Norgine, Interpharma, Robert Heisler). In the final part I described the fate of Jews pharmacists World War II.

3. Results

A total of 437 students meet this criterion. I compared the resulting names with names reported in Pharmacy Yearbook, 1936 and in Health Yearbook of the Czechoslovak 1938 (and other souces). So I identified how many of them worked in pharmacies in Czechoslovakia.

I got so total of 626 names, Jewish pharmacists from Czechoslovakia. Of these, 317 of them identified work in a pharmacy. Pharmacy owners were a total of 143 persons, 150 of them worked as employed pharmacists.

Most of them felt Hungary (157) and Jewish (126) by nationality. Most Jewish pharmacists working in Slovakia (200) and Bohemia (63). Most of employed pharmacists were most Hungary (43) and Jewish (42) by nationality. Most of them worked in Slovakia (72) and Bohemia (40). Some of Jewish pharmacists worked in pharmacies of their fathers or relatives, particularly in the east of the Republic.

Jewish owners of pharmacies were mostly in the Slovakia (106), Bohemia (14) and Carpatho-Ruthenia (11). Most of them were Jewish (28) and Hungarian (18) by nationality (unfortunately for older owners missing data on nationality).

Largely finished in the Terezin ghetto (where it served as a hospital pharmacy), some died right in the ghetto, some were then murdered in the extermination camps (Dachau, Auschwitz and others).

So far I found 74 names of Jewish pharmacists from the Czech lands (and other countries) were transported to Theresienstadt ghetto. Most of them were murdered in Auschwitz (37), Treblinka (5) and 5 of them died in the ghetto of Lodz. 24 pharmacists survived to liberation of the Terezin ghetto Red Army May 8, 1945.

Pharmacies of Jewish owners were „aryanized“ (in the Czech lands for instance pharmacy “Na Perštýně” owned by PhMr. Paul Munk in Prague or pharmacy “ U dobrého pastýře” owned by PhMr. David Bermann in Brno).

I identified 363 Jewish pharmacists from Slovakia. 71 of them survived, 56 were murdered, 1 died as a soldier in foreign troops, 1 died before 1939, and 238 were fate (for now) unknown. Of the 56 murdered, 6 were murdered in 1944 during the massacre of Jews near Pusztavam.

The group of Jewish pharmacists from Subcarpathian Russia was 87 people: 5 of them survived, 9 were murdered, 1 died before 1939, and 72 of them were fated (for now) unknown. Of the 9 murdered, one was murdered in 1944 during a massacre of Jews near Pusztavam. There was no possibility of identification because sources or relevant literature were inaccessible.

After World War II, some pharmacies were returned to their original Jewish owners. In the historic countries (Bohemia, Moravia, Silesia), only one of the "aryanized" three pharmacies was returned. In Slovakia, 42 pharmacies were returned directly to the original owner, 22 to his heirs, 24 of them were not alive anymore (the pharmacy was under national administration or had a new owner), and 7 of them were destroyed and has not been restored after the war.

The territory of Carpatho-Ruthenia was handed over to the Soviet Union in 1946 and all pharmacies in its territory were nationalized.

4. Discussion

In the Slovak and Carpathian Ruthenia Jews were at that time a higher percentage among pharmacists, but the majority of them claimed to be Hungarian nationality. Most Jewish pharmacists worked as pharmacy employees. But among the Jewish pharmacists were owners of pharmacy, too.

The Munich Agreement, the Second Republic and the beginning of World War II meant a tragedy for Jewish pharmacists. Only a few individuals of them emigrated in time.

Only a few individuals of them returned to post-war Czechoslovakia, but in the Czech lands none of them got their pharmacy back (with one exception, PhMr Munk's heirs were returned to his pharmacy in Prague). As an example, I can mention the fate of PhMr. Ernst Wollisch. The pharmacist owned before the war pharmacy “ U české koruny” in Carlsbad. PhMr. Wollisch still emigrated to the USA before the Second World War. He returned in 1945, but his pharmacy Czechoslovak authorities him didn't return. His colleague from Carlsbad, PhMr. Richard Teichmann, he sells his pharmacy, „Orion“ still in 1936. He emigrated, too. PhMr. Teichmann built manufactory of cosmetic and pharmaceutical products „Carlotherm“ in Carlsbad after the war. This manufactory was nationalized and renamed the factory “Vřídlo.

Small group of them was created by pharmacists who worked in the occupied Sudetenland. Their fates have not been explored yet. In any case, after the occupation of the Sudetenland, they had to leave their pharmacies (for instance PhMr. Sternklar, owner of the “U orla ” in Liberec). The owner of the pharmacy “U české koruny” in Carlsbad, PhMr. Ernst Wollisch, he had to leave his pharmacy and emigrated to the United States. The previous owner of the pharmacy, PhMr. Wilhelm Wollisch (father of Ernst) did not manage to emigrate and was killed in a concentration camp. PhMr. Eugene Schweinburg, the owner of the pharmacy “U útěchy Panny Marie ” in the former Německý Benešov (today Benešov nad Černou) despite the protests of German residents (!), was transferred to the territory of the Czech-Slovakia. During the war he was transported to Theresienstadt and from there to the extermination camp in Sobibor.

Another second little group consisted of pharmacists who arrived from abroad. I found 11 names - 3 women (Yugoslavia, Romania, Hungary) and 8 men (5 from Poland, 2 from Romania and 1 from Hungary). All graduated in Czechoslovakia).

The last little group was constituted owners of pharmacies, who came from Slovakia and the Carpathian Ruthenia. Their fate after establishment of the Protectorate of Bohemia and

Moravia has not been quite clear up far now. We can assume that they had to leave to the territory of the Slovak state or to the Hungarian Kingdom (PhMr. Andreas Kende from Slovakia, the owner of the pharmacy “U Marie Pomocné” in Suchdol at Lužnice or PhMr. Karel Schwarz from Slovakia, the owner pharmacy “U anděla strážce” in Doubrava in Silesia).

Some of them fought in the 1st Czechoslovak Army Corps in U.S.S.R on the Eastern Front alongside the Soviet Red Army in World War II. Staff Captain PhMr. Ernest Friedmann served as chief of pharmacy services of this corps. He fought at Sokolov (commander of squad of anti-tank weapons), Belaya Tserkov, Kiev and other places. PhMr. Helena Petránková was head of brigade pharmacy and particularly distinguished themselves in difficult conditions during the Battle of Dukla Pass.

From the of pharmaceutical factories with Jewish owners was necessary, remind Norgine factory in Usti nad Labem (owner Dr. Victor Stein) and factory Heisler (owner Richard Heisler) in Chrast near Chrudim. The obtained was complemented the names of Jewish pharmacists from transports to Terezín and other historical sources.

The fates of the Jewish pharmacists, who lived in Slovakia and Hungarian Kingdom (occupied Carpathian Ruthenia and south of Slovakia) were somewhat different, but their fate was no less tragic.

Key words: Jews, pharmacy, aryanization, pharmacist, shoah, owner, employed pharmacist, transport, pharmaceutical factory, Shoah

18. Abstrakt

1. Úvod

V této disertační práci jsem se rozhodl zmapovat osud židovských lékárníků v letech 1939_1945, kteří pracovali hlavně v lékárně (nebo ji vlastnili) během meziválečné Československé republiky v letech. Věnoval jsem pozornost Židům pracujícím v průmyslu, vědě a školství v této době. Toto téma nebylo dosud zpracováno (v současnosti existuje jedna studie a dílčí zmínky v článcích o Židech v lékárenství, ale ty se zabývá starším časovým obdobím). Moje motivace je splatit dluh svým kolegům, kteří většinou zahynuli během Shoah.

2. Metodika

Důležitou záležitostí pro moji práci bylo identifikovat jednotlivé židovské farmaceuty, což znamenalo, že byli židovské víry a/nebo židovské národnosti. Důležitý zdroj představovaly katalogy posluchačů a rigorózní protokoly z Karlo-Ferdinandovy univerzity z let 1882-1918 (univerzita byl v těchto letech rozdělena na českou a německou část) a z Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze z let 1919-1939 (na obou univerzitách se farmacie studovala na přírodovědecké fakultě). Každý student při zápisu uvedl svoji víru a od roku 1920 i svoji národnost.

Pro moji dizertaci byli významní studenti židovské víry a/nebo národnosti, kteří měli domovské právo v Československu. Tito studenti museli samozřejmě dokončit studium.

Tento seznam jsem porovnal se seznamem aktivních farmaceutů v Československu v roce 1937. Tyto jména byla dostupné v Lékárnické ročence 1938 a Zdravotní statistické ročence československé 1938. K doplnění jsem použil informace ze zdravotnických ročenek z 20. a 30. let, které byly dostupné na katedře klinické a sociální farmacie farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové a v Českém farmaceutickém muzeu v Kuksu. Při práci jsem vzal do úvahy, že starší farmaceuti ještě mohli farmacii vystudovat na některé z univerzit v Rakousku-Uhersku (Viedeň, Lvov, Černovice, Budapešť) do roku 1918.

Výsledný seznam jsem porovnal s českými databázemi obětí Shoah na internetu a databází Yad Vashem. Výsledky jsem rovněž konzultoval v Multimediálním centru Židovského muzea v Praze. Nedílnou součástí mé práce byla problematika „arizace“ lékáren a farmaceutických firem (zdroje: Národní archiv v Praze (NA Praha), Státní oblastní archiv v Praze (SOA Praha) a Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě).

Toto představovalo základní část mé práce. Tyto údaje jsem doplnil úvodem, který popsal význam Židů v historii evropské farmacie a postavení Židů v českých zemích od 17. století do roku 1918. Tři kapitoly jsem věnoval farmaceutickým firmám, které vlastnili (nebo

byli spolumajitelé) Židé. V závěrečné části jsem popsal osud židovských farmaceutů po druhé světové válce.

3. Výsledky

Stanoveným kritériím vyhovělo 437 absolventů studia farmacie. Porovnal jsem jejich jména se jmény uvedenými ve Lékárnické ročence 1938 a Zdravotnické ročence československé 1938 (a dalšími zdroji). Tak jsem identifikoval ty, kteří pracovali v lékárnách v Československu. Získaná data byla zkompletována se jmény židovských farmaceutů z transportů do Terezína a ostatních zdrojů.

Obdržel jsem celkem 626 jmen židovských farmaceutů z Československa. Většina z nich byla maďarské (157) a židovské (126) národnosti. Nejvíce jich pracovalo na Slovensku (200) a v Čechách (63).

Z nich jsem u 317 identifikoval, že pracovali v lékárně. Vlastníky (nebo spoluvlastníky) lékáren jich bylo 143. Jako zaměstnanci, kondicinující farmaceuti pracovalo celkem 150 osob.

Nejvíce židovských majitelů lékáren bylo na Slovensku (106), Čechách (14) a na Podkarpatské Rusi (11). Většina z nich byla židovské (28) a maďarské (18) národnosti (bohužel u starších lékárníků nebyla známá jejich národnost).

Většina zaměstnaných farmaceutů byla židovské (42) a maďarské (43) národnosti. Nejvíce jich pracovalo na Slovensku (72) a v Čechách (40).

Židé představovali jen malé procento farmaceutů v českých zemích. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi Židé tvořilo velkou část mezi farmaceuty, ale většina z nich uvedla maďarskou národnost.

V roce 1937 bylo v celém Československu 1305 lékáren. Většina z nich (998) byla v českých zemích (tedy Čechách, Moravě a Slezsku), 231 lékáren bylo na Slovensku a 42 na Podkarpatské Rusi. Podle statistiky z roku 1930 bylo mezi vlastníky lékáren v českých zemích 639 Čechů a 359 Němců (započítání mezi ně byli bohužel i Židé). Ve zbytku republiky Židé vlastnili 151 lékáren (na Slovensku 42 a na Podkarpatské Rusi 42 lékáren podle této statistiky).

Někteří Židé pracovali v lékárnách jejich otců nebo příbuzných, zejména na východě republiky. Mnichovská dohoda, vznik druhé republiky a začátek druhé světové války byly tragédií pro židovské farmaceuty. Pouze jen několik z nich stihlo včas emigrovat.

Většina skončila v ghettu v Terezíně (kde pracovali v nemocniční lékárně), někteří byli poté zavražděni ve vyhlazovacích táborech (Dachau, Osvětim a dalších).

Zjistil jsem celkem 74 jmen židovských farmaceutů z českých zemí (a ostatních zemí), kteří byli deportováni do terezínského ghetta. Většina z nich byla zavražděna v Osvětimi (73),

Treblince (5) a 5 z nich zemřelo v ghettu v Lodži. Osvobození Terezína Rudou armádou 8. 5. 1945 se dožilo 24 farmaceutů.

Lékárny židovských lékárníků byly „arizovány“ (v českých zemích například lékárna „Na Perštýně majitele PhMr. Paula Munka v Praze nebo lékárny „U dobrého pastýře“ vlastněné PhMr. Wilhelmem Bermannem v Brně).

Ze Slovenska jsem identifikoval 363 židovských lékárníků ze Slovenska. Z nich jich přežilo 71, 56 bylo zavražděno, 1 padl jako voják v zahraniční armádě, 1 zemřel před rokem 1939 a 238 z nich je jejich dosud (doposud) neznámý. Z 56 zavražděných jich bylo 6 zavražděno v roce 1944 během masakru Židů blízko města Puztavám.

Ve skupině židovských farmaceutů z Podkarpatské Rusi bylo 87 osob: 5 z nich přežilo, 9 bylo zavražděno, 1 zemřel před rokem 1939 a u 72 z nich je jejich osud (dosud) neznámý. Z 9 zavražděných byl jeden zavražděno v roce 1944 během masakru Židů blízko města Puztavám.

Po druhé světové válce, byly některé židovské lékárny vráceny jejich původním majitelům. V historických zemích (tedy Čechách, Moravě a Slezsku), byla vrácena pouze jedna „arizovaná“ lékárna z tří.

Na Slovensku, bylo 42 lékáren přímo vráceno původním majitelům, 22 jejich dědicům, u 24 lékáren nepřežil nikdo z rodiny původního majitele (lékárna byla pod národní správou nebo měla nového vlastníka) a 7 z nich bylo zničeno a jejich provoz již nebyl po válce obnoven. Území Podkarpatské Rusi přešlo do rukou Sovětského svazu v roce 1946 a všechny lékárny byl znárodněny.

4. Diskuze

Židé představovali jen malé procento farmaceutů v českých zemích. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi Židé tvořilo velkou část mezi farmaceuty, ale většina z nich uvedla maďarskou národnost. Malá skupina z nich byla tvořena farmaceuty, kteří pracovali v obsazených Sudetech. Jejich osudy nebyly dosud objasněny. V každém případě museli odejít po okupaci Sudet a opustit svoje lékárny (například PhMr. Sternklar, majitel lékárny „U orla“ v Liberci). Majitel lékárny „U české koruny“ v Karlových Varech, uprchl z lékárny a emigroval do USA. Předchozí majitel této lékárny, PhMr. Wilhelm Wollisch (otec Ernesta) nestihl emigrovat a byl zavražděn v koncentračním táboře. PhMr. Eugen Schweinburg, majitel lékárny „U útěchy Panny Marie“ v bývalém Německém Benešově (dnes Benešov nad Černou), byl navzdory protestům německých (!) obyvatel deportován na území Česko-Slovenska. Během války byl transportován do ghetta v Terezíně a odsud do vyhlazovacího tábora v Sobiboru. Druhá malá skupina se skládala z farmaceutů, kteří se narodili v cizině. Našel jsem 11 jmen –

3 ženy (Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko) a 8 mužů (5 z Polska, 2 z Rumunska a 1 z Maďarska. Všichni absolvovali v Československu.

Poslední skupina v českých zemích byla složena z majitelů lékáren, kteří přišli ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Jejich osud po vzniku protektorátu Čechy a Morava nebyl dosud plně objasněn. Můžeme předpokládat, že museli odejít na území Slovenské republiky nebo Maďarského království (PhMr. Andreas Kende ze Slovenska, majitel lékárny „U Marie Pomocné“ v Suchdole na Lužnici nebo PhMr. Karel Schwarcz ze Slovenska, majitel lékárny „U anděla strážce“ v Doubravě ve Slezsku.

Někteří z nich bojovali v 1. československém armádním sboru v SSSR na východní frontě společně s Rudou armádou v druhé světové válce. Štábní kapitán PhMr. Ernest Friedmann sloužil jako náčelník lékárenské služby sboru. Bojoval u Sokolova (velitel oddílu protitankových zbraní), Bílé Cerkve, Kyjeva a dalších míst. PhMr. Helena Petránková vedla oddělení lékárny a obzvláště se vyznamenala při bojích v karpatsko-dukelské operaci.

Z farmaceutických firem se židovskými majiteli bylo třeba zmínit továrnu Norgine v Ústí nad Labem (majitel dr. Victor Stein) a továrnu Heisler (majitel Robert Heisler) v Chrásti u Chrudimi. Získaná data byla zkompleťována se jmény židovských farmaceutů z transportů do Terezína a ostatních zdrojů.

Pouze několik židovských majitelů lékárny z historických zemí se vrátilo do poválečného Československa, ale v českých zemích nikdo z nich nedostal zpět svoji lékárnu (jedinou výjimkou, dědicům PhMr. Munka byla vrácena jeho lékárna v Praze). Jako příklad lze uvést osud PhMr. Ernsta Wollische. Tento lékárník vlastnil před válkou lékárnu „U české koruny“ v Karlových Varech. PhMr. Wollisch stihl emigrovat do USA před druhou světovou válkou. V roce 1945 se vrátil, ale československé úřady mu jeho lékárnu nevrátily. Jeho kolega z Karlových Varů, PhMr. Richard Teichmann, prodal svoji lékárnu „Orion“ už v roce 1936. rovněž také emigroval. PhMr. Teichmann postavil po válce továrnu na výrobu kosmetiky a farmaceutických přípravků „Carlotherm“ v Karlových Varech.

Osudy židovských lékárníků, kteří žili na Slovensku a v Maďarském království (okupovaná Podkarpatská Rus a jih Slovenska) byl v něčem odlišné, ale neméně tragické.

Klíčová slova: Židé, lékárna, arizace, lékárník, majitel, kondicinující farmaceut, transport, farmaceutická továrna, Shoah

19. Seznam použité literatury

Nepublikované prameny:

- AML (Archiv města Liberce) - X. (zdravotnictví), karton č. 9
AMO (Archiv města Ostravy) - Fond notářství dr. Liška, karton 10, legalizační spis 4709
Archiv hlavního města Prahy, Kniha listin o dlužích židovských XVII. stol. I, sign. 2972
Archiv hlavního města Prahy, Liber Judeorum 1601 – 1701, sign. 2170, fol. 405
Archiv hlavního města Prahy, Liber testamentorum 5, 1720 – 1745, sign. 4762, fol. 49
Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 7, inventární číslo 107
Archiv města Brna (AMB), fond F 86 - Hlavní lékárnické grémium, Lékárna U dobrého pastýře, kartón 11, inventární číslo 153
Archiv města Znojma (značka fondu AMZ, oddíl Matrika města Znojma 1896-1948, karton 66/1 a 66/2 a Sčítání lidu 1846-1911, karton 93)
Archiv muzea Chodska (AMCH), strojopis Jaroslav Beneš: Historie lékáren na Domažlicku (1981), signatura A2/2dů
Archiv Památníku Terežín, Vzpomínka PhMr. Marie Sandové (dříve Švarcové) z 12. 03. 1989 (inventární číslo A7647)
Archiv Univerzity úarlovvy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Katalogy posluchačů německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, farmaceuti řádní a mimořádní, jednotlivé sešity 1882-1920
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní německé c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Praha, Hlavní protokoly rigorózní české c. k. Karlo-Ferdinandovy univerzity, filosofická fakulta, lékařská fakulta, jednotlivé sešity 1882-1920
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1918/19 – LS 1920
Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 5, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1931–1936), folio 549
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, katalogy posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21 - LS 1939
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Rigorózní protokoly farmaceutů Univerzity Karlovy 1920–1939
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, katalog posluchačů – farmaceuti ZS 1920/21- LS 1939
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, rigorózní protokoly posluchačů, II. svazek 1926-36, III. svazek 1930-45
Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Vizitační protokoly, signatury A31 I, II, III, IV
Archiv Židovského muzea Praha, evid. list NAD 260, Jajteles, Hirsch, Mischl, 1783
Archiv Židovského muzea Praha, evid. list NAD 262, Jajteles, Benjamin, 1795
Archiv Židovského muzea, Starý židovský hřbitov, lékárník Jacob Hirsch, snímek náhrobku, válečný fotoarchiv 1942/44, PHOTO.JMPF/1192
Fond Hlavního Grémia lékárníků, Gremiální knihy 1782–1950, Archiv Farmaceutického muzea v Kuksu
Národní archiv (NA) Praha, fond Soupisu Židů (HBS), signatura 13, Census pražských židů 1729
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1950 (PŘ 1941-1950),
Melanie Allinová, signatura A 272/6
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1950
(PŘ 1941-1950), Richard Freund, signatura F 1454/21
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1951
(PŘ 1941-1950), Mariana Kramosilová, karton 5872, signatura K 5363/16
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1951
(PŘ 1941-1950), Eliška Engelová, karton 1930, signatura E 392/20
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1951
(PŘ 1941-1950), Marta Reichnerová, karton 2513, signatura G 503/16
Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1941-1951

(PŘ 1941-1950), Andreas Kende, karton 5078, signatura K 1539/17
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1921-1930
 (PŘ 1921-1930), Arnošt Friedmann, karton 732, signatura F 1532/8
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1921-1930
 (PŘ 1921-1930), Zoltán Schlesinger, karton 3370, signatura S 3543/46
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1921-1930
 (PŘ 1921-1930), Arnošt Pollák, karton 2829, signatura P 1707/20
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940
 (PŘ 1931-1940), Gerta Hellerová, karton 6218, signatura H 493/13
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940
 (PŘ 1931-1940), Arnošt Voliš, karton 12 156, signatura V 3760/36
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940
 (PŘ 1931-1940), Pavel Kohn, karton 7677, signatura K 2741/14
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940
 (PŘ 1931-1940), Valerie Eisensteinová, karton 5554, signatura E 186/3
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940
 (PŘ 1931-1940), Jiří Rudolfer, karton 10216, signatura R 2212/1
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940 (PŘ 1931-1940), Valerie Eisensteinová, karton 5554, signatura E 186/3.
 Národní archiv Praha (NAP), Policejní ředitelství 1931-1940 (PŘ 1931-1940), Gerta Hellerová, karton 6218, signatura H 493/13
 Národní archiv Praha, Policejní ředitelství v Praze, 1931-1940, Duschak Hynek, signatura D 1553/2
 Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, číslo fondu 67,
 název fondu Terezín Ghetto-samospráva oddělení technické a stavební, Terezín, datace:1942–1945
 Výpověď M. Patakiové, USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education, University of South California, Los Angeles, USA, interview code: 28 333, interviewer: Ron Blivas
 Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 355 a (INTERVIEW JMP 355 representation 1045 original 1994)
 Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 661 (DOCUMENT JMP SHOAH PERS ZS 473 representation 1947 original)
 Židovské muzeum, Archiv orální historie, kazeta 67(INTERVIEW JMP 67 representation 205 original 1991)
 Židovské muzeum, rukopisný seznam náhrobků Starého židovského hřbitova, Leopold M. Popper

Publikované prameny:

Adresář král. Hlavního města Praha 1910, Nákladem obce pražské, Praha, 1910
Adressen Buch der königliche Hauptstadt Prag für das Jahr 1847, Praha, 1847
Adressen Buch der königliche Hauptstadt Prag der Stadtgemeinden Karolinenthal, Smichov und der Bergstadt Vyšehrad auf Grundlage amtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaus Lehmann, Praha 1859.
Allgemeinen Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag, Druck und Verlag der Bohemia, Praha, 1875.
Allgemeinen Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag, Druck und Verlag der Bohemia, Praha, 1878
GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse. 7. Dresden: SCHWARZECK-VERLAG G. M. B. H., 1938
GEHES KODEX: der pharmazeutischen und organotherapeutischen Spezialpräparate (einschließlich der Sera, Impfstoffe, Kosmetica, Reinigungs-, Desinfektions- und Schädlingsbekämpfungsmittel), umfassend deutsche und zahlreiche ausländische Erzeugnisse mit kurzen Bemerkungen über die Zusammensetzung, Anwendung und Dosierungsweise nebst Angabe der Hersteller. 7. Dresden: SCHWARZECK – VERLAG, G. M. B. H., 1939
 GROGER, Herbert, ed. *Apotheker-Kalender 1929 pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928: Handbuch D. Verbandes deutscher Apotheker in der Tschechosl. Republik*. Brno: Verlag "Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung", 1929
 MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ Milada, ed. *Lékárnická ročenka 1943*. Praha: Ústřední Výbor kondicinujících farmaceutů, 1943
 MEČL, Josef, KOLÁŘOVÁ, Milada, ed. *Lékárnická ročenka 1947-48*. Praha: Ústřední svaz lékárníků, 1947
 MIMRA, Jan a Richard TEICHMANN. *Kosmetický přípravek s keratolytickými účinky: Patentový spis*. 1966. Praha. 127162 A 61 k. Uděleno 15. X. 1967. Zapsáno 12. III. 1966.
Seznam československých farmaceutických přípravků 1986-1990. Praha: Spofa, 1986

Seznam obcí a okresů republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku.
2. Praha: Státní úřad statistický, 1939

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I, Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II, Povolání obyvatelstva. Část I, Druhy, skupiny a třídy hlavního povolání, poměr k povolání a sociální příslušnost, třídy vedlejšího povolání. Praha: Státní úřad statistický, 1934. 54, 407 s. Československá statistika. Řada VI, Sčítání lidu; sv. 104, seš. 8.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 3, *Povolání obyvatelstva. Povolání a sociální rozvrstvení obyvatelstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání.* Praha: Státní úřad statistický: Bursík & Kohout [distributor], 1935

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Část 2, Povolání obyvatelstva. Povolání podle věku a rodinného stavu, povolání podle velikosti místa pobytu, objektivní povolání, veřejní zaměstnanci, vedlejší povolání, nezaměstnanost. Praha: Státní úřad statistický, 1935

TEICHMANN, Richard. Způsob výroby slatinné kompresy: Patentový spis. 1969. Československo. 134 165 A 61 f. Uděleno 8. II. 1968. Zapsáno 15. XI. 1969

Věstník Svazu československého lékárnictva, 1937, XXX/44

Lékařnická ročenka 1936. Praha: nákladem Svazu čsl. lékárnictva, 1935

SPÁLOVÁ Gabriela, RUSS, František (ed.) *Lékařnická ročenka.* 1938, Svaz čsl. lékárnictva, Praha 1938

RUSS, František, SPÁLOVÁ Gabriela, (ed.)

Lékařnická ročenka 1941. Praha: nákladem Svazu čsl. lékárnictva, 1940

GROGER, Herbert, ed. *Apotheker Kalendar 1929: Pharmazeutische Gesetzgebung in der Tschechosl. Republik 1926-1928.* Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Brno, 1929

Apotheken-Zeitweiser 1936: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1935: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1936.

Apotheken-Zeitweiser 1938: pharmazeutische Gesetzgebung in der tschechosl. Republik 1937: Handbuch des Verbandes deutscher Apotheker in der tschechosl. Republik, Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung, Mariánské lázně, 1938.

Lékařnická ročenka 1934. Praha: Svaz čsl. lékárnictva, 1934

Zdravotnická ročenka československá. Říha, Jiří, ed. Praha: Piras, 1938

Literatura:

ADAMČÍKOVÁ, Šárka. *Dějiny lékáren bývalého okresu Děčín*, rigorózní práce, Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2005.

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Díl 1.* Brno: Barrister & Principal, 2006

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Díl 2.* Brno: Barrister & Principal, 2007

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství. Díl 3.* Brno: Barrister & Principal, 2007

ARNDT, Tomáš. První židovští lékárníci v Praze – část 1. Praktické lékařství, 2013, roč. 9, č. 4-5, s. 204-205

ARNDT, Tomáš. První židovští lékárníci v Praze – část 2. Praktické lékařství, 2014, roč. 10, č. 1, s. 34-35

ARNDT, Tomáš. Jewish pharmacists in pharmacies of interwar Czechoslovakia and their lives during World War II. Česká a slovenská farmacie, 2015, roč. 64, č. 1-2, s. 36-38

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Židé v evropské farmacii od 7. do počátku 20. století. Česká a slovenská farmacie, 2016, roč. 65, č. 5, s. 182-191

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Osudy židovských farmaceutů z českých zemí během holocaustu. Česká a slovenská farmacie, 2017, roč. 66, č. 1, s. 35-45

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. Příběh jednoho zmizelého světa. Lékárna U bílého jednorozce v Praze a osud jejích majitelů (nejen) ve dvacátém století. Dvacáté století-The Twentieth Century, 9 (1), 2017 /článek v tisku, vyjde 2017/

ARNDT, Tomáš - DOHNAL, František: Významné osobnosti z řad židovských farmaceutů z českých zemí od 18. do 20. století. In: SLABOTÍNSKÝ, Radek (ed.): *Medicína, farmacie a veterinární lékařství. Kapitoly k dějinám a*

vybraným tématům. Edice Acta Musei Technici Brunensis, svazek 12. Brno, Technické muzeum v Brně 2017, s. 71 - 77

- BAR-SELA, Ariel, et al. *Moses Maimonides' Two Treatises on the Regimen of Health: Fī Tadbīr al-Sihhah and Maqālah fī Bayān Ba'd al-A'rād wa-al-Jawāb'anhā*. Transactions of the American Philosophical Society, 1964
- BARÁTHOVÁ, Nora. Obdobie holocaustu v kežmarskej tlači. In: CINTULOVÁ, Edita. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1. - 2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Muzeum Kežmarok, 2003, s. 86-94
- BARTUNEK, Anton. Ciel: Slobodný výkon povolania, In: *Bulletin 10. výročie Slovenskej lekárskej komory*, Slovenská lekárska komora, 2002, s. 6-11
- BARTUNEK, Anton. *Osobnosti slovenského lekárnictva. I*. Martin: Osveta, 2001
- BEČVÁŘ, Jindřich (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998
- BEDOUIIN, J-L. *La poesie surrealiste*. Paris: Seghers, 1964
- BERGL, Josef. Das Exil der Prager Judenschaft von 1745 bis 1748. In: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik*. Praha: Dr. Josef Flesch, 1929. I. roč., s. 263-331
- BLODIG, Vojtěch. Poslední fáze ve vývoji terezínského ghetta. In: KÁRNÝ, Miroslav a Vojtěch BLODIG. *Terezín v konečném řešení židovské otázky: Mezinárodní konference historiků k 50. výročí vzniku terezínského ghetta 1941-1945*. Praha: Logos, 1992, s. 182-190
- BORÁK, Mečislav, HAVEL Václav (úvod). *Transporty do Niska nad Sanem.: První deportace evropských Židů*, Moravskoslezský den, Ostrava 1994
- BROD, Ivan. *From Auschwitz to Du Pont*. New Canaan, Conn: Information Economics Press, 2008
- BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Historie farmacie v Českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Milpo media ve spolupráci s vydavatelstvem a nakl. MILPO, 2003
- BROŽ, Miroslav. Nezapomenutelný lékárník. In: *Národní osvobození*, 4/2006, s. 5
- BROŽ, Miroslav. *Hrdinové od Sokolova*. Praha: Avis, 2005
- BROŽ, Miroslav. Poprvé s v dějinách čs. armády. In: *Legionářský směr: Časopis Československé obce legionářské*. Praha, 2/2014, s. 29
- BROŽ, Miroslav. *Soukromé války Heleny Petránkové: z republikánského Španělska na východní frontu*. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epocha), Praha 2017
- BŘEZÍKOVÁ, Marta. *Hlavní lékárnické gremium v Brně: Inventář k fondu F 86, Archiv města Brna*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Brno, 2005
- BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠŤAN, Jiří (ed.). Zjišťování národnosti a židovská otázka. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií*. Vyd.1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998
- BULÍČKOVÁ, Jana. *Obraz židovství v díle Egona Erwina Kische: Das Bild des Judentums im Werk von Egon Erwin Kisch*, diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2009
- BUŇÁTOVÁ, Marie. Peněžní obchod pražských židů v době předbělohorské. In: *Theatrum historiae*, 6/2010, s. 249-262
- CÍCHOVÁ, Vladěna. Protizidovská legislativa v Protektorátu Čechy a Morava: se speciálním zaměřením na předpisy majetkoprávní povahy, diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2015
- ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938, Paseka, Praha 2013
- ČAPKOVÁ, Kateřina, PATON, Derek, PATON, Marcia. *Czechs, Germans, Jews? national identity and the Jews of Bohemia*. English-language ed., Berghahn Books, New York, 2012
- ČAPKOVÁ, Kateřina. Židovská náboženská komunita v českých zemích mezi válkami. In: *Religio*, 15/2007, č. 1, s. 47-68
- ČELADNÍK, Mário. *Farmacie na území ČSR v letech 1938-194, diplomová práce*, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradci Králové, Hradec Králové, 1985
- ČELKO, Vojtech. *Nejen zbabělci, nejen hrdinové: každodenní život za protektorátu 1939-1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006
- ČERMÁKOVÁ, Květa, HLAVÁČKOVÁ Eva. Péče o děti v podmínkách ghetta Terezín. In: MORAVCOVÁ, Markéta a Jan POSPÍCHAL. *II. Mezinárodní konference Kvalita a její perspektivy: Péče o ženu a dítě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015, s. 13-20.
- ČERMÁKOVÁ, Tereza. *Medicína v al-Andalusu*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2014
- ČERNÁ, Petra. *Farmacie na Ústecku v proměnách času.*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy V Hradci Králové, Hradec Králové, 2011
- D'CRUZ, Ivan A. Garcia da Orta in Goa: pioneering tropical medicine, *British Medical Journal*, 1991, s. 1593-1594
- DEKAN, Jeroným. *Právní postavení židů na Slovensku v letech 1939-1945*, diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2009
- DEMAITRE, Luke. *Medieval medicine: the art of healing, from head to toe*. ABC-CLIO, 2013

- DOHNAL, František. *Studijní texty k dějinám farmacie*, Karolinum, 2014
- DOHNAL, František. II. československý národní odboj a vojenská zdravotnická služba. In: *Vojenské zdravotnické listy*, LXIV/1995, č. 6, s. 214–219
- DOLENSKÝ, Antonín. Průvod pražských židů na počest narození císaře Josefa II.“ (K242)
In: *Český lid*, 19/1910, s. 131–133
- DOLEŽELOVÁ, Jana. Ohlédnutí. In: *Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů*. Praha: Společnost křesťanů a Židů, 42/2000, s. 30
- DOMENJOZ, R. Synthetic Anti-Inflammatory Drugs: Concepts of Their Mode of Action. *Advances in pharmacology*, 4/1966, s. 149
- DOŠKÁŘ, Josef. Veřejné zdravotnictví v Podkarpatské Rusi. Sbírka informativních přednášek pořádaných tělocvičnou jednotou „Sokol“ v Užhorodě. Číslo XII, Ždimal a Vetešník, Užhorod 1920
- DRÁBEK Pavel a HANZLÍČEK, Zdeněk. 130 let České farmaceutické společnosti. In: *Solutio: příruční kniha pro lékárníky*. Praha: Medon, 2002/2003, s. 307–315
- DRÁBEK, Pavel, HANZLÍČEK, Zdeněk. *Farmacie ve dvacátém století*. Praha: Společnost pro dějiny věd a techniky, 2005
- DVOŘÁK, Jan, HORNÍK Jan, HRADÍLEK, Adam. První transporty evropských Židů v dějinách holocaustu. In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 8/2014, č. 4, s. 101-118
- DUNSKY, J. L. Alfred Einhorn: the discoverer of procaine. *Journal of the Massachusetts Dental Society*, 46/1996, č. 3, s. 25-26
- DUSÍKOVÁ, Viera. *Zomrela tvorkyňa pamätníka obetiam holokaustu*. Piešťanský týždeň. Piešťany: Winter média, XX/2010, č. 2, s. 12
- EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI*. Praha: Národní archiv, 2006
- ENGELMANN, Isa. *Reichenberg und seine jüdischen Bürger: zur Geschichte einer einst deutschen Stadt in Böhmen*. Münster: LIT, 2012
- ELMORE, Joann G.; FEINSTEIN, Alvan R. Joseph Goldberger: an unsung hero of American clinical epidemiology. *Annals of internal medicine*, 121/1994, č. 5, s. 372-375
- ETZIONY, MORDECAI B. "Nathan ben Joel and his" Zori HaGuf". *Bulletin of the History of Medicine* 37 (1963)
- EXNAROVÁ, Kateřina. *Státní zásahy do soukromého vlastnictví v Československu*. Praha, bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha, Praha, 2012
- FEHRINGER Alfred, KÖGLER, Leopold. "Die Pharmazeutische Gehaltskasse für Österreich von 1908 bis 1948.", Vídeň, 2008
- FERKALOVÁ-HORÁKOVÁ, Věra, *Posluchači farmacie na KU v Praze v letech 1911–1922*, diplomová práce, Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1970/71
- FIALOVÁ, Ludmila, et al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, Mladá fronta, 1996
- FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985
- FUKALA, Zdeněk. *Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech 1935-1939*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Univerzity Pardubice, 2009
- GALLO, Lucie. Populační vývoj na Podkarpatské Rusi od roku 1918, diplomová práce, Přírodovědecká fakulta, Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2008
- GLESINGER, L. "Beiträge zur Geschichte der Pharmazie bei den Juden." In: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 1938, s. 111-130
- GOERIG, Michael; BACON, Douglas; VAN ZUNDERT, André. Carl koller, cocaine, and local anesthesia: some less known and forgotten facts. *Regional anesthesia and pain medicine*, 37/2012, č. 3, s. 318-324
- GLICK Thomas F., LIVESEY Steven, WALLIS Faith. *Medieval science, technology, and medicine: An encyclopedia*. Routledge, 2014
- GUGGENHEIMER, Heinrich Walter, GUGGENHEIMER Eva. *Jewish family names and their origins: an etymological dictionary*. KTAV Publishing House, Inc., 1992
- HALLON, Ludovit. Arizácia na Slovensku 1939-1945. In: *Acta Oeconomica Pragensia: vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze*, Praha, 15/2007, č. 7, s. 148-160
- HAGER, Hermann. *Hagers Handbuch der Pharmazeutischen Praxis: Für Apotheker, Arzneimittelhersteller Drogisten, Ärzte und Medizinalbeamte. Erster Band*. Springer-Verlag, 2013 (reprint)
- HAMÁČKOVÁ, Vlastimila, Aus dem Archivmaterial – das Apothekenprivilegium für H. M. Jajteles aus dem Jahr 1783, in: *Judaica Bohemiae*, 26, 1980, s. 52–53
- HAMPL, František a Jaroslav PALEČEK. *Farmakochemie*. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 2002
- HANKOVÁ, Monika. *Kapitoly z poválečných dějin židovské komunity v Čechách a na Moravě: 1945-1956*, diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006
- HANZLÍČEK Zdeněk, *Příspěvky k dějinám pražského lékárenství*, Lékárenská služba Praha 1990

- HANZLÍČEK, Zdeněk — RYNEŠ, V. Neznámé privilegium pražských lékárníků z roku 1652. *Farmaceutický obzor*, 32/1963, č. 3, s. 129-137
- HAVLÍK, Jiří. Současné možnosti "starších" antibiotik v terapeutické praxi. In: *Klinická farmakologie a farmacie*, 17/2003, č. 3-4, s. 183-185
- HAVRÁNEK, Hubert, ed. *Československé zdravotnické zákony s příslušnými prováděcími předpisy. II. díl, část I, Lékárnictví, obchod léčivy a jedy*. Praha: Nákladem Československého Kompasů, 1938
- HAVRÁNKOVÁ, Helena. *Posluchači farmacie na Německé univerzitě v letech 1921/22-1928/29*, písemná práce k rigorosnímu řízení Hradec Králové. Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové, 1980
- HEISLER, Jindřich, JÜRGENS, Zuzana, ed. *Z kasemat spánku*. Přeložil Magdaléna FRIČOVÁ. Praha: Torst, 1999
- HERRMANN, Ignát; TEIGE, Josef; WINTER, Zikmund. *Pražské ghetto*. Nákladem české grafické společnosti, "Unie", 1902
- HERZ, Juraj, DRBOHLAV, Jan. Juraj Herz: autopsie (pitva režiséra), Mladá fronta, Praha 2015
- HILBERG, Raul. *The destruction of the European Jews*. New York: Octagon Books, 1961
- HLADÍK, Jaroslav. Lékárna „U Zlatého jelena“ v Praze. In: RUSEK, Václav (ed.). *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*. České Budějovice: Krajský ústav národního zdraví, 1980, s. 104-112
- HLAVÍNOVÁ, Kateřina. *Farmaceutické sazby a ceníky v letech 1918/1919-1945*. Diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, 2014
- HLADÍK, Jaroslav. Dějiny lékárenství a lékáren v českých zemích. Lékárna "U zlatého jelena" v Praze: Odborné aktuality 14, 1973, 92-97, 118-122, č. 4, 5. In: *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*. 1980, s. 104-112.
- HLADÍK, Jaroslav. Židé v lékárnictví. *Farmaceutický obzor*. 38/1969, č. 8, s. 311-318
- HOCK, Simon; KAUFMANN, David. *Die Familien Prags. Nach den Epitaphien des Alten Jüdischen Friedhofs in Prag*. Bratislava, 1892
- HOFFMANNOVÁ, Adéla. *Perzekuce židů v českých zemích a na Slovensku 1938-1945 a její mezinárodní aspekty*, bakalářská práce, Fakulta sociálních věd Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2011
- HÖDL, Klaus. *Als Bettler in die Leopoldstadt: galizische Juden auf dem Weg nach Wien*. Böhlau Verlag Wien, 1994
- CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: V ráji, 2005
- CHMELÁŘ, Josef, KLÍMA, Stanislav, NEČAS, Jaroslav. Podkarpatská Rus; obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových, Orbis, Praha, 1923
- IGGERS, Wilma Abeles, ed. *The Jews of Bohemia and Moravia: a historical reader*, Wayne State University Press, Detroit 1992
- JANČÍK, Drahomír a KUBŮ, Eduard. *"Arizace" a arizátoři: drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005
- JANDOUREK, Jan. Slovník sociologických pojmů: 610 hesel, Grada, Praha, 2012
- JANOTA, Eduard, Die Apotheke „Zum goldenen Löwen“ in Prag, in: *Pharmazeutische Post*, 1906, 9, s. 721-726
- JANOTA, Eduard, Nochmals die Apotheke „Zum goldenen Löwen“, in: *Pharmazeutische Post*, 1908, 41 (57), s. 57-61
- JELÍNEK, Tomáš. *Pojišťovny ve službách hákového kříže: prosazování německých zájmů v protektorátním pojišťovnictví, arizace pojistek a mezinárodní odškodňování*. Praha: Karolinum, 2015
- JIRÁSEK, Robert. *Náboženské motivy ve farmacii*. Praktické lékárenství, 8/2012, č. 6, s. 295-297.
- JIRÁSEK, Zdeněk. Jindřich Heisler-100 let od narození. In: *Ozvěny Slatiňan*. Slatiňany: Město Slatiňany, 8/2014, s. 6-7.
- Jubilanti ZO SZPB sa dožívajú. Bojovník. Bratislava: Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, 2011, (24), s. 24.
- KADLEC, Jaroslav. Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období, in: *Historický obzor*, 26/2015, č. 7-8, s. 158-168
- KAFKA, František, PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990*, IV. Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1998
- KAGANOFF, Benzion C. *A dictionary of Jewish names and their history*. Jason Aronson, Incorporated, 1996
- KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991
- KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“: genocida českých židů v německé protektorátní politice. 1. vydání. Praha: Academia, 1991
- KÁRNÝ, Miroslav a Margita KÁRNÁ. *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Academia, 1996
- KASSEL, Carl. Zwei Schriftstücke zur Geschichte der Aerzte und Apotheker in Fürth. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1922
- KAUFMANN, Stefan HE. Paul Ehrlich: founder of chemotherapy. *Nature Reviews Drug Discovery*, 7/2008, č. 5, s. 373-374
- KISCH, Bruno. History of the Jewish Pharmacy (Judenapotheke) in Prague. In: *Historia Judaica, New York*, 8/1946, č. 2, s. 149-180

- KISCH, Guido, *Die Prager Universität und die Juden 1348-1848: mit Beiträgen zur Geschichte des Medizinstudiums*, Julius Knitl, Moravská Ostrava 1935
- KINGSTON, William. Streptomycin, Schatz v. Waksman, and the balance of credit for discovery. *Journal of the history of medicine and allied sciences*, 59/2004, č. 3, s. 441-462
- KNAPP, Robbin D. *German English Words: A Popular Dictionary of German Words Used in English*. Lulu. com, 2005
- KNĚŽÁČKOVÁ, Radka. *Sčítání lidu, domů a bytů v historii a současnosti*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice, 2010
- KOBRAK, Christopher. National cultures and international competition: the experience of Schering AG, 1851-1950. New York: Cambridge University Press, 2002
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Vývoj chemického průmyslu v Československu 1918-1990: historická studie*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2000
- KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vyd. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011
- KRÁKORA, Tomáš. Testamentární praxe pražských Židů na základě rozboru knih testamentů z let 1681-1850, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Veronika. *Péče o umírající židovské víry, diplomová práce*. Fakulta zdravotnických studií na Západočeské univerzitě v Plzni, Plzeň 2015.
- KREJČOVÁ, Helena; SVOBODOVÁ, Jana. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945*. Praha 1998
- KREJČOVÁ, Helena, a kol. *Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997
- KREJČOVÁ, Jindřiška; DOHNAL, František. Inzulin v Československu, In: *Praktické lékařství* 11/2015, č. 2, s. 74-77
- KROUPA, Jakub. *Majetková perzekuce z národních a rasových důvodů v Protektorátu Čechy a Morava*, diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2010
- KRUMNIKL, Adam. Komparace české Národní obce fašistické a polského Národně-radikálního tábora, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2011.
- KUBÁTOVÁ, Hana. *Nepokradeš nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013. Historie (Academia)
- KUČEROVÁ, Mária, LACKA, Tomáš. Arizácia lekárni na Slovensku. *Farmaceutický obzor*, 62/1993, č. 7, s. 315-320
- KUČEROVÁ, Mária. *Lekárstvo na Slovensku v rokoch 1918-1938*. Farmaceutický obzor, 60/1991, č. 12, s. 551-555
- KUČEROVÁ, Michaela. *Život dětí v Terezíně*, bakalářská práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2011
- KUČEROVÁ, Miroslava. Z historie a života veřejné lékárny v Dačicích. In: *Dačický vlastivědný sborník. VII*. Dačice: Spolek přátel muzea v Dačicích, 2013, s. 87-105
- KUKLÍK, Jan. *Jak odškodnit holocaust? problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituace a odškodnění*. Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha, 2015
- LACKA, Tomáš. *Arizace lékáren na Slovensku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1992
- LANDAU, Richard. *Geschichte der jüdischen Ärzte*. BoD – Books on Demand, 2013
- SOMMER-LEFKOVITS, Elisabeth. *Aj vy ste v tomto pekle? spomienky na zlovestné časy 1944-1945*, Domino Press, Košice 1995
- LEIMKUGEL, Frank. *Wege jüdischer Apotheker: die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten*, Frankfurt am Main 1991
- LI, Jie Jack. *Laughing gas, Viagra, and Lipitor: the human stories behind the drugs we use*. Oxford University Press, USA, 2006
- LIPSCHER, Ladislav. *Židia v slovenskom štáte 1939-1945*. Slovensko: Print-servis, 1992
- LISÁ, Martina; VRANOVÁ, Vilma; KALLUSOVÁ, Marcela. Studie vztahu lékáren a drogerií v Československé republice (1918-1938). In: *Praktické lékařství* 9/2013, č. 3, s. 146-147
- LONDÁK, Miroslav. *Dějiny Slovenska v datech*, Libri, Praha, 2008
- LORENCOVÁ, Ivana. Chemický výzkum ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu v 1. polovině 20. století. In: *Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Řada Dějiny vědy a techniky*, sv. 15. Praha: Národní technické muzeum, 203/2007, s. 7-20
- LÖVOVÁ, Markéta. *MUDr. Emil Flusser – dětský lékař jako posel humanity.: Příspěvek ke studiu židovské intelektuality v první polovině 20. století*, diplomová práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2011
- MAKAROVA, Jelena Grigorjevna, KUPERMAN, Victor, MAKAROV, Sergei. *Univerzita přežití: osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002

- MAKYNA, Pavol. Riešenie židovskej otázky v okrese Púchov (1939–1945). In: *Verbum historiae* [online]. 2013, 2013(1), 48-76 [cit. 2017-08-21]
- MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká", nebo „československá“ armáda? *Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945*, dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 2014
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka. K dějinám pražského ghetta v 2. polovině 17. století. In: *Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze*, Státní ústřední archiv v Praze, Praha, 2/1994, s. 63-72.
- MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Indiana University Press, New York, 1987
- MILOTOVÁ, Jaroslava. Okupační aparát a příprava transporů do Lodže (Die Behörden der Besetzer und Vorbereitung der Transporte nach Lodz) In: *Terezínské studie a dokumenty* (Theresienstädter Studien und Dokumente), 1998. In: *Terezínské studie a dokumenty*, Praha 1998, s. 42-66
- MLYŇÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005
- MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha: Karolinum, 2006
- MUNELES, Otto, VILÍMKOVÁ, Milada. *Starý židovský hřbitov v Praze*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1955
- NASTASĂ, Lucian. Anti-semitism at universities in Romania. In: KARÁDY, Viktor a Peter Tibor NAGY. *The Numerus Clausus in Hungary: Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Budapest: Pastis Incorporated Centre for Historical Research, History Department of the Central European history, 2012
- NEWMAN, Jacob; SIVAN, Gabriel. *Judaismus od A do Z*. Sefer, 1992
- NIEDOBOVÁ, Anna. *Právní ochrana menšin v první ČSR*, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta v Brně, 2013
- NÍŽŇANSKÝ, Eduard. *Holokaust na Slovensku 7*, KLEMO, Zvolen, 2005
- NOVÝ VELKÝ ILUSTROVANÝ SLOVNÍK NAUČNÝ, SVAZEK XIX., DODATKY 2 (Majolitě — Středomoří) Praha: nakladatelství Nebeský a Beznoska, 1934
- OCHOTSKÁ, Zuzana. *Posluchači farmacie na Univerzitě Karlově v letech 1928-1935*. Bratislava, 1970/71, diplomová práce. Farmaceutická fakulta na Univerzitě Komenského v Bratislavě.
- ONDRUŠOVÁ, Karla. *Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava*, diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009
- ONDŘICHOVÁ, Lucie. Ošetřovatelství v Terezínském ghettu. In: *Ošetřovatelství*. Praha: Oddělení ošetřovatelství ÚSL LF Univerzity Karlovy Hradec Králové, 8/2006, č. 3-4, s. 57-60
- OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010
- OUERFELLI, Mohamed. "Les usages du sucre dans le manuel de pharmacie de Cohen al-'Atťār médecin juif du Caire au XIIIe siècle." *Anuario de Estudios Medievales* 43/2013, č. 1
- PALIVEC, Viktor. *Staropražské lékařské památky*. Libri, 2005
- PAULOVÍČOVÁ, Nina. *Rescue of Jews in the Slovak State (1939-1945)*. Alberta: University of Alberta, 2012
- PAVLÍKOVÁ, Petra. *Vodárenství na Chrastceku na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice, 2013, bakalářská práce. Filozofická fakulta na Univerzitě Pardubice, Pardubice 2013
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, Praha, 1993
- PERNÝ, Tomáš. *Arizace židovského majetku v Olomouci*, diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2016
- PELIKÁNOVÁ-NOVÁ, Anna. Demografický vývoj Prahy v 18. a první třetině 19. století. In: *Historická demografie*, 2/1968, s. 28-44
- PELLAR, Štěpán. *Hrdí orlí ve smrtelném obklíčení: polské stereotypizované vidění moderního světa*. Praha: Dokořán, 2009
- PELLI, Moshe. *Haskalah and beyond: the reception of the Hebrew enlightenment and the emergence of Haskalah Judaism*. University Press of America, 2012
- PEŠEK, Jiří. Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939. In: JANA, Ratajová. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008-1. února 2009*. Praha: Scriptorium, 2008, s. 69-80
- PETRŮV, Helena. *Zákonné bezpráví*, Auditorium, Praha 2011
- POHL, W. Gerhard. *Die wissenschaftliche Welt von gestern: die Preisträger des Ignaz L. Lieben-Preises 1865-1937 und des Richard Lieben-Preises 1912-1928: ein Kapitel österreichischer Wissenschaftsgeschichte in Kurzbiografien*. Böhlau Verlag Wien, 2004, s. 238-242
- PIRO, Anna, et al. Casimir Funk: his discovery of the vitamins and their deficiency disorders. *Annals of Nutrition and Metabolism*, 57/2010, č. 2, s. 85-88
- PÍSAŘIKOVÁ, Zuzana. Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu V.: Firma Remed, diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové, Hradec Králové, 2007

- PLACHT, Otto; HAVELKA, František. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé: se svolením prezidia ministerstva školství a národní osvěty k použití úředních pramenů*. Tiskárna Státního nakladatelství, 1932
- POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*, Libri, Praha 2005
- POPPER, Moritz. *Die Inschriften des alten Prager Judenfriedhofes zum erstenmal vollständig entziffert*, von Leopold M. Popper. Culturhistorisch und historisch bearbeitet, von Moritz Popper. Druck von Appelhaus und Pfenningstorff, Brasunschweig 1893
- Postavení židů ve veřejném životě. In: *Lékařnické listy*. Praha, XXXIII /1940, s. 134
- PROCHÁZKA, Jan. *Fašismus v Rumunsku a Bulharsku mezi lety 1918 a 1945*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Fakulta sociálních věd Filosofické fakulty v Praze
- PROKEŠ, Jaroslav. Soupis pražských židů z roku 1729, In: *Ročenka Společnosti pro dějiny židů v Československé republice* IV/1932, s.309–342
- PROŠKOVÁ, Eva. *Právní regulace způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání na území České republiky*, dizertační práce. Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2015
- Průkazy rodového původu. *Věstník Svazu českých lékařů*. XXXII/XX/1939, č. 22, s. 402-403.
- PUTÍK, Alexander, Vyhnaní a návrat pražských Židů, In: PETRUSOVÁ, Lucie B., ed. *Fase pražských židovských rodin z let 1748-1749 (1751): edice pramene k návratu z tereziánského vypovězení*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2012
- PUTÍK, Alexander. Úvodní studie: Vyhnaní a návrat pražských Židů. In: EBELOVÁ, Ivana, ed. *Soupis židovských rodin v Čechách. VI*. Praha: Národní archiv, 2006
- RACHMUTH, Michael. Die Juden in Neuhas: Ester Teil. In: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Tschechoslovakischen Republik*. Praha: ve vlastním vydavatelství, 1931. III. roč., s. 185-216
- ROSTEN, Leo Calvin. *Jidiš pro ještě větší radost*. Garamond, 2004
- ROZKOŠNÁ, Blanka. Památky Chrudimska. In: *Maskil*. Praha: Bejt Simcha, 3/2004, č. 5, s. 8-9.
- ROZKOŠNÁ, Blanka; JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech*. Dobré knihy cz, 2004
- RUHMER, Otto Emil a ZUPKO Arthur G. *Some contributions by Jews to pharmacy: a historical survey*. Jewish Pharmaceutical Society of America, 1960
- RUSEK, Václav, SMEČKA Vladimír, *České lékárny*. Nuga, 2000
- RŮŽIČKOVÁ, Ivana. *Dějiny lékáren v Karlových Varech. Karlovy Vary*, diplomová práce, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy Hradec Králové, 1982
- RYBÁR, Ctibor. *Židovská Praha: glosy k dějinám a kultuře: průvodce památkami*, TV Spektrum, Praha, 1991
- RYCHLÍK, Jan, RYCHLÍKOVÁ, Rychlíková. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*. Vyšehrad, Praha, 2016
- ŘÍHA, Jiří, ed. *Zdravotnická ročenka Československá: Ročník 1938. X. vydání*. Nákladem: Piras akc. spol. 1938
- SACHAR, Howard Morley. *Dějiny státu Izrael*, Regia, Praha 1999
- SEDLÁK, Petr. Židé a židovská otázka v českých zemích v letech 1945-1948. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C)*, Masarykova univerzita, 52/2006, Brno, 2006, s. 133-148
- SEDLICKÁ, Magdalena: „Němečtí Židé“ v Československu v letech 1945-1948. In: MICHELA, Miroslav – RANDÁK, Jan (eds.): *HOP / Historie – Otázky – Problémy*, 8/2016, č. 1, Praha 2016, s. 120-131
- SEGAL, Raz. *Genocide in the Carpathians: war, social breakdown, and mass violence, 1914-1945*. Stanford, California: Stanford University Press, Stanford studies on Central and Eastern Europe.
- SCHELENZ, Hermann. *Geschichte der Pharmazie*. Springer-Verlag, 2013
- SCOTT, Walter E. (ed.) George Urdang--pharmacist-historian, In: *Wisconsin Academy review*, 5/1958, č. 2, s. 81
- SONNEDECKER, Glenn. George Urdang in Madison: As I Remember Him. *Pharmacy in history*, 2001, s. 59-65
- SOUKUPOVÁ, Blanka. *Židé v českých zemích po šoa: identita poraněné paměti*, Marenčin PT, Bratislava, 2016
- SPEEDING, Simon. “Vitamins Are More Funky than Casimir Thought.” *The Australasian Medical Journal* 6/2013, č. 2, s. 104–106
- STERNSTEIN, Malynne. This Impossible Toyen. In: *Avant Garde Critical Studies*, 25/2010, č. 1, s. 41-58
- STOREY, Geoffrey O. Jonathan Pereira (1804–1853), the Father of Pharmacology. *Journal of medical biography*, 6/1998, č. 4, s. 206
- SULAČEK, Jozef. Tragické osudy židovskej komunity v Kežmarku v rokoch II. svetovej vojny. In: CINTULOVÁ, Erika. *Žili medzi nami.: Zborník referátov z 1-2. seminárov Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2002-2003*. Kežmarok: Múzeum v Kežmarku, 2003, s. 60-85
- SUCHOMELOVÁ, Petra. *Problematika drogové závislosti v ČR*, bakalářská práce. Soukromá Vysoká škola ekonomická ve Znojmě, Znojmo 2012
- SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*, Triton, Praha 2004
- SWIDERSKI, Richard. *Poison Eaters: Snakes, Opium, Arsenic, and the Lethal Show*. Universal-Publishers, 2010
- ŠAFÁŘ Daniel, *Ústavní vývoj od roku 1848 do roku 1918 na našem území*, bakalářská práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005/2006

- ŠAMANOVÁ, Gabriela. Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. In: *Naše společnost*, 1/2005, č. 3
- ŠEDIVÝ Emil., *Privilegien der Apotheken in drei königlichen Städten von Prag aus dem Jahre 1671, 1748, 1795*, Separat-Abdruck der Pharmazeutische Post, 1911, s. 1051-1063
- ŠEDIVÝ, Emil. *Príspevky k dejinám lékárnictví na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká lékárnická společnost, 1905
- ŠISLER, Filip. *Rumunská extrémní pravice v meziválečném období na příkladu Železné gardy*, bakalářská práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2007
- ŠKALOUDOVÁ, Jana. *Židovství v současné české společnosti: Teoretická práce doplněna návrhem výzkumu identifikace mladých lidí s židovstvím*, bakalářská diplomová práce. Fakulta sociálních věd Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2008
- ŠPAČEK, Bohumír. Lékárnický stav, jeho hospodářský vývoj a význam. In: *Věstník Svazu českých lékárníků: časopis věnovaný společným zájmům českého lékárnictva*. Praha: Svaz českých lékárníků, 16/1933, č. 14, s. 419-421, 444-460
- ŠUBRTOVÁ, Alena, ČERVENÝ, Pavel. Jeitelesové. Z historie významného židovského rodu. In: *Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností* / 40/110, č. 4/2002, s. 225-
- TAIZICH, Josef, *Posluchači farmacie na Karlově Univerzitě v letech 1834/35–1889/90*, písemná práce k rigoróznímu řízení, Praha 1970, Archiv Katedry klinické a sociální farmacie Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové
- TALHAMI, Ghada Hashem. *Historical dictionary of women in the Middle East and North Africa*. Scarecrow Press, Lanham, Md., 2013
- TARANTOVÁ, Klára. *Vývoj lékárenství na Berounsku*, diplomová práce. Farmaceutická fakulta UK, Hradec Králové, Kuks, 2007
- TÓTH, Gábor. "Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó": deportálások Kárpátalján a második világháború idején: tanulmány. Užhorod: KMMI-füzetek, 2009
- Úprava služebních smluv židovských zaměstnanců. In: *Věstník Svazu českých lékárníků*. XXXII/XX/1939, č. 24, s. 463-464
- VALÁŠKOVÁ L., *Farmacie v Českých zemích v letech 1929–1938/9* (Svazek I.), dizertační práce, Farmaceutická fakulta UK, Kuks, 2008
- VALÁŠKOVÁ L., *Farmacie v Českých zemích v letech 1929–1938/9* (Svazek II.), dizertační práce, Farmaceutická fakulta UK, Kuks, 2008
- VALÁŠKOVÁ, Ladislava. Některé problémy lékárenství v českých zemích v letech 1929–1939. In: *Solutio* 2011
- VANĚK, Daniel. *Židovské osídlení v Chrudimi a okolních obcích*, diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012
- VANĚK, Tomáš. Právní formy perzekuce občanů Protektorátu 1939–1945, diplomová práce. Katedra právních dějin na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, Praha, 2010.
- VAŇKOVÁ, Jitka, *Dějiny lékárenství v Karlových Varech*, diplomová práce 2012, Katedra sociální a klinické farmacie FaF UK, Hradec Králové 2012
- VAŠATOVÁ, Barbora. *Farmacie v Českých zemích 1938/39-1945*, diplomová práce, Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014
- VELTRI, Giuseppe; MILETTO, Gianfranco (ed.). *Rabbi Judah Moscato and the Jewish intellectual world of Mantua in the 16th-17th centuries*. Brill, 2012
- Věstník Svazu československého lékárnictva*, 1937, XXX/44
- VITÁKOVÁ, Alena. *Ženy v řadách I. čs. samostatného polního praporu: vznik jednotky v Buzulukú a první bojové nasazení u Sokolova*, diplomová práce. Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 2007
- VRANOVÁ, Vilma — RUSEK, Václav. K dějinám farmaceutického průmyslu v Českých zemích. INTERPHARMA. In: *Česká a slovenská farmacie*, 60/2011, č. 4, s. 200-204
- VRANOVÁ, Vilma. *K dějinám farmaceutického marketingu a reklamy v ČSR v letech 1918-1938*. Dizertační práce, katedra sociální a klinické farmacie, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové, 2014
- VRANOVÁ, Vilma. *J. Rosický, A. Steinhauer, J. Tamchyna – významné osobnosti našeho farmaceutického průmyslu*. Sborník přednášek z dějina farmacie přednesených na odborných sympoziích v roce 2009 a 2010, Sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP, Tribun EU 2011
- Vyloučení židů z veřejného života. In: *Věstník Svazu českých lékárníků*. XXXIII/XXI/1940, č. 9, s. 182-186
- WALTER, Ilsemarie. *Die Problematik jüdischer Apotheker, Pharmazie-und Medizinstudenten im Vormärz am Beispiel des "Apotheker-Subjects" Leo Piepes und seines Umfeldes*, GRIN Verlag, Mnichov, 2007
- WAJS, Miloslav. Karel Čapek na Karlovarsku. In: WAJS, Miloslav, KOPECKÁ, Hana a Zora PRAŽSKÁ, ed. *Karel Čapek na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní knihovna v Karlových Varech a Český literární fond v Praze, 1990, s. 8-10
- WEITENWEBER, Wilhelm Rudolf. *Mittheilungen über die Pest zu Prag in den Jahren 1713-1714: ein Beitrag zur medicinischen Geschichte Böhmens*. Haase, 1852
- WIPPERMANN, Wolfgang. *Rassenwahn und Teufelsglaube*. Frank & Timme GmbH, 2005

WLASICH, Gert J. *Die Schering AG in der Zeit des Nationalsozialismus: Beiträge zur Unternehmenskultur in einem Berliner Konzern*. Berlin: Kalwang & Eis, 2011

ZANZINGER, Benedikt. „Arisierung“ und Restitution der Wiener Apotheken, diplomová práce, Katedra pro historická a kulturní studia (Historisch-Kulturwissenschaftlichen Fakultät), Univerzita Vídeň, 2013

ŽÁČEK, Hubert – RUSEK, Václav, Jaroslav Hladík – český farmaceutický historik v jubilejním hodnocení, in: *Česká a slovenská farmacie*, 2003, Roč. 52, č. 3

ŽÁČEK, Václav. Studie k vývoji židovských jmen osobních v nové době, *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů*, 1936, s. 275-349

ŽÁKOVÁ, Irena. *Dějiny a vývoj lékáren ve Skutči, Luži a Chrasti u Chrudimi: Lučební továrny ing. Robert Heisler v Chrasti u Chrudimi*. Hradec Králové, Rigorózní práce. Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové, 2002

Internetové zdroje:

Ancestry.com. Palestine, Illegal Immigration from German-Occupied Europe, 1938-1945 (USHMM) [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2012. Dokument je z 8. 9. 1939

BARÁTHOVÁ, Nora. Z OBDOBIA HOLOCAUSTU V KEŽMARKU. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2017-01-25]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/z-obdobia-holocaustu-v-kezmarku/>

CAJTHAML, P. (2013). Digitalizace studentik v Archivu. Praha: Bulletin SKIP. 14. 9 2016, [www.online http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Cajthaml.pdf](http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Cajthaml.pdf)

DRÁBEK Pavel, Z dějin naší farmaceutické literatury 2. část, Solutio 2008, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2010/index.php?linkID=txt23&lang=1>

DRÁBEK Pavel, Z dějin naší farmaceutické literatury 4. část, Solutio 2012, (cit. 2016-1-1), online <http://www.medon-solutio.cz/online2012/index.php?linkID=txt8&lang=1>

FIALOVÁ, Hana. Toyen v Paříži. Paříž pro pokročilé [online]. 2012 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://pariz-pro-pokrocile.blog.cz/1211/toyen-v-parizi>

FIEDLER, Jiří. Počet Židů v Hartmanicích: Z dokumentace Židovského muzea v Praze sebrané Jiřím Fiedlerem. In: *Horská synagoga Hartmanice* [online]. Hartmanice: Památník Hartmanice, spolek, 2010 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.hartmanice.cz/cz/zide-v-hartmanicich/>

HAMES, Peter. Jan Nemeč: Toyen. 2006. Dostupné online: <http://www.kinokultura.com/specials/4/toyen.shtml>

Heda Ambrová (1922-2010). Edah.sk [online]. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/heda-ambrova/22/>

Helena Kleinová. Paměť národa [online]. 2011 [cit. 2017-01-24]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/kleinova-helena-1948-1457>

Historie lékáren na Domažlicku. *Lékařna U zlatého jelena s.r.o.* [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=83

JOELS, Walter. Sephard in Ashkenaz and Ashkenaz in Sephard. Calahora, a remarkable Sephardic family in Poland, last revision 15th January 2009 (cit- 2015-12-5), dostupné na www: <http://ha-historion.blogspot.cz/2009/01/calahora-remarkable-sephardic-family-in.html>

JOACHIMSTHALLER, Sigrid. Frauen in der Pharmazie (II): Die ersten studierten Apothekerinnen. 18. 1. 2013, (2016-1-24), dostupné online <http://www.adexa-online.de/aktuelles/nachrichten/artikel/frauen-in-der-pharmazie-ii-die-ersten-studierten-apotheikerinnen/>

K historii společnosti. Interpharma Praha, a. s. [online]. Praha, 2014 [cit. 2017-05-27]. Dostupné z: <http://www.interpharma-praha.com/cs/historie-spolecnosti>

KAPLANOVÁ, Dana. Juraj Herz: Nechci ještě skončit, už kvůli své přítelkyni. Novinky.cz [online]. 2010 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/mff-kv-2010/na-kus-reci/204640-juraj-herz-nechci-jeste-skoncit-uz-kvuli-sve-pritelkyni.html>

KLUSÁKOVÁ, Zoe. Obětává lékárnice. Historický kaleidoskop [online]. 2012 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.historickykaleidoskop.cz/2-3-2009/obetava-lekarnice.html>

KUBÍČEK, Pavel. Postoj lékařských komor v českých zemích v letech 1938–1939. In: Česká lékařská komora [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: http://www.lkr.cz/doc/clanky_file/01_postoj_komory_zidovskym_lekarum_letech_1938_1939-92685.pdf

KLETTER, Christine. Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century. *Scientia Pharmaceutica*, 78(3), (publ. 2010-6-15), (cit. 2015-12-18), s. 1004-1006, online <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3002810/>

LISÁ Marie, České lékárenství v letech 1918-1928, *Solutio*, 2000/2001, dostupné online http://www.medonsolutio.cz/main.php?clanek=105773&rok=2001&e=&akce=1&nl=1&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

Majster hororu režisér Juraj Herz: Nesplnil otcovo želanie. In: Život.čas.sk [online]. 2013 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://zivot.cas.sk/clanok/13809/majster-hororu-reziser-juraj-herz-nesplnil-otcovo-zelanie>

MAGOSCI, Paul Robert. Short history of Jews in Transcarpathian Jews. Jewishgen.org [online]. [cit. 2017-06-11]. Dostupné z: http://www.jewishgen.org/Hungary/Sub-Carpathia/jquery/documents/504_13magosci_jewish_history.pdf

MARXOVÁ, Alice. Život mezi světy: Rozhovor s bohemistou Jindřichem Tomanem. *Holocaust.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodese-2002/duben-9/zivot-mezi-svety/>

MAZÁK, Tomáš, *Historie jedů a vznik toxikologie*, upravená seminární práce, 2014, online <http://www.toxicology.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=666>

MÖRSCHNER Rotraud, *Die ersten Pharmaziestudentinnen in Berlin*, DAZ online, 1/2011, <https://www.deutsche-apotheker-zeitung.de/daz-az/2011/daz-1-2011/die-ersten-pharmaziestudentinnen-in-berlin>

NOVÁČEK, Libor. Protinacistický odboj českých lékárníků. In: *Solutio*: 2004/2005 [online]. Praha: Solen, 2006 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.medon-solutio.cz/online2006/print.php?textID=12>

PEŠEK, Jiří. *Rozdělení pražské (Karlo-Ferdinandovy) university v roce 1882 na českou a německou*, 2012. Dostupné online na: <http://www.fsv.cuni.cz/FSVTEMP-864.html>

Petschek & Co. *Knihy znovu nalezené* [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-05-28]. Dostupné z: <http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/petschek.html> [online]. [cit. 2017-08-07].

Pharmacy in Nazi Germany 1933. Soderlund Drugsdtore Muzeum [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.drugstoremuseum.com/german-pharmacy-under-hitler/>

Rod Prášilů v domažlické lékárně. *Lékárna U zlatého jelena*, s. r.o. [online]. [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84

RUSEK Václav, *České lékárenství ze 17. století do roku 1740*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-29>

RUSEK Václav, *České lékárenství druhé poloviny 18. století*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-32/>

RUSEK, Václav. České lékárenství v druhé polovině dvacátého století. *Apatykář.cz* (online). Citováno (03-04-2016). Dostupné na <http://www.apatykar.info/tisk-170/>

RUSEK Václav, *Organizace lékárníků*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-31>

RUSEK Václav, *Všeobecný medicínální řád a Generální zdravotní normativ*, vloženo (2002-8-26), (cit. 2016-1-1), online dostupné <http://historie.apatykar.info/clanek-30/>

Sčítání lidu, domů a bytů 2011: První Československé sčítání lidu 1921 [online]. [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/sldb/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921>

SKŘIVÁNEK, Jan. Jindřich Heisler. *Artplus.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-06-03]. Dostupné z: <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/jindrich-heisler>

SOLICH Jan, PEŘINOVÁ Jana, *K osmdesátinám RNDr. PhMr. Pavla Drábka*, *Solutio*, ročník 2012, (cit. 15-12-17), online dostupné na <http://www.medon-solutio.cz/online2012/index.php?linkID=txt26&lang=1>

Rod Prášilů v domažlické lékárně, *Lékárna „U Zlatého jelena“*, (cit. 15-12-17), online dostupné na http://www.zlaty-jelen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=84

SRB, Vladimír. *Obyvatelstvo Slovenska 1918-1938: Edícia: Akty*. [online]. Bratislava: INFORMATIKY A STATISTIKY, 2002 [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj9ua66vvPRAhWFJMAKHfHB5UQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.infostat.sk%2Fvdc%2Fpdf%2Fslov1918.pdf&usq=AFOjCNFPxj3hri5-ahj2XomkCqFBxN7nVQ&sig2=Xe7mPjmVmmRbPE6Ua89N_Q

SZMODITS, László a Szabolcs DOBSON. Antisemitic Laws, Holocaust and Pharmacy in Hungary, 1938-1945: 42ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF PHARMACY ISTANBUL, TURKEY 09. SEPTEMBER, 2015. Dostupné také z: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2015/09/Antisemitic-laws-Holocaust-and-Pharmacy-in-Hungary-1938-1945.pdf>

ŠVANTNEROVÁ, Jana. Alexander Lúčan (1914 - 2012). In: *Edah.sk* [online]. [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: <http://edah.sk/family/alexander-lucan/123/>

TESAŘÍK Vladimír, *Věhlasní židovští lékaři*, poslední revize 11/2012, (cit. 2015-12-13), dostupné na <http://www.cesky-dialog.net/clanek/5439-vehlasni-zidovsti-lekari/>

Židé v Hořovicích. *Město Hořovice* [online]. 2017 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.mesto-horovice.eu/mesto/informace-o-meste/historie-a-pamatky/zide-v-horovicich/>

20. Publikační činnost

1. články v časopisech

ARNDT, Tomáš. **První židovští lékárníci v Praze – část 1.** In: *Praktické lékařství*, 2013, roč. 9, č. 4-5, s. 204-205 /článek/

ARNDT, Tomáš. **První židovští lékárníci v Praze – část 2.** In: *Praktické lékařství*, 2014, roč. 10, č. 1, s. 34-35 /článek/

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. **Židé v evropské farmacii od 7. do počátku 20. století.** In: *Česká a slovenská farmacie*, 2016, roč. 65, č. 5, s. 182-191 /článek/

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. **Osudy židovských farmaceutů z českých zemí během holocaustu.** In: *Česká a slovenská farmacie*, 2017, roč. 66, č. 1, s. 35-45 /článek/

ARNDT, Tomáš - DOHNAL, František: **Významné osobnosti z řad židovských farmaceutů z českých zemí od 18. do 20. století.** In: **SLABOTÍNSKÝ, Radek (ed.): Medicína, farmacie a veterinární lékařství. Kapitoly k dějinám a vybraným tématům.** In: *Edice Acta Musei Technici Brunensis*, svazek 12. Brno, Technické muzeum v Brně 2017, s. 71 - 77

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. **Příběh jednoho zmizelého světa. Lékárna U bílého jednorozce v Praze a osud jejích majitelů (nejen) ve dvacátém století.** In: *Dvacáté století-The Twentieth Century*, 9 (1), 2017 /článek v tisku, vyjde 2017/

2. rozšířený abstrakt v angličtině v časopise

ARNDT, Tomáš. **Jewish pharmacists in pharmacies of interwar Czechoslovakia and their lives during World War II.** In: *Česká a slovenská farmacie*, 2015, roč. 64, č. 1-2, s. 36-38 /extended abstract from conference 4th Postgradual and 2nd Postdoctoral Scientific Conference of the Faculty of Pharmacy in Hradec Králové (CZ), Charles University in Prague (CZ), 28-29 January, 2014/

3. abstrakty ve sbornících

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, F. **History of Jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague.** In: *Folia pharmaceutica Universitatis Carolinae*. Prague : Univerzita Karlova, 1988-. 2015, roč. 43-44, č. 43-44, s. 82 /abstract from conference 3rd Postgradual and 1st Postdoctoral Scientific Conference of the Faculty of Pharmacy, Charles University in Prague (CZ), Hradec Králové, 29-30 January, 2013/

ARNDT, Tomáš — DOHNAL, František. **Pharmacy students of Jewish origin or religion at the Charles-Ferdinand University from year 1882 to year 1918 and Charles University and German University from year 1919 to year 1938.** In: *Folia pharmaceutica Universitatis Carolinae*. Prague : Univerzita Karlova, 1988-. 2016, roč. 45, č. 45, s. 71 /abstract from conference 4th Postgradual and 2nd Postdoctoral Scientific Conference of the Faculty of Pharmacy in Hradec Králové (CZ), Charles University in Prague (CZ), 28-29 January, 2014/

ARNDT, Tomáš. **Jewish pharmacists in pharmacies of interwar Czechoslovakia and their lives during World War II.** In: *Folia pharmaceutica Universitatis Carolinae*. Prague : Univerzita Karlova, 1988-. 2017, roč. 46, č. 46, s. 84 /abstract from conference 5th Postgradual and 3rd Postdoctoral Scientific Conference of the Faculty of Pharmacy in Hradec Králové (CZ), Charles University in Prague (CZ), 3-4 February 2015/

ARNDT, Tomáš. **Store medicaments and pharmaceutical ingredients in ghetto Terezín during second world war.** In: *Folia pharmaceutica Universitatis Carolinae*. Prague : Univerzita Karlova, 1988-. 2017, roč. 47, č. 47, s. 64.

